حق دینی قرآن دیلی

Hak Dini Kur'an Dili

جلد

۱

حق دینی قرآن دیلی

یکی مآللی تفسیر

یازان

درسعادتلی الماللی محمد حمدی بن نعمان یازیر

١٣٥٤

٧

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين الرحمن الرحيم مالك يوم الدين اياك
نعبد واياك نستعين اهدنا الصراط المستقيم صراط الذين
انعمت عليهم غير المغضوب عليهم ولا الضالين

الهی! حمدیکی سوزیمه سرتاج ایدرم . ذکریکی قلبمه معراج ایدرم . کتابیکی کندیمه منهاج ایدرم .
بن یوغیدم وار ایتدک ، وارلغکده خبردار ایتدک ، عشقکله کوکلمی بی قرار ایتدک . عنایتکه صیغندم
قاپوکه کلدم ، هدایتکه صیغندم لطفکه کلدم ، قوللق ایله بندم عفوکه کلدم . شاشیرتمه بنی
طوغری‌یی سویلت ، نشوه‌کی طوغرو حقیقتی ادرکت . سن طوغرو یازمازسه‌ک بن طوغرو یازامام ، سن
کوسترمزسه‌ک بن کوره‌مم ، سن بیلدیرمزسه‌ک بن بیله‌مم . سن سویلتمزسه‌ک بن سویله‌یه‌مم ،
سن ایستمزسه‌ک بن ایسته‌یه‌مم ، سن سودیرمزسه‌ک بن سوه‌مم . سودیر بزه هپ سودکلریکی ،
یرده بزه هپ یردکلریکی ، یارادیب بزه ایردیر دیلکلریکی . سودک حبیبکی کائناته سودیردک ،
سودک ده خلعت رسالتی کیدیردک ، مقام احمددن مقام محموده ایردیردک . سرور اصفیا قیلدک ،
خاتم انبیا قیلدک ، محمد مصطفی قیلدک . صلاة وسلام ، تحیات واکرام ، هر درلو احترام اوکا ،

اونك بتون آل واصحاب واتباعنه یارب .

امابعد ، بو بندهٔ ناتوان سابقه مدرسلردن المالیلی حافظ محمد حمدی باباسی نعمان باباسی محمد باباسی بکر باباسی حسن باباسی بدرالدین - غفرالله لهم وحشرهم مع النبیین والصدیقین والشهداء والصالحین - کوردم که کیجه‌سی کوندوزی سوالیا یربیله دوکوشوب (دکیشوب) طوران شو فانی حیاتك نه ذوقنده نه آلامنده باقی قالمق ایچون بیچاره بشرك النده هیچ برشی یوقده . کوردم که اونك بر ایله کون آراسنده ماضیدن استقباله دوغری قاینایشانده ، جوشانده . جوشوب جوشوب چارپیشانده دالغلرده آراسنده هردم کندینه طوغری جاذبیقده بولنان ابدی حیاتك نداء دعوتی چینلایور . هردم هپ بکا کل دیه دعوت ایدیور ، انسانی قولاغندن قیسیور ، دوکمه‌یه ایسته‌یور ، صانکه قاچمق ایچون چیرپینیور ، چیرپینیور . فقط چیرپینوب چیرپینوب عاقبت تسلیم اولمقدن باشقه نه یاپیور ؟ حال بوکه سوه‌رکنه تسلیم اولمقله سوه‌رکنه تسلیم اولمق آراسنده نه بیوك فرق واردر ؟ دیمك که انسان ایچون حقی سومك ، حقه خدمت ایتمك ، عاقبت جمال حقه ایرمکدن بیوك بر حظ سعادت یوقدر . لکن ذوق حقی طویمایان خیالك محکوم ، تحقیقی بیلمه‌ین تقلیده زبوندر . اللهی بیلمه‌ین دنیایه طاپارلر دنیانی بیلمه‌ین خلیایه طاپارلر ، خلیایه طاپارکن حقیقته طاپارلر . یکیدی کورمه‌ین اسمنه طاپارلر ، دلبری کورمه‌ین رسمنه طاپارلر ، اوکی کورمه‌ین صوکنده آپیلیر ، قانون طانیمایان قانونده آپیلیر ، کتابی طانیمیان حسابده آپیلیر . قرآنی آکلامیان ترجمه‌سنده آپیلیر . بوندن طولایی مملکتمزده قرآن کریم ترجمه‌سی نامیله برطاقم نشریات پیدا اولدی ، اویله که ایچلرنده اصلندن دکل ده ترجمانلردن ترجمه ایدیلنلر وار . بونی یاپانلرك مقصدلری نه اولدیغنی الله بیلیر . شو قدر که ظاهر حاله نظراً اك بیوك سائقه ، حس ایدیلن بر احتیاجی وسیله ایدینه‌رك بعضی کتابجیلرك تجارت سوداسنه دوشمه اولدقلری کورولیور . بوده بیلرك ، بیلمه‌یرك « ولیردوهم ولیلبسوا علیهم دینهم » یولنده یورومك اولیوردی . بوکا قارشی تورکیه بیوك ملت مجلسی طرفندن دیانت ایشلری مقامنه بر وظیفه تحمیل ایدلمشدی . بونك اوزرینه برأثر توجه اولنه‌رق بندنه

بر تفسیر و ترجمه یازمامی ایستهندی ، بن اول امرده اعتذار ایتدم ، چونکه قرآن کریمك هیچ بر لسانه حقیله ترجمه‌سی ممکن اولمادیغنی بیلنلردن ایدم . فقط اقتضاء حال بناءً ممکن اولدیغی قدر بر تفسیر یازمم و بوکا خلاصه اولهرق بر ده مآل درج ایتمم ایچون اصرار ایدلدی . بونی ایسه رد ایتمك یاراشمازدی ، بالعکس « واذ اخذ الله میثاق الذین اوتوا الکتاب لتبیننه للناس ولا تکتمونه » مدلولنجه بو بر وظیفه ایدی . قلمم قیریلسه ، مرکبم توکنسه اولدیغی حالده عون خدایه صیغینهرق و وسیلهٔ رحمت و مغفرت اولمسنی امید ایدرك اولا تفسیره باشلادم ، صوکره ده مفهوم طرزنده بر مآل یازمغه ابتدار ایلدم . همان جناب حقك رضاسنه قریب و حسن ختام ایله نظر تحسینه بر سون آمین . [1]

قرآن کریمك ترجمه‌سی ممکن اولوب اولمدیغی حقنده بر آز صوکره فاتحه‌نك آیتلری صایارکن فاصله بحثنده ، سورهٔ بقره‌ده و سورهٔ آل عمرانده ، هودده ، ابراهیمده و مناسبت کلدکجه دها دیکرلرنده ایضاحات کله‌جك ایسه ده بوراده ده او قدار بر افاده و قرآنك اسملریله تفسیر و تأویله متعلق بعضی تعریفات ایله سوزه باشلامه مناسب کورولشدر .

ترجمه ، بر کلامك معناسنی دیکر بر لسانده دنکی بر تعبیر ایله عیناً افاده ایتمکدر . ترجمه اصلك معناسنه تماماً مطابق اولمق ایچون صراحتنده ، دلالتنده ، اجمالده تفصیلده ، عمومده خصوصده ، اطلاقده تقییدده ، قوتده ضعفده ، حالی حسب الاداده ، اسلوب بیانده ، صنعت و بلاغتنده ده اصلده‌کی افاده‌یه مساوی اولمق اقتضا ایدر . حال بوکه مختلف لسانلر بیننده مفهوم مشترکه نظرًا جوهره اولورسه اولسون هر برینك دیکرلرنده آیری بر جوهره خصوصیتلری ده واردر . اونك ایچون لسانی خصوصیتی اولمایوب صرف عقل و منطقه خطاب ایدن قوری دینی اثرلرك قابلیت علمیه‌سی ترقی ایتمش اولان لسانلره حقیله ترجمه‌سی قابل اولدیغنده سوز یوقسه ده هم عقله ، هم قلبه یاخود یالکز ذوقه و حسیاته خطاب ایدن و لسانه نقطهٔ نظرندن ادبی قیمتی و ذوقه صنعتی حائز بولنان جانلی و بدیعی اثرلرك ترجمه‌لرنده موفقیت کورولدیکی نادردر . بونلری تنظیر ایتمك ترجمه ایتمکدن دها قولایدر . الك بسیط بر مثال

[1] تفسیر سورهٔ فرقانه کلدکدن صوکره ایدی که مآلك تحریرینی درعهده ایتمشدم . آرزو ایدردم که بتمه‌دن طبع ایدلمسون . لکن مختار ایدلمه‌ده باصیلمه‌سنه استعجال ایدلدی .

ترکجه‌مزك شو بیتنی آله‌لم :

که کوزده که کوکده خدنکك نشان دوتار

هر قانده اولسه قانلی‌یی البته قان دوتار

شبهه یوقکه بو مضمونده بو قدر بکزر . وبلکه دها کوزل نظیره‌لر سویلنمشدر . لکن بو بیت عینیه لطافتیله عجبا باشقه بر لسانه ترجمه ایدیله‌بیلیرمی ؟ حتی شعریکی لهجه‌مزده « هر یرده اولسه قانلی‌یی البته قان دوتار » دینیلسه مصراعك بر جناس دلنشینی ضایع ایدلمسه اولمازمی ؟ بوکا هر یرده اولورسه اولسون قانلی‌یی ایکی قانه آراسنده یاقالایوب طوتدیرمه معنی ویره‌جك متجانس اوچ کلمه‌یی جمع ایدوب بر مصراعه درج ایدیویرمك قاچ لسانده ممکن اوله‌بیلیر ؟

مشهور ترك شاعری فضولی مرحوم : کوزل سوزلری یا کلمه یازیلر ایله بربات ایدنلره بددعا ایدرك دیوانك دیباجه‌سنده اول شو عربی قطعه‌یی سویلمشدر :

تبت یدا کاتب لولاه لاخربت   معمورة اسست بالعلم والادب

اردوسه الخمر فی افساد نسخته   تستظهر العیب تغییراً اسم العنب

بونك نثراً مآلی شو اولیور : الله قوروسون اول کاتبك که او اولماسه ایدی علم وادب ایله تأسیس ایدیلمه هیچ بر معموره خراب اولمازدی . نسخه‌سنی افساد ایتمکده شرابه دها کوتودر . « عنب » ده بر تغییر یاپارق اونی « عیب » چیقارمه ایسته .

کوریلیورکه بو مآل حرفیاً ترجمه کبی کورونديکی حالده اصلنك رنکی اولمیور . آهنك نظمی اولمادیغی ایچون اصلی کبی مقامنه کوره بر ضرب مثل حالنده ایراد اولنه‌بیلمکدن ده اوزاقدر . اونك ایچون ده فضولی بونی کندیسی ترکجه‌یه شو صورتله ترجمه ایتمسه وکوزل بر یادکار براقمشدر :

قلم اولسون الی اول کاتب بدتحریرك   که فساد رقمی سوزمزی شور ایلر ،

کاه بر حرف سقوطیله قیلار ناری نار   کاه بر نقطه قصوریله کوزی کور ایلر ،

ایشته بو قطعه اولکی قطعه مضمونك عینی دکل ، لکن رنکی بر تعبیر ایله افاده ایدر . وبناءً علیه

ادبی بر ترجمه‌در. اصل مضمون اعتباریله قیمت ادبیه‌جه اونك یرینه قونابیلیر. اولكنده بر افاده‌سنی جهتلردن دیگر جهتنده اتمام ایتمشدر. عینی عیب یاپمقله، سوری شور، نادری نار، کوزی کور ایتمك هپسی عینی افساد و تغییر مفهومك مثاللریدر. بونلرك برابر حرفیاً دکل تنظیراً بر ترجمه‌در. و تنظیر اولدیغی ایچون ذکردنك بر ترجمه اوله‌بیلمشدر. و ادبی اثرلرك ترجمه‌سی ایچون بونلردن باشقه یول ده یوقدر. لکن بویله ادبی ماهیتده بلیغ بر اثر شعر ویا عبارت اولمایوب عینی زمانده علمی، حقوقی ویا بر صورتله حکمی دخی حاوی بولنورسه او وقت بو یولده بر ترجمه، ترجمه دکل تحریف اولور. نته‌کیم اولکی قطعه‌ده اصل مقصود شرابك حرمتنی بیان ایتمك ویا ارزوسی بوزوب شراب یاپمه‌نك شرعاً جزاسی اکلاتمق اولسه ایدی، کوزی کور ایتمك جنایتی اونك هیچ بر زمان ترجمه‌سی اولمازدی. چونکه وثیقهٔ حکمیه ماهیتنده بولنان کلاملرك، قانونلرك، مقاوله‌لرك، معاهده‌لرك، وظیفه‌لری تعیین ایدن امرلرك، نهیلرك، جریده‌لری نصلریدر. اونك ایچون حقوقی بر مقاوله ویا معاهده‌نك حکمنده انجق رسمی متنی معتبر اولور. ترجمه‌سی اولسه اولسه اکلامق ایچون بر وسیله اوله‌بیلیر، بر وثیقهٔ حکمیه تشکیل ایتمز.

بر ده هر هانکی لسانده اولورسه اولسون بر کلام واقعه‌کی ال بسیط بر حقیقی خبر دیرکن بیله یرینه کوره مختلف طرزلرده افاده ایدیلیر. مثلا زید قیام ایتمسه، بو بر حادثه اولمشدر. بونی اکلاتمق ایچون عربجه‌ده بر طاقم خصوصیتلر واردر: اولا، قیامه اهمیت ویره‌رك اکلاتمق جیعنی زمان «قام زید» دیر، زیده اهمیت ویره‌رك اکلاتمق جیعنی زمان «زید قام» دیر. بر تردده قارشی تخصیص موقعنده اکلاتمق جیعنی زمان «قد قام زید» یاخود «ان زیداً قام» دیر، بر انکاره قارشی اکلاتمق جیعنی زمان ده، انکارك درجه‌سنه کوره «ان زیداً قد قام» یاخود «ان زیداً لقائم» یاخود «ان زیداً لقد قام» یاخود «والله ان زیداً قام» یاخود «والله ان زیداً لقائم» یاخود «والله ان زیداً لقد قام» دیر. الخ... بو فرقلری شرح و تفسیر ایتمکسزین عیناً هر لسانده کوسترمك قابل اولماز. اصل وقعه افاده ایدیلیرسه‌ده سوزك لااقل ذوقی غائب اولور. بوندن معکوس نتیجه‌لر تحدث ایده‌بیلیر. مثلا ترجمه‌یی اوقویان خوشلانه‌جغی بر نقطه‌ده اورکه‌جکی

بر نقطه ده خوشلانه‌جق اولورلر. صلح اولدیغی یرده املاده حرب، حرب ایده‌جکی یرده مصالحه‌یه قالقیشیر. واو و فت فصولینک دیدیکی کبی، سورشور، نارنار، کورکور اولورلر، واو لیتر جمله‌ری الی تور دسون دینیر.

حال بوکه قرآنک پک چوق علوم و معارف و احکام و حکمت متعلوه مقصود اصلی اولان معانیسندن ماعدا برده نظمنک اهمیت بدیعه‌سی واردر. هم قرآنه قرآن اسمنک ویرلمسی بالخاصه نظمی اعتباریله‌در. زیرا قرآنت اولنان اولاً و بالذات معنی دکل، معناسنی الک بلیغ صورتده افاده ایدن نظمدر. و بونده طولاییدرکه قرآن عربیدر. «انا انزلناه قرآنا عربیاً» بیورلمشدر. شو عربیدر، شو ترکه‌در دینیلن ایسه الفاظدر. چونکه معنانک بر لسانه اختصاصی یوقدر. معنی اعتباریله قرآن «فرقان»، «ذکر»، «هدی»، «نور»، «روح» کبی دیکر اسملر ایله تسمیه ایدلمشدر. و بونلر عربی اولمقله توصیف اولونمامشدر. «الکتاب» و «کتاب مبین» اسملرنده هم نظم هم معنی اعتباریله‌در. نته‌کیم «کتاب فصلت آیاته قرآنا عربیاً» بیورلمشدر. بونده فضله اولهرق برده یازلمسی حیثیتنه اشارت واردر. بو جهتله قرآنک یازیسنک ده بر خصوصیتی کوزه‌تیله‌کلمشدر. صوکره، قرآنک بر اسمی ده «حکم» در. بو ده هم نظم هم معنی اعتباریله‌در. اونک ایچون سوره هودده «حکماً عربیاً» بیورلمشدر. چونکه قرآندن احکام استنباطنده نظمنک ده معناسی کبی بر اهمیت مخصوصه‌سی واردر. بالخاصه قرآن، حکم، کتاب اسملرنده عربی وصفی تصریح ایدلمسی بو اوچ اسمده نظمک اهمیتنی اثبات ایدر. قرآنک عربی اولهرق ایندیرلدیکی منصوص اولدیغیچون «تنزیل» اسمنک ده هم معنی هم نظم اعتباریله اولدیغنده شبهه قالماز. بتون بو اسملرک ایچنده ایسه الک ممتاز اسم خاص «قرآن» اسمیدرکه قرائت و تلاوت بونک حکم خاصیدر. قرآن متلودر دینلمسی ده بونک ایچوندر. و بو عربیدر، شبهه‌سز عربی اولان ده نظمیدر.

ایشته بو عربی نظمک دیکر بر لسانده معادلنی یاپمق ممکن اولسه ایدی قرآنه ترجمه ایدلسه اولوردی. یالکز او ترجمه عربی اولمیه‌جغی ایچون قرآن اولمازده قرآنک ترجمه‌سی اولوردی. لکن نظم قرآن

نصل بر نظمدر؟ هر كسك بيلديكى حرفلرك، سسلرك اك كوزللرندن، بر بيه كوره اك كوزل
نغمه‌لرندن، بوتون عربك بيلديكى وطولاييسيله بوتون انسانلرك آكلايه‌بيله‌جكى كلمه‌لرك اك
كوزللرندن سچيلرك اللهدن باشقه هيچ كيمسه‌نك ياپامايه‌جغى جانلى بر نسج ايله ديزيلوب طوقونمش،
لفظ معنانك، معنى لفظك آيينه‌سى حالنده نامتناهى التماعات بابنده ايله پارلايان. «هايدى
بونك اللهدن ايندريلديكنده شبهه‌كز وارسه، اللهدن باشقه بوتون كوروه‌كزى حاميلركزى ده
وجن وانسى وجهه برآرايه كتيررك بونك مثل بر سوره‌سنك مثلنى يابك. فقط اصلا يونه ياپامازسكز»
ديه بوتون جهانه ميدان اوقويان غايت بسيط بر تكليف وغائبدن قطعى بر اخبار ايله مسلّم مشهوده
كلمه هر آيتى بر سهل ممتنع اولان اويله اعجازكار بر نظمدر. هيچ عربجه بيلمه‌يه‌ن كيمسه‌يه بيله اوقونديغى
زمان طاتلى وكوزل بر كلام اولديغى طويولور. براز عربجه بيلن بر كيمسه بر آيتى ايشيتديكى زمان درحال
بر معنى آكلار، آكلادم ظن ايدر، بعده سويله‌يوبده جكم كبى توهم ايدر. بر ده باقاركه آكلامامشدر.
چونكه نظمنك هر نقطه‌سنده بر چوق معنالر فيشقيرمه‌يه باشلار، تعقيبنه اوزنديكجه يوكسه‌لير، اوجيوسى
سقياسى بولنماز، آيتدن آيته تركيبنه كيرديكجه ذوق تضاعف ايدر. سرحبات كبى نامتناهى كيدن
اسرارينك احاطه‌سى بشر قدرتك فوقنده قالير. اكر اويله اولمسه ايدى بو بسيط تكليف قارشيسنده ايللر
صرف ايدرك، سلاحلر چكرك، اردولر طوپلايه‌رق عصرلرده برى قرآنى قالديرمق ايچون حرب ايدوب
طوران منكر بشريت بو زحمتلرى چكه‌جكلرينه اونك بر نظيرينى ياپويرمزميدى؟ فقط ياپامامشدر
ويا ياپامامز، قرآنك ديرديكى خبرلرى كيمسه يالانه چيقارماماز. نه قدر يوكسك اولورسه اولسون
حيثيت ادبيه قازانمش هر صاحبكى بر شخصيتك اسلوب افاده‌سى مشقه ايديله ايديله آز چوق تقليد
وتنظير ايدلمسه ايكن قرآنك نزولى آننده برى بوتون ادبا وبلغاى عرب بلاغت قرآنى لسانه نمونه اتخاذ
ايتمه ديو سايه‌ده عرب لسان وادبيات نقطه نظرندن يوكسلمه اولديغى حالده نظم قرآنى تقليد وتنظيره
ياناشه بيله كيمسه ظهور ايتمه‌مشدر. او حالده كندى لساننده بيله تقليد وتنظيرى قابل اولمامسه اولان
قرآنك نظم واسلوبنى ديكر بر لسانده تقليد ويا تنظير ايتمك البته ممكن اولماز. اولمايجه ده

عیناً ترجمه ایده‌مەدیکی کبی تنظیر صورتیله هیچ ترجمه ایده‌مز . چونکه تنظیر ایده‌مه‌دکده باشقه علمی حیثیتدن
تغییر و تحریف ده ایدلمسه ، قرآنده اولمایان شیلر قرآنه قاتیلمش اولور .

برده شو نقطه‌لری تصریح ایتملی یز : کرچه قرآنده معناسز کلمه یوقدر . فقط معناسی
بیلك دیمه اولان کلمه‌لر بولندیغی کبی بر کلمه اطرافنده بر چوق معنالرك تزاحم ایتدیکی و بعضی افاده‌لرده
هپسی ده صحیح اولمق اوزره متعدد وجهلرك ، احتماللرك اجتماع ایتدیکی یرلرده چوقدر . که بونلر
تفسیر و تأویله توقف ایدر . و بعضلرینی دوغریدن دوغری‌یه ترجمه ممکن اولسه بیله هپسنی بتون وجوهیله
ترجمه‌یه صیغدیرمق ممکن اولماز . بونلری عیناً آلمق ویا معناء ادبیسی فدا ایده‌رك تأویل و تفسیر طرزنده
افاده ایتمك لازم کلیر . و بو جهتدن قرآنی آکلامقده یالکز درایت لسانیه کافی کلمز ، صاحبندن
روایه ویا مادینانك انکشافنه توقف ایدر . اونکیچون بعضاً بر حادثه قارشیسنده قرآنك آیتلرندن
او وقته قدر حس ایتمه‌دیککز بر معنی آکلارسکز . و او آنده او آیت او حادثه ایچون نازل اولمش صانیرسکزکه
بو ده غرائب قرآندندر . ترجمه ده بونلر احاطه ایدیله‌مه‌جکندن ضایع اولور . بو جمله‌دن اولمق اوزره
سوره آل عمرانك باشی طرفنده کله‌جکی وجهله آیتلرك بر محکماتی بر ده متشابهاتی واردر . بر آیتده
هم محکم ، هم متشابه جهتلرك اجتماعی ده بولنور . متشابهات ایسه « وما یعلم تأویله الا الله »
اولدیغندن بونده ترجمه تقییه ایده‌مه‌جکی کبی تفسیر و تأویل ده تعیین ایده‌مز و بناءً علیه بونلر ایچون
بر مآل ده کوستره‌مز . اولسه اولسه عینی لفظلرك محافظه‌سیله طوپرلایه‌بیله‌جکی قدر مبهم بر مفهومه
اشارت اولنه بیلیر . که بو نقطه چوق ده نظر دقتلیدر . اونکیچون مآل تعبیرینی بیله تحذیرده سالم دیه‌مز .

شمدی انصاف ایله دوشونه‌لم ، بو شرائط آلتنده قرآنی ترجمه ایتدم ویا ایدرم دیه‌نلر یالان
سویلمش اولمازده نه اولور ؟ طوغریسی قرآنی جداً آکلامق ، تدقیق ایتمك ایسته‌ینلر اولی اصولیله عربی
بولمقله و تفاسیر ده کیدرك اکلامغه چالیشمه‌لری ضروریدر . قرآنك فلان ترجمه‌سنده شویله دینیلمش
دییه‌رك احکام استنباطنه ، مسئله مناقشه‌سنه قالقیشمامالیدر . بونی ایمانی اولانلر یاپماز ، کندینی بیلن
اهل انصاف ده یاپماز . قرآنده بحث ایتمك ایسته‌ینلر اولی هیچ اولمازسه حرکه‌سز اوله‌رق اوقونه بیلملیدر .

مع مافيه اويله كيمسه‌لر كوريورزكه حرفی حرفنه اوقومه‌سنی شويله طورسون حركه‌سيله بيله درست اوقويامديغی حالده اونك احكام ومعانيسنه‌ده بحثه قالقيشيور. اويله‌لرينی كوريورزكه قرآنی آكلايور، وتفسيرلره مفسرلرك تأويللری قاريشمشدر، ديه اونلره ده قالقمه ايستيورده الينه كچن ديكر ترجمه‌لری اوقوماقله قرآنی آكلامش اولدیغنی ادعا ايديور. دوشونميوركه اوقودیغی ترجمه‌يه عالم مفسرلرك تأويلی ايله جاهل مترجمك رأی وتأويلی، خطاسی، نقصانی قاريشمشدر. جهالتی ايلری كيدنلردن بعضيلری ده دييورلركه قرآنه ترجمه‌سی ديمكله ده اكتفا ايتميورده «ترجمهٔ قرآن» ديمكه قدر كيديور. حتی بوندن طولايی سويلنمش سوزلرده بريسی يازديغی بر منظومه‌ده:

ترجمهٔ قرآنی دار بهای شاشقينه

اوقويامقدر بو، ديه دايمانه

ديمشدر. فی الواقع اويله‌در. زيرا «انا انزلناه قرآنا عربيا» منصوصدر. دوشونملی كه قرآنی تفسير ايتمك اوزره پيغمبرك ايراد بيوردیغی حديثه بيله قرآن دينمز. دينيرسه كفر اولور.

حاصلی، ترجمهٔ قرآنده مترجمك آكلايه بيلديكی قدر، بعضی شيلری آكلايه بيلميرسه‌ده حقيله آكلايه‌ماز. آكلاديغی شيلرده ده قرآنه حكم وقيمتی جائز اوله‌ماز. مع مافيه شونی ده اونوتمامليدركه قرآن آكلاشيلماز بر كتاب دكلدر. حتی «ولقد يسرنا القرآن للذكر فهل من مدكر» بيورلديغی اوزره ده. معناسی ال قولای وآچيق بر صورتده آكلايه وتكلفسز، تصنعسز، صو كبی آقان، نور كبی پارلايان بر كتاب مبيندر. اوكنديسی بتون انسانلغه طوغرو يولی آكلاتمق ايچون نازل اولمش وطوغرو يولشدر. انجق اونك معناسی احاطه اولونوب بيتيرلمز. بر معناسی انكشاف ايدركه آرقه‌سنده بر معنی دها، آرقه‌سنده بر معنی دها الخ... يوز كوستريز. نورينك شعشعه ووضوحی ايچنده خفا ظهور ايدر. مؤمنه خطاب ايدركه كافره بر انذار قيلار، كافری انذار ايدركه مؤمنه بر تبشير نكته‌سی اوزاتير. عوامه خطاب ايدركه خواصی دوشوندورر. عالمه سويلركه جاهل ديكله‌يير، جاهله سويلركه عالمه طوقونديرر. كچمشدن بحث ايدركه كله‌جكی كوستريرر. بوكونی تصوير ايدركه يارينی

اكلاتير . الك ساده مشاهده لردن الك بيوك حقيقتلره كوتورر . بو سوزلره عيني آكلاتيركن كافرلري
حاللرينه بيزار ايدر . وبوتون بونلري حال ، مقام ، سياق ، زمان ، موضوعه كوره الك اينجه الك عينا
كلمه لرله افاده ايدر . مثلا : طاشك چاتلايوب صو چيقاريني آكلاتيركن يشمه وياخود يتشقوي ديمكله
اكتفا ايتمزده «لما يشقق» ديه رك چاتلايشك آقيشك بوتون بيشديريسني ، تأثيريني ، غائيه سني
دخي طويورر . بونه طبيعي دللرده مترادف اولان الفاظي ، خاص ، عام ، مشترك – حقيقي ، مجازي
صريحي ، كنايه سي – ظاهري ، نصي ، مفسري ، محكمي ، خفيسي ، مشكلي ، مجملي ، متشابهي – عباره سي
اشارتي ، دلالتي ، اقتضاسي – مطابقتي ، تضمني ، التزامي كبي بر چوق وجوه ايله آيري آيري معنالري
منطقي حيثيتله بر وجيزه ده طوپلايوب آكلاتيرر . صوكره بونلري مختلف حيثيتلردن ايضاح وتفصيل ده
ايدر «احكمت آياته ثم فصلت» . وبونلري آكلايانلرن آكلامايانلره بيان ايتمكده وظيفه قيلمشدر .
بو بيانه وظيفه سي تبليغ وتفسير وظيفه سني تشكيل ايدر . وكوزل عربجه بيلنلر دخي بو تفسيره احتياجدن
وارسته قالماز . قالا مرقرزنده ده ولابي ايلك اول تفسير ، عربجه بيلنلر ايچون ياپيلمشدر . وبو تبليغ
وتفسير وظيفه سي اولا بوتون امتنك احتياجنه كوره ينه تفسير ايفا ايتمسه واختلاف السنه يه كوره اونك نشر وتعميمنده
امتنده امر ايتمشدر . وايشته بو وظيفه نك توجهي طولاييسيله بنده ديلمك درنه بيلديكم قدر بر تفسير
ومآل طرزنده بو اثري يازمغه چاليشدم . مآلك ممكن اولديغي قدر ساده ووجيز اولمسنه غيرت ايتدم
بونكله برابر تحديد قدر ممكن اولان ادبياتمزده قوللانيله قوللانيله لسانمزك اوز مالي اولمش كلمه لري
قبيلشه حالنه كلمش بعضي تركيبلري ويا جمله لري اقتضاسنه كوره قوللانمقده تعصب چاليمادم . مثلا حمده
حمد ، رحمته رحمت ، هدايته هدايت ديدم ، ظلمته قرآكلق ديدم نور وضيايه آيدينلق وايشيق ديمك
ايچون اصرار ايتمه دم ، كوك يرينه سمايي ترجيح ايتديكم مقام اولدي . اكثريا كوكلر ديرديرسه بعضاً ده
سماوات دايرسه ديمك دها خوشمه كلدي ، «كونشه وآى» ديدم . كاه «كونشي وآيي» ديه جكيكن
«شمس وقمري» ترجيح ايتدم . عامي ، بيلكيله زياده سوديكم نقطه لر كوردم ، ييك مهم وشايع
اولان بعض علمي اصطلاحلري بكله مكه قالقيشمادم . اسم خاص كبي بر تركيب قوللانه جغم يرده خاص اسم ديه جكم .

بوکا خلقه . «رب العالمین» طانیرکن ، «عالملرك ربی» دیمکده فائده دن زیاده ضرر کوردم . «صراط مستقیم»
یرینه «مستقیم صراط» دییه مدم . «دوغری یول» دیه بیلیرم زمان ده صراطك تکرسیله استقامتك ذوقندن برچوغی
ضایع اوله جغنی حس ایتدم . مولد دیکلرکه «یا الهی قیلمه بزی ضاله ، بو دعایه جمله کز دییك آمین»
دیه هرکسك طانیدیغی «ضالین» جمعنی تفسیرده شرح ایتمك اوزره فاتحه نك مآلنده عیناً قوللاندیغم
نهایتی آمین یا راشنا: قیصه برهجایه کسمکی دیلیمزك لهنده دکل علیهنده بولدم ، چونکه ضلالته دوشنلر
دیا یا کلیسه کیرنلر یاخود ضال اولنلر ، یاخود شاشقینلر ، صاپیقلر ، کندینی بیتیرنلر . بیتیکلر دیدیکم
زمانده بونلرك معتقدلری اولمادیغی حالده ضلالته دوشه کلری اکلا تماییله کلرابا . ضلالته دوشنلر
صوکنده کی «مد»ی ایکیلنده ده دویورولیور . ابتدا ولی بر سیلته بتمسی لازم کلن کلام طبیعی نفس
اولودریور . مع هذا بو بر جمله لری نادر قوللانیرم . داها صوکره ادبیاتمزك یوکسك جمیعتلی
نمونه لرندن اولان اقتباس ، ایرادیشلر . ملمع کبی کوزل صنعتلرده یك آز اولمقله برابر بعضانه کوره
تك توك استفاده ایتمکدن ده خالی قالمادم . حاصلی نصل اصل معناسنده مکمه رتبه اوزاقلاشمامق
ایچون اساسی عربی و فارسیده آلنمه اولان کلمه لر قوللاندم . و فقط بونلری عربلك و فرسك استعمالنه
کوره دکل ترکجه مزك مالی اولدرده وزنم قوللاندیغم معنی وطنزایه قوللاندم . لسانمزده مقابلی
بولونمیانلرده یا باشقه معنی افاده ایدن کلمه لرك تفسیرینه مراجعت ایدلك اوزره عیناً اقتباس ایتدم . تورکجه
سوزینه بر سوزك شرح و تفسیره ذکری اولنمه لازم کله جکی ادعاسنده بولونمادم . کوکده بر بیلدیرکه
کوسترمك ایچونده بوده ایچنده کیلدی اورته یه دوکمك لازم کله جکی فکرنده بولونمادم . بن خالص
آناطولیلی ، اوز ، اوغوز ، یاغز بر ترکیم . اوده بسه ایشمده استانبوله قالدم . نه عربستانه کیتدم ،
نه ترکستانه ، نه ایرانی کوردم نه فرنکستانی . اوکرندیکمی بو وطنده اوکرندم . یاغزیلك یا بیزده ، اکثر
آدشار کبی بوك اوغوز قبیله لرندن بریسی اولدیغنی ده عربجه دن دیوان لغات ترکدن اوکرندم . دیلیمی ده
اوکرندیکم کبی قونوشدم . ایرانده چیقان یوکرن . آورویاده بوکوله ایله یه ترك دستگاهنده
طوقونانه خالی یی ترك مالی طانیدم . بر بانك معماریسی ترك اولمه ایچون کرسته سنك یرلی اولمسی لازم

دكلدر دیه ایشتدم . آفریقا سعدنده حقیقة بر آلتونك اوزرنده بر ترك سكه‌سی كوردیكم زمان اوكا آفریقالینك دكل بزم آلتونمز دیدم . مكتبده جغرافیا اوقودیغم زمان ده عربستانی بزم دیه بیلدم روحی بغدادینك :

صانمه ای خواجه كه سندن زر و سیم ایسترلر

«یوم لا ینفع» ده «قلب سلیم» ایسترلر

سوزیمی طویدیغم وقت بونی ترجمه‌مزده باشقه بر لسانك ادبیاتنه قیدایده‌مدیکم کبی ترجمه‌نك اك کوزل سوزلرنده خاینقده تردد ایتمزدم . کندمده فضله ترك اولمغه اوزنمدم ، « دیدی » دیه جك یرده بعضی اسكی تفسیرلرده كوردیكی اوزره « ایتدی » دیمكه قالقشمادم ، برده قورولتای دیمدم ، برده اویماتوم دیكرن حكیندم . یازی لسانمزده یك شایع اولمیان بر تقدیم و تأخیر یاپمسه محضه محاوره لسانمزده موجود اولدیغی ایچون یاپمشدر . اكر نادر بر استعمال اكرم ایسه مقابلده نادر اولمسندن طولایی آلمشدر . بر زمانه اولور « شوقوشه بابه » دیرز ، دیكر بر زمانده اولور ؛ « بابه شوقوشه » دیرز . صره‌سی كلیر « بهار كلدی » دیرز ، بر صره‌سی ده كلیر « كلدی بهار » دیرز فقط نثر یازدیغمزده اكثریا اولكیدی یازارز دیه نظمده یاپدیغمز كبی لزومی حالنده ایكنجیی اختیار ایتدیكمزده ده لسانی شیوه لسانه مخالف فه ایرلملی ده نكته‌سی آراملیدر . « حیاتیجه‌نك منظره‌سنه بایلدم » دیمیوب ده « بایلدم منظره‌سنه حیاتیجه‌نك » دیدیكمز زمان خطا ایتمه دكل بر نكته صرف ایتمه اولورز . بو بعضی یرده بلكه ایی اولمامشدر ، لكن آیتدی آلت اوست ایدرك فاریتدیریوب هر آیتك مآلنی كندی موقعنده كوسترمك ایچون ضروری اولمشدر . بعضی مآللرك منظوم كبی راست كلدیكی یرلر وار ، دركلی اوقونورسه بلكه خوشه كیدر . بوتون بونلرده مقصد قرآنی بر از طویورمغه چالیشمقدر . بر ایكی آیتك معناسنه عائد بر مفهوم ایندیكده صوكره قرآنی تكرار اوقوماده شعورلی بر ترجمه كلام الهی ایله كلام بشر آراسنده كی فرقی دویمامغه قابل دكلدر . امید ایدرم كه یا كلمه بر معنی یازمامشمدر ، فقط اكسیكلیك چوقدر ، بر كلمه ده بر دیا ایكی معنی آكلاته بیلمسه دوییدیغم ویاد و دیمادیغم بر طاقم معنالرده آكلاتیلمامش قالمشدر .

بناءً علیه اوقویانلره تکرار رجا ایدرم که قرآنی بو یازدقلریله اولچمکه قالقماسونلر .

تفسیره گلنجه — بر کره هر تفسیرده اساس کبی اولان و عربی قواعده تعلق ایدن الفاظه متعلق تحلیللر هیچ ده اکسیک دینه‌جک قدر آزدر . الفاظدن زیاده معنانک توضیح و تشریحنه چالیشلمشدر . اوده هر آیتده دکل قسماً‌در . دقت ایدیلیرسه آیتلرک ، سوره‌لرک مناسبات و ارتباطلرینی آکلاتمق خصوصنده برچوق یرلرده بارز بر خدمتی واردر . اسباب نزول ، ناسخ و منسوخ ، بعضاً مواضعه ، اخلاقه ، عقائد و اعماله ، حقائق و احکامه دائر ایضاحات بولنور . زمانمزی علاقه‌دار ایدن علوم و فنونه ، حکمیاته متعلق خیلی بحثلره تصادف ایدیلیر . بالخاصه بو جهتدن باشقه تفسیرلرده بولنه‌میه‌جق و یا ایلک کوز آکلاشیله‌بیله‌جک بر خصوصیتی اولسه کرکدر .

دیانت ایشلری ریاستیله یاپیلان مقاوله‌ده بر پروغرام شوایدی :

دردنجی ماده : — طرز تحریر شکل آتیده اوله‌جقدر : آیت و یا آیات کریمه یازیلرق آلتنه مآل شریفی و بونی متعاقب تفسیر و ایضاح قسمی یازیله‌جقدر .

بشنجی ماده : — تفسیر و ایضاح قسمنده بروجه آتی نقاط نظر دقته آلنه‌جقدر :

آ — آیات کریمه بیننده‌کی مناسبات ،

ب — اسباب نزول ،

ج — قراآت عشره‌یی تجاوز ایتمه‌مک شرطیله ،

د — اقتضاسنه کوره ترکیب و کلماتک ایضاحات لسانیه‌سی ،

هـ — اعتقادجه اهل سنت مذهبنه و عملجه حنفی مذهبنه رعایت اولنه‌رق آیاتک متضمن اولدیغی احکام دینیه ، شرعیه و حقوقیه ، اجتماعیه و اخلاقیه ، اشارت ایتدیکی و یا علاقه‌دار بولندیغی مباحث حکمیه و علمیه‌یه متعلق ایضاحات ، بالخاصه توحید و تذکیر و مواعظه متعلق آیاتک ممکن مرتبه بسط و ایضاحی ، علاقه‌دار و یاخود مناسبتدار اولدیغی بعض تاریخ اسلام وقوعاتی .

و — فرنک مؤلفلرنجه یاکلش و یا تحریف یوللی شیلر درمیان ایدلدیکی کورولدیکچه

نقطه‌لرده تنبیهاتی محتوی نوط .

ز — عند الاقتضا ناسخ و منسوخ خصوص .

ح — باشه طرفده هم بر مقدمه تحریریله بونده حقیقت قرآنك و قرآنه متعلق بعضی مسائل مهمه‌نك ایضاحی .

بو تفسیر عربجه معینه بر تفسیر کتابنك ترجمه‌سی دکلدر . لزومنه کوره بر چوق تفسیرلره مراجعت اولونمشدر . ابو السعود ، قاضی ، کشاف ، فخر رازینك تفسیر کبیری ، جصاص ابوبکر رازینك احکام قرآنی ، ابو حیانك بحر محیط نامنده‌کی تفسیر کبیری ، نهر ماد نامنده‌کی تلخیصی ، ابن جریرك تفسیر کبیری ، تفسیر نیسابوری ، آلوسی تفسیر کبیری ، حدیث کتب سته ، بخاری دائما نزدمده بولنان مأخذلردی . بونلردن ماعدا ایجابی حالنده استانبول کتبخانه‌لرنده موجود اولان بر چوق تفسیرلره و دیکر علوم و فنون کتابلرینه ده مراجعت ایدلمشدر . اختلاف نقل ایتدیکم نقطه‌لرك جمعی جائز اولمیه‌جق مسائلده ایسه قارئلری تردده براقمامق ایچون اکثریا بر حل و ترجیح ایله نتیجه‌لندیرمکه چالیشمشمدر . مشهورك خلافنه بر مطالعه سرد ایتدیکم ویا بر دعوی درمیان ایلدیکم زمان نقل و روایته متوقف اولان خصوصلرده مأخذینی کوسترمشمدر . هر حالده دوغری سوز سویلمکه چالیشدم . اکثر تفسیرلرده مشهور و شایع اولان هر معنی و مسئله‌ده مأخذ تصریحنه لزوم کورمدم . احتمال که بعضی یرلرده کندیمی آلمیه‌رق اوزاتمش ایسه‌م یا مسئله‌نك اهمیتندن ویا فائده‌سی عمومی اولسون دیه صرف علمی اصطلاحات ایله اکتفا ایتمیوب سوزك نه‌یه قدر متحمل اولدیغنی آکلاتمق ایچون بر نمونه ویرمك مقصدندن ویا تنقیح ایچون زمان بولامامق قصورندن نشأت ایتمشدر . یوقسه بر چوق جهتدن مختصر کلمشدر . ان شاء الله خطالری یسر اولورسه تکرار بر دها ایشلنیرسه بلکه بر از دها تکمیل ایدیلیر . هر حالده مطلوب رضای حقدر . بوراده کلام الهی ایله وحیه دائر ده بر مقدمه یازمق ایستردم ، فقط قرآنك و تفسیرك ایچنده ، مختلف یرلرده بونلره دائر بیانات کله‌جکی ایچون اونکله اکتفا ایتدم .

قرآن — الله تعالی طرفندن رسول کبریاسی پیغمبر محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم افندیمز حضرتلرینه عربی اولهرق ایندیریلوب بزه تواتراً نقل اولنان کتاب مبینک اسمیدر. اصل لغتده قرآن، غفران وزننده قرائت معناسنه مصدر ایدی. بو کتاب منزلک احکام واوصافِ ممیزه‌سندندر. برسی‌ده «وقرآنا فرقناه لتقرأه علی الناس علی مکث»، «لتتلو علیهم الذی اوحینا الیک»، «ورتل القرآن ترتیلا» منطوقلرنجه ترتیل وتلاوت ایله قرائت اولنمق اولدیغی جهتله بویله قرآن تسمیه بیورلمشدر. سورة البقره‌ده «قل من کان عدوا لجبریل فانه نزله علی قلبک باذن الله مصدقا لما بین یدیه وهدی وبشری للمؤمنین»، سورة النحلده: «قل نزله روح القدس من ربک بالحق»، سورة الشعراءده «نزل به الروح الامین علی قلبک» بیورلدیغی اوزره قرآن الله تعالی طرفندن قلب محمدیه روح امینه، روح القدس دخی دینلن جبریل واسطه‌سیله حصه اولهرق نازل اولدی، ایندیریلیشی ده بحق اولدی وبالحق انزلناه وبالحق نزل، هم هیچ اعوجاجسز عربی قرآن اولهرق نازل اولدی قرآنا عربیا غیر ذی عوج. قرآن اولمق اوزره نازل اولمیان قرآن دینلمز. اونک ایچون پیغمبرک تفسیرلرینه حدیثلرینه قرآن دینلمدیکی کبی «انا عند منکسرة القلوب = بن قلبی قیریلانلرک یانندهیم در» کبی حدیث قدسی‌یه ده قرآن دینلمدی. چونکه نظمی قرآن اولمق اوزره وحی اولونمیوردی. لکن کافرلر قرآنک الله طرفندن نازل اولدیغنه اینانمق ایستمدکلرندن بونی محمد (صلی الله علیه وسلم) اک کندی سویلدیکی، کندندن اویدوروب اللهه اسناد ایتدیکی بر کتاب ویا بر شعر ویا بر کاهن سوزی دییه، حالا اویله دیرلر. اونک ایچون قرآنده بونلری رد ایدن بر چوق آیتلر نازل اولمشدر. از جمله «فمن اظلم ممن افتری علی الله کذبا او قال اوحی الی ولم یوح الیه شیء» [انعام]، «ام یقولون افتراه قل ان افتریته فلا تملکون لی من الله شیئا» [احزاب]، «ولو تقول علینا بعض الاقاویل لاخذنا منه بالیمین ثم لقطعنا منه الوتین فما منکم من احد عنه

حاجزين » [الحاقة] « وعلمناه الشعر وما ينبغي له ». يئه بوندن طولايي قرآنك بر اسمی ده
تنزيل در. « تنزيل من رب العالمين » دیه. چونکه جسته جسته اینزلمشدر.

الكتاب — قرآنك بر اسمی ده « الكتاب » در. تعريفی ایچون « الم ذلك الكتاب لاريب فيه » باقه.

الفرقان — فرقان ده اساساً آیرمق معناسنه مصدردر. قرآنك حقی باطلی حلالی حرامی آیرمسی اعتباریله بر اسمی ده الفرقان اولمشدر. « وانزل الفرقان »

الهدى — اساساً هدایت ایتمك معناسنه مصدردر. هدایت اولمق معناسنه ده کلیر. صوکره هدایت ایدن یعنی رهبر و هدایت اولنان طوغری یول معناسنه ده اطلاق اولنور. قرآنه ده « هدى للمتقين ، هدى للناس ، هدى للمؤمنين » اولدیغی ایچون بر ده « الهدى » تسمیه ایدلمشدر.
نه کیم قلبلری ، فکرلری تنویر ایتمسی اعتباریله بر اسمی ده **النور** در. « واتبع النور الذي انزل معه »

الذكر — ذکر دخی اساساً مصدر اولوب آکمق و آکیلمق و آکیلاجق شی معنالرینی دخی افاده ایدر. آکمق ده یا قلب و یا لسان ایله اولور. راغبك مفرداتنده و قاموس صاحبنك بصائرنده بیان ایتدکلری اوزره ده : ذکر ، ماده سیله بعضاً شول هیئت نفسیه مراد اولنور که انسانك کسب ایتدیکی معرفتی حفظ ایتمسی آنکله ممکن اولور . بو صورتده حفظ ایله مرادف اولور . لکن حفظ قلبده احرازی وذکر استحضاری اعتباریله‌در [1]. بعضاً ده ذکر بر شیئك قلبه ویا قول ولسانه حاضر اولمسنه اطلاق اولنور. بو جهتله دینلیر که ذکر ایکی در. بری « قلباً ذکر » بری ده « لساناً ذکر » در [2] که هر بری ده ایکیدر : اونوتدقدن صوکره ذکر ایتمك . هیچ اونوتمیوب دوام اوزره ذکر ایتمك.
صوکره ذکر ، نام و شهرت ، مدح و ثنا ، شرف و شان معنالرینه کلیر ، نمازه و دعایه اطلاق ایدیلیر.
بر ده ذکر ، دین و شریعتی تفصیل و احکام ملتی وضع ایدن سماوی کتابلره دینیر « هذا ذكر من معي

---

[1] بوندن طولایی قوه حافظه ایله قوه ذاکره‌یی آیرانلر اولمشدر.

[2] بر ده صرف قلبی اولان ذکره مخصوص اولمق اوزره ذاکك ضدی « ذکر » دینیر که فرانسزلرك هم « Pause » — هم « Pausers » تعبیر ایتدکلریدر. تذکر بو معنادندر.

وذكر من قبلى »، « ولقد كتبنا فى الزبور من بعد الذكر »، « ءألقى الذكر عليه
من بيننا » كبى. — بونده اوچ معنانك هر برينه بر وجه واردر. — ايشته بو معنا ايله قرآنك
بر اسمى ده « الذكر » در. « انا نحن نزلنا الذكر وانا له لحافظون ».

روح — « وكذلك اوحينا اليك روحا من امرنا » آيتنده وارد اولديغى
اوزره قرآنه روح ده دينلمشدر. چونكه بو ده بر حيات معنويه نك روحيدر.
بوتون بو اسملر قرآنده مذكوردر.

مصحف — معلوم اولديغى اوزره قرآنك صحيفه لرينى جامع اولان شيرازه لى
مجلدك اسميدر. ايكى يانده كى قاپلرينه « دفتين » دينلير. صحيفه، يازيلى بولنان
دوز سطح ديمكدر. جمعى صحائف وصحف كلير. قرآنده اوكى كتابلره صحف دينلير ايسه ده
مصحف اسمى دقيقتى قرآنه مخصوصدر. قرآن نازل اولديغى زمان آيرى آيرى صحيفه لره يازيليوردى
ابوبكر صديق رضى الله عنه حضرتلرينك خلافتنده بوتون بو صحيفه لرك هپسى بر يرده طوپلى اولهرق
بر مجلده يازيلدى واكا مصحف دينلدى. صوكره حضرت عثمان رضى الله عنه بوندن سكز نسخه يازديرارق
برينى كندى يانده آليقويوب ديكرلرينى ولايتلره كوندردى. كندى يانده آليقويديغى نسخه يه « امام »
تسميه اولنور. (سورهٔ برائتك آخرنده « لقد جاءكم » آيتنه بابه).

سوره — قرآنك اقلى اوچ آيتى حاوى و بر كتاب مخصوص كبى عنوان مخصوصى حائز
اقسام مخصوصه سندن هر برينه بر سوره دينلير. كه بونده باشليجه ايكى وجه تشبيه واردر. چونكه سوره
اصل لغتده ايكى معنايه كلير: برسى يوكسك رتبه. برسى ده بر مدينه يى يعنى بيوك بر شهرى احاطه ايدن
بر سور ديمكدر. برنجيسنه نظراً قرآن عالم سمايه و هر سوره سمانك يوكسك رتبه ده بولنان منظورلرينه
تشبيه ايدلمش اولور. ايكنجيسنه نظراً ده قرآنك ير يوزنده يوكسك بر مدنيت تأسيس ايده جكنه اشارةً
هر سوره سى بيوك بر سورى بولنان مستحكم بر شهره تشبيه ايدلمش اولور. « برائة » دن ماعدا هر سوره بر بسمله

ایله آیرلشدر.

آیت — اصل لغتده، آچیق علامت دیمکدر. محسوساتده معقولاتده اطلاق ایدیلیر. ترکجه‌ده بللیك فارسیده نشانه دینیلن علامت و عَلَم، ذاتاً اوفق هرشیئه اطلاق ایدیلیر. اوقدر ظاهر اولمیان دیکر برشیئك ملازمی اولمقله بر یدرك اوفق هری ادراك ایدنجه بالذات ادراك ایتمدیکی دیکر شیئی ادراك ایتمش اولور، چونکه حکمده مساویدرلر. بر یولك آرایان کیمسه او یولك علامتلرینی بیلیرسه اونلری کوردیکی وقت او یولی بولدیغنی بیلیر. شو حالده علامت ذاتاً ظاهر و آچیق دیمك اولونجه آیت اوندن دها ظاهری دیمك اولور. مثلا طاغ بر علامت ایسه ذروه‌سی ده بر آیت اولور. کونش کوندوزك آیتی، آی بر کیجه آیتیدر. جامع بر آیت، مناره اونك آیتیدر. یوکسك بنایه ده آیت دینیلیر «بکل ریع آیة تعبثون». هرشی علامتیدر، هر حقیقت آیتیله بیلینیر. بوصورتده انسانلرك علمده‌کی مرتبه‌لرینه کوره و کندیسنده پیدا ایله تفکر و تأمله کوره متفاوت معرفتلره سبب اولان علائم و دلالتلرك هپسنه ده آیت دینیلیر. مثلا:

وفی کل شیء له آیة

تدل علی انه واحد

بیتنده آیت بو معناده‌در. یعنی آیت حد ذاتنده ظاهر بر علامت ایسه ده آنك بر آیت و علامت اولمسی بعضی کیمسه‌لره خفی قاله بیلیر. مثلا هر دولتك بایراغی اونك بر علامت و آیتیدر، فقط بر کیمسه او بایراغك هانکی دولته عائد اولدیغنی بیلمزسه اونك بر علامت اولمسی خفی کلیر. آیتك معناسنده ظاهر اولمه مفهومی بولندیغی حالده ظهورك مراتبنه کوره آیت بعضاً «بینه» اولمقله ده توصیف ایدیلیر. «آیات بینات» دینیر، که پك آچیق دیمك کبیدر. بونك ده ایکی معناسی واردر: بریسی: کندیسی و دلالتی هیچ نظردن قاچمیه‌جق قدر واضح اولمسیدر. عمومیتله معجزه‌لر بو قبیل آیتلردندر. ایکنجیسی: کندیسی واضح اولمقله برابر دلالتی یالکز عقلاً دکل لساناً ده افاده ایتمسیدر که بو اوبرندن دها آچیقدر. ایشته پیغمبرلرك کندیلری بویله بر آیت یعنی اولدقلری کبی قرآن معجزه‌سی ده

بونلر آیات بینات‌در . « وجعلنا ابن مریم وامه آیة » قول کریمنده مریم ایله اوغلنك ایکیسنه
بر آیت اولمسی ده بو قبیلدندر . قرآنده آیت کلمه‌سی یرینه کوره بوتون بو معنالرك هر برنده قوللانلمشدر .
بر ده قرآنك آیتلری دینیلن معنای شرعیسی واردر . شویله‌که :

قرآنك حرفلرندن بر فاصله ایله آیرلمسه اولان هر زمره‌یه بر آیت دینیر . و بو آیتلرك آیرلمسی و ترتیبی توقیفیدر ، یعنی روایته موقوفدر . شعرك بر مصرعی ویا سجعك بر فقره‌سی کبی یالکز ذوق ایله تعیین اولنه‌ماز . ایچلرنده « مدهامتان » کبی بر کلمه‌دن « ثم نظر » کبی ایکی کلمه‌دن عبارت اولانلری بولندیغی کبی یاریم صحیفه قدر اولانلری واردر . حتی آیت مداینه تام بر صحیفه‌در . « حم عسق » ایکی آیتدر .

دها صوکره ، قرآنده بر حکم افاده ایدن هر جمله‌یه ده بر آیت دینلدیکی واردرکه بو بعضاً بر آیت ، بعضاً بر سوره ، بعضاً ده بر سوره‌نك بر بلوکی اوله‌بیلیر . مثلا حد قذف آیتی دینلدیکی زمان بر آیتدن عبارت دکلدر . سبب نزولك بیانی صره‌سنده بر آیت شو سببله نازل اولدی دینلدیکی زمان ده آیت اکثریا بو معنایه اوله‌رق بر قاچ آیته شامل اولور .

تفسیر و تأویل

— تفسیر اصل لغتده « فَسْرٌ » ماده‌سندن تفعیلدر .
قاموسده : « اَلْفَسْرُ ، الابانة وكشف المُغَطّى كالتفسير » یعنی فسر ، ابانه ایتمك و اورتولی‌یی آچمق تفسیر کبی دیمکدر . بونك ظهوری معقولدن زیاده محسوسه ، معاینه‌یه زیاده اجسامه عائد کورینیور ، بر جسمی قالدیره‌رق آلتنده‌کی دیکر بر جسمی آچیغه چیقارمق ویا بر جسمی تشریح یاخود تحلیل ایدرك ایچنده‌کی جسمی کشف ایتمك ، بر المانك قابوغنی صویارق ویا یاره‌رق ایچنی کوسترمك یاخود اوندن حقه تفاح چیقارمق ، بر لفظك مدلولنی بیان ایتمکده . کذلك مدلولك ضمننده‌کی دیکر مدلولی آکلاتمقده یاده بر فسر اولیور . لکن راغبك مفرداتنده : فسر ، اظهار معنی معقول ، معقول بر معنایی اظهار ایتمك دیه افاده ایدلمشدر . بونده معقول محسوسك مقابلی ، یعنی جوهر مقابلی اولدیغنه کوره قول و فعله

شامل اولور ايسه ده اظهار اولنانده شيئك معنى اولمسى شرطدر . بو صورتده بر لفظده ويا بر ايشك
ايچنده كى معنايى آكلامق ويا آكلاتمق فسر اولديغى كبى بر جسمده بر معنى چيقارمق . مثلا ازاره ياقوب
برخسته لغى كشف ايتمك بر فسر اوله بيليرسه ده بر جسمك اورتوسنى آچه رق ويا تشريح وتحليلى يا په رق ديكر
بر جسمك سيماى توضيحنه فسر دينيلمه جكدر . وحتى فسر ، حسه اظهار ايتمكدن زياده عقله اظهار ايتمك اولديغندن
فى الواقع «سفر ، كشف ظاهر ، فسر ، كشف باطندر» دينلمسى اولديغى ده كليات ابو البقاده
مسطوردر . خلاصه : فسر بر كشف واظهاردر . واشته تفسير بوندن مأخوذدر . زياده
باب زياده معنايه وتفصيل وتكثيره دلالت ايتديكى ايچون راغب ديديكى تفسير ، فسرك مبالغه سى
ونتيجه سى دركه ايچه كشف واظهار ايله ايضاح ايتمك ديمك اولور . ابو البقا كلياتنده تفسيرى
تفسير ايدركن بو قولى شويله افاده ايتمشدر : استبانه وكشف ديرسه ده اصلنك لفظنده دها قوللانيلر
بر لفظ ايله تعبير ايتمكدر . اهـ . علم اصول فقهده ده تفسير ، خفاسى بولنانى ايضاح ديه تعريف
اولنوركه بيانك اقسامندندر . بيان ده مقصودى ايضاح ديه تعريف اولنور . واولا ايكى يه تقسيم اولنور .
بريسنه ابتدائى بيان ، ديكرينه ده بنائى بيان دينيلر . بر معنى ايلك اول سويلنديكى زمان ابتدائى بياندر .
بر نوع افاده سبق ايتدكدن صوكره يابيلان بيانه ده بيان بنائى تعبير اولنور . بو ده بيان تقرير ،
بيان تفسير ، بيان تغيير ، بيان تبديل ، بيان ضرورت اولمق اوزره بش قسمدر . واشته بيان تفسير
بو بش قسمدن ايكنجيسيدر . «ايضاح ما فيه خفاء» ديه تعريف ايديلير . نظمده خفانك ده اقسامى
واردر . خفى ، مشكل ، مجمل ، متشابه ، ايشته تفسير بو دردندن خفى ، مشكل ، مجمل قسملرينه
لاحق اولور . معناى مرادى بيان وتفسير ايدلمزسه اولان مجمل متشابه قالير . خفى ومشكل اولانلر
طلب وتأمل واصوله مراجعت صورتيله دخى تفسير اولنه بيليرسه ده مجملك تفسيرى انجق صاحبندن بيانه
متوقف اولور . بونك ايچوندركه قرآنده ده خفى ومشكل قبيلندن اولانلر اهل درايت واجتهاد اولان
علما طلب وتأمل واصوله مراجعت صورتيله بيان وايضاح ايده بيليرلر . وبوكا دخى تفسير اطلاق
اولنورسه ده مجملك تفسيرى انجق الله ورسولنك بيانيله اوله بيلير . چونكه مجملى بيان مجمله عائددر .

واصل تفسیر ده ایشته بودر. یعنی توقیفی در، روایته متوقفدر. فقط حقیقی و مجازی معناسیله تفسیرك
مطلق معناسی بودر. بوندن طولایی دیكرلرینه تفسیر دیمكدن زیاده تأویل تعبیر اولنور.

تأویل: ده «اوّل» ماده‌سندن تفعیل در. راغب مفرداتنده بونی شویله ایضاح ایدر:
اول، اصله رجوع دیمكدر. رجوع اولنان موضعه موئل دینیلیر. تأویل ده بر شیئی علماً ویا فعلاً
كندیسندن مراد اولنان غایه‌یه رد و ارجاع ایلمكدر. علمیسی: «وما یعلم تأویله الا الله»
آیتنده اولدیغی كبی. فعلیسی ده «هل ینظرون الا تأویله» آیتنده‌كی كبیدر. اه. مثلا صوك
مقصود اولان غایه حیات اولدیغنه كوره صویی حیاته ارجاع ایتمك بر تأویل و حیات صویك بر مآلی اولور.
صو لفظندن مجازاً حیات مفهومنی مراد ایتمك بر تأویل لفظی، و صو دینیلنجه جسمدن حیاتك نصل حصوله
كلدیكنی بیلمك صویك بر تأویل معنویسیدر. كه بو ایكیسی تأویل علمی در. صویی بالفعل حیاته یا محییه
بر تأویل فعلی در. تأویل بویله علمی و فعلی اولدیغی كبی تفسیر ده اویله در. اكثریا تفسیر ایله تأویل
مرادف كبی قوللانیلیر. بوكا برابر فرقلی اولهرق قوللانیلدقلری جهتلر ده چوقدر. مثلا: دمینده
اشارت ایتدیكز وجهله درایته تعلقی ایله تأویل، روایته تعلقی ایله تفسیر دینیلیر. بونی امام ماتریدی
حضرتلری بر ده شویله آیرمشدر: «تفسیر ده شو لفظدن مراد شودر دیه كسدیرمك و بو لفظدن شونی
مراد ایتدی دیه الله قارشی بر شهادت ایتمك واردر. اوندن ایچون ده قطعی بر دلیل بولنورسه صحیحدر. یوقسه
رأی ایله تفسیر اولمش اولور بو ده منهیدر. تأویل ایسه قطعیت و الله قارشی شهادت اولمقزین لفظك
احتماللرندن برینی ترجیح ایلمكدر.» اه. بعضاً تفسیر دها زیاده الفاظ و مفرداتك ایضاحی
حقنده قوللانیلدیغی حالده تأویل معنی و جمله‌لرك ایضاحنده قوللانیلیر. شو لفظك تفسیری شو
شو معنانك تأویلی شو دینیلیر. كرك تفسیر و كرك تأویل بعضاً كره لفظك كندیسندن فهم اولنان
معنانك خلافنه بر معنی ایله اولور. بونك باشلیجه ایكی شرطی واردر: بریسی بو معنانك اول امرده
لفظده محتمل اولمسیدر. بناءً علیه لفظك هیچ محتملی اولمیان بر معنی ایله تأویل باطل اولور. ایكنجیسی ظاهرك
مراد اولمدیغنه بر قرینه بولنمسیدر. اوچنجی بر شرط ده تأویل اولنان معنانك تعیینه عقلی ویا نقلی بر قرینه

ویا دلیل بولنمالیدر که او قرینه متکلمك تفسیری مقامنده در. وایشته تأویلك فرقی بو قرینه‌نك قوتنه كوره اولور. بر لفظك حقیقتی براقوب ده مجازه ویا کنایه‌یه تفسیر ویا تأویلی بو قبیلدندر. اگر قرینه شائنه وسعینه قوی وظاهر ایسه خلاف ظاهر اولان بو تأویل اصلنده دها ظاهر اولور. یوقسه نصوص ظاهرندن چیقاریلماز. قرینه‌لر خفی ویا ضعیف ایسه بو تأویل ده او نسبتده خفی ویا ضعیف اولور. لسانمزده تأویل تعبیری اکثریا خلاف ظاهر اولان تأویله متعارف اولمشدر. اونك ایچون بو فرقی بیلمه‌ینلر بر چوقلری تأویل دیندیکی زمان صحیح وفاسدینی آیرمازده هپسنی چوروك وصرف عندی بر رأی ظنه ایدر. حال بوکه تفسیر وتأویل بر علمدر. وبو علمده مقصد ده تأویلك طوغریسی ایله اگریسی، قویسی ایله ضعیفنی آییرمقدر. اصطلاحده تفسیر بو علمك اسمی اولمق اعتباریله درکه اکثریا تفسیر ایله تأویل مرادف کبی قوللانیلیر. علم تفسیر شویله تعریف ایدیلیر : بر علمدرکه اونده الفاظ قرآنك کیفیت نطقندن، مدلولاتندن، افرادی وترکیبی احکامندن وترکیبی حالنده‌کی معانیسی ایله بونلرك تتماتندن بحث اولنور. الفاظ قرآنك کیفیت نطقی علم قرائتده که تجوید ماده‌ده تضمن ایدر. حرکه اصولی بونده بر سهولت اولمشدر. نقط ایرجه بر علمه ضبط ایدلمش اولورسه کافی بر تأسیسات اولماز. بز بو تفسیرده باشدن بر قاچ سوره‌ده عشره قرائتی اوزره بعضی نمونه‌لر کوستردك. تعریفده‌کی دیگر قیدلرده بر چوقده علوم نقلیه ایله چتندر.

قرآنك تفسیرنده برنجی اساس نه‌کندیسیدر. چونکه فاتحه «الحمد»ك تفسیری وبوتون قرآن فاتحه‌نك تفسیری اولدیغی کبی بر چوق آیتلرده یکدیگرینك مشکلات ومجملاتنی تفسیر وایضاح ایدر. ایکنجی اساس : رسول اکرم صلی الله علیه وسلمك حدیثلرنده وارد اولان تفسیرلردر. اوچونجی اساس ده اصحاب وتابعیندن تفسیر سیاقنده منقول اولان بیانلردرکه بونلرده بر طرفدن شبهه حدیث، بر طرفدن ده شبهه تأویل واردر. دردنجیسی ده بو اوچ اساس تحری ایدلدکدن صوکره علوم عربیه وشرعیه ایله معقولات عالیه دائره‌سنده استخراج ایدیلن تأویل قسمیدر. ایی عربیجه بیلنلر ایچون قرآنك محکماتی هیچ بر تفسیره محتاج اولمیه‌جق قدر واضحدر. انجق بو محکماتده بر برلرینه نظراً

تقرير، تخصيص، نسخ كبى مناسبتلرينى كورمك لازم كلير. كه بورده علم تفسير ايله اصول فقه ايشيدر. عربى بيلمه ينلر ايچون ايسه قرآنك هر كلمه سنى ايضاح ايتمك اقتضا ايده جكندن تركجه بر تفسيرده بتون بونلرى تعهد ايتمك قابل اولماديغندن يالكز بعضى نمونه لرينى كوسترمه بيلمكله ايلرى كيده ميه جكمزى اعتراف ايتمك ده حق شناسلق اولور. قالديكه بر عربى تفسيرك مثلا : «خبر او صفة» ديمكله افاده ايده جكى ايكى مفهومى آكلاتمق ايچون بن سطرلرله يازى يازمغه مجبوريتنده قالدم. نهايت شونى ده قيد ايده لم :

ابو حيان بحر محيطنده ديركه : «قرآنك فضائلى حقنده كى آثاره كلنجه : ابى عبيد قاسم ابن سلام ودها ديكر بر چوق ذوات بو خصوصده مستقل تصنيفلر ياپمشلردر. از جمله شونلر روايت ايدلمش حديثلردر : رسول الله صلى الله عليه وسلم بيوردى كه : «ايلريده قرانلق كيجه قطعه لرى كبى فتنه لر اوله جق. يا رسول الله ديلدى ؛ اوندن نجات نه؟ بيوردى كه : الله تعالانك كتابيدر، اونده سزدن اولكيلرك بناسى، سزدن صوكره كيلرك خبرى وما بينكزك حكمى واردر. او هزل دكل فصلدر. اونى تجبراً ترك ايدنك الله بلنى قيرار. طوغرى يولى اونك غيرنده آرايانى الله ضلالته دوشورر. او اللهك حبل متينى، نور مبينى، ذكر حكيمى، صراط مستقيميدر. كيفلرك صاپيتماسنه رأيلر طاغيلماسنه يطاز سبب اولور. علما اوكا طويماز. اتقيا اوندن اوصانماز. اونك علمى بيله ايلرى كيدر. اونكله عمل ايدن مأجور اولور، اونكله حكم ايدن عدالت ايدر. اوكا صيغينان طوغرى يوله هدايت بولور.» بر ده رسول الله صلى الله عليه وسلم بيوردى كه : «من اراد علم الاولين والاخرين فليثور القرآن = اولكيلرك وصوكره كيلرك علمنى آرايان قرآنى دشسون». ينه رسول الله صلى الله عليه وسلم بيوردى كه : «بو قرآنى تلاوت ايديك، چونكه الله تعالى سزه هر حرفه اون حسنه اجر ويره جك. اما شونى بيلك كه بن سزه «الم» بر حرفدر ديمم ولكن الف بر حرفدر، لام بر حرفدر، ميم بر حرفدر.» ينه عليه الصلاة والسلامدن روايت اولنديغنه كوره : شويله بيوردى : «هر كيم قرآنى قرائت ايدرده باشقه برينه كندينه ويرلندن دها فضلى ويرلمش اولديغنى

رانده بولنورسه اللهك بوتونلكنى كوچوك صايمش اولور » . ينه عليه الصلاة والسلامدن :

« الله عندنده قرآندن افضل هيچ بر شفاعتچى يوقدر ، نه پيغمبر ، نه ده ملك » بيوردى . ينه عليه الصلاة والسلامدن : « امتمك اك شرفليلرى حملهٔ قرآندر » بيوردى . ينه عليه الصلاة والسلامدن : بيورديكه : « يوز آيت اوقويانه « قانتين » دنلر . ايكى يوز آيت اوقويانه « غافلين » دن دكلدر ، اوچيوز آيت اوقويانه قرآن مخاصمه ايتمز » . ينه عليه الصلاة والسلامدن : « اوكلرك اك حقيرى ، اللهك كتابندن صفر اولان اودر » بيوردى . ينه عليه الصلاة والسلامدن : « قرآنى چاليشوب ده زورينه كلنه ايكى اجر واردر . قرآنى قولاى اوقويانه ايسه « سفرهٔ كرام برره » ايله برابردر . » بيوردى . بركون رسول اكرم صلى الله عليه وسلم حضرتلرينه انصاردن برخانه‌يى : يارسول الله نه بيورسك ؟ دونكيجه « ثابت بن قيس » ك خانه‌سى پارلايوردى ، اطرافى يلديزلر كبى ايدى ديديلر « بلكه سورهٔ بقره اوقومشدر » بيوردى . بونك اوزرينه ثابت بن قيسه واريوب نه يابديغنى صورديلر « سورهٔ بقره اوقودم » ديدى . في الحقيقه بخاريده ده « اسيد بن حضير رضى الله عنهك سورهٔ بقره اوقوركن سماده قنديللر كبى ملائكه اينديرلديكى » تخريج ايدلمشدر . وعقبة بن عامر رضى الله عنه ديمشدركه : رسول الله صلى الله عليه وسلم « حجة الوداع » ده عهد ايدرديكه بيورديكه : « عليكم بالقرآن = قرآنه آل صاريلك » . بر ده رسول اكرم صلى الله عليه وسلم حضرتلرينه انسانلرك قرآنى قرائتجه دها يكسجه الك كوزلنده سؤال ايدلمشدى . جواباً شويله بيوردى : « الذى اذا سمعته رأيته يخشى الله تعالى = يعنى الك كوزلى اودركه ديكلديكك زمان اونى كوردكك الله تعالايه خشيت بسلر » اهـ .

بونكله قرآنه و تفسير اوقومقدن مقصد نه اولديغنى ده آكلامش اوليورز « طه . ما انزلنا عليك القرآن لتشقى الا تذكرة لمن يخشى » . همان جناب الله قلبلريمزى نور قرآنله تنوير بيورسون .

سورة فاتحة الكتاب مكية وهى سبع آيات

فاتحه سوره سی : مکیه در ، یدی آیتدر .

قرآنڭ و قرآنده سوره لرڭ رسالتپناه افندیمز طرفندن تسمیه ایدلمش اسملری واردر . فقط سوره لرڭ بو اسملری ، محل نزوللری و آیتلرینڭ عددلری اشعار ایچون یازیلان باشلقلر ، کذلك صحیفه کنارلرنده تعشیر دینیلن عشرلری ، حزبلری ، سجده لری کوسترن تحریرلر نظم قرآنده دکلدرلر .

اسملرڭ محدث اولمیوب تسمیه رسالتپناهی یه مستند اولمسی ، کلمات قرآنیه اولملرینی ایجاب ایتمز ، هر کلمه نڭ قرآنیتی ایچون بو قدری کافی دکلدر . چونکه کتاب یعنی قرآن ، حدیثدن و حتی حدیث قدسیدن باشقه بر خصوصیتی حائزدر . پیغمبریمزڭ حدیثلری میاننده تفسیر قرآن شکلنده نیجه احادیث شریفه واردرکه بونلر تواتراً ثابت بیله اولسه لر ینه قرآن صاییلمازلر . بر کلمه نڭ نظم قرآنده معدود اوله بیلمسی ایچون پیغمبریمزدن قرآن اولارق اخذ ایدلمش و تواتراً نقل اولونمش بولونمسی شرطدر . چونکه قرآنڭ حکمی ، قیمتی یالکز معناسنده دکلدر . اونڭ الفاظ و کلماتی دخی بالذات حکم و قیمتی حائزدر . زیرا قرآن متلو اولمقله ممتازدر . تلاوت و لوازم تلاوت ایسه الفاظڭ احکامیدر .

سلف کرام بو حقیقته بناءً مصحف شریفی قرآن اولارق مأخوذ اولمیان کلماتدن تجرید ایدرك یازارلر و « جردوا القرآن = قرآنی تجرید ایدیکز » یاخود « جردوا المصاحف = مصحفلری تجرید ایدیکز » دیه توصیه ایدرلردی . چونکه قرآن اولمیان کلمه لرڭ و یا جمله لرڭ مرور زمان ایله نظم قرآنه قاریشدیریلارق تحریفاته سببیت ویرمسی کبی شرعی بر محذوری نظر ملاحظه یه آلیرلر و مصحفك « دفتین » آراسنده ساده جه قرآنه یازیلماسنه اعتنا ایدرلردی که بو توصیه و اعتنانڭ نیجه فوائد سامیه سی

وثمرات مترتبه‌سی کورولمشدر.

لکن بو تجریدی، بعضاً « قرآنی غیر قرآن ایله قاریشدیرمامه » معناسنه تقیید ایتمشدر. چونکه مشکله اولدیغی حکمت بونی مقتضیدر. او حالده اختلاط والتباس واقع اولمیه‌جق بر طرزده یازیلمسنده بر بأس اولمامق لازم کلیر. فی الواقع ابن عباسک کراهت تعشیری سویلدیکی بونک اوزمانده بر حادثه اولدیغنی ایما ایتدیکی کبی اختلاط محذورینک فقدانی حالنده بو کراهتک ده ارتفاعنه دلالتدن خالی دکلدر. بو معنایه بناءً یازیسی، یازیلیشی قرآنک یازیسندن، یازیلیشندن واضحاً تمییز اولنه‌رق التباس واختلاط محذوری برطرف ایدلمک شرطیله ذکر اولنان رمزلرک ومحظورلرک مصحفه یازلسی تجرید توصیه‌سنه منافی کورولمز ولابأس بها صاییلیر اولدی. بو صورتله بونلر خیلی قدیم بر زماندنبری یازمه مصحفلرده الوان ویا آلتون رکیله وخط اجازتیله یازیلوب بر طرز مخصوصده نقش وتذهیب ایدیله کلمشدر. طبعک ظهورندن صوکره ده عینی شکلده خط ونقش ایله خط قرآندن تمییزلرینه دقت واعتنا ایدلمشدر.

بو صورتله تحریرده قرآنک صحیفه‌لری قطعی بر چرچیوه ایچنه آلینه‌رق خط قرآنده دیکرلرندن کوزلجه آیرلدیغی جهتله هم تجرید توصیه‌سنه اعتنا ایدیلوب خلط والتباس محذورینه سد چکلمش، هم ده حفظ وقرائت قرآنده احتیاج درکار اولاندن بعضی فوائد لاحقه تأمین اولنمشدر. اسلامده بو سوره دینیه‌درکه خطوطک تنوع ونفاستنده وبالخاصه صناعت تذهیبک ترقیسنده عامل اولمش وتذهیب مصاحف بر طرز مخصوص نفیس اکتساب ایتمش ایدی.

فقه نقطهٔ نظرندن « لابأس به »ک ترکی اولا وساده‌لک کلفتی رجح ایسه‌ده بزجلفه کی بر اعتنالی تعاملک ترجیحنه طرفدار اولمیز. زیرا تجرید بر سد ذریعه واصل فریضه ایسه حفظ وتمییز اولدیغندن بو تجرید مقیده‌ک تجرید مطلقدن دها ایی اولدیغی ثابت وحکم شرعینک علتیله دورانی ده معلومدر. لکن شونی اخطار ایتمک لازم کلیر که بر زمانده یاپیلدیغی کبی ابراز صنعت ایچون صحیفه‌لرک ساده‌لکنی وخط قرآنک اطراد وتمایزینی اخلال ایده‌جک وجهله نظم قرآنک متنوع ومختلف یازیلمه

یازلمسی، کذلك مصحف قرآن صحیفه‌لرینی آندیرر بر شکلده دعا و سائره علاوه اولونمسی موافق دكلدر.

بو ایضاحاتدن ده شو نتیجه‌یه واصل اولورز: مصحفلرك التباس، علاوه و تحریف احتمالنی قطع ایده‌جك بر طرز سالم و مستحسنده یازلمسی ویا طبع ایدلمسی خصوصنه دقت و اعتنا ایتمك مسلمانلرك عهده‌سنه ترتب ایدن آداب واجبه‌دن بریني تشکیل ایدر. و نشریه مصاحف هیأتی ده بو فرض کفایه‌نك اداسنه مأموردر.

فاتحه، اصل لغتده فاتح اسم فاعلندن نقلاً اول کتاب و باب کبی آچیله‌بیله‌جك شیلرك اولی - ایلك آچیلان یری معناسنه، بالآخره کلام و قرائت کبی حصولنده تدریج بولنان هر شیئك اولنه اطلاق ایدلمشدر. «تا»سی اصلنده‌کی فاتح صفتندن نقل ایچوندر، تأنیث ایچون دکلدر. مع هذا اساسنده تأسیله برابر فتح معناسنه مصدر اولمسی ده ممکندر. بنا علیه مفعول اولان اول مفتوحه اطلاقی اولکنده مجاز عقلی، بونده مجاز لغوی قبیلندندر. فاتحه‌نك مقابلی خاتمه‌در. کتاب الله‌ك ترتیبنده، کتابتنده، نمازده قرائتنده و بلکه نزولنده باشده بو سوره اولدیغندن «فاتحة الکتاب» تسمیه ایدلمشدر. بوکا «الفاتحه» دخی دینلرکه یا اوبونك تخفیفیدر ویا مستقل بر اسمدر. برنجی تقدیرده لام مضاف الیهدن عوض اولدیغی ایچون فاتحه دینمز، ایکنجی تقدیرده ایسه لسانمزده‌کی معروف اسم «الحمد» اسمیدرکه «سورة الحمد»ك تخفیفیدر. باشنده «الحمد لله» بولونمه‌سی ویاخود باشدن باشه معناسی بر معنای حمد اولمسی اعتباریله اوته‌دن بری «الحمد» ویا «الحمد لله» ویا «الحمد لله رب العالمین» دیه تسمیه ایدیله گلمشدر.

بونلردن باشقه داها بر طاقم اسملری واردر. که هر بری بر خصوصیتی افاده ایدر.

(٣): ام القرآن (٤): ام الکتاب. چونکه بو سوره دیگر سور قرآنك اصلی و منشأی یعنی کوکی و تخمی کبیدر. و بر شیئك اصل و منشأنه «اُم» اطلاقی ده متعارفدر. فاتحه قرآنك مبدأ و معاده متعلق حکم نظریسنی، احکام عملیه‌سنی، مقاصد اساسیه و محتویات اصلیه‌سنی تضمن ایدن

بليغ بر اجمالى ، بديع بر نمونه‌جيدر . حتى نصف اولى سورهٔ مكيه‌يى ، نصف اخيرى سورهٔ مدنيه‌يى تمثيل ايدر . وصايليركه فاتحه قسماً مكى وقسماً مدنيدر . كتاب الٰهينك موضوعى ، الله ايله عالم وبالخاصه الله ايله انسانلر بيننده‌كى نسبت وعلاقهٔ ربوبيت اولديغنه كوره فاتحه بو نسبتى جزئياتيله تصوير وافاده ايدر . غايه‌سى ده انسانلرى نعم الٰهيه‌يه ايصال ايده‌ن طريق مستقيمه ارشاد وهدايت اولديغنى احسن صورتده افهام ايلر . آنجق بو ايكى اسمدن « ام الكتاب » اصل كائنات اولان لوح محفوظه دخى اطلاق اولنور .

(٥) عميه اسبابه‌ ناشى اساس (٦) الوافيه (٧) الكافيه (٨) كنز تسميه اولنور .

(٩) سبع مثانى كه سورهٔ حجرده « ولقد آتيناك سبعا من المثانى والقرآن العظيم » آيتنه باقه .

(١٠) الصلاة ، يعنى نماز سوره‌سى . چونكه فاتحه‌سز نماز يوقدر : هر نمازده لااقل ايكى ركعتده بر كره اوقونمسى واجبدر . آنجق حنفيه‌جه جنازه نمازنده واجب دكلدر . چونكه بو تام معناسيله نماز دكل بر دعادر . (١١) سورهٔ شكر (١٢) سورهٔ دعا كه بونلرى مشتملدر . (١٣) سورهٔ شفاء وياشافيه كه بالخاصه امراض قلبيه ومعنويه‌يه شفادر . (١٤) تعليم مسئله كه بونده سؤال ودعانك ايسته‌مه‌نك شرطى وادبى وسؤالك اكملى پك بليغ بر صورتده تعليم بيورلمشدر . شرط سؤال : اولاً معرفت ، ثانياً عمل ، ثالثاً حس احتياج . ادب سؤالده : اولاً عرض ثنا ، ثانياً عرض اختصاص ، ثالثاً حسن انتخاب ايله عرض مسئول . اكمل مسئول ايسه ذات نعمت دكل او نعمتك طوغرى وثابت بر يولنه موفقيتدر . چونكه بر نعمتك طوغرى يولنى بولان اونى هر زمان بولمقدر .

نزولى واول نزول — قرآنك غيبدن شهوده ظهورينه نزول اطلاق اولنوركه بو شهودك ايلك موقعى قلب محمديدر . هجرت سنيه‌دن مقدم نازل اولانلره مكى ، صوكره‌كيلره مدنى دينلير . حتى هجرتدن صوكره مكه‌ده وسائر محللرده نازل اولانلره دخى مدنى اطلاق اولنور . بو سبابك سوره‌ده مكيدر . هجرت سنيه‌دن مقدم مكهٔ مكرمه‌ده نازل اولمشدر . بو بابده اجماع يوقسه ده اجماعه قريب بر اكثريت واردر .

روایت اعتباریله : ابن عباس ، قتاده ، ابو العالیه ، ربیعی ، رباحی وسائر بعضیلره مفسرینه هپ بونی تثبیت ایتمشلر . ابو هریره ، مجاهد ، عطاء ، ابن یسار ، زهری وسائر بعضیلری مدنی اولدیغنی سویلمشلردر . مع مافیه بونك یالکز مجاهده روایتی اولدیغنی دیگر مفسرلر قید ایدیورلر . دیگر بعضیلری ده برکره مکه‌ده نماز فرض اولدیغی وقت ، برکره ده مدینه‌ده قبله تحویل ایدلدیکی زمان اولمق اوزره ایکی کره نازل اولدیغنی ذکر ایتمشلردر .

درایت اعتباریله : فاتحه‌نك مکیتنی اثبات ایدن ایکی استدلال موجوددر . برکره سورهٔ حجر بالاتفاق مکیدر . بونده ایسه « ولقد اتیناك سبعا من المثانی والقرآن العظیم » آیتی واردر . و فاتحه‌نك بر اسمی سبع مثانی اولدیغی کبی بو آیتده مقصد فاتحه اولدیغی ده اکثریتله مبیندر . بناء علیه فاتحه‌نك مکیتی اکثریت روایتیله منصوص دیمکدر . ثانیا ، بش وقت نمازك مکه‌ده فرض قیلندیغی و اسلامده بوندن اول ده نماز قیلنه گلدیکی معلومدر . نته کیم سورهٔ علقده « ارأیت الذی ینهی عبدا اذا صلی » آیتی و سورهٔ مزملده « قم اللیل » امری واردر . حال بوکه اسلامده جنازه نمازندن باشقه فاتحه‌سز بر نماز قیلندیغی اصلا روایت ایدلمشدر . و بالعکس « فاتحه‌سز نماز یوقدر = لا صلاة الا بفاتحة الکتاب » حدیثی معلومدر . بناء علیه فاتحه‌نك مکه‌ده و نبوتك ایلك دورلرنده نازل اولدیغی بو اتفاقده بالاستدلال ثابت اولور .

ثعلبی، تفسیرنده سندیله حضرت علیدن ده شونی روایت ایتمشدر : « فاتحة الکتاب عرشك تحتنده بر کنزدن مکه‌ده نازل اولدی » .

صاحب کشاف ، فاتحه‌نك تفسیرنده « اقرأ باسم ربك » سوره‌سنك ایلك اول نازل اولدیغنی بیان ایتدکدن صوکره سورهٔ علقك اولنده ده اکثر مفسرینه گوره ایلك نازل اولان سوره فاتحه و صوکره سورهٔ قلم اولدیغنی تثبیت ایتمشدر . بناء علیه ایلك نازل اولان سوره ایله ایلك نازل اولان آیتی فرق ایتمك لازمدر . فی الواقع سید شریف جرجانینك تحقیقی وجهله احادیث صحیحه‌نك دلالتی و ائمه‌نك علم اصولده تأخیر بیان مسئله‌سنده تقریرلری موجبنجه « اقرأ باسم ربك الذی خلق

خلق الانسان من علق اقرأ وربك الاكرم الذى علّم بالقلم علم الانسان ما لم يعلم » قدر
سورۀ علقك باسمه طرفى ايلك نازل اولان آيتلر اولمغله برابر تمام سوره نقطۀ نظرندن فاتحه نك
اكثر مفسرينه نسبت اولنديغى اوزره ايلك نازل اولان سوره اولديغى آكلاشيلور . اوبرلرينك
نزولى دها صوكره تمام اولمشدر . صحيح بخارى وصحيح مسلمده سند مخصوصلريله عروة بن زبيردن
حضرت عائشه دن اول وحى واول نزول قرآن «اقرأ» اولديغى شويله روايت ايدلمشدر كه مآلى :
« رسول اكرم صلى الله عليه وسلم افندمزه ايلك وحى ، ابتدا ، رؤياى صالحه ايله باشلامشدى . بر
رؤيا كوريرديكه فجر صادق كبى ظهور ايتمسه اولماسون ، صوكره خلوت ـ عزلت ـ خوشلانير اولدى ،
حرا مغاره سنه چكيلير ، عودت ايتمكسزين اوراده متعدد كونلر عبادت ايدردى وبونك ايچون آزيغنى ده
كوتورردى ، صوكره حضرت خديجه يه عودت ايدر ، ينه آزيغنى آلير كيدردى . نهايت غار حراده ايكن كه
اوكا حق كلدى (مسلمده فجأةً كلدى) شويله كه : كنديسنه بر ملك كلدى و « اقرأ يعنى اوقو »
ديدى ، اوده : « بن اوقومسه دكلم = ما انا بقارئٍ » ديه جواب ويردى . رسول الله شويله بيوردى :
بو جواب اوزرينه ملك همان بنى طوتدى ووجوديمى صاردى اويله صيقدى كه طاقتم همان توكنيوردى (بزم
تعبيرمزله جانم طاقه ديدى) صوكره صاليويردى ، ينه « اقرأ » ديدى ، بن ده « اوقومسه دكلم »
ديدم ، ديردمز بنى ينه طوتدى واويله بر صيقدى كه جانم طاقه ديدى ، صوكره بنى ينه صاليويردى و « اقرأ »
ديدى ، بن ده « اوقومسه دكلم » ديدم ، بناءً عليه اوچونجى اوله رق بنى بر دها صاردى ، صوكره
براقدى ودرحال : « اقرأ باسم ربك الذى خلق خلق الانسان من علق اقرأ وربك الاكرم » ديدى .
صحيح مسلمك روايتنده « الذى علم بالقلم ، علم الانسان ما لم يعلم » دخى منصوصدر . بونك اوزرينه
رسول الله عودت ايتدى ، يوره كى اوينايوردى ، حضرت خديجه بنت خويلد رضى الله عنهانك يانينه كيردى
« بنى اورتوكز اورتوكز = زملونى زملونى » ديدى ، اورتديلر ، نهايت هيجانى كيتدى ، اوزمان
حضرت خديجه يه اخبار كيفيتله « كندمدن جداً قورقدم » بيوردى . خديجه ده : « خاير والله !
جناب الله سنى هيچ بر وقت پريشان ايتمز ، صله اقربا كه ايلك ايدر ، كلفتلره تحمل ايدرسك ، يوغى قازانير

یورقونلی قازانیرلر . مسافره اکرام ، مصائبه قارشی یاردم ایدرسك » دیدکدن صوکره آلوب عموجه زاده‌سی ورقة بن نوفل بن اسد بن عبد العزی یه کوتوردی ، که ورقه جاهلیتده نصرانیتی قبول ایتمش بر ذات ایدی . عبرانیجه یازه‌سنی بیلیر والی ماشاء الله عبرانیجه (مسلمده عربجه) انجیل یازاردی وآرتق پك اختیارلامش و اعمی اولمش ایدی . وارنجه ، خدیجه : « عموجه زاده‌م برادر زاده‌کی دیکله » دیدی ، ورقه صوردی : « برادر زاده‌م نه کوریورسك ؟ » رسول الله کوردکلرینی خبر ویردی ، بناءً علیه ورقه « بو ، او ناموسدر که جناب الله موسی یه ایندرمش ایدی ، نه اولوردی بن کنج اولایدم و قومك سنی چیقاره‌جغی زمانده صاغ اولایدم » دیدی . رسول الله « عجبا اونلر بنی چیقاره‌جقلر دهمی ؟ » بیوردی . ورقه : « اوت ! سنك کتیردیککك کبی بر شی کتیرن هیچ بر آدم یوقدر که عداوته معروض اولماسین ، او کونکه یتیشیرسه‌م هر حالده سکا قویاً یاردم ایدرم » دیدی . صوکره چوق کچمه‌دی ورقه وفات ایتدی » الخ ...

صحیح مسلم بو حدیثی متعدد طریقلرله روایت ایتمشدر . کرچه حضرت عائشه نك زمان وقعه یه یتشمه‌مش اولدیغی معلومدر . فقط بو بر اولسی حدیثك مرسل ، یعنی ایلك راوینك محذوف اولسی اقتضا ایتمز . ظن ایدیم کوستریورکه حدیثك بدایت ونهایت طرفلری دکل بیله « اقرأ » فقره‌سی بالذات لسان پیغمبریدن اخذ ایله روایت ایدلمشدر .

دیکر طرفدن ابن ابی شیبه مصنفنده ، ابونعیم و بیهقی دلائل النبوه ده ، واحدی و ثعلبی تفسیرلرنده سندلریله ابو میسره عمرو بن شرحبیلدن شویله روایت ایتمشلردر [1] : رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ، حضرت خدیجه‌یه : « بن خلوتده یالکز قالدیغم زمانده بر ندا ایشیتدم ، والله بونك بر امر اولمسندن جداً قورقدم » دیدیکی وقت ، خدیجه « معاذ الله . سکا جناب الله قورقوله‌جق بر شی یاپماسی احتمالی

[1] ابو میسره عمرو بن شرحبیل همدانی کوفی که زمان جاهلیتی ادراك ایتدیکنی ابو موسی ذکر ایتمش وابو وائل بونی سرد و تفصیل ایلمشدر . حضرت عمردن ، علیدن ، ابن مسعوددن ، حذیفه‌دن ، سلماندن ، عائشه ودها باشقه‌لرندن روایت ایتمش ، کندیسندن ده ابو وائل وابو اسحق السبیعی و محمد بن منتشر وقاسم بن مخیمره وسائره روایت ایتمشلردر . بخاری وغیریسی بونی تابعین میاننده ذکر ایتمش ، ابن معین ودیکرلری توثیق ایتمشلردر . عمرو بن مره ابو وائلدن ، شار الیه عبد الله بن مسعودك افاضل اصحابندن ایدی دیمشدر . ابو نعیم فضیلت وکراماتندن بر منقبه‌سنی نقل ایلمش ، ابن حبان ده ثقاتنده عابدلردن اولدیغنی ودیزلرینه ابجه‌لکی و طاعوندن اتمش اوچ سنه‌سنده ابو جحیفه‌دن اول وفات ایتدیکنی سویلمشدر . (اصابه قسم ثالث) شو حالده حدیثك مذکور مرسل

بوقدر. والله سن امانتی تأدیه ایدرسك. اقرباکه ایلك یاپارسك، سوزی طوغری سویلرسك»
دیمشدی. بعده ابوبکر کلدی، رسول الله یوقدی، خدیجه، رسول اللهك سوزینی اکلاتدی و «محمدله برابر
ورقه یه کیت» دیدی. رسول الله کلنجه ابوبکر اللندن طوتوب «بزی ورقه یه کوتور» دیدی، دینجه «کیم
سویلدی» دیه صوردی. «اوده» «خدیجه» دیدی. بناءً علیه برلکده ورقه یه کیتدیلر، وقعه‌یی اکلاتدیلر:
بویوردی که «یالکز خلوتده قالدیغم زمان آرقه‌مدن "یا محمد یا محمد" دیه بر ندا ایشیدیورم وهمان
قورقوب قاچیورم». ورقه ده «اویله یاپمه، کلدیکی زمان سوبه چکنی دیکله، نه قدر طور، ثبات ایت
وصوکره کل بکا خبر ویر» دیدی. بعده رسول الله خلوته چکلدیکی زمان کندیسنه شویله ندا کلدی:
«یا محمد! قل: بسم الله الرحمن الرحیم. الحمد لله رب العالمین» دیه رك «ولا الضالین»ه
قدر واردی. بر ده «قل لا اله الا الله» دیدی. بناءً علیه ورقه یه کیدرك بونی نقل ایتدی، ورقه ده
«مژده مژده» دیدی؛ بن شهادت ایدرم که سن ابن مریمك بشارت ایتدیکی ذاتسك، سن موسانك ناموسی
کبی بر ناموس اوزرنده سك. وسن نبی مرسلسك وسن جهاده مأمور اوله جقسك».

کوریلیور که اولکی حدیث قرآنده ایلك نازل اولان آیت «اقرأ» سوره سنك باشی اولدیغی، ایکنجی
حدیث ده تماماً فاتحه سوره سی اولدیغی روایت ایدیور. آراده کی فقرات، بکدیکرینك ساکت اولدیغی نقطه‌لرده
بربرینی تتمیمدر. فقط ظاهره نظراً اولیت نقطه سنده تعارضه کیدرلر. اولکنك طریقی
دها قوی. بر حقیقتك رجحی بیانی وجهله ایکنجی حدیث منقطع اولدیغنه نظراً* نقطهٔ تعارضده بر نجی مرجحدر. ودیکر
ورقه‌نك نزدینه ایکی دفعه کیدلمشدر. بناءً علیه اصح روایت، قرآنك نزول آیت نقطهٔ نظرندن اولی: اقرأ
سوره سنك باشی، نزول سوره نقطهٔ نظرندن اولی ده ترتیب کتابتده ونمازده، قرآنده اولی اولان
سورهٔ فاتحه در. وفاتحه‌نك نزولی «اقرأ»نك تمامندن «ن والقلم»دن و«یا ایها المدثر»دن
«یا ایها المزمل»دن اولدر. فقط بو ایکی حدیثك نقلی روایاتنده نقطهٔ نظرندر. یوقسه اکثر تفسیر
روایات رساله سی یالکز بونلره مبنی دیمك دکلدر. مع مافیه اشبو مسئله‌ده اتفاق یوقدر.

---

* تعبیر مخصوصیله منقطعدر، یعنی راوی اوله اسنادی محذوفدر.

دیمك كه جناب حق فاتحه‌ كتابنی انزال ایتمه‌دن اول ابتدا رسولنی تهیئه ایتمش و اوكا ربندن بر قرآن
بر كتاب احسان اولنه‌جغنی اشعار ایچون اولا نزائله . ثانیاً فاتحه‌ كتابه ترغیب و بونلرده ربك اسمیله باشلامسنی
امر ایلمش و بو تهیئه‌دن صوكره « بسم الله الرحمن الرحیم ، الحمد لله رب العالمین الخ » دییه كتابك
ایلك سوره‌سنی اساس اولارق احسان بیورمشدر .

فاتحه‌نك آیتلری — فاتحه‌نك آیتلری یدی اولدیغی متفق علیه‌در . انجق بو یدیدن
بریسی بسمله‌میدر ، یوقسه « صراط الذین انعمت علیهم » میدر ؟ بونده ایكی روایت واردر . یاقینده
گوروله‌جكی اوزره بزم صحیح نظریه‌مزه گوره بسمله باشلی باشنه بر آیت صایلمدیغندن فاتحه‌نك باشی
« الحمد لله رب العالمین » در . و « صراط الذین انعمت علیهم » بر آیتدر . (بسمله‌یله) فاتحه‌نك
یدی آیت اولمسی ده حكمت قرآن نقطهٔ نظرندن بر طاقم معانئ اشاریه ایله علاقه‌داردر .

فاصله — شعرده قافیه دیارده ، نثرده سجع كبی قرآنك سوره‌لرنده ده فاصله
تسمیه اولنان بر دیار فاتح حرف واردر كه هر آیتك دیگرلریله تمایزی و تمائلی بو فاصله‌سیله‌در . تركجه‌مزده
بوكا دوراق دینیلیر . سورهٔ فاتحه‌نك فاصله‌سی ایسه (م ، ن) حرفلریدر . بونلر نظمده :
ن ، م ، م ، ن ، ن ، م ، ن نظامنی اخذ ایتمشدر . بو بدیعهٔ نظمیه‌نك ترتیل قرائتده
آهنك متناسبیله ویردیكی بر حصهٔ حلاوتی و بو صورتله قرآنك كلام موزون ایله كلام منثور بیننده اولان بر
خصوصیت ممتازه‌سی واردر كه هم نثرك سماحت و سلاستنی هم وزنك آهنك و لطافتنی جامع بر نشوهٔ بیان
افاده ایدر . گرچه بو ذوقه یالكز فاصله‌لرك بر اثری دگلدر . اونده بتونده كلمات و تراكیب قرآنیه‌نك
بر حصهٔ حسنی واردر . فقط فاصله بونلرك لمحات رقیقه‌سی سامعه‌ده شعورلشدیرن بر تجلی نقطه‌سیدر .
الحاصل قرائتك قرارلری بونلرده دیریلیر ، اثنای ترتیلده معانئ قرآن انبوبهٔ نظمنده بتون لذائذ طبیعه‌سیله
آقاركن بو نقطه‌لرده قلبه نفوذ ایچون زمزمهٔ جریانی و عمق وصال ایله عشوه و دائمی بر نزع ایله بر جلوهٔ شهود

کسیلیر. بو جلوهٔ شهودی بر لحظهٔ حضورڭ سکینتی تعقیب ایدر.

کلام الهینڭ نظم و فاصله‌سی ایله کلام بشرڭ سجع و قافیه‌سی آراسنده فطرت ایله صنعت آراسنده‌کی بیوك فرقی کورمه‌مك قابل دکلدر. معلومدر که هندسهٔ فطرت نامتناهی، هندسهٔ صنعت متناهیدر. و بونك ایچوندر که اثر فطرت جانلی، اثر صنعت جانسزدر. فطرتده هر حیاتی بر بنانك، هر حیاتی بر ذی حیاتك اعضا و اجزاسی نامتناهی بر تغایر و تناسبك حاصلیدر. بز هر حیاتی بر آغاجك یاپراقلری آراسنده حسن تجانسی افاده ایدن تناسب و تماثل کاملی فرض ایدرکن هر یاپراغك دیکرلرندن آنجق نامتناهی بر اولچو ایله اولچوله‌بیله‌جك بر تغایر کامل عرض ایتدیکنی و بو تغایرڭ هیچ بر لحظه توقف ایتمیوب هر آن نمو ایله دکیشدیکنی ده کورورز. و بوندن شکل و بعد هندسیلری کسر اولدیغی هیچ بر زمانده تکمله اولماز. بونك ایچوندر که بز عینی وجودڭ حد تامنی تصور ایده‌مز، اونی نهایت بر حال شهودڭ لحظهٔ وصالی و یا اونك خیال منعکسی ایله طانیرز. فقط بر معمارڭ اثر صنعتی اولان اڭ نفیس بر بناده‌کی توازن حدود و ابعاد ثابته آراسنده‌کی تناسبی مطرد و متناهی بر معیار ایله تماماً اولچه‌بیلیرز. چونکه اونده اولسه اولسه بر تصورڭ حدودینی افاده ایدر. شاید بر کسر نامتناهی یه تصادف ایدرسه‌ك بونك ده فطرته راجع اولدیغنی بیلیرز. بونك کبی سجع و قافیه ده هر نه اولورسه اولسون بر تناسب محدود و بر اطراد ثابت حسن اولنور. نه قدر بلیغ و سلیس عد اولنورسه اولنسون اونده بر کلفت و تکلف شائبه‌لری واردر. چونکه نسبتلر، ارتباطلر، تصورلره صیغان محدود بر معیارڭ نتیجهٔ تطبیقیدر. بوندن طولاییدر که بز منثور مطلقده داها زیاده طبیعیلك حس ایدیورز فقط بونك ده نه قدر کوزل اولورسه اولسون موزون و مسجعده‌کی آهنك نفوذ و کلامده مطلوب اولان فهم و ضبطك اڭ بیوك ضمانی بولنمامسیله وجازت افاده کبی مزیتلردن محروم بولورز. حال بو که نظم قرآنك تناسبنده‌کی معیار بسبتون باشقه‌در. او بر معیار متناهی دکلدر. او تصوره صیغان بر تناسب محدودك بر اطراد ثابتك افاده‌سی دکل، فطرتك سمیح و سیال و متنوع بر تناسب غیر محدودڭ افاده‌سیدر. اونك فاصله‌لرنده صنعتك کلفت کسبی اکثریا هیچ بر شائبهٔ تکلف یوقدر. و بو سببدندر که نظم قرآن موزون و منثورڭ هر ایکیسنك مزیت بیانیه‌سی ایله زیاده جامعدر. و بو جامعیتدر که اونك وجوه اعجازندن برینی تشکیل

ایتمشدر. دینه بو سببله درکه قرآنک فاصله‌لری توقیفیدر. یعنی نقل و سماعه موقوفدر. بالدرایه تعیینه اولنه‌ماز. چونکه آیت باشی وارسه‌ده آهنک افاده ایدن بعضاً حرفلرده تصادف ایدیلیر. بزم کلاملریمزده الفاظ، معانینک بر کسوهٔ عارضه‌سیدر. معانی ایله الفاظ آراسنده‌کی نسبت، بر انسانک البسه‌سنه نسبتی کبیدر. بناءً علیه بیکدیگرندن قابل تجرید درلر. واکثریا او انسانی دها گوزل ویا مساوی بر البسه ایله تجهیز ایتمک ممکن اولور. وچوق وقت تصنعات ایله بر انسانک حسن فطریسنی اخلال ده ایدرز.

کلام اللهده ایسه معانی ایله الفاظ بر سیمای دلبرک جلدی کبی مضمونک انساج تشریحیه ورد وجهیسنه ازلی بر علاقه ایله مربوطدر. دها طوغریسی بونده جسم ایله روح وحدتنه تجلی ایدن بر اشتباک مخصوص واردر. بوکا حیران اولان بر بیوک عرب شاعری بالخاصه بونک ایچون شو نشوهٔ مستانه‌لی ترنم ایتمشدر:

رَقَّ الزُّجاجُ وَرَقَّتِ الخَمْرُ
فَتَشابَها وَتَشاكَلَ الأَمْرُ

ایشته بو خاصهٔ اعجازکاری حسبیله قرآن تنظیر اولنه‌مدیغی کبی عیناً ترجمه ده ایدیلمیور. ایلک اول ادراک اولنان اسلوب بیانی ضایع اولیور. ترجمه‌لر بر حسنهٔ دلارانک دریسنی یوزوب آلتنده‌کی انساج بر جامه جامه گیرمک کبی اولیور. بو جامه‌نک شفاف بر بللور اولدیغنی ده فرض ایتسه‌ک اونک ایچنده جانلی بر وجود گوره‌بیله‌جگنی فرض ایتمک خطا اولور. قرآنه حدیقهٔ وجودده آچیلمش حقیقی و تازه بر گل فرض ایدیلیرسه الک گوزل ترجمه‌سی نهایت اونک دست مهارتله یاپیلمش بر رسمنه بکزه‌تیله بیلیرکه بونده اصلنک نه ماده‌سی، نه ذوقی، نه نعومتی، نه نموی، حاصلی نه یاقی نه رایحه‌سی هیچ بریسی بولنه‌ماز. بزده ایشته او گلی طوتوب قوقلایامایانلره گوچمز بنزتیکی قدر بر رسمی اولسون طانیتمغه چالیشه‌جغز.

بناءً علیه بونلر قرآنی طانیتمغه جهه بر مثال اولسه ده قرآن حکمنی حائز اوله‌ماز. اونلر بریله قونماز، وشلا نمازده اوقونه‌ماز.

بسم الله الرحمن الرحيم

بسمله

مصاحف شریفه‌ده ایكی درلو بسمله واردر: بریسی سوره باشلرنده یازیلان مستقل بسمله، دیكری سورهٔ نملك "انه من سليمان وانه بسم الله الرحمن الرحيم" آیتنده‌كی بسمله‌در. بو بسمله سورهٔ نملك بو آیتنك بر جزئی اولدیغی كمال صراحتله معلومدر. بناءً علیه بو حیثیتله بسمله‌نك قرآنیتنده شبهه یوقدر. و تواتر صحیح ایله بالاجماع متیقندر. فقط سوره باشلرنده یازیلان و هر سوره‌یی بربرندن آییران و ابتداء قرائتده اوقونان بسمله‌یه گلنجه: بونك او سوره‌لردن برنده ویا هر برنده داخل بر آیت ویا جزء آیت ویاخود قرآنده رأساً بر جزء تام اولوب اولمادیغی و بریسی گبی بریسی اولمادیغندن بو بسمله‌نك تعیین قرآنیتی تفسیرده و علم اصولده بر مسئلهٔ علمیه تشكیل ایتمشدركه بالخاصه ایمان، صلاة قرائتی مسائلیله علاقه‌داردر.

سعید بن جبیر، زهری، عطاء، ابن مبارك حضراتی، بسمله‌نك باشنده بولندیغی هر سوره‌دن بر آیت اولدیغنه قائل اولمشلردركه قرآنده یوز اون اوچ آیت ایدر. قول جدیدنده امام شافعی حضرتلری و اصحابی بو مذهب اوزرنده‌درلر. او حالده فاتحه‌نك یدی آیتندن برنجیسی بسمله‌در. و "انعمت علیهم" بر فاصله آیت دگلدر. بونك ایچون نمازده بسمله‌یی ده جهراً اوقورلر. چونكه دییورلر: سلف بو بسمله‌لری مصحفلرده ثبت ایتمشلر، بونكله برابر قرآنك تجریدینی توصیه ایلمشلر و حتی فاتحه‌نك نهایتنده "آمین" بیله یازمامشلردر. اگر بو بسمله‌لر قرآن اولمسه ایدی آنلری ده یازمازلردی. حالبوكه مصحفك دفتینی بیننده قرآندن باشقه بر شی بولونمادیغنده اجماع واردر. و بونی تأیید اخبار مخصوصه ده وارد اولمشدر. ازجمله ابن عباس رضی الله عنهمادن: بسمله‌یی ترك ایدن كتاب اللهدن یوز اون درت آیت ترك ایتمش اولور. ابو هریره رضی الله عنه‌دن: رسول الله افندیمز "فاتحة الكتاب یدی آیتدر

بوندن اولى «بسم الله الرحمن الرحيم» بيورردى . ام سلمه رضى الله عنهادن : رسول الله فاتحه‌يى اوقودى و بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين ى بر آيت صايدى . اوحالده فاتحه‌دن بر آيت دكل جزء آيتدر . و بناءً عليه نمازده قرائتى فرضدر ، و جهر اولنور . شافعى كبى احمد بن حنبل حضرتلرينك بو ايكى حديث بيننده تردد له ايكى روايت موجوددر .

ديكر طرفدن امام مالك حضرتلرى قرآنك هر يرنده دخى قرآنيتى صراحت و تواتر له تعيين ايله حكمى و بناءً عليه شائبهٔ اختلاف ايله قرآنيته حكم ايديله‌مه‌جكى عقلنه و اهل مدينه‌نك تعاملنه استناد ايدرك سوره اوللرنده‌كى بسمله‌لرك نه فاتحه‌ده نه سائر سوره‌لرده ، نه ده بتون قرآنده بر جزء مخصوص اولماديغنه و سورهٔ نمل‌ده‌كى آيتدن باشقه‌سنده بسمله‌نك قرآن اولميوب فصل و تبرك ايچون يازلديغنه ذاهب اولمش و بناءً عليه نمازده نه جهراً نه ده سراً اوقونمسى مكروه اولمق لازم ديمشدر . بونك ايچون مالكيلر نمازده اوقومازلر .

حنفيه‌يه كلنجه : صحيح مذهب شودر : اوائل سوره‌ده‌كى بسمله باشلى باشنه بر آيت منفرده اوله‌رق قرآندندر . و سوره‌لرك هيچ برندن جزء اولميه‌رق بينلرينى فصل ايتمك و ابتداده تبرك اولمق ايچون نازل اولمشدر . فى الواقع ذكر اولنان متقابل ايكى اختلاف و استدلال ايچنده تحقيق ايله نقطهٔ يقينيه بودر . مادام كه شرائط مذكوره موجبنجه مصحفك دفتينى بيننده قرآندن باشقه برشى يازلماديغنه اتفاق واردر ، اوحالده سوره باشلرنده‌كى بسمله‌لر دخى قرآندر . شافعى دليلنك قطعى مؤداسى بو اولور . و مادام كه باشنده بولنديغى سوره‌لردن جزئيتى اشعار ايدن صريح بر دليل متواتر ده يوقدر ، اوحالده هيچ برندن جزء ده دكلدر . ايشته مالكى دليلنك قطعى مؤداسى ده بودر . بناءً عليه ايكى دليلك اشبو يقينيه نقطه‌لرينك بركده‌كى مفادى ده سويلديكمز كبى بسمله‌نك بتون سوره‌لردن مستقل بر آيت فرده اولمسيدر كه بو بابده‌كى مختلف اخبار آحادك قدر مشتركى ده بو اولور . اوحالده فاتحه كبى هر نمازده اوقونمسى واجب دكلدر . لكن كرك نمازده كرك خارجنده هر قرآنك و هر سوره‌نك باشنده اوقونمسى سنتدر . بونك ايچون نمازك هر ركعتنده ، فاتحه اولنده اوقورز . اورته‌سنده اوقومايز . آنجق جزئيت اشكالنمامق ايچون جهرى نمازلرده ده سراً اوقورز و بويله اوقومق سنده بتون حنفيه متفقدر . ايشته «بسم الله الرحمن الرحيم» بويله بر آيت ممتازه‌در .

تحلیل — بسمله‌ده «بسم، الله، الرحمن، الرحیم» درت کلمه‌در. حقیقةً وحکماً ایسه یدی کلمه‌در. چونکه حقیقتده «بسم»ك باسی ایله «الرحمن الرحیم»ك حرف تعریفلری دخی برر کلمه‌درلر. حکماً ده بویله‌در. چونکه لسان عربیده حرف تعریف هیچ بر زمان کلمهٔ مستقله حکمی دیرلسه اولدیغی حالده «با» هم کندیسی بر کلمه‌در، هم ده متعلقی محذوف اولارق بر فعل ایله فاعلنی دخی مشعر اوچ کلمه حکمنده‌در. بناءً علیه «بسم»، ب ایله اسمدن مرکبدر. بونده قاعده «باسم ربك» کبی همزهٔ وصل ایله یازلمقدی. لکن بسمله‌یه مخصوص اولارق همزه حذف اولنوب سونیکی کبی یازیلیر وعوضنه اولارق «ب»نك باشی اوزادیلیر. تا اولارق بر بسمله‌نك باسی بر الف اوزونده یازلمه بر قاعدهٔ خط اولمشدر که بو قاعده کوفی کبی ثلث ونسخ خطلرنده ده اساتذهٔ خطك معلومیدر. بونك نکته‌سی کثرت استعمال بناءً بر تخفیفدر دیورلر. لکن بونده بالخاصه تعلق وصالك قوتنی افاده ایتمك کبی معنوی نکته‌لرده واردر. بعض حدیثلرده تصادف ایدیلن «باء بهاء الله، سین سناء الله، میم مملکة الله» کبی تمجیدلر بونك مستبان اولور.

معلومدر که هر مصنفك علمات بیان بر موضوعی واردر. علم حکمت قرآنك موضوعی ایسه الله ایله عالم وبالخاصه انسان وانسانلرك افعالی بیننده‌کی علاقه ومناسبتدر. ایشته بر الوهیت وعبودیت علاقه‌سنده خلاصه اولنان اولاً فاتحه‌ده، ثانیاً بتون قرآنده مع التدریج تفصیل ایدیلن بو نسبت تماماً بسمله‌ده‌کی «با»نك معناسیدر.

(ب) دائماً بر فعل ویا شبه فعل تعلق ایدرك واوده بر اسم ربط ایدن بر ادات بر حرف جردر که اصل معناسی الصاقدر — یاپشدیرمه — در. فقط بو الصاقك ملابست ومصاحبت، استعانت، صله، قسم کبی بر چوق تنوعاتی واردر که بسمله‌ده بعضیلری یالکز مصاحبت ویا استعانت معنالرندن برینی کوسترلر. بو بانك متعلقی محذوفدر که اوده بسمله ایله باشلانجق اولان فعل اولاجقدر. باشلادم، اوقو، باشلایورم، اوقویورم کبی.

[اسم] اصل لغتده بر شیئی ذهنه رفع ایدن علامت ودال دیمکدر. عرفده یالکز باشنه

اکملاشیله‌رك بر معنایه دلالت ایدن کلمه دیه تعریف اولنور که او معنایه ویا اونك خارجده ویا ذهنده تحققه ایتدیکی ماصدقنه مسمی دینیلیر. مذهب مختاره کوره اصلی «سمو» ماده‌سیدر. «وَسْم» دن اولمسی ده ممکندر. فقط جمعی اسماء ویا اسامی کلیر. و بونلر تمامیله لسانمزه مال اولمش کلمه‌لردر. منطقده اساساً اسمك اقسامی نه‌لر. بونك ایچون اسملر اسم خاص ویا علم، اسم جنس ویا عام دیه تقسیم اولندیغی کبی اسم ذات ویا اسم صفت دیه ده تفریق اولنور. الله تعالانك اسمی خصوصنده بو فرقك اهمیتی واردر. اسم اساس اعتباریله «اد» ویا «نام» مرادفی اولمقله برابر لسانمزده بز بونلری اینجه فرقلرله قوللانیرز. «بن بو ایشی فلانك نامنه یاپیورم» دیرزده «فلانك آدینه ویا اسمنه یاپیورم» دیمه‌یز. کذلك «انسان بر اسمدر» دیرزده «بر آددر، بر نامدر» دیمه‌یز. اویله زمان اولورکه «اوآدامك آدی» یرینه «اوآدامك اسمی» دیمه‌یی ترجیح ایدرز.

[الله] معبود حقك اسم خاصیدر. دها طوغریسی اسم ذاتدر. واسم عَلَمدر. یعنی قرآن بزه بو ذات اجل و اعلانك صفات کمالیه‌سی و اسماء حسناسیله طانیتجه، بزم و بوتون عالمینك اوکا اولان نسبت و علاقه‌مزی بیلدیره‌جکدر. بناءً علیه مسماسی اولان ذات اجل و اعلا کائناتك وجودنده، بقاسنده، تکاملاتنده بر علت اولی اولدیغی کبی «الله» اسم جلالی ده لسان عرفانمزده اویله بر مبدأ خاص و اعلادر. حق تعالانك وجود احدیسی تصدیق اولنمادن عالم و نظام عالم حس و شعوره بر خیالدن، بر سرابدن و عینی زمانده دفعی ناقابل بر اضطرابدن عبارت قالدیغی کبی «الله» اسم خاصی اوزرنده توحید و تسمیه اولونمیان علوممز، فنونمز، بوتون معلومات و معارفمزده ایکی اوجی بر یره کلمه‌ین دوارلغزی سیلوب سوپوردن، پریشانه فکرلردن، مألسز بر غبار انطباعدن عبارت قالیر. بونك ایچوندرکه بوتون علوم و فنون کوچوك کوچوك بر موضوع اطرافنده معلوماتمزی تنسیق ایده ایده نهایت صوك تسبقده بر علم اعلی ایله بزی بر حضور وحدته ایصال ایتمك ایچون چالیشیر طورور. جسم مفهومنده ماده و قوت، حرکت و سکون نسبتنده توحید اولونمیان بر علم طبیعی، بعد، مسافه و زمان نسبتنده، کمیت مفهومنده طوپلانمیان بر علم ریاضی، شعور مفهومنده، جسم و روح نسبتنده طوپلانمیان بر علم النفس، خارج و ذهن نسبتنده

حس مفهومنده طوپلانمیان بر منطق، خیر و شر مفهومنده، حسن و قبح وجداننده طوپلانمیان بر اخلاق
نهایت علیت نسبتنده و وجود مفهومنده طوپلانمیان بر حکمت، بر فلسفه بولنامایز. وجود مفهومنی تصور
علیت نسبتنی تصدیق ایتدیرمه دن بزه ال جزئی بر حقیقت بلدیره بیله جک هیچ بر شی یوقدر. شو حالده
شونک ایچون؛ ایشته بوتون علملرک چالیشدیغی غایه بودر. وجود، حس، نسبت علیت، بوتون فکرلره
حاکم اولان مبادئ تصوریه و تصدیقیه در. بونک ایچون علیت نسبتنده توحید اولونمیان هیچ بر علم
بولنامایز. بو نسبت ایسه علت دینیلن بر وجود مقدم ایله معلول دینیلن بر وجود مؤخرک علاقه سنی افاده
ایدر، و بوتون عالمک نظامی دیدیکمز ده بو علاقهٔ واحده در. بناء علیه بز او ایکی وجودی تصور
و تصدیق ایتمه دن بو نسبتی تصور و تصدیق ایده مییز، صوکره بو تصدیقمزی ده "حقدر" دیه ذهنمزله
واقعک نسبت انطباقنی تعهد ایدن حقیقت حقه استناد ایتدیرمزسه‌ک بوتون مساعیمزک، بوتون شعورلریمزک
یالان، باطل بر سراب اوهامه راجع اولدیغنه حکم ایدرز. حال بوکه او زمان بو یله حکم ایده بیلمک ده بر
حقیقتی اعتراف ایتمکدر. بناء علیه انسان حقی تکذیب ایدرکن بیله اونی تصدیق ایتمک مجبوریتندن قورتیله‌ماز.
حقائق ممکنه فوقنده حق واجب، کرک علملرمزک، کرک وجودیمزک مبادئ اولی و علت اولاسیدر. و الله
اونک اسمیدر. انسانده اوزرنده اجرای تأثیر ایدن، انسانی تسخیر ایلیین هیچ بر شی تصور اولنمازکه اونک
آرقه سنده الله بولونماسین.

ایشته "الله" اسم جلالی بوتون حسلریمزک، تصورلریمزک شرط اولی بولنان او بلا دریه
و وحید بر حس باطنک، غیب و شهودک نقطهٔ تلاقیسی اولان لمحهٔ حالده بلا احاطه کوستردیکی حق تعالینک
ذاتنه دلالت ایدن بر اسم خاص و یا بر اسم عَلَمی در. یعنی بو اسم اولاً بر مفهوم ذهنی یه و ثانیاً او
واسطه ایله ذات حقه اسم ایسه بر اسم خاصدر. ذهنی بر مفهوم اولمیه رق بالذات مسمیه ذات محضنک
اسمی ایسه بر اسم عَلَم در. اولکنده کلمه دن مفهوم معلومه، مفهومدن ده حقیقته انتقال ایدرز و اسمی
بو مفهوم ایله تعریف ایدرز. مثلا الله، جمیع صفات کمالیه‌یی حائز بولنان ذات واجب الوجودک
اسمیدر، یاخود بحق معبود اولان ذات اعلانک اسمیدر دیرز، ایکنجیده بالذات واقعده‌کی

حقیقته انتقال ایدرز . بو صورتده او حقیقتدن کندیمزده هیچ بر حصه یوقده ایسه الله اسمندن
واقعده یه کندیسندن باشقه برشی آکلایامایز ، نظریمزده اسم ایله مسمی بر اولور . فقط او حقیقتدن
کندیمزده هرهانکی بر وجهله بر حصه بولنه بیلیرسه اول اسم ایله مسمایی تمییز ایدرز و بو ایکی صورتده ده اللهی
اثباته محتاج اولمایز . فقط بو اسمدن بر مفهوم آکلادیغمز و او مفهومی واقعده بر حقیقته دلالت
ایچون واسطه اتخاذ ایتدیکمز زمان او حقیقتدن بالذات بر حصه مز اولماسه دخی بو اسمدن برشی آکلارز
فقط او شیئک وجودینی اثباته محتاج اولورز . بناء علیه اسم اثباتدن اول وضع ایدلمش بولنورسه او حقیقته
اسم خاص اولورسه ده اسم علمی اولماز . فقط اثباتدن صوکره وضع ایدلمش ایسه بالذات اسم علم اولور .
مثلا آنادن طوغمه اعمالر ایچون الوانک اسمی انجق بر اسم خاص اوله بیلیر ، کورنلر ایچون ایسه بر اسم علمدر .
عادی لساننده اسم خاص ایله اسم علمک فرقی آرانمازسه ده علم لساننده تفریق ایدلمشدر . ایشته بو اساسا
حسبی الله تعالی ایچون اسم ذات ، اسم علم میدر دکلمیدر دیه بین الحکماء درین بر بحث واردر . فقط
اوزاتماسه ایچون شو قدر سویلیه لم که اوچ تجلی ملحوظدر : تجلی ذات ، تجلی صفات ، تجلی آثار ،
تجلی اسماده بونلرله بربر علاقه داردر . اسم ذات ، تجلی ذاتی افاده ایدن بر اسم اولمق لازم کلیر .
نته کیم تجلی صفات افاده ایدن اسملره اسماء صفات ، تجلی آثاری افاده ایدن اسملره اسماء افعال دینیر .
ذات . صفات و آثار ایله ده بالواسطه تجلی ایتدیکی کبی بالذات دخی تجلیسی بزجه ممکندر . ولا اقل کندینه
تجلیسی ممکندر . و علم اولدلده اسم ذاته بو دخی کافیدر . و بز بونده اسماده اساسی بیلدیکمز ایچون
اسماء الهیه توقیفیدر دیورز . بناء علیه اسم ذاتک مفهوملی بر اسم خاص ویا مفهومسز بر اسم علم اولمسی
نفس الامرده ممکندر . و بزم ایچون مفیددر . شو قدر که بز کندیمزده تجلی ذات واقع اولمدن اسم علم
وضع ایده مییز . نته کیم طوغمادن چوجغه کورمدن قویدیغمز اسم هنوز بر اسم خاصدر . و بو حالده
طوتدیغمز اسم علمدن ده یالکز بر تجلی اسمی آکلارز و او زمانده اسم ایله مسما برلشیر . لکن بوندن
اسماء صفات و افعال ایله تفسیر ایده ده نهایت تجلی آثاره و اوندن تجلی صفاته و اوندن ده تجلی ذاته
ایررز . هر کلام ابتداء بر تجلی اسمی افاده ایدر . قرآن دخی بزه الله تعالینک اولا تجلیات اسمیه سی

آکلاتیور: بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله رب العالمین الخ ... بناءً علیه قرآنه باشلارکن فکرمزی هیچ بر فکر ایله مشغول اولمیه‌رق اولا «الله» اسمنی بر اسم ذات اوله‌رق آلاجغز. الرحمن الرحیم صفتلرنده بو اسمی اجمالاً تفسیر ایدرك بونلرده اوکا بر انبساط ویره‌رك مفهوملاندیره‌جغزکه بو مفهومك اجمالی، اکمل و مضاعف بر رحمتك مبدأ انبساطی اوله‌جقدر. وصوکره تدریجی بو اسمائله بو مفهومی انکشاف ایتدیره‌جکز. و او زمانه قدر کوکلره صیغمایان الله اسم ذاتنك قلبمزده نظره مظهر اولان تجلیاتنی کورمکه باشلایه‌جغز. تجلی اسماده تجلی آثاره کچه‌جکز، کائناتی طولاشه‌جغز. تجلی آثاردن تجلی صفاته ایره‌جکز، غیبدن شهوده کچه‌جکز، ذوق شهودمز آرتدقجه آرته‌جق، او وقت تجلی ذات ایچون عشق و شوق ایله چیرپینه‌جغز، بوتون ذوقلر، بوتون امللر بر نقطه‌ده طوپلانه‌جق، کاه یکلر دوکوب سیکرلریمزی ازن محو استیلاسنی بیقایه‌جغز. کاه نسیم وصال اسه‌جك نشوه رضوان ایله کندیمزدن کچه‌جکز. نجات «یا ایتها النفس المطمئنة ارجعی الی ربك راضیة مرضیة» دعوتی کله‌جك، ضیافت سبحانیه‌ده غرق دیدار ایله اولوب قاله‌جغز. «وجوه یومئذ ناضرة الی ربها ناظرة».

الله اسم ذاتی، اسم خاص اوله‌رق بر مفهوم ایله ملاحظه ایده بیلمك ایچون، سلبی، ثبوتی بوتون صفات ذاتیه و فعلیه‌سنی تصور ایتمك وصوکره اونی اجمال ایتمك لازم کلیر. بناءً علیه بوده شو صورتله افاده ایلمشدر: «او ذات واجب الوجود که بوتون صفت کمالیه‌یی مستجمع»، ساده‌جه «ذات واجب الوجود» دیمك ده کافیدر. چونکه «بوتون صفات کمالیه‌یی مستجمع اولمه» واجب الوجودك تفسیر کاشفیدر.[1]

بونك بر تلخیصی ده «بحق معبود = الاهه = حق تاکری» مفهومیدر. هر یرده بو مفهوم آز معلوم یعنی بللی تاکری دیمك اولان «الاله» اسم خاصیله خلاصه ایلمشدر. «خالق عالم» ویا «خالق کل» مفهومی ایله ده اکتفا اولنه بیلیر. بونلری الله تعالانك بر تعریف اسمی ویا لفظیسی اوله‌رق اخذ ایده بیلیرز. بز هر حالده شونی اعتراف ایدرزکه بزم «الله» اسم جلالنده دویدیغمز معنای وجیه بو مفهوملرك هپسندن دها واضح و دها اکملدر. بناءً علیه بو اسم خاصك بر اسم علم اولمسی قلبمزده دها

---

[1] آلمانیه فیلسوفی مشهور قانتك بو نقطه‌ده یعنی واجب الوجود مفهومنك بالذات مستلزم کمال اولمسی مسئله‌سنده بر غلطاسی واردرکه «مطالب و مذاهب» نامنده‌کی اثرمزده منشأ غلطی کوسترلمشدر.

یاقیندر. کرك اسم خاص اولسون کرك اسم علم. الله اسم جلیلی ایله ینه اللهدن ماعدا هیچ بر معبود یاد
اولونمامشدر. «هل تعلم له سمیا» اونك آداشی یوقدر. بناءً علیه اسم خاصك تثنیه‌سی جمعی ده
یوقدر. او حالده انجق تعدد اسماء جائزدر. حتی اسم خاصی بیله تعدد ایده بیلیر. ومختلف لسانلرده
الله تعالینك آیری آیری اسم خاصی بولونمه‌سی ممکندر. وشرعاً جائزدر. مع مافیه معروف لسانلرده بوکا واقف
بیلمیورز. مثلا تاڭری، خدا اسملری «الله» کبی اسم خاص دکلدر. اله، رب، معبود کبی اسم عامدر.
خدا، رب دیمك اولدیغی ده «خدای» مخففی ده واجب الوجود دیمك اولسه ینه اسم خاص دکلدرلر. عربجه‌ده
الٰهك جمعنده آلهه، ربك جمعنده ارباب دینلدیکی کبی فارسیده خدانك جمعنده خدایان ولسانمزده تاڭریلر،
معبودلر، الٰهلر، ربلر دینیلیر. چونکه بونلر حقیقیه، حقسزه اطلاق ایدلمشدر. حال بوکه اللهلر دینلمشدر
دیدیکمز. بویله بر تعبیر ایشیدیرسه‌ك سویلیه‌نك جهلنه ویا غفلتنه حمل ایدرز. ادبیات اخیره‌ده اسم علملرك
بر مقصد تعظیم ایله جمعلندیکی ومثلا «ابو السعودلر، ابن کماللر» دینلدیکی واقع ایسه‌ده علم وحدانیت
اولان «الله» اسم جلالنده بویله بر تعبیر بالعکس مقصد تعظیمه منافی اولدیغندن هم خلاف حقیقت هم خلاف ادب
عد ایدیلیر. بو منطق انجق الله تعالی بز دیه کوسترر. حال بوکه تاڭری آدی بویله دکلدر. معبود، اله
کبیدر. باطل معبودلره دخی تاڭری اسم جنسی ویریلیر. مشرکلر بر چوق تاڭریلره طاپارلردی، فلانلرك
تاڭریلری شویله، فلانلرکی شویله‌در دینیلیر. دیمك که تاڭری اسم جنسی، الله اسم خاصنك مرادفی
دکلدر، اعمدر. بناء علیه الله اسمی تاڭری آدی ایله ترجمه اولنه‌ماز. بونك ایچوندر که سلیمان افندی مولدنه
الله آدی ایله باشلاسه، تاڭری آدی دیمه‌مشدر. بر ایضاح تمام اولمق ایچون بر کلمه دها سویلمکه لزوم
حس ایدیورز. فرانسزجه «دیو» کلمه‌سی دخی اله، تاڭری کلمه‌لری کبی بر اسم جنسدر. اوده جمعلنیر.
اوڭی اسم خاص کبی بیوك حرف ایله کوسترسه‌لر قوللانمه حقیقتی تبدیل ایتمز. بونك ایچوندر فرانسزلر «لا اله
الا الله» کلمه توحیدینی ترجمه ایده‌مشلردر. ترجمه‌سنده «دیودن باشقه دیو یوقدر» دیورلرکه «الٰهدن
باشقه اله یوقدر» دیمش اولیورلر. مثلا ترجمه‌سنده ده «یالکز دیو دیو دیودر» یعنی «یالکز اله الٰهدر»
دیورلر. کورولیورکه هم اله هم الله یرنده دیو دیمشلر واللهی الٰهی تمییز ایده‌مشلردر. وایکیسنده

اسم خاص کبی بازیلرینه رغماً « دهیو » انجق « اله » ترجمه‌سی اولمشدر. بوایسه ایلک نظرده برچوق ویانفی واثبات ایله فقهراً برتناقضه نمونه‌سی عرض ایتمکده‌در. « دهیودن باشقه دهیو یوقدر یالکز دهیو وار » دیمک فقهراً یا برچوق ویا برتناقضدر. حال بوکه « لااله الاالله » دینه اولیه دیه‌بیلیر: "اللهدن باشقه تاکری یوقدر » دیورز واصلا شایان تناقض اولمیان آچیق برتوحید سویلیورز. بونده‌ن باشقه قرآن ترجمه‌ده « دهیو » نک اسم خاص اوله‌بیلمسی حضرت عیسانک شخصنده تجسدینه شخصی ملاحظه‌سنه مستنددر. بونقطه‌لردن غافل اولانلر « دهیو » کلمه‌سی « الله » دیه ترجمه ایدییورلر وحق الله دینیلدیکی زمانده بوترجمه لسانیله « دهیو » یی سویلیورلر.

تفسیریه « الله » اسم خاصنک تاریخ لسان نقطه نظرندن تدقیقنه چالیشمشلر وتاریخ ادیان راقیلری ده بونکله اوغراشمشلردر. بونده باشلیجه مطلوب شونلردر: بوکلمه اساساً عربی دکلمی؟ منقولمی مرتجلمی؟ مشتقمی غیر مشتقمی؟ تاریخی نه‌در؟ بونلره قسمه اشارت ایده‌لم:

ابتدا، شونی اعتراف ایتمک لازم کلیرکه عالمین معبود حقک ذاتی محیط اولمادیغی کبی اسم خاصنه فارشی ده اویله‌جه قاصردر. وعربیده « الله » اسم جلالنک صورت استعمالنه بکزه‌ین هیچ برکلمه یوقدر. وبوکا مأخذ تعیینی غیر ممکندر. بوکا لسان نقطه نظرندن بعض دلالتلرده طانیورز. اولا عصر رسالت محمدیه‌ده بتون عربلرک بواسم خاصی طانیدیغی معلومدر. وقرآن عظیم الشان ده بزه بونی آکلاتیور « ولئن سألتهم من خلق السموات والارض ليقولن الله ». بناءً علیه شمدی بزده اولدیغی کبی او زمانده ده بواسمک لسان عربک تام برمالی اولدیغی شبهه‌سزدر. صوکره بونک حضرت اسماعیل زماننده‌ن بری جاری اولدیغی ده معلومدر. بو اعتبارلرده عربیتی شبهه‌سزدر. حال بوکه قرآنده بواسم جلالک دها اول موجود دیکی ده آکلاشیلیور. بناءً علیه حضرت ابراهیمدن اعتباراً عبرانی ویا سریانی کبی دیکر برلساندن انتقالی جای ملاحظه اولیور. وبوراده انتقاله ذاهب اولانلر کورولیور. فقط عاد وثمود قصه‌لرنده ودها مقدم اولان انبیاء کرام لسانلرنده ده یالکز معناسنک دکل بالذات بواسم خاصک دخی دورانی آکلایورز. وعبرانی ویا سریانینک عربیه قریب الاطلاعه تقدمنی ده بیلیورز. بونک ایچون

كلمه‌نك عربجه‌ده دها اول عرب عاربه و عرب بائده‌یه قدر چیقانه‌رق تاریخی بولندیغی فهم ایدیلیر. بناءً علیه «اسرائیل، جبرائیل، میكائیل» كلمه‌لری كبی عبرانیجه‌دن منقول «عجمی» فرض ایتمك ایچون بر دلیل یوقدر.

ثانیاً، لسان عربك اصلنده عربی اولمایان و عجمی دینیلن كلمه‌لر حقنده اخطاراتی حاوی بر قسم دقائق مخصوصه واردر كه بونلرله بر كلمه‌نك ماهیتنی تعیین ممكن اولور. بو نقطه‌دن باقیلنجه «الله» اسم جلالنك لسانده نظیری بر طرز استعمالی بولندیغنی كوریورز. بر باقیشه باشنده‌كی «ال» «النجم العیوق» الخ كبی تجریدی جائز اولمیه‌جق و جمله لازم اولمسه بر حرف تعریف كبیدر. «والله، بالله، اسم الله، قال الله» الخ كبی تلفظده و یا هم تلفظده هم یازیده حذف اولنور. دیگر بر باقیشده «ال» حرف تعریف دگلدر. چونكه ندا حالنده «یا الله» دیه همزه ثابت قاله‌بیلیور. بر ده «یا ایها الكریم» كبی فاصله علاوه‌سنه لزوم كورولیور. حال بوكه «ال» حرف تعریف اولسیدی بویله اولمیه‌جقدی.

اگر «ال» حرف تعریف ایسه كلمه هر حالده منقولدر. و ذات حقه اطلاقی وضع ثانی ایلەدر. فقط بونك اولا اره‌ده لسان عربده دیگر بر اسمدن و یا صفتدن نقل ایدلمسه اولمسی ممكندر و اصلدر. حرف تعریف قالقنجه‌ده «لاه» قالیر. فی الواقع عربجه‌ده «لاه» اسمی واردر. و بعضا بونك بر قسم مهمی بونده‌ن نقل قائل اولمشدر. «لاه» احتجاب و ارتفاع معناسنه «لاه یلوه» فعلنك مصدری اولدیغی كبی بونده‌ن «اله» معناسنده بر اسمدر. و بونده‌ن «لاهم»، «لاهم» دینیلیر. بر عرب شاعری:

كحلفة من ابی رباح یسمعها لاهم الكبار

دیمشدر. كذلك رسول اكرم افندیمزك دده‌سی عبد المطلب حضرتلری وقعهٔ فیلده كعبه قاپوسنك حلقه‌سنه یاپیشه‌رق:

لاهم ان العبد یمنع رحله فامنع رحالك

لا یغلبن صلیبهم ومحالهم عدوا محالك الخ...

دیه مناجاتده بولونمشدی. [سورهٔ فیل باشی]. شو حالده «لاه» اسمنك باشنه «ال» كتیریلرك «اللاه» دینیلمسی و اسم خاص یاپیلمسی دیمكدر. بعضلری ایسه دها ایلری كیدرك عربجه «لاه» اسمنك

سریانیجه اولدیغی سویلنن «لاها» اسمندن معرب اولدیغی ظن ایدیلمشدر. نته‌کیم ابو زید بلخی «لاه» دیمسی عجمیدر. چونکه یهود ونصاری «لاها» دیرلر. عرب بو لفظی آلوب تصرف ایدرك «الله» دیمشلر. بونك کبی «لاهم» ایله علاقه‌دار اوله‌رق عبرانیجه‌ده «الوهیم» واردر، لکن تاریخاً عربجه‌کی «لاه»ـی مقدم، یوقسه سریانیجه‌کی «لاها»ـیی مقدم بولوب تعیین ایتمك غیر ممکن اولدیغی کبی ایکی لسان جنسنده بویله بر کلمه مناسبتی بولونمسی بهر حال برینك دیگرندن نقلنه دلیل اولاماز. اگر تاریخ یوقسه هر ایکیسنك دها مقدم بر آنا لساندن انتشارینه ذاهب اولمق دها معقول اولور. و بونی مؤید دلیل ده واردر. چونکه لفظهٔ جلالك عربجه‌کی استعمالنده هیچ بر عجمه شمه‌سی یوقدر. صوڭرا لاه، لاهم ولو عجمیه‌دن منقول اولسون، لکن «الله» ال ایله لاهدن بالترکیب مأخوذ اولسیدی همزه‌سنك ندا‌ده ابقاسنه لسان مساعده ایده‌مزدی. بونك ایچوندرکه بعضی علمای لسان، از جمله کوفیون، بونك «لاه» دن دگل «الاه» اسم جنسنك مرادفی اولان «الاله»دن منقول اولدیغنه قائل اولمشلردر. بو صورتده الهك همزه‌سی حذف ایدلمش و «ال» حرف تعریفنك همزه‌سی اوکا عوض یاپیلمش و لام تعریفده «النجم الثاقب» کبی بر جزء لازمی اولمشدر. بنا علیه اصلنه نظراً باشنده‌کی همزه، وصلده حذف و عوض اولدیغنه اشارةً ده ندا‌ده قطع ایدلمشدر. «اله» کلمه‌سی ده اصلنده «الهت، الوهت، الوهیت» کبی عبادت معناسیله و یاخود تحیر معناسیله و یاخود سکون و اطمئنان قلب معناسیله و یاخود فزع معناسیله علاقه‌دار اوله‌رق «مألوه» یعنی معبود، یاخود عقللرك حیرت ایتدیگی یاخود قلبده سکونت و اطمئنان ویرن، یاخود اضطراب ایله فزعدن قورتاران دیمك اولورکه معبودده هپسی ده واردر. اللهده ایسه حقیقتده واردر. زمخشری، قاضی بیضاوی کبی بعضی محققین بو تدقیقی قبول ایتمشلردر. بوڭا کوره «لاه» کلمه‌سنك ده اصلی «الاه» در، ناس اناس کبی. ونه الوانع جمعنده هپ «آلهه» دینیورکه لسان عربده مصدر و اسم تصغیر کبی جمعلرده ده کلمه‌نك اصلنی کوسترمه‌ده دلالتلیدر.

حاصلی، لسانده بو ایکی تدقیقه کوره اسم الله، اشتقاقه کیدیلیرسه مشتق اولان بر اسم عربیدن منقولدر، و اونك مفهوم اصلیسنی متضمندر، هم ده اصلاً و فرعاً عربیدر. بو سیاقده بعضیلرینه کوره

اصلاً غیر عربی، فقط نقلاً عربی محضدر.

مفسر نحوی ابو حیان اندلسی دیورکه: اکثریت عندنده «الله» اسم شریفی مرتجلدر و غیر مشتقدر یعنی ایلك وضع ایله معبود حقه اسم علمدر. امام فخر الدین رازی دخی «بزم مختارمز شودرکه: بو لفظ جلاله الله تعالینك اسم علمیدر. امام خلیل و سیبویه، اکثر اصولیون و فقها، هپ بوکا قائل اولمشلردر.» دیور. فی الواقع ندا ده همزه نك اثباتی و یا ایله بلا فصل اجتماعی اصلیتنه دلیلدر. بناءً علیه «ال» حرف تعریف دکلدر. انجق تسهیل استعمال ایچون بو اکثریا اونك کبی قوللانلمشدر. و تنوینه کیرمه مشدر. کرچه همزه نك حذفی اثباتندن اکثردر، غالبدر. فقط یا ایله ال حرف تعریفنك اجتماع ایتمدیکی و بناءً علیه «یا النجم» الخ... دینلموب «یا ایها النجم، یا هذا الخبیص، یا ایها الناس» کبی فصل ایلدیکی حالده «یا الله» دیه قطع همزه ایله اکتفاء اولونمسی و صوکره معبود حقدن ماعداسنده اصلا استعمال ایدلمه مه بولونمسی حبیل النجم، الناس و الاناث قبیلندن اولمادیغنی کوستردیکندن لفظاً و معناً بر خصوصیتك ترجیحی اقتضا ایتمشدر.

حاصلی «الله» اسمی غیر مشتق و غیر منقول اولوب بالارتجال وضع اولنده بر اسم علمدر. و ذات بتون اسماء و صفاته مقدم اولدیغی کبی «الله» اسمی ده اویله‌در. او، الوهیت وصفندن دکل الوهیت معبودیت وصفی اوندن مأخوذدر. الله معبود اولدیغی ایچون الله دکل، الله اولدیغی ایچون معبوددر. اونك الهیتی، عبادت و عبودیته استحقاقی لذاتیدر. بشریت طاپیار، آتشه طاپیار، کونشه طاپیار، قهرمانلره، جبابره یه و یا بعضی سودیکی شیلره طاپیار، طاپدیغی زمانه اونلر آنك معبود اولورلر. بالاخره بونلردن جایار، طاپینماز اولور. او زمانه اونلر ده معبودیت، الهیت وصف مستعارلرینی ضایع ایدرلر. حالبوکه انسانلر، اللهی معبود طانیسه طانیماسه ده ذاتنده معبوددر. اوکا هرشی عبادت و عبودیته بورجلیدر. حتی منکرلر بیله بیلمه رك اولسون اوکا عبودیته مضطردرلر. استغراق منطقه نظراً ادعا ایدیله بیلیر که اسم علملر ولو قسماً اولسون اسم جنسلردن اول وضع اولنور، بالاخره بر و یا بر قاچ وصفك افاده ایتدیکی وجه تماثل ایله اسم جنسلر تشکل ایدر. بناءً علیه هر اسم علمك بر اسم جنسدن

ویا وصفدن منقول اولدیغی دعواسی مسموع اولماز .

ثالثاً ، دینیلیرکه بالاده بیان اولنان طرز استعمالده «الله» اسم شریفنك لسان عربیده‌کی خصوصیتی و بناءً علیه بر اسم علم اولدیغی آکلاشیلیور . فقط بو بویله اولسی دیگر بر لساندن مأخوذ اولمسنه نه‌دن مانع اولسون ؟ تعدد اسمانك جائز اولدیغنده شبهه اولنمسه ایدی . فی الواقع دینیلیورکه عبرانیده‌کی «ایل» الله دیمکدر . نته‌کیم قاضی بیضاوی و سائر تفسیرلرده بیله «اسرائیل» صفوة الله ویا عبدالله معناسنه تفسیر ایدلشدرکه همزه‌نك حذفیله «اسرال» ویا قلبیله «اسرایل» دخی اوقونور . دیگر طرفدن سریانیده «لاها» عبریده «لاه» ده وارمش . بناءً علیه عبریه‌ده‌کی بو ایکی اسمك ترجیله «ایلاه» ترکیبندن «اللاه» اسم خاصی وضع ایدلمش اولمه‌دار خاطر اولورکه «الله اله» مآلنی اخطار و «اله الالٰه» معناسنی اشراب ایدر .

فقط بویله بر مناسبت تعلیلاتك بویله اولدیغنه دلالت ایتمز . بویله اولسیدی بهمه‌حال لسان بزه بونی اشعار ایدردی ، چونکه اول امرده کلمه‌نك عجمه و علمیتدن ویا ترکیب و علمیتدن طولایی غیر منصرف ویا مبنی اولدرق قوللانیلماسی اقتضا ایدر . نته‌کیم بعلبك ، اسرائیل ، جبرائیل ، ابراهیم ، اسماعیل و امثالی هپ غیر منصرفدرلر . حالبوکه «الله» اسمی معرب و منصرفدر . ثانیاً ، همزه‌نك حذفی حالنه مناسب ایسه‌ده قطعی حالنه غیر موافقدر . زیرا عبریه‌ده «ایل» همزه‌نك کسریله اوقونور کلدیکی حالده «الله» ده مفتوحدر . و طوغریسی «ایل» آل معناسنه‌در . چونکه «ایل» دیه مضاف اولیور . صوکره «ایل» الله دیمك ایسه و اوندن اخذ اولونمش ایسه «ایل لاه» دیه بر ترکیب دوشونمکه نه حاجت قالیردی . الله اسمنك لسان عربیدن اخذی ویا اشتقاقی بو شرائط آلتنده قابل تعمیه دکلدر . و بو اسم جلال لسان نقطهٔ نظرندن ده مسماسی کبی بر ازلیت تعالی ایچنده‌در . و بوتون بونلردن الا بسیط بر مفهوم ایرمك ایچون سویله‌نجك سوز حیرت و بیوکلکدر . الله اکبر .

[اَلرَّحْمٰنِ] بو ده الله تعالییه خاص بر اسمدر . بونك بر مفهوم مخصوصی واردر . فقط اسم ذات دکل اسم صفتدر . هم موصوفلی هم موصوفسز قوللانیلیر . بناءً علیه اسم محضه ایله صفت محضه

بیننده مشترکدر. بونک ایچون حرف جر ایله تعدیه ایتمز، فعل عملی یاپماز «رحمن کذا» دینلمز، فقط اضافتله
«رحمن الدنیا» کبی عمل ایدر. بویله اولمسی بونک صفت فعل دکل، صفت ذات اولدیغنی کوستریر. و بویله
صفتلره صفات غالبه نامی ویریلیر. اساساً متضمن اولدیغی معنای وصفیتی جائز اولان هر ذاتی توصیف
جائز ایکن او صفتله متصاف اولان بر ذاته مخصوصاً استعمالی غلبه ایدوب آرتق اونک صفتی اوله‌رق قوللانیلمسی
دیمکدر. غلبه بر مرتبه دها قوت بولورسه اسم اوله‌رق دخی استعمال ایدیلیر که رحمن بویله‌در. و بو غلبه یا تحقیقی
ویا تقدیری اولور. اکر سابقاً عمومی استعمالی واقع ایکن بالآخره بریسی تخصص ایله غلبه ایتمشسه
(تحقیقی)، و اکر استعمال عمومی بالفعل سبق ایتمه‌مشسه ده بر قیاس لغوینک مقتضاسی ایسه (تقدیری)
دینیلیر. «الرحمن» اسمی دخی غلبهٔ تقدیریه ایله صفات غالبه‌دن بر اسم خاصدر. چونکه لغةً رحم و رحمتدن
مشتق و دوام و مبالغه افاده ایدن بر صفت مشبهه صیغه‌سیدر که پک مرحمتلی، چوق رحمت صاحبی
معنای وصفیسی متضمندر. بویله اولنجه ده بو صفت هر کیمده بولنورسه اوکا الرحمن دیمک قیاساً
ممکن اولمق لازم کلیر. حالبوکه «الرحمن» بویله هیچ قوللانیلمامش، رحمت نامتناهی، ازلی
بر منعم حقیقی معناسنه تخصیص ایدلمش اولدیغندن اصلنده بری الله تعالادن باشقه‌سنه اطلاق ایدلمامشدر.
آنجق مسیلمة الکذاب بر کره مغلطه و مداهنه بر شاعر لامسن اوله‌رق (لا زلت رحمانا) تعبیرینی قوللانمش
ویمامه‌ده «الرحمن» دیمشدر. بویله اولدیغی حالده دین اسلام نقطهٔ نظرندن دکل لسان نقطهٔ نظرندن
بیله بو شاعر تخطئه ایدلمشدر. دین نقطهٔ نظرندن ایسه اولویتله بویله‌در. هر حالده «رحمن» الله تعالی‌یه
مخصوص بر اسم صفتدر. بناءً علیه اساساً صفت اولمق اعتباریله چوق رحمت صاحبی، پک مرحمتلی، چوق
مرحمتلی، غایت مرحمتلی ویا نامتناهی رحمت صاحبی دیه تفسیر ایدیله‌بیلسه ده خصوصیتی و اسمیتی حسبیله
ترجمه‌سی ممکن اولماز. چونکه اسم خاص ترجمه ایدیلمز، بونلرک ترجمه‌سی بیته‌لی دیمکدر. و لسانمزده بویله
بر اسم یوقدر. بعضیلرینک بونی «اسیرگیجی» دیه ترجمه ایتدکلرینی کوریورز. حالبوکه اسیرگمک
اساسنده قیصقانمق، دریغ ایتمک معناسنه‌در. «بنده‌ن اونی اسیرگه‌دی» دینیلیر. صوکره قیصقانیلانک
قورونماسی، صاقینمسی طبیعی اولدیغندن اسیرگمک، قوروسمق معناسنه‌ده قوللانیلیر. «بنی اسیرگه‌یورسه»

دیرزکه «بنی قورومایورسڭ» دیمکدر. فقط «بکا رحمت ایتمیورسڭ» کبی «بکا اسیرکه‌میورسڭ» دینلمز. بناءً علیه اسیرکه‌ییجی اساسنده شفقتی دیمك اوله‌جغندن رحمانڭ تقدیراً تفسیری دخی اولماسه اولور. المنمك، آجی دویمق دیمك اولان آجیمقدن آجییجی ده طانسز و شائبه‌لیدر. قوری بر آجیمه رحمت دکلدر. مرحمت، آجیمه، اشفاق و شفقه داوندن برینه سرور و خیری افاده‌یه متوجه اولان بر ایلك دویغوسیدر که لسانمزده ده تماماً معروف بر کلمه‌در. بز مرحمتلی صفتندن اکلادیغمز طاتلی معنایی اوبرلرده تمامیله دویمایز. و صلاه یالك مرحمتلی برنده «آجییجی، اسیرکه‌ییجی» دییرز. بونك ایچون اسکیلریمز بو مفهومی یارلیغاماق فعلنده «یارلیغاییجی» صفتنی قوللانمشلردر. «ربم رحمتیله یارلیغاسنه»، «رحمتکله یارلیغا یاربی»، «رحمتکله یارلیغافیل یا غنی» کبی که تخفیف ایله «یارلاسه» و «یارلیجی» دینلدیکی ده و تقدیر واساسنده «یار معاونی یاپمه» دیمکدرکه مرحمتك نتیجه‌سیدر. لکن یارلیغاییجی ده اسم دکل صفتدر. حاصلی رحمن «پك مرحمتلی» دیه ناقص بر صورتده تفسیر اولنه‌بیلیرسه ده ترجمه اولنه‌ماز. زیرا «پك مرحمتلی» نه صفت غالبه‌در، نه اسم خاصدر. «رحیم» دیمك ده اوله‌بیلیر. صوکره الله تعالینك رحمتی، مرحمتی بر حس قلبی، بر تمایل نفسانی معناسنه بر ایلك دویغوسی دکلدر. فاتحه‌ده ایضاح اولنه‌جغی اوزره اراده خیر ویا انعام نامتناهی معناسنه‌در. لسانمزده ده رحمت بو معنی ایله مترادفدر. لکن بو مناسبتله رحمن اسمنی وهاب اسمی ایله قاریشدیرمق ده جائز اولماز. رحمن، وهاب کبی خاص دکلدر. بناءً علیه رحمن، وهاب ویا عفو معنالرینی افاده ایدن باغیشلاییجی صفتیله ده ترجمه اولنه‌ماز. بو اسمی بلارز و ترجمه‌سیله دکل تفسیریله رحمت مفهومندن اکلامغه چالیشیرز.

[الرَّحِيمِ] دخی صفت مشبهه ویا مبالغه ایله اسم فاعل اوله‌رق ایکنجی بر صفتدر. ایکی صفتك فرقی دها بارز اولمه ایچون بوراده ایکنجیسی دها موافقدرکه «چوق مرحمت ایدیجی» دیمك اولور. بو دخی جناب اللهك صفتلرندن بریدر، فقط صفت محضه‌در، موصوفسز قوللانیلماز. و بناءً علیه رحمن کبی صفت غالبه و اسم خاص اولمیوب اللهدن باشقه‌سنده ده قوللانیله‌بیلیر و فعل عملی یاپار. حرف تعریفی ده عهد ایچوندر. شوحالده «الله الرحمن الرحیم» ترکیب وصفیلری اولا اسم مخصصه، ثانیاً هم اسم

هم صفت ، ثالثاً محضه صفت اولان اوچ کلمه دن مشتق اوله رده خصوصدن عمومه طوغری انبساط ایتمشدر .
و بو ایکی صفت « الله » اسم ذاتی قالبنده مفهوملاشمشدر . بو بز دیدار الهینک ایلک تجلی جمالیدر .

کورویورز که « رحمن ، رحیم » ایکیسی ده رحمت مصدرندن مبالغه افاده ایدن بر صفت اولمقله برابر آرالرنده اهمیتلی فرقلر واردر . بو فرقلری کوسترمک ایچون مفسرین خیلی ایضاحاتده بولونمشلردر که بز شونلردن بعضیله اکتفا ایده جکز :

رحمانیت ازلی ، رحیمیت لایزالی ناظردر . بناءً علیه مخلوقات ، رحمت رحمانیه دن ابتداءً تعلق ایتمشلر و رحمت رحیمیه دن انتهاءً تعلق فعلی ایله متنعم و مستفید اولور . بو نقطه یه اشارت ایچون دنیانک رحمانی آخرتک رحیمی دینلمشدر . جناب الله دنیانک ده آخرتک ده هم رحمانی هم رحیمیدر . و بو تعبیر ده سلفدن منقولدر . فقط هر ایکیسنده اولیت حیثیتیله رحمان ، آخرت حیثیتیله رحیم اولدیغنه اشارت ایچون ده رحمن دنیا و رحیم آخرت دینلمشدر که « هم مؤمنلرک ، هم کافرلرک رحمانی و فقط یالکز مؤمنلرک رحیمی » دینلمسی ده بو قبیلدندر « وكان بالمؤمنين رحيما » . براز ایضاح ایده لم :

رحمن ، الله تعالینک بر اسم خاصی اولمق اعتباریله معناسی ازلی و لایزالی محیطدر . بناءً علیه بو جنس رحمت و انعامک قوللردن صدوری تصور اولنه مز . رحیم ایسه اوکا مختص اولمادیغندن ازلیتی مستلزم دکلدر . و بناءً علیه بو جنس رحمتک و انعامک قوللردن صدوری متصوردر . دیمک که رحمت رحمان بر شرط ایله مشروط دکل ایکن رحمت رحیم بر شرط ایله مشروطدر .

رحمانیتک الله اختصاصی و ماعدایه تعلق فعلی افاده ایتیوب انجق بالاضافه عام اولمسی اکوانده بلاشرط شیئ بر عموم افاده ایدر . جناب حقک رحمان اولدیغی ایچون رحمت ازلیه سی عمومیدر . هر شیئک ایلک خلقه و ایجادنده آلمش اولدیغی بتون مواهب فطریه رحمانیتک اضافتی اثریدر . بو اعتبار ایله اثر رحمتدن خالی هیچ بر موجود تصور ایدیلمز . لکن خلقت اول صرف وهبی و جبریدر . یعنی هیچ کیمسه نک کسب و اختیاریله دکل یالکز اضافت رحمانیه ایله حصوله کلیر . طاشک طاش ، آغاجک آغاج ، انسانک انسان اولمسی بویله بر رحمت جبریه نک اثریدر . بو نقطه نظردن عالمده هر شی جناب حقک رحمت رحمانیه سنه مستغرقدر . بناءً علیه

رحمانیت امر عام، اسم کلیدر. آسمانلرنده زمیننه، اجرامنده ذراتنه، ارواحنده اجسامنه، جانلیسندن
جانسزینه، طاشنده آغاجنه، نباتاتنده حیواناتنه، حیواناتنده انسانلرینه، چالیشاننده چالیشمیانه
مطیعنده عاصیسنه، مؤمننده کافرینه، موحدنده مشرکنه، ملائکه سنده شیطاننه وارنجه یه قدر عالملرک هپسی
رحمت رحمانه مستغرقدر. و بو حیثیتله مخافتده آزاده در. لکن بو قدر رحمانیت ایله، علم ایله جهلک، حیات
ایله موتک، سعی ایله عطالتک، اطاعت ایله عصیانک، ایمان ایله کفرک، شکران ایله کفرانک، حمد ایله
ناحمدلک، عدل ایله ظلمک هیچ فرقی قالماسه ایدی. و بویله اولسه ایدی عالمده شؤون ارادهده هیچ بر اثر
بولونمازدی. علم و اراده، کسب و سعی ایله ترقی امکانی منسلب اولوردی و او زمان هپ طبیعی اولوردق ده
هم کندیمزی وهم الله تعالی‌یی فعلده مجبور کورور، طبیعت رحمتک ایجابنه محکوم قالیردق. چونکه او زمان
نه بزم اراده و اختیارمزده بر اثر بولونمازدی. دوه یغمزه کیدرز، بیلمه یکمزی ایشلردیک، آرزولریمزک
یانه وارامازدق. بتون حرکتمزده بر طاشه ویا بر طوپاج کبی یووارلانیر طورور، ویا بر اوت کبی بیتر بیتر
کیدردک. اخلاط ارسطو، اوریب کرانز، لیمونه بورتقال، آریغانه چیبوغنه اوزومی آشیلایامازدق،
تارلولوزه اکینه اکمز، اکمکی پیشیرمز، ارزاقمزی، البسه مزی و سائر احتیاجاتمزی صنعتلر وصنعتلر
واسطه سیله الده ایده مزدک، سمالره چیقمغه اوزه مز، جنته کیتمکه چاره بولمازدق. حیوان کبی حیوانک
کیدردک. بو شرائط آلتنده ایسه رحمانیت الهیه بر کمال مطلق اولمازدی. بناءً علیه جناب اللهک کندی اراده
و اختیارینی کوسترمسی و اونک اثری اولرق صاحب اراده مخلوقات خلق ایتمسی و اونلری حسن اراده و اختیارینه
کوره ترقی ایتدیره‌رک رحمتنده متنعم و مستفید و بالعکس سوء اراده و کسبلرینه کوره محرومیت آلم و عقاب ایله
مخاطب طوتمسی، یعنی او ارادات مجموعنک کندی ارادهسیله الهنکلرینی تأثیر ایلمسی و آخرده ده رحمتنده بر حصه
ویرمسی مقتضای حکمت اولوردی. ایشته بر حکمت طبیعیه دکل بر حکمت الهیه اولان بو حقیقت عالیه دن
طولایی جناب الله رحمانیتنده ماعدا بر ده رحیمیت ایله اتصاف ایتمسه و رحمت رحمانیه‌سی کندینه خاص ایکن رحمت
رحیمیه سنده اهل ارادهیه ده بر حصه آیرمشدر. آما نوشد از رحمانیت اولان سوء فطرت ایله یاد ورلرینک
باشنده قنار جیریار، احمقلق انسانلرده اثر رحیمیتله وجوه خیر اوزرنده رحم و شفقتده مسابقه ایدرلر.

نباتاتك، حيواناتك تشريحى و نسائج اعضا معملرنده نيجه دقائقده رحمانيت حقى كوررز اوقورز.
علم اخلاقده حيات بشرك كمالات صحيفه‌لرنده، انبيانك، اوليانك مناقبنده، اعاظمك تراجمنده ده
ارادى و كسبى اولان آثار رحيميتى اوقورز. ابتدا چاليشانه چاليشمايانه باقمادن وجوده سوق و اوصولى
اداره ايتمك بر رحمت رحمانيه‌در. بالاخره چاليشانده چاليشديغى غايه‌لرده اثر نجحه ايتمك بر
رحمت رحيميه‌در. ديمك كه رحمت رحمانيه اولمسيدى بز وجوده كلمز، فطرةً مالك اولديغمز سرمايه‌دن
مواهب خداديه‌دن حيات نعمتندن محروم قاليردق. رحمت رحيميه اولمسيدى فطرى سرمايه‌لرمزى اهمال ايدرز
و خلقت ابتدائيه‌دن بر خطوه ايلرى كيده‌مزدك، دقائق نعمه ايره‌مزدك. رحمانيت، يأس مطلقه
عمومى بر بيكلك اسطانه برافمايان بر اميد مطلقدر، بر غايات ازليه‌در. رحيميت ايسه يأس خاصك جوابى،
خصوصى اعمال و مقاصدمزك، سعى و فعاليتمزك ضمانى و مسئوليتمزك مكافاتى اولان بر بانقه شتوقدر.
ديمك كه رحمانيتك قارشيسنده دنيا و آخرت، مؤمن و كافر مساوى ايكن رحيميتك قارشيسنده بونلر بر
برلرندن آيريليور. «فريق فى الجنة و فريق فى السعير» اوليور.

ايشته دنيا و آخرتك رحمانى و آخرتك رحيمى، ياخود مؤمن و كافرك رحمانى، مؤمنك رحيمى
دينلمسنك وجهى بودر. شيخ عبده مرحومك لفتده بونده اشارت يوقدر ظنيله اسلافك بو تعبيرلرى كوسترديكى
فرقى اهمال ايتمسى طوغرى دكلدر. زيرا «رحمن» لغةً رحمى الله‌ه خاص اولان صفات غالبه‌دندر. و تعلقه تعليلى
يوقدر. ازليتى شعر و مبدأ ناظردر. «رحيم» ده ايسه بو خصوصيت يوقدر. و تعلقه تعليلى واردر.
ديمك كه لايزالده جاريدر. رحمت رحمان، ابتداءً ارادهٔ جنده راجع بر صفت ذاتيه، رحمت رحيم ده
انتهاءً فعل جنده راجع بر صفت فعليه تلقى ايدلمك احسن وجوهدر. شو حالده رحمن ايله رحيم باشقه باشقه
بر معناى رحمتى حائز اولدقدن بر برلرندن بر جهت ايله ممتاز ايتمش اولويورلر. ديمك رحمن، رحيم مصدرندن
ساده بر تأكيد ايچون تكرار ايدلمش دكلدرلر. و هر بريك كنديسنه كوره بر معناى تأسيسى و بر وجه مبالغه‌سى
واردر. بر جهتدن رحمت رحمان ابلغدر، چونكه هر مخلوقه شامل اولور. ديكر جهتدن رحمت رحيم ابلغدر
چونكه اوبرندن زياده فعلى بر فيضى حاوى و نهايه قوتنده ده جاريدر. بعضى تفسيرلرده ده بوكا اشارةً

رحمت رحمن جلائل نعم، رحمت رحیم ایسه دقائق نعم ایله علاقه داردر دیرلر. رحمانك موصوفی خاص، متعلقی عامدر. رحیمك موصوفی عام، متعلقی خاصدر. وایشته الله تعالی بویله متضاعف بر صفت رحمتله متصفدر. وبوندن نوع بشرده بر جنسك حسنی سیلمكه واونك یرینه نامتناهی بر تكثیرك حسنی اقامه ایتمكه کافیدر. صورت عمومیه‌ده مطلوب اولان ایمانه وایقانك روحی ده بودر. رحمن رحیمی منکر اولان کافر ایسته‌دیکی قدر بدبینه اولسون فقط مؤمنك بدبینلکنه هیچ بر سبب یوقدر «والعاقبة للمتقين» وبسمله‌نك آتیه جهه ایلك قضیهٔ الهی بو نشئه‌در.

بسمله‌نك ترکیبی — بسمله ظاهرده بر نسبت اضافیه ایله ایکی نسبت وصفیه ویا شونده بر نسبت تعلقیه‌دن مرکب، مستقل بر ترکیب تام. حقیقتده ایسه بو تعلقك افاده ایتدیکی محذوف ومقدر بر نسبت تامه ایله غایت وجیز وبلیغ بر کلام تامدر. «اسم الله» بر ترکیب اضافی «الله الرحمن» بر ترکیب وصفی «الله الرحیم» دیگر بر ترکیب وصفیدر. اسمك اللهه اضافتی لامیه ویا بیانیه اوله بیلیر که اولکنده «اللهك اسمی»، ایکنجیده «الله اسمی» دیمك اولور. اولکنده وصفلر «رحمن ورحیم صفتلریله متصف بولنان جناب اللهك اسمیله» کبی اضافتدن اول ویا «جناب اللهك اسمیله که هم رحمن وهم رحیم صفتلریله متصفدر» کبی اضافتدن صوکره ده ملاحظه اولنه بیلیر. لکن ایکنجیده الله اسمی اضافتدن اول صفتلریله برلکده ملاحظه ومجموعی بر اسم کبی حکایه اولندقدن صوکره اسم کلمه‌سی بیانه ایچون اوکا مضاف الیه قیلنمش اولور. وبو حکایه تقدیرنده صفتلر یالکز لفظ اوزرینه جریان ایتمش اولماز. ایچنده اعراب حکایه‌دن صرف نظر ایدلك واسم ذاتك اهمیتی تخصیص اولونمق ایچون اوچ کلمه‌یه توزیع ایدلمش بولنور که بونکا اعراب ضروری نامی ویریلیر. اضافت لامیه‌ده مبدأ اتخاذ اولنان اسم بحسب المعنی مطلقدر. اضافت بیانیه‌ده ایسه رحمن رحیم صفتلری مستتبع اولان الله اسمیله بیان ایدلمش اولور. مفسرینك چوغی اولکنی ترجیح ایدیورلر. چونکه اونده هم اعراب ظاهر وهم اسماء وصفاتك معناسی بالذات مقصود اولور. اسمك اطلاق معنویسی ده بالاشاره اسم خاص ایله تقیید ایدر. بعضلری ایسه لسیدك:

الى الحول ثم اسم السلام عليكما

مصرعنده‌کی «اسم السلام» کبی بیانیه‌یی ترجیح ایتمشلردر. نته‌کیم مولد صاحبی «الله آدی» دیرکن بونی نظر اعتباره آلمشدر. بونده نه اکلاشیلیر که بسمله‌ده «اسم الله» ترکیب اضافیسی سیبویه‌نك قصدینه کوره «اللهك اسمی» ویا «الله اسمی» معنالرندن هر برینه قابل انطباق اولدیغی حالده بونلردن برینه ترجیح ایدیلدیکی زمانده بر جمعیتی قالماز. الله اسم خاصی و رحمن صفت خاصه‌سنك ده ترجمه‌لری — تبدیل وتغییر دیمك اولاجغندن — ممکن اولمادیغنی کوسترمش ایدك.

ایشته ایکی نسبت وصفیه ایله بر نسبت اضافیه‌دن متشکل اولان «اسم الله الرحمن الرحیم» ترکیبی اولنده‌کی «ب» اداتیله غیر صریح بر مفعول به ویا بر حال تشکیل ایدوب مضمر بر جملهٔ فعلیه‌نك فاعلنه تعلق ایدرك تام ومفصل بر کلامك ایجاز بلیغی اولمشدر. بوراده محذوف اولان فعل بسمله دینیه کیمه‌نك تشبث ایده‌جکی «اوقورم، یازارم، یرم، ایچرم، قالقارم، اوطورورم، باشلارم الخ...» کبی بر فعلدر. هر هانکی بر کیمسه باشلادیغی اوزره اولدیغی مبادی قلبنده کیزلیه‌رك بسمله‌یی چکر و اسم اللهی ایشنك اوله فاصله‌سز یاپیشدیره بیلیر. ایشته بو فائدهٔ عامه‌یی تأمین ایچون جمله‌نك ارکانی اولان فعل وفاعل حذف ایدلمشدر. بو حذفه قرینه «ب» در. مقام وحال متکلم ده تعیینه محذوفه قرینه‌در. بویله حذفلر کلام عربده چوق اولدیغی کبی لسانمزده ده واردر. مثلا مسافری تشییع ایدرکن «دولتله، سلامتله، دولت وسلامتله، شرف واقبال ایله» یاخود «بالعز والاقبال» دیرزکه «کیدیکز» فعلنی قلبمزده کیزلیه‌رك بر کلمه‌دن بیله تام وبلیغ بر جمله یاپارز ومخاطبمز ده اکلار. بونلرك دیکر مثللرینده امثالی چوقدر. «فلانه نامه»، «فلانه شرفنه» که «یازیورم، ییورم» کذلك «صحت وعافیتله بیکز» دیمکدر. الخ... ایشته بسمله ده بونلره بکزر. فقط بوراده محذوف اولان فعل بسمله‌نك نهایتنده تقدیر ایدلیدر. یعنی «ب» متعلقی اولان فعله تقدم ایتمشدر. کرچه لسان عربده تورکجه خلافنه اوله‌رق تمامٔ کلامك حقی تأخیردر. «اقرأ باسم ربك» کبی. لکن بویله حقی مؤخر اولان تمامك تقدیمی بر اهتمام واختصاص افاده ایدر. فی الواقع «اقرأ باسم ربك» ده امر اصلی قرائته متوجه اولدیغی

ایجوده الحمد اولان قرائت ایکن « بسم الله الرحمن الرحیم » ده الحمد اولان خصوص اسم اللهك
قرائت وسائره کبی نسبت اولنه جق فعلك تقدیمیدر . وایشته بو تقدیم اختصاص وقصر ایچوندر . زیرا
معلوم اولدیغی اوزره عربلر اك اهم ایشنه بیوك بیلدیکی بر اسم ایله باشلار . عرب مشرکلری ده
سوزلرینه ویا ایشلرینه « بسم اللات ، بسم العزی » کبی پوترلرندن برینك اسمیله باشلارلردی .
سلامت بشریه ده بالخاصه کشادرسملرنده واجراآت مخصوصه ده « فلانك نامنه ، فلانك شرفنه » کبی
بونك درلو درلو مثاللرینی کورورز . ایشته بسمله ده فعلك تأخیریله اسم اللهك تقدیمی بوتون بونلری رد
ایله مبدأی یالکز اسم الله قصر ایتمك ایچوندرکه « نه کندیم ونه باشقه سی ، خالقه کلی بالجمله هیچ برنام ایله
دکل آنجق الله تعالینك نامیله شو ایشه باشلارم ، باشلایورم » دیمکدر . بناءً علیه بسمله بو صورتله برده
توحید معناسنی تضمن ایتمشدر . لسانمز نقطهٔ نظرندن ایسه جمله نك متعلقاتی هپ تقدیمی جائز ، وفعل طبیعة
متأخر اولدیغندن قصرك صورت افاده سی دکیشیر و « باشلارم اللهك اسمیله » دیمك اقتضا ایدر . بونده
ایسه فعل قولینك فعل حقیقیه مقارنتی تأمین ایدلمیش اولور . او حالده « اللهك اسمیله دیرکه باشلارم ،
اوقورم ، قالقارم ، کیدرم » کبی بر تقدیر یاپیلمیلیدرکه بو توحید آکلاشیلسین . فقط محذوفك « دیرکه
باشلارم » صورتنده اولدیغنه لسانمزجه قرینه بولمق مشکلدر . ذکری حالنده ده بوتون فوائد ایجاز فائت اولمقله
وعادی بر سوز سویلنمش اولور .

بو ایضاحاتدن صوکره ده بسمله نك لسانمزه کوره ممکن مرتبه ایدیلبیلمه جك ترجمه سی شو صورتلردن
بری اولمق لازم کلیر :

١ — جمله رحمت ایه‌سی بر رحمن اولان اللهك اسمیله ، لامیه .
٢ — رحمن رحیم اولان اللهك اسمیله ، لامیه .
٣ — رحمن رحیم اولان الله اسمیله = یاخود آدیله ، بیانیه .
٤ — رحمن رحیم اولان الله نامنه ، بیانیه .

لکن اول امرده بو درت صورتده هر برنده کی « اولان » رابطهٔ وصفیه سی بر سوء ایهامی متضمن اولیور .

چونکه اولمق فعلی لسانمزده هم کینونت وهم صیرورت معنالرنده مشترك بولندیغندن اول دکل ایسه ده صکره‌دن رحمن رحیم اولمسه کبی بر معنانك حدوثی ایهامندن خالی دکلدر . اولان یرینه بولنان رابطه‌سی ده ایی اولمایور . بناءعلیه بو رابطه‌نك حذفیله :

٥ — رحمن ، رحیم ، اللهك اسمیله . یاخود :

٦ — رحمن ، رحیم الله اسمیله .

دیمك دها طوغری اوله‌جقدر . بونده ده الله اسم ذاتنك هم اولان تقدیمنه رعایت ایدلمسه ده بالنتیجه فعل ایله رحمت آراسی آچیلمسه اولور . بناءعلیه الله اسمی صفتلریله برابر بر اسم حالنده حکایه ایدرك :

٧ — اللهِ رحمنِ رحیم اسمیله ، یاخود ؛

٨ — اللهِ رحمنِ رحیمك اسمیله .

دینلیرسه طوغریدن طوغری‌یه الله اسمی مبتدأ یاپلمسه اوله‌جق ومع مافیه وصل رحمت ده تأمین ایدلمه‌جکدر . بوینه " الله رحمن رحیم اسمیله " صورتنده سویلمك لسانمزجه فصیح سه ده سلیس اوله‌جق ایسه ده بونده ده بر تثلیث ایهامی خاطره کله‌بیلیور . گرچه اسمیله دینلوب اسملریله دینلمه‌سی بو ایهامی دفعه کافی و عربی زبانده اسماء وصفات تعددی توحید ذاته غیر مانع ایسه ده بویله تعدد صورتنده اوچ اسمك بر اسم ذات کبی ملاحظه‌سی تبادر ایده‌جکندن بونلری کسره‌ٔ وصفیه ایله ربط ایدرك بر کلمه کبی اوقومق سالم اوله‌جقدر . فقط بونده ده تتابع ترکیب قوشقوسندن قورتیله‌میه‌جغز .

اوحالده نه مفرداتی ونه ترکیبلرینی تماماً ترجمه ممکن اولمیان وهله وجوه بلاغتی ، آهنك بیانی هیچ بر صورتله قابل نقل اولمیان . دوراقدن باشلیوب بتونه باطنی دورایه ، دوراندن نهایت بولوب حروفنك نظام صلاوق بله باشلی باشنه بر بدیعه اولان ، وبونلرله برابر هر مسلمانك وهر تورکك بك عمدی بیلدیکی و آز چوق آکلادیغی بر وجیزه بولنان بسمله‌یی بر " ایله " ویا " آدیله " تعبیرینه ترجمه ایتمکه قالقیشمایوب هر حالده اصلیله سویلمك وبوکبی ایضاحلر و تفسیرلرده مفهومنی تصویر ومطالعه‌یه چالیشمق برابر ضروریدر . بناءعلیه بر مفتاح کل ورأیت توحید اولان بسم الله الرحمن الرحیم نظم مجیدی

موحدلرك بايجه اولان "بسم الله وهاب بخيل" معناسنى آكديران "اسير كريمي باغشلايجي تاكري آديله" كبي منكر ترجمه‌لرده تحريفه اوغرامقدن احتراز ايتمكه مجبورز [١].

بسمله‌نك مناط تفسيرى — آكلاديوركه بسمله‌نك تركيب كلاميسنده اك زياده عامل اولان نقطه باشنده‌كى "با" حرفيدر. بو سايه‌ده دركه بز اسم الله ايله وصال پيدا ايديورز. بوندن وجودك وترقيات وجودك مبدأ اولى ومطلوب مطلقى اولان، الله رحمن رحيمك اسمنى قلبمزده نيت ايتدكمز وهنوز وجوديني كورمدكمز ارادى فعلمزه ربط ايدن لفظى وجيز، معناسى جهانشمول بر كلمهٔ بليغ سويلمه‌يه باشلامزده وسيله اولان بو "با" در. بزم ايشمزده نه قدر فاعل مختار اولورسه‌ق اوله‌لم افعالمزك علت تامه‌سى اوله‌مديغمز محققدر. چونكه بزم اراده‌لريمز وجود سلسله‌سنك قطعى بر حد اولى دكل، اونك جرياني ايچنده بر لحظهٔ محدوددر. وبونك ايچون بز بتون اراده‌لريمزك بلامعارضه وبلامزاحم فعله چيقماديغنى كوريورز. ديمك موفقيتمز علت اولى ايله اراده‌لريمز آراسنده‌كى نسبتك فيضنه تابعدركه بو فيض ابتداءً رحمانى، انتهاءً رحيميدر. بز كرك بيله‌لم وكرك بيلمه‌يه‌لم كائناتده بو نسبت، بر اضافت، بر تعلق بر اتصال بر قانون كلدر. ووجود اشيا بو قانونك انكشافيدر. ايشته بسمله باشيله بزده بو قانونى شعورلشديرن بر عامل لفظيدر. وبولمهٔ شعور اندن مقصود اقصى اولان بو نقطهٔ وجوددر. وبو جهتله بسمله‌نك معناسى "با" ده‌در، بانك سرى نقطه‌سنده‌در دينيلير. بو حكمته وبو قانونه اشارت ايديورزكه بيوك شاعرلريمزك مدار افتخارى اولان خاقانى مرحوم:

اوله بسمله رسمى ممدود — جنس اشياده اوله رسيدهٔ وجود

ديمشدر.

اعاظم مفسرين ديورلركه: بانك بوراده‌كى معناى الصاق يا ملابست ومصاحبت ويا استعانه‌در. يعنى شعوريمزده حاصل اولاجق اولان نسبت "الله رحمن رحيم" اسمنه بر ملابست ومعيت حسى ويا خود

---

[١] طوغريسى بسمله‌نك ترجمه‌سنده كوستره‌ديكمز شو امثالنى لسه فرا آيتنك صمانه صمانه‌سنده ده جاريدر. اونكيچون ترجمه‌لرك تام بر ترجمه اولمسنه امكان يوقدر.

«الله» اسمنك و «رحمن رحيم» صفتلرينك سمادن دلوللرينه نظراً رحمت الٰهيه دن استمداد و استعانه حسيدركه اوكلنده نظم بسمله حال ، ديكرنده مفعول به غير صريح اولور .

شيخ عبده مرحوم فاتحه تفسيرنده ذكره شايان بر معنى دها قيد ايتمشدر . ديوركه : جميع اقوامده و از جمله عربده معروف اولديغى اوزره بريسى بر امير ويا بيوك ذات حسابنه وكندندن صرف نظرله يالكز اونك ايچون بر ايشه باشلايه جق ايسه ديكى زمانده «فلانك نامنه» ديه و او ذاتك اسمنى سويليركه او واونك امرى اولماسه ايدى بن بو ايشى ياپمازدم ويا ياپامازدم ديمك اولور . بونك الك بارز مثاللرى محاكم نظاميه ده كورورز . حاكملر كرك حكم شفاهيلرينك وكرك اعلاملرينك باشنده «فلان حكمدار نامنه ويا فلان رئيس نامنه» عنوانينى ذكر ايدرلر . ايشته بونك كبى بر مسلمانك ده «بسم الله الرحمن الرحيم شو ايشه باشلايورم» ديركن «بن بو ايشى كندم ايچون دكل ، الله نامنه اونك امريله و آنجق اونك ايچون ياپيورم» ديمش اولور . الخ ...

بوناگوره بسملهنك مآلى «الله رحمن رحيم نامنه» ديمك اوليوركه بوده «با» ده ملابسه معناسنه راجعدر . فقط بونك حاصلى بر نيابت اعترافيدر . بر ايشه باشلاركن «فلانك نامنه» ديمك «بن بونى اوكا اضافةً ، اوكا خلافةً ، اونى تمثيلاً ، اونك بر آلتى اولهرق ياپيورم . بو ايسه حقيقتده بنم ويا باشقه سنك دكل آنجق اونكدر» ديمك اولور . بوده وحدت وجود ملاحظه سنه راجع بر فنا فى الله حاليدركه آنجق رسالت ، ولايت ، حاكميت ، تصرف كبى مقامات مخصوصه ده جارى اولور .

وبنا عليه يالكز سوره باشلرنده بولونسى حيثيتيله بسملهنك بر معناسى اولهرق كوستريله بيلير سه ده شرعاً عمومى اولمامه وفردك حصه شخصيتنى الحاده دكل احيايه معطوف بولنانه انتفاع و استفاده مقاملرينه تطبيقه اولونه ماز . مثلا ، يمكه باشلاركه بسمله چكمك بر ار مسنوندر ، حال بوكه «الله نامنه يمك يييورم» ديمك بك خوش دكلدر . بونده ده «اللهك احسانه ايشه يمكى يييورم» معناسى آكلاشيله بيلير سه ده دوغرى وشروع اولوردى ، فقط يرينده دكل يمكده الله نيابت معناسز وخلاف ادب بر سوز اولور . حتى «الله نامنه عبادت ايديورم» ديمك ده دوغرى دكلدر . چونكه عبادت الله اولورسه ده الله نامنه نيابة"

وكل ، قوللك نيابتني تأييه ايچون ده كندي نامنه اصالةً يا پيليير . حال بوكه «فلانك نامنه طلب ايديورم» ديه ده بر وكيلك ، بر رسولك ويا «فلانه نامنه حكم ايديورم» ديه ده بر حاكمك مقامي بويله دكلدر . اوراده شخصيتنده انسلاخ ايله طلبده ويا حكمده بر وحدت وجود جرياني اظهار ايديير . مثلا او حاكم منسوب اولديغي حكومت رئيسنك شخصيتي ايچنده كندي شخصيتني افنا ايتمكله صلاحيت آلديغي منبعك اصالتني و وحدت وجوديني اعلان ايتمش اولور . بوده رسالت ، ولايت ، حاكميت ، تصرف كبي مقامات مخصوصه ده برنده بولنان مسلمانك هر حكمي بسمله يه مطابقه اوله بيليرسه ده بسمله چكيلمسي مشروع و مستحب اولان هر موقعه تعميم قابل تطبيقه دكلدر . وبناء عليه بسملهنك عمومي بر معناسي اوله ماز .

حال بوكه بالاده بيان اولنديغي اوزره «بسم الله الرحمن الرحيم مفتاح كل كتاب» و «كل امر ذي بال لم يبدأ فيه ببسم الله» كبي احاديث شريفه بزه بسملهنك مشروع اولان هر شيئك كشادنده مفتاح اوله بيله جك بر معناي شاملي اخطار ايتمكده در . بوده مفسرينك بيان ايتديكي ايكي معنانك بري اوله بيلير . معانيه قرآنك ، سور قرآنك نزولي ، قرائتي ، كتابتي اعتباريله اولنده بولونمسي حيثيتندن بسملهنك معناسنده (شيخ عبده) نك ايضاحي دخي اولديغي كبي مواقع مخصوصه ده دخي شايان قيد الهيتي حائزدر .

فائده — بسمله ديركه «بسم» اوزرنده طورمه ناقص و قبيح «بسم الله» ديوب طورمه كافي و صحيح «بسم الله الرحمن» ده بويله «بسم الله الرحمن الرحيم» تام بر وقفدر .

بسملهنك احكامي — مصحف يازاركه «براءة» دن ماعدا سوره باشلرنده «بسم الله الرحمن الرحيم» يازمه فرضدر . حيوان ذبح ايدركه ويا آوده سلاح آتاركه ساده جه «بسم الله» ديمك ده فرضدر . قصداً ترك ايديرسه او حيوان يينمز . فقط اونوتورسه معفودر «ولا تأكلوا مما لم يذكر اسم الله عليه» (سورهٔ انعام آيه) . بونده وبوكبي بعضي مواقعده

«الرحمن الرحيم» دينلمك سنتدر. نماز خارجنده قرائتك ابتداسنده سوره باشنده ايسه «اعوذ
بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم» ديمك جمهوره كوره سنت، ازجمله عطا كبي
بعض ائمه يه كوره واجبدر. يالكز «براءة» ده بسمله دينمز، سوره نك بيننده ايكي قرائت واردر.
بزم عاصم قرائتنده اوقونمسي مندوبدر. ابتداء قرائت سوره باشنده دكلده اورته سنده ويا آخرنده
ايسه اعوذ بسمله مندوبدر. يوقاريده بيان ايلديكي اوزره نمازده بز حنفيلره كوره فاتحه دن اول
سرًّا اعوذ بسمله سنت. شافعيه يه كوره سرًّا ويا جهرًا بسمله فرضدر، مالكيلره كوره اوقونماماسي مندوبدر.
سوره نك بيننده ايسه بز حنفيلرجه دخي بويله در. قرائتدن ماعدا سائر امور مهمه و مشروعه ده «بسم الله»
ويا «بسم الله الرحمن الرحيم» ايله باشلامق درجاتنه كوره مندوب ويا سنت ويا واجبدر كه تفصيلاتي
قرائت و فقه كتابلرينه عائددر. ايلريده علاقه دار اولان آيتلرك تفسيرلرنده ده ايضاحات لازمه ذكر ايدلجكدر:
استعاذه مسئله سي «واذا قرأت القرآن فاستعذ بالله» آيتنده، بسمله نك عام اولان تسميه مسئله سي
«اقرأ باسم ربك» سوره سنده، ذبح مسئله سي ده سوره انعامده انده شارات بيان اولنه جقدر. سوره
نمله ده بسمله يه دائر سوز كله جكدر.

خلاصه — الله جل جلاله وعم نواله، حبيب كبرياسي، پيغمبر ذيشانمز محمد مصطفى صلى الله
عليه وسلم افندمز حضرتلريني «وانك لعلى خلق عظيم» و «وما ارسلناك الا رحمة للعالمين»
مظهر جليلنه تمام قيلمق ايچون روح امين ايله حضرت سيني انزال ايدركن اول امرده اونك اصطفاسنه، تهذيب
و تأديبنه عنايات ربانيه سني اظهار، و هر شيده اول نسبت اختصاصني تقويم و اسم الهيسي تقديم ايدرك باشلامه
ادب قدسيسي تعليم بيورديغي كبي بوني تطبيق ايچون ده بتون كوكلرك مبدأ اصلي و منتهاي آمالي اولان
عنايات رحمانيه و رحمت رحيميه يي جميع تجليات وجودك قانون اعظمي بولنان نسبت الوهيت و عبوديت آلتنده
بر توحيد بليغ ايله غايت وجيز و وجازتيله برابر صوك درجه جمعيتلي، جمعيتيله برابر فوق العاده سليس
و آهنكلي بر اسلوب بيان ايچنده تذكار ايدن بسم الله الرحمن الرحيم دستورينى بر مفتاح كل كبي احسان ايتمش

وصوڭره بو دستوری و بو ادب و ترتیبی بتون اسلام كتابلری ، كتابلری ، فرمانلری ، نطقلری ویا
مهمات و حاجتلری اولسون اقتباس و اتباع ایده‌جكلری بر سنت سنیه قیلمشدر . فی الواقع رسول اكرم
افندیمزك حدیث شریفلرنده ده شویله وارد اولمشدر : « بسم الله الرحمن الرحیم مفتاح كل كتاب =
بسمله هر كتابك آناختاریدر . » بوندن باشقه « كل امر ذی بال لم یبدأ فیه ببسم الله فهو ابتر =
هر مهم ایشه كه بسم الله ایله باشلانمامشدر ، كودوكدر . والسلام » البته الله تعالی‌نك اسمیله باشلانمایان
هر هانكی بر ایشه اونك حضوریمزده عرضه اولونمامسی ، اولونمایجه ده كودوك ، ابتر قالیر .

دیمك بزه « بسم الله الرحمن الرحیم » ایله كتاب اللهك اوله بر مفتاحی ویرلمشدركه
بز بونده علم قرآنك موضوعنی ، غایه‌سنی اجمالاً بولمجغز و اولاً فاتحه‌ده ، ثانیاً دیگر سوره‌لریله بوتون
قرآنده بونك سدرهٔ منتهاسی كبی انكشافات مفصله‌سنی كوره‌جكز . بو انكشافنده قرآنك سوره‌لری
و آیتلری بیننده‌كی ترتیب و مناسبات ساده و دقیق و لطیف بر ذوق ادبینك دگل عمومی و محیط بر علم حكمتك
دخی احصا ایده‌میه‌جكی وجوه انتظامی محتویدر . او یالكز بعضی اجنبیلرك ظن ایتدكلری وجهله جسمانی
اولارق طول ، توسط ، قصر كبی بر كمیت نسبت ریاضیه‌سنك افاده‌سی دگلدر . اونك ایچنده ابدی بر
حیات نامیه‌نك اجزا و اعضاسی بیننده‌كی فطری و بدیعی كیفیت و كمیت نسبتلرندن ماعدا سمع احساساتنك
لطیف آهنكلرینه ، احساسات قلبیه‌نك متنوع ایجابلرینه ، ادراكات عقلیه و منطقیه‌نك مشتبه حكملرینه
منطبق لایتعدد نسب روحیه متجلیدركه سماده‌كی ثریا ایله ارضمز آراسنده جاذبهٔ عمومیه قانوننك نسبت مخصوصه‌سی
تمثیل اولیورده حكماً احضار ایلدیكی زمانیله تناسب قرآنیه‌نك نامتناهیلكنی محافظه ایده‌جكدر . « قل
لو كان البحر مدادا لكلمات ربی لنفد البحر قبل ان تنفد كلمات ربی ولو جئنا بمثله مددا » .

قرآنك سوره‌لری ، آیتلری كیف ما اتفق بر تصادفك ویا ساده بر مشاعرانه‌نك سوقیله سرپیلویرمش بر
دیوان مخلوط دگل ، او باشدن باشه « بسم الله الرحمن الرحیم » كبی تك بر جمله شامله و تك بر كلمهٔ بالغه
نظامنده بر انسجام سنیه و بر اسلوب حكیم ایله نازل اولمش بر كلام معجزدر . اولنده بسم الله آخرنده من الجنة
والناس ، ایشته قرآنك بتون سلسلهٔ بیانی بو مبدأ و منتهی آراسنده‌كی رابطه‌لرك مفادلری كبی جناب اللهك

مرئى وغير مرئى بتون مخلوقاته وعلى الخصوص انسانلره كلنجه وبالعكس انسانلردن جناب الله‌يه قدر علاقه‌ٔ وجود وحياتك ذروه‌ٔ ابدينه موشح بر افاده‌ٔ محكمه‌سيدر. باقيكز: «بسم الله من الجنة والناس و الحمد لله من الجنة والناس و من الجنة والناس بسم الله الرحمن الرحيم ، من الجنة والناس الحمد لله» هپ بر كلام جليلدركه حضرت عليه‌دن مروى بر حديث بوجنبه هر حقنده بويله اوقورز. وبوڭا «حمل مرتجل» ديرزكه بونده وجودده انقطاع تام اولماديغنى افاده ايدر.

بوڭا فنى بر مثال كوسترمك ايچون علم هيأتى ملاحظه ايده‌بيلرز. بوكونه بيليورزكه بتون بر علم هيأت بر جاذبه قانوننك افاده‌سيدر. علم لساننده بز بوكا و دها طوغريسى بو جهتنده اجرام علويه‌يه علم هيئتك موضوعى ديرز. باقيكز اجرام واجسام كتله‌لرى آراسنده‌كى علاقه‌ٔ متقابله‌يى افاده ايدن وجاذبه‌ٔ عموميه نامى ويريلن بو جهت وحدتيله بز ميخانيكيت عالمى، اجرام واجسام ثقيله‌نك تجاذب وتنافرلرى، حركت وسكونلرى، سقوط واعتلالرنده، تقارب وتباعدلرنده، تصادم وانفلاقلرنده حصوله كلديكى فرجه ايده‌يز. هيأت عالمى مطالعه ايدر. وسياره‌لرينك وضعيتلرينى بر درجه‌يه قدر حساب ايدرز. فقط بونكله وجودك بتون قانونلرينى احتوا ايدن بر علم محيطه ايرديكمزى ادعا ايده‌مه‌يز. علم هيأتك موضوعى خارجنده قالان دها نه‌قدر علم وفنك موضوعلرى واردركه صحيح بر تصنيفده علم هيأت اونلرك بر شعبه‌ٔ تاليه‌سى قالير. او اوله رياضيك كميت، منطقك استقراء واستنتاج قانونلرينك تحت حاكميتنده‌در. بناء عليه اونك جاذبه‌سى تام معناسيله بر جاذبه‌ٔ عموميه دكلدر.

فى الواقع اونده نه اجسامك ذراتى ويا اجزاء فرديه‌سى آراسنده‌كى جاذبه‌ٔ ذريه ويا جزء فرديه‌لى، تماسك وتلاصوق كبى علاقه‌ٔ كيمويه‌لى، نه حياتك نموى افاده ايدن تغذى وتناسلنده‌كى جاذبه‌ٔ عضويه‌لى، نه نفسك حسن وقبح بيننده محبت ونفرت، شهوت وغضب كبى تمايلات وهيجانى افاده ايدن علاقه‌ٔ وجدانيه‌سى، نه انطباعات وتخيلاتيله تمثلات حسيه‌سنى افاده ايدن تركيبات شعوريه‌سنك علاقه‌ٔ مثاليه‌سى، نه ذهنك تصورات ومعانيسيله حقيقت واقعه آراسنده‌كى نسبت حقى كشف وافاده ايدن علاقه‌ٔ علميه ومنطقيه‌سى حاصلى مكانه ايچنده مكانه، زمانه ايچنده زمانه دائره‌سى كبى ذهنى وخارجى بتون بو حادثات مكانيه وزمانيه‌يى بر لمحه‌ٔ شعورده طوپلايه‌رق غيب وشهادتى، حسى ومادرای حسى كنديسى وحدتنده برلشديره‌رك بزه ازل

وابدى بر اخبار واشعار ايله وصوكره عدم ايله وجود، ضرورت ايله اختيار بيننده كى فرقى كوسترمك ايچون قدرت فاطره يه بر دليل شهودى تشكيل ايله مجرد بر اراده قوتيله مكونات غيبيه لى مكونات شهوديه يه قلب ايله روجهك قراءت لدنيه وصناعت كونيه سنى افاده ايله جاذبهٔ معنويه لى، نه آيات هيأت بشريه ده بونك هيئتنى جمع ايله جاذبهٔ اجتماعيه لى بولامايز. حال بوكه علم قرآنه بوتون بو متنوع جاذبه لرى برجهت وحدتله احاطه ايله اويله بر موضوعدر كه، اويله وحدانى بر جاذبهٔ كليه نك منظومه سى بيانيدر كه بو نوبنده جزئى، كلى، روحانى وجسمانى بوتون خصوصيات وجودك بلاقيد وشرط جاذبهٔ مطلقه سى اولان ربوبيت قانونى، الله ايله عالم وبالخاصه انسانلر بيننده كى نسبت واضافت مطلقه نك تجليات لدنيه سنى مطالعه ايده جكز. ونسبى بر ملاحظه ايله بعضيلرجه «جاذبهٔ عموميه» ديديكمز جاذبهٔ اجرام بونك آياتندن بر مثال جزئى اولديغنى كوره جكز. بو اويله بر موضوع وحيددر كه علومى تنسيقه چاليشان فلاسفه ايله ادبانك حيثيت مشتركه لرنده بر اولو ستوندر. الك بيوك فلسفه لرك تناسب فكريسى بونده كى تناسب حكمتك زمانى بر انعكاسى، الك بيوك ادبانك لمعات حسنى بونده كى مذاقه بديعنك آنى بر التماعيدر. نظم قرآنه نسبة علمى ايله نسبة بديعنك وحدتلى هيدر. بونك ايچون تناسب قرآن فنونك اطراد منطقيسندن داها متنوع، داها متشابهدر. محكمات ايله متشابهاتك بويله بر تناسب بديعى ده آنجق فطرتده كوروله بيلير.

«افلا يتدبرون القرآن ولو كان من عند غير الله لوجدوا فيه اختلافا كثيرا»

مثلا هيأتده جاذبهٔ عموميه يالكز اجسام ثلاثه نظريه سى داخلنده كى نظام ونسبتى بيله هنوز اولچه مه مشدر. فقط نه منظومهٔ شمسيه مزك، نه ده منظومهٔ كلك تركيب وآهنكنده غير علمى وغير منطقى وغير بديعى هيچ بر نقطه بولنماديغنه بوتون فطرتيله قانعدر. فطرتك بو نظامى، نظرمزده نصل بويله هم ظاهر وهم باطن ايسه قرآنك سوره لرى وآيتلرى بيننده كى نظام علمى وبديعى دخى اونك كبى وحتى اوندن زياده ظاهر واوندن زياده باطندر. ظاهر اولمسى كمالندن، باطن اولمسى ده عدم تناهيسندندر. بو حقيقتلردر كه بر شاعرمز:

بكر فكرى كائناتك چاك اولدى فقط
پردهٔ عصمتده قالدى معنئ قرآن هنوز

ديمشدر.

بز سنلقی دوشونورکن نسب بربیلیرلی ، ادلی دوشونورکن ده نسب نسلقیلی فدا ایتمک اعتبارین بولنمیغز ایجوین بوتناسبی بتون فادر وسیلہ برجدول جیزرکبی فکراً اولجمیورایسه‌ك اوفطرق یاشارکن بو ذوقه کاملی وجدایله دوه بیلیرز . قرآن ده ، ذوقی اوقویانلرینه زیاده یاشایانلرینه احساس ایتمک ایجوین خطاب ایده جکدر « هدی للمتقین » . بناءعلیه اولامرده غفلتمزدن ، وسوسه‌مزدن سیلنمك ایجوین بتون شعوریمزله الله حسبنه رده :

اعوذ بالله من الشیطان الرجیم

دیه‌لم واوجانزه کلیدلی یاشامه ایجون :

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

مفتاحمزه یاپشه‌لم درس شکرانه فاتحه‌سنه باشلایه‌لم :

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ● اَلرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ ● مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ●
اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ● اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ●
صِرَاطَ الَّذِينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ●

مآل شریفی

حمد ، او رب العالمینه ● او رحمن ، رحیم ● او دین کوننك مالکی اللهه ●

ساده سکا ایدرز قوللغی ، عبادتی وساده سندن دیلرز عونی ، عنایتی یارب ● هدایت ایله بزه او دوغری یوله ● اوکندیلرینه انعام ایتدیکك مسعودلرك یولنه ، نه او غضب اولنانلرك نه ده او صاپیتقینلرك ●

مناسبات — قرآنده سوره‌لر، اکثر سوره‌لرده فصللر، فصللرده آیتلر، آیتلرده کلمات، کلماتده حروف و بونلر بونلر آراسنده ظاهر ویا خفی، لفظی ویا معنوی بر چوق وجوهدن بر تناسب تام و بر نظام بلیغ واردر که تحلیلی نامتناهیدر. بر چوق علوم و فنون ایله علاقه‌داردر و بونلرك اك مهمی نحو و بلاغت علملریدر. نظم قرآنده ترکیب، سباق، سیاق، منطوق، مفهوم و فحوا، مطابقت تضمن والتزام ایله عباره، اشارت، دلالت، اقتضاء، اظهار، اخفاء، تحقیق، تمثیل، تصریح، کنایه، ایماء، تلمیح، نکته، حکمت، مقصده اصابت کبی وجوه بیانیه و بو بابده اولا کلامك سمعه، ثانیاً قلبه نفوذینی تأمین ایدن فصاحت، حلاوت، لطافت، جزالت، رقت، اعتدال، تشدید، تیسیر، تفنن و تجدد، جناس، تناسب، توازن، آهنك، تصرف، اسلوب، مساوات، اطناب، ایجاز و نهایت ابداع و اعجاز کبی لفظی و معنوی محاسن و بدیعیاتی تضمن ایدن وجوه بلاغت و بدیعیات واردر که دلالت وضعیه و لسانیه، دلالت عقلیه و منطقیه، دلالت طبیعیه و ذوقیه نامیله اوچ نوع دلالتك محصولی اولان و مشاهده‌سی نامتناهی بر کیفیتده تناسبك اجمالاً حس ایدیلبیلن علاقه‌لرینی افاده ایدرلر. بونلر تفسیرك روحنی تشکیل ایدر. عموم ایچون دلالت وضعیه‌نك، علما ایچون ده دلالت عقلیه‌نك، خواص ادبا و حکما ایچون دلالت ذوقیه و فطریه‌نك اهمیتی بیوکدر. و ترجمه ایله لسانده دکیشدیکی زمان بالطبع بر چوق ایما و ضمنیده ضایعات پك چوق اولور. و بوندن دلالت منطقیه ده متأثر بولنور.

بونك ایچون بز بعضی مواقعده بو مناسباتی اجمالاً کوسترمکه چالیشه‌جغز، چونکه تفصیله قدرتمز کافی دکلدر. بو مناسبتده فاتحه‌ده دیکرلرندن فضله توقف ایده‌جکز. فاتحه‌ده اولا ایکی نقطۀ نظردن تناسبی آلالم. سیاق، سباق: یعنی سوزك کلیشی، کیدیشی که بر بخشی ماقبلنه، ایکنجیسی ده کندی اجزاسیله کندینه و مابعدینه نظراً اولان مناسبتلردر. بسمله فاتحه‌نك بر جزئی عد اولندیغنه کوره بر بخشی موضوع بحث اولماز. بو اولسه اولسه نزول نقطۀ نظرندن «اقرأ باسم ربك» ایله اولان مناسبتی اولور که بوده ترتیب قرآنه نظراً مابعدینه عائد بر سیاق مناسبتیدر. فقط بسمله بر آیت مستقله اولدیغی ایچون اولا اونی تحری ایده‌لم:

سباق — بسملەنڭ جاذبۀ تعلقندن خارج هیچ برشی تصور اولنەمیەجغندن صورت عمومیەدە فاتحەنڭ دە اونکلە مناسبتی درکاردر. بسملە ایلە فاتحە اوقویورم، فاتحە یازیورم، حمد ایدیورم، قرآنە باشلایورم. الخ... کبی. فقط بوندن باشقە صورت خصوصیەدە مناسبات قویەلری واردر. اوقدر واردرکە بسملەیی اوندن برآیت فرض ایدەبیلیرسکز. اولا نظم و فاصلە مناسبتی، ثانیاً مفردات مناسبتی، ثالثاً اجمال و تفصیل ایلە بالوجوه معنی مناسبتی واردر. برکرە بسملەدەکی جاذبۀ رحمتە فاتحەنڭ برجواب شکرانە اولدیغی ایلک نظردە کورولیور. بو ایسە آرالرندە خفی برکمال اتصالدر. صوکرە فاتحە بسملەنڭ بربیانی، برانکشاف طبیعیدر. شویلەکە:

بسملەنڭ مفرداتی حقیقةً، حکماً یدی کلمەدن متشکل دورت کلمۀ مستقلە اولوب اوچی اسم الله، مجموع ترکیبی ایسە مذکور و مقدر ایکی طرف ایلە بر رابطەدن یعنی متعلقدن. متعلق، واسطۀ تعلق اولان اوچ جزءدن مرکب برکلام تام ایدی. بوکا مقابل فاتحە، یدی آیت. دورت کلام مستقل، اوچ وقف تامدن مرکب برکلام تام نظامندە برسورۀ بدیعەدرکە بو اوچ وقف تامدن برنجیسی اوچ آیتلە برکلام اولەرق طرف اولی، ایکنجیسی ایکی کلام ایلە برآیت توحید اولەرق اورتەدەکی رابطۀ معنوی، اوچنجیسی دە اوچ آیتلی برکلام اولەرق طرف آخری تشکیل ایتمشدر. و بو صورتلە فاتحە بسملە کبی و اونکلە متجانس برکلام صورتندەدر.

معنای کلیسی: بسملەدە بر نسبت اضافیە، ایکی نسبت وصفیە و باشندە بر نسبت تعلقیە ایلە مابینندە حصر و توحیدی متضمن بر نسبت تام وریلیوردی. اورادە «الله الرحمن الرحیم» خصوصندن عمومیە انبساط ایدن اسم و صفتی ایلە مذکور ایکن بز اورادە اولدیغمز کبی افعالمزلە برابر محذوف و مضمر ایدک. دها طوغریسی الله وار، بز یوقدق «کان الله ولم یکن معه شیء». چونکە اوندن اول بو تعلق ایلە اضافت الهیەیە مظهر اولمامش ایدک. «بسم الله الرحمن الرحیم» دیدیکمز زمان کە بو تعلق حاصل اولنجە و فاتحەدە مع التشکر ظهورمزە وسیلە اولمشدر.

فی الواقع فاتحە برشکرانە ایلە باشلایور. و بزی غیابی براضافت ربانیە ایلە ابتدادن ملکڭ ایچندە باحضور وجودە

آتیور. واو صره ده رحمن رحیم بر دها تجلی ایدیور. و تبلیغ حقایقه ایله برابر ایکی دوره تهذیبده صوکره لدنی بر تکلیفك ایجابی سزه جك قدر شعوریمزی تربیه و تعلیم کلام ایله التفات ایدرك اللهی و کندیمزی طانیمق ایچون بزه فیضدن مشهود گوستریور. و او زمانده وحدانیت الهیه « ایاك نعبد و ایاك نستعین » دیه بر عقد بیعت یاپدیرمه اوزره بزه صوکه کلام ویریور. و بزده بوتون وجدان اجتماعیمزله متکلم اولارق سوزه باشلایوب بو عقدی یاپیور. و او نسبت تعلق بوتون ازلی بر رحمت ایله لایزال بر سعادت اجتماعیه و حقوقیه ربط ایدیورز. و او وقت بزم ده نسبتمیزه دیرکسه بر اراده جزئیه مز و انساطنه صره وصلاحیتمز اولدیغی آکلایورز. و در حال « اهدنا الصراط المستقیم صراط الذین انعمت علیهم غیر المغضوب علیهم و لا الضالین » دعاسیله حضور الهیده اخذ مقام ایدرك الی النهایه سویلیورز. بو صورتله کی و بسمله ده کی باطنه، فاتحه ده وحالده بر متکلم فی عهد اولیورده فی عهد ازلی غائب و نهایت بزم شعوریمزده ده و کلامزده کی حضوریله مرکز و محیطمزده بر مخاطب اولارق حاضر بولنیور. « ایاك نعبد و ایاك نستعین اهدنا الصراط المستقیم صراط الذین انعمت علیهم » ابتداء ازلی، ابدی بوتون سعادت حیات بونك ایچنده در. بسیط بر فاتح جمله کبی کورونن فاتحه. خلقت، خالق، مخلوق بوتون اسراری طوپلایان بر قانونه کلدر. باشنده کی اوچ آیت ایله صوکنده کی اوچ آیتك رابطه سی اولان بو بر آیتله فاتحه بوتون ناسك اصلی بر معادله وجودی تسجیل ایتمشدر.

فاتحه ده کی بو روح، بو معادله یی شو حدیث قدسی نه کوزل بیان ایتمشدر.. « قسمت الصلوة بینی وبین عبدی نصفین نصفها لی و نصفها لعبدی و لعبدی ما سأل = بر صلاة سوره سی اولان فاتحه یی بنم آرامله قولم آراسنده یاری یاری یه تقسیم ایتدم، یاریسی بنم و یاریسی قولمکدر. و قولمك ایسته دیکی حقیدر ». علیه الصلوة والسلام افندیمزده بونی شویله بیان بیوریور: « قول « الحمد لله رب العالمین » دیر، الله ده « قولم بکا حمد ایتدی » دیر. قول « الرحمن الرحیم » دیر، الله ده « قولم بنی ثنا ایتدی » دیر قول « مالك یوم الدین » دیر، الله ده دیرکه « قولم بنی ثنا ایتدی و بوراسی فقط بنم « ایاك نعبد و ایاك نستعین » قولمله بنم آرامده. سوره نك آخری ایسه ساده قولمکدر. و قولمك ایسته دیکی حقیدر. « اهدنا

الصراط المستقيم صراط الذين انعمت عليهم غير المغضوب عليهم ولا الضالين »

دییور » .

فاتحه ایشته حق تعالینك بویله بر لطفنی تجلی ایتدیرن بر معادلهٔ وجوددر . بو معادله‌ده کائناتك اس نظامی اولان عدالت و موازنه قانوننك اك بارز و اك بدیع بر حقیقتنی کورورز . کورورکه صراط مستقیم نظم مجیدنده عیاناً بیان اولونور . بو معادله‌یه بر ذوق تصوفله باقمجه اولورسه بو میثاقه عبودیت و استعانه‌یی حامل اولان امتك هیأت اجتماعیه‌سنه « هو الذی جعلکم خلائف فی الارض » ، « ان الارض یرثها عبادی الصالحون » کبی آیتلرده تصریح ایدلدیکی اوزره لاهوتك بر ظل نیابتی منعکس اولدیغنی و اونلرده بر حصهٔ انتشار بخش ایلسه بولندیغنی دویارز . و او زمان بویله عبودیت و استعانه‌سنی الله قصد ایدن بر وجدانه اجتماعی طاشیان امتك اجماعنده ده بر دلالت شرعیه موجود اوله‌جغنی ، یعنی اجماع امتك مثبت بر دلیل شرعی تشکیل ایتدیکنی آکلارز . بناءً علیه بسمله ایله فاتحه آراسنده‌کی سیاقه تناسبك روحی ازل ایله لایزال بیننده‌کی بو معادله نسبتنك انکشافیدر . بونی بوتون قرآنده موجود اولان بو نسبتی بزم شعورمزه نقش ایدن آیات الهیه‌در . بونلری ابن خاطرمزده قرآنده کوره‌جکز .

سیاق — فاتحه‌نك بالذات کندنسنده‌کی سوقی بر سوره تعلیمدر . نه‌کیم بر اسمی ده تعلیم مسئله ایدی . بونك اك بیوك قرینه‌سی سیاقه قرائته و بالخاصه « اقرأ باسم ربك » امر جمله‌سنده بولورز . بونده باشقه اسباب نزولده روایت ایدیلن حدیثده دخی (قل) امری واردر . بونك ایچون بعضی مفسرینه باشده « بویله سویله » سائلنده « قل » امرینك مقدر اولدیغنی ذکر ایتمشلرسه‌ده محققینه بو تقدیره حاجت قالمقزین سیاقه ده سیاق اسلوبك بو تعلیمی اشعاره کافی اولدیغنده متحددرلر . یعنی الله تعالی بزه بو کلام ایله علم و ایمان تعقیبه بورسه و بو نطقنی بر ارایه بایمسوب حال ایله عبادته آکلاتمشدر . چونکه علم و ایمانده اول حق حضوریمز بویله ایدی که صریحاً خطاب ایتسه . زیرا بر بسمله‌ده خطاباً موجود دکل ایدی . بونکله برابر اللهك ذاتی دکل اسمی حضورنده ایدك . بناءً علیه فاتحه‌نك ابتداسنده معرفة الله متعلق اولان اوچ آیت تماماً

غائبدن بر اخبار در. متكلم غائبدر. بونده «عالميه» صيغه سيله ذوى العقوله بر تنبيه بليغ واردر كه بو نوع
آيتك مضموننى روشنوب آكلايانه بر كره عقل ايسه عالمينك نه اولديغنى و كندى روحنده نصل تجلى
ايتديكنى تأمل ايدرك و مبدأ و معادى نظر دقته كتيره رك شعورينى، بصيرتنى طوپلاديغى زمان و آنجق او زمان
«الحمد لله رب العالمين الرحمن الرحيم مالك يوم الدين» اخبار غائبانه سنك معه بر كلام اولديغنى
آكلار و در حال اللهى ظاهر و باطننده حاضر و ناظر بولور. بولوبجه ده «اياك نعبد واياك نستعين
الخ...» ديه اوكا خطاب ايله عرض عبوديت و حاجت يه باشلار. بونك ايچون فاتحه عربيات عربيه ده «غائبدن
خطابه التفات» دينلن بو اسلوب بلاغتك تأسيسنى ايجابه طرف الهيدن صريح بر امردر «ايه ديز» كبى صيغه تكلم
ايله صريح بر خطابى احتوا ايتميه رك «وما كان لبشر ان يكلمه الله الا وحيا او من وراء حجاب»
مضمونني تعليم و تبليغ ايلمشدر. بناء عليه فاتحه نك كندينده كى سوقى بر سوره تعليم و اسلوبى اسلوب تلقينه
اولمشدر.

بتون بلغاى عربك و حتى شعراى تركك قصيده لرنده، خطابه لرنده بيلوب قوللانديغى بر
اسلوب التفاتك بو يه تام معناسنده و بر چوق جمله لره محتاج مضمونلرى بر قدر وجيز و بوقدر بليغ بر
صورتده طوپلايانه غايت درجه بر نكته ابداع ايتمسه اولسى بتون شعراى عربك عزم تحديسنى قيرانه و اونده
اعجاز قرآنه او كنده سر فرو ايتديرنه وجوه بلاغتنده برسى اولمشدر.

فاتحه نك اجزاسى آراسنده كى سوق و مناسبات ايسه قسماً كچدى و لزوم كوروله جكده آتيده تحليل
و تفسير صره سنده كله جكدر. بوراده شوقدر سويليه لم كه «اياك نعبد واياك نستعين» الحمدك
اكمل بر صورتيله تفسيرى «اهدنا» دخى استعانه نك اوجه بر بياننده. و بو انكشاف متسلسل ايله فاتحه
«الحمد لله» جمله بليغه سنه راجع بر كلام بديعدر.

ديكر سور قرآنيه ايله مناسباتى ايسه، فاتحه: ام القرآن، ام الكتاب، اساس اسملرينك دلالت
ايتديكى وجهله جسنك جذرى، جليسى و مثل كليسى اوليه ركه بونى قسماً بالاده آكلادق و بتونه آتيده ده
ان شاء الله آكلايه جغز.

خلاصه : صانکه بسمله بر تاج ، قرآنه بر وجود اکمل ، فاتحه اونک باشی . «الحمدلله» بو باشده‌کی سیما ، رحمت و هدایت بو سیمانک گوزببکلری ، دنیا و آخرت مناظری ، عبودیت و استعانه لسانی ، توحید الهی روحیدر . او صورتله‌که بتونه لدنیات وجود اونک لب باشنده سنوح ایدرکه او تاجدن ، او سیماده ، او غمزه‌لرده اونک روحی اوقونور . او سیما سیمای محمدی ، او وجود تجلی الهیدر . کلام کلام الله ، مبلغ رسول الله . «اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمدا عبده ورسوله»

تحلیل و تأویل :

[اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ] حمد ، اختیاری بر احسانی ویا اونک سببی اولان بر حسنه فارشی انشراح ایله صاحبنی تعظیمی افاده ایدن بر ذکر جمیلدر . قسماً مدح و قسماً شکر ایله برلشن بر اوگکو ، بر نوع اوگلک ویا اوگولمک . ایی بر اوگوسنه ویا اوگولوسنه ، گوزل بر اوگوجی ویا اوگولوجی اولسنه ، جدجد اوگوجولر ویا اوگولوجولک ، نهایت بو معنالری جامع ، گوزل وجیز بر سوزدر . هر بریده حمد کلمه‌سی بو نزک صیغه‌سنه توسلانیلیر . فقط لسانمزده اکثریا اسم مصدر اوله‌رق مستعملدر . دیگرلرنده حمد ایتمک ویا ایدلمک ، حمد ایدیسنه ویا ایدیلیسنه ، حامد ویا محمود اولمق ، حامدیت ، محمودیت دینیلیر . و بوگونکی لسانمزده بونک صرف تورکجه بر مرادفی یوقدر . شکرده بویله . الده بر اوگمک وارکه اوده مدح و ثنا مرادفیدر . حمد ایسه مدح ایله شکر بیننده بر نوع ثنا و بر مدح مخصوصدر . چونکه مدح حیاتی و اختیاری اولانده اولمیانده ده یاپیلیر . مثلا گوزل بر اینجی و گوزل بر آت ممدوح اوله بیلیر فقط محمود اولمازلر . حمد ، بونلری احسانه ایدنه خالص مختاره یاپیلیر . و حتی اونک گرینه ، علمنه یاپیلیر ده جسمنه انلرنه یاپیلماز . بوندن باشقه مدح احساندن اول ده یاپیله بیلیر صوکره ده ، حمد ایسه مطلقا بر احساندن صوکره یاپیلیر . شو قدرکه اونک حمد ایدنه واصل اولمسی بر انعام اولمسی شرط دکلدر . شکرده ایسه بو ده شرطدر . زیرا شکر ، کلمه‌سی ولاده بر نعمته قولاً ویا فعلاً ویا قلباً منعمی تعظیم ایله مقابله ایتمکدر . ساده فعلاً ویا قلباً یاپیلان شکر ، نه مدحدر نه حمد . لکن لسان ایله قولاً یاپیلدیغی وقت هم حمد هم ده مدح اولور .

و بو حمد ، شكرك باشيدر . بناءً عليه حمد مدحدن على الاطلاق اخص ، شكردن ده من وجه اعم و من وجه اخصدر .
هر حمد مدحدر . لكن هر مدح حمد دكلدر . صوكره بعضى حمد شكر و بعضى شكر حمد اولمقله برابر شكر اولميان
حمد ، حمد اولميان شكرلرده واردر . ديمك مدح واقعه نظراً بوسه بر اميدك سوقيله قورو بر يالاندن
مجرد بر مداهنه دن عبارت قاله بيلير كه حمد و شكر دائما واقعه مطابق بر حقيقت افاده ايدر . حمد ، دليله مستند
حقلى بر اميدك نشوه سيله و ياخود شكر كبى تحقق ايتمش بر نعمتك ذوق و سعادتيله ياپيلير . حمد . ويردى . ويره جكدر
كبى ماضى ايله استقبال بيننده دوران ايدن بر حال شوقندن ، شكر ايسه انجق ويردى كبى بر ماضى تحققك ذوق و ممنونيتندن
منبعث بر حسياتك افاده سيدر . بونك ايچون حمد و شكر تماماً مشروع و اخلاقى اولدقلرى حالده مدح عموميتله اخلاقى
دكلدر . منهى و مذموم ده اوله بيلير . نبى كريم عليه الصلاة والسلام افنديمز « مداحلرك يوزلرينه طوپراق
صاچيكز = احثوا التراب فى وجوه المداحين » بيورمش ، حال بوكه « ناسه حمد ايتميان الله ده حمد ايتمز = من
لم يحمد الناس لم يحمد الله » حديث شريفيله على الاطلاق حمدك مأمور به اولديغنى كوسترمشدر . معراج
حديثلرنده ده امت محمد « حمادون » يعنى چوق حمد ايدر عنوانيله تلقيب ايدلمشدر . حمد ايله شكرده اصل مطلوب منعمدر
مدحده ايسه جمال نعمتدر .

حمد و شكر ايكيسى ده بر صوره و حقيقت مشتركه اشاعه و بناءً عليه اخلاقى اولمقله برابر حمدده معناى شوق ،
شكرده معناى صداقت دها بارزدر . و بو صورتله شكر بر ماضى متحققك خاطره تجليسى اولديغندن دها زور
ياپيلير دها آزدر . چونكه جريان وجود هپ ماضيدن استقباله متوجه اولديغى ايچون انسانلر طبعاً استقباله
متمايلدرلر . شبهه سز بو تمايلك ايچنده هول آلود بر جذبه آخرت مندمجدر . فى الواقع انسانلر دها زياده
ايلريى كورسونلر ديه كوزلرى اوكلرنده ناظر اولارق ياراديلمشلردر . لكن بويله اولسى يولده كيدركن كلدكلرى
يولى كيرو آرقه ده براقدقلرى قطعى اونوتمه ايچون دكل ، اونلك خاطره سنى و حافظه سنك صداقتنه اعتماد
ايچوندر . بوندن طولاييدركه بو يوزدن لدى الايجاب او خاطره لرى تجديد ايچون اوكده كى كوزلرى آرقه يه چويروب
باقديره بيله جك متحرك بر محور حالنده خلق ايدلمشدر . بر استقبال يولجيسى ايچون بو خلقتك بيوك بر اهميت
ايقاظيه سى واردر . ديمك كه حافظه سى چوروك بويونى غير متحرك اولان بر يولجيدن ساده ايلريه ديكلمش اولان

كوزلرى . شيطانك باصمغنده قوردوغى ايچون برضمان سلامت دكلدرلر . حال بوكه بشريت غافوده برحال غالبدر . فكرى سفاهت ايله براسير موهوم اوزرينه اعتقاد يايان بيچه مخلوقلر كوروله كلمشدر كه مقصدلرينه نائل اولدقلرى ايلك آنده اعتبارًا برنانكور كسيلمشلردر . بونى ملاحظه ايدن بعض متفكرين ازجمله زمانمزده فرانسز كوستاو لوبون ، انسانلر اوزرنده خيالك حقيقتدن زياده حاكميتى اولديغى نتيجه‌سنى آلمشدر . فقط بو طوغرى دكلدر . چونكه خياله كوروله‌ن حاكميت حقيقتى تمثيل ايده‌بيلمسى حيثيتندندر يوقسه خيال خيال ديه حاكميله كيمسه كورولمشدر . بناءً عليه اصل حاكميت خيالك دكل ينه حقيقتكدر . حقيقت اويله مؤثردر كه ساده ياقيننده دكل اوزاقده‌ن خيالى واسطه‌سيله بيله تأثيرينى اجرا ايدييور . لكن وصلتك اويله شاشيرتيجى برحال استغراقى واردر كه بونده حقيقت كنديسنده باشقه هرشيئى سيليور ديكى حقيقت اولميانلر اوكا تحمل ايده‌مزلر . ويونك ايچوندر اوكنديسنده زياده قارشيسنده كورديكى زمان تقدير ايدر . كونشه طوغرى كوز قاماشير وانطباع سوزلوب قلبده‌كى شعور جبهه‌يه دكلمينجه انسان اونى كوره‌مز . بوكا بناءً شعورلى بر حقيقت آرامق اولمغه غايت مشكل وبرسلم قائل اولمق حيوقده زوردر . نته كيم خالق فى المحبه اولان حضرت عمر الفاروق رضى الله تعالى عنه «حمد . عمره صديق برافمادى = ماترك الحق لعمر من صديق» ديديكى زمانه بو زورلغى افهام ايتمشدر . شكر ايسه بويله ارباب حقيقتك شعارى اولديغندن «وقليل من عبادى الشكور» بيورلمشدر .

مع مافيه ديكر جهتدن حمدده معناى تعظيم وتقدير دها يوكسكدر . چونكه بونده‌كى احسان واقع حاكمه واصل اولماديغى جهتله برطرفدن دها زياده حقه ناظر غرضسز برشى تعظيم واردر . ديكر جهتدن اواحسانه نائل اولانلرك شكرانه اشتراك افاده ايدن برحس اخوت دكلده حقنده غير واصلى واصل عدايدن برحس تقدير موجوددر . بربو ، برده اقسام شكرده فعل قبيلندن بارمقدار وافعال جوارحك احتماللى اولسى انواع شكرك اكملى نه لسانه ايله يابيلان حمد اولمسى اقتضا ايدر . فى الواقع رسول اكرم صلى الله عليه وسلم افنديمز «حمد شكرك باشيدر . الله‌ه حمد ايتميه‌ن شكر ايتمه‌مش اولور = الحمد رأس الشكر من لم يحمد الله لم يشكره» بيورمشدر .

بو شرائط ایله لساناً یا بیلاده اذکار جمیله ، الفاظ احترامیه ، تعظیمات مخصوصه هپ حمددر .

حمد کلمه‌سی ده بتون بو تعظیماتك مآل تلخیصی اولدیغندن « حمد اولسون » دینلدیکی زمان بتون بو تعظیمات شایانه بر حسنه ویا احسانه مواجهه‌سنده بر حظ سعادت ویر بختیارلق دویغوسی اعلان ایدلمش اولور که بو بر طرفدن او حسنه واحسانك صاحب مختارینی اڭلامق ، دیگر طرفدن ده بهجت و سعادتدن اوگونمک معناسنی افاده ایدر . و هر ایکی حیثیتله بیك مشروع و بیك اخلاقی بر حسنه‌در . چونکه تحدیث نعمت بر غرور و تمدح دگل نانکورلکی سیلن بیوك بر فضیلتدر . دها طوغریسی حمد هر کسك ایریشه‌بیله‌جکی و نقطه‌یك آز کیمسه‌لرك ایره بیلدیکی اك یوکسك بر غایهٔ کمالدر . چونکه بشری نقطهٔ نظردن بتون سعادتلر ایکی کلمه ایله خلاصه ایدیله‌بیلیر : نعم ، انعام . موقع نعمده بولنانلر انجق نعمتلری حس و تقدیر ایتدکجه ذمانه حمد ایدرلر . چونکه سعادت ، نعمتك کندیسنده و کمیتنده دگل کیفیتنده یعنی ذوقی تقدیر ایدیلوب حس ایدلمسنده‌در . و ذاتاً نعمتك معناسی بودر . و نه زمان ذوقه سعادت حس اولنور و جوشارسه لساندن حمد صادر اولور که بو مقام حمدیت مقامیدر . موقع انعامده بولنانلرك سعادتی ده مجرد انعامده دگل ، ویریلن نعمتك قدرینی بیله‌جك و ذوقیله سعادتدن وجهه محل لایقنه ایصالنده و وصولی دلیل واضحیله مشاهده ایتمسنده‌در . بو دلیل ایسه حامدك حمدیدر . بوندن او ایصال و وصولی تماشا ایتدکده‌کی ذوقده ده محمودك سعادتنی تشکیل ایدر . و بز بیلیرز که مقام انعام مقام نعمتك فوقنده‌در . بناءً علیه مقام محمودیت اکمل مراتب و افضل مطالبدر . او حالده بو مقامك سعادتی ده اك بیوك سعادتدر . بو سعادتك ذوقنده‌کی جوششه دخی بالاولویه بر حمد ایله نتیجه‌لنمسی اقتضا ایدر . محمودك حامدیتی دیمك اولان بو حمد ایسه تزید انعام و دولاییسیله تزید حامدیت و محمودیته سبب اولور . بو صورتله مقام حامدیتده بولنانلر نعمتك حامدیتده دوامی مقام محمودیته اعتلاسنه و مقام محمودیتده بولنانلر نعمتك حامدیتده دوامی ده محمودیتك نامتناهی تضاعفنه وسیله اولور که « لئن شکرتم لأزیدنکم » بیورلمسی بوندندر .

شو حالده سلسلهٔ مترقیه‌سیله مراتب عالیهٔ حمد شونلردر : — ١ ؛ حامدیت — ٢ ؛ محمودیت — ٣ ؛ حامدیت و محمودیت — ٤ ؛ محمودیت و حامدیت .

بو صوڭ مرتبه ده تجلیات لاهوتیه‌دن بریغی گوروررز . بوراده انفعال افاده ایدن بشری مضمونلرك حذفیله

محمودیت و حامدیتی جمع ایدن «حمید ، محمود ، حامد» اسماء حسنا سنك تجلیسنی كورمك نصل قابل اولور ؟ بو اولماسه ایدی اوڭا بز نه‌دن كلیردك ؟ صوڭره شفاء شریفده بیلدیكی اوزره حامد و محمود پیغمبر ذیشان افندیمزك ده احمد و محمد كبی اسماء شریفه‌سندندر . فی الحقیقه مقام محمود بالخاصه خاتم‌الانبیاء افندیمزه موعود اولان و اونی حامدیتده محمودیته ترقی ایتدیرن بر مقام اعلادر كه مقام شفاعت‌عظمادر . بو مقامده لواء الحمد اونك دست ایمننه تسلیم اولونمشدر . آخرته مقام محمودك فیضه شفاعتیله درکه لواء الحمد آلتنده طوپلانه‌جق اولانلر ، حامدیت الهیه‌دن حصه‌لری آلاجق و اهل جنتك دعوالرینك صوڭی ده «الحمد لله رب العالمین» اوله‌جقدر . «و آخر دعویهم ان الحمد لله رب العالمین» .

بو یله حامدیت و محمودیتی جامع اولان حبیب خدانك حمدیتی ، محمدیتی ایشته حمدك بو مراتب جمعیتنی ناطقدر . و فی الواقع لفظاً و معناً ماهیت حمد ، بر حقیقت محمدیه‌در . و بو حقیقتك اول و آخر الانتهالیه اختصاصی ده حقیقتدن حقیقیدر .

ایشته فاتحه «الحمد» ابتداسیله بزه بو سعادتی ، بو غایه كمالی و بو حقیقتی تلقینه ایدرك باشلامشدر . «الحمد لله» دیلدیكی زمانده دویولان انشراح عمیق بو عشق و شوقك افاده‌سیدر . و حقیقت حمده بونقوده اولمیان یوقدر . لسان عربیده «ال» عهد فرد ویا عهد استغراق ویا عهد جنس و حقیقت افاده ایدن بر حرف تعریفدر ایلك خطابده ایسه حمدك بر فرد معینی معروف دكلدر . صوڭره بو مبتدانك خبری اولان «لله» ده لام ، اختصاص استحقاق ، ملك معنالرنده ظاهردر . و اوتكی دیكر قرینه شاهدر . بناءً علیه جمله‌نك مآلی شو اولور : هانی هركسك معلومی و اقتضادلی اولدرده مطلوب اولان حمد حقیقتی یوقمی ؟ ایشته حامدیت ، محمودیت بتون جنسیله و حتی بتون مراتب و بتون انواع و افرادیله او حمد الله مخصوصدر ، اللهك حقیدر ، اللهك ملكیدر . چونكه الله‌در ، چونكه ... چونكه الخ ... لكن لسانمزده بو تفصیلی اجمال ایدن بر حرف تعریف اولمادیغی ایچون بز ساده‌جه حمد دیه تمام الافاده جنسی افاده ایدرز . بیله بیله ، بیلمیه بیلمیه باشقه‌سنه بیلدیكنده جهدار اولماز . بو جمله اولا بزه علم و ایمانه افاده ایدن بر جمله اخباریه‌در . و عینه زمانده تعظیمی ده اشعار ایدرك انشاء حمدی مستلزم اولدیغندن لوازمیله ده بر جمله انشائیه اولور . و زمانی اولمیان بر جمله اسمیه اولدیغی جهتله دوام و ثبوت افاده ایدر . فاتحه

بوندن باشقه جملهٔ اسمیه یوقدر. اوچنجی کلام، بر جمله اولان دیگر درت جمله، هپ جملهٔ فعلیه‌در. ایلك نظرده بویله اولمسی فاتحه‌ده‌کی معادله تناسبنه مخالف کبی کورونورسه‌ده حقیقت امر برعکسدر. زیرا انسانه بر چوق فعلله معادل اولابیله‌جك کبی اولان درت جملهٔ فعلیه بونك بیانی حیزنده اولدقلرندن تعادل حقیقی آنجق بو صورتده‌در. وعند التحقیق فاتحه، بوتون جملهٔ اسمیه‌دن عبارت بر کلامدر.

[رَبِّ الْعَالَمِينَ] اللهك صفتیدر. ترکیبنك لسانمزده هرکسه معروفیتی ترجمه‌دن مستغنیدر. بونی «عالملرك ربی» صورتنه افراغ ممکن ایسه‌ده بونده فضله بر وضوح اولمامقله برابر لامده‌کی استغراقله، عهد فردی ایله توحیدی افاده ایدن معرفه‌یه اضافت سؤال ردی ناقص قالاجقدر. «بوتون عالملرك واجزاسندن هر برینك معلوم اولان یکانه ربی» دیه تفصیل ایسه ایجازندن اطناب اوله‌جقدر. «عالملرك ربی» دیمك ایسه بو محذوردن برابر اصلنده‌ده موافق اولماز. زیرا قرآن «رب العوالم» دیمیورده «رب العالمین» دیور، و بونکله بالخاصه ذوی العقولی تغلیب ایدرك اونلرك نظر دقتنی جلب ایدیور. چونکه «عالمین، عالمون» کبی جمع سالملر عقلایه مخصوص اولدیغندن بونك مآلی «بوتون عالملرك و بوتون اجزاسنك و علی الخصوص هپسنه فائق اولان ذوی العقول عالملرینك یکانه ربی» دیمکدر. سورهٔ بقره‌نك باشنده «هدی للمتقین» نظم جلیلنده بتون ایده‌جك اولان بو اشارت مجمل، قرآنك حکمت نزولنی کوسترمك اعتباریله فاتحه‌نك اولنده غایت مهمدر. بو اشارت و بو ایقاظ ربانیدرکه «الرحمن الرحیم مالك یوم الدین» وصفلریله تقویه ایدیلنجه شعور عقلی غیبدن شهوده کتیروب «ایاك نعبد و ایاك نستعین» دیه خطاب ایله عرض توحید و میثاقه سوق ایده‌جکدر.

عاقل ایله غیر عاقل، مذکر ایله مؤنث کبی بری دیگرینه ولو بر حیثیتله راجح اولابیلن متعددلرك تثنیه، جمعی کبی بر افاده‌ده راجحی غالب قیلمه دیمك اولان بو تغلیب اسلوبی لسانمزده‌ده واردر. مثلا زوج و زوجه‌یه زوجین، بابا و آنایه ابوین دیدیکمز کبی بتون تورك تبعه‌سنه تورکلر دیمك ده بر تغلیبدر. و عربیده بونك بر چوق انواعی واردر.

رب، اصلنده تربیه معناسنه بر مصدر اولدیغی حالده مبالغه قصدیله مربی‌یه اطلاق ایدلمشدر. و بعضاً ربوبیت دینلمشدرکه چوق کره عادل یرینه عدل دینلمسی کبیدر. البته بو مبالغه معناسندن طولاییدرکه رب ساده‌ده ربی

مرادفی دخی عینیله تربیه کبی اولدیغندن و بناءً علیه استیلاء ، استعلاء ، عنایت ، تدبیر ، ضبط و تصرف تنقیه وارشاد ، تکلیف ، امر و نهی ، ترغیب ، ترهیب ، تلطیف ، تکدیر کبی تربیه‌نک بتون لوازمنه مالک قوتلی واکمل بر مربی دیمک اولور . و بومناسبتله صاحب و مالک معناسنه دخی کلیر . مثلا ؛ خانه صاحبنه رب الدار بر سرمایه‌نک مالکنه رب المال دینیلیر . بونده ده ساده‌جه صاحب و مالک معنالرندن فضله بر مفهوم واردر . رب المال تعبیری بزه مضاربه و سلم کبی بر معاملهٔ تجاریه نقطهٔ نظرندن سویلنیر . بناءً علیه مع الاطلاق رب دینلدیکی زمان ساده مالک ویا ساده تربیه مفهوملری دکل ایکیسنده ده بتون لوازمیله صاحب اولان بر قادر قیوم آکلاشیلیر و بونک ایچون الله تعالی‌دن باشقه‌سنه خصوصیتی آکلاتیر بر اضافت یاپیلمدن سویلنمز رب اطلاق اولنماز و کمال معروفیتی افاده ایدن «الرب» و عموم افاده ایدن «رب العالمین» کبی اضافتلر هیچ یاپیلماز . شو حالده رب ، ربوبیت دینجه آکلاشیلان معنی قدرت بالغه ایله ضبط و تدبیر و تربیه مفهوملریدر . یعنی بو تربیه‌یی یاپاجق بر قدرت بالغه‌یه مالکیتدر .

تربیه ، بر شیئی قدم قدم تدریج ایله کماله ایرشدیرمکدر که بونک اثری اصطفا و تکامل اولور . عالمینک هر قسمنده ایسه تربیه و تکامل قانونلرینک جریانی هر آن و هر لحظه مشهوددر . و بناءً علیه بویله بر قدرت بالغه‌نک ربوبیتی شؤونی عالمده شک و شبهه‌دن آزاده اولرق اوقونمقده‌در . و ایشته رب العالمین بزه بونی اخطار ایدیور . رب العالمین دینجه هر انسان کندینه کوره بیلدیکی قدر اولسون بتون عالمینه ذهننده بر کلی رسمی یاپیور و بایجه بریاجه حال قانونه تربیه‌یی کورور . دیمک بز رمزی عالمینه نظر ایده‌جکز و فقط عالمینی ده انجق اوکا اضافتله طانیه‌جغز .

بر طاقم فلاسفه ، هیئات عالمک بویله تدریجی بر قانونله تربیه و نظام تعقیب ایتدیکنی کوره‌رسه ، بونلردن بر قسمی هیئتک ذهنی اولرق سببلی و یا سببسز بردنبره تکون ایتمسه بولندیغنی ، بر قسمی ده طبیعت دعواسیله تکون انکار ایدرجسنه بو کونکی هیئات و نظام وجودک قدم و ازلیتی ادعاسنه قدر واریشدر . بونلره کوره مثلا انسان انجق انساندن اولور . و انسان ازلدنبری موجوددر . عالمده ترقی و تدنینک معناسی یوقدر . طلب ، سعی و کسب ثمره‌سزدر . بوتون عالمده قدیمدنبری انواع موجودات بیلمه‌سه ، فضا

هیچ بر نظام مشترك تعقیب ایتمیین اجرام و اجزاده لایحصی انواع اكوان ، بتون طبایع مخصوصه‌لریله قدیم
جبر و اجبارك ایچنده یوزوب كیدرلر . شبهه‌سز بو سوزلر هم تجربه‌یه و هم عقله طبان طبانه ضد بر جهل مركب
ایدی . هیچ اولمازسه تماماً مشاهده‌مزه كوره بیله افراد اشیانك دوندن بوگونه تكیه اوقاجقدن حدوثه
كلوب تدریجاً بویودیكنی و بالعكس ینه تدریجاً غیب اولوب كیتدیكنی هر كون بالتجربه كوریورز . مشاهده‌مزك
احاطه‌سنه كیرمه‌ین نزیلكده بویله اولدیغی استدلالمزله ، عقلمزله بیلیورز . شوراده بر آغاجك فیرلایور
سوزولسه طوپراقدن تجرد ایدیور ، طماشدوریور ، سعدیز فیلزدیریور ، قیالرك ، طوپراقلرك آراسنده
تخمجقلر واو تخمجقلردن متنوع اوتلر آغاجلر ، درلو درلو حیوانلر توره‌یور ، اوره‌یور ، سوموك كبی
بر نطفه‌دن ایچنده یوزلرجه انسان تخمی فیشقریور ، تصفیه و تلقیح ایله بونلردن لحظه لحظه علقه ، مضغه دوره‌لریله
رشیم ، رشیمدن جانلی ، كیبكلی جنینه ، جنیندن آغلایه‌رق و كوله‌رك طوغان ببك ، طفل ، قدم قدم بویودوكلرینه
یوروین ، ككلدین یاوروجغه ، صوكره قوشوب اویناینه آقاجلره چیقجغه ، صوكره دیشلری دگیشدیروب
شاخلانمغه باشلایان مراهقه كیز ، صوكره چیچكلی آچوب میوه‌سنی ویرمكه اوزنان عاقل بالغ ، صوكره
شاهینه كبی دنیالره طوتانان جالشقان بر دلیقانلی ، صوكره آرسلان كبی كمالنه ایرمش كهل كامل ، صوكره
جسمانیتی روحانیتنده اریمكه و رأی و اختیارده سوزولكه باشلایان بر اختیار ، نهایت خیر و یاشه بر روح محضه
اولوب اوچمغه ویا كوچمكه حاضرلانان بر پیرفانی ، حاصلی مسافه و زمان ایچنده نقطه‌دن نقطه‌یه لاینقطع شعور
حدودلرینه یوروین و هر لحظه صورتدن صورته دگیشه‌رك وارمجغی یره وارانلر ، وبتون بو تحولاتده هیچ
دگیشمه‌مش كبی بابه دیوب كیدن انسانلر آقوب آقوب كیدیورلر . او حالده كه هیچ بر زمان بو كونكی عالم
دونكی عالمك هر نقطه‌ده عینی اولمایور ، وبتون بو تغیرك ماوراسنده بتون بو جریانلری اظهار و ربط ایدن
بزه دائما وحدت شعورینی ویرن قادر و قیوم بر حقیقت هر دم هر لحظه اعلان وجود ایدیور كه بز او لحظه‌یه «آن
حال» دیورز . و بو حال ایچنده ماضی و استقبالی یاشایه‌رق او حقیقته وصال پیدا ایدیورز . حقیقت دائما
حقیقت ، عالم ایسه هر آن متحول و مربوطاً و منتظماً متحول . بو ارتباط و انتظام ایله عقل و فكریمز او حقیقتك
انعكاساتنه قلب و شعوریمزده او حال ایچنده بالذات تجلیاتنه شاهد اولیور .

بناءً علیه مشاهده‌نك، تجربه‌نك، عقلك بالاتفاق واقع اولان بو افاده و اصرارلرینه قارشوسنده عالمده حدوث، ترتیب، تكامل مفهوملرینی انكار ایتمك كورلكدن، جهل مركبدن و بحرانلی نفسیه‌دن نشأت ایتمه بر ضلالتدر. عالمده خلقت، ترتیب، اصطفا و تكامل بر سنت جاریه و حق تعالیده كمال مطلق بولنان علیت ناموسی اولدیغی هر درلو شبهه‌دن آزاده‌در. بونك ایچوندر كه اخیراً علم و فلسفه، عالمده تغییر آخرله طبیعتده نظام قانوننك جریاننه قطعیت حكمنی ویرمشدر. دیبوكونده ترتیب، اصطفا، تكامل، بشریت عاقله و عالمانك اوزرنده یورومك ایسته‌دیكی بر قانونه تلقی ایدلمكده‌در. تكامل ایسه واحد بسیطدن واحد مركبه: یعنی او واحد اوزرنده امور متعدده‌نك تدریجاً اجتماعی صورتیله ناقصدن زائده كاملكیدن و بالعكس مركبدن بسیطه، متعدددن وحیده اینه بر سیر شؤوندر.

فقط بوراده حقیقت شناس اهل علم و حكمت ایله اونلرك سوزلرینی جاهلانه و یا اكلامیه‌رق سوء استعمال ایدن بر طاقم قاصر بینلره ده تصادف ایدرز كه بونلر بو تكاملی حق تعالینك بر اثر تربیه‌سی تلقی ایتمیوب مؤثرسز، علتسز اولارق طبیعتده بالذات جاری و جبر و ایجاب ایله حاكم بر قانون مطلق ظن ایدیورلر و خلاصه تربیه و ربوبیت دكل اصطفا و تكامل طبیعیی طبیعتك فوقنده‌كی عینه حقیقتك كندیسی كبی زعم ایدیورلر و بو صورتله انسانی ساده‌جه اجزاء عالمك الكی دكل علی الاطلاق الكی وجود فرض ایدیورلر.

حال بو كه علم و فن و فلسفه و حكمت بوتون جدیتیله بو زعمك علیهنده باغیروب طورییور. چونكه علم و فن بداهته مستند و تجربه ایله ده مؤید ضروری بعضی قوانین اساسیه‌سی واردر كه بونلر آیریلدیغی آنده علم و فن یوقدر، علیت، تناسب علیت، وحدت، حصر الخ... علیتك الك عمومی افاده‌سی «یوقدن ایكن وار اولمایه‌نك هر حالده بر سببی واردر. یعنی هر موجود حادث بر موجود متقدم ایله مسبوق و اونك تأثیریله مقارندر» دستوریدر كه بونكله واریلفز علت اولماز. هیچ‌دن هیچ بر شی حصوله كلمز. «Rien ne vient de Rien» یعنی معدوم ایكن موجود اولان اشیا كندیلرنده‌كی او یوقلقدن ینه كندی كندیلرینه دكل بالعكس موجود بر موجدك تأثیر ایجادیله وجوده كلیر. حاصلی حادثاتك بر علت قدیمه‌سی واردر. صوكره علت ایله معلولك بر تناسبی، بر تضایفی واردر. اویله كه علت بیتنجه معلول ده بیتر، معلول بیلینجه علتی اجمالاً

و یا تعییناً بیلیرز. و معلولات نه قدر چوق اولورسه اولسون مجموعی علتک قدرتنی تجاوز ایده مزلر، اونکله متناسب اولورلر. مثلا بر اوقلوه قوت ایکی اوقیه‌یی چکه مز. تعبیر آخرله ناقص زائدک علت تامه‌سی اوله ماز. چونکه او حالده عدمک وجوده علت اولمسی لازم گلیر. فلان شی یوقکن کندی کندینه یوقدن وار اولمش دیمک اقتضا ایدر. بو ایسه علیتی انکار و بنا علیه علمک کندینی ابطال ایتمکدر. اذعانسز جاهللر بونی سویلرسه بوکون علوم و فنون طبیعیه‌یی اوقومایه اوقویوب آکلامایه اولانلر عالمیه سویله‌یه مزلر. بوکون علوم طبیعیه‌ده علیت و تناسب علیت قانوننک بر حاکمیت مطلقه‌سی واردر که بو قانون عظیم، ماده تحول، تحفظ نسبتیله ماده علتک تناسب و تضایف و بقاسی تعبیریله افاده اولنور. حال بوکه ماده‌ده شعور، علم، عقل کبی معلولات مشهود اولوب طورورکن بونلرک علت تامه مطلقه‌سی بونلردن عاری بر قوت، بر کور طبیعت کبی تصور ایتمک معناسنه طبیعیکلک فنون طبیعیه‌ده یری یوقدر. بونک ایچوندر که علما و حکما طبیعت، طبیعتده یعنی عالمده قانون تکاملی تقریر ایدرکن، کور، ناقص بر طبیعتک مبدأ و علت کل اولمسی دکل واجب الوجود جل و علانک کمال نامتناهیسیله ملاحظه و تصدیق ایتمک شرطیله طبیعتده تکامل تقریر و ایضاح ایلمشلردر. چونکه بویله اولماسه ایدی تکامل قانونی علمک، فنک کنهی اولان علیت و تناسب علیت قانوننه مخالف اولماجغندن علمی اولمازدی.

سوزی اوزاتمه اولمجق ایسه‌ک ده دریه کبی کوردیکمز بر بسیط اولان بو نقطه‌یی آکلاتملی‌یز: مثلا بر بغدای دانه‌سی طوپراغه دوشر و شرائطنی بولونجه بیتر، آچیلیر، بویور، سنبللنیر، نهایت بر باشاقده یوز بغدای دانه‌سی ویره بیلیر. بونی بر دفعه دها، بر دفعه دها قاتلایکز بوتون دنیالر بغدایله طولار. ایشته بو کیفیت ده تکامل قانوننک ان بسیط مثاللرندن بریدر. کوریلیورکه بوندن ایچی تکاملده علت تامه ایلک دانه ایسه بوتون بو تکاملی ایلک تک دانه‌نک طبیعتندن چیقاره‌جق ایسه‌ک بو تکامللر مبدأنده‌کی بر کمال، حاصلنده یوز و نهایت نامتناهی اولدیغندن بویله بر تکامل دعواسی بر کره بر یوز ایدر دیمک کبی بر تناقضه تشکیل ایدر. حال بوکه تکامل هیچ اولمازسه واحد الی متعدد دائره‌سنده (۱، ۲، ۳، ۴، ۵ = ۱۵) کبی مثبت و یا منفی بر نسبت تعقیب ایدر. یالکز کور طبیعته ترک ایتمک

(١ = ١٥) دیمك اولورکه بوڭا علم وفن شویله طورسون اڭ بسیط بر عقل دخی قبول ایده من. چونکه
بونده عدمك وجوده علیتنی فرض ایتمك وعقلك وعلمك مبناسی اولان تناسب علیت قانونی ایله
تناقضه دوشمك واردر. بر طبیعتده طوغریسی هر حد ذاتنده خارجدن کلن بر کمال واردر. بو ایسه
نظام طبیعی دکل نظامل ترتیب ویریر. بوڭا ایچون درکه بوتون علم وفن، فلسفه وحکمت «ناقصدن کامل
چیقماز، فقط کاملدن ناقص چیقه بیلیر» متعارفه اصلیه سنی محکوم ایدر. وبوندن طولاییدرکه سویلدیکمزی
اکلایه رق سویلیه بیلیرم که علما وحکما، طبیعتك نظام قانونه محکومیتنی سویلرکن بو نظاملك وبو طبیعتك
بالذات اکمل مطلق اولان علت اولامز، حق تعالینك کمال مطلقندن مستفاد اولدیغنی اونوتمیه رق سویلرلر.
نظام طبیعی قانوننك اك صوك مفسری عد ایدیلن فیلسوف «اسپنسر» بیله بوڭا ایچون مطلقك وجودی
ضروری اولدیغنی وطبیعتك حقیقتده متناهی اولان کمال متکامل فوقنده بر واجب الوجودك کمال نامتناهیسی
حاکم بولندیغنی ویشوقدرکه بزم علت تامه اولان او کمال مطلقی احاطه یسی اضافی اولان علممز، ادراکمز کافی
کلمه دیکندن فنوننك. معلوم تفصیلیه مزك ساده جه طبیعتده یعنی عالمده نظام قانونی ساحه سنده جریان ایده بیله جکنی
اکلاتمشکه اوکا تابع اولدیغی ادعاسنده بولنانلر نظام طبیعی دیرکن حق تعالینك کمال اعلاسنی اونوتیورلر
ونظاملی ترتیبسز بر نظام فرض ایدیور. وعینی زمانده بونلر کندی قناعت عمیقه لرنده بو نظریه لری هرکون
هر لحظه جرح ونقض ایدیورلر. زیرا «ئه دوقاسیون ئه پاتغوژی» ناسیل تربیه وتربیه اطفال دعوالرندن
واز کچمیورلر. وکمال تمامیله تربیه اولنمغه چالیشیورلر. دوشونمیورلرکه طبیعت اوزرنده حقیقی تربیه سی
یوقسه بوتون تربیه دعوالری باطل اولور قالیر.

حاصلی علم هر شیدن اول جمیع شریکی اولمیان بر حقیقت ایستر ودائما وحدت مقیاسیله یورور وواصل
اولمغه ایسته دیکی هر نتیجه نك حقیقتنی تأمین ایتمك ایچون اونك اوحده جمله یه اضافتی، نسبتی بولمغه چالیشیر
وشاید طبیعت ونظام طبیعی مفهوملرنده حقیقت ورتبه حقه اضافت بولنمازسه اونلره تحقیر، حقیقت بولنماز
ایتمز، علم مطلق ذات حقك کندینه تجلیسی واونك علم قدیمیدر. حقك بزه تجلیسی ده بزم اضافی
اولان علم حادثمزدر. حق وحقك علمی اولمسیدی بزم بوتون علملرمز وحتی کندی وارلغمزه عائد قناعتلریمز

اضافتلریمز هپ باطل اولوردی، حقک ربوبیت کامله‌سی و اونک اثری اولان تربیه‌سی بولونماسه‌یدی
عالمده حقیقتده نه وجودلر، نه کماللر، نه نظاملر، نه تربیه‌دن هیچ بر اثر، هیچ بر حصه بولونه‌مازدی
هپ بو دعوالر مضمحل و معدوم اولوردی. عالم دیدیکمز بویله دکلدر. بر حصهٔ وجودی، بر حصهٔ کمالی،
بر حصهٔ تربیه‌سی، حقیقت اسناد ایده‌جک بر اضافتله بزه تجلی ایدیورسه بو تجلیده رب العالمین اولان الله تعالیٰی
کورمه‌مک قابل دکلدر.

بو صورتله الله‌دن ماسواسی اولوب علیت علاقه‌سیله الله‌ه دلالت ایدن اشیانک مجموعی و بر نظام اجتماعی‌یی
حائز بولونان هر قسم عالم، اجزاسی ده اجزاء عالمدر. «مایعلم به» یعنی وسیلهٔ علم مفهومنی افاده ایدن
عالَم کلمه‌سی عَلَم، علامت ماده‌سندن خاتم، قالب کبی اسم آلت وزننده بر اسم جمعدر. و جمع تکسیره
اولمیان فردلره اطلاق ایدلمز. بویله ایسه جمع عاقل ایله «عالمین» دیه تکرار جمعلنمه‌سی و بر ده العالمین‌ده
لام استغراق ایله تعریف ایدلمسی بتون عالم و اجزاسنه شمول استغراقی افاده ایدر. بو استغراق ایچنده
جمع عاقل کتیرلمسی ده عقلا قسمنک تغلیبنه دلالت ایدر و عقلانک تصوراتنده ده رب العالمینی ادراک
اولنه‌بیله‌جکنی افهام ایدر. بتون عالملرک عقللی اولدیغی بیلنسه‌یدی تغلیبه حاجت قالمازدی. عالم کلمه‌سنک
اشتقاقی اعتباریله بر مفهوم اصلیسی واردر که «مایعلم به» یعنی علم ایدنمکه آلت و وسیله اولان
شی دیمکدر. اصل علم ایسه تصور دکل تصدیق حکمدر. یعنی ایکی تصور آراسنده‌کی واقع نسبتی
وجدان ایله ادراک ایتمکدر. بزه بر نظام اجتماعی ایله کورونن و هر آن عدم ایله وجود بیننده آقوب
کیدن و جریاننده بر نظام و ارتباط تعقیب ایدن و الک مهم نظاملردن بری ده نفس و اذهان ایله
خارج و اعیان آراسنده حقیقت، تحقق، مطابقت واقع دیدیکمز حکم نسبتنده یعنی بر تصدیق شعورنده‌کی
شهود، علم، عقل و قلب علاقه‌سیله تجلی ایدیین هر جماعت اشیا و بتون جماعات اشیا حق تعالیٰنک و اونک
شؤوناتی، ربوبیتی و کمالنه دلالت ایدن بر دلیل، بر علامت تشکیل ایدرک علممزه، تصدیقمزه وسیله
اولدقلرندن طولایی عالم تسمیه ایدلمشدر. بصیرت ایله تحلیل و تأمل ایدلدیکی زمان کورولور که بتون عالم
بزم ذهنی و خارجی‌یه منقسم شؤونات شعوریه‌مزک یکونی بولنان حادثاتدر. رب العالمین ده بونلرک

ماوراسنده اولوب آثارلرنده کی نسبت حقیقیله دائما وحدانیتی، ربوبیتی تجلی ایدن واجب الوجود حق
تعالادر. اهل شهود ایچون عالمده برشی یوقدر که گورولسونده آرقه سنده اوندن اول ویا اوندن صکره
اونکله برابر الله تعالی گورولمسین «کل ما خطر ببالك فالله وراء ذلك» قلبکه هر نه خطور ایدرسه
الله اونك آرقه سنده در، تعبیر آخرله اونك آرقه سنده الله وار در. بناء علیه عالم ماسوی الله و الله
ماسوای عالمدر. دیرز. بو عالم وسیله سیله ماوراسنده کی الله تعالایی حقیقت دیدیکمز بر شعور نسبتیله
تصدیق ایدرز. بو دلالت بوتون قرآنده ایضاح اولندیغی گبی بو رساله ده «العالیه» عنوانی ایچنده
سنده جدر. کلام، حکمت، فلسفه، تصوف کتابلری ده بو دلالتك ایضاحی ایله مشغول اولورلر. فی الواقع
بزم معلوماتمزی تشکیل ایدن دائره یه جهات اولان شیلرك هپسی بر جهت واحده تعلقی، نشانه لریدر.
هیولا ایله صورتك ویاخود ماده اجزا فرده سنك یکدیگریله انواع قوتلرك بربرلریله متوافقه ویا مختلف
مناسبت وارتباطلری، اوفاجق بر جسم، بر شیء حیوانی ویا انسانی، قوجه بر منظومه شمسیه، بوتون
مکانیه هیئات اجرام، ماضی، حال، استقبال بوتون زمانیه بر سلسله تکونات دیو آراده بر لحظه شعور
هپ بو دلالتك وسیله سی اولان برر عالملردر. بو دلالت ده مجمل، مفصل، ظاهری، شهودی، خیالی
اولمق اوزره مرتبه مرتبه در. دها ایلك مشاهده ده بالبداهه بر دلالت مجمله تجلی ایدرکه بو اجمال
آنات شعورك تسلسلیله تفصیل وتأکید اولنورکیدر. بوکونك ذهننده ماضینی واستقبالك نمونه ومثاللرینی
تشکیل ایدن صمیمی خاطره لرنده، صحیح خیاللرنده، انعکاسلرنده ده ینه اجمالی ویا تفصیلی بر دلالت عقلیه
اوقونور. وبوده بر شعور نسبتیله تجلی ایدر. فی الحقیقه بز اشیایی شعورلریمزك تعلقیله شهوداً وبو
تعلقدن حاصل اولان صورتلرله، خاطره لرله تصوراً وعقلاً طانیرز. بو شعور اولمادیغی زمان کندیمزدن
بیله خبریمز یوقدر. شعورلریمز واونلرك تعلق ایتدیکی بو صورتلر، بو انطباعلر ایسه بزده، بزم نفسمزده
روحمزده در. گونشه بزده کی صورت منعکسه ومنطبعه سیله گورنشدر. حال بوکه بز بو انطباعاتده خارجمزده
ثابت گورونن بر طاقم اعیانده ادراك ایدرز. شمدی بو اعیانك بو بیله بزده کی بو صورتلرندن باشقه
بر تعینلری ایلمزده یوقکه اونلری بزده کندنده آریجه خارجمزده وکندیلرنده کی بر تعینه ذاتی ایله طانیمغه نیچون

ونصل مجبور اولیورز ؟ وصوکره بونلرك بالاڭز طوغریسنی نصل سچیورز ؟ بویله حقایقه اشیادیدیکم
بوتون اعیانه ثابته نك قیمتی و واسطه سی اثمجه بزم شعوریمزده کی انفسی و ذهنی قیمتك وصورتلرایکن
نه دن بن اونلری بنم خارجمده بر حقیقت طانیورم ؟ طانیماسه م نیچون وجدانمده کذب ایله محکوم اولیورم
وصوکره هرشیدن اول بن کندی بولونوشم اولان وجودمله بولوشم اولان وجدانم ، شعوریم آراسنده
کندی کندیمه صادره و مطابقه اولدیغنی قطعیاً و یقیناً نیچون و نصل تصدیق ایدیورم ؟ بونلری بیلیورسه م
دیمك بن بوتون بونلردن اول و بوتون بونلرك ماوراسنده ، اوکنده صوکنده ، برابرنده انفسی و آفاقی اکنه
وازمانی ، حاکمی بنی وخارجمی ظاهر و باطنمدن احاطه ایتمه ، بوتون حادثات و واقعاتك شاهدی ، کفیلی
وکیلی ، موجدی ، صانعی ، ربی اولان واجب الوجود بر حق تعالایه بر انتساب طاشیورم و بنده وجود ضروری
اولان انتساب محکومیتی آلتنده اونك حاکمیتندن مستفید اولدیغمه اولادیغی ضمناً اولسون تصدیق ایتمه بولنیورم
بوسایه ده بنم شعوریمك وشعوریمك خارجیله ارتباطمی بولیور ، ودیکر حقایقه جزئیه ، اعیانه ثابته یی
تصدیق ایدیورم . اکر بونی یاپان ساده بنم روحم ایسه ، بنم روحم هم بنم وهم خارجده کی اشیانك
حقیقت تصورلی و علت اولاسی دیمکدر . حال بوکه او بکا اویله دیمیور ، بکا او " بن اویله اولسه ایدم
هر ایسته دیکمی یاپار ، وسکا ازلدن بری هیچ بر بوشلق کوسترمزدم " دیور . و بن ده روحمله برابر بونی
تصدیق ایتمکده تردد ایتمیورم . خلاصه کندی کندیمه " بن بن ایم ، بن شمدی وارم " دیدیکم زمان " بن
کندیمی دوغیورم و بو دوغوم طوغری بر حس دوغوسیدر ، بنا علیه بن وارم و بن بن ایم " دیمه بولنیورم
فی الواقع بن کندیمی دوغارکن اوکومدن صوکمدن ، ظاهرمدن باطنمدن محیط اولان حقی و اضافت حقی بر ایرده
اولدرق تصدیق ایتمه اولسه ایدم ظرفیه ایله نسبتی بولاماز " بن وارم ، بن بن ایم " دیه مزدم . وجدانمده
وجودیمه کیرمز وجدانمله وجودیمك انطباقنی آره مزدم و بالنتیجه واقعده هیچ بر حقیقت تصدیق ایده مزدم
ألم ایله لذتی ، ضیا ایله ظلمتی ، اویقو ایله اویانیقلغی ، زنکینلکله زوکورتلکی ، حاصلی اشیاده هیچ بر ایکی
دارلغیله بوقلغنی سزدیکم قدر ده سزه مزدم ، یا فنجه آتشده فاچوب کولدیره جك کلستانه کیده مزدم
بونلری آنجوق وجدانی اولسون دن سزیور ، بیلیورسه م حق تعالایه انتسابمله و بوسایه ده جزئی ، کلی

حقائقه اضافه‌يى ادراكده بيليورم . بونى ده وجدانمده اونك اثرى اولاراق عالميمده آييريورم . بو وجدانى
بنم ايسه نه دبوتم نه وجودم اونك . بيلمك ده اونك بيلدك ده اونك . شو قدر كه بيلديگمه بر باشارسه
بيلمه ايكى دها طوغريسى ناشتناسى ياشايور . « الحمد لله رب العالمين » .

حاصلى بن وارم . بن بنده‌يم . باشقه‌سى دگلم قضيه‌لرى بزم بوتون شبهه‌لردن عارى الك يقينى ، الك
بديهى و الك اولى بر علممزدر . فقط بن ، شعورم واركن و آنجق اونكله « بن وارم » ديه بيليرم
بو تصديقده وجدانم بالبداهه و بالضروره كنديسيله انطباق ايدر . بو صورتده « بن وارم »
قضيه‌سى بديهيه سنك مضمونى كنديسنك مؤداسى اولديغنده بديهيدر . بو ده « بو شعورم ، بو دوغوم
بالضروره طوغمشدر ، حادثدر ، حقدر » قضيه‌سنك كفالتيله بديهيدر . بو ده واجب الوجود ، حاكم مطلقه
بر ذات حقك ضرورى بر تصديقيله ، شهادتيله بديهيدر . و بو تصديق بويله هر يقينك مبدأ و منتهاسى
نعيمى در . بديهى اولانك بوتون مضمونه و شرائطى ده بديهى ميدر ؟ بو بر مسئله . بونك ايچون بعضلرى
وجود بارى‌يه بديهى جلى ، بعضلرى بديهى خفى . بعضلرى ده نظرى ديمشلردر كه بو هركسك كنديسى
وارلغه شعورنده‌كى قدرت و ضعفه باغليدر . ايشته بويله نظرى ، بكزه‌سن بو بديهى كيجه جلى كيجه خفيدر
و عالم اونك دليلى آيه‌سى اوده عالمك شاهدى ، نوريدر . « الله نور السموات والارض » ، « انه
على كل شئ شهيد » ، « هو الاول والآخر والظاهر والباطن » . ايمان بو نوره اذعان
ديه اسلام ده بو اذعانى ، بو اضافتى ياشامقدر .

[الرحمن الرحيم] بسمله‌ده بو ايكى صفتك تفصيلاتنى كوردك . بو راده مشهور
بر مسئله‌يه تنبيه ايده‌لم : رحمت و رحمت بر محتاج و مبتلايى آفاتدن تخليص و بر نيه خير و نعمت افاضه‌يى
استهداف ايدن بر ايلك دويغوسيدر . ديمشلر كه بو ابتدا شفقت كبى تأثر و انفعال قبيلندن بر نفسانى
اولدرك باشلار و انتهاءً ده بر حسنه تأثير ديمك اولاراق انعام فعل اختياريسنى استلزام ايدر . بو تعريفه كوره
بو نتيجه ايچون ساده‌جه بر سونك دها ... اشارت بيله كافى كلير . بز « فلانه مرحمتلى آدمدر » ديديگمز زمان
اكثريا رقت قلب ديديكمز حالت روحيه‌يى ، غايت انفعاليى قصد ايدرز . فقط بيلك مرحمتلى ، جودله

رحمتلی دیدیكمز زمانده ده نتیجهٔ فعلیه‌سنك ظهورینی آكلارز . جناب الله ایسه علائم حدوث اولان تغیر وانفعالدن منزه ومبرا اولدیغی ایچون‌ده رحمت الهیه‌یی عیناً بشرده اولان معناسی مذكور ایله ایضاح ایده‌مه‌یز . بوكا هم قرینهٔ عقلیه وهم قرینهٔ شرعیه واردر . بوكا بناءً مصدریه بوراده آز چوق بر مجاز لغوی بولندیغنی سویلرلركه بوده ایكی صورتله ملاحظه ایدیلیر :

١ — یالكز نتیجهٔ لازمه اولان تخلیص وانعام معناسی .

٢ — اصل اولان میل نفسانینك لازم اولی وانعامك سببی اولان ارادهٔ خیر معناسی . زیرا اراده بر انفعال دكل ممكن اولان فعل وتركدن برینی ترجیح صفت ذاتیه‌سیدر . بناءً علیه اولكنه كوره رحمت صفت فعلیه ، ایكنجیه كوره صفت ذاتیه‌ده اولور .

رحمت الهیه اكثر اولدیغی ورحمن رحیم دیه ایكی صفتده ذكر ایدلدیكی جهتله بوراده ایكی معنایده قصد ایتمك دها موافقدر . رحمن صفت خاصه اولدیغنه نظراً غریزه وثبوت افاده ایدن صفت مشبهه اولدرق ارادهٔ خیر صفت ذاتیه‌سی ، رحیم ده مبالغه ایله اسم فاعل اولدرق ده اونك تظاهری دیمك دیمك اولان انعام واحسان صفت فعلیه‌سی ایضاح ایدیلیر . بونك عكسی ایدنلرده اولمشدر .

فقط بعض محققینك تحقیقی وجهله بزم مختاریمز شودركه صفت واسماء الهیه معنالرنده مجاز دكل حقیقتدرلر . مثلا علم ، اراده صفتلرینك مجاز اولدیغنی سویلیه‌یوقدر . حال بوكه بونلرك الهی معنالری ، بشرده اولان معنالرینك عینی اولمادیغی ده تشخیص ایلیه‌در . مثلا علم كبی بر جهلی ، اراده بشر بر میل وشوقی تعقیب ایدر وحادثدر . علم الهی وارادهٔ الهیه ایسه بزم بو صفتلریمزك مبدأ اصلیسی اولان صفت قدیمهٔ خالقه‌درلر . بونلر اولماسیدی تناسب علیت قانوننه نظراً بزم علم وارادهٔ‌مزك حدوثی ممكن اولمازدی . بناءً علیه شرائط بشریه علم واراده‌نك شرط ذاتیلری دكل ، محللرینه نظراً عوارضندرلر . علمك حقیقتی بر تمییز معنولی ایجاب ایدن صفت ، اراده‌نك حقیقتی ده ایكی مقدوردن برینك ترجیحی اقتضا ایدن صفتدر . بناءً علیه دیكر اسماء وصفات الهیه‌ده دخی عینی ملاحظه‌نك تطبیقی ایجاب ایدر . وهله اسماء وصفات الهیه بشری كمالاتك فوقنده بر كمال افاده ایدن

حقایق عرفیه و شرعیه اولدیغنده شبهه ایدیلمز. و بونک ایچوندرکه لسانمزده رحمت ایله مرحمتی فرق ایده کلمشزدر. رحمتی الٰهی، مرحمتی بشری معناده قوللانیرز. و بونک ایچون رحمن رحیمی جوده مرحمتلی وجوده مرحمت ایدیجی دیه تفسیرده طوغری اولماز. نهایت اولده، آخرده، ازلده، لایزالده نامتناهی رحمت صاحبی، نامتناهی فیضله انعام، خیر و احسان صاحبی دیه بر ایضاح ایله بیلهرک ایکیسنده ده حمدی هم صفت ذاتیهلی ملاحظه ایدیلرک ارادهٔ خیر و هم صفت فعلیه و تکوینیهلی ملاحظه ایدیلرک آفاتدن تخلیص و نعم و خیراته ایصال معنالرینی جامع اولمسی حقیقت عرفیه و شرعیه ایجابندندر.

معلومدرکه آفاتک حقیقتی عدم و سوائی عدمدر. خیراتک حقیقتی ده وجود و سوائی ده وجوددر. آفات ایله علاقهدار اولان بتون المریمز بزی بر عدم خیر ایله اضرار ایتدکلری ایچون المدرلر و بونلرک باشی حقمزده رحمت حقندهکی یأسدر. نعم و خیرات ایله علاقهدار اولان بتون لذتلریمز ده بزی بر حصهٔ وجود ایله تبشیر ایتدکلرندن طولایی لذتدرلر. بونلرک باشی ده حقده رحمت حقنده ایماندر. حیات دنیا بویله عدم ایله وجودک، آلام ایله لذائذک، یأس ایله ایمانک، رحمت رحمان وسعی و تعاونله یکدیگریله مجادلهسی شکلیدرکه بونلرک بو جدالده چیقوب نمای ابدی ایله تمایز ایتمهلری ده حیات اخرتی تشکیل ایدر. بناءً علیه بزم خیر و لذائذیمزک باشلانغیجی عدمدن وجوده کلیشمزده، عاقبتی ده متناهیدن نامتناهیه ایریشمزدهدر. رحمت رحمانیه بتون ممکناتک عدمدن وجوده اخراجنی افاده ایدن ارادهٔ وجود و انعام وجود اولدیغندن هر اشیانک ساحهٔ وجوده اخراجنی مقتضیدر. چونکه وجود هر خیرک و هر نعمتک اصلیدر. رحمن بویله بر ارادهٔ خیر ایله بزی جسمانیت و روحانیتمزله عدمدن وجوده کتیرهرک خلق ایدن و بونکله برابر اسباب بقا و حیاتمز اولان نعمتلری ده احضار و ایصال ایدن رحمت جلیله صاحبیدرکه بو رحمتک شمولندن خارج هیچ بر مخلوق بولنمیهجغندن بوکا جلائل نعم ایله رحمت دینیلیر. بتون اشیانک وجودده حصهسی اولدیغی کبی بو اراده عاقل و بالاختیار فاعل اولارق موجودات خلق ایلمکده رحمت رحمانیهنک کمال شمولی مقتضاسندندر. چونکه بونده وجود ممکناتی حقک کندیسنه تقریب واردر. او صورتله بونده قدم و حدوث، وجود و امکان، کمال و نقصان فرقلری اولمسه هماندن هماده صفات حقی

تمثیل ایده‌بیلیر . لکن بونده اراده‌لرک تعددی حسبیله وجودده بر نوع شرک عرضی ظهور ایدر .
حالبوکه شرک ایله وجود و دوام وجود ممتنعدر . زیرا حقک شریکی باطل یعنی معدوم لذاته ممتنع
محال اولدیغندن هر وجود وحدته تجلی ایدر . و متعدد وجودلر بر وحدت تشکیل ایتدکجه دوام ایده‌بیلیرلر .
شرک لذاته سالب وجود و موجب عدمدر . بو سببله عالمده کرک طبیعی و کرک اخلاقی نه قدر شرور
تصور ایدیلیرسه هپسنک کوکی تعدد و دعوای شرکدر . بوده حقک کمال وحدتی ایجابیدر . او حالده
هم بویله وسیلهٔ شرک اوله‌جق متعدد اراده‌لر خلق ایدرک اونلره حصهٔ وجود ویرمک ، هم ده بونلرک
توازنلرینی محافظه ایدرک بتون تجلیات وجودی بر اراده ایله اداره و ادامه ایتمک اوله‌جقدر که بر نعمت
و اویله ایدی بر حقیقتدر که بونی ده ربوبیت الهیه‌نک رحمت رحیمیه‌سی تأمین ایتمشدر . کمال تربیه ایجاب ایله
اختیارک ایشته بو اختلاطنده‌کی موازنه‌ده و کمال ربانی فلاسفه‌نک سعادت وجود دیدکلری بو سعادت
رحیمیه‌ده‌در . بونک ایچون اسلاف مفسرین رحمت رحیمیه‌یی دقائق نعم تعبیر ایتمشلر و غایه اعتباریله‌ده
نعم اخرویه ایله تفسیر ایتمشلردر . بو بر طرفدن اراده جزئیه اصحابنده هر برینک اراده‌لرینه بر حصهٔ ترجیح
ویرمک ، بر طرفدن ده هپ کسبلرینک غایه‌سنه کوره حسابلرینی کوروب میزانده حقده‌کی وضعیتلرینی تثبیت
ایتدکدن صوکره «فمن یعمل مثقال ذرة خیرا یره ومن یعمل مثقال ذرة شرا یره» موجبنجه مکافات
و مجازات ایله مسئولیتلرینی تطبیق ایلمکده‌در که بو مجازات و مکافاتک ضمانیدر . و بناءً علیه رحمت رحیمیه‌نک
هدف اصلیسی بو مکافاتدر . رحمت رحمانیه ایچنده‌کی وجود ابتداءً هیچ بر موجود یولندن انحراف ایتمز .
رحمت رحیمیه ایچنده‌کی وجود ثانی ایسه اصحاب اراده‌یه عائد اولدیغندن بونلرده وظیفه‌سندن عدول ایدنلر
و میزان حقی کندی دعوالریله اخلاله اوغراشانلر واردر که رحمت رحیمیه‌نک مقتضیسی اولدیغی حکمت عدالت
بو وجودده بویله اختیاره ترتب ایدن بر سعادتله مکافات و مجازات قورمشدر ، و نه بو سعادتلرینک بیننده محو ؟ بیننده
لا شریک له اولان حق تعالانک اراده رحیمیه‌سی حاکم اولمشدر . «الرحمن علی العرش استوی» .
الرحمن دیورکه : ای ذوی العقول ! سز ایسته‌مزکزده دیکر عالملر کبی سزه‌ده
وجود و بقای وجوده عائد نعمتلریمی ، خیرلریمی توکنمز خزینه‌مدن ویردم و ویریرم . الرحیم ده دیورکه

ای ذوی العقول! ای اصحاب اراده! سز دیگرلری گبی دگلسکز. اونلر ساده اراده ٔ رحمانیه‌نك
جبروتنه محکومدرلر. سز ایسه بنم کمال رحمتمی تجلی ایتدیرن اراده و اختیاریمی تمثیل ایدرك بکا قربیت
پیدا ایتمه‌گز و رضوان اکبریمه ایرمه‌گز ایچون یارادلدیگز. سزه اونلردن فضله اوله‌رق نه ایسته‌دیگگزی ایسته‌یه‌بیلمك
چالیشه‌بیلمك، شیمدی ده ایسته‌دیگم قدر ویریرم. فقط حقك وجوب وجودی قارشوسنده شرك ایله وجود
و دوام وجود ممتنع اولدیغندن سزك نفسلریگزده‌کی تعدد و کثرتك و غایه‌لریگزده بنم حیاتمده باشقه
کندیگزه منحصر بچیلمه نقطه ٔ نظرلر تعقیب ایدن متنوع و مختلف اراده‌لریگزك سزی شرکه دوشورمکدن
عدم سوقی و کلیه وجهه‌لری تنظیم و عدل و رحمتك موازنه ٔ وجودیه تأسیسه ایچیده الی نهایت سزی مسئول
اخطار ایدرم. هدایتمی حقی انکار ایتمه‌یگز، شرك قوشمایگز، حقه قربیت و حقی نیابت ایچون حق
و اراده ٔ حقه یولنده مجتهد حسب خیر ایله استقامتله، عدل و مرحمته اجابه ایچنده چالیشگزده اراده‌لریگز
اعمال مکتسبه‌گز او مکافات ابدیه‌یه و او رضوان اکبره وسیله اولسون. خلاصه بنم ربوبیتم قهر و جبروتدن
عبارت بر تصرف تضییق و اعدام دگل بویله رحمانیت و رحیمیت ایله تزیید انعام ایدن بر ربوبیت جلیله
و جمیله‌در. «للذین احسنوا الحسنی وزیادة ولا یرهق وجوههم قتر ولا ذلة اولئك
اصحاب الجنة هم فیها خالدون».

ایشته رحیم منظره ٔ تبشیر کامل ایچنده بویله بر بعثاد انذار دخی مستتردر. فقط بو ایلك خطابده
بعضی کیمسه‌لره عزو اراده ایله شویله بر خاطره وارد اوله‌بیلمکدر. عجبا رب العالمین اصحاب اراده‌یی خلق
ایتدکدن صوکره استقبالك مقدراتی اونلره تفویض ایتمه‌سه و کندیسی عجبا حجاب عزته چکلمه‌سه دگلیدر؟
او حالده حق تعالی بتون عالمینك مبدأ وجود اعتباریله ربی اولسه ده حالده انسانلرك ایشنه بالفعل مداخله
ایتمه‌سه و استقبالك ده بالواسطه ربی اولسه اولمازمی؟ و او حالده ماضینك مالکی الله ایکن حالك
و استقبالك، بو کونك و یارینك بالفعل مالکی و صاحبی، مکافات و مجازات کونك حاکمی اصحاب اراده
اولمه لازم گلمزمی؟ و بو تقدیرده اصحاب اراده آلدیغی نورله آلمه و مسئولیت مخافتندن آزاده قالمه
ایچون مقدراتی کندیسی تعیین ایدوب استقبالك لایسئل عما یفعل حاکمی اولمغه چالیشمه اقتضا ایتمزمی؟

بوده بر خاطره انسانلرك زمانه حالده صاحب كورونديكلري ارادۀ جزئیه یه مطلق بر ارادۀ كلیه دها قیدینه آزاده بر اختیار و بر قدرت خالقه قیمتی اسناد ایدرك كندیلرینی قادر كل و علی الاطلاق هر وادیده حاكم بر فاعل مختار كبی توهم ایلملرندن نشأت ایدن بر شرك دعواسنه راجعدركه بشرك فنالق كندیلك ، بتون حقسزلقلرك سببی بو تشكیل ایدر . عدل و رحمت الهیه نك بونك اوزرنده كی تعدیلاتی ، انضباطی اولمه جمعیت بشریه اوچ كون ایچنده بربرینی یه بیتیریر . « ظهر الفساد فی البر و البحر بما كسبت ایدی الناس » حال بوكه عالمده و هم حیاتده هر آنده ارادۀ بشریه دن خارج خلق جدید جریان ایتمكده اولدیغی جهتله فوق كندیلك خطه ایدن اوقوی بازولری بر آنده ایچنده العیاذ بالله بر فلج بر ضربۀ الهیه ایله عاجز مسكینه سنه قویوویرر . اهرام ایچنده صاقلانان و بركونده كلوب ده فشار ایدن مومیالر بزه ، وارثلرینه سیمالرنده كی سونوك اولومه كوزلر ساكبوده مصر فرعونلرینك طاغلر دیرنه شمتلی بنیه لرنده یشمكلی نظرلرنده كی قوتلرك آرتق زمالكی زماحیبدر . بونك كبی نیچه مثاللرله آكلاشیلیركه وجودك ، حیاتك كرك ماضیده و كرك استقبالده بتون زمانی اول آخر هو تعالانك ید كبریاسنده در ، و اونك ملكیدر . او ظنه ایدلیكی كبی ساده جه اول دكل هم اول و هم آخردر . متناهیده فانیده اول و آخر باشقه باشقه كورندیرلر ازل و ابدده دخی بوینه ظنه ایتمسیلك فاعل اول ایله غایۀ قصوی حقیقتده بردر . دوشونولورسه اجرامك كریق ، زمانك استنادهسی مركز و محیطنده بزه بونی اشعار ایدر . طوغانه بشر عاجز ، بولمه بشر نه عاجزدر .

بو نقطه یی حس ایدنلرك بر قسمی ماضی و استقبال شویله طورسون حالده بیله جبر محضه قائل اولمشلردر . ذاتاً نفس بشر قوت بولدقجه هیچ بر ، عاجز دوشدكجه هیچسه و یا هیچ اولمك ایستر . اورته ده انكار حقیقت ایسه نه اودیر نه بودر ، امر بین الامرین در . بشریت جسم ایله روحك ، عقل ایله قلبك قابلیت ایله فاعلیتك ، اضطرار ایله اختیارك محصله سیدر . و نه مجبوریت مطلقه ، نه ده فاعل مطلقدر . بو بابده نظرۀ اولی نظرۀ قصوانك عینیدر . نه قیوم فلسفی دعواسیله ایشی اشكال ایدنلر نه جهت اضطراری سلب ایده بیلیرلر نه ده جهت اختیاری . اضطراره مرتبه ویرمك اختیاره بر موقع ویریكدر . اختیاره موقع آبرمه ده اضطراره موقع ویریكدر . نه جبر محضه « فاتالیزم » ایله ایجاب محضه « دهترمینیزم »لك

دعوای اضطراریدر، نه ده حریت مطلقه دعواسی (لیبرالیزم) مذهبلرینک اختیار خالقانه دعوالری هیچ بر زمان بیزه انسانک حقیقتنی به الحقیقه قارشیلایه مازلر. بشرده جهت اضطرار قدرة اللهیه‌نک شاهدی، جهت اختیارده اراده اللهیه‌نک شاهدیدر. او کندی کندینه قالیرسه عدمده منقطع، خالق تعالی‌نک ایجادیله ده وجودده منقطع و عینی زمانده رحمتیله طلب عملده مختاردر. و بو سایه‌ده مقدراتنک بر قسمنی کندی الیله کیدیر یا بازار. حاصلی بو ایکی شهادتله انسانک بو وجودده و بو کونده، شو آنده، شو زمانده ظرف حقنده اضافی و مستعار بر ملک موقت و مقیدی و مساعده حقه نظر بر صلاحیت نیابه‌یی بعض بر مأموریتی جائز اولدیغی نه انکار ایدیلیر، نه ده بو صلاحیت و مأموریتده کندینی لا ینعزل، لا یسئل بر اصیل ظن ایتمه‌ملیدر. انسانک استقبالده‌کی مکافات و مجازاتی ویره‌جک دکل آلاجقدر. هم ده عالمده‌کی بوتون وسائط قدرت، ملک مستعاری کسب ایتدیکی زمانده آلاجقدر. الله‌ک موقعی ایسه مالک موقعی دکل احتیاج موقعیدر. ملک تام هم یداً هم رقبةً مالکنده‌در. بو ایسه یرلرک کوکلرک، سلطانلرک، زمانلرک افرادلرک، انواعلرک، بسیطلرک، مرکبلرک، ماده‌لرک، قوتلرک، فاعلیتلرک، قابلیتلرک بوتون عالمینک مالکی، مبدعی، خالقی، مربیسی اولان الله تعالی‌نک ملک مطلقیدر.

ایشته رب العالمین دینلدیکی زمان شمول استغراق ایله بوتون او دعوالر بر طرف اولور و الله تعالی‌نک ازل و لا یزالده مالک مطلق اولدیغی آکلاشیلمق لازم کلیرسه ده بر طرفدن رحمت الهیه‌نک مضاعف وسعتی، دیکر طرفدن بشریتک منقلق دولاییسیله استصحاب حال ایجنده انسانلرک مکافات و مجازات کوننده دخی بر نوع مالکیتی و حاکمیتی خاطره سنوح ایده‌جک وروده احتمالنی بسبتون قطع ایتمک ایچون:

[مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ] بیورلمشدر. و بوراده انذار بر انذار تصریح ایدلمشدر. چونکه دین کلمه‌سی لسان عربیده جزا، حساب، قضا، سیاست، طاعت، عادت، حال، قهر، نهایت بوتون بونلره علاقه‌دار و هپسنه مبنا و مصدار اولان ملت و شریعت معنالرینه کلیر. و بونلردن دوغریجه دوغری قیامت معناسی یوقدر. و بوراده اوکلی جزا، حوکجی دین معروف معنالریله ایکی تفسیر معتبر

واردر : اولا جزاء ، آتیه مسئولیت ، حس مسئولیت ، تطبیق مسئولیت معنالرینی ده تضمن ایدر . بونك ایچوندر « یوم الدین »ك لسانمزده برابری ده « روز جزاء » در . یالكز شونی اونوتمامالیدركه اصلنده جزاء كلمه‌سی شمدی متعارف اولدیغی كبی یالكز عقاب وعقوبت دیمك اولمایوب ایی ویا كوتو یاپیلان بر ایشك طاتلی ویا آجی قارشیلغی ، اجرتی ویریلمك معناسنه مصدردر . واسم اولارق ده بو اجره ده اطلاق اولنور . مثلا « جزاك الله خیراً كثیرا » دیمك الله سكا خیرلی اجرلر ، مكافاتلر ویرسین دیمكدر . انجق مكافات ومجازات كلمه‌لری كفو ومشاركت معنالرینی افهام ایتدیككندن لسان شرعده جناب الله‌ه اسناد اولونمازده ثواب وعقاب ، اجر وجزا كبی تعبیرلر قوللانیلیر . بناءً علیه یوم دین روز جزا ، هر ایشك قارشیلغی ویریلوب بیتیره‌جكی صوك كوندر ، تعبیر آخرله استقبالده مكافات ومجازاتك توزیع اولنه‌جغی وقت دیمكدركه لسان شرعده بوكا یوم آخر ده دینیلیر . ودیندن قضا وحكم معناسی ده مندرجدر . كرك عربجه‌ده وكرك لسانمزده اولسون بوكبی یرلرده یوم وكون كلمه‌لرینك علی الاطلاق وقت معناسنه قوللانیلدیغی ده معلومدر . بوكون نه بر كوندوز ، نه بر كیجه ، نه بر كوندوزله كیجه مجموعی اولان یكرمی درت ساعت معنالرینه اولمیوب كرك كون ، آی ، ییل ، عصر ، دور الخ .. كبی بیلدیكمز وكرك بیلمدیكمز زمان مقیاسلرندن هر هانكی بری اوله بیلیر .

مدت دور فلك بر دمدر آدم بر نفس

بوكون دنیا ، یارین آخرت دیرز . وبونك ایچون دنیا كونلرینه نظراً آخرت كونی بیك سنه ویاخود اللی بیك سنه كبی مقیاسلرله افهام اولنه كلمشدر .

بو ایضاحدن آكلاشیلیركه یوم الدین بتون امیدلرك ویا یأسلرك ابدیته سزان حقیقته كیدرك صوك تحققنی بولدیغی وبر برلرندن تماماً آیرلدیغی صوك دم یقیندر . بوندن صوكره‌سی آرتق یا غایهٔ امید اولان ابدی رضوان اكبر ویا غایهٔ یأس اولان ابدی خسران اكبردر . وبوكون قیامت كوننك صوك لحظه‌سیدر . وبو صورتله یوم الدین قیامته اشارتدر . فقط بونك یوم قیامت اولمسی طولاییسیله بر تناولیدر . بوقدر دینه قیامت دیمك دكلدر . یوم قیامتك قیامت ، یعنی اولمشلرك دیریلمه‌سی دیمك

اولا بعث، حشر و جمع، وقفه یعنی توقف و انتظار، سؤال، حساب، میزان، صراط، نهایت
بتون عمللرك ایی یه ایی ثوابنك، کوتویه کوتو عقابنك توزیعی ایله جزاکبی احوال و مراتبی متضمندر که
دیکرلری بو صوك دوره‌ء جزانك مبادی و مقدماتی اولدیغندن بوراده یوم الدین نظمیله بو غایه
تصریح ایدیلرك ترغیب و ترهیبه قوت ویرلمشدر. بناء علیه یوم الدین مقابلنده یوم قیامت، یوم سؤال
یوم حساب دینلمسی هم ترجمه دکلدر. هم ده بو قوتی و سوق کلامی اخلال ایدر. و دها زیاده تهویل
و ترغیب افاده ایلر.

یوم الدین. جزانك تحقق ایده‌جکی صوك کون دیمك اولدیغندن بو صورت بیانده دینك
اصولنده، عقائدنده بری تشکیل ایدن آخرت عقیده‌سی بر جزء مهمیله تکرار ایدیور ایسه ده دین
کلمه‌سی معنای مصدرینده قوللانمامسه وارلغا دولاییسیله اشارت و ایماء ایتمشدر. چونکه جزا ایله
دین کلمه‌سنده لفظی بر ایجاز، ثواب و عقاب معناسنده ده مقاصد دینه بر اشارت بولندیغی آشکاردر.
معنای مصدرینه گلنجه: دین ذوی العقولی حسن اختیارلریله بالذات خیرلره سوق ایدن
بر وضع الهیدر. بوراده براز توقف ایده‌لم.

بو اولا دینك بر تعریفیدر. چونکه بالذات خیره سوق حقیقی آنجق اونده‌در.
ادیان باطله‌ده ایسه بو سوق وهمی اولور. او خیر شر، اولسه اولسه ذاتنده خیر اولمایان ادعائی ویا
اضافی بر خیره سائق اوله‌بیلیر. مثلا کندی نقطه‌ء نظرینه گوره بر خیر گبی بالاتفاق، بالاتجیلغه و خرسزلغه
تشویق ایده بیلیر. چونکه حسن و حقیقی عقائدینك باشنه قویمسه دکلدر. بناء علیه بو تعریف طولاییسیله
ادیان باطله‌نك دخی ماهیتی گوسترلمشدر. یعنی حقیقتده بویله بر سائق الهی دکل ایکن اویله توهم اولنان
دینلرده دین باطله‌در. ثانیا دینك محلی، شرائطی، ثمره‌سی، ارکانی یعنی جنسی و فصل ممیزی
گوسترلمشدر. و بو معنای شرعی دین کلمه‌سنك بتون معانی لغویه‌سنی جامعدر.

دین حقك محلی عقل صاحبلریدر. بناء علیه جمادات، نباتات، حیوانات، مجنونلر
غیر عاقللر، چوجقلر، معتوهلر گبی قاصرلر، تکلیفات دینیه‌یه محل دکلدر. چونکه عقلدن محروم اولانلر

صاحب اختيار اولمادقلرندن كنديلرندن بر شي صادر اولورسه بلا اختيار اولور كه بو حالده جبر دينيلير. بناءً عليه حيواناتده دين واردر ديمك نهايت مجازي بر تعبيردر.

ديمك كه دينك شرطي عقل و اختياردر. بونلر دينك شرطي، ديانتك ركنيدرلر. عقل بولونمايجه دينك تعلق و تكليفي بولنه‌ميه‌جغي كبي اختيار بولونمايجه‌ده دينك سوقه و تأثيري، تعبير آخرله ديانت بولونماز. بوندن ناشيدر كه دينده علم مسئله‌سندن باشقه برده اراده مسئله‌سي واردر. في الواقع، عالم و عاقل اولمق متدين اولمغه كافي دكلدر. دين‌دار اولمق ايچون دخي هم بيلمك و هم سومك لازمدر. علم و اراده، عقل و اختيار، ذات دينك مجموعنده داخل بر ركن دكلسه‌ده ديانت و تدينك ركنيدرلر. بونك ايچون اسم اولان دين كلمه‌سيله، ديانت معناسنه مصدر اولان دين كلمه‌سنك معنالري قاريشديرلماملدر. ديانت انسانك حسي و نفسي بر مفهوميدر. دين ايسه اونك موضوع و متعلقي اولان حقيقي و نفس الامري بر مفهومدر. آرالرنده‌كي فرق بر حادثهٔ نفسيه ايله مبادیسي و قانونلري آراسنده‌كي فرقدر. تعبير آخرله دين وضع الهي، ديانت كسب بشريدر. بونلري تفريق ايده‌ميانلر عظيم خطالره دوشرلر.

دينك ثمره‌سي بالذات خير اولان عمللردر. يعني صاحبنك كندي ظننده و كندي نقطهٔ نظرينه كوره دكل نفس الامرده و ميزان حقده خير و نافع اولان ايشلردر. بناءً عليه اصل دين‌دارلق خيري نفس الامرده خير اولديغي ايچون اختيار ايدوب ياپمقدر. خير ايسه حقيقتده عمومي اولسون، خصوصي اولسون آخره حالاً ويا استقبالاً نافع اولاندر. خيري حقيقةً خير اولديغي ايچون ياپمق ديمك الله تعالى نامنه ياپمق ديمك اولديغي آشكاردر. چونكه شوايسه حقيقةً بر خيردر ديمك ساده بكا نسبتله دكل، ذاتنده و حق تعالى نظرنده خيردر ديمكك تعبير آخريدر. و حق تعالى عندنده خير اولان هر ايشك براجري، بر ثوابي، بر مكافاتي محققدر. و بونك اك بيوكي اونك رضاسيدر. زيرا جناب حق هر خيرك هر مكافاتك، هر نعمتك منبعي و ضامنيدر. رضاي حقك اك بيوك وسيله‌سي ده حقه رضادر. و حقه راضي اولميان خيري نه ده خير اولديغي ايچون ده ياپاماز. كندينه عائد شيئه بر منفعت آرار. كرچه

خیرك بر حال مجانی اولسی شرط دکلدر . و نزد حقده ضایع و هبا اولان هیچ بر خیر یوقدر . فقط بر خیرك فی الحال بویله بر اذیتی منفعتلی یاپیلسی خلقه نافع اولمه ایچوندر دکل خلقدن منتفع اولمه ایچون یاپیلان و بنا علیه اجری خلقدن ایستنیلن بر شی بر معاوضه در . بو ایسه خیری خیر اولدیغی ایچون یاپمه و حق ایله بر معامله اجرا ایتمك دکلدر . اجری حقدن ایستنیلرك یاپمه ایسه هر حالده حق ایله معامله یاپمه و حق و خیری حقانیه ده یاپمقدر . بوده خیری حقیقةً خیر اولدیغی ایچون یاپمه دیمکدر . چونکه خیر ذاتاً و حقیقةً بویلهدر . فقط بو اجری ده آخرتده ملاحظه ایدرك یاپمه دها یوکسك بر مرتبهٔ کمالدر دیمك اولورکه حقی طانیمایان و حق پرست اولمیانلرك خیری مجرد حقیه و خیری حقیقةً خیر اولدیغی ایچون یاپمه احتماللری یوقدر . و حب خیرك باشی حب حقدر . و صمیمیت و اخلاصك شرط اولی حق پرستلکدر .

ایشته بونك ایچوندرکه دینده حقك حقیقت جنیسی وضع الهی اولمسیدر . چونکه موضوعاتنده ذات حقه مضاف دکلدر ، و اغراض شخصیه ایله معلولدر . بو ایسه بالذات خیر دکل بالذات شر و شرك وجداله سوردکلر . و هر حسن اختیار ایله خیره سوق غایه سنی هیچ تضمن ایتمز . چونکه اغراض شخصیه شائبه سی حسن اینه هر حالده بر سوقده اختیار بشر دیمال بولانیر و فساده اوغرار . و ذاتاً غرض شخصی خیرك بیله خیریتنه مانعدر . فقط وضع الهی نصل آکلاشیلیر ؟ بو نقطه دینك اك مهم بر مسئله سنی تشکیل ایدر . شبهه سز وضع الهی بالذات حق تعالینك علم و اراده و رضاسنی کوسترن دلائل ایله آکلاشیلیر که بونلرك اك قوتلیسی قرآن کبی خطاب الهیدر . قلب و عقل بو خطابی بالضروره و یا بالاستدلال فهم و تلقی ایدر . اساسنده روحك بوتون موجودیتیله اونی وضع الهی اولرق آکلاسی لازمدر .

بو نقطه ده بعضی فیلسوفلر ذوق و وجدانی کافی کورمشلر ، فقط علی الاطلاق ذوق و وجدان یالکز شخصی بر سبب در . و عالمده هر شخصك کندینه مخصوص بر ذوق و وجدانی واردر . و او حالده فردلر قدر ده دین واردر دیمك لازم کلیر . حالبوکه حق بر اولدیغی کبی دین حق ده بردر . و حقی بولمق ایچون ماورای وجدانده بر نظر مطلق ایتمك ایجاب ایدر . شو حالده وجدان کلی و یا بونی تمثیل ایدن بر روح کلی

بولنه‌رق وار. روح كلك قلبنی معیار اولرق اخذ ایتمك ضروری اولور.

دیگر بعضلری یالکز عقله مراجعت ایتمشلر و عقلك هر وقتده حاكم بیلنه اولدیغنی ظن ایتمشلردر. چونكه عقل شخصی دکلدر. نته‌کیم هر بر اولدیغی کبی عقل ایچون ده طریق بردر دیرز. فقط عقل انك ایچین بر واسطه ادراك اولمقله برابر احوال قلبیه‌ده حاکم اولمادیغندن روحك بتون موجودیتنه انطباق ایده‌من. و بناء علیه وضع الهی یی فهم و تلقیده مبادیه محتاج اولدیغی درجه‌ده آلت غیر حاکم دیه ایلری کیدرز.

او حالده وضع الهی اولمقده روح انسانی یه بوتون موجودیتیله منطبق مشهودی و بدیهی برعلم ضروری ایله تجلی ایتملیدرکه بو تجلی بالذات حقك وضع و خطابی اولدیغی کندی کندینه تنبیه و اشعار اولنسون ده بالاخره عقللر تجربه و استدلال ایله، قلبلر ذوق و انشراح ایله بونده اخذ فیض ایتسینلر. ایشته بو علم ضروری‌یه لسان شرعده وحی و بو مظهریته نبوت اطلاق اولنور.

شونی بیلملیدرکه وضع الهی ایله وضع بشرینك ان مهم فرقی او موضوعك تجلیسنده اراده بشرك عامل اولوب اولمامسنه راجعدر. یوقسه وضع الهینك بالکلیه خارج بشریتده تجلیسی شرط دکلدر. و فی الواقع روح انسانیده کی تجلیاتك بر قسمی الهی وضع بشری دکلدر. بناء علیه دینی حقی تشکیل ایدن خطاب و وضع الهی اولا لوح محفوظ فطرتده کسبی اولمیان و اراده اللهی کوسترن بر اضطرار ایله ثابت اولورده بالذات نسبت حق ایله روح کلی تمثیل ایدن بر روح قدسیه‌ده بتون مبادئ برهانیه محتوی مشهودی و ضروری بر علم یقینی و بر وحی مبینه ایله تبیین ایدر. و شوکه بو علم ضروری و معطیاتی بر طرفدن توثیق تجربی و تاریخی، دیکر طرفدن استدلالات عقلیه و اذواق قلبیه ایله طریق کسبدن انکشاف و تعمیم ایدرکیدر. و حیك دائما وجدانده برشانی، عقلده ده برهانی واردر. فقط ورود وحی بتون مشاعری استیلا ایتدیکندن او آنده روح بتون موجودیتیله مشهودده مستغرق اولارق فاعلکجه کسیلیر و فاعلیت ارادیه‌سی و قواسك خصوصیتلری موقتا منقطع اولورده عقلك تشبثی کبی لدنیات وجودی کورور و بالاخره اختیار و اراده‌سی اوکا تبعیت ایدر.

ایشته دین هم بر آنده نبوت دینلن بویله بر وضع الهی ایله ثابت اولور . و بو تجلی بشرده ظهور
ایدرده وضع بشری اولماز . طوغریسی روح بشر علم حقنده فاعل دکل قابلدر . معلومات اویدورولماز
آلینیر . و بونک ایچوندر که علمده نفس ایله خارج آراسنده بر جهت نسبت واردر که بو بر وضع الهیدر . روحک
کندنده اختیاری فاعلیتی اولسه‌یدی اعمال ایتدیکی فکرلرده ایسه علم کاه بولنور کاه بولنماز . بوده بر وضع
بشری اولور . دیمک که هر علم یقینی بر وضع الهیدر . بویله بر جهت تصدیقی ده اختیار و اراده بشرک
تجریدیله ملاحظه ایدلمکه متوقفدر . علی الخصوص دینده کبی طوغریدن طوغری افعال و احوال بشریه ایله
علاقه‌دار و اختیار بشره مبدأ اولان قوانینه حرکتده بو لزوم دها قطعیدر . غرض ، غرض
نشئه‌سی قلب و عقلی سیسلندیرر ، چشم بصیرتی شاشی یاپار ، یا هیچ کوسترمز ویا یاکلش کوستریر .
بونک ایچوندر علم دینده تشهیدن تجرد شرط اعظمدر . «من فسر القرآن برأيه فقد كفر = قرآنی
رأیی ایله تفسیر ایدن کافر اولور» حدیث شریفی ده بونی ناطقدر . وحی ایسه سویلدیکمز کبی بتون مشاعری
قابلیته رد و قوۀ اراده‌یی او آنده تعطیل ایدرک کلیر و بناءً علیه هیچ بر شائبۀ کسب و اعمال و هیچ بر
شائبۀ تشهی اولمقسزین روحک قابلیت صرفه‌سی اوزرنده ظاهر و باطننده تام بر تلقیه ضروریه ایله
وضع الهی‌یی ویرن اک بدیهی ، اک ضروری بر علم یقینی اولدیغی جهتله عادی اولان علوم یقینیه فوقنده
وضع الهینک شاهد اکملی اولان و مضمونده‌کی براهین عقلیه و حقیقتنده‌کی سائر تجربه‌لرله دخی تحقیق
تأیید ایدن بر مشاهده خطابدر . و بو صورتله هر مشاهده کبی قلب و عقلک فاعلیت اختیاریه‌سی فوقنده
اولمقله برابر قابلیت فطریه‌سندن ده خارج دکلدر . بونک ایچوندر دینده بعد الاخذ بالخاصه اصول
نقطۀ نظرندن عقلک طریق استقرا ایله ادراکات جمله‌سنه داخل اولور و یالکز استنتاج بو وادیده
کافی کلمز و علمده اولدیغی کبی بونده ده کشف نظریه‌یه متقدمدر . شو فرق ایله که بونده تجربۀ فردیه‌سی
احاطه‌یه کافی دکلدر . او ایچون اصل الاصول اولان توحید حقنده محکمه اوله بیلیر . حقایق دینیه و مسائل
تشریعیه‌ده تکرر مشاهده‌سی ، تجربه‌سی عصرلره متوقف نیجه مطالب مهمه واردر . و بونک ایچوندر علم دینده
دخی عقل و نقلک اهمیتی درکاردر . و فی الحقیقه اسلامده ده وضع الهی‌یی بیلدیرن دلیل درتدر . کتاب

سنت، اجماع امت، قیاسدر. و بونلرده اولکی اوچی مثبت و دردنجیسی مظهردر.

دین عقلك فصل ممیزی ذوی العقولی حسن اختیارلری ایله بالذات خیرات سوق ایتمکدر. تعبیر آخرله دین حسن نظرله دکل سوه سوه خیر یاپان فاعل مختار انسانلر یتشدیرن بر قانون تربیه‌در. و بوده سعادتلرده خیرك فاعلیدر. دیمك دینك خیره سوقی ضروری و جبری دکلدر. او اولا اختیاری تشویق ایدر و داها حسن اختیارك معیارینی ویرر. عاقبت حسنه ایله عاقبت سیئه‌یی کوسترهرك انتباهه کتیرر. و خیره سوقی بر کوکل خوشلغیله یاپه‌ریه ایستر. بونك ایچوندر دینده جبر یوقدر دینلیر. «لا اکراه فی الدین» زیرا خیره جبر ایدلدیکی زمان او خیرك فاعلی مجبور اولان دکل آمر مجبر اولاندر. حال بوکه دین، انسانی انسانلقمش، خیرخواه، خیرکار بر فاعل مختار یاپمق ایچوندر. بو ایسه ده دینك ذاتنده دکل انسانك اختیارنده و اونکله دیانتنده و بونك استجلابنده‌کی توفیقه منعقددر. دین نه قدر حسن اولورسه اولسون جاهللرده بر سرمه مؤثر اولمیه‌جغی کبی عاقلنده بیله اختیار منضم اولمدقجه، تعبیر آخرله دیانت تحقق ایتمکسزین اجرای تأثیر ایتمز «ان تنصروا الله ینصرکم» بو حسن اختیارده. بو دیانته صاحب اولمیانلر، یا دیکرلرینك جبریله خیره سوق ایدلدکلرنده حریته مالك اولمدیقلرنده اونلرك آلت اجرائیه‌سی اولان بر فاعل مجبور قالیر ویا بر عامل شر و فساد اولور کیدر. بو مناسبتله شونی تمیز ایتمك لازم کلیر که دینك سوقی باشقه دینك سوقه بینه باشقه‌در. علم کبی دینك ده سوقی جبری دکلدر. چونکه وجوب عقلی و وجوب فعلی‌یه علت دکلدر. اونلرك علتی اراده و قدرتدر. فقط دین حقا سوق ذاتنده بر خیر کلیدر. بونك ایچون ولایت خاصه ویا ولایت عامه ایله تام دیانتك خیراته سوقده جبری یاپدیغی، تعبیر آخرله جبراً خیر یاپدیردیغی مواقع واردر. از جمله ابوینك اولادی سوق و تربیه‌سی، امر بالمعروف و نهی عن المنکر مسائلی بو قبیلدندر. بو فرقك منشائی شودر. اختیار و اراده دینك بر جزئی دکلدر، ده تأثیرینك بر شرطیدر. فقط دیانتك جزئیدر. ده دینده سوییه یوکسنکی قانونده بر دائره فاعل مختارك تأثیرلری بیننده فرق عظیم واردر.

حاصلی دین، احیاده و مس موضوعی اولورده عقل و اختیاره تکلیف اولنان حسن و خیر قانونلرینك هیئات مجموعه‌سیدر که ملت و شریعت دخی تعبیر ایدیلیر. دیانت ده بو قانونلرك حسن اختیار ایله تطبیقیدر.

کرچه عملك ایمانه جزء اولوب اولمادیغی مناقشه ایدلسه ده طوغریسی عمل ایمانك جزئی دگل بر ثمره‌سی، نتیجه‌سی اولدیغی تحقیق اولونمش ایسه ده ترك ایمانك و ترك عملك دیانتده، احكام ایمانیه و احكام عملیه‌ده ذات دینده داخل بر رکن اولدقلرنده اصلا اختلاف ایدلمشدر.

دینه عملك بو فصل ممیزینی ایچه تصور ایدیلدیکن زمان آكلارزکه تجربه و استدلال عقلی نقطه‌ـ نظرندن بر دینك حقیقی دیانت قابلیتی شرطیله عموم و عداله ایندیکی خیرلرك، سعادتلرك تحققی ایله تبیین ایتمکدر. دینه باطلك و عدلری دیانتیله معکوساً متناسب ایکن دینه حقك و عدلری دیانتیله مستقیماً متناسب اولور. فی الواقع تاریخ اسلامه باقدیغمز زمانده دینه اسلامی بویله بولیورز. تا عصر سعادتدن بری مسلمانلر نه زمانه دینلرینه دیانت صادقه ایله صاریلمشلرسه خیر حقیقییی آكلامشلر و یاپمشلر، فیضلری خیرلری، سعادتلری او نسبتده تزاید ایتمشدر، مسعود یاشامشلر. مسعود و مسعود یاشاتمشلر «من جاء بالحسنة فله عشر امثالها».

فقط زمانمزده آوروپالیلردن بعضلری دیورلرکه «عصر حاضر انسانلری سعادتی نفع و خیرده دگل انتفاعده کوریور. بالذات برحق و بالذات بر خیر طانیمیور. و بونك ایچوندر وضع الهی اولان دینه حقه آرتق اونلرك سوقلرینی، اراده‌لرینی ترجیح ایتمیور، تمدنی انسانلری آنجق شخصی انتفاع ضبط و اداره ایدرسه ایده‌جکدر. بناءعلیه اونلر وضع بشری اولان دینلرینه تطبیق ایتملی و اداره‌لری بونلر تعقیب ایده‌رك بشریت حاضره‌نك اصطفاسی بویله‌جه یعنی بر طرفدن مجادله‌یه سوق ایدلملی، دیگر طرفدن صرف میخانیکی قانونلرله جبر و قوت ایچنده طوتوب کوتورملیدر. طبیعتده مرحمت یوقدر، زور واردر، حریت دگل، جبر و اضطرار حاکمدر.» بونلره کوره بشریت حاضره انتفاع شخصی حرصیله چارناچار بویله‌جه [illegible] بر مجادله‌یه آتیلمقده و محبت یرینه خصومت حکمفرما اولمقده‌در. بویله دیینلر دینه حقه طوغرو ایسه. حقیقتلر اونلرك ثوابنه دگل عقابنه لایقدرلر دیمکه مساویدر. و دینه حقك شرکده کوستردیکی نتیجه الیمه‌یه استحقاقی اعتراف ایتمکدر. و «ظهر الفساد فی البر والبحر بما کسبت ایدی الناس لیذیقهم بعض الذی عملوا لعلهم یرجعون» مضمونی تصدیق ایتمکدر. بوده

توحيد ايله رحمان رحيم صفاتيله انسانلرى حمده ايتدرن وبناءً عليه رب العالمينك بر اثر جلال وربوبيت جبروتيدر. حمد تعالى انسانده بو صورتله ده كورونور. بو خصوص انتقالى بيزسه حالده كه ابتلاء جدال ايله استقبالده كى يوم الدينك مكافات ومجازاتى درجه يه چيقدر. نته كيم آلمانيه فيلسوفى قانت بيله جناب اللهك وجوب وجودينى عقل عملى ايله آخرتك وجوب وجودندن استنتاج ايتمشدر. بو صورتله يوم آخرت دينك واردا ايمانه ودياتك بر اصل مهمى تشكيل ايدر. دا كونك دينه بويله بر اختصاصى واردر. «مالك يوم الدين» آيتنده بو تشبيه دائنلرك تصريحى بو حيثيتله ده پك بليغ اولمشدر. دينك بويله بر كونى واردر.

بوكا بناءً ابن جرير تفسيرنده نقل ايلديكى اوزره بعض مفسرين بوراده كى دينى ساده مكافات ومجازات معناسنه دكل، ملت وشريعت دخى دينلن معناى معروفنه حمل ايدرك تفسير ايتمشلردر كه بو صورتله «يوم الدين» معناى معروفنه عيسيله دينك معلوم اولان مهم كونى ديمك اولور كه بوندن ده كنايةً آخرت ويوم قيامت آكلاشيلير. ابتداء خطابه نظراً اولكى فهم، انتهاء خطابه نظراً ده ايكنجى مناسبدر. بونك ايچون بزده بو ايكى مفهومى ضايع ايتمه مك ايچون مآلنده «دين كونك مالكى» ديدك.

قرائت — بوراده ايكى قرائت واردر. عشره دن «د، ا، جع، ف، ك، ح» يعنى نافع، ابن كثير، ابو عمرو، ابن عامر، حمزه، ابو جعفر قرائتلرنده الفسز اوله رق «ملك يوم الدين» اوقونور. «و، ن، خل، يح» يعنى عاصم، كسائى، يعقوب، خلف عاشر قرائتلرنده ده «مالك يوم الدين» اوقونور كه بزم قرائتمزده بودر. وفاتحه ده معنى ايله علاقه دار وجوه قرائت آنجق بوراده در. اولكى ميمك ضميله ملك مصدرندن صفت مشبهه صيغه سى، ايكنجيسى ده ميمك كسريله ملك مصدرندن اسم فاعل صيغه سيدر. بو كلمه لر قوت معناسيله علاقه داردر. برى اولاً وبالذات نفوس انسانيه اوزرنده تصرف، ديكرى ده اولا وبالذات

اموالك اعيانه و منافعنه اوزرنده تصرف قوتيدر . ملكيت نفع عام ايچوننده رأى و تدبير ، امر و نهى
وعد و وعيد ، تلطيف و تحريم كبى حقوقه و صلاحيته ايله ذوى العقول نفوس انسانيه اوزرنده تصرف
و اجراى حكم ايدرك بر هيأت اجتماعيه‌يى ربط و ضبط و تشخصيت واحده شكلنده تمثيل ايدن مستقل بر
ولايت عامه قدرتنى افاده ايدر . مالكيت ايسه مال اولان اعيانه و حصهٔ اعيانه اوزرنده
فردك نفع خاصى ايچون بالاستقلال ضبط و تصرف حق و صلاحيتى ديمك اولان ولايت خاصه قدرتنى
افاده ايدر . بونلردن هر برينك يكديگرينه بر جهت ارتباطى واردر . گرك مالكيت مطلقه و گرك
ملكيت مطلقه ايكيسى ده بالاصاله رب العالمينه مخصوصدر . چونكه حياتى كندى يدنده اولميان بشرك
بو صفتلرله اتصافى بالطبع اضافى ، نيابى و مستعار اولديغى آشكاردر . مع ما فيه دنياده و زمانه حيالده
بشريتك يقانه خودكامانه غرورينى تسكين ايدن ده بو اضافى و نيابى اولان ملك و ملكدر . چونكه
بونلر دنياده حيات و سعادتك اك مهم شرائط اساسيه‌سندندر . فى الحقيقه حيات و سعادت حيات
اولا بر مملكته متوقفدر . مملكت ايسه ملك و ملك يرى ديمكدر كه بوكا لسانمزده عوام ايله "وطن" لسان شرعى
ايله دها فصيح اولارق "دار" ديرلر . بر مملكتده حيات و منفعت خاصه ملك و مالك ايله يعنى
ملكيت فرديه ايله قائمدر . بونك ضمانى اولان حيات و منفعت عامه ده ملك و ملك ايله يعنى
انضباط اجتماعى‌يى تأمين ايدن دولت و رئيس دولت ايله قائمدر . بونلرك قوامى ده هر ايكيسنك
ذاتى و اصيلى اولمايوب يكديگرينك ضمانته محتاج اولدقلرينى بيلمك و آرالرنده نسبت حقه انحفاظيله
ايدن آهنك تناسبى بولمقله ممكندر . فردى و ملكيت فرديه‌يى بوغان اجتماعيت مطلقه ، اعضاسنك
بتون خواصى فلجه اوغرامايه و ياآنك تركى بسيط و فقط هيجانلى بر خاطره ايله قيورانان بر بدنه بكزه
جمعيتى ، ملكيت اجتماعيه‌يى بوغان فرديت مطلقه ده عضويتى منحل اولوب جانى بوغازينه گلمسه و گوزلرى
جو هوايه ديكلمسه بر محتضرك دم واپسينده‌كى سكرات بحرانى ياشايانه حلقومنى اكدير . بونك
ايچون ملك و ملكدن هر برينك ضعفى بر فلاكتدر . ملك و حكومتنك قسماً و يا تماماً فقدانى بالذات
نفع عامك اونسبته انقطاعيدر . ملك و مالكيتك بعضاً و يا كلاً فقدانى ده نفع خاصك و يا نفع كلك

انقطاعیدر. واکثریا برینك زوالی دیکرینك زوالنی استلزام ایدر. بونلرك ایکیسنك بردن فقدانی ایسه العیاذ بالله مصیبت کبرا و فلاکت عظمادر. هر برینك خیالنی تصور ده بیله بشریت بو عاقبت الیمه‌نك فجاعتنی دویار. دویدیغی ایچوندر که بوتون بداهت قارشیسنده کندیسنك فی الحال اضافی دکل حقیقی و مطلق بر ملك ویا مالك اولدیغی وهمندن قورتوله‌مامز. وجود و نعمت نقطهٔ نظرندن ملکیت شبهه‌سز دها جاذبه‌لیدر. لکن عدم و نقمت نقطهٔ نظرندن ده زوال مالکیت دها دهشتلی و دها قورقنجدر. ایشته بو آیت جلیله بشریتك زمان حالده‌کی بو حصهٔ اضافتنی سلب ایتمه‌رك استقبالده مع الخصوص آخرتده بونك دخی مسلوب اوله‌جغنی و او زمانده یالکز جناب رب العالمینك ازلی و ابدی اولان مالکیت حقیقیه و مالکیت مطلقه‌سی قاله‌جغنی ده بیان بیوریور

«لمن الملك الیوم لله الواحد القهار»، «یوم لا تملك نفس لنفس شیئا والامر یومئذ لله»

ایلك نظرده بو انذار نه قدر دهشتلیدر. بنم بنم دیرکن مملکت، حکومت ضایع ایتمه‌نك نه فلاکت اولدیغنی ادراك ایدنلر کیمسه‌یه ویرمم دیرکن ولو حبهٔ واحده اولسون ملکسز قالدیغنی کورنلر بو دهشتلی عظمتنی نه چابوق حس ایدرلر. لکن فانیده اونی صوکره دکل اوکجه‌دن حس ایتملیدر. بونکله برابر آیت جلیله یأس آور دکلدر. اضافی و نیابی اولان مالکیت و یا ملکیتك زائل اولوب صاحب اصلی و حقیقیسنه رجوع ایده‌جکی او کونده نه فقر کلی اولان عدم کلی یوزنی کوسترمیور. نه ملك مطلقه نه ملك مطلقه هیچ بر مفقود اولمیور. بوتون موجودیتیله صاحب حقیقیسی اولان رب العالمینك رحمانیت و رحیمیتیله ید قدرتنده طوپلانمش بولونیور. بناء علیه مملکت ربانیه‌نك تابعیتنی طاشیانلر او کونده حصهٔ سعادتلرینی مرتبه‌لرینه کوره بالغاً ما بلغ آله‌جقلر و او تابعیتی حائز اولمیانلر ده حرمان ابدیه قاتلانوب کیده‌جکلردر. چونکه او کونده تبدیل تابعیته آرتق امکان قالمیه‌جق، باشقه مملکت، باشقه حکومت بولنمیه‌جقدر. بو کونده فنالغه بایلارکه زیاده یوقلغه کوز دیکنلر، عدمی نعمت صایانلر او کونده اوندن ده محروم اوله‌جقلردر. میزان حقك مقتضاسی بودر.

ایشته مالك قرائتی بو انذار و تهدیدی ملکیت فردیه نقطهٔ نظرندن، ملك قرائتی ده

ملكيت اجتماعيه نقطهٔ نظرندن افهام و تبليغ ايتمكده در. ايكى انزالك بر قرائتده جمعى فاتحه ده
رحمانيت الٰهيه مساعده ايتمسه واك بيوك بلاغت بونلرك ايكى قرائته توزيعنده تجلى ايتمشدر.

تلخيص علمى — فاتحه ده ايلك وقفهٔ تامك تضمن ايلديكى بو اوچ آيت بر مطلوب ايله
بش دليلندن مركب بر قضيه در. شويله كه: حمد الله مخصوصدر. چونكه الله بوكا ذاتاً وصفةً مستحقدر.
ذاتاً مستحقدر، چونكه اللهدر، ذاتنده بحق معبوددر. صفةً مستحقدر، چونكه رب العالميندر،
وچونكه رحماندر، وچونكه رحيمدر، وچونكه مالك يوم الديندر. برنجى دليل نظراً «الحمد لله» قضيه سى
«درت عدد دلى چيفتدر» قضيه سى كبى قضايا قياساتها معها وياخود فطريات دينيه قضيه لر جمله سندندر
ديكرلرده انفس وآفاقك ملاحظه سيله نظام عالمده مستنبط مبدأ و معاد دليللرينك اجماليدركه
قرآنده تفصيل اولنه جقدر. وجوه واسباب تعظيمك هپسنى تضمن ايدن بو اخبار واثباتده مذكوره
جميع قضيه و دليللر بر انشاء و بر ايجاب تكليفه دخى اشارتدرلر. صانكه جناب الله شويله بيوروييور:
«اى انسانلر! اى ذوى العقول! سز حسن محضه، كمال مطلقه تعظيم ايدر ايسه كز بن اللهم
هر كمال بندهدر. واكر قدرت واحسانه تعظيم ايدر ايسه كز بن رب العالمينم. واكر استقباله طمعاً
تعظيم ايدر ايسه كز بن رحمن رحيمم. واكر خوف وخشيت ايله تعظيم ايدر ايسه كز بن مالك يوم الدينم.
بناءً عليه اسباب تعظيمك هپسنى جامع اولان بر معبود حقم».

بونى دويان عقل صاحبى مخاطبلرده «عجبا الله تعاليه نصل و نه صورتله حمد ايده لم» ديه
البته كنديلرينه صوره جقدر. ايشته بوكا جواباً بر اسلوب التفات ايله:

[اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِينُ] بيورولمشكه «بويله ديكز» مآلنى افاده
ايتديكى حالده بلاغت افاده بونى تقديره حاجت براقمامشدر. «اياك» سكا معناسنه ضمير منفصل
ومقدمده كى «نعبد» فعلنك مفعول بهيدر. مفعولك بويله اولمسى قصر واختصاصى افاده
ايتديكندن «باشقه سنه دكل آنجق سكا» ديمك اولور. «نعبد» عَبَدَ، عبودت، عبوديت مصدرنه

دخی جامع اولان عبادت مصدرندن فعل مضارع متكلم مع الغیر صیغه‌سیدر. او حالده عبادت نه‌در؟

لسان شرعده عبادت، نیته متوقف اولرق یاپیلمه‌سنده ثواب اولان و جناب اللّهه قربت افاده ایدن طاعت مخصوصه‌در. طاعت، نیته متوقف اولسون اولماسون كیمك ایچون یاپیلدیغی بیلنسه بیلنمه‌سه یاپیلمه‌سی ثواب اولان فعلی یاپمقدر. قربت، نیته متوقف اولماسه بیله یاپیلمه‌سی ثواب اولان فعلی كیمه یاپیلدیغی بیلرك یعنی یاقلاشمق ایسته‌دیكی ذاتی معیّنه‌رك یاپمقدر. بناءً علیه هر عبادت اللّهه بر قربت، بر طاعتدر. فقط هر طاعت قربت اولماز و هر قربت عبادت اولماز. مثلا معرفة اللّه ایچون فكر و نظر بر طاعتدر. لكن تقرب ایدیلمك ایسته‌نیلن جناب اللّه حال نظرده هنوز تعیّنمش اولمادیغندن بو نظر بر قربت دكلدر. نیته متوقف اولمادیغندن عبادت ده دكلدر. قرآن اوقومق، محتاجلره یاردم ایتمك، صدقه ویرمك، وقف یاپمق، كوله آزاد ایتمك كبی نیته متوقف اولمیان فعللر هم قربت و هم طاعتدر، عبادت دكلدر. لكن نماز، اوروج، زكات، حج، جهاد كبی نیت ایله مشروط اولان فعللر هم عبادت، هم قربت، هم طاعتدر.

دیمك كه عبادت شرعیه، انسانك روحاً و جسماً، ظاهراً و باطناً بتون موجودیتیله یالكز اللّهه یاپیلان شعورلی بر طاعت و قربتدر. اولاً بونده نیت شرطدر. نیت ایسه یاپیلاجق فعلك ایجادنده آنجق اللّهه طاعت و تقرب قصد ایتمك دیمك اولان ارادۀ حادثه‌در. عزم، فعله متقدم، قصد، فعله مقارن اولدیغی كبی نیت ده منوی علم ایله برابر مقارن اولور. هم علم و هم اراده‌یی احتوا ایدن بو شعور تام روح و قلبك بر ایشیدر. ثانیاً، بو نیتله برابر عند اللّهده طاعت اولان بر فعل اظهار ایدلمسی ده لازمدر كه عبادت اولسون. یوقسه یالكز قلب و وجدانده قالان تفكر، تذكر كبی بر فعل باطنه طاعت و قربت اولسه ده عبادت اولماز. بونك ایچوندر كه عبادتلرك باشی اولان ایمانده ساده‌جه تصدیق قلبی كفایت ایتمزده بونك تصحیحی اولمازسه لساناً اقرار ایله ظاهره اخراج ایدلمسی دخی لازم كلیر. كذلك نیته اقتران ایتمه‌رك یالكز ظاهرده یاپیلان فعللر دخی نه اولورسه اولسون عبادت اولماز. نیتسز یاتوب قالقمه

نماز دکل ، نیتسز آچ طورمق اوروج دکل ، نیتسز صدقه ویرمك ، اعانه یاپمق زکات دکل ، نیتسز کعبه یه ، عرفاته سیاحت ایدوب طولاشمق حج دکل ، نیتسز محاربه ایتمك شهید ویا غازی یاپان جهاد دکل الخ ... او حالده سوء نیتله یعنی اللهه طاعت و قربت قصدندن یا عدا بر مقصدله یاپیلان فعللر صحیح عبادت اولماز . کورولیورکه لسانمزده کی استعماللرینه نظراً طاپمق ، طاپینمق ، طاپنمق کلمه لری عبادتك دکل مع الاطلاق اطاعتك معناسی اوله بیله جکدر . حتی طاپمق و طاپینمق کلمه لرنده آز چوق نه یاپدیغنی بیلمه مك کبی بر شعورسزلق معناسی آکلاشیلیر ده بونلر پوته طاپمق ، حاجه طاپینمق کبی موقعلرده قوللانیلیر . بناءً علیه « سکا عبادت ایدرز » یرنده ساده جه تورکجه اولسون دییه « سکا طاپارز » ویا « طاپینیرز » دیمك لسانمزك نزاهتنی ضایع ایتمك اولور . قوللق ایتمك شعور نقطهٔ نظرندن طاپمق کلمه سندن داها ایی در . بوده عبادتدن ضعیف اولان عبودیتك معناسیدر . مع ما فیه اسلامده بوتون نصوص دینك استقرا سیله تقرر ایدن معنای شرعیدن اول وارنده مأخوذ اولان معنای لغوی ملاحظه ایدلدیکی زمان بونلرك آراسنده بر معنای مشترك واردرکه عبادت دینلدیکی زمان اولا اونی ملاحظه ایتمك و فاتحه ده ده بونده باشلامق اقتضا ایدر . شو حالده او ندر ؟

بو معنی « ع ب د » مادهٔ اصلیه سنك ان عمومی اولان معناسی نه ایسه اودرکه بوده عبودت ویا عَبَدْة مصدرلرنده در . عبد و معبود وصفلرنده ده مندرجدر . بالاده اشارت ایتدیکمز وجهله عبودت ، عبودیت ، عبادت بر مرتبه طاعت معناسنی افاده ایدرلرکه اخصی عبادت ، اعمی عبودتدر . و عبودت لسان عربده تذلل معناسنی متضمندر . عبودیت اظهار تذلل ، عبادت بوندن داها قوتلیسی اولدرکه خضوع و خشوعك ، تعظیمك ان صوك درجه سیدر . بوندن ایچوندرکه جمهور مفسرین بونی « غایهٔ خضوعك اقصاسی » دییه تفسیر ایدرلر . بوده بعضی صورتده اطاعت کامله معناسنی تضمن ایدر . تفسیر ابو حیانده ابن سکیتدن عبادتك تجرید معناسندن مأخوذ اولدیغی ده نقل ایدلمشدر . شارح قاموسك بیاننه کوره ده عبادت فرض ویا مذهب معنالرینه کلمه (عبد) ماده سندن مأخوذدر . عبادت اللهك راضی اولدیغی شئ یاپمق ، عبودیت ده اللهك یاپدیغنه راضی اولمق دییه ده تفسیر ایدلمشدر .

چونكه لسان شرعده عبوديتك عبادتدن گاه ادنى وگاه اعلى اولەرق قوللانيلديغى واردر.

عبوديت محمديه عبارتندن دها اخص بر معنى افاده ايدر.

بو معنانك علم النفس نقطهٔ نظرندن ايضاحى: انسانك حياتى لذت ايله المك گذرگاهيدر. روح بشر المدن قورقيور، لذتدن خوشلانير. اسباب الم قارشيسنده اوركلنير ويا قورقار، اسباب لذت قارشيسنده ده اميدلنير ويا حرصلانير. كسب بشرك ناظمى ده ايشته حالدن استقباله بو قورقو ايله اميدك متوالى تقابل وتصادميدر. اميد سيلنديكى زمان يأس قابلار، فعاليت سونر. قورقو سيلنديكى زمانده طغيانه باشلار، عاقبت دوشونولمز، فعاليت مفيده يابيلماز، استحصال يرينه استهلاك قائم اولور. اميدك ايچنده بر قورقو، قورقونك ايچنده بر اميد بولنمقه وظيفه حسى عطالته دوشر. آچلرى چاليشديران طويمق اميدى، طوقلرى چاليشديران آچلق قورقوسيدر.

حيات بشر داخل ايله خارجك بر معادلەسيدر. تنفسدن طوتوكزده ال ايچلرينه وارنجەيه قدر اسباب ولذائذ حياتك بر چوغى انسانه خارجندن كلير، داخلندن كلنلرك چوغى ده كندى وضعى دكلدر. بالضروره هركس حياتنك، اميد ومخافتنك عاملى يالكز كنديسى اولماديغنى آز چوق دويار. بو ده كندى كنديسنه براقيلديغى انسانك هيچ اولديغنى آكلادير. انسانك بو عجزينى، بو دويغوسنى اونوتديغى، كنديندن كچديكى زمانلر كرچه چوقدر. فقط نه اولورسه اولسون هيچ بر فرد كندى كندينه بو عجز سايەسنده حقيقتاً عقلى اولانلرده اميد ايله مخافتك بو جاذبه ودافعەسندن آيريلمازلر.

فى الحقيقه آفاقه نظراً روح بشرده نه اميدك نهايتى واردر، نه ده قورقونك. خلقنده اسباب اميد محدود اولماديغى كبى اسباب مخافت ده اويلەدر. روح بشر زمان زمان معينه اميدلر ومعينه مخافتلر قارشيسنده على التوالى متأثر اولوركن بر طرفدن ده كليتيله غير معينه، غير محدود، غير متناهى اميدلر قورقولرك تأثير مطلقى آلتنده بولنور. وبورادە بتون اميدلرله بتون قورقولرك قارشى قارشيه اخذ موقع ايدرك بر نقطەده تلاقى ايتدكلرينى كورور كه عين حقيقتدر. واو زمان كنديسنده اويله بر علاقه اويانير كه بو علاقه بر طرفدن بتون محبتلرى، ديكر طرفدن بتون مخافتلرى احتوا ايدن بر خوف ورجا هيجانيله تجلى ايدر.

ایشته روح انسانینك بوتون کلیتیله متأثر اولدیغی مطلقه بر خوف و رجاء عاملنه قارشی طویدیغی بو علاقه فطرتده کی معبود و عبادت فکرینك منشأیدر که بتون حس وظیفه بوندن طوغیور. و هر شخصك جبلت اخلاقیه سی، استقبالی، سعادتی، شقاوتی بونده کی جدیت ایله متناسبدر. و انسان بو حسی نه یه ربط ایدرسه معبودی اودر.

کاه جهالت وکاه تربیه و اعتیادده کی خصوصیت دولاییسیله بعضی وجدانلر یوکسلمزده معین و محدود بر امیدك مجبوری ویا بر قورقونك مقهوری قالیرلر. و او کا معین بر زمانه ایچنده بتون کلیتیله اوکا باغلانیر. و اوکا نه بونده اولورکه اولنتی فدا ویا اوکا اقتحام ایتمکه کندیسنی اعطا بو قدر کبی تصور ایدر. آرتق او بر امیدك عاملی اوکا سورسه ویا او قورقونك عاملنده اوکا بیلمشدرکه بونلر اوکا بتون سوکیلدك غایه سی ویا بتون قورقولرك منتهاسی کبی کورینور. حالبوکه بونلرك بریسی عینه وجودی دیکری عینه عدمی تمثیل ایدر. و او زوالی وجدانلر بویله محدود و متناهی بر سبب مخلوقه بویله کلیتیله باغلانیویرمه سی اونك حضورنده اوکا تذللده، اوکا طاپینمقده سوق ایدرکه بتون شعور و تذلله بورغولور. و او لحظه ده اونك ایلریسنی کورمه یه جك عقلده اثر قالماز. انسانلرده معبود حقیقی و عبودیت حقیقیه علاقه سنی اونوتدوراره بتون مصائبی احضار ایدن شرك ده منشأی بودر. مشرکلرك جاهلی جاهلنه درلو درلو بوتلری، باطل و مخفی معبودلری هپ بو حس ایله ظهور ایتمشدر. وحیاتمزده حالا بویله وجدانلر ظهور ایدیکلنده یك چوقدر. حتی کندیلرینی معبود و عبادت فکریله هیچ علاقه‌دار دکل کبی ظن ایدنلر هر لحظه بویله بر معبود دکیشدیررلر و بتون حیاتلرینی ریب سلطه ایچنده کچیررلر و کندیلری اولدوکجه صوکره کیری قالان حیاتلری بر لحظه بیله دوشونمزلر. لکن شوراسی محقق و مستغنیدر که بتون موجودیتی فانیده باغلایان هر کوکل خسران و تهلکه یه نامزددر. چونکه او جاذبهٔ فانیه بر کون اولوب قوپاجقدر. هانکی فانی واردر که سنا سنده اول یقیلوب کیتمه جکنی و سنك بتون آماللرینی بخش ایده بیله جکنی وعد و تأمینه ایده بیلسین. آیاغنك آلتنده کی ارض، باشنك اوستنده کی کونش بیله سکا بو تأمیناتی ویره مز. او تأمیناتی حی و قیوم اولان خالق تعالادن باشقه ویره بیله جك هیچ بر شی

یوقدر. وفی الحقیقه عبادت اونك حقیدر. دائماً اوکا عبادت ایدرزکه دیکر امیدلره قورقولره کندیمزی تماماً قاپدیرمایز وظیفه‌مز یولنده شاشیرمایز واونلردن هرکس مستفید اولور.

علیه الصلاة والسلام افندیمز بیورمشلرکه « سؤمن تازه اکینه کیبدر، روزکار اسدکجه یاتار فقط ینه دوغرولور قالقار. کافر ایسه چام آغاجنه بکزر، روزکار اسدکجه کورلدر اما برکره ییقیلدیمی بر دها قالقماز ». چونکه کافر فانی‌یه، مؤمن ایسه حی باقی‌یه مربوطدر.

وفات پیغمبری اوزرینه اصحاب کرام پك متأثر اولمشلر وعادتا شاشیرمشلر ایدی. حضرت عمرالفاروق بیله « پیغمبر وفات ایتمدی دیمه، هرکیم اویله دیرسه وورورم » دیمکه قدر وارمشدی. فقط صدیق اعظم افندیمز درحال « وما محمد الا رسول قد خلت من قبله الرسل افان مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم » آیت جلیله‌سنی اوقویوب « ای مؤمنلر! اکر محمده عبادت ایدیورسه‌کز ایشته او وفات ایتدی. واکر اونی کوندرن الله تعالی‌یه عبادت ایدیورسه‌کز او حی لایموتدر » مآلنده‌کی نطقی ایراد ایدنجه اصحاب کرام کندیلرینی طوپلامشلردی. بو حقیقت هر زمان عینی حقیقت و بو قانون هر وقت جاری اولان بر قانوندر.

کوکلر فانیاته باغلاندیغی زمانده علی الاکثر مبدأ امید ایله مبدأ مخافتی باشقه باشقه کورور. واو زمانده باقارسکز بر طرفده دلبر سوکی معبودلری، بر طرفده ده قهرمان قورقو معبودلری دیزلمشدر. ایکیسنك آراسنده قالان زواللی قلب ایکیسنه‌ده کندینی سودیروب قورقوسنی دفع ایتمه امیدینه ایرمك ایچون نه هیجانلی قوربانلر، نه غیر معقول تذللر، نه تعظیملر اظهار ایدرك حیات ینی طاپینیر. واونك فکرنجه بو بر عبادت اولور. فقط نه فائده که نظرنده امیدی ویرن باشقه، قورقویی ویرن باشقه، و بونلری برلشدیرن حاکم بر مبدأ یوقدر. بویله اولنجه ده بتون مساعی هدر وعبث واو کوکل بو ایکی مخالف قوتك متمادیاً نزاع ایتدکلری بر معرکه بحراندر. وآرتق بر سکینت واطمئنانه طویمه احتمالی مفقوددر.

امید وقورقو بر مبدأده کلنجه دینه اونده برلشنجه مثبت ومنفی بر صورتده تأثیر اولرق

دویولملیدرکه بربرینه دیکرینی افاده ایتمك استعدادی حاصل اولسونده ده قلب بر اطمئنانه دویه بیلسین وحیاتنده اونکله یوروسونده . صوسزلغنده‌کی حرارت وصویی ایچدیکم زمانکی نشئه اکر صوصمه ایله بری مثبت ، بری منفی اولارق تأثیرلرندن عبارت ایسه هر صوصادیغم زمانده صویه قوشمانك بر معناسی واردر . فقط بوکوزك بری صویك دیکری آتشك اثرلری ایسه صوایله آتش بیننده حاکم بر سبب مشترك ده یوق ایسه آتشدن صویه ، صودن آتشه قوشمق تعب نامتناهیدن باشقه هیچ بر نتیجه ویرمز . بناءً علیه ابتدایله مخافتك مبدأ احدده توحیدی بو جهتله ده ضروریدر . ورب واحد ، رب متفرقه‌دن خیرلیدر . حال بوکه بالاده ایضاح ایلدیکمز وجهله فانیاتده بو وحدت ، ایکی تفرقه‌یه محکومدر . وحقیقتده رب واحد بزم شعوریمزی وشعوریمزله خارجیمزی ربط وضبط ایدن حق تعالادر . وبن اولا ، اوکا قانونه عبادت ایتملی‌یم .

حاصلی فطرت بشرده عبادت ، روحی تخریب ایدن ان بویوك محبت ایله ان بویوك مخافتك اجتماع وتصادمندن چیقان خوف ورجا برقی ایچنده نشوهٔ محبتله ذروهٔ امیدك غلبه‌سنی کورمك ایچون عجز کلیدن قدرت مطلقه‌یه اعتلا مقصدیله یاپیلان بر فعل اضطراریدرکه هم ظاهر هم باطنده نهایت بر تذلل ایله بر تعظیمی احتوا ایلر وحیثیت نسبتنده قلبه اطمئنان وسکینت القا ایدر . عبادت ایدرکن عالمدن وبتون بنلکندن تجرد ایدرك معبودینه اویله بر ادب تام وخضوع واویله بر تعظیم کامل ایله عرض عبودیت وانقیاد ایدرکه کمال تعظیمه منافی بیلدیکی جزئی بر حرکتدن بیله اجتناب ایلر . بونك ایچون کبر وریا ایله بر شیئی ظاهر وباطنه انقسامی قبول ایتمز . بحوی عبادت ، عجز مطلق ایله قدرت تامه‌نك ، ذلت تامه ایله عظمت تامه‌نك نور قوللر ایچنده تبتره یه اس ایله واهب الآمالك بر جلوهٔ تلاقیسیدر . عجز غایسی ایچنده متکبرلر هیچ بر قورقو یوق ایسه کبی کورونه غافل بیك بیلر . هیچ بر امید بسله‌ین مأیوس بر بیلر بوش قلده محرومدرلر .

بو حقیقتدر تخصیص ایچوندر اعاظم مفسرین «ایاك نعبد» نك معناسنی شویله افاده ایدرلر :

یاربی ! بز باشقه‌سنه دکل ، یالکز سنك ربوبیتکی اقرار واعتراف ایدرك آنجق سکا بویون اکه‌رز وساده سکا عرض ذلت ایدرز . وآنجق سکا طاعتله سکونت وسکینت واطمئنان بولورز . چونکه بتون

خوف و رجامزك اول و آخر مرجعی یالکز سنسك ، سن قورقو ویریرسك قورقیورم، سن امید ویریرسك امید ایدیورم، لذت طویورسام کی هرشی الم، الم طویورسام کی هرشی لذت. روح سنك ملکك، جسم سنك ملکك، بتون وجود سنك ملکك. بزه ویردیکك احساسات، تمایلات، تخیلات، تعقلات و ارادات ایله حصهٔ وجدانه اوده سنك لطفك، سنك رحمتك. بو ایسه بتون اطمئنانی سکا حمد و شکر ایله اظهار صداقت ایچون آنجق سنك امریکه تخصیص ایدیلیور. بتون عقلا، بتون کائنات ده بوکا شاهددر.

بوراده کبر نفسانی شویله بر سؤال ایراد ایدر، روح و وجدان تذلل دکل یوکسلمك ایستر، عبادت ایسه معناء تذللی مقتضی اولدیغنه کوره یوکسله جك اولان و هم یوکسلدیکنی حس ایتمه بولنان نفسلر ایچون ده تذلل اولمالی؟ آرتق او یوکسك قفالر آلنلرینی یره نصل قویه بیله جکلر؟

بویله بر سؤال، ایچنده‌کی جوابی کوره‌مکدن متولد بر غرور اعلانیدر. یوکسلمك ایسته‌ملك یوکسلمه احتیاجنی تسلیم ایتمکدر. بو ده بر طرفدن عجز ذاتیسنی، دیکر طرفدن علویتی تقدیر ایله ممکن اولورکه عبادت بو معنانك اك یوکسکنی ادراکدر. ثانیاً یوکسلدم دیمك یوکسلمه دیکنی اعلان ایلمکدر. بویله بر ادعا هم تعالی و ترقی یی متناهی کورمك، هم ده سقوط احتمالی ممتنع ظن ایتمك کبی بیوك بر خطیئه تشکیل ایدر. حال بو که مراتب تعالی نامتناهیدر. تهلکهٔ سقوط ایسه هر زمان باقیدر. عبادت ده بو کبر و غرور مرضنه یکانه علاجدر. ثالثاً الله تعالی یه عبادتده‌کی تذلل و تعظیم وجدان بشر ایچون ممکن اولان هر درلو اعتلانك فوقنده بر علویت تأمین ایدن بر وثیقهٔ انتسابدر که عادی کوکلر او قدر یوکسکلکی کندیلرینه لایق بیله کوره‌مزلر، امکانسز صانیرلر.

« عالمده بن اللهدن باشقه سنه حرمت ویره‌مم و آنجق اوکا و اونك امرینه انقیاد ایدرم، طاعتی سورم، عصیاننه نفرت ایدرم، جزئی قوشارك شدتله اجتناب ایلرم، خیرك باشی ده حمد ده بیلیرم. اللهك امرینه اویمایانه، حق تعالی حسابنه یاپیلمایانه هیچ برشیئه بوکولورم ده سرفرو ایتمم. چونکه بنی یوقدن اوجنی وار ایتدی و تربیه ایدوب بکا حریت ویردی، بو جانده، بو وجدانده، بو حریت بنده اونك بر امانتیدر.

بونى ياپان ايسه‌ده ما شاء الله كره‌لر دها ياپابيلير. بناءً عليه اونك يولنده هر شيئى فدا ايدرم. ديديكى
زمانده آدجغى جانمى ده فدا ايدرم. ايسته‌ديكى زمانه يعقوب ايسته‌ديكى زمانه ياپه‌بيله‌جكى دينالرده ده
فدا ايدرم. بر اغورده ده الله‌ه قاتلانيرم. خير ايله حقك لقاده كوكس كررم، قاتلانمام، كورمزسم
اولورم. اونك امرى ذاتاً اوله‌جقدر. بويله بر ايمانله، بويله بر صداقت ايله اولورم، اولمجه
آخرم هچ اولور. حقيقتده كليم حق كيدرم، ايشته به حقك بويله بر قولى‌يم. كنديمه قاليرسه‌م هيچم، اوكا
انتسابله هر شيئم الخ...» ديه بيلمك و بونده صداقت ايتمك نه قدر بويوكدر؟ و انسان ايچون بوندن دها
بيوك بر قدرت، بر علويت نصل تصور اولنه بيلير؟ مع مافيه بو بابده فاتحه بنه دكل بز ديكز ديور.
في الواقع «اياك نعبد» ديه‌رك لواء الحمد آلتنده طوپلانان ديكرى اوتوزنه اجنده علويت حقيقي
بتون عالمه نشر و اثبات ايدن ايلك مسلمانلر بتون بر روحك ايچنده ايدي. بو روحى غائب ايدنلر ده دنيايه
بويونه اكديلر. شبهه‌سز كه بو تعهد اغير بر عهددر. فقط علويت هچ قارشوسنده هچ مطلوبيت ده حقنده
ابديجلك بر غايه دكلدر. و عبدك عجز ذاتيسى قدرت ذاتيه‌سيله بويله بر تعهده كيرشمه‌سنه مانعدر.
بونك ايچون «اياك نعبد» ديركن عينيه اختصاص ايله «اياك نستعين» ديه طلب استعانه ضروريدر.
«نستعين» استعانه ايدرز ديمكدر. استعانه، عون طلب ايتمك، تعبير آخرله معونت
ايسته‌مك، دها تركجه‌سى ياردم ديلمكدر. طلبلى ويا طلبسز اونى ويرمكه ده اعانه دينير. معاونت
تعاون ده متقابلاً اعانه ديمكدر. بناءً عليه استعانه ايله بونلرى تمييز ايتمليدر. چونكه بوراده محصور
استعانه حقنده‌در. تعاون ايسه مأموربه‌در. بو استعانه‌نك نه كبى خصوصده اولديغى ذكر اولنمامشدر.
بويله اولانلرده ده ايكى معنى محتمل اولور:

١ — متعلقندن قطع نظرله ذات فعلى مراد ايتمك كه عموم اولسون خصوص اولسون استعانه
ديلنه فعلى بز انجق سنا ياپارز ديمك اولور.

٢ — متعلق عام تقدير ايدرك هر خصوصده، هر ايشده استعانه قصد ايتمك. بو ايكيسى
مآلاً برلشير، فقط اولكى ابلغ، بو صريح اولور.

٣ — بر قرینهٔ مخصوصه یه استناداً متعلق خاص تقدیر ایله فقط او خصوصده استعانه یی قصد ایتمکدر. بوراده ایسه عبارت قرینه سیله اشبو اوچونجی احتمال ذهنه گله بیلیر ایسه ده کلامک قصر واختصاص صورتیله توحیده متوجه اولمسی وحیسی الله مخصوص اولان حمدک بیانی سیاقنده ایراد ایدلمسه بولونمسی بوکا مانع وهر حالده ابن عباس حضرتلرندن ده روایت ایدلدیکی اوزره عمومی تقتضی ایلر که بو ده برنجی ویا ایکنجی صورتلردن بریسیله اولور. او حالده مفسرلرک بیان ایتدیکی کبی حاصل معنی: «یاربی بز کرک سکا عبادت واطاعتمزده وکرک سائر امورمزک هپسنده آنجق سندن استعانه ایدرز، سندن باشقه کیمسه دن یاردم دیلمه یز، سنی طانیمایانلر کبی باشقه سندن استعانه ایدرلر. بز ایسه عبادتمزده خالص ومخلص اولدرق بتون ایشلرمزده آنجق سندن استعانه ایلرز» دیمکدر.

بیضاوینک بیانه گوره معونت ایکی نوعدر. بریسنه معونت ضروریه دیگرینه معونت غیر ضروریه دینیلیر. ضروری اولان معونت، اونسز فعلک حصولی ممکن اولمیاندر. فاعلک اقتداری، تصوری وفعلک یاپیله جغی آلتک ومادهنک موجودیتی کبی که بونلر طوپلاندیغی زمان انسان استطاعتله متصف اولور ده کندیسنه فعلی تکلیف صحیح اولور. غیر ضروری اولان معونت ده ده فعلک حصولنی قولایلشدیران شیلردر. الخ. بو تقسیم علم اصولده قدرت ممکنه وقدرت میسره نامی تحتنده یاپیلیر.

اولا بو آیت بزه گوستریور که بتون معونت اللهکدر. فقط طلب بزدر وبوکا کسب ویا ارادهٔ جزئیه دخی تعبیر اولنور که اصل استطاعت بو طلب ایله معونتک اجتماعی هنگامنده در. بو ده فعلک حصولنه مقارن اولور. بناء علیه فلسفه نک مضطرب نظریاتنه بوغولمقسزین «ایاك نستعين» دن شونی آکلایورز که بزه بر طلب صلاحیتی ویرلمشدر. بو صورتله بزده بریسی طلبمز، دیگری طلبمز اولمیارق ایکی فعل صادر اولور. وهر ایکیسی ده بزدن صادر اولدیغی وبزمله قائم بولندیغی ایچون (خلاصه محلی بز اولدیغمز ایچون) بزم فعلمز صاییلیر وبزه اسناد ایدیلیر. مثلا تنفس ایدرز، اویویابیلیرز، اولمه بز اولدیغمز کبی ییه بیلیرز، اوتوروب قالقارز، شونی بونی تحریک ویا تسکین ایدرز ده بز اولورز. وبونلرده طلبمزله اولدقلری سبب قریبی بزز. فقط بتونه سببی وعلت تامه سی بز دکلز. چونکه بز بونده معونت ضروریه یه محتاجز.

مثلا بنم الم ایله اراده‌م آراسنده‌کی نسبت صحیح قورولامامش اولسیدی ایسته‌دیکیم زمانده الیمی اویناته‌جقدم
نته‌کیم بعضی عضولریمی اویله اویناته‌میورم . او حالده خالقه بز دکلز . خلقه یالکز سبب عزیه دکل مجموع اسبابک
ایله علت تامه‌یه مضافدر . دیمک که افعال اختیاریه‌مز بر فاعل طالب ایله بر فاعل خالق آراسنده‌کی نسبتک
حاصلی افاده ایدر . بتون اجسامک خاصهٔ ذاتیه‌سی محضا عطالت اولدیغی کبی روحک خاصهٔ ذاتیه‌سی ده
فعالیت طالبانه‌در . فاعلیت خالقانه ایسه خالق تعالی‌نکدر . آرابه یورویور ، ماکنه ایشله‌یور
دیرز ، بونلر بر فعل جبری و اضطراری اولدیغی حالده محلی اونلر اولدقلری ایچون یورومه‌یی ایشله‌مه‌یی
اونلره اسناد ایدرز . بزم تنفسمز ، دورانمز کبی اضطراری افعالمزده بویله‌در . قورولمش بر ماکنه‌نک ایشله‌مه‌سی
ایچین ابتدا بر تحریکه محتاجدر . بونی ایسه جانسز ماکنه کندیسی یاپامز و یاپا ایسته‌یه‌مز ، جانلی بر ماکنیست
ویا شوفور یاپار . و آنجق روحنده بر طلبله یاپار . روحی ایسترکه الی ماکنه‌نک مفتاحنی طوتسون و حرکت
ایتسین . ماکنیستک روحی بو طلبی ، بو اراده‌یی یاپدیغی آنده برده باقارسک حرکت بوینه ایکن خلق
اولونمش و ماکنه‌ده ایشله‌مه‌یه باشلامشدر . بو صورتله ایشله‌ین او حرکتک محلی اولان او ماکنه‌در . ایشله‌تن
او حرکتی ایسته‌ین ماکنیستدر . یارادان ، او حرکتی باشدن نهایته عدمدن وجوده کتیرن حق تعالی‌در .
هر ایشمزده بو اوچ مرتبه عیانه بیان قاهر بر حقیقتدر . ارتق نه جبریه ویا مادیه کبی انسانی روحسز
بر ماکنه فرض ایدرک چالیشملی ، نه ده اونی روح و جسمک خالقی اولان حق تعالی کبی فرض ایدرک
اوغراشملیدر . کرچه جناب حقک تجلیاتی مشاهده ایتمک ایچون هر درلو تدقیقده ، تفکرده کیریشملی
ایی بر شی اولدیغنده شبهه یوقسه ده بو آراده کیردیکی یولی غیب ایده‌جک و حقیقت ظاهره‌یی انکار
ایده‌جک بر صورتده دالوب کیتمک صوکی کلمه‌یه بر ضلالت اولور . طلب وجود مفهومیله عینیه وجود مفهومنی
فرق ایده‌مه‌مک غریب بر ملاحظه اولور . عجبا طلب ده بر ایسه دکلمیدر ؟ و بوده بر طلبه محتاج اولمازمی ؟
بونده یا تسلسل ویا جبر ویا خلقه لازم کلمزمی کبی سؤاللری کسوب آتان منطقی جوابلر بوینه دکلدر .
تسلسل لازم کلمز . چونکه طلبی طلب ده عینی طلبک ایچنده‌در . جبر لازم کلمز . چونکه فعل آرابه یورومک
کبی یاپیلیش دکلدر . خلقه ده لازم کلمز . چونکه طلب بر موجود دکل موجودلر بیننده بر نسبتدر بر اضافتدر

عبارتدر. نسبت وجوديه عينی وجود دكلدركه نسبتی احداث خلقه وجود اولسونده. تعبير آخرله
تردد ايكی تصور آراسنده بر حركت ذهنيه‌در. بو حركتده ده ذهنه ملكك كبی ايكی طرفه كيدوب كلديكيچه
بونده قرار ايديورسه اوريه بر دها كيتممك كبی عدمی بر نسبتدن باشقه برشی ايمسه دكلدركه بونكا خلق وجود
دينلسين. الخ... بناءً عليه ارادۀ كليه دينيلن قوۀ اراديه مخلوقدر. فقط ارادۀ جزئيه و طلب
واختيارله كسب ديديكمز قرار غير مخلوقدر و بزم بر نسبتمزدر. بو غرضله طلب و ارادەنك حد وجوديسنی
انيتنی تماماً احاطه ايده ميوريسه‌ك اوده حق تعالینك حقيقتنی محيط اولماديغمزده واولميه جغمزدندر.
بناءً عليه اوتكی فقط و باهر حقيقت كوروب طوروركه مابعد الطبيعی دينيلن بو واديده صاپيلوب
قالمه خطرلی بر طريقدر. وايشته بو دالغينلقده سيرايده ورمك ايچيه فاتحه ده «نستعين»
جمله‌سنك ايچنده طلب صلاحيتی بزم، معونت، قدرت الله تعالینك اولديغی پك كوزل اكلاتلمشدر.
آرتق مسلمانلغی نه جبريه‌لك ايله نه ده اونك ضدی اولان قدريه‌لك يعنی نفی قدر ايله اتهام ايتمه‌نك
حقی يوقدر. يالكز ارادۀ جزئيه، حق طلبمز وار ديديكی زمانده بعضيلری بونی پك كسه اكلايورلرده
بزم هر ارادۀ جزئيه‌مزك هر زمان ايسه كورمكده كافی اولديغنی ظن ايديورلر وطلبلرنده موفق اولامادقلری
زمانده هر خصوصده جبريه‌يه تكرس ايديورلر. بونلر دوشونمليكه بر طرفده طلبی خلقه ظن ايتمك، ديكر طرفده
بزم طلبمزده وطلبده‌كی اصابتمزده جناب الهك الی الابد مداخله‌سی واقع اولماز زعمنده بولنمقدر.
حالبوكه بويله بر تصوره محل يوقدر. او توفيقی ايله بزم طلبمزده موازی نتايج خلق بيورديورسه بو آرادە
اوسواناقی رفع ايدرك لطفنده ويا عليهمزده بالذات اجرای تصرف وتعبير شرعيسيله نصرت وخذلانه
دخی قادر اولديغنده شبهه ايديورز. يولنده كيديورده زمانی كلير توكل واعتمادلرينی تزييد ايده جك صورتده
فضل ولطف وانعام ايدر. يولنده كيتميه‌نلره ده بونك ضدينه خسران وخذلانه دوچار ايدر. زياده
دخی لطافات ومجازات ويا ارادەسنه اخطار وتنبيه معناسنی افاده ايدن بو نقطه‌لره شغلك بر حيوانه اكلتيلير
كوره جكز. ازجمله «وافوض امری الی الله» تفويضی بو نكته‌يه عائد، «اذا اراد الله انفاذ قضائه
وقدره سلب ذوی العقول عقولهم = الله تعالی قضا وقدرينی انفاذ ايتمك مراد ايدرسه ذوی العقولك

عقللري آليورلر» حديث شريفي ده بوني ناطقدر. بونلرده جبر مسئله سي دكل حسن طلب وسوء طلبه متعلق ايجه معرفانه مندرجدر. «عسى ان تكرهوا شيئا وهو خير لكم وعسى ان تحبوا شيئا وهو شر لكم والله يعلم وانتم لا تعلمون» آيت جليله سي ده بو نكته ده ديكر بر معنى افاده ايلر. و آرتق بوراده بوقدر اخطار كافيدر.

كوريليوركه «اياك نعبد واياك نستعين» ايكي كلام اخباريه متشكل بر آيتدر. مع مافيه عرفاً انشاده مستعمل اولان قسم، عهد، عقد صيغه لري قبيلندن بالاقتضا انشا دخي افاده ايدرلر و بو صورتله بر قبول و بر تعهد تشكيل ايدرلركه بو قبولك ايجابي اولان تكليفي كلام سابق بالاشاره متضمن بولنيوردي. بوراده الله ايله قوللر بيننده بر مواضعه شكلنده غايت درين و غايت شمول لي بر عقد بيعت بر معاوله حقوقيه تقرير و تسجيل ايدلمش اوليوركه اك درين، اك بيوك بر قانون فطرتك يعني بر سر عملي واجتماعينك اعجازكار بر فذلكه بيانيدر. بز بو آيتده كي بلاغت و حكمتك ذوقنه طويمه احتمالي كورميورز. نه ده بر حيات كوررسه كز اوراده بالحمال بو قانونك حكمني كورورسكز. شوقدر كه اكثريا بونك آرنده لاشعوري اولورده وجوداً سوروكلنير. اكثر يانده ده بوني وجدانيله باشقه وجدانه و شعوريله دخي ياشار.

نه لطيفدركه فاتحه نك تمام اورته سنده جمع متكلم بزم وجدان اجتماعيمزله لسانه عبوديتمزه ويرلمش و فقط بزم لسانه عبوديتمزله وجدان اجتماعيمز دخي اظهار ايدلمشدر. بونده وجدانه عبوديتك كلام الهي يه تجليكاه اولديغنه بيوك بر تنبيه واردركه «نزل به الروح الامين على قلبك»، «وما كان لبشر ان يكلمه الله الا وحيا او من وراء حجاب» آيتلرينك مضمونلريله علاقه داردر. بونلر بزه شويله بر اخطارده بولنمش اوليور: «سزه غائب كبي كلن كلام الهي اولمسه ايدي سزك حضوره كلامكز اولمازدي. سز تكلم ايديورسكز. شبهه ايتميكزكه سويلديككز، تبليغ مرام ايتمك قدرت و صنعتي خالقكزدن و اونك معونتندن اخذ ايديورسكز. آكلايكزكه سزك كنديكز كبي كلامكزك دخي مبدئي جناب الله در. سز معنى و مقصدكزي باشقه لرينه تبليغ و افهام ايدركن الله تعالايي بو قدرتدن محروم ظن ايتميكز.

بناءً علیه جناب اللهك انزال بیوردیغی كلام قدیمی بتون وجدان اجتماعیكزله دیكله‌یوب اكلامغه و تطبیق ایتمكه چالیشكز !».

بوراده بزه ذات و صفات الٰهی‌یی متعاقب اخلاق الٰهیه‌دن بیوك بر نمونه ده تعقیب بویریلیور. الله ایله قوللری بیننده شرائط متقابله ایله معاوضه شكلنده بر مقاوله عقدی نه بیوك بر خلقیه رحمانی اولدیغنی ایی دوشونمك اقتضا ایدر. بزی عدمدن وجوده كتیروب براز تربیه ایتدكدن صوكره نه محضاً رحمتیله بزه دنیاده موقتاً احسان بیوردیغی عطایاسنی بزم ملك حقیقیمز ایمش كبی ابدیشدیرمك و ابدیاً تمیه ایتمك ایچون مواجهه‌سنده عادتا متعادل بر پایه و بر حیثیت ویریور. بو بیعتی حسبیله بزه كندی حقوقنی وظیفه اوله‌رق ساده جبار و تكلیف ایدیویره‌جك یرده ذاتنده هیچ بر حقوقی اولمیان بزلره دخی ملك و حقوق طانیه‌رق ایكیسنی مبادله ایدیور و بزم حقوقمزی ده عهده رحمته آلیور. عبادت و عبودیت اونك حقوقی و بزم وظیفه‌مز. بالمقابله دنیاده طلب و معونت، آخرتده ثواب و عقاب بزم حقوقمز. اونك محضاً كندی ایجابیله وجائب رحمت و حكمتی اولیور. و حتی حقوق عباده حقوق اللهدن زیاده عنایت و اهتمام ایدیور. رحمت عبودیته متقدم، لكن عبودیت ده استعانه‌یه متقدم، دیمك كه وظیفه، طلب حقه متقدم و حال بو كه رحمت حقه ایو تشكل حقه دعا مقدمدر. و بو صورتله وظیفه و حق آره‌سنده تام بر تضایف واردر. شبهه یوق كه بویله بر معامله علیه الصلاة والسلام افندیمزك «تخلقوا باخلاق الله = اللهك اخلاقیله اخلاقلانیكز» حدیث شریفنده اشارت بیوردیغی اخلاق الٰهیه‌نك ال شایان حیرت تجلیلرندن بریدر.

ثانیاً، بو آیتده جمعیت و اجتماعیته بیوك بر اهمیت ویرلشدر. چونكه مفرد «عبادت ایدرم، استعانه ایدرم» كبی متكلم وحده یعنی فرد صیغه‌سیله یاپیلیورده «نعبد، نستعین» دیه جمع یعنی متكلم مع الغیر صیغه‌سیله یاپیلیور.

مفسرلر بوراده جماعتله عبادتك فضیلتنه اشارت واردر دیورلر. شبهه‌سز اویله‌در. لكن جماعت فضیلتنی ایچه تصور ایتملی‌یز. جماعتله عبادت ایتمك ایچون ده جماعتك تشكل ایتمسی لازمدر. حال بو كه جماعت قوری بر غلبه‌لك دیمك دكل، روح واحدله حركت ایده‌بیلن بر هیئات منتظمه وجدانیه دیمكدر.

بناءً علیه جماعتك تشكلی بر روح و بر سیاده اجتماعی یه متوقفدر. سیاده اجتماعیه ایسه هنوز ایچنده بولندیغمز عقد و سفادله ایله تشكل ایده‌جكدر. جماعات اسلامیه‌نك تشكلی ده خاتم نبینك نزولندن صوكره‌در. بناءً علیه آراده عجیب بر روشنایی واردر ظنه ایدیلیر. فقط حقیقت اویله دكلدر. روح اجتماعی اولا فردده تأسیس ایدر. وجدانه فردده نه وقت حس اخوت كیرر، و اونی كبردن، طارلقدن، خودكاملقدن چیقاره‌رق كنیشلتیرسه او وجدانده ساحه وسعتی نسبتنده بر جماعت نامزد اولور. بو وسعت بر رفاقتدن، بر عائله‌دن طوتكزده جهانگیر دولتده قدر كیدر. وجدانده طاریغی جهالت و كبر ایله متلازمدر. انشراح صدر دخی دینله وجدانه وسعتی ایسه خوف و رجاده، محبت و مخافتده یوكسلمه بر ادراك و عرفانه و بونك مترتب تواضع و مرحمت، صبر و تحمل كبی خصلتلر ایله مترافقدر. كبرلی، طار بر وجدان یالكز كندیسنی سور و یالكز كندیسی ایچون یه قورقار. امیدی كندیسنه، خوفی ینه كندیسنه مخصوصدر. نظرنده منفعت اونك منفعتی، ضرر اونك ضرریدر.

بر وجدانده بو محبت و مخافت یوكسلوب ده بر دیكرینی دخی كندیسی كبی، لااقل كندیسنه مساوی بر قیمتده كورمكه و اونك منفعتنده كندیسنك كبی ممنونیت، ضررنده كندیسنك كبی محزونیت طویمغه باشلادیغی او وجدانده روح اجتماعی تشكل ایتمه‌یه باشلامش اولور كه انسانده كلمه‌سنك بر اصلی اولان انس و موانستك مبدئی بودر. بویله بر دویغو ایسه ایكی معادل آراسنده بر جامعهٔ مشتركه دویمقدر. و ایشته بو جامعه بو دویغو حس اخوتك منشائیدر. بو حس فعلاً یاشاندقجه او جامعه قوت بولور. بو حس، بو جامعه نه قدر وسعت پیدا ایدر و نه قدر قوه بولورسه كبر او نسبتده تناقص ایدر، و اجتماعیت و مدنیت ده او نسبتده وسعت و قوت پیدا ایلر. بو روح اجتماعیتك تأسیسی اول امرده فطرتده بر موهبهٔ ربانیه و درجهٔ ثانیه‌ده محیطك بر انعكاسیدر. و هر ایكی نقطهٔ نظردن تربیهٔ فطریه و كسبیه‌دن متأثردر. ایشته وجدانده بویله بر روح اجتماعی تأسیس ایتمه‌مش اولان فرد، وسعت و قوتی نسبتنده بر حیات اجتماعیه‌نك تشكلنه مبدأ اولور. بو وجدانك دویدیغی او جامعه، حاصل اولدیغی محبت و مخافتك اساسی نه ایسه حس اخوتك درجه‌سی او و نامزد اولدیغی جمعیتك حدودی ده اودر. بو صورتله مختلف عنصردن آیری، مختلف و متعدد جامعه‌لر

وار ایکن متناسب روحلر تشکل ایدر. و بر جامعه نه قدر تخصص ایدرسه روح اجتماعی او قدر طارالیر و عمومی اولاندن جامعه‌یی پارچه‌لار، جماعتی، اخوانلری ده او نسبتده آزالیر. فقط بونده نه محبت نه ده مخافت، نه منفعت، نه ضرر، بتون حدودیله تأمین ایدلمش اولماز. و بالعکس بر جامعه نه قدر عمومی و محیط ایسه روح اجتماعیسی او قدر کنیشلر. و خصوصی جامعه‌لری او نسبتده بلع ایدرك یوکسلتیر محبت و مخافت، منفعت و مضرت ده اقصای حدودینه دایانمش اولور. بونك ایچون جمعیتی بیولتمه کوچولتمه‌نك الڭ مهم سبب روح اجتماعیسنده‌کی درجهٔ وسعت و قوتده آرامق لازم کلیر. جامعه‌ده وسعت وارده وجدانده قوت یوقسه او جمعیت اداره ایدیلمز، داغیلمغه، کوچولمکه محکوم اولور. وجدانده قوت وار، فقط جامعه‌ده وسعت یوقسه او جمعیت بیویه‌مز. عاقبت بیوك بر جمعیتك بلعنه اوغرار.

عجبا روح انسانیده محبت و مخافتك بتون حدودینی احاطه ایدن الڭ محیط والڭ قوی مؤثر اجتماعی نه اوله‌بیلیر؟ ضدی، نظیری، شریکی موجود فرض ایدیله‌بیلن هیچ برشی بو قدرت شامله‌یه مالك اولماز. شریکی، نظیری موجود اولمیان ده آنجق حق تعالی در. چونکه مقابلی لذاته باطل و لذاته ممتنع اولان آنجق اودر. و بونك ایچون بتون محامد اوڭا مخصوصدر. بونی دویان و قوتیله یاشایان وجدانلر، جهان‌شمول بر جمعیتك اعضاسندن اولمغه نامزد بر روح اجتماعی‌یه مالکدرلر. و آنجق بو جامعه ایله حس اخوت اقصاسنی بولور. و ما فوقی تصور اولنمیان بر هیئت اجتماعیه تشکل ایده‌بیلیر. و رضوان اکبره ده نظر ایده‌بیلیر.

ایشته فاتحه‌ده حق تعالی کندیسنی اولا ذوی العقول فردلره دویوررق وجدانلرنده بو روح اجتماعی‌یی تربیه و تقویه ایتمك ایچون هر برینی «ایاك نعبد و ایاك نستعین» دیه عهد و میثاقه آلیرکن هر فردك تقریرینی بتون انسانیت و بتون عالمی شامل بر هیئت اجتماعیه‌یی تمثیل ایدن بر حس اخوت و بر حس اجتماعی ایله آلیورده «نعبد، نستعین» دیدیریور. چونکه جمع متکلم مخاطب و غائب جمعلره بکزه‌مز. بونده حقیقة سویلیین ینه بر فرددر. فقط او فرد اخوانی تمثیل ایدرك یالکز کندندن سویلرکن ده بز دیه‌دن

برجماعت . جماعت اولرق سوز سويلمك ايسته‌سه ايچلرندن بر ديه سويلر ، بلكه جبك بريك تحت رياستنده طوپلانيرلرده هپسی اوكا سويلتيرلر . يوقسه هر بريك بر بر ديه باغيرمسی برجمعيتك تشكلنی صايلماز ده متفرق فردلرك تكلمی صاييلير .

بناءً عليه جمع متكلم حقيقتده نفس متكلم مع الغير ديمكدر . و بوصورتله «اياك نعبد» ديين بر فرد اولورجه ومع مافيه بونی سويلركن وجداننده حس ايتديكی اخوانی ده تمثيل ايتمه‌يه بولنمجقدر . بو اخوت حفظ ملائكه‌سنده باشلار ده حاضر اولاندن و يا اولمجغی تصور ايديله بيلن جماعتده قدر كيدر . هر فرد فاتحه ايله بو عهدی ياپار . و يا تأكيد ايدركه برجماعتك املی شاهسنده در . و بو معنی طوپلايسيله مذهبمزده امامك آرقه‌سنده نماز قيلان جماعت فاتحه‌يی ، سائره هيچ بر شی قرائت ايتمزده هپسنك حسابنه امام اوقور . چونكه قرآن اوقومق الله تعالی ايله تكلم ايتمك معناسنده در . منفرداً نماز قيلان فرد ايسه هنوز بالفعل تشكل ايتمه‌مش بالقوه برجماعتك املی شاهسنده اولديغندن باری حال قرائت ايدر و بوكبی فردلر تكثر ايدوب طانيشدقجه بالفعل جماعت ده كسديكلندن و قولايجه تشكل ايديويرر ده ديكل ايچلرندن بريني امام طانيه‌رق اوكا اقتدا ايدرلر . و قوۀ اجتماعيه‌لری ده املرينه ايله متناسب اولور «كما تكونوا يولی عليكم» . ديه اسلامك نماز احكامی تفصيلاتيله بيلينير . دوشونولورسه بونلرك دقائقی اكلاشلمه ممكن اولور . و هر نمازده فاتحه اوقومانك حكمت وجوبی ده تظاهر ايدر .

ديمك كه هنوز بويله برجماعت بالفعل موجود دكل ايكن بو روحله بر فردده تأسيسندن بالآخره بيوك بر هيئت اجتماعيه تشكل ايده بيلير . و بوصورتله روح اجتماعی ، جسم اجتماعی‌يه متقدم اولديغندن بر فرد برجماعتك بتون وجدانی اونك تشكلندن اول دخی طاشيه‌رق اونی تمثيل ايدر . و او حس و وجدانی ايله الله تعالی‌يه معقد مشافهه ايده بيلير . و مسئله‌ده هيچ بر دور شائبه‌سی يوقدر . ايشته اسلام بو بيوك و لانظير روح اجتماعيدر . و اونك محتوی اولديغی معنای اجتماعی و دينی فوقنده هيچ بر جامعه تصورينه استطاعه بولنه‌مز . بونی ايسه بيك كوچوك و طار وجدانلی ياشايه‌مازلر ده كوچوك كوچوك معبودلر آرارلر . و دائرۀ اخوتلری نه قدر كوچولورسه او قدر راحت دويه‌جغنی ظن ايدرلر ، فقط دويه‌مازلر .

بر مسلمانك قلبنده كی متانت و سكینته بر درلو ایره مزلر .

بو صورتله جماعت اسلامیه نك قوتی فردلرك كثرتی و وجدان اسلامیلرینك قوتیله متناسبدر . وجسم جماعت موجود و قوتلی ایكن فردك بو روح اجتماعیی دویماسی و طاشیماسی قولای اولور . لكن جسم جماعت ضعیف اولدیغی زمانده بویله بر وجدان طاشیمق نادر . و هله هنوز بالفعل جماعت یوقكن بویله نامتناهی بر قوتلی بر وجدانه صاحب اولمق بتون دنیایی طولدیره جق بر روحكلی صاحب اولمق دیمك اولدیغندن بالذات بر تأیید الهیه یه باشقه صورتله قابل اقتحام اولمیان بر خصوصیتدر . و بو مقام مقام انبیاء و بالخاصه مقام خاتم الانبیادر .

فی الواقع جناب الله وحی فاتحه ده اولا بو عقدی حبیب كبریاسی محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم افندیمزك قلب رسالت پناهیلرینه وحی ایله بیلدیرمش و بو میثاقی اونك وجدان اجتماعیسیله لسان عبودیتنه تقریر ایتدیرمشدر . بناء علیه تمام معناسیله « ایاك نعبد و ایاك نستعین » دیه بیلن صادق و مصدوق عبد اكمل ، فرد جامع ، خاتم الانبیا افندیمزدر . و اصل مقام عبودیت اونكدر . بونك ایچون « اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا عبده و رسوله » دستور ایمانی تشكیل ایدر . اونك سینه سی اویله بر انشراح ایتمش ایدی كه غار حراده كی انفراد و تجردی اثناسنده كی تعبدی ایله روحكلی تمثیل ایتمش و وجدان اجتماعیسی بتون عالمه امام اولمش و ایشته جماعت اسلام بوندن تشكل ایتمشدر . و هر عصرده اونك سنتنه اتباع ایله جدا امتی اولابیلن جماعت اسلامیه دخی فردلری دگل ایسه ده بتون هیئت اجتماعیه سیله بو معنا عبودیتی حسبنا الله سویلیه بیلمشلر ، نه الله دن باشقه سنه بویون اگمشلر نه ده غیرندن استعانه ایتمشلردر . چونكه جهانك نمونه امتثالی اولان دولتی اونلر تشكیل ایتمشلر ، یكرمی اوتوز سنه ایچنده كعبه ده كی پوتلری قیراندن ، كسرانك جهانگیر سلطنتنی دویرن ، قیصرلره بویون اگدیرن بو روح ایدی . توركستان صحراسنه گیدوب تورکلری جذب ایدن ، اوراده چكوب استانبوللره ، ویانه لره قدر كوتورن ینه بو روح ایدی .

نمازده فاتحه اوقوركن بركیمسه « ایاك نعبد و ایاك نستعین » یرینه « ایاك اعبد و ایاك استعین » دیسه نمازی فاسد اولاجقدر . چونكه جناب الله فرددن ساده وجدان فردیسیله بر میثاق ایستمیورده وجدان اجتماعی ایله بر میثاقه ایستیور . و هر نمازده بو وجدانی تربیه و تأیید ایلمك ایستیور .

بناءً علیه بر مسلمان «ایاك نعبد و ایاك نستعین» دیرکن شویله بر تأمل ایتملیدر: «آنجق سکا عبادت ایدرز»
دیدیکی زمان کیملری تمثیل ایدیور؟ و «آنجق سندن استعانه ایدرز» دیدیکی زمان کیملره وکالت ایلیور؟.
یعنی بو سوزنده هانکی جماعتك رفاقتیله صادر اولدیغنی بیلمک لازم اولدیغنی دوشونرك بونی سویلملیدر.
بویله بر جماعت عبودیت حاضرده بالفعل موجود ایسه او کفایت ایده بیلیر. دکلسه موجود اولان جماعتك فوقنده‌کی
جماعتی، اللهك ملائکه‌سنی دخی ضم ایتمکی هر حالده اونوتمامالیدر. بو مناسبتله اشارت ایچون مفسرلر بوراده‌کی
بز ضمیرلرینی اوقویانك کیمسه ایله برابر بولندیغی حفظه ملائکه‌سنه ویاخود جماعت حاضره‌یه ویاخود بتون موحدینه
راجعدر دیرلر.

«ایاك نعبد و ایاك نستعین» هم توحید ربوبیته وهم توحید عبودیته دلالت ایتمکده‌در.
توحید ربوبیت اللهك وحدت ذاتیه و حقیقیه‌سنی اعتراف و قبول، توحید عبودیت ده بو سایه‌ده بر وحدت
اجتماعیه تشکیل ایچون بر انشا، تعهد اولیور. و بناءً علیه توحید ربوبیتی فاتحه بر ایتنده‌بری «لا اله الا الله»
توحید غیابیسی تثبیت و تلقینه ایله وحدت حقیقیه‌یه، توحید عبودیت ده وحدت ترکیبیه و اضافیه‌یه اعتنا
ایدیور. بو آیتده «اللهم سندن باشقه معبود اولمادیغنه شهادت و بوننکله عمل ایتمکی تعهد ایدرز» دیه
«نشهد ان لا اله الا انت» توحید شهودیسنی تقریر ایدیور. لسان قرآنده بو کبی اجتماعی خطاب و تعهدلرك
ایکی معناسی واردر. بریسی جمعیتی فردده، فردی جمعیتده اندراج ایتدیره‌رك هر فرده مع السویه جمله وظیفه
توزیع ایتمکدرکه بونده حیثیت فردیه الغا ایدلمکسزین جمله‌سنده تام معناسیله اجتماعیت تحقق ایدر. بوکا
عموم استغراقی ویا کل افرادی دینیلیر. و فرضیت عینیه افاده ایدر. دیکری معنای فردی الغا ویالکز
حیثیت اجتماعیه‌یی اعتبار ایدرك وظیفه‌یی واحد اجتماعی‌یه توجیه ایتمکده‌درکه بوکاده عموم شمولی ویا انتفاعی
یاخود کل مجموعی دینیلیر. و فرضیت کفایه افاده ایدر. و بالاده آکلادیغمز وسوسایهٔ قرآنده کورولدیکی وجهله
معنای فردی الغا اولنمقسزین هر برینز بویله یاپارز دیه فرضیت عینیه معناسی کلاشلمقده‌در. بناءً علیه
جماعتله «نشهد ان لا اله الا انت» توحید شهودیسی، فردلرله «اشهد ان لا اله الا انت»
توحید شهودیلرینك حاصلی اولمقدر. و بو مرتبه مرتبهٔ توحیدك اکملیدر. حال بوکه قانونده ربوبیتده

مرتبه بولنديغنى ده كورمشدك. بونك ايچيندر فاتحه ده اولديغى كبى دين اسلامك توبه نصوصنده بالاستقراء
مبدأ اولمسى و مفتاح ايمانده وجداني وجود، غياب ايله شهود بيننده كى «اشهد ان لا اله الا الله»
توحيدى و بلكه ساده جه «لا اله الا الله» توحيد غيابيسى فرض عين قيلنديغى يرده «اشهد ان لا اله الا انت»
توحيد شهوديسى فرض كفايه ياپلمشدر. بو صورتله اسلامده هم فردك وهم جماعتك وجداني توحيدى واردر.
و بونلر متقابلاً يكديكرينى تكميل ايدر. حيات اجتماعيه وجدانسز اولمق شويله طورسون ده مرتبۀ توحيدك اكملى
اولان «نشهد ان لا اله الا انت» توحيد شهوديسنى بيله وجدانك اكمل اصلى اوله جقدر. ايشته
«اياك نعبد واياك نستعين» بونى تفصيلاً تضمن ايدن بر توحيد محضدر. و بونده انواع شركك
هپسنى نفى ايدن بر جواب رد واردر. امام فخر الدين رازى بوراده شو تلخيصى ياپمشدر: «مشركلر
بولوك بولوكدرلر. چونكه الله تعالى يه قارشى ادعا ايدوب طوردقلرى شريك ويا جسم ويا غير جسم اولهجقدر.
شريك جسماني يا اجسام سفليه دندر ويا اجسام علويه دندر. اجسام سفليه دن شريك اتخاذ ايدنلر يا بسيط
جسمى ويا مركب جسمى آلمشدر. مركب جسم، مواليد ثلثه دن بريدر. يعنى معادندن ويا نباتاتدن
ويا حيواناتدندر. ويا بونلر آراسنده بالخاصه انسانلردندر. اجسام معدنيه دن شريك اتخاذ ايدنلر اصنام، مثلا
هر هانكى معينه بر آغاجى معبود ياپانلر. حيواندن شريك اتخاذ ايدنلر مثلا اوكوز، بوزاغى كبى بر حيوانى
معبود صايانلر، طاپانلر. انسانلردن شريك اتخاذ ايدنلرده مثلا بر فرعونه، بر نمروده ربا على، الله
طانيانلر ويا خود عزير اللهك اوغلى، مسيح اللهك اوغلى ديينلردر. اجسام بسيطه دن شريك اتخاذ ايدنلر
مثلا آتشه طاپان مجوسيلردر. اجسام علويه دن شريك اتخاذ ايدنلرده كونشه، آى و سائر يلديزلر كبى
كواكبه طاپانلر و سعادت و نحوستى اونلره عطف ايدن صابئه واكثر منجملردر. اجسامك غيرسندن شريك اتخاذ
ايدنلره گلنجه: بونلرده قسم قسمدر. بر قسمى عالمى نور ايله ظلمت دييه ايكى يه آيرانلردر. بونلر مانويه يعنى
مانى مذهبنده بولنانلردر. ثنويه ده كه بونلرك هپسى معنوياته يوكسلمشلردر — بر قسمى ملائكه ارواح فلكيه دير
وهر اقليمك ارواح فلكيه دن مدبر بر روح معينى واردر. و انواع عالمدن هر برينك دخى مدبر اولان بر روح فلكيسى
واردر ديرلر. و بونلر هر بر طاقم صورتلر، تمثاللر ياپارق اونلره تعبد ايدرلر. بونلره عبدۀ ملائكه دينير.

— بونلر معنویاتی سزمسه‌ده فقط اجسام پرست، عبدهٔ اصنام منزله‌سنده قالمشلردر. — دیگر بر قسمی بونلری گچه‌رك بر آز دها یوكسلوب عالمده ایكی اله طانیمسه، بری پك خیرلی، بری پك شرلی. یعنی بری مبدأ خیر، بری ده مبدأ شر اولمق اوزره ایكی مبدأ اولدیغنی ادعا ایتمشلردر كه بونلره گوره عالم بری یزدان بری اهرمن یاخود دیو یعنی بری الله، بری ابلیس ویاخود شیطان نامیله قرداشی عد ایدیلن ایكی مبدأ طرفندن تدبیر واداره ایدیلدیكی فرض اولنیورده عالمده‌كی بتون خیرلر اللهدن، بتون شرلر ده ابلیسدن بیلینیور. بونلر ده ثنویه اولیورلر.

مانیلرك نور وظلمتی معنویتله تفسیر ایدیلیورسه همان بونلره انطباق ایدیوره‌جكدر. بونك ایچنده بو ایكی نقطهٔ نظر درلو درلو تحولات وتغیرات ایچنده بر چوقلرینه سرایت ایتمشدر. الخ...» گوریلیور كه بر صورتله نقطه‌ده‌كی ثنویلك آراده بر قرداشلق ملاحظه ایتمكله ایكی مبدأ اولیله ادارهٔ عالم ممكن اولهمیه‌جغنی ده سزمشدر. فی الواقع آرالرنده اصلا بر نقطهٔ اتصال واشتراك بولونمیه‌جق اولان ایكی مبدأ اولمك بر نظام تأسیس ایده‌میه‌جكلری وبنا علیه عالمده خیر ایله شرك هیچ بری جهت تلاقیسی بولونمیه‌جغی بدیهیدر، چونكه عكسی تناقضدر. حال بوكه بر خطوه دها آتنجه بر قارده شكلی گورمك دها اول ایكیسی اوزرنده حاكم بر مبدأ مشترك گورمك دیمك اولدیغی آكلاشیلیر. واو زمان بو ایكی قارده‌سه بر مبدأ اول دگل بر مبدأ ثالث اولمق لازم گلیر. شو حالده بونلر بر یره ده اللهك معینه دیلیجه بر تثلیث فكری حاصل اولیورمسه دبورده شو فلسفه‌ده بو فلسفه‌ده طوغمشدر كه نهایت خرستیانلغك صوك شكلنی آلمشدر.

ایشته بشریت بسلطنی حسیله اصل اولان مبدأ وحید شعورندن ضلالت فكریه وحسیله صاپا صاپا تعدده طالاروق طاغلیركن دیگر طرفدن تعددی ازاله ازاله ایكی‌یه ایندیردیگی صره‌ده تكرار تثلیثه صاپمسه ونهایت دین اسلام ایله توحید حقیقی‌یی كمالیله بولمش وطوپلانمشدر. «ایاك نعبد وایاك نستعین» ایشته بتون بو افكار شركی ییقان بر حجت رحمانیه اولمشدر. بونك ایچوندر كه انسانلر اسلامه قوشدقجه طوپلانیر، عاقبت اسلامدن قاچدقجه طاغیلیر. نهایت ذلیل وپریشان اولورلر. بو ساده نظری دگل عینی مانده بر حقیقت تجربیه‌در. واسلام بویله بر دین عمومیدر.

بویله بر عهد و میثاقه بیلدکدن صوکره بر نفس آلینور ، آلینر آلینماز اجرای احتیاجه کیریشلمك ایچون ده :

[اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ • صِرَاطَ الَّذِينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّٓالِّينَ] دعاسنه باشلانیور . بو طلب و دعا استعانه‌نك اهم و اشمل بر صورت تطبیقیه‌سیله بیانیدر . چونکه نستعین وقفنده نفس آلیرکن بو طلبه نه‌دن و نه صورتله باشلایه‌جغمزی دوشونممز لازم کلیور . ایشته بو احتیاجمزه جواب اوله‌رق بو دعا بیاناً تلقین بیورلمشدر . و بو صورتله « اهدنا ، نستعین » ده بو روده « ایاك نعبد » ایله برابر الحمدده مندرج اولدیغندن بتون فاتحه‌نك بر « الحمدلله » جمله تامه‌سنك انكشافی اولوب ساده باشقه‌لرده دکل هیأت مجموعه‌سیله کلام واحد حالنده بر « الحمد » سوره‌سی تشکیل ایدیور . و بونك ایچون ده اوکی ایکی وقف ، تام وصله اولمقله برابر لازم اولمیور .

« اهد » هدایت مصدرندن امر صیغه‌سیدر . بو صیغه ایله یوقاریدن آشاغی‌یه ، بویوکدن کوچوکه جزماً وقوعی بولنان طلب فعل امر ، آشاغیدن یوقاری‌یه یاپیلان طلبه دعا ، مساویدن مساوی‌یه یاپیلیرسه التماس دینیلیر . هدایت ، مطلوبه ایصال ایده‌جك شیئه لطف و لطافتله دلالت ایتمکدرکه یولی ساده‌جه کوسترمك و یا یوله کوتوریورمك و حتی نهایه‌یه قدر کوتوریورمك صورتلرنده برینه تحقق ایده‌بیلیر . اولکنه دلالت غیر موصله و یا ارشاد ، ایکنجی‌یه دلالت موصله و یا توفیق تعبیر اولنور . بو دلالتده لطفدن مراد ، عنف و شدت مقابلی اولان رفق و ملایمتدر . لطافتدن مراد ده انجه‌لکدر . هدایت ، مطلوب خیره مخصوصدر . مثلا خیره یول کوسترمکه ، رهبرلك ایتمکه هدایت دینلر . « فاهدوهم الی صراط الجحیم » آیتنده اولدیغی کبی شرده استعمالی تهکم و تعریض کبی بر نکته‌یه بناءً مجاز اولور . دیمك که هدایت هر مطلوبه مع الاطلاق رهبرلك ایتمك دکل ارشاد کبی خاصه‌سنده خیر کیفیتنده لطف و لطافت بولنان بر رهبرلکدر . بناء علیه « اهدنا » نك مآلنده الك موافق تعبیر لسانمزده معروف اولدیغی کبی « بزه هدایت ایت » دیمکدر . کوستر دینجه کوتورمك قالیر ، کوتور دینجه لطافت قالیر .

وهیچ بری تام معنالرینی افاده ایتمز. ولسانمزده بویله معروف بر کلمه‌نك یرینه هرحال بر کلمه قویمغه چالیشمق مقصدی بیانه منافی قصورلی بر تعسف اولور.

الله تعالینك هدایتی، خصوصیتی اعتباریله قابل عد واحصا اولمادیغی کبی انواعی اعتباریله ده اویله ایسه ده بونلر درت اجناس مترتبه ایله منحصراً ملاحظه اولنه‌بیلیر :

١ — روحانی ویا جسمانی قوت افاضه‌سی که انسانك مصالحی اقامه‌یه سبب اولان حواس ظاهره وباطنه‌سی، قوه عقلیه واراده‌سی وحتی افعال طبیعیه وحیوانیه‌سنك صدورینه سبب اولان قوای طبیعیه وحیوانیه‌سی احسان وادا ایتمك، اراده‌لرله مرادلری توفیق ایلمك کبی.

٢ — حق ایله باطلی، صلاح ایله فسادی فرق ایده‌جك دلائل نصب واقامه ایتمك که «فهدیناه النجدین»، «واما ثمود فهدیناهم فاستحبوا العمی علی الهدی» آیتلرنده‌کی هدایت بو قبیلدندر.

٣ — ارسال رسل وانزال کتب ایله هدایت که «وجعلناهم ائمة یهدون بامرنا» قول کریمنده هدایت دخی بو اولدیغی کبی «ان هذا القرآن یهدی للتی هی اقوم» آیتنده ده بودر.

٤ — وحی ویا الهام ویا رؤیای صادقه کبی خارق العاده طریقلرله قلبلره سرائری کشف ایدیویرمك واشیانی حقیقتده اولدقلری کبی کوستریویرمکدر که بوکا هدایت خاصه دینیلیر. چونکه بالخاصه انبیا واولیایه واقع اولور. بونك ایچون عموم نقطه نظرندن بونك طریقلری خارق العاده دیرز. مع مافیه هرکسك دلو جزئی اولسون بوندن بر حصه‌لری یوق دکلدر. شوقدر که مرتبه یقینه یوکسلمز، بونلر انفسی وآفاقی، تکوینی وتنزیلی اولمق اوزره ده تلخیص اولنه‌بیلیر. قرآنده هدایت کلمه‌سی قوللانیلدیغی زمانده بونلردن هانکیسی مراد اولنه‌بیله‌جکی مقامنه کوره آکلاشلمق اقتضا ایدر. هدایت مفعول ثانیسنه «الی» ایله بعضاً ده «لام» ایله تعدیه اولندیغی کبی بالذات تعدیه ایدر. بوکی واسطه‌نك حذفیله حذف وایصال تعبیر ایدیلیر سرعت تعدیه قبیلندن صاییلانلر ده واردر که بو تقدیرده اصلی «اهدنا الی الصراط المستقیم» ویا «للصراط المستقیم» دیمك اولور. بونك لازمی ومطاوعی اهتدادر. هدی ده هم هدایت وهم اهتدا معنالرینه کلیر. اهتدانك ضدی ضلال، بونك قارشوسنده هدایتك

ضدی ده اضلالدر . ضلالتده بولنانلرك هدايت ايستمسی اصل هدايتك حصولنی ايستمك هدايتده بولنانلرك هدايت ايستمسی ده ثبات ويا زياده مرتبه ايستمك اولور . حال بوكه « اياك نعبد » ديينلرده اصل هدايت واردر .

هدايتك ايكنجی مفعولی يعنی مفعول اليهی اولان « الصراط » لام عهد ايله « صراطك = سنك صراطك » تركيب اضافيسنك معناسنی افاده ايدر . وطوغری يه طوغری حقك طريقنه صادق اولور . لكن جنس ايله ده هنوز خصوصيتی معلوم اولماسقده برابر علی الاطلاق جنسی معلوم بولنان جاده معناسنی افاده ايدر . وبالاستعاره طريق حقه منطبق اولور كه صراط لغتده جاده مشهوره يعنی ايشلك بويوك يول ديمك اولوب اصلی « سراط » در . وجمهورك لغتی بودر . ابن كثيردن قنبل ويعقوبدن رويس روايتلرنده ده بويله سين ايله السراط ، سراط اوقونور ، فقط رانك تفخيمی و « طا » نك اطباقندن دولايی سينك صاده قلبيله صراط دها سليس ودها فصيحدر كه قريشك لغتی ده بودر . وامامده يعنی مصحف عثمانده بويله يازلمشدر . وعشره دن ديگر قرائتلرده بويله در . انجق حمزه قرائتنده « صاد » ه « زا » قوقوسی ويريلرك بر اشمام ايله كه بوده قيس لغتی در . (ابو حيان) . جاده معناسنه صراط كلمه سی لسانمزده مستعمل دگلدر . انجق جهنم اوجوری اوزرينده اوزانان هر كسك گچمكه مجبور اولديغی قيلدن اينجه وقليجدن كسكين انيشلی يوقوشلی دونه لی بر كوپری كبی تصور اولنان وزمانمز تعبيرنجه ناقل بر خط هوائی ايله قابل افهام اولان بر آخرت جاده سنك اسم دينيسی اولمق اوزره معروفدر . وبوراده بوكا ده بر ايماء واردر . حتی عمرو بن عبيدده بو معنی ايله تفسيری ده نقل ايدلمشدر . لكن بوراده اصل مراد بر استعارهٔ تمثيليه ايله طريق حق وسنت اسلام اولديغی مفسرين كرام بيان ايده گلمشلردر . لغت عربيده علی الاطلاق يوله طريق ، ايشلك يوله سبيل ، ايشلك ، طوغری ، بويوك وآچيق يوله اوصافنده بربرينك بر وزنه گوره جاده ، صراط ، شارع ، شريعه ديينلير وبو سبيله بو صراط كلمه سنك شريعت كلمه سی افهام ايده جكی اونوتولمامليدر .

مستقیم، هیچ بر یره میل و اکریلك بولونمیان دوم دوز و طوس طوغری دیمکدر. صراط دخی جهتنده طوغری ایسه ده اینیشی یوقوشی بولنه بیلهجکندن دوزلك معناسنده اکلاشلمق ایچون مستقیم وصفی ایله تقیید اولونمشدر. بو سببلردرکه بونی مستوی ایله تفسیر ایدرلر. شو حالده طوغری کلمهسی تماماً مستقیمی طوته میهجقدر. فی الواقع لسانمزده طوغری کلمهسی مستقیم، حق، صادق معنالرینه دخی قوللانیلیر.

قرآنی اکلامق ایسترکن الفاظنك و ترکیبلرینك بوتون اینجهلکلرینی کوزتمك لازمدر. بلاغت قرآنیهنك خصائصندن بری ده حقیقتلری الك فاخر وجهندن کوسترکن خطوط دقیقهسنی متنوع نقاط بیانیه ایچنده بوتون اینجهلکلریله طوپلامسیدر. وجوه بیانده قطعیت نقطهٔ نظریله لااقل اوله آلتی وجهی احتوا ایتدیکی اصولاً معلومدر. ایمائی و غیر قطعی اولان وجوه بلاغت ایسه قابل احصا اولمیاندن واقتیله اکلاشیلیر. بو مناسبتله بوراده بر دستور کلامی عرض ایدهلم شویلهکه: تصادف مشاهدهٔ اسرارده قاصر اولان جاهللك نظرندهدر. حکمتده تصادف یوقدر. و حکیم مطلقك هر اختیارنده بر حکمت مرجحه واردر. کرچه اراده ذاتنده بر مرجحدر. فقط ارادهٔ حکیم وجود خارجی تحت تأثیرنده اولمیهرق بر حکمتی ده تضمن ایدر. بناءً علیه حکیم اولان فاعل مختارك کلام و کلماتنك خصوصیتلری حسب حکمته مستند بر اختیار اثری اولهجغندن مثلا طریق دیمهیوب ده صراط دیمهسی مستوی دیمهیوب ده مستقیم دیمهسی، رأساً دوشونولهجك و معنالری اوکا کوره تصور اولنهجق بر حکمتی دخی تضمن ایدرلر. قرآن ایسه بر کتاب حکیمدر. «تنزيل الكتاب من الله العزيز الحكيم» بونك ایچین اولا کلمهلرك مفهوملرینی ایجه تثبیت ایتمك، ثانیاً موقعلرنده لفظاً و یا معناً علاقهدار اوله بیلهجکی کلمات و معانیسی ایله مقایسه ایلمك، ثالثاً طرز ترکیبلرینی، سیاق و سباقلرینی ملاحظه ایتمك، رابعاً بونلرده اصل معنای مراد ایله تزییناتی تمییز ایلمك لازمدر. معنای مرادك تعیینده دخی ایکی حیثیت واردر. بریسی کلمهنك اصلنده و یا مقامنده کی مفهوم ذهنیسی دیکری ده اونلرك واقعهده کی متناوللری، ماصدقلریدرکه تعمیم، تخصیص، اطلاق، تقیید کبی خصوصیات بو ایکیسی آراسنده جریان ایدر. و استنباط احکامده بونلرك اهمیتی بویوکدر.

تفسيرلرده باقديغمز زمان «الصراط المستقيم» دن مراد نه اولديغى حقنده شو روايتلرى كورورز : صراط الله ، طريق حق ، سبيل معتدل ، كتاب الله ، ايمان و توحيد ايمان ، اسلام و شريعت اسلام ، پيغمبريمزك و اعاظم اصحابك طريقى ، سنت ، طريق سنت و جماعت ، طريق جنت جسر جهنم ، نهايت بونلرى تلخيص ايله محققينك طريق حق و ملت اسلام تفسيرى .

شمدى سنده‌لريله برابر اسلافدن و اصحابه قدر كيدن بو متنوع افاده‌لر «لام» ك عهديت ويا جنسيتى ملاحظه‌لرينه نظراً بر قسم مفهوم و اكثريسى ماصدق اوزرنده دوران ايدن بيانلردر . جسر جهنم استثنا ايديلرسه اوبرلرى واقعده عين مدلولك اوصافندن برينى افاده سنده باشقه بر شى اولمادقلرى حالده مفهوم ايله ماصدق فرقنى بيلمينلر بونلرده نه قدر اختلافلره دوشه بيليرلر . فى الواقع محققينك طريق حق و ملت اسلام قيدلكيسى ده بو ايكى حيثيته شامل‌در . طريق حق مفهوم ملت اسلام ماصدقدر . بو ايكى فرق بالذات نص قرآنده ده تعيين ايچون صراط ايكى دفعه ذكر ايدلمشدر . «صراط الذين» الصراطدن بدلدر . بدل كل ويا بعضه اوله بيلير . وكلامده قصد و اراده اصل بدله متوجه‌در . مبدل منه ده كلياً متروك و مطروح اوليه‌رق بو مقصودك بر حيثيت ظاهره‌سنى تمهيد ايدر . و بو صورتده هر برنده قسماً شرح و بيان و قسماً تأكيد ايله بر قوت معنى حاصل اولور . بو برده ايسه صراط مستقيمك هم ذاتى هم وصفى شرح و توضيح ايدن قيدلر واردر كه برنجيسى صراطك مضاف اليهى اولان «الذين انعمت عليهم» اسم موصول و صله‌سى ، ايكنجيسى بو موصولك صفتى اولان «غير المغضوب عليهم» اوچنجيسى ده بوكا معطوف اولان «ولا الضالين» قيدلريدر .

ايشته «الصراط المستقيم» دن مراد اولان معنى و ماصدق ، بونلرك هيأت مجموعه‌سى ملاحظه ايدلدكدن صوكره تعيين ايده جكدر . بونك ايچون اولا كلمه‌نك مفهومنى تثبيت ايتمك احتياج واردر . وضع لغت اعتباريله بو مفهوم ، مستقيم جاده ديمك اولديغنى كورمشدك . فقط بو مفهوم بزه اولا واقعده يول ديديكمز بر محسوسى كوسترير . حال بوكه سوره كلامك استعانه‌نك و معونتك بيانى ايدى . بو ايسه غير محسوس بر معنادر . بناء عليه بو قرينه قطعيه ايله بز اكلارزكه بو يول معنوى يولدر . ديمك

اوطانسه معنوی یوللرده شامل بر مجاز مرسلدر. ودها آچیغیسی بر استعارهٔ تمثیلیه در. اولا: سویلدیککز کبی محسوساتده ایشلک، بیوك، واضح، دوز، طوغری بر یول تصور ایدییورز وبونی هیأتیله ذهنمزده اخذ ایدییورز.

ثانیاً بزم تمایلاتمزك، افکار وحرکاتمزك جریاننه بر اساس تشکیل ایدرك بزی طوغروجه وصلاتله خیرلی مرادلریمزه کوتوره جك علمی، عملی، واضح وشموللی وحقتعالانك وضعی اولان بر قانونده حقه تصور ایدییورز. بونی ده هیأتیله وجدانمزه آلییورز.

ثالثاً بو معنوی هیأتی وضوح وایجاز ایله آکلاتمق ایچون اولکی محسوس هیأته موضوع اولان صراط مستقیم لفظنی استعاره ایدوب ذکر ایدلدیککز قرینه یه استناداً بونده قوللانیور، و «اهدنا» ایله ده بوکا بر ترشیح یاپیورز. بو صورتله بو مفهومك حاصلی حقتعالانك وضعی اولوب مطلوب خیره حقیله کوتورن و باطل اولمیان معنوی یول اولدیغندن محققینك طریق حقه تفسیرلری صراط مستقیمك مفهوم ایله معنای مرادی بیانی اولدیغی آکلاشیلیر. شیمدی ده مصداقنی بولالم: یعنی طریق حقه اطلاقنه شایان اولان هر طریق، مطلوب اولان طریق مستقیم داخلمیدر؟ بوراسی جای نظر وآز چوق مبهمدر. اولا «نستعین» ده ایلك هدفمز معونت الهیه اولیور. وسوق نظم بزه ابتدا معونت الهیه نك اهم واقدمی طلب ایتمزی تلقین ایدییور. بونده ده علی العموم معونت الهیه‌یی استجلاب ایدن بر طریق واضح هدایت طلبی، استعانه‌نك اهم واقدمی اولا هدایت احسان ایتمك ده معونتك اهم واقدمی اولدیغی آکلاشیلیور. حال بوکه طریق حقك بتون خصوصیاتی بر معونت حقه ایسه ده بو معونتك اقدم واهمی اولان هانکیسی در؟ بوراسی جای تأمل اولیور.

ثانیاً هدایت خیره مصروف اولور. وعجبا معنای عامیله طریق حقه ایچنده شر اولانلر یوقمیدر؟. طوغریسی واردر. چونکه اولماسیدی شره یول بولنمازدی، هیچ برشی یاپیلمازدی. کرچه هر طریق حقه ذاتنده خیر محضدر. واونك وضع اصلیسی رحمت الهیه نك تجلیسنی کوسترمکدر. فقط عالمده مخلوقاتك خصوصیتنه اختلافنده نفع وضر، خیر وشر هیچ بر غایه تصور اولونمازکه اونك بر طریق حقی بولونماسین

بونلرك هر بريسي ايچينده حقك بر سنتى، بر قانونى واردر. اوكا سلوك ايله طوغرى غايه سنه كيدر.
حق دينلديكه بونلرك هپسى ده الله تعالى يه كوتورور. لكن بريسي رضاسنه كوتورور، بريده
غضبنه كوتورور. بناءً عليه طريق حق، حق تعالىنك رضاسنه كوتورن طريقه ديه تفسير ايدلدكجه
بو راده مطلوب اولماسى لازم كلير. في الواقع «الصراط المستقيم» نظم جليلى بزه عموم الاطلاقله
طريق حق مفهومندن دها اخص دها واضح بر معنى تلقين ايديور. ايشته بونده بو ايهاملرى ازاله
ايچين بر ذلك تذييله مفهومك متناولى تفسير ويا تخصيص اولونمسه و دين سلامتك بر حد تام
ايله تعريفنه منطبق بر صورتده افراغ ايدلمك ايچين «صراط الذين ...» الخ... بيورلمشدر.

بو بزه اولا هر مطلبده حق تعالىنك بر طريق مستقيمى بولنديغنى كوستريور و «اهدنا» اولى
طلب ايتمزى تلقين ايديور. و بو صورتله اهم واقدم معونت ده ابتدا اولى طريق مستقيمه هدايت
ايكلاتيور. في الواقع الله تعالى رب العالمين اولديغندن عالملرك هپسنده اونك قانونلرى جاريدر.
قانونلر كاه واضعلرينه و كاه موضوعلرينه، متعلقلرينه نسبت اولنور. مثلا صولون قانونى واضعنه
نسبت اولنديغى كبى عقار قانونى ده موضوعنه، محكوملرينه نسبتدر. طبيعت دخى حق قانونلرينك
محكومى اولمق اعتباريله بونلرك اراده قانونندن ماعداسنه قوانين طبيعيه نامى دخى ويريلير. لكن هپسنك
واضعى حق تعالى اولديغندن بونلره قوانين حق و سنت الهيه ديمك البته دها طوغريدر. بو قانونلرى
بيلمكه علم و فن دينلديكى كبى اونلرك خيره كوتورنلرينه ده دين، ملت، شريعت اطلاق اولنور.
وضع الهى در. قانون حق خارجنده دين آرامق باطلدر. و بونكله برابر هر قانون حق ده دين دكلدر.
مثلا بينه قوتلى بر طاپانچه صيقانك اولمسى بر قانون حقدر. حق تعالىنك خصوصى بر اراده سى مانع
اولمازسه او قورشون كنديسنه صيقانه اولور. فقط انتحار ايتمك بر خير بر دين دكلدر، عصياندر،
شردر، كندى ملكى اولميانه بناءً حقى تخريبدر. بونك كبى انسانلرك افعالنده هانكيسى اولورسه اولسون اونك
بر جهت خير و باشقه ايله منطبق اولديغى بر قانون حق واردر. خير جهتيله منطبق اولديغى قانون حق
دين. شر جهتيله منطبق اولديغى قانون حق، خلاف ديندر. ايكى جهتنده ده قانون حقه تطبيق

اولونمیان فعل شر ویا خطادر.

حاصلی هر قانونده جمله بر وضع الهی اولدیغنده مستقیمدرلر. وضع بشری اولانه قانونلرده علم نه دیه هیچ بری اولمازلر. بونلر علم نقطهٔ نظرندن باطل، دیه نقطهٔ نظرندن بر تشکیل ایدرلر. وعمیده مستقیمدرلر. بونک ایچوندر بشرک حقی کرک علمده وکرک دینده قانونده وضع ایتمک دکل حقک قانونلرینی آرایوب بولمه وکشف واظهار ایتمکدر. آرشیمد موازنهٔ مایعات قانوننی، نیوتون جاذبه قانوننی، ارسطو، تناقضه قانوننی وضع ایتدیلر دیمک دوغری اولمادیغی کبی ابو حنیفه حضرتلری ده قیاس فقهی قانونلرینی وضع ایتدی دیمک طوغری دکلدر. بونلر اونلرک وضعی اولسیدی اکری ویالان اولورلردی. طوغری اولملری قانونده حقک کشفنه مظهر اولملرندن ناشیدر. بونک ایچوندر علماء موجب دکل کاشف ومظهردرلر. زیرا قانونده حقک خفی اولانلری ده واردر. «الصراط المستقیم» ایسه واضح معناسنی دخی تضمن ایتدیکندن بونلری اظهاره وسیله اولاجق واضح واشلک بر طریق اساسی یی افهام ایدیور. وقانونده جمله اولمیانده، معونت الٰهیه ایله هیچ علاقه‌سی بولونمیان اکری بوکری یوللرک هپسندن احتراز ایتدیر دیکی کبی هدایت ده خیره مصروف اولدیغندن طوغریدن طوغری شره کوتورمکده جمله اولانه قانونلردن ده دخی احتراز ایتدیرمه اولیور. فقط بو حصوله احترازده بر قید حیثیت آرامه لازم کلیر؟ چونکه شردن ده احتراز ایتدیرمک ایچون اونی طانیمه وطانیتمه ده بر خیردر. بیلاخی بیلمه‌یه اونده فصل صاقینیلر. بناءً علیه هدایت کلمه‌سنده کی خیریت معناسی، صراط مستقیم طریقه مفهومنده شر قانونلرینک علی الاطلاق طرد واخراجی دکل بلکه خیر قانونلرینی اوامر اولرق مثبت وشر قانونلرینی نواهی اولرق منفی بر حیثیتله تقیید ایتمکی ایجاب ایده‌جکدر. ایشته عقبنده بدل طریقیله «صراط الذین انعمت علیهم غیر المغضوب علیهم ولا الضالین» آیتی بو منفی ومثبت حیثیتلری ده ابراز ایدیور. دیمک که «الصراط المستقیم» لام عهد ایله دیه حقک تأییدیدر. مابعدی ده بونک شرحیدر.

انعام، نعمت ویرمک، نعمتی ایصال ایتمکدر. اصلنده متعدیدر. لکن تفضیل معناسی

نعمه ایله منعمك علویتنی و نعمتك استعلاسنی ایما ایچون ده «علی» ایله صله‌لانیر. نعمت اصلنده انسانك تلذذ ایتدیكی حالت، یعنی حالت حسنه در كه حظ سعادت دیمكدر. بونده اكثریا بو تلذذه سبب اولان شیئه ده اطلاق اولونمشدر. اصلی یومشاقلق دیمك اولان نعومت ایله علاقه‌داردر. عربجه اوتكی معناده دها زیاده فتح ایله نعمت قوللانیلیر. نته كیم «كم ذی نعمة لانعمة له» دینلمشدر. یعنی نیجه نعمت صاحبی واردر كه نعمتی یوقدر. مثلا اكلی واردر، یییه‌مز، یرسه طادینی بولماز. انعام الهی اصل بونده در. الله تعالانك نعمتلری ایسه صاییلماز «وان تعدوا نعمة الله لاتحصوها». فقط باشلیجه دنیوی و اخروی اولمق اوزره ایكی نوعده ملاحظه اولنه‌بیلیر. نعم دنیویه ایكی قسمدر. وهبی، كسبی. وهبی یا روحانی ویا جسمانیدر. تعبیر آخرله یا معنوی ویا مادیدر. روحانی اولانلر نفخ روح، اشراقه عقل و ذكا و بونلره تابع اولان فهم، فكر، نطق، سلامت وجدان كبی. جسمانی اولانلر بدن و اجزاء بدنی و بونلرده كی قوای عصبیه و عضلیه، حفظیه وسائر قوای مادیه‌لی، حالات و هیئات حاصله‌لی خلقه و تكمیل كبی شیلر. كسبی اولانلرده نفسی رذائلدن تصفیه، علم و معرفت، اخلاق سنیه و ملكات فاضله ایله تحلیه ایلمك، بدنی هیئات مطبوعه و شمائل مستحسنه ایله تزیین ایتمك، جاه یعنی موقع و حیثیت اجتماعیه، مال و ثروت قازانمق كبی شیلردر. نعم اخرویه دنیاده واقع اولان افراط و تفریطلرینی مغفرت ایدرك رضاسنی ایردیرمك و ملائكه مقربین ایله برابر اعلای علییننده ابد الآباد حضور و استقراره نائل قیلمقدر كه بونده وهبی و كسبی، روحانی و جسمانی یه منقسم اولور. بونلرك هپسی باشلی باشنه و فی الحال ملاحظه ایدلدكلری زمانده شبهه‌سز بر نعمتدیرلر. فقط هر برینك آتیسی و مابعدینه نسبتله ملاحظه ایدیلنجه ابتدا نعمت ظن ایدیلن برچوق شیلرك حقیقتده نقمت و بلا چیقدیغی ده محققدر. بالعكس ابتدا الم و نقمت كورونن بعضی مصیبتلرك بالآخره بیوك بر نعمت و سعادته وسیله اولدیغی ده محققدر. و صفادن صوكره جفا نه قدر آجی ایسه جفادن صوكره كی صفاده او قدر طاتلیدر. بو سببله جدی و حقیقی اولان نعمت و سعادت عاقبتی هر حالده سالم اولانلردر. بناء علیه مطلوب اصلی ساده‌جه ابتدا نعمت دكل، عاقبته سلامتله تشدید نعمتدر اوله

لازم کلیر. اسلام کلمه سنک ده الهام ایتدیکی بو حیثیت «غیر المغضوب علیهم ولا الضالین» وصفیله افاده ایدیلیور. بو صورتده «انعمت علیهم» ده نعمت و انعام عموم استفاده ایدیلن لفظاً عام اولماسیله برابر مفهوماً مطلق ایکن هر درلو نعمتی محتمل و شامل اوله بیله جککن متناولی تخصیص اولونمه ایچون غضب و ضلالدن سلامت قیدیله تقیید ایدلسه ده تمام معناسیله نعمت افاده ایدلمشدرکه بو ده نعم اخرویه و اوکا وسیله اولان وهبی، کسبی، روحانی، جسمانی نعم دنیویه دیمکدر. بونلرک باشیده حس حیات، حس حریت، ایمان، سلامت وجدان، حسن اخلاق، صلاح اجتماعی، علم نافع، عمل صالحدر. لسان اسلامده حریت، حقوقده مالکیت دیه تعریف اولنور [کشف بزدوی] که بونک ضدی حقوقنه باشقه سنک مالک اولمسی دیمک اولان اسارت و رقیتدر. اصل حقوق ده ایسه وضع الهیدر. بناءعلیه هر هانکی بر فردک وضع الهی اولان حقوقی کندی رضاسی منضم اولقسزین دیکر بر وضع بشری ایله تبدیل، تغییر ویا تصرفه محکوم اوله بیلیورسه او آرتق یالکز اللهک قولی دکلدر. و اونده بر حصه اسارت واردر. و آرتق اونک وجائب و وظائفی محضاً حقک ایجابنه دکل شونک بونک کیف و اراده سنه تابعدر. بناءعلیه حق تعالایی طانیمایانلر کیمسه ده حقوقده مالکیت معناسنه حس حریت فرض ایتمک تناقض اولدیغی کبی حق تعالادن باشقه سنه قول اولانلرده ده حریت فرض ایتمک امکانسزدر. و بونک ایچوندرکه اسلامده حریت یالکز الله عبودیتنده در. و صراط مستقیمک مبدئی بو عبودیت و اک غایه دنیویه سی ده نعمت عظمی اولان بو حس حریتدر. بونک باشیده نعم وهبیه دن حیات، نعم کسبیه دن ایماندر. ایشته بو ایکیسی اصول نعمدر. بونلرک مبدئی ده معونت و هدایت الهیه در. ایسته دیکمز ده بو معونتک طریق مستقیمیدر. و ایشته نعمت اسلام بو طریق مستقیمدر.

«انعمت علیهم» ده ایکی وجه ممکندر. بریسی بر وجه بالا هیچ بر مفعول کوزتمه یرک «فعلت الانعام» علی الاطلاق فعل انعامی ایقاع ایتدک، یعنی اونلری مسعود قیلدک معناسی، دیکری ده «انعمت به علیهم» کبی مفعول به بر ضمیر تقدیر ایتمکدر. صاحب کشاف اولکنی، ابن جریر طبری ایکنجیسنی ترجیح ایتمشلردر. حذفده سلامت اعتباریله اولکیسی اولی و ابلغ و فقط بر کنایه ماهیتنده در.

بو سببله فعلك مقتضاسی اولان ایکنجیسی ظاهردر. انجق ابن جریر طبری بو مفعولی «ایاك نعبد
وایاك نستعین» قرینه‌سیله طاعت وعبادته ارجاع ایدرك «سن اونلره طاعت وعبادتکی انعام ایتدك»
صورتنده کوسترمشدر. فهم عاجزانمه کوره بو تقدیرده ضمیری صراطه ارجاع ایله «سن او صراطی اونلره
انعام ایتدك» معناسنی ویرمك دها ظاهردر. واك طوغریسی بوراده ضمیری تقدیر ایتمکسزین انعام
فعل مطلقی انعام مراد ایدلمك، یعنی «انعمت» لی «انعمت به» دن کنایه یاپمقدر. وعلم معانیده
معلوم اولان مفعول مخصوصه تعلقدن کنایه اسلوبی بوراده پك بلیغدر. و بونده انعام صراطك
انعام مطلق وحق انعام کل مثابه‌سنده اولدیغی آکلاشیلیر. بونده جالب دقت اوچ نقطه واردر.
اولا، بالذات طریق وصراطك اهم نعم اولان بر نعمت عظمی اولدیغی آکلاشیلیر. ثانیاً، انعام صراط
اهم نعمت اولدیغی آکلاشیلیر. ثالثا، اونلره اضافه قلنان بو صراط کندی وضعلری اولمیوب وضع
وانعام الهی اولدیغی و بونلرك صراطی اولمسی منظوریت وسلوکلری اعتباریله بولندیغی آکلاشیلیر. و بو اوصاف
ایله الله رضاسی اولان وطوغری نعم ومعونت الهیه‌یه کوتورن صراط مستقیم انطباق ایدر.

فی الواقع نعمت طریقی اعظم نعمدر. چونکه هر هانکی بر نعمتك طریقنه، قانوننه نائل اولمق،
او نعمته بر کره دکل، نائل اولمغی انتاج ایدر. علوم وفنونك اهمیتی ده بوندندر. بر کیسه‌یه اودیه‌لیرلوه
بر اعانه ایسه تکله دائما اودیه‌لیر اکینه جك بر طریق، بر سبب ایسه‌ملك آراسنده نه قدر فرق واردر؟
جناب اللهدن «یارب بکا اعانه ایت ده فلان نعمتی ویر» دیه دعا واستعانه ده بولونمق پك
کوچوك بر طلب اولور. حتی «هر نعمتی ویر» دیمك بیله بویله‌در. چونکه بو دعا قبول اولنمقله او نعمتك
هر زمانده دوام واستمراری تأمین ایدلمش اولماز. فقط «فلان نعمتك طریقنی انعام ایت و او طریقده
ثبات نصیب ایله» دیه طلب وتحریده بولونلمش اولورسه بو دعا قبول اولندیغی زمان او نعمت بر کره
دکل بیك کره والی نهایه الده ایدلمش اولور. طریقك اك بیوکی ده معونت الهیه‌نك طریقیدر.
بونك اك قیصه‌سی ده مستقیم اولان طریقدر. بو بولونجه طریق نعمتك هپسی بولونور. طریق نعمت
بولونجه نعمتلرك هپسنه مع الدوام ایریلیر. و بوراده ابتدا «نعمت ویر» دینیوبده «اهدنا

الصراط المستقيم » دعاسيله طوغرى يول ايسته مه نك تعليم بيورلسى بو معنايى ده كوزل تأييد
ايدر. فاتحه يى « تعليم مسئله » اسمنك ويرلسنده ده بو نكته نك بيوك بر حصه سى اولديغى خاطره كلير.
حال بوكه بو تعلق مخصوص ملاحظه ايدلمديكى تقديرده بو معنالرى استخراج مشكل اوله جغى و صراطك ذروهٔ
انعام الهى اولديغى خفى قاله جقدر. بو جهتله اوتكى تقديرده كى الملاوه نعمتك بلاغتى بيله بونك
مادوننده ديمكدر. كرچه اونده صراطك غايه سى نعمت مطلقه اولديغنه ظاهر بر ايما واردر. و بو
معنى عوام ايچون ده جاذبه ليدر. لكن ابتداء كلامك سوقنده غايهٔ مطلوبه نك معونت الهيه اولديغى
اشعار و بوكا نسبتله صراطك غايه سى ده او دها طوغريسى بالذات الله تعالى اولمسى متبادردر.
بو نعمه ده بوكا متفرعدر. و ايشته اصل صراط مستقيم، طريق حق بو معناده علم كبيردر. چونكه
بر نعمتك بر طريقى بيلنير و سلوك ده ايديلير ده ينه بالذات معونت الهيه، توفيق حق بولونمازسه بر نتيجه
ظهور ايدر. مطلوب حاصل اولماز ده طالع بوريلمسه دينيلير. بناءً عليه هر شيدن اول بو معونت
و توفيقه ايرمك ايچون بتون مطلبى آغوشنه آلمسه، بويوك، آچيق، طوغرى، دوز بر يول
ايسته مك ضروريدر. بو يول « اياك نعبد و اياك نستعين » عهدنده ثبات ايله يورونه جك
اولانه بر ديه ويلمشدر. هر حقيقى و مطلبى آغوشنه آلسه بر ديه ويلمت، بر صراط مستقيم ايسته ملى
ساده بر تصور و خيالدن عبارت بر ايسته مك ده دكلدر. بو يوله ايرسه و اوزرنده يورومش
او سايه ده هر مرادينه نائل اولمش، هم ده كمال سلامت و سعادتله نائل اولمسه اهل نعمت تاريخ بشرده
انظاره اولنه جق صورتده ثابت و بويله بر مطلوب آثار مشاهده و تجربه ايله بالفعل كورولمسه بر امر واقعدر
و ايشته « اهدنا الصراط المستقيم » دن صوكره « صراط الذين انعمت عليهم »
بيورلسى بونى ده بالخاصه كوسترمكده در.

شمدى بونلرك كيملر اولديغنى آكلامايه چاليشه لم. بونلرك هيئت مجموعه سى بزه عهد خاتمى
ايله كوستريليوره جك بر جماعت محدوده دكلدر. ابتداء بشريتدن بو آنه قدر تدريجى كلمش
و تربيهٔ حقه ايله دور دور اظهار كمال ايتمش متوالياً منتشر و غير محصور ذوات و جماعتدر.

بز بونلری یالکز «منعم علیهم = یعنی نعم الهیه یه ایرمش اولانلر» عنوانیله طانیرز واصلیه ،
ایرلر دیه ملاحظه ایدرز . و بو جنسك عالمده وجودنده هیچ شبهه ایتمیز . بو نقطه یقینیدر .
و مع الاطلاق بونلرك صراطنی طلب ایتمك ده بو یقینه ایله حرکتدر . فقط تفصیلاته و بو جنسك
افراد و انواعنده بر نمونه آلمق ایچون خارجده تعیینلرینه کلنجه : بونی نعمتك معناسنی تقدیریمز
نسبتنده بر عهد ذهنی ایله مطالعه ایده بیلیرز . بونك ایچون «الذين انعمت عليهم» ده یا تعریف جنسی
ویا عهد ذهنی ملحوظدر . جنس اولدیغنه کوره «غير المغضوب عليهم» بدل ، عهد ذهنی اولدیغنه
کوره ده صفت اولمق اظهردر . بناءً علیه بونلری ابتداده عهد ذهنی ایله تصور ایدرك بو اوصافی حائز
بر جماعت مسعوده آرایاجغز ، و الا نعمالاده اونلرك یولنه هدایت طلب ایده جکز . و موفق اولدیغمز آنده
بزده او یولده او جنسده عالم نمونهٔ امتثال اوله جق بر زمرهٔ جماعت تشکیل ایتمش بولنه جغز . قرآنده
بو جنسده بر موجود جماعتی کوستره جکدرکه «ومن يطع الله والرسول فاولئك مع الذين انعم الله
عليهم من النبيين والصديقين والشهداء والصالحين وحسن اولئك رفيقا» آیتی بو بابده
اك جمعیتلی اولانه اشارت ده بریدر . یعنی تام معناسیله منعم علیهم اولان سعداء حقیقیه انبیاء
صدیقین ، شهداء ، صالحیندر و بونلره رفیق اولان اهل ایماندر . فقط بو ایضاح ابتداء اسلامه
نظراً در . بزه کلنجه : بو نمونه‌نك بتون ایجاباتنده جاری بر عهد خارجیسی واردرکه اوده خاتم الانبیاء
محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم افندیمزله اصحاب کرامیدر . او زمانه ایچنده بونلرده تجلی ایدن نعمت توفیقك
سعادت دنیویه و اخرویه‌نك بر مثالنی دها تاریخ بشر بو کونه قدر قید ایتمه‌مشدر . تاریخ عمومی‌یی
اوقویوکز و بو کونه دنیاده کی اقوامده بر ارجاع نظر ایدیکز ، باقیکز بونلرك ایچنده مثلا
بر حضرت عمر سیرتینك نظیری اوله بیله جك هیچ بر مثال بوله بیله جکمیسکز ؟ بر طرفدن فتوحات
آلتندن بو سرعتیله شرقه و غربه یاییلیرکن دیکر طرفدن بتون عدالت الهیه یرلری کوکلری طولدیریور
و بو نعمتلرك ایچنده ذوق حقه مستغرق اولان عمرك حسیتنده کی یامالی بر کوملك عالمك کوزینه
کسرالرك ، قیصرلرك تاج حشمتلرندن دها یوکسك بر حس ابتهاج صاچیوردی . فقط دنیانك

بو توجهی ایچنده هیچ بر کونده شاشیرمایارق ، متانتنی ضایع ایتمه‌یه‌رک حضرت فاروقده وفات پیغمبری کونی
فاروقیتنی غیب ایدرکبی کوروندیکی زمان حضرت صدیقده بوتون صدیقیتیله ابراز وجود ایدرك اونی
والهکسی ارشاد ایتمش وجماعتی کمال السابقه صراط محمدیه‌ده یورو تمشدی . دها اول هجرت کونی
مصاحبت پیغمبری ایله کیزلندکلری مغاره‌ده شرکلرك باصقیننه اوغرادقلری زمان حضرت صدیقده
حزن وفتور عارض اولمش ایکن « لا تحزن ان الله معنا » دیه اونی تسلیه وتطمین ایدن انجق
حضرت محمد اولمش ایدی . ایشته او زمانده بر عهد ذهنی ماهیتنده اولارق او جماعت مسعوده بوتون بشریته
اکمل بر نمونهٔ امتثال اولمق اوزره تعیین ایتمش اولدیغندن بزه نظراً « الذین انعمت علیهم » عهد خارجی
ایله معلومدر . بونك ایچوندر که اسلاف واخلافدن بر چوقلری « صراط الذین انعمت علیهم »
آیتنی حضرت محمدك واصحاب کرامنك طریقی سنتی ایله تفسیر ایتمشلردر . فقط مبدأ ومنتهی اعتباریله مطلق
ایله دیکی زمانده بو معناده منعم علیهم جنسنده بر جماعت دیه عهد ذهنی ماهیتنده اولمش اولور .

« غیر المغضوب علیهم » الذین‌نك صفتیدر . واسلامده‌کی فضیلت تقواننك نشأنی
کوستریر . عربجه‌ده صفت ایله موصوف آراسنده تعریف ویا تنکیر جهتنده‌ده مطابقت شرطدر .
حالبوکه غیر کلمه‌سی العالم غیر الجاهل . الحرکة غیر السکون کبی نزده بر ضد کامله مضاف اولمادقجه
معرفه‌لك اکتساب ایده‌میه‌جکی کبی « الذین » اسم موصولی ده معرفه اولدیغنده عهد ذهنی معناسنه
محمول اولمادقجه نکره ایله توصیف اولنه‌ماز . بناءً علیه بونك صفت اولمسی موصولك عهد ذهنی معناسنه
بر قرینهٔ ظاهره‌در . چونکه مغضوب علیهم وضالین وصفلرینك مع الاطلاق منعم علیهم وصفنه
ضد کامل اولمسی جای نظردر . منعم علیه کورونن‌لر ایچنده حقیقتده محکوم غضب ویا ضال اولان نیجه
کیمسه‌لرده بولنور . وعالمده نعمت ایچنده یوزر کبی کورونن بر چوق اشخاص وجماعت بوکا مثالده
کوستریله‌بیلیر . بو اعتبار ایله غیر صفتی غضب وضلالی نفی ایدرك منعم علیهی بونلرك ماعداسنه تخصیص
ایدییور . واو حالده نعمت سالم ایله متنعم اولانلر بونلرك ضد کاملی اولورلرسه ده مع الاطلاق متنعم اولانلر
بونلر دکلدرلر . بناءً علیه انعام اطلاقنی ملاحظه ایدیلیر . والذین ده بو صله ایله جنساً ویا عهد خارجی ایله

معرفه طانیلیرایسه غیر اوکا صفت اولماز. بلکه بدل اوله بیلیر. کشاف و اوکا تبعاً قاضی و سائره
بو بدلیتی تجویز ایتمشلردر. فقط ابو السعود تفسیرنده بو وجهی رد ایلمشدر. چونکه بدل کلامده‌کی
نسبتده مقصود اصلی اولور. مبدل منه بالکلیه ساقط و متروك حالنده اولمقله برابر کلامده هدف مقصد
اولمیه‌رق ده قالماز. او حالده غیر بدل ایسه صراطده مقصد اصلی نعمت دکل غضب و ضلالتك انتفاسی
اولمسه اوله جقدر. و بو صورتده منعم علیهم دیمك اللهك غضبندن و ضلالتدن سالم اولانلر
دیمك اوله جغنی صاحب کشاف تصریح ده ایتمشدر. کرچه دفع مضرت جلب منفعتدن اولی ایسه ده مقصد اصلی
ساده دفع مضرت دکل او مضرتدن سالم اولان نعمت و منفعتدر. بو ایسه بدلك دکل انجق صفتك
معناسی اوله بیله جکدر. بناء علیه هدف کلام نعمت علیهمده در. و غضب و ضلالك نفیی اوکا تبعاً
مقصوددر. و منعم علیهم دیمك نعمت مطلقه ایله غضب و ضلالدن سلامتی جامع اولانلر دیمك
اولور که اسلام ده بودر. و فی الحقیقه اسلامده‌کی تقوی بودر. و ابو السعود تماماً حقلیدر.
بناء علیه غیرده صفت و الذینده عهد ذهنی معناسی ظاهردر. مع مافیه نعمت مطلقه‌دن نعمت سالمه
و یا سویلدیکمز کبی نعمت صراط، نعمت اسلام قصد ایدیلیرسه غیر بونك ضدی اولمغله مضاف اولمش
و بناء علیه تعریف اکتساب ایتمش اوله جغندن جنس و یا عهد خارجی صورتنده صفت اوله بیله جکدر.

غضب، نفسك بر مکروه قارشیسنده ارادهٔ انتقام ایله هیجانیدر که رضانك ضدیدر.
لساننزده اوفکه، بر قوه ایله حدت، خشم دخی دینلیر. جناب الله‌ه نسبت ایدلدیکی زمان غضب
انفعالات نفسانیه‌دن تجرید ایله منتها و غایه‌سنده استعمال ایدیلیرده ارادهٔ انتقام و یا
انزال عقوبت معناسی مراد اولنور. بو ده ربوبیت رحیمه‌نك لازمیدر. یعنی غضب الهیه
رحمتك ضدی دکلدر. مثلا ظالمه غضب، مظلومه رحمتك مقتضاسیدر. المغضوب علیهم تعبیرنده
بو عنوان کندیلرینه عادتا اسم اولمش کبی بر قوت واردر که غضبه محکوم، غضب آتشنده قالمش کتمش
دیمك اولور. بناء علیه بعضاً بر عقوبته اوغرامق مغضوب علیه اولمق دکلدر. و هر حقیقتده بر چوق
نعم آتیه و مستقبله‌نك مقدمه‌سی و وسیله‌سی اولان آلام هیچ بر زمانده عقوبت و غضب دکلدر.

«ولنبلونكم بشئ من الخوف والجوع ونقص من الاموال والانفس والثمرات وبشر الصابرين» چونکه هر ایشده امتحان عاقبتدر.

ضلال وضلالت، طوغری یولده عمداً ویا خطاءً صاپمقدر که هدایتك مقابلیدر. لسانمزده صاپیتمه، صاپیقلق، صاپیقنلق دخی دینلیر. ضلال بعضاً غفلتدن، شاشقینلقدن نشأت ایدر. واکثریا ده شاشقینلق اونی تعقیب ایدر. وصوکره بیتمکه و دها صوکره تلف اولمغه منجر اولور. بوکا بناءً ضلال، غفلت، حیرت، غیبوبت، هلاك معنالرنده ده قوللانیلیر. اساسنده محسوس ومادی یولده صاپمقدر. وصوکره معنویات ومعقولاتده ده متعارف اولمشدر. ودر علی الاکثر ضلالت وصاپیقنلق ساده دینده، ضلال وصاپیقلق ده عقلده وسوزده استعمال ایدرز. بنابرین «ضالین» تام معناسیله صاپیقنلر دیمکدر.

بوراده کرك «المغضوب علیهم» وکرك «الضالین» دهکی حرف تعریفلك استغراق ویا جنس ایچون اولدیغی ظاهردر. چونکه نعمتك سلامت کاملهسی بونده در. بر چوقلری مفهومده بویله نفی جنس تفسیرلرینی اختیار ایتمشلردر که بو صورتده نعمت واستقامتك ضدی اولان غضب وضلال کتابلی وکتابسز، مشرك وغیر مشرك بتون اهل کفرك یوللرندن صراحةً احتراز ایدلمش اولور. مع ما فیه حرف تعریفلرك اقدم اولان عهد خارجی معناسنه حمللرنده دخی عینی معنای طولاییسیله استحصال ممکندر. وبونده آیریجه بر بلاغت ده واردر. زیرا مغضوب علیهم وضالینه مسلکلری مستقیمه اولان ادنی واقللرینه مصروف اولورسه بونلردن ده احتراز اونلرك هپسندن ده احترازی اولدیغنی مستلزم اولور. بو ده سمت اسلامك اغیاری جنسنده بر تفاوتی کوسترمك بلاغتنی حائزدر.

عجبا هر ایکیسنك اقل مرتبهسیله بویله بر عهد خارجی وارمیدر؟ اوت کرك قرآنده وکرك احادیث نبویهده وعمومیتله شریعت اسلامیهده بوکا دائر دلیللر موجوددر. وبونلر اهل کتاب اولان یهود ونصارادر. کرك مشرك وکرك غیر مشرك جمیع کفار حقنده قرآن عظیم الشانده «ولکن من شرح بالکفر صدرا فعلیهم غضب من الله» آیتنده اولدیغی کبی غضب

و « ان الذين كفروا وصدوا عن سبيل الله قد ضلوا ضلالاً بعيدا » آیتنده اولدیغی
كبی ده ضلالی تعمیماً تصریح ایتمسه ده بونلرله برابر یهود حقنده اكثریا « ضربت عليهم الذلة والمسكنة
وباؤا بغضب من الله » كبی غضبی، نصارا حقنده ده « يا اهل الكتاب لا تغلوا فی دينكم
غير الحق ولا تتبعوا اهواء قوم قد ضلوا من قبل واضلوا كثيرا وضلوا عن سواء
السبيل » كبی ضلالی تصریح بیورلمشدر. و بونكله برابر یهود ایله نصارانك كسدكلری یمك و قیزلری
نكاح ایده بیلمك كبی بعض معاملاتده دیگر اهل شركدن فرقلری ده كوسترلمشدر. بونلردن اكلاشیلیركه
اهل كتاب اولان یهود و نصاری غضب و ضلالده دیگر مشركلردن، دینسزلردن و سائر ادیان باطله
اربابندن اهوندر. و بونلر اسلامه اقربدرلر. بناء علیه فاتحه ده مغضوب علیهمدن مراد عهد خارجی
ایله یهود، ضالیندن مراد ده نصارادر دیه تفسیر اولنورسه « غیر » و « لا » ایله اولاً و بالعباره
بونلرك طریقی نفی ایدلمش و طولایسیله بالاولویه یعنی دلالة النص ایله دلالت اولنورده بتون سائرلرندن
احتراز اولونمش اولور. و بو تفسیرك نقلنده طریقلری قوتلیدر. ابن جریر طبری بر چوق آثار نقل
ایتمشدر. در منثورك بیانی وجهله ابن ابی حاتم دیمشدركه « مغضوب علیهمك یهود و ضالینك نصاری
ایله تفسیرنده بین المفسرین خلاف بیلمیورم ». نته كیم ابن حبان و حاكم بو بابده كی حدیثلرك صحتنه
ترمذی ده حسنته حكم ایتمش و بونلری بر چوقلری تخریج ایلمشلردر. (شهاب).

نصك ظاهرنده كی بو عمومی ایكی نوعه حصر ایده جك وجهله تقیید ایتمك اصول نقطهٔ نظرندن
جائز اولمیه جغی ملاحظه سیله بعض مفسرین بوكا ایلشمش و نصك عمومیت اوزره ابقاسیله یهود
و نصارایی بر مثال اولارق تلقی ایتمكی موافق كورمشدر. یهود و نصاری اهونده وادنای شقیه اولارق
تصور ایدلیه جك اولورسه بو اعتراضه محل واردر. چونكه احترازی اولدقده قصر ایتمك معناسی
اسلامده هم عقل و هم نقول قطعیه یه مخالف اولدیغندن بویله بر عهد خارجی یه استناد یوقدر. سویلدیكمز
كبی بونلر ادنای شقیه اولارق تصور ایدیلیرسه دیگرلرندن احتراز عام بالاولویه ثابت اولاجغی جهتله
تخصیص، مدفوع و محذوری مندفعدر و ذاتاً « اياك نعبد واياك نستعين » ده شركدن ظهور اولان

مشركينه سائره يه ده واضحاً و بونره نسبتله خفيف اولمله يهود و نصارا يه ده ضمناً احتراز ايدلسه اولديغى جهتله بو راده ده بونلريه ده و اونلرينه طولاييسيله احتراز ايدلسه اولمسنده ده بلاغت واردر . بناءً عليه بو بابده كى حادثه لرده ده بر بنده بحث ايده لم :

عليه الصلاة والسلام افنديمزك « يهود ؛ مغضوب عليهم ، نصارى ده ضُلّال در » بيورديغى ترمذى صحيحنك باب تفسيرنده مشهور حاتم طائينك اوغلى حضرت عدى يه سنديله بر حديث حسن اولمق اوزره روايت ايلمشدركه مألى شويله در : « رسول اكرم صلى الله عليه وسلمه كيتدم كيتديم ، مسجدنده اوطورويوردى ، جماعت ايشته بو عدى بن حاتمدر ديديلر . بن ايسه امانسز ، كتابسز كلمشدم ، همانده حضورينه آليندم ، درحال اليمى طوتدى « مقدماده اللهدن اميد ايدرم كه الينى بنم اليمه قويه جق » بيورمشدى . عقبنده قالقدى ، اوصره ده بر قادينله برابرنده بر چوجق ايله حضورينه كلديلر و « بزم سزه بر حاجتمز وار » ديديلر . اونلرله برابر قالقوب حاجتلرينى بيتيردى . صوكره اليمدن طوتوب بنى خانۀ سعادتنه كوتوردى . بر قيز چوجقى اوكا بر ياصديق قويدى و اوزرينه جلوس بيوردى . بنده حضورنده اوطوردم . بناءً عليه الله حمد و ثنا ايتدى و شويله بيوردى « لا اله الا الله ديمكدن نه‌يه قاچيورسك اوندن باشقه بر الهى بيليورميسك ؟ » بن خاير ديدم . بعده براز قونوشدقدن صوكره « سن هر حالده الله اكبر دينمسندن قاچيورسك ، ديمك اللهدن دها بيوك برشى بيليورسك » بيوردى . بن ينه خاير ديدم . بيوردى كه « فان اليهود مغضوب عليهم وان النصارى ضلال - ضالين » يعنى يهوديلر غضبه اوغرامش ، مغضوب عليهم اولمشلر . نصارى ده صاپمش ضلالته دوشمشلر » بونك اوزرينه بن « بن مسلمان اولمغه كلدم » ديدم و باقدم كه وجه سعادتى فرحندن انبساط ايديوردى . بالآخره امر ايتدى ، انصاردن بر ذاتك نزدينه يرلشديرلدم ، آقشام صباح هپ حضورينه كليرطوروردم . ينه بر آقشام يانندده ايدم ، بر قوم كلديلر ، اونلرده يون البسه واردى . رسول الله قالقدى ، نماز قيلدى بعده اونلرى ترغيبه باشلادى . ديوردى كه « ولو بر صاع ، ولو يارم صاع ، ولو بر طوتام ، ولو بر طوتام پارچه‌سى اولسون بونكله هر بريكز يوزينى جهنمك - يا خود آتشك - حرارتندن وقايه ايده . حتى

ولو بر خرما دانه‌سی ولو یاریم خرما دانه‌سی اولسون. هر بریکز الله واره‌جق اوده اوکا شو سوزی سویله‌یه‌جکدر: بن سزه کوز قولاق ویرمه‌دمی؟ اوت ویردك دیر. اوزمان الله تعالی او حالده هانی سن کندك ایچون نه اوکجه‌دن نه حاضرلوب کوردك دیر. وانسانه ایشته اووقت اوکونه آرقه‌سنه صاغنه صولنه باقاره جهنمك حرارتندن یوزینی قورتاره‌جق هیچ برشی بولاماز. هر بریکز یوزینی آتشدن وقایه ایتسین ده ولو یاریم خرما ایله اولسون. بونی بولامازسه ولو کلمهٔ طیبه ایله - طاتلی سوزله - اولسون. چونکه بن آرتق سزك حقکزده فقر وفاقه‌دن قورقمام. زیرا الله یاردم ایدیجیکز و ویریجیکزدر. سزك ایچون نقیبلرك قورقوسی نهایت مدینه ایله حیره آراسنده قاربانه کیدرکن بنیکزك چالینماسی قورقوسی نه ایسه اوندن فضله دکلدر.» بیوردی.

عدی بن حاتم حضرتلری بونی روایت ایتدکدن صوکره شونی ده علاوه ایتمشدر: «بونی دیدککه بن کوکلمدن: بو نره‌ده؟ طی قطاع‌الطریقینك اشقیاسی نره‌ده؟ دییوردم» دیمشدر.

فقط یهود مغضوب علیهمدر دیمکله المغضوب علیهم یهوددر دیمك آراسنده بیوك فرق واردر. بناءً علیه بو امثالی حادثه‌لره نظراً یهودیلرك ونصارانك فاتحه‌ده‌كی «مغضوب علیهم وضالیندن» برر مثال اولدقلری آکلاشیلیرسه ده منطوقك بونلردن عبارت اولدیغی آکلاشلماز. معمافیه ایکنجی صورتده دخی روایت مضبوط واردر. حرف تعریفك اك مقدم معناسی اولان عهد خارجی‌یه حملی ایضاح سابق ایله الهویت دائره‌سنده ممکن اولنجه متواتر اولمیان حادثه‌لرله تقیید نص محذوری وارد اولمیه‌جغی جهتله بو حادثه‌لرك دخی اعمالی واجب اولور. بناءً علیه ایکی تفسیر آراسنده‌کی فرق برسنده یعنی جنسده احتوا کلینك منطوقاً وبالعباره، دیکرنده ده فحوی ایله بالدلاله اولمسنده‌در. او کلکنه کوره نظر اسلامده مشرکینه ایله اهل کتاب آراسنده‌کی فرق فاتحه‌ده افاده ایدلمسه، ایکنجیده ایسه بونلره دخی کوسترلمش اولورکه بز بونی سیاق قرآنه دها موافق بولیورز.

بوننده بزی دوشوندیره‌جك بیوك بر مهم نقطه واردر. عجبا رسول‌الله افندیمز یهود مغضوب علیهم، نصاری ضالّلردر بیوردیغی زمانده بونلر نه حالده ایدی؟ یهودیلر دها اینجه

زمانله اول حب دنیا و غرور بیلك ایله احكام توراتی اهمال و تحریف ایدرك حق یولندن بیه بیه آیریلمشلر

و بالنتیجه بیچه انبیای كرام و بالخاصه زكریا ، یحیی ، عیسی علیهم السلام اولادن حقی تقدیرده هم حقك

غضبینی و هم خلقك نفرتنی قزانمشلردی و چوقدن حریت سیاسیه‌لرینی بتون بتون ضایع ایتمش و طارمار طاغینیق

اولمشلردی و بو صورتله ضایع ایتدكلری جماعت فخرلری یرینه تا سلیمان علیه السلام زماننده‌ن بری تعقیب

ایده كلدكلری جمعیات خفیه ایله اوغراشمشلر و اوغراشدقجه ده بتون بتون كندیلری قوشقولانمشلر و عالم نظرنده

ایچلری فسادلرینه اویمایانلرك پیشواسی صایلمشلردی و بونكله برابر اساسنده دنیایی تنویر ایتمش بر كتابه

خواروه ایله طولی بر تاریخه منسوب اولدقلرندن بالنسبه منور و لااقل ماضیلری ایله حاللری بیننده‌كی نسبت

اعتباریله ده پك زیاده شایان اهمیت ایدیلر . ماضیده حق استنادی جهیله قباحت اولادن دینلری حالده

قومیت جنبه‌یه باغلادیقلرندن دائما حقك اوزرینه چیقمق ایسته‌یورلر و اینه دكه سقوط ایلیورلردی .

نصارایه كلنجه : او زمانه بونلر رومانك وارثی ، استانبولك صاحبی اولدقلرندن یر یوزنده‌كی ایكی بیوك

دولتك بری و حتی برنجیسی بولنیورلردی . فارسیلرنده برابر ایدی . یعنی اوكونكی نصرانیتك عالمده‌كی

موقعی بوكونكی نصرانیتدن چوقده یوكسك ایدی . فی الحقیقه نظرله باقیلدیغی زمان بونلر منعم علیهم ظن ایدیله‌بیلیرلر

حال بوكه حقیقتده بویله دكل ایدیلر . ضاله عاقبته یورویورلردی ، عاقبتده آخرتده جداً خطرناك ایدی .

گرچه بونلر یهودیلر كبی قومیت جنبه‌یه صیقیشمه‌ده‌كلیلر . فقط بقیاسی حقی ضایع ایتمشلردی . اولا حق

توحید حقه بدل عقیدۀ تثلیثه صاپمشلر و الٓ عادی مشركلر كبی یوتپرستلیكه قالمشلردی . گرچه مانویه و ثنویه لفظاً

بو تثلیثك باشنده بر یزدان طانیدیغی جهتله آز چوقده بر معنای توحیدی یوق دكلدی . لكن بو تثلیث اسكندریه

فلسفه‌سنك مختلف اشخاص ثلاثه‌دن مركب اقانیم ثلاثه‌سی یرینه اشخاص ثلاثه‌نك اتحادینه مستند بر اقانیم ثلثه

ایدی . او صورتله كه هم بر هم اوچ ایدی . بویله عقلك تناقضه قانونی ده چیكنه‌نه‌رك عقیدۀ تثلیث آرقه

انكشاف عقلی‌یه میدان براقماسه‌ده وارث اولدقلری بتون علوم و فنونی چیفیدنده چیقاریسنه و طریقه اثباته

آیریلویسه ده جزوه قیلیه و مستقیم بر طریقه تعقیب ایتمه‌یه تمایلات محضه‌یه استناد ایدرك دخی كیف ما اتفق

الجانی نه بر وسیله كبی تعقیب ایتمشلر و بونك ایچونده اللرنده بولنان منطقك تطبیقاتی آتوب منحصراً علم جدل

تمایلات و احتساسات نفسیه‌یه قلوب عوامی جذب ایچون اوغراشمشلر و بچه از الحاده صاپمشلردر. دیگر طرفدن فکر حقوقی‌یی تمامیله چیکنه‌مشلردی. نظرلرنده حقوق، شریعت مفهومندن حقیقتاً علاقه‌سی یوقدی، بونلر، علمی، حقیقی و الهی بر مفهوم دکل ایدی. نه‌تکیم الحالة هذه خرستیان لسانلرنده حقوقه معادل‌اولان قوللانیلان کلمه‌لرک حقوق و حقیقت ماده‌سیله علاقه‌سی یوقدر. (درووا) باشقه (دریته) باشقه‌در. و حقیه زماننده سابقه رومادهِ اولدیغی کبی بر وضع عادی ده دکل ایدی. بنا علیه اراده خلقه متوقف دکل ایدی. حقوق سیاده‌جه روحانیلرک وضعی ایدی و بونلر حقوقده برفکر علمی و اجتهادی ایله دکل بر فکر ارادی ایله تماماً واضع قانون صفتیله حرکت ایدیورلردی و حماسانه عقیده تسکینک نتیجه‌سی اولارق بونده لاهوت ایله ناسوتک اکلاشلماز بر تداخلی واردی. حقوق‌یانلک بویله وضع حقه استناد ایتدیرن واضعلک الهیه ایسه بیلنه شکله قونولمش بیلمسی و تطبیقاتنده ده حسن نیت ایله دکل کیفی و ذوقی نقطه‌لردن حرکت ایلمسی و اساساً خرستیانلرده‌ده معاداسنه هیچ بر صورتله حقوق حیات طانیمامسی هیئات اجتماعیه‌یی بیوک سقوطلره احضار ایدیوردی، چونکه انسانلر عالمده ذوق شاعرانه ایله موقت زماننه ایچونده اکلنه بیلیرلرسه‌ده بونده ذوق حقی چیکنمه‌یه باشلادیغی زمانده درحال سونمکه محکومدر. حقوق‌یانه نفس الامرده ثابت هیچ بر قیمت عطف ایلمدیکی زمانده ملکوت الهیه‌نک هیچ بر معناسی قالماز و تمایلات قلبیه‌یی تهییج ایده‌جک دیگر وسائطک هپسی حقک قارشیسنده عقیم قالیر. بوراده عقیده و دین نشأت ایتمیه‌یه و عقیده خلافنه واقع اولان فسوق و فجورده بحثه لزوم کورمیورز. چونکه اونلر ماهیت دینیه‌یه مضاف دکلدر. بو صورتله تثلیث، تعقیم عقول، حسد قلوب، شریعتسزلک، وجدان طانیمامق و حاصلی برکلمه ایله حقوق و حقیقتدن تباعد، ایشته خرستیانلغک او زمانکی اوصاف بارزه‌سی بونلر ایدی. بو ایسه جاده ابنیا اولان طریق حقدن عدول ایدی و ضلالتک عاقبتی ده البته نقمت اوله‌جقدر. بونک ایچون اوصره‌ده‌کی دولتلریله برابر نصارینک هر آن منقرض علیه صاییلیرلریله، وجدانلری، آتیدی سالم دکل ایدی. دنیاده انحطاط و آخرتده بو حقسزلقلرک مقابله‌سی ماندر و ضالیه ایدی. فی الحقیقه بویله ده اولدی. وجناب الله قوللرینه بویله شابه‌لرده. نهایه‌لرده عادی و سالم و استقباله سلامت کامله ایله نعمت الهیه‌یه موصل اولان

دین اسلامی ، طریق حقی احسان بیوردی دیمک اولور . زمان ایچنده ده بونکله تدین ایدنلره وعد و انعام الهی
شك و شبهه‌دن آزاده اوله‌رق تحقق ایتمش و بونلر جهانك اك بیوك و اك مکمل نمونهٔ دینیسی اولمشلر
و بو صراط مستقیمده ثابت اولانلر ایچون ده عینی نتیجه بعونه تعالی الی الابد تحقق ایده‌جکدر . البته
« ایاك نعبد و ایاك نستعین » مقابلی « اهدنا الصراط المستقیم . صراط الذین انعمت
علیهم غیر المغضوب علیهم و لا الضالین » بو حقیقتی ناطقدر .

خلاصه

سورهٔ فاتحه باسمله طرفنده مبدأ و معاده متعلق بتون بر لسیله مبحث معرفة اللهی علم قرآنك
و دین اسلامك موضوعنی ، مبادیسنی و مسئله‌سنی ، علم قرآنك موضوع خاصی و غایه‌سی و دیانت اسلامیه‌نك
مبدئی اولوب الك بیوك قانون فطرت بولنان نسبت الهیه ایله بتون اسرار اجتماعیه و مبادئ حقوقیه‌یی
تبلیغ و تسجیل ایتدکدن صوکره اوچ آیتده ده طریق حقك ، دین اسلامك افرادینی جامع ، اغیارینی مانع
بر حد تامنی تصویرینه دوبولماز بر بلاغت ایله تثبیت ایتمش و بونلرك هپسنی باشنده‌کی بر « الحمد لله »
جملهٔ بلیغه‌سنه درج ایدوب بر حقیقت تام الهی ایله اعلان ایلمشدر .

دین اسلامك بو تعریفی شو اولیور : غضبه اوغرامامق ، ضلالته دوشمه‌مك ، طوغروجه
و سلامتله اللهك نعمتلرینه کوتوره‌ن « الحمد لله » دیدیرتن و بو حسابی نعمتلره کمال سلامتله ایریشن ، حقیقةً
مسعود و محمود ، غیر مغضوب و غیر ضال ذوات طرفندن تعقیب ایدیلدیکی تاریخاً مشهود و تجربةً معلوم
بولنان بیوك ، آشکار ، دوز ، طوغری ، حق یولی ، استقامت یولی .

بو دین ایله تدینك ، دیانتك مبدئی اولان الاهی انعاملری طانیمق و اوده « ایاك نعبد و ایاك
نستعین » دیه کمال توحید ایله عهد و میثاقه واردقدن صوکره ده کمال ثبات و اخلاص ایله ایجابنی اجرا ایچون
حقوق و وظائفك بتون حدودینی بیلدیرن و اونلرنده سهولت و سلامتله یورومك ممکن اولان
مستقیم بر جادهٔ شریفهٔ هدایت یعنی علماً ارشاد و عملاً توفیق طلب ایلمکدر که بو شعورلی طلبك جوابی

سورهٔ بقره‌نك باشنده باشلایه‌جقدر.

دیمك طلب و دیانت بزدن، دین، شریعت، هدایت اللهدندر. و بو هدایت ایكی نوعدر. بری علمی اولان ارشاد، دیكری فعلی اولان توفیقدر. قرآن عظیم ارشاد علمی طلبنك جوابیدر. توفیق فعلی طلبنك جوابی ده بو ارشادی قبول ایله دیانت تفصیلیه‌ده هر آن و هر لحظه واقع اوله‌جقدر.

ایشته دین اسلام بویله بر قانونده حقدر. فاتحه بونی تعریف ایدركن مضمونی اثبات ایچون بدایتده‌كی ارشادات عقلیه و قلبیه‌دن صوكره مشاهده و تجربه‌یی، شهادت تاریخیه‌یی كوستریورسه ده باشقه حجت و برهانه بیله حاجت براقمامشدر. بونده شبهه ایدنلر مثال شهودی و تجربیسی خاتم الانبیاء محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم افندیمزله اصحاب كرامنك بو سایه‌ده مظهر اولدقلری نعم الهیه‌نك عظمت و قدسیتنی تاریخده كوزلری قاماشه قاماشه اوقویه بیلیرلر. الحمد لله كتاب الهی بر حرفنه بیله خلل كلمكسزین عیناً موجود و سنت نبویه محفوظ اولدیغندن دین اسلامك حقیقتنه هیچ بر انحراف، هیچ بر ضلال عارض اولمامشدر. بونك ایچون قرآن معجزات محمدیه‌نك ال باهری، تاریخده اونك حقیقتنه، صدقنه دعواسنه شاهددر. و بو صورتله بزم ایچون علم دین عقل و نقل ایله ممزوجدر. بونی صدق و اخلاص ایله تطبیق ایده‌جك اولان هیئات اجتماعیه‌لرك بالتجربه ثابت اولان عینی نتائجی اله ایده‌جكلرنده شبهه ایتمك ایچین هیچ بر سبب یوقدر. علم و فن نامنه بویله بر شبهه‌ده بیان ایتمك دوندن بری تنویر ایدن كونشك یارین ده تنویر ایده‌میه‌جكنی ادعا ایتمك كبی قانون استقرایی انكاردر. فقط علم و فن ده تجربه و استقرایه بیله بیوك اهمیت عطف ایدن اوروپالیلر بو استقرایی بزده بیله تشویهه افتخار ایدیورلر. چونكه دین اسلامك كنهنی، اساسنده و محو دیانتی جائز اولان متابعده تحری ایله استقرا یاپمیورلرده شیمدیكی انحطاطی ایچنده بولونان مسلمانلرده آرایورلر. حالبوكه حقیقت، حال ایله ماضی بیننده‌كی ایكی استقرانك مقایسه‌سنده چیقه‌جقدر. اوزمان ده كورولوركه او طریق مستقیم اوزرنده جداً یوروینلرله جداً یورومه‌ینلر آراسنده بیوك فرق واردر. و بو فرقده

بر ترقی ایله بر تدنی فرقیدر . دیمك كه صادقلر مترقی ، غیر صادقلر متدنیدرلر . دیمك كه دینه قانونه جهده لكن دیانت ناتمام و غیر صادقدر . علم و فنده كی هر قانونه جهده بویله دكلمیدر ؟ مثلا ایی حساب بیلن بر آدام معاملاتنده او حسابی یاپمز او شیلرده تطبیق ایتمزسه قباحت علم حسابكمیدر دینه بیلیرمی ؟ و مثلا میقروبلرك مضرتلرینی بیلن كیمسه صوقاقلرده گزدیكی یا یوجیلرده اوطوردیغی ویا یاتدیغی اولدیغی ایچنده‌كیلری اعتیاد ایدرسه بالنتیجه معروض اولدیغی فلاكتده میقروب و حفظ صحت علملری مؤاخذه‌یی حق قازانابیلیرمی ؟ انسانلر كندیلرینی قانونه حقه اویدیرمقله مكلف ایكن او قانونه حقی كندیلرینه اویدیرمغه چالیشیرلرسه قصور او قانونك دكل او انسانك اولور . و ضررینه محكوم اولانلرده انسانلردر . غضب الٰهی‌یه اولاشانلر بیلرك یاپانلر ایمیشلر . بیلمیه‌رك یاپانلرده ضالینلردر . بونلرده بالنتیجه او عاقبته محكومدرلر . مع التأسف عصر حاضر انسانلرنده بالخاصه دینه خصوصنده قانونه حقی كندیلرینه اویدیرمه سوداسی غالب گورونمكده‌در . علوم و فنونده و صنایعده‌كی بو قدر ترقیاته رغماً بوتون عالمده اضطرابات بشریه‌نك صورت عمومیه‌ده گیتدكجه آرتمسنك سببی ده بودر . بو اضطراباتی آنجق طریق سلوك قطع ایده‌بیلیر . « اللهم اهدنا الصراط المستقیم ، صراط الذین انعمت علیهم غیر المغضوب ولا الضالین . آمین »

آمین ، اجابت ایت ، قبول ایت معناسنه بر اسم فعلدر . آمین دیمكده تأمین دینیلیر . بو ، نظم قرآنده جزء دكلدر . بونك ایچون مصحفه یازیلماز . لكن بخاری و مسلمده دخی تخریج اولندیغی اوزره علیه الصلاة والسلام افندیمز بیورمشدركه « امام ولا الضالین دیدیكی زمان هپكز آمین دییكز ، چونكه ملكلر آمین دیرلر ، آمین دیمه‌سی ملائكه‌نك آمیننه توافق ایدنك گچمش گناهلری مغفرت ایدیلیر » . دیگر بر حدیث موقوفده « اهل ارضك صفلری اهل سمانك صفلرینه ولی ایدر . بناءً علیه یرده‌كی آمین گوكده‌كی آمینه توافق ایدرسه عبد مغفور اولور » . بناءً علیه آمین سنت ایله ثابتدر . هم امام و هم جماعت طرفندن سراً یاپیلیر . امام كبی منفرد اولانده دخی سراً سویلر .

سورة البقرة مدنية وهي مائتان وست وثمانون آية

البقره سوره سی

مدنیدر . پیغمبریمز صلی الله علیه وسلم افندیمزك مدینه یه هجرتلرندن صوكره ایلك نازل
اولان سوره در . بونكله برابر بوتون قرآنك الك صوك نازل اولان « واتقوا یوما ترجعون فیه
الی الله ثم توفی كل نفس ما كسبت وهم لا یظلمون » آیتی ده بونده در . دیمك كه مدینه ده
ایلك نزولی باشلایان و الك صوكره تمام اولان بر سورهٔ جلیله در . فاتحه ، مضامین قرآنی اجمالاً
مشتمل اولدیغی كبی بو ده اكثرینی تفصیل جهتندن اویله در . بو ایكی حیثیتله در كه « افضل القرآن
سورة البقرة » و « افضل القرآن الفاتحة » حدیث شریفلری وارد اولمشدر . كذلك رسول الله
افندیمزه بر كون بر ملك كلدیكی صره ده « مژده ! سكا ایكی نور ویرلدی كه سندن اول هیچ بر پیغمبره
ویرلمشدی : فاتحة الكتاب وخواتم سورة البقره » دیه تبشیر ایتدیكی روایت ثابتدر . بو سورهٔ
جلیله نك لسانمزده عمومیتله الك مشهور اسمی « باشنده الف لام میم » یاخود « بیوك الف لام میم » در .
اصل اسم خاصی ایكیدر . سورة البقره ، سورة الكرسی ، الف لام ایله البقره ، بنی اسرائیلك بقره سی
دیمك اولدیغندن ساده « بقره » كلمه سنده بو معنایه اشارت قالیور . بنی اسرائیلك اشبو بقره قصه سی
یالكز بو سوره ده ذكر ایدلمش اولدیغندن بو تسمیه یه سبب اولمشدر كه بو تسمیه ده بقره قصه سنك اهمیتنه
خصوصی بر تنبیه واردر . « الكرسی » كرسیلی دیمكدر . بو اسم ده اعظم آیات اولان آیة الكرسینك
بو سوره ده بولونمسندندر . بونلردن باشقه بو سوره نك بری خاص ، بری مشترك ایكی ده لقبی واردر .
اولكیسی سنام القرآن ، ایكنجیسی الزهرادر . « ان لكل شئ سناما وسنام القرآن البقرة =
هر شیئك بر سنامی – بر هوركوجی ، بر ذروه سی – واردر . قرآنك سنامی ده بقره سوره سیدر »
حدیثی و « اقرؤا الزهراوین البقرة وآل عمران = ایكی زهرایی ، البقره ایله آل عمران سوره لرینی

اوقومغه دوام ایدیکز» حدیثی ایله افاده بیورلمشدر. دیمك قرآنده بر جسم ذی حیاته تشبیه ایدیله‌جك اولورسه فاتحه باشی، البقره کوکره‌سنك الك سامی، دیکر سوره‌لر سائر اعضاسی، اجهزه‌سی اطرافی مثابه‌سنده‌در. فی الواقع فاتحه‌ده دخی سویله‌دیکمز وجهله معانی قرآنك انکشافاتنده‌کی مناسباتی اك زیاده علم بزك هنوز کشف ایده‌مدیکی علم حیات تناسلیه و اکمل بر جسم ذی حیاتك آهنکنه بکزر. بونی مادیت و معنویتی تام بر انسانه اکثر بکزه‌تیر، اونی ده وجود محمدی اولارق تصور ایدرسه‌کز ترتیب قرآنده‌کی لاهوتی صنعتك بر مثالنی ملاحظه ایتمش اولورسکز. و معلومدرکه بر ذی حیاتك ایلك تشکلنده‌کی نظام ترتیب، تشکل کاملنده‌کی نظام ترتیبك عینی دکلدر. بونك کبی قرآنك نزولنده‌کی ترتیبی ایله جمع و کتابتنده‌کی ترکیب دخی بربرینك عینی دکلدر. او تام بر نظام محکم ایله یکرمی اوچ سنه‌ده تدریجی انکشاف ایتمش و بالطبع حاصلنده‌کی نظام کل، نظام نزولدن باشقه اولمشدر. فی الحقیقه سورهٔ فاتحه‌دن صوکره هانکی سوره‌یی آرجه اولسه‌کز بو ترتیبده‌کی تناسب اکملی بولامازسکز. چونکه فاتحه‌ده‌کی «اهدنا» دعاسندن صوکره «الم، ذلك الكتاب لا ريب فيه هدی للمتقین» الیکز ایشته هدایت دیه تام بر جوابدر. و بو جواب بتون قرآنه شاملدر. بناءً علیه قرآنه حکلوستك بوسنه‌لرده یاپیه‌ردیغی یکرمی بر قرآنه ترجمه‌سنده کویا اوروپالیلرك فکرینه، مزاجنه تقریب ایچین سوره‌لرك بو ترتیب اکملی آلت اوست ایدیلرك فاتحه‌نك باشه، البقره‌نك نهایه آلنمسی بر نوع تحریف مقصدینه مبنی دکل ایسه هر حالده تناسبجقی اکلامامقده‌ن متولد بر تحکم معذوراندر. بو طبقی بر اندام یاقوب شو باشك آلتنه بوسینه، بو کوکرده قونولمالی ایدی ده بونك یرینه یاپمقده، الله قوللار، آیاقلر، باجاقلر وضع ایدلملی ایدی کبی ترتیب فطریده (فیزیولوژیده) تصحیحاته قالقشمغه بکزه‌ر.

مناسبات و اجمال — البقره سوره‌سنك ذاتنده سوره کلیسی فاتحه‌ده طلب ایدیلن هدایتك جواب کلیسی اولمقله مجموع قرآنك ده سوره کلیسی دیکر بو ایلك آیتنده خلاصه‌در. قرآنك حکمت و غایهٔ نزولنی ده تضمن ایدن بو ارتباط و بو مناسبتدن صوکره «الم» عمومی بر فصل حقنده

اساسنی متضمندر . «ذلك» دن «یا ایها الناس اعبدوا» آیتنه قدر ایلك خطاب الهی اولاً وبالذات
رسول الله افندیمزه‌در . بو خطابده انسانلرك قابلیت خطاب وهدایت نقطهٔ نظرندن حالت روحیه‌لری
اعتباریله بر تصنیفی واردر که بو تصنیفی اول فاتحه‌ده‌کی منعم علیهم ، مغضوب علیهم ، ضالین
تصنیف نهائیسنه صورةً شبیه ومعناً علاقه‌داردر . چونکه نعمت ، هدایتك ، هدایت ده قابلیت خطابك
فرعیدر . قابلیت خطاب ولو متفاوت اولسون هر انسانه فطرت اولی اعتباریله بخش ایدلمش بر رحمت الهیه
ایسه‌ده سوء استعمال ایله اعتیاد نتیجه‌سی اولرق عدم قابلیت ده بر طبیعت خلقی اکتساب ایده‌جکلرندن
مقامنه کوره قابلیت خطابك ومخاطبك تعیینی هر هانکی بر ارشادك ومفید اولمسی مطلوب اولان هر کلامك
شرط اصلیسیدر . بونك ایچون ده علم روح ، بلاغتك ، علم ادبك ارکانی اولان تصرفات لسانیه ومنطقیه‌نك
مقدم بر شرطی اولیدر . ایشته جناب الله سورة البقره‌نك باشنده اول رسولنه خطاب ایله بو شرطی ایشارتله
تعلیم بیورمش وایلك اوکجه بحث علم نقطهٔ نظرندن بالذات رسولنه تأمینات بخش ایتدکدن صوکره عمومك
فطرت اصلیه‌سنده‌کی قابلیت خطابی ترجیح ایدن وشریعت ایمانی محتوی بولنان بر تنویر ایله سوزه باشلامشدر .
قرآنك دیباجه‌سی مقامنده بولنان بو تصنیفدن صوکره ابتدا «یا ایها الناس اعبدوا» آیتندن اعتباراً
«ایاك نعبد» مثاله عبودیتك تکلیف وایمانی تصریح ایدرك رب العالمین اجمالنده‌کی اثبات الوهیت
وربوبیت دلیللرینی اك کنیش حکمتلری اجمال ایدن بر اسلوب ایله تذکار ایدر . واونك عقبنده نبوت تکذیبی
التزام ایدن اعجاز دلیلنی سرد ایلر . وبوراده سر عبودیت اولان انذار وتبشیری اجمال ایدرك یوم دینك
مکافات ومجازاتی ایجاز ایله بر تصویر ایدر . متعاقباً بیانات الهیه‌نك اسلوبنه عائد بر اخطاردن صوکره
فطرت بشرك قیمتی تثبیت وخلقت بشره لموعزی ارجاع نظر ایتدیریر . وخلقت آدمده‌کی بدایعی ، حکمت
وغایه‌یی ، تعلیمك ، ملکك ، لسانك ، ایمان وطاعتك اهمیتی ونتائجی ، یهودیلك وخرستیانلقده‌کی
ذنب اصلی نظریه‌سنك مبدأنی تلقیندن صوکره یهودیت ونصرانیت کبی ایکی ملتك منشأی اولان بنی اسرائیله
توجیه خطاب ایله ماضیده‌کی موقعلرینی ، فضیلتلرینی ، اسباب نعمتلرینی وایمان ایتدکلری کتابك حکمنه کوره
الك شایان دقت قصه‌لریله مغضوب علیه اولملرینه سبب اولان جریان اخلاقیلرینی تصویر وبو سیاقده دینه ایصال ایلك

اعتقادی، اخلاقی، حقوقی، اجتماعی بعض اساساتی تثبیت ایدر. بعده مؤمنلره توجیه خطاب ایله بعض اصول تقریر ایدرك اهل کتابدن یهود ونصارانك مشترك اولان وجوه ضلاللرینی وآثارلرندهکی خصومت ومنافرتی تنبیهدن صوکره بو غضب وضلالدن خلاصلری ایچون بر حضرت آدم اولادینه یاقیشهجق حس اخوتك اساس توحیده دائر سنده بر روح اجتماعی اکتساب ایتمك اوزره طریق حقی اراءه وخصلت ابراهیمی وبناء کعبهلی، وصیت یعقوبی اخطار ایله لائق ملت ابراهیمیه اساسی اوزرنده بر جسم اجتماعی تشکیل ایتملرینی تکلیف ایتمسه وبرنجی جزؤده بو اساسلری تقریردن صوکره ایکنجی جزؤدن اعتباراً حالاده کی صراط مستقیم وعالمه نمونهٔ امتثال اولهجق اولان ملت اسلامك تشکیلاتنه، احکام وقوانین اصلیه وفرعیهسنك بالخاصه بیانه گچمسه وجسم اجتماعیی تشکیل ایدن صلات وحج حقنده تحویل قبلهدن باشلایهرق حیات طیبه ایچون صبر وتحمل وثبات وسائره کبی محاسن اخلاقیه وانواع بر وخیره، اسباب رفاهه، حلال وحرام، خبیث وطیب وسائط معیشت احکامنه، صلات، حج، صیام رمضان، زکات وعلی العموم صدقات ونفقات، جهاد کبی اصول عباداته، فتنه، قتل نفس، خمر، قمار، زنا وسائر بونلر کبی کبائر ومحظورك ذم ومنعنه، قصاص ومقابله بالمثلك مشروعیتنه، ایتام واموال ایتامه، مناکحات، حیض کبی احوال نساء، طلاقه، عدت، نفقه کبی عائله احکامنه، کرك علم وکرك سلاح ایله مدافعات ومجاهدات عادلهیه، انبیاء کرام مراتب تفضیلنه، قدرت وعظمت الهیهنك حقیقتنه، معجزات انبیایه دائر مقاصد اصلیه بیانه ایتمش، اساسات حقوقیهیه، حکمت وتعاون اقتصادی حقنده تشویقات وذم ربایه، مداینات، کاتب عدل، شهادت، رهن وسائره کبی معاملات اساسیهسنه ونهایت حضرت پیغمبرك لیلهٔ معراجدهکی صورت ایمان وعهد ومیثاقیله دین اسلامك حقیقت ایمانیه وتکلیفیهسنی تلخیص ایدن بر خاتمه ایله ختام ویرلمشدر.

وبونلرك هر بری مقامنه واسباب نزولنه گوره اوله متنوع ومؤثر اسلوب بیانه افاده ایتمشدرکه بر طرفدن سورهنك هیئات مجموعهسی کمال تناسب ایچنده روح توحید ایله تام بر وحدت عرض ایدر، دیگر طرفدن هر آیتی وبلکه هر کلمهسی بر کتاب موضوع تشکیل ایدهجك جمعیت معانیی احتوا ایلر.

آیتلری — کوفیونده تعدادنده ایکی یوز سکسان آلتی، بصریونده تعدادنده

ایکی یوز سکسان یدی ، حجازیونده تعدادنده ایکی یوز سکسان بش ، شامیونده تعدادنده ایکی یوز سکسان درت . بو تعداد اختلاف قرائتده اولدیغی کبی بعضی آیت باشلرنده روایتك تعددندندر. چونکه مقدمه ده بیان اولندیغی اوزره آیتلرك فاصله لری وعددلری ده توقیفی ونقلی اولدیغی متفق علیهدر. بزم قرائتمز اولان عاصم قرائتی کوفی اولدیغندن تعداد کوفی اخذ ایدلمش اولادر. کلماتی آلتی بیك یوز یکرمی ، حرفلری یکرمی بش بیك بشیوز در.

فاصله لری — «م ، ن ، د ، ب ، ر ، ق ، ل» بو حرفلردر. ل فاصله سی یالکز «فقد ضل سواء السبیل» آیتنده . ق فاصله سی ده یالکز ایکی یوزنجی آیتك نهایتی اولان «خلاق» ده در . بو فاصله لری مفسرین کرام قالق دوشونلم دیمك اولان (قم لندبر) رمزیله خلاصه ایتمشلردر.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ● ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ ● اَلَّذِينَ
يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ●
وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَٓا اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْاٰخِرَةِ هُمْ
يُوقِنُونَ ● اُولٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ●

مآل شریفی

الم ● ایشته او کتاب ، بونده شبهه یوقدر ، عینه هدایت ، قورقنلر ایچون ● اونلرکه غیبه ایمان ایدوب نمازی درست قیلارلر وکندیلرینه رزق ویردیکمز شیلردن انفاق

ایدرلر ● واونلرکه هم سکا ایندیریلنه ایمان ایدرلر هم سندن اول ایندیریلنه ، آخرته یقیناً
بونلر ایناننلر ● بونلر ایشته ربلرندن بر هدایت اوزرنده در ، و بونلر ایشته بونلر او مراده
ایرن مفلحینه ●

[الٓمٓ] بولندیغی آلتی سوره نک هپسنده بر آیتدر . « المص » دخی بر آیتدر . لکن « المر » بر آیت صاییلیور . « الر » دخی بولندیغی بش سوره نک هیچ برنده آیت دکلدر . « طسم » ایکیسنده ده بر آیتدر . « طس » آیت دکلدر . لکن « طه ، یس » بر آیت « حم » دخی هپسنده بر آیت « حم عسق » ایکی آیت « کهیعص » بر آیتدر . « ق ، ن ، ص » بر آیت دکلدرلر . و بو تعداد کوفیونه روایتدر . بصریونده یکرمی طقوز سوره ده بولنان اشبو مقطعاتدن هیچ بری بر آیت اولرق صاییلمامشدر . آیت مسئله سی قیاسی دکل توقیفی بر علم اولدیغندن بو اختلاف وجوه قرائت کبیدر . و بو صورتده البقره سوره سنک مختلف فیه اولان آیتلرندن برنجیسی « الم » در .
کتابتده بر کلمه کبی یازلدیغی حالده قرائتده تعداد صورتیله الف لام میم دیه اوچ کلمه اولهرق اوقونیور . بو اوچ کلمه معنالی بر اسمدرلر . دلالت ایتدکلری معنالری ده مسمالری اولان حروف بسیطه در . بو حرفلر کلمه لرک ماده سی اولان حروف معجم ، حروف مبانی ، حروف هجا تسمیه اولنان تک سسلردرکه « ا ب ت » دینلن نقوشده بونلرک خط دینلن علامتلریدر . اوایکی اساساً بو سسلرک اولدیغی حالده بو نقوشلره ده اطلاق اولنور . هر اسم ، باشنده کی ایلک سسک ویا نفسک آدی ، هر نفسده بالذات او سسلرک بر نوع رسمیدر . عربیده مخارج محققه مستند اصلی اولرق یکرمی سکز حرف و بونلرک یکرمی سکزده اسمی و نقشه بسیطی واردر . بونلردن باشقه برده مخارج مقدره مستند اولوب بالذات اوقونمیان تبعی بر حرف دخی وارده که بو کاده لام الف دینلیر . و علی الاکثر الف اسمی بوکا ویرلدیکندن دیکرینه همزه دینلیر . لام الف بالتبع بر حرف مددر . ماقبلنده کی حرفک حرکات ثلاثه سنه تابعیتی اعتباریله اوچ حالی بولندیغندن حروف مد « واو ، یاء ،

الف » نام مسمالریله اوچ اولرق کوستریرلر . بناءعلیه اصلی وتبعی مسمای حروف حقیقةً یکرمی طقوز
وحکماً اوتوز بر عد اولنور . یکرمی طقوزنجیسی ابجد ترکیبده اوقونه بیلدیکنده « لا » ایله کوستریلرک
اوتوز بر عددینی ده ارائه ایدر .

حروفک اشبو انفراد وبساطت حاللری الف با تا دیه بر هجایلرده آکلاتیلیر و « ا ، ب
ت » دیه مقطع اولرق یازیلیر . بونک اسمی الفبادر . بالعکس کلمه لرده اولدیغی کبی ترکیب حاللری آکلاتیله جغی
زمانده ده « ابجد » صورتنده یازیلیر وکندی بسیط مسمالریله اوقونور .

حال بوکه « الم » ابجد کبی یازلدیغی حالده الفبا کبی اوقونور . دیمک که ایکیسنک ده حیثیتنی
جامع اولرق حروف هجانک دها مکمل بر عنوانی کبیدر . اوقونوشنه نظراً معناسی صریحدر . فقط
یازیلیشنه نظراً ابجد کبی مستقل و مبهم بر کلمه کورونور . کرچه یازیلیشه الفبا کبی اوقونسه یا ابجد کبی
اوقونسه ایدی « اَلَمْ ، اَلَمَ ، اِلَمَ » الخ ... وجوه محتملهسیله معنالی بر کلمه تشکیل ایده جکدی . لکن بو یازلدیغی
حالده الفبا کبی اوقونمسی بونده بر معنی جیقارمایی اشغال ایتمکده در . بو ایکی حیثیتک بویله اجتماعنده
یکدیگرنده آکلاشیلیرکه بوراده بری ظاهر ، بری باطنه ایکی معنی ملحوظدر . عجبا مطلوب اصلی هانکیسیدر؟
ایشته مفسرین کرام بو ایکی نقطهٔ نظردن حرکت ایدرک بر قسمی مقطعات سورک معنای مرادی معلوم اولابیله جکنه
بر قسمی ده اولمیه جغنه قائل اولمشلردر .

معلومیت ویا اصطلاحاً معلومیته ذاهب اولانلر باشلیجه ایکی زمره تشکیل ایدیورلر :

۱ — بو اسملرک معنالری معلومدر . بونلر ابتدای خطابده تعداد ایله مقصد ، بتون
حروف هجایی الفبا وابجد حیثیتیله اخطار ، و بونلردن تشکل ایدن کلمات وکلامه نظر دقتی جلب ایتمکدرکه
بو اخطار وتنبیهی متعاقب ایشته کتاب دیمک لسانک مادهٔ اصلیهسنی کوسترهرک بر تحدی اعلان ایتمک
واعجاز قرآنی تلمیح ایلمک اولدیغی بیان ایتمشلردر . وبو زمرهده کی اکثر علماء ، بو اوچ حرفک مجموعی
بو سورهیه ویا قرآنه بر اسم اولمسنی ده ترجیح ایتمشلردر .

۲ — معنای مرادک کلمات ثلثهده دکل مسمیاتنده یعنی ترکیب حیثیتنده وتعبیر آخرله کتابت

حیثیتنده آرانمه‌سی لازم گلدیکنی و بونلرك بر معنای رمزیسی بولندیغنی و لسانه مربوط بونلرك مثللری
بولنه‌بیله‌جکنی سویله‌ینلر واردر. بونده باشلیجه ایکی اساسده خلاصه ایدیلیر:

برنجیسی، قصر و ترخیم طریقیدر. که شاعرك «قلت لها قفی فقالت قاف» مصراعنده اولدیغی
کبی وقفت کلمه‌سنده قاف حرفیله اکتفا ایتمسی، کتابتده مثالی ده مثلا احمد یرینه بر «ا» یازلماسی
بولنیلدر. و بو صورتله حروف هجانك هر بری، اولنده، آخرنده، اورته‌سنده بر ویا متعدد کلمه
رمزی اوله‌بیلیر. فی الواقع «الر، حم، ن» جمع ایدلدیکی زمانده «الرحمن» اسمنك حاصل اولدیغی
کورولیور. دیکرلرنده حل ایدیلدیکده بابه بویله اسماء الله ویا سائره‌یه تحلیلی ویا ترکیبی رمزلر ممکن
بولونیور.

ایکنجیسی، ابجد حساب طریقی و شفره اصولیدر.

۳ — ظاهر و باطنه ایکی حیثیتك ایکیسی ده ملاحظه ایتمك لازمدر. و معنای مرادی
آرامق ایچون بو طریقلردن، بو معنالرك هپسنی جمع ایتمك و احتمالات عقلیه و طبیعیه ایله دها ایلری کیتمك
اقتضا ایلر. بونده ایسه معانی متشابه اولور. تعیین مراده استناد بولنماز.

«الر» صانکه المعلوم المجهول ترکیبی کبی بر معنی افاده ایدر. و بو معنی حقیقت و اسماء الهیه‌یه قدر
کیدر. و بو تفسیرك حاصلی «الله اعلم» تفسیرینه منتهی اولور که بو ده بزه عالم بشریتك باشنده دائما
کنهنه ایریلمز بر مبدئك وجودینی تعلیم ایدر.

فی الحقیقه هم درایةً و هم روایةً بو نقطهٔ نظرك هیچ بر غبار اتهامه امکان یوقدر. زیرا
مقطعات سورك قرائتی و هیئات عمومیه‌سنده‌کی مناسبات ایله نقطهٔ نظر مقنده یك بیوك بر قرینه تشکیل
ایتمکده‌در. الفبا کبی اوقونان مقطعات سور. اولا الفبا حرفلرینك یکرمی طقوز حسابنه مساوی
اوله‌رق یکرمی طقوز سوره‌ده موجوددر. ثانیا یکرمی سکز اسمك تمام نصفی بولنان اون درت حرف
اسمی (الف، لام، میم، صاد، راء، کاف، هاء، یاء، عین، طاء،
سین، حاء، نون، قاف) انتخاب اولونمشدر و صورتا انتخاب اولونمشدر که بو نصف بوتون حروفك

صفت اعتباریله متعدد تقسیماتنده کی اقسام وانواعندن هر برینك نصفی وبعضی اکثری محتوی اولدیغندن ذکر اولونمیان دیکر نصفی تماماً مغلوب ایدرك مجموع حروف هجاء اصلیه‌سیله، تجویدیله کوستریله بولنورکه تفسیر قاضی ده دخی مصرح اولان بو تصرفاتك تفصیلاتندن صرف نظر ایدیورز.

ثالثاً مأخوذ اولان بو حرفلر، مفرد ومرکب اوله‌رق سوره‌لره او صورتله توزیع ایدلشدرکه بونده لسانك صرف ونحوی اعتباریله تقسیمات اساسیه‌سنه بیوك بر علاقه‌سی واردر. کلمه‌نك اقسام ثلاثه‌سی برلیدن بشلی‌یه قدر کلماتك ابنیهٔ اصلیه‌سی، مجرد ومزید تقسیماتی، مزید بناسنك یدی حرفی تجاوز ایده‌میه‌جکی رباعی وخماسیده اصل وملحق تقسیمی ودها بعضه انواع تالیه‌سی بونلرده اوقونه بیلیر. عربك شعر وبلاغتی پك یوکسك بر مرتبه‌ده بولنماسنه رغماً لسانك تجوید، اشتقاق، صرف، نحو وسائره کبی علملری هنوز تشکل ایتمه‌سندن واوقویوب یازانلرده بیله قواعد لسانیه نظریاته دائر معلومات تأسس ایتمه‌مش بولندیغی بر زمانده بر اُمّی بلیغك دقائق علمیه‌یه عائد ابراز ایدیشی وبالاخره قواعد لسانیه‌نك وضع اساسنده بیوك بر رهبر اولدیغی ده شایان دقت بولنان وبالوجوه سرّ اعجازی متضمن اولان بو قدر تصرفاتك بیهوده دلالت واراده‌دن عاری فرض ایدیلمسی نصل قبول ایدیله بیلیر؟ عینی زمانده شونی ده اخطار ایدرزکه بو قدر یوکسك بر دلالت واراده‌نك فهمندن باشقه هدفی یوقدر. دیمك دخی عینی قرائنه ایله قابل تألیف اولمادیغی کبی وجوه دلالتدن بر چوغنی احتمال ایلمك دیمکدر. بناءً علیه اصل معنای مراد فهم وطلبه، الفبا وابجد نقطهٔ نظرلرینك جمعنده در. دلالت لفظیه‌دن دلالت عقلیه‌یه، وارادن دلالت طبیعیه وذوقیه‌یه انتقال ایدرك آثارات وجودك هیچ‌سنی نظردن کچیرمك وهیچ برنده توقف ایتمیوب اصل وجودك سرّ تکوننه، مبدأ اوله قدر کیتمك وبو صورتله مابعد الطبیعی بی، عالم غیبی بر لحظه‌ده مطالعه ایدوب علم ایچنده اعتراف جهل وعجزدن صوکره کمال ایمان ایله ارشاد الهی‌یه مترقب اولمه ایشته متشابهات دینلن مقطعات سورك فائدهٔ خطابی ابتدائیهٔ اسمیه دینلن بو ناتناهی معناده تجلیدر.

حقیقت بشریه، ادراك وتبلیغ ادراکده درکه بز بونا منطق ولسان تعبیر ایدرز. ادراك بالذات معانی ایله، تبلیغ ادراك ده کلمات ایله، کلمات ایسه اصوات ایله جریان ایدر. دیمك که اصوات، کلمات

معانی اراءه لسانیدر. کتابت ایسه لسان اللسان دیمکدر. و بو سببله لسان و کتابت بشریتده ترقیات علمیه و عملیه‌نک مبنای اصلیسیدر. و هرکسک معلومیدرکه الفبا حروف دینیلن اصوات مفرده و بسیطه بوتون لسانلرک ماده‌سی، بونلرک اشکال خطیه‌لری ده کتابتک اس الاساسیدر. بونلرک مجموعه بر لسانک الفباسی نه قدر مضبوط و منتظم، تلفظی، لهجه‌سی نه قدر فصیح و دقیق، قواعد تصریف و ترکیبی نه قدر متین و علمی وجوه دلالت و افاده‌سی نه قدر واسع و عمیق و طبیعی، املاسی ده نه قدر ثابت و مرتب ایسه او لسان او نسبتده یوکسک و او نسبتده متکاملدر. بناءً علیه تا ابتداده قرائت و کتابته ترغیب امریله نازل اولمغه باشلایان قرآن عظیم الشانک فاتحه‌لرینه شعورلری اویاندیره‌جق درجه‌ده صوکره ماده‌ء لسان اولان حروف هجادن باشلامسی و باشلارکن دینه سلامه کلنجه‌یه قدر آخر ادیانه اولان خرستیانلغک تثلیث عقیده‌سنی ده پایمال ایده‌جک آحاد حقیقیه‌ده واحد اعتبار اولانه ایکی‌یی، تعبیر آخرله وجود حقیقیده روح و جسم اثنینیتی نظرلرده فروع ایدیرن «الم» شکل کتابتی ایله الله و عالم نسبتی احاطه‌سنده الهام ایتمسی و بوندن باشقه یهودیلکک اسمی سویلنمز دیدکلری یعنی معبود اکبرک اسم اعظمنه ده تلمیح ایتمه‌سی و داها سویلرکن اقصای سینه‌دن دوداغک اوجنه قدر بوتون حروفک مخارج کلیه‌سنی منطبق اوچ مخرجده ترتیب مخصوص ایله چیقاران انسانه کندیسی هم تدریجی هم نتیجه اولان الف لام میم حرفلرینی دوشوندیره دوشوندیره اوقوتمسی و بو آراده روایته فلسفه‌سنک الفبالیلی تعبیر ایله اثبات آله دلیله ده اشارت ایتمه‌سی بولونمسی و بو دلالات و تلمیحاتده صوکره ده عقل و فکر بشرک لسانه بجنده اصواتدن کلماته، کلماتدن معانی‌یه، معانیدن اشیایه، اشیادن مکونه و مبدأ وجوده و علم الهی‌یه قدر کوتوریسی بو کتاب جلیلک مبدأدن منتهایه قدر هدایت بشریی تکفل ایتدیکنی بیوک بر بلاغتله افاده ایتمکده‌در.

ای متفکر! «الم» رمزینه باق و مخارج حروفه غایت ایدرک الف لام میم دیه اوقو، اوقورکن کندیکی بر طارت، روحکله جسمکه، باغلنکده فم حرکه، سینه‌کدن دوداغکه دوغری بوغازکه وار اولرده چیقوب کلن او سسلرده ایچه بر دیکله، بو صده ده بر الفبا، ابجد اوقورجسنه بوتون حروف هجانک سماری خیالکه کیر دوشونه. اساسنده هیچ بر معناسی اولمیان بو منفرد و بسیط سسلردن

لا يحصى معنالى حاصل اولان كلمه لرك و بو كلمه لردن كلاملرك و بو كلاملردن كائناتى افاده ايدن
كتب جسيمه نك صورت حصولنده نصل بر قدرت و نصل بر تكوينه كيزلى اولديغنى دوشونه . او زمان
آكلارسك كه عالمده هر معنى ، هر فلسفه ، هر ترقى ، هر كمال ، هر اميد بر نظام اجتماعى يه هم ده وضع لا يتبدل
بر نظام اجتماعى يه مديوندر . كندى كنديسنه هيچ بر معناسى ، هيچ بر قوتى ، هيچ بر نفعى اولميان مواد بسيطه
اجزاى منفرده سى لايق اولدقلرى بر نظام اجتماعى يى بولدقلرى زمان اونلردن كيميا، حكمت ، حياتلر ،
حياتدن فيشقيره رق شو كوزمزك اوكنده كى كائنات مشهوده تشكل ايديور .

كذلك كندى كنديسنه هيچ بر معناسى ، هيچ بر قوتى نفعى اولميان انسان فردلرى ده يرلى يرنده
متكمل بر نظام اجتماعى يه مظهر اولدقلرى زمانده اونلردن دنيالرى تسخير ايدن هيئات اجتماعيه لر ، ملتلر ،
دولتلر ميدانه كلير ، طاسه ، آغاچ قوغوغندن چيقه ميان او فردلر كرهٔ ارضك بر اوجندن ديكر اوجنه
كيدوب كلكله قالميوب كوكلرده بيله فتوحات ياپه رق و عالمه انوار حضور و معدلت صاچه رق سعادته غرق
اولورلر . ايشته الفبانك او بسيط و معناسز حرفلرينه او نامتناهى معانى يى افاده ايدن نظام و وضع
اجتماعى سطا كائناتك سر تكوينى باشدن باشه مطالعه ايديله جك بر مفتاح هدايتدر . دوشونه دوشونه
بو بسائط نره دن كلدى و بونلره او نظام اجتماعى يى كيم و نصل ويردى ؟ سن سنلردن كلمه لى ،
كلمه دن معانى يى ، معانيدن اشيايى اوقويوب كوره بيليورسك بويله معدومك موجود ، معناسزك
معنالى اوله بيلمه سى ، آيرى و متفرق شيلرك برلشوب بر كل تشكيل ايده بيلملرى ، بتون بونلر اونلرده
من الازل الى الابد حاكم و محيط بر قدرت وحدانيه نك دليل و برهانى اولديغنده تردد ايده بيلير ميسك ؟
خاير ايده مزسك و ايتمك ايجون كندكده هيچ بر جهه كوره مزسك . او حالده سن باشقه شيئه باقمايه لسك
او منبع جوددن كندك ايچين ده متين و مستقيم بر نظام اجتماعى آرامالىسك ، باطن و ظاهر جمله اوكا
عرض تسليميت ايتمه ليسك كه ايسته ديكك هدايت و سعادتى بوله سك ، دوشونه ساده او نظامى
و او نظامك سير شؤننى دوشونه و بتون بونلرى او احد محيط اولان منبع جوده ايرمك ايچون دوشون .
فقط صافيه اونك حقيقتنه ايره جكم ، اونى و اونك علم و قدرتنى احاطه ايده جكم ديه اوغراشمه .

او نقطه‌یه کلدیککی زمان عجز و جهلکی اعتراف ایت، ایت ده «الم» اوقو، «الله اعلم» دی، «ما عرفناك حق معرفتك» دیه عرض ابتهال ایله. او زمان سنده نه شك قالیر، نه اضطراب، نه بحران قالیر، نه قورقو.

بو ایضاحاتدن صوکره آکلاشیلیر که بو بابده ابن عباس حضرتلرندن مروی اولان وجوه‌دن بری «الم انا الله اعلم دیمکدر» تأویل ویا تفسیری یالکز معنای رمزی اولارق دکل عینی زمانده فائدهٔ خطابی حاصل اولمق اعتباریله ده کوزلدر. شوقدر که بو معنی مبدأنده دکل منتهاده تفکرده ویریلیر. «هر کتاب الهینک بر سری واردر. قرآنک سری ده سوره اوللریدر» مآلنده حضرت ابی بکردن مروی اولان و «هر کتابک بر صفوه‌سی واردر و بو کتابک صفوه‌سی – زبده‌سی – ده حروف تهجیدر» دیه حضرت علیدن مروی اولان بیانات علیه دخی بحسب المآل او رمزدن باشقه دکلدر. حتی ینه حضرت علیدن مروی اولان «کهیعص، حم عسق اسماء الهیه دندر» کلامی ده بو جمله‌دن خارج بر معنی دکلدر. و هپسنه شامل اولدیغی ایچوندر که مقطعات سور متشابهاتدندر.

متشابهات دینلدیکی زمان معناسز بر ابهام کلی ادعا ایدلدیکنی ظن ایتمک بیوک بر خطا تشکیل ایدر. متشابهات معناسز ویا مهمل دکل، کثرت معانیدن طولایی معین بر مراد تعیینی ممکن کورونمیه‌ن و دها طوغریسی افاده ایتدیکی حقائق محیط ذهن بشره قابل استیعاب اولمادیغندن طولایی مبهم کورونن بر افاده‌در. بویله اوله بر بیاندر که حقیقت، مجاز، صریح، کنایه، تمثیل، تشبیه، ظاهر، خفی کبی وجوه بیانک مجموعنی حاویدر. بونک ایچوندر که بالاده بونک «المعلوم المجهول» افاده‌سنی عرض ایتمشدك. ذاتاً کلامده ابهام موقعنه کوره اک بیوک وجوه بلاغتدن برینی تشکیل ایدر. هر شخص هر معنایه مخاطب اولامیه‌جغی کبی بتون علم الهینک ادراک و تبلیغنه علی العموم بشریتک قدرتی دخی محتمل دکلدر. علوم انبیاء بیله علم الله‌ه مساوی اولاماز «وقل رب زدنی علما». بو حقیقت ده فصل خطاب اولارق انجق «الم» کبی بر افاده ایله تفهیم ایدیله بیلیر. اک عالم انسانلرک بیلدکلری و بیلمیه‌جکلری نه‌لردر. حکماء دیرلر که علمک باشی حیرتدر. بو اعتبار ایله ده قرآنک باشنده ارشاد و هدایتک بر اقتضاسنده بویله حیرت انکیز

بر تبلیغك بلیغ بر قوّۀ تسخیریه‌سی واردر.

آیات قرآنیه بدایةً نازل اولدقجه علیه الصلاة والسلام افندیمز بونلری اوقور، تبلیغ بیورردی. فقط بونلره معارضه‌دن عاجز قالان کفار «لا تسمعوا لهذا القرآن والغوا فیه لعلکم تغلبون» دیرلر. «صاقین شو قرآنی دیکله‌مه‌یکز، اوقوندقجه کورلتو ایدیکز، انجق بو صایه‌ده غلبه ایدرسکز» دیرلردی که حالا مؤثر و جاذب سوزلر قارشیسنده بویله یاپمق کفارك مزاجیدر. رازی و سائره تفسیرلرنده ابن روزبه و قطربدن روایت اولندیغنه کوره مقطعات سور نازل اولدقده جوق کره اوقوندیغی زمان نظر دقت و حیرت غریب جلب ایتدیکندن اوکفار دخی دیکلمك تمایلنده بولونورلر ایمشلر و کورولتودن واز کچرك قرآندن منتفع اولمشلردر که بو نقطه بونلرك بالخاصه بر سبب نزولی اولارق قید ایدلمك اقتضا ایدر.

باشده جلب حیرت فائدۀ سابقه‌سی فاتحه‌نك اولنده بولنمق لازم کلمز می ایدی دیه بر سؤال وارد خاطر اولور. فقط شونی بیلمك لازم کلیر که ایلك شعور حیرتدن مقدمدر. و قرآنك غایه‌سی اولاً و بالذات علم و هدایه‌یه متوجهدر. فاتحه «الم» ایله باشلاسه ایدی بو ایکی سابقه فوت اولوردی. و حتی فاتحه‌ده‌کی موضوع مبدأ توحید اوزرنده عهد و میثاق یاپیلمدن اول بو صورت مفید اولمقدن زیاده مضر اولوردی.

بو وجوه ایله برابر بو مقطعاتك بولندقلری سوره‌یه دخی بر اسم کبی دلالت ایتملرینه هیچ بر مانع تصور اولونمامسی لازم کلیر. نته‌کیم «الحمد لله»ك معناسی حکمی سورۀ فاتحه‌ده اسمی اولمسنه مانع اولمامشدر.

اعراب — الف لام میم اسملری اولا فقط هجالری و جمله تعداد موقعنده بولندقلرنده اعرابلری یوقدر. جونکه مفردات معدوده، جملۀ ابتدائیه کبی اعرابسزدر. مع ما فیه آثارنده مبتدا، خبر اولملری ملحوظ بولندیغی کبی مجموعی بر اسم ویا اسم موقعنده ملاحظه ایدیلرك بو الف لام میمدر مآلنده محذوف بر مبتدانك خبری ویا اوقو، دیکله. جمله یاخود قسم ایدرم کبی بر فعل محذوفك صریح ویا غیر صریح مفعول بهی اولمق و نهایت مجموعی مبتدا و «ذلك الكتاب» جمله‌سی خبر یاپیلمق دخی ملحوظدر. بو بیانه

نصب اعرابی اشبو حروفه نظر دقتی جلب ایتمک نقطهٔ نظرندن ابلغدر. و بونده معنانی قسم دها قوتلیدر. شوقدرکه بونی حیسه تعمیم طرفداری دکلز.

بو ایضاحاتدن صوکره بالخاصه شونی نظر دقته عرض ایتمک ایسترز:

« الم » الف لام میم اسملرینك مسمالری اولان حروف هجا سسلرینه دلالت ایتدیکنده اشتباه ایده جك بر جهت یوقدر. فقط بو سسلر عم الاطلاقله سسلرمیدر؟ یوقسه بر عهدی و بر خصوصیتی حائز معینه سسلرمیدر؟ بونی دوشونمك اقتضا ایدر. بونظمك براعتی ابتداء بر غرابتله تجلی ایدرکه بو سسلرده بر عهد، بر خصوصیت حس ایتمك ده ممکن اولیور. اولا الف لام حرف تعریف معناسی افهامندن خالی قالماز.

ثانیاً میم دخی لغت عربك بعضیسنده لام یرینه حرف تعریفدر. « امن امبر امصیام فی امسفر » سؤالنه قارشی « لیس من امبر امصیام فی امسفر » حدیثی « لیس من البر الصیام فی السفر » دیمك اولدیغی معلومدر. بناء علیه بو سسلر عم الاطلاقله حروف هجا سسلری دکل، بر غرابت بدیعه ایچنده حیثیت مخصوصه ایله معلوم و معهود بر طاقم سسلر اولسی یك متبادردر. و تعیینه قرینه ده واردر. « ذلك » دن تا « یا ایها الناس اعبدوا » نداسنه قدر، بو سوره نك باشنده کی خطابك اولاً و بالذات رسول اللهه توجه اولسی دیر ده و حیك کیفیت نزولی حدیثلری ملاحظه ایدیلنجه دیه بیله جکز که بو سسلر، قرآن نازل اولورکن سمع محمدیده بر خصوصیت ایله چینلایان و صور و معانیسی قلب پیالتیناهیدیه تقرر و تثبت ایدن وحی سسلریدر. حروف و کلماتك معتاد اولان طرز ظهورلرندن باشقه بر خصوصیت خارقه العاده ایله تجلی ایدن اولاهوتی سسلر یالکز رسول اللهك مسموعی و محسوسی اولدیغنده کیفیت مخصوصه و ممیزه لری ده آنجق اوکا معلومدر. « الم » نظم قرآنی قلب محمدی یه تنزیل ایدن او خارقه العاده سسلرك مالکز بیغمبرجه بللی اولان وصف ممیزه لری شعر علم جنسلری دیمك اولور. و بناء علیه قرآنك و سوره نك بر اسمی اولسی روایتی بو نقطهٔ نظرله یك مفید و موافقدر. او حالده معنانی دیکله یه لم:

« الم » الله اعلم یا محمد « الف لام میم » دینلنجه سنك دیمال آکلایه جغك او خارقه العاده

سس ، وقت وقت صلصلهٔ جرس كبی اولان سمع غنه لريله قولاقلركده چينلايان وحی سسلری
تعيّنات شهوديه لری انسانلق جنسنده آنجق سنده ظهوره باشلايان و فقط ديكر انسانلرجه ده الفبا
و ابجد كبی جنسلريله تصور ايديله بيلن او حروف و كلمات و اونلرك سسلری ، حاصلی او اسم و اسماء يوقمی؟
[ذٰلِكَ] ايشته او سس و او سسلرده ديديلن نظام بديع ايله سنك
قلبكه بو طرفدن انزال ايدلمكده بولنان او «الم» ، او اعجازكار نظم و معنی ، يعنی او قرآن آنجق
[اَلْكِتَابُ] تام كتاب ، يعنی كتاب اطلاقنه سزا اولان او برهان حجت و احكام ، ياخود
« انا سنلقی عليك قولا ثقيلا » آيتيله موعود اولان او آغير و معظم كلام الهی كه بعدما « الكتاب »
دينلنجه اللهك يالكز بو كتابی آكلاشيله جقدر و بونك يانندن ديكرلرينه كتاب دينلمسی روا اوليه جقدر .
— بونك ايچوندر كه مسلمانلر بيننده كتاب دينلنجه آنجق قرآن آكلاشيلير . حتی احاديث نبويه بيله
كتاب دينلمزده سنت تعبير اولنور . — شو حالده بوراده كتابك تعريفی شو اولور : پيغمبريمز محمد مصطفی
صلی الله عليه وسلم افنديمزه انزال ايدلمش اولوب هر بر سوره سی اعجازی افاده ايدن و اوندن بزه تواتراً
منقول و او صورتده مصحفلرده مكتوب بولنان نظم بليغ . كه هم مجموعنه هم بعضنه اطلاق اولنور . يعنی
كل ايله كلی بيننده مشتركدر . شرعاً بو صورتله معرف اولان كتاب اصل لغتده كتب و كتابت كبی برضم و جمع
معناسنی متضمن اولهرق حروفی بر برينه ضم ايتمك يعنی يازمق معناسنه مصدر ايكن عرفده مكتوب
معناسنه اسم اولمشدر . كتابت و كتاب اساساً نظم خطيده در . ثانياً عبارده ديديكمز ضم لفظی يه ده
اطلاق اولنور . اولكنده كتاب بر يره يازلمش اولان يازی مجموعی ، ايكنجيده ايسه يالكز يازی ايله افاده
ايكلوه اولنان عباره ديمكدر . « فلانك كتابی بنم كتبخانه ده وار » ديديكمز زمانده اولكی ، « فلانك كتابی
ازبرده در » ديديكمز زمانده ايكنجی يی سويلمش اولورز . شبهه يوقدر كه بونلرك هپسنك آلتنده
معنايه دلالت معتبردر . و هر كتابدن مقصود او معنانك فهميدر . فقط ساده جه معنايه كلام
دينله بيليرسه ده كتاب اطلاقی متعارف دكلدر . حقيقت كتاب او معنايه دال اولان نظم و نهايت نظم و معنی
مجموعيدر . بناءً عليه اشبو كلام منزله قرائت اعتباريله قرآن بالقوه و يا بالفعل كتابت اعتباريله كتاب دينلديكی

زمانده نظم ومعنی برابر قصد ایدلك و دها طوغریسی معنایه دلالت ایدن نظم لفظی ویا خطی تلقی اولنمق ضروری بولندیغندن یالکز معنایه قرآن ویا کتاب دینیله میه جکی سهولتله آکلاشیلیر. چونکه معنی نه اوقونور نه یازیلیر. اوقونان نظم لفظی، یازیلان ده نظم خطیدر. سوزلو حصه اولان معنی ایله ذهنده مقصود اولان صور الفاظدر. کلام نفسی‌یی فرقه ایده‌مینلر کتابی ساده‌جه معناده عبارت ایمش کبی توهم ایده‌بیلیرلر. لکن مسئله علم و فنه و بالخاصه علم النفس نظریه‌سنه عائد اولدیغی زمان پك کوزل، متینه دیله بیلیرکه افکار و معانینك صور الفاظ ایله اویله درجه بر اشتباك و ارتباطی کورولورکه لسانده دیمکز اوصول لفظیه‌یی آلبوره‌جك اولورسه‌کز فکرده، معناده هیچ بر متانت و انتظام بوله‌مازسکز. اویله کیم معانی و افکارده نشانه کوره‌مزسکز. یعنی نظم، یالکز آخره دکل متفکرك کندی کندیسنه بیله تفهیم و تمییز معناده مهم بر واسطه‌در. زاتاً بویله اولماسه ایدی لسان و کتابتك ترقیات فکریه و معنویه‌ده بویله بر اهمیتی قالمازدی. بونك ایچون نظم لفظی و خطی ایکیسی بردن طی ایدیلك صورتیله صرف معناده عبارت بر کتاب، بر قرآن تصوری ممکن دکلدر. ونه بونك ایچوندرکه جناب حق حضرت آدمه ویردیکی استعدادی ساده تعلیم معانی ایله دکل تعلیم اسماء ویرمشدر. پیغمبریمزه منزل اولان ده قرآنك یالکز معناسی دکل، هم لفظی وهم معناسیدر.

بونده شبهه ایتمه‌لی و اصلا سوء ظنه دوشمه‌ملیدر. چونکه بو [لَا رَيْبَ فِيهِ] در. حد ذاتنده هر درلو شکدن عاری وهر تهمتدن بریدر. کتابلر ایچنده حقه کتاب او اولدیغی بونك قدر قطعیت و یقینه ایله معلوم اولان و صراط مستقیمی بونك قدر کوسترن هیچ بر کتاب یوقدر. بونك نه کیفیت وحی و انزالنده بر شبهه، نه ده تبلیغنده بر تهمت واردر. ای رسول کبریا، غار حراده بر کیجه روح امینك کتیرمکده اولدیغی او وحی سسلرینی سن کمال شعور ایله دیکله‌یوب بیلیورسك. سنك صدق وامانتك ده مجرب و معلومدر. صوکره بو کتابك اعجازینده ده سوز یوقدر. زاتاً علم واقعك منشائی ده اولا شعور تام و تجربهٔ کافیه، ثانیاً بالذات بو شعور و تجربه‌یه استناد بولونمیان موافقه خبر صادقه و شهادت تاریخیه، ثالثاً معقولك حسن استدلالی دکلمیدر؟ بنا علیه منزل لیجه، شعار لیجه

محض صادقدر، غایه‌سی محض خیر و سعادتدر. اولا بو کتابده ریبه مساغ ویره‌جك نه بر جهل و غفلت نه ده بر سوء نیت و غرض فاسد تصوری حتی یوقدر. شهود و تجربه‌یه ایریلمدیکی یرده ده الی الابد دلالت اعجازی ایله حسن استدلال طریقی آچیقدر. الله تعالی بو کتابی ایله بونی ده تعهد ایتمشدر. بوڭا کمالنده، حقیقتنده، احقیتنده، نسبتنده ارتیابه دوشه‌جك اولانلر ایکی صنفدن خالی اولمازلر. یوقسه یا جهل مرکبه بوریانمش، اغراض مخصوصه‌لرندن باشقه هیچ بر شیئه حس التفاتی قالمامش اولان مختوم القلوب معاندینه کفده‌در. ویا جهل کلی‌یه اینانمش، هر خصوصده شك و شبهه‌ده حریف قایلمش، ادراك حق، علم و ایقان، حسن اخلاق ایردیره‌جك نور بصیرتی سونمش، نفاقی سوء ظنی شعار ایدینمش ریبیونلردر. آرتق بونلرك شکلری، قوشقولری ده تماماً معناسز، حکمسز حقسزدر. بو کافرلرك حاللرینی ده یاقینده کوره‌جکسکز.

ریب، اساسنده نفس اضطراب، بر قوشقو ویرمك معناسنه مصدر ایکن، عرف لغتده بو اضطرابه باشلیجه بر سبب اولان شك و شبهه معناسنده استعمالی غلبه ایتمشدر. یعنی ریب، شکه باقیه‌ده فضله اولارق سوء ظنه کبی بر تهمت معناسنی ده متضمندر. فقط اصل معناسی شبهه و قوشقو، یعنی قوشقولی شبهه‌در. یالکز شبهه کلمه‌سی ده بو معناده قوللانیلیر. بوراده ریب بوتون جنسی ایله نفی ایدلمش اولدیغندن ریب علمی و ریب اخلاقی دییه تفریق اولنه بیله‌جك اولان شك و تهمت حیثیتلرینك ایکیسی ده سلب ایدلمش و ایکی جهتدن ده اثبات یقین ایله کتابك کمالی بیانه بویرولمشدر. «لاریب فیه»، «ذلك»ك ایکنجی خبری اوله بیلیرسه ده بر جمله مستقله اولمسی دها مختار و بر سؤال مقدر ملاحظه‌سیله بر جمله استینافیه اولمسی ایسه دها بلیغدر. بر فرد فریدك بوتون جهان بشریته و علی الخصوص اغراض فاسده ایله مملو ظلوم و جهول بر جهان بشریته مبارزه‌سی دیمك اولان وظیفهٔ رسالت نقطهٔ نظرندن رسول کبریا: «یارب! ریب و شرك ایچنده یوزن شو کتلهٔ بشریه قارشی تك باشیمه چیقوب ده بو کتابك حق کلام الله اولدیغنی و سطا طرفدن الیه وحیاً انزال قیلندیغی نه معلوم؟ بو سنك سوزك؛ شاعرلر، محررلر، مؤلفلر کبی سن ده بونی کندك تصور ایلیورسك و فضله اولارق برده الله‌ه اسناد و افترا ایدیورسك دیه بهتانه قیام ایده‌جك اولورسه

«بن نه یاپارم ؟» دیه بیلیرلردی . ایشته جناب الله بویله بر سؤال مبدأنه بر افحامیه اجوبه «بو بابده هیچ بر وجهله ارتیابه محل یوقدر ..» دیه صراحةً تأمینات مطلقه بخش ایتمشدرکه بونده ، روح رسول اللهه وحیی کرك تلقی و کرك تبلیغنده صادق الوعد الامین اولدیغی تسجیل و اعلان واردر . و بو صورتله کتابك لاریب فیه اولدیغی تسجیل ، مبلغی اولان محمد الامینك لاریب فیه اولدیغی ده تسجیلدر . یاقینده «وان کنتم فی ریب مما نزلنا علی عبدنا» آیتی وردها ایلرده «فمن اظلم ممن افتری علی الله کذبا او قال اوحی الی ولم یوح الیه شئ» کبی آیتلرله قرآن بو نقطه‌لری بر تفصیل مدافعه و اثبات ایده جکدر .

بو مبدأ علم کلام و حکمت نقطهٔ نظرندن باقدیغمز زمان هر شیدن اول ریب و ایقان مسئله‌سنه یعنی علم و معرفت نظریه‌سنك کنهنه اشارت ایلمسه و بو بابده کی بوتون جدال فلسفی بر وجه قطعی ایله بر طرف ایلمسه بولندیغی کوروریز که عقائد کتابلریمزك الك باشنده «حقائق الاشیاء ثابتة و العلم بها متحقق ..» عقیدهٔ اولیه‌سنك وضعی و سوفسطائیه دینلن اهل ریب و عنادك ردی و اسباب علمك تحقیقی ایله سوزه باشلانمسی ده بوندن نشأت ایتمشدر . و یکی فلسفه‌لرده الك اول بو نقطه‌یه اهمیت ویرلدیکی اهلنجه معلومدر . بویله اولمقله برابر علوم و فنونك ترقیاتنه رغماً عالمده کرك نظری و کرك اخلاقی ریبلکك وقت وقت توسع ایتمکده اولدیغی ده انکار اولنه‌مز . بناءً علیه بشریتك الك بیوك مرض قلبی و اخلاقیسی شبهه و ارتیاب مسئله‌سنده اولدیغی و سعادت بشر غایه‌سنده بونك هر شیدن اول لازم الازاله بولندیغی قرآن عظیم الشان بو صورتله اشعار ایتدکدن صوکره انسانلری ایمانه ، علم و ایقانه ایله یاشامه جمع اولان طریق حقی و صراط مستقیمی پی دربی ایضاح و بیان ایده جك و ایدرکن غیب و شهادت یعنی معقول اولان مابعد الطبیعه ایله محسوس اولان طبیعت آراسنده یقینی اولان حقائقه و حسینده اول توحید حقه نظر دقتی جلب ایلیه جك و بوتون بونلرده حیثیت اخلاقیه و حیثیت عملیه‌یی عمده اولارق تعقیب ایده جکدر . بو نقاط علمیه ایله سورهٔ بقره‌نك باشی فاتحه‌دن صوکره بوتون قرآنك بر دیباجهٔ عمومیه‌سی دیمك اولدیغندن ترتیب سورك نه قدر طبیعی و نه قدر علمی و دوریه اسبابی احتوا ایتدیکی تفهم ایده جکی کبی

حضرت پیغمبرك محیط بشریسی ایله بو حقایق علمیه تأمل و مقایسه ایدلدیکی زمانده ده قرآنك مجرد وحی الهی اولدیغنده ذره قدر اشتباهه محل قالمادیغی بالضروره تسلیم ایدیلیر.

لا ریب فیه اولان بو کتاب [هُدًى لِلْمُتَّقِينَ] متقیلره عینیله هدایتدر.
— ضلالتدن چیقوب وقایه حقه کیرمك حقنی حائز اولانلره احکام حقی بیلدیره جك بر دلیل، صراط مستقیمی ارائه ایده جك بر جیه در. تعبیر آخرله بو کتابده پك بیوك بر هدایت ربانیه واردر. فقط متقیلر ایچون. زیرا بوندن استفاده ایدرك مطلوبه ایره جك اولانلر ریب و شبهه دن، شبههلی یوللردن صاقینه رق کندیلرینی قوروبده، عاقبتلرینی فائزانه قابلیتنه مالك بولنانلر متقیلردر. کرچه بو کتاب اساس اعتباریله «هدی للناس» در. مع العموم انسانلری ارشاد و طریق حقی ارائه ایچون نازل اولمشدر. لطف و لطافتله یول کوسترمك دیمك اولان بو هدایتك بو دعوت و دلالتك ماهیتی اعتباریله شوله بوکا اختصاصی یوقدر. فقط هدایته مطلوب اولان اهتدا یعنی مقصده وصول غایه‌سی حالاً ویا مآلاً اتقاء صفتنی حائز اولانلره نصیب اولاجق، قابلیت فطریه‌لرینی ضایع ایتمش اولانلر بوندن مستفید اوله‌میه‌جق و بلکه دوچار خسار اوله‌جقلردر. «وننزل من القرآن ما هو شفاء ورحمة للمؤمنين ولا يزيد الظالمين الا خسارا».

هدی، هم لازم و هم متعدی اولور. فاتحه ده بیان اولندیغی اوزره هدایت ارائه طریق و ایصال مطلوب ایکی معناده مشترك ویا مستعملدرکه برینه هدایت غیر موصله، دیکرینه هدایت موصله تعبیر اولنور. جناب حقه نظراً برنجی طریقه موصله دلالت و ارشاد، دیکری خلق اهتدا و توفیق دیمکدر. قرآنده ایکیسی ده وارد اولمشدر. بناء علیه بالنتیجه «هدی للمتقین» ده هدایت موصله یعنی توفیق «هدی للناس» ده دلالت و ارشاد معنالری فهم کوروندیسه ده لدی التحقیق قرآنه مضاف اولان هدایتك هدایت ارشادیه اولدیغنی تبیین ایدر. چونکه توفیق و خلق اهتدا صفت کلام دکل صفت فعل اولاجقدر. و بوراده للمتقین دینلمه سنده ایهام بر نکته سی واردر. بونده آکلاشیلیورکه بو کتاب ایله واقع ارشاد الهینك مؤثر اولمسی و توفیقه اقتران ایتمسی

مخاطب اولدقلری انسانلرک بر فعل اختیاریسی ایله عادةً مشروطدر. قرآنه هرکسه طوغری‌یه حقی صورت عمومیه‌ده
کوسترمک ایچون نازل اولمسه اولمقله برابر هرکس بونی قبول و اختیارده مساوی اولمیه‌جغندن، بر چوقلری
بونی اراده‌سنی صرف ایتمیه‌جکدر. چونکه انسانلرده اساس فطرتنده عمومی اولان قابلیت خطابیه قدرتی
سوء اعتیاد ایله کلیاً زائل اولمسه بیله جهتندن ارشادات قرآنیه بلاغت کامله و حقیقت شامله‌سیله برابر او
کبیلرک قلبلرنده بالطبع داعیهٔ محبتی اویاندیرمیه‌جغی و بلکه عکس تأثیر یاپه‌جقدر. بونک ایچون اصل
فائدهٔ خطاب، حسن اختیاره مالک بولنانلر ارباب استعداده عائد اوله‌جقدرکه بونلرده اتقاسی ولاتقی
قابلیت اتقاسی بولنانلر متقیلردر. بناءً علیه قرآنک حکمت نزولی ابتدا اراده بشرک انضمامی
شرطیله هدایت عامه‌در. فقط شرطک تحققنه نظراً بو حکمت، بو غایه هدایت متقیه اولارق تحقق
ایده‌جکدر. بونکله برابر متقی وصفی بر وصف اکتسابی اولدیغی جهتله استقباله نظراً بوتون انسانلری
استیعاب ایتمسی ممکن اولان بر وصفدر. بو اعتبارله هدایتک ماضیدن قطع نظرله هدایت عامه اولمسنه
مانع اولمیه‌جق بر تخصیص دیمکدر. عربه هدایتدر، دیمامجه هدایتدر دینیلیور. شو حالده «هدی للمتقین»
(بو کتاب بوتون نوع بشره هدایت ایچون نازل اولمشدر. فقط بو هدایتدن استفاده ایتمک ایچون بر طریق
اتقایی اختیار ایتمک یعنی قورونمغی استه‌مکدر. بناءً علیه اولاً سز ده قورونمغه طالب اولیکز که فلاح بولاسکز)
مألنده بر تقوی توصیه‌سنی متضمندر.

اتقاء، وقایه‌یی قبول ایتمک، تعبیر آخرله وقایه‌یه کیرمک، وقایه ایله فرط صیانت، یعنی
الم و ضرر ویره‌جک شیلردن صاقینوب کندینی ایجه قورونمق دیمکدر. اوحالده لغةً اتقاء، وبالاوندن
اسمی اولان تقوی، قوتلی بر حمایه‌یه کیره‌رک قورونمق، حاصلی کندینی ایی صاقلایوب قورونمق دیمک اولور.
بونک لازمی اولارق قورقمق، اجتناب و احتراز ایتمک، توقی ایتمک معنالرنده ده قوللانیلیر. بو ایده
تکلف، اتقاده ساده‌لک واردر. ان شامل و ان قوتلی وقایه ایسه انجق اللهک وقایه‌سیدر. زیرا
وقایهٔ بشر استقباله و عاقبته تماماً حاکم اولمادیغی کبی حالده مشهود اولان الم و ضررلره بیله هیسنه
حاکم اولماز. بناءً علیه ایی قورونمق دیمک اولان حقیقت اتقاء انجق وقایة اللهه کیرمکله تحقق ایده‌بیلیر.

گرچه رحمانیت واصل حکمته نظراً هرکسك وقایهٔ الهیه‌یه اضطراری وطبیعی بر حصهٔ موهوبه‌سی واردر. دار فناده هرکس اتقاسز بر وقایهٔ جبریه‌یه مظهر اولور. لکن رحیمیت واختیاری فعللره نظراً انسانك بو وقایه‌یه شعور واختیار ایله گیرمه‌سی، یعنی اتقاسی دخی شرط اولمشدر. دیمك كه وقایهٔ الهیه‌نك هر جهتله تمام تجلیسی انسانك حالدن زیاده عاقبتی استهداف ایدن حسن اتقاسنه وابسته‌در. ایشته بونك ایچین شرعده مع الاطلاق اتقاء ویا تقوی انسانك کندیسنی الله‌ك وقایه‌سنه قویارق آخرتده ضرر والم ویره‌جك شیلردن ایچ قورومه‌سی، تعبیر آخرله سیئاتدن توقی وحسناتی التزام ایتمسی دیه تعریف اولنور که حقیقی خشیت ومحبت ایله علاقه‌دار اولدرق بری وجودی ودیگری عدمی ایکی حیثیتی حائزدر: تحلیه تخلیه. اعوذ بسمله‌ده، کلمهٔ توحیدده اعتباراً بو ایکی حیثیتی گورورز. بناءً علیه تقوای شرعی‌یی صرف منفی ومجرد پرهیزکارلقدن عبارت ظن ایتمك خطادر. مع مافیه اتقاء یالکز بونلرك برنده استعمال اولندیغی چوقدر. مثلا قرآنده خشیت، ایمان، توبه، طاعت، ترك معصیت، اخلاص معنالرندن هر برنده قوللانیلدیغی مواقع واردر. ولهذا التحقیقده قرآنده اتقا وتقوی اوچ رتبه اوزرینه ذکر اولونمشدر که برنجیسی عذاب مخلددن توقی ایچین شرکدن تبری ایله ایماندر «والزمهم کلمة التقوی» گبی. ایکنجیسی کبائرك ارتکابندن وصغائرده اصراردن اجتناب ایله فرائضی ادا ایتمکدر که شرعاً متعارف اولان تقوی بودر «ولو ان اهل القری امنوا واتقوا» گبی. اوچنجیسی سرّ قلبنی حقدن اشغال ایده‌جك هر شیدن تنزه وبوتون موجودیتی ایله حق تعالی‌یه توجه وانجذابدر که بودر «یا ایها الذین امنوا اتقوا الله حق تقاته» امرنده‌کی تقوای حقیقی‌در. بو مرتبه اوقدر گنیش واوقدر عمیقدر که اسبابك درجه‌لرینه گوره طبقات متفاوته‌یه انقسام ایدر. وهم جملهٔ انبیانك منتهی اولدیغی درجه‌لره قدر چیقار. بو صورتله انبیاء عظام علیهم الصلاة والسلام حضراتی هم نبوت وهم ولایت ریاستلرینی جمع ایتمشلر، اونلرك عالم اشباحه تعلقلری، معالم ارواحه عروجلرینه مانع اولماسنه ومصالح خلقه ایله اوغراشمالری ده شئون حقده استغراقلرینه ذره قدر سد چکمه‌مشدر. بوده اساساً ثمرهٔ اکتسابلری دکل حق تعالی‌نك رحمت مخصوصه‌سی اثری اولمشدر.

«لیس علی الذین امنوا وعملوا الصالحات فیما طعموا اذا ما اتقوا وامنوا وعملوا الصالحات ثم اتقوا وامنوا ثم اتقوا واحسنوا» آیت کریمه‌سی تقوانک بو اوچ مرتبه‌سنی جمع ایتمشدر. «ان الله یأمر بالعدل والاحسان» آیتنک ده جامع التقوی اولدیغی بر حدیث شریفده وارد اولمشدر. بناءً علیه قرآنک هدایتی بو مراتب تقوادن هر برینه شاملدر. و «هدی للمتقین» هیئتنده عموم اولاندن مطلوب اتقاء مفهومینه تعمیم اولونمه‌سی اقتضا ایدر. لکن بوراده شو سؤال وارد اولور: بوراده هدایت قرآنک اتقا ایله مشروط اولدیغی آکلاشیلیور. حالبوکه اتقاء ده هدایت قرآندن مستفاد اولان بر نتیجه اولدیغنه کوره مسئله‌ده بر دور لازم کلمیورمی؟ جواب: خایر، اولا بو قرینه ایله قطعیاً آکلاریز که بوراده ابتداءً تقوادن مراد مبدأ تقوی، یعنی قابلیت تقوادر. و متقیه دیمک عناد و نفاقدن، ریبدن کلیدن اجتناب ایده بیله‌جک و یقینه حقه نائل اوله بیله‌جک فطرت سلیمه و عقول صحیحه اربابی دیمکدر که تفسیره بونی «صائرین الی التقوی» دیه تفسیر ایدرلر. ثانیاً هدایت، زیاده مرتبه‌یه ده شامل اولدیغندن تقوی قابلیت تقوی ایله مراتب متقدمه اربابندن اعمدر که بونلر عموم مجازاً تسمیه ایدیلیر. ثالثاً تقوی غایه و خصوصی دکل وسیله فلاح و سعادتدر. هدایت قرآندن مستفاد اولان بر نتیجه مطلوبه غضب و ضلالدن سالم اولدیغی جهتله تقوادن دخی اعمدر. بناءً علیه هدایت قرآن قابل اتقا اولان و هنوز ضلالتده بولنانلرده باشلایه‌رق مراتب تقوانک هیئتنده‌کی سعادت ابدیه‌یه قدر وارد اولدیغندن بعض لغو مراتب ایله اشتراط تقواده امارهٔ دور اصلا ملحوظ دکلدر.

حاصلی قرآن، هم مبدأ و هم منتها اعتباریله هدایتدر. بونک ایچون انسانیت نه قدر یوکسلیرسه یوکسلسه هدایت قرآندن اصلا مستغنی اوله‌میه‌جقدر. اونک هدایتی خواص و عوامک بوتون مراتبنه شاملدر. فی الواقع دین اسلام بر طرفدن حیات دنیویه‌نک شرائطندن بیرینی تعلیم بیوردیغی جهتله، دیکر طرفدن بو حیات فانیه‌نک غایهٔ مطلقه اولمادیغنی و بونک ده استهداف ایتدیکی لازم کلن ابدی غایه‌لر بولندیغنی کوستره‌جک و اونلرده شرائط اقتصادیه‌یی تفهیم ایده‌جکدر. اویله‌که ابتدائی انسانلرک فقط روحیسنی دکل، ترقی ایتمش مدنیتدن ده نامتناهی یوکسلیشی ایچون ضمانت تکامل اولمق اوزره نازل

اولمشدر. فی الواقع جمعیت بشریه ده تام معناسیله توحید حقه مستند بر نظام حیات صورت عمومیه ده
هنوز تأسس ایتمش دکلدر. هنوز بشریت عمار وعنایة اللهی کیدرمسه وعاقبت آخرته انتقاله چالشه
ایده جك مرتبهٔ ارتقایه یوکسلمه مش اولدیغندن عالمده بحران اجتماعی بر دوام بولمشدر.

«الم» قرآنك حیثیت ازلیه سنی «ذلك الكتاب» حقیقت شهودیه سنی «لاریب
فیه» حیثیت علمیه واخلاقیه سنی «هدی للمتقین» حکمت نزولنی وغایهٔ عملیه سنی ناطق وهر لاحقه
سابقنی مقرر ومبین ودنبار علیه کمال اتصال حسبیله حروف عطف کبی روابط لفظیه دن بی مستغنی درت
جملهٔ متناسقه دن مرکب بر نظم وجیز اولرق فاتحه ده کی «اهدنا» دعاسنك جوابی اولمشدر.
دقت اولنورسه بو نظمده اوچ مرحله انکشاف واردرکه اولا خطاً اوچ حرف بسیطه ده. لفظاً اوچ
اسم مفرده انکشاف ایدیور. ثانیاً بونلرك هر برینه متناظر کبی اوچ جملهٔ وجیزه انبساط ایلیور.
ثالثاً بو نظم جلیل معنای اصلیسی کمالاته ثابت اولمقله برابر متنوع وجوه اعرابی محتوی اولرق هر برنده
بر التماع مخصوص ایله تجلی ایلیور. صوکره بونلری عینی وجهله اوچ آیت واوچ قصه تعقیب ایده جك ودها
صوکره ده «یا ایها الناس اعبدوا» خطابیله مقاصد سوره یی دریی انکشافنده دوام ایده جکدر.
بو بیانك طرز انکشافی قرآنه بر مثال ویرمك ایچون نه قدر شایان دقتدر.

[اَلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ] او متقیلرکه غیب حقه ایمان ایدرلر. یاخود
- غیاباً دخی ایمان ایدرلر. تعبیر آخرله اونلر کوزله دکل قلب ایله ایمان ایدرلر. اونلر ریب کلیدن
آزاده اولدقلری کبی ایمان ایتمك ایچون اوکلرینه دیکلمه بوتره، حاجلرده ده باغلانمازلر،
کوزلرینك اوکنده بولنان بو کوزکی دنیاده کی مشهودات ومحسوساته صاپلانوب قالمازلر. ماورای حسی
قلبی ومتعلقات قلبی طانیرلر. ایشك باشی کورولنده دکل، روح، عقل، قلب کبی کورولمه دن
کورنده، طوتولمه دن طوتانده، زمان ومکان سخه اولمیه رق ماده لری اویناتوب قیرلادن، قفالری
طولدیروب بوشالتانده در. اونلرك قلب سلیملری، بصیرت وفراست صافیه لری، عقل سلیملری
فهم صریحلری، نظر صحیحلری والحاصل قابلیت اذعانلری، سیئاته سیکلیه بیله جك عزم وجدانلری

حسنه اختیارلری واردر. مشهودات و محسوساتی یارارلر، قابوقلرینی صویارلر، ایچنده‌کی اوزونه دارقسنده‌کی سره نفوذ ایدرلر. شاهد ایله مشهودی تمییز ایدرلر، محسوساتدن معقولاته انتقال ایده بیلیرلر. حدوث و فنا ایچنده غیبدن مشهوده، مشهوددن غیبه کلوب کیدن شئونات محسوسه‌نك سطحلری آلتنده‌کی معانیٔ غیبیه‌یی سزه‌رلر.

فی الحقیقه موجود کورولن و کورولمه‌ین، تعبیر آخرله مشهود و غیر مشهود اولمق اوزره ایکی‌یه آیریلیر. و بر چوق حکما، حقیقی، کورولمه‌ین و حتی کورولمه‌ین (اینویزیبل) قسمنده تحقق ایدر. و بوکا عالم معنی، عالم امر، عالم عقل و یا عالم روح و یا عالم ملکوت دیرلر و فلسفه‌نك موضوعی اوله‌رق بونی طانیرلر. فی الواقع شیمدیکی غرب فلسفه‌لرنده ده بونی کورویورز: مرئی و یا مشهود خارجی بزه حواس خمسه‌مزله کلیور. و بونلرك هر برینك بر عالمی وار: ضیا، صوت، رایحه، طعم، حرارت و برودت. بز بالذات بونلری حس و مشاهده ایدرز. و بونلر واسطه‌سیله ده دیکر اشیایی. فنون و بالخاصه فنون طبیعیه کوستریور که بونلرك هر بری بر تجلیدن، بر نمایشدن، بزه بر کورونشدن، بر شأندن عبارتدر. مثلا ضیا دیدیکمز پارلیقلق بزم خارجمزده موجود دکلدر. چونکه خارجده ضیا فنك تحقیقنه کوره بر اهتزازدن عبارتدر. مرئی اولمیان ماده جزء فردلرینك و یا اثیرك اهتزازلریدر. پارلیقلق، ضیا او اهتزازك بزم باصره‌مزه تعلقی، تماسی آننده واقع اولان آنی بر تجلیدر. بو مسئله‌یی امام غزالی احیاسنده شویله تثبیت ایتمشدر. نور شمس عموماً ظن ایتدیکی کبی کونشدن چیقوب بزه قدر کلن بر شیء خارجی دکلدر. بلکه کوزمزك کونشه تقابلی آننده بالذات قدرت الهیه ایله اختراع اولنان بر حادثه‌در. بو حقیقت اهل کشفه منکشف اولمشدر. کذلك صوت ده بویله. بز بیلیورز که سس خارجده هوانك بر تموج مخصوصندن عبارتدر. قولاغمزده‌کی کورولتو معناسنه سس، او تموجك سامعه‌مزه طوقوندیغی آنده حاصل اولان بر تجلیدر. حرارت و برودت دیدیکمز دخی اساسنده ضیا کبی بر اهتزاز اثیرك و یا جزء فردیدر. بونك ایچوندر که حرارت ضیایه، ضیا حرارته تحول ایدر. آرالرنده بر مرتبه فرقی واردر. بونی الکتریقده ده آکلایورز. حاصلی رایحه و طعم ده اساسنده بر اهتزاز اولوب بزم شامه‌مز و یا ذائقه‌مزه

تماسنده قوقو و طاتلی اولەرق تجلی ایدرلر . دیمك رؤیت و شهود خارجیه واسطه اولانه بونسبه عالمك هیئتی حقیقتده حرکتسزدرلر . و هیئتی حرکتك بزه بر تجلی خصوصی اولارق شؤوندرلر . بز بو حرکتلری کوریورز . عجبا کتلەلرده کوردیکمز حرکت نەدر ؟ اوده باری حقیقتك بر تجلیسی دکلمیدر؟ واوحالده بو واسطەلرلە کوردیکمز عالم شهود هپ بر خیالدر ، بر تجلیدن باشقه برشی دکلدر . بونلرك علتی اولان حقیقت ایسه غیر مشهوددر . مهاجرت عمومیه ، بنای ممالك ، محاربات و سائره کبی وقوعات - تاریخیەنك علتلری ده انسانلرك تصورلری ، احتساسلری ، ارادەلری کبی غیر مرئی اولان اسبابدن باشقه نەدر .؟ بناءعلیه حقیقت غیر مرئیدر . و ناقابل رؤیتدر . مرئی اولان بیله اونك تجلیاتی ، خیالی ظلالی ، انعکاساتیدر . الخ ...

بو افاده بزه عالمی بك کوزل ایضاح ایدیور . بو ایضاحه کوره بتون حقیقت غیبدر . طبیعت ، عالم شهادت بر خیالدر . هم ده حرکت تجلیسنك خیالیدر . حقیقت نهایت عقل ایله بصیرت ایله ، قلب کوزیله کوریلەبیلیر ، شهود خارجی ایله دکل . بو نقطەده یوروین و الله تعالانك دنیاده کوزسز رؤیت بصریله کوریلمسی ممکن اولمادیغنه قائل اولان علما و حکمای اسلامیه ده واردر . فقط بزم اهل سنتك صحیح تلقی و ایمانمزه کوره حقیقت الهیه غیب محضده دکلدر . او غیب و شهادتك ایکیسنده ، محیط کل شیدر . بونك ایچون اوکا اطلاق حقیقتله غیب دینمز . اسماء حسناده بو اسم وارد اولمامشدر . او آخرده جهاتدن ، مطلقاً منزه اولەرق کوریلەبیلیر ، فقط احاطه اولونه ماز . اولونه میه جغی ایچون ده تماماً مشهودده اولەماز . اوکا دونولەماز . بز وجه الهیده بر حصه شهادته قائلز . فقط حصه غیب دها زیاده اولدیغنه ده اینانیرز . بونك ایچون اوکا اطلاقده غیر خاصیله غیب ده دینلیر . اللهك ملائکەسی ده بزه غیبدر ، آخرت ده . فقط اونلرده قابل شهادتدر . مثلاً عمومیتله قوت کورونمز دیرز ، حال بوکه کورونەنده قوتدن عبارتدر . استقبال بوکون کورونمز ، یارین کورونور . حاصلی بزجه غیب کوریلەمیه دیمك دکل کوریلەمیه دیمکدر . بوکونك معقولی یارینك محسوسی اولەبیلیر . بز دیمك اولان غیبه دکل دلیلی اولان غیب معقوله ایمان ایدیورز . هر دلیل ایسه مدلولنك بر وجهی حائز اولدیغی

ایچونده دییلیر. دلیللرمز عقلمز، نفسمز، قلبمز وکتاب الله. بناءً علیه غیبه حقه ایمان ایدرکه حس شهودك
انظار ایتمزیز. قلبلری اولانلر کورورلرکه طبیعت دینیلن شئونات محسوسه بر لحظه مالك تجلی قاهره‌دیر.
بونك آرقه‌سنده ظلمتده قالمیشجه برسلسلهٔ ماضی، اوکنده ده هنوز طوغمامیش برسلسلهٔ آتی وهپسنك
ماوراسنده برقلب وجودسنك اوستونده برحاکم واحد واردر. دنیانك آلنان حال حاضر شهودندن
غیبه انتقال ایتمیش بولنان او ماضی ایله غیبدن شهوده طوغمامش اولان او آتی زنجیرلری آراسنده بیلانکوزه
بانان برحلقهٔ ظاهره، وجودیمز مانند ناتناهی ایکی دریا آراسنده اینجه بربرزخ، قلب بیزده اونك
مرکز ثقلنده طونوغمش براصد. براوجی بردریایه، براوجی ده دیکر بردریایه آتلمش اولان طبیعت
زنجیرنك متوالی برحرکتله او برزخك اوزرندن قیرقیر کچوب آقیور. بردکزدن چیقیور دیکرینه باتیور.
بوتون ثقلتی سواد برزخ باصارکن او راصد هر لحظه‌سنده کچن بر حلقهٔ شئونده کوروبیور. یالکز دیانك اونی
مشاهده ایدیور. نفرتسی دریالره اریشیور، ونه دیبلرنده‌کی زنجیره، او آنجق برزخندن کچن
حلقه‌یی باقیور وآنجق اونی کورویور. وکورورکه زنجیرك بوتون ثقلتی چکن برزخك عجیب بیتیسی ده
انجینه متمادیاً دیکلیور وایکلیور. او حرکتده وبو عجیب بیتیده آرتق او قدر قوت وضرورت بیلیورکه
حال حاضرده شهود ومحسوس اولان طبیعت ظاهره‌نك ایکی طرفنده ماضی وآتی، اول وآخر دینیلن
برعالم غیب وار، عالم شهادت، طبیعت محسوسه بالاستناد وارسه عالم غیب، طبیعت غیر محسوسه اولوبده
وار. بوندن باشقه او محسوس قاهره‌نك طرفیننده ماعدا، اونك برباطنی، برایچ یوزی، تعبیر آخرله او
راصدك طونوزنیفی وایلیشدیکی بر مابعد الطبیعه ویا ماوراء الطبیعه ده واردر. ایسه او زنجیرده دکل،
اونی چالوب تحریك ایدن او برزخی قوران، او راصدی طوتان، او دریالری بربرینه قاریشدیرمیان، راصدله
رصودی برلشدیره‌رك معرفت حصوله کتیرن، غیب وشهودك محیط کلی، کفیل مطلقی اولان
قدرت باهره‌ده‌در. بناءً علیه وقایهٔ نفس ایسته‌ینلر شهودات ومحسوساتی سیر ایدرکن دها اول اونلرك
ماوراسنده‌کی غیبه وغیب وشهادتدن مرجع کلی، کفیل مطلقی، رب العالمینی، رحمن رحیمی، مالك یوم الدینی
«ایاك نعبد وایاك نستعین» دیه ایمان ایدرلر. وبو ایمان باشلیجه اوچ رکنی احتوا ایدر: مبدأه

ایمانه ، معاده ایمان ، مبدأ و معاد بیننده کی وسائط باطنه یه ایمانه که بونلرك درد نجیسی ده وسائط ظاهره اولان عالم شهادته علمدر . و بو صورتله غیب و شهادت برلشیر ایمانه و معرفت « هو الاول والاخر والظاهر والباطن » توحیدینی بولور .

غیب ، غیبت و غیاب معناسنه مصدر و یا غائب معناسنه اسم و صفت اولورکه بو ده یا عادل کبی تسمیه بالمصدردر و یا میّت و میت کبی غیب مخففیدر . بنا علیه لسانمزده کی غیب ایتدم ، غیب اولدی تعبیرلری طوغریدن طوغری یه صحیحدر . بعضیلرینك ظن ایتدیکی کبی غائب ایتدم صورتنده یاپمغه لزوم یوقدر . غیب و غائب ایسه ابتدا ادراکمزه و یا به اخص عقلمزه حاضر اولمیان ، تعبیر آخرله شعورمزده اولمیان مشعور اولمیان دیمکدرکه بونك برقسمی شعور انتقالی ایله ادراك اولنه بیلیر . مثلا اوکزده اوطورکن قاپیکز چالینیر ، سس دویارسکز . بو سس سزك ایچین مشعور ، حاضر و شاهددر . بوندن انتقال ایدرسکزکه قاپی یی چالان واردر . او شخص سزك ایچون غائبدر . باقوب کورنجه یه قدر اونی یا شخص تعیین ایده مزسکز . فقط قاپی یی بر چالان بولندیغنی ده ضروری بر صورتده انتقالی اولرق تصدیق ایدرسکز . بو بر ایمان و یا بر علم انتقالی اولور . صوکره هیچ قاپوکزی چالمیان و اثری سزه ایرشمین دها نیجه غائبلر بولندیغنی ده مع الاطلاق تصدیق ایده بیلیرسکز . فقط بونلرك برقسمی نفس الامرده معدوم اوله بیلیرلر . غیب ایله غائب فرقنده ده ایدلیر . غائب سزی کورن ، سز ده کورمز اولاندر . غیب ایسه کورولمز فقط کورور اولاندر . شو حالده ایکی غیب واردر . برقسمی هیچ بر دلیلی بولونمیان غائبلردرکه بونلری آنجق علام الغیوب بیلیر . « وعنده مفاتح الغیب لا یعلمها الا هو » آیتنده کی غیبدن مراد بونلردر . دینیلورکه صدده سنده ایضاح اولنور . دیکر قسمی ده دلیلی بولنان غائبلردرکه « الذین یؤمنون بالغیب » ده غیبدن مراد ده بو قسمدر . « الغیب » ك الف لامی عهد ایچوندر . یعنی متقیلرك ایناندقلری ، [illegible] غیب ، دلیلی بولنان غیب حقندهکه بو ده حق تعالی و صفاتی ، آخرت و احوالی ، ملائکه ، نبوت انبیاء بر انزال کتب کبی مبادی ایمانیه در . و بو ایمانه بعضلرنده انتقال حدسی و کشفی ایله ، بعضیلرنده ده انتقال نظری و استدلالی ایله حاصل اولور . صوکره غیبه ایمان ایله غیباً ایمان آراسنده جزئی بر مفهوم فرقی واردر . زیرا

اولکنده غیبك مؤمنٌ به اولدیغی مصرّح، ایکنجیده ایسه مؤمنٌ به محذوفدر. بونك ایچون بعضلری تفسیره اراده بیوك بر فرق کورمشلر و «سزك کرك غیابکزده و کرك شهودکزده ایمان ایدرلر» دیه تفسیر ایتمشلر. یعنی مؤمن بهك غیب اولدیغنه تعرّض ایتمیوب منافقلردن احترازاً اولدیغنی کوسترمشلردر. فقط ظاهر اولان غیابك ده مؤمن به عائد اولمسیدر. وبناء علیه غیبه ایمان ایله غیباً ایمان آراسنده مآلاً فرق یوقدر. وهر ایکی اعتبار ایله ایمانك قیمت وفائده‌سی غیبه تعلق ایتمسی ویا غیابی اولمسی حیثیتلریله اولدیغنه تنبیه واردر. چونکه کوروب اینانمق مستوقفدر. پیغمبری کوروب ایمان ایدن اصحابك ده اك بیوك مزیتلری اونك غائبه متعلق اخبارلرنده کی تصدیقلریدر. وبوراده پیغمبری کورمدن تصدیق ایدنلرك ده مدحنه اشارت واردر. نته‌کیم ابن مسعود حضرتلری «والذی لا اله غیره ما آمن احد افضل من ایمان بغیب» بیورمش ودیو آیتی اوقومشدر.

دیکر بر تفسیره کوره ده بوراده غیب، عینه مقابل اولان قلب وسر قلبدرکه قلبك سر قلبك مرجع شهود اولدیغی بیلمك وحقی ودلائل نبوتی کوزدن زیاده قلب ایله کوروب سزکدن. لوث مادیاتدن قورتارلان بر ایمانه ایرمك معناسنی افاده ایدرکه بونده دخی بر طریق ایمانه اشارت واردر. یعنی قلبی ایله الله‌ی بیلیر.

ایمان، اصل لغتده امن وامانه افعالدر. همزه‌سی تعدیه وبعضاً صیرورت معنالرنده قوللانیلیر. تعدیه اولدیغنه کوره امان ویرمك، امین قیلمق دیمکدرکه اسماء اللهدن اولان «مؤمن» بو معنادندر. صیرورت اولدیغنه کوره ده امین اولمق دیمك اولور. ووثوق واعتماد معناسنی افاده ایدرکه لسانمزده اینانمق دینیلیر. عرف لغتده ایسه مطلقا تصدیق ایتمك معناسنه‌در. چونکه تصدیقده ایدن، تصدیق ایتدیکی تکذیبدن امین قیلمش ویا کندیسی کذبدن امین اولمش اولور. ایمان بو معنالرده «آمنه» کبی بالذات تعدیه ایدر. بونکله برابر «آمن به» ویا «آمن له» کبی با ویا لام ایله ده تعدیه ایدر. با ایله تعدیه ایتدیکی زمان اعتراف معناسنی، لام ایله تعدیه‌سنده ده اذعان وقبول معناسنی تضمن ایدر. بونك ایچون «الذین یؤمنون بالغیب» یعنی تصدیق واعتراف ایدرلر، یاخود تصدیق ایتدکلری حضورده ده غیابده ده تصدیق واعتراف ایدرلر دیمك اولور.

برشیئی تصدیق، اونی صادق اوله‌رق اخذ ایتمك دیمكدر. صدقیه یا كلم ویا كلام تعلق ایده‌جكنه ایمانك ده متعلقنه تعلقی بو نسبته صور مختلفه اوزره جریان ایدر. مثلا الله‌ه ایمان ایله كتاب الله و آخرة ایمان صورتلرنده بعض معنی فرقلری واردر. مع مافیه تصدیقك اصل منشأی صدق كلامده و صدقده كلامك منشأی ده صدقده حكمده یعنی واقعه مطابقتنده در. ذهنده و خارج، تعبیر آخرله قلب و عینده. ایشته صدق و حقیقت، بو ایكی طرف متناظر آراسنده‌كی استقامت و اصابت نسبتنده‌در. واقعه مطابق و مصیب اولان بیلگی ذهنده و قلبده صادقدر، خلافی غیر صادقدر. بناء علیه ایمانده تصدیقك مبدئی بو صدق و اصابت نسبتنی قبول و اعتراف ایتمكدر. عینی واقع نفس یا فقده ویا حضورنده بالذات موجود ایسه تصدیق شهودیدر. بداهت حسیه ویا عقلیه‌لی تصدیق كبی، بالذات دكلده حاضر اولان دلیل ویا دالی واسطه‌سیله حاضر ایسه تصدیق غیابیدر. بو صورتده او واقع غائب امثال و اضداد ایله آزچوق قابل قیاسی و تحدیدی ایسه دلیلك اطراد و انعكاسنده‌كی درجهٔ ضمان نسبتنده تصدیق اجمالی ویا تفصیلی، رسمی ویا حدی بر علم، بر تصور معینه افاده ایدر. واقع غائب مثلسز و حدسز و شكلسز و نا محدود ایسه او تصدیق عینی محدود بر علم دكل نامتناهی بر اعتقاد مطلق اولور كه عموماً ایمان دینیلن بر اكلاشیلیر. و بو ایمان علمك هم باشی و هم غایه‌سیدر. و بونده‌كی انقیاد ایقانده علمیه‌دن بیوكسه و قوتلیدر. زیرا هر تحدید تصوری دیمك اولورق آیینوب ده مطلوب بالذات اولورق آلنمدیغی زمانده بر ریانع بقیه اولابیلیر و بیلدیكنك ماوراسنی انكار ایدن جاهل قالیر. تصدیق بودیر ایمانده مطلقه لایق اولانده انجق الله تعالادر. ایمانده بالا بو صورتله شهوده‌ده غیبه نامتناهی اوزانیر كیدر.

لغةً علی الاطلاق تصدیق یا قولی ویا فعلی اولور. تصدیق قولی بری قلبی دیكری لسانی اولمق اوزره ایكی درلودر. بناء علیه عرف لغت نقطهٔ نظرندن تصدیقك اوچ مرتبه‌سی واردر. برنجیسی تصدیق قلبی در. بو كیمسه هرهانكی بر حكمك ویا بر كلامك ویا متكلمك صدقنی یالكز كوكلنده تسلیم و درونی كندی كندینه افاده ایتدیكی و اونك صدقنه قلباً ایماندار اولدیغی زمانده او حكمی ویا كلامی ویا متكلمی تصدیق ایتمش اولور. ایكنجیسی تصدیق لسانیدر. بو ده كندیسنده ماسبقه آخره دخی تبلیغ و اسماع ایده‌جك

بر وجهله بو بویله در دیه بر کلام لفظی سویله‌مکدرکه یا حقیقی ویا مفروض اولور. بر یسنده بو تصدیق لسانی تصدیق قلبی ایله برلشیر، سویلینک نفسنده ده صادر اولور. دیکرنده لسانا باشقه، قلبا باشقه اولور. یعنی لسانا دیکرینی تصدیق ایدرکن قلبا کندینی دخی تکذیب ایلر. اوچنجیسی تصدیق فعلیدرکه بر کلامک ایجابنی فعلا اجرا ایتمکله اولور. بو ده تصدیق قلبی ویا لسانیدن برینه ویا ایکیسنه مقارن اولوب اولمادیغنه کوره بر قاچ مرتبه‌یه آیریلیر. تصدیق فعلی، تصدیق قلبی‌یه اقتران ایتمزسه ریا ویا اکراه ایله یاپیلمش اولور.

عجبا لسان شرعده ایمان بونلرک هانکیسیدر؟ یعنی دین اسلامده بونلرک هانکیسنی یاپان مؤمن صاییلیر؟ ایمان لغوی ایله ایمان شرعینک فرقی واریدر؟ بونی قرآندن بیلدیری اوکره‌نه‌جکز و بو آیتدن اعتبارا باشلایورز.

ایمان شرعینک ایمان لغویدن ایکی جهتله خصوصیتی موضوع بحثدر: اولا، ایمان ایدیله‌جک اولانک متعلقی یعنی مؤمن به اعتباریله ایمان شرعی اخصدر. بالتوحید الله و محمد علیه السلامک الله طرفندن کتیردیکی قطعیا معلوم اولان شیلره اجمالا ولزومنده تفصیلا ایماندر. بونک اک مجملی الله واوندن کلنه ایمان تعبیر اولنان « لا اله الا الله محمد رسول الله » ایماندر. برنجی تفصیل ایله، الله، رسالت محمدیه، آخرته ایماندر، ایکنجی تفصیل ایله، الله، ملکلرینه، کتابلرینه، پیغمبرلرینه، یوم آخرته، قضا وقدره، بعث بعد الموت، ثواب وعقابه ایماندر. اوچنجی تفصیلده ده کتاب وسنت ایله محمد علیه السلامک تبلیغ ایتدیکی قطعیا ثابت اولان اخبار واحکامک مجموعنه وهر برینه مراد الله ومراد رسول الله وجهله ایماندرکه بوراده « الذین یؤمنون بالغیب » ، « والذین یؤمنون بما انزل الیک وما انزل من قبلک وبالآخرة هم یوقنون » بونده بونلری ایکی مرتبه اوزره بیان ایتمشدر. دیکر تفصیلات ده ایلریده کله‌جکدر. و بونلرک هر برینه درجهٔ استطاعت ایله سترانقدر. بونده بر علم دینی دیمک اولان تفصیل خواصک شعاری اوله‌بیله‌جکندن عوام وعموم ایچون فریضهٔ اولیه اجمال ونهایت تفصیلک مرتبهٔ ثانیه‌سیدر. وایشته سورهٔ بقره‌نک باشی بو ایکی حیثیتی اداء ایتمشدر. حال بو که ایمان لغوینک متعلقاتی بوندن دها واسعدر. او، حقه وناحقه مستقیم وغیر مستقیمه شامل اولدیغی کبی ما لا یعنی اوله‌بیله‌جک فروعاته ده شاملدر. لغة ایمان دینیله‌بیله‌جک

برچوق تصدیقلر واردرکه اونلر شرعاً عینیله کفردرلر. مثلا شرکه اینانمق، شیطانک سوزینه صداقتنه
اینانمق، کفرک، ظلمک خیر اولدیغنه اینانمق، زنانک، فحشک، سرقتک، بغیر حق قتل نفسک،
عباد اللّهه تجاوزک ایی اولدیغنه اینانمق لغةً بر ایماندر وفقط شرع اسلامده بر کفردرلر. ایمان لغوینک
دیکر بعض قسمی ده واردرکه شرعاً کفر اولماسقله برابر بر واجب ایمانه تشکیل ایتمزلر. بر قسمی مباح، بر قسمی
مندوب، بر قسمی ده سیئه ومعصیت اوله بیلیر. وبونلرک تفصیلی فقه مسئله لریدر.

حاصلی ایمان لغوینک بر قسمی صحیح وخیر، بر قسمی شر وباطل، بر قسمی ده هوا وعبث ومالایعنی اوله بیلیر.
صحیح وخیر اولانلر ایمان شرعینک عینی ویا دائرۀ شمولنده فرعیدرلر. چونکه اصل ایمان شرعی عالمک وراسنده
ویا باطننده غیب اولان صحیح وخیرک مفتاح ومقیاسنی بخش ایدن ودرسنده توحید تعقیب ایلدیکی
مبادئ کلیه در. فی الحقیقه بتون انسانده صحیح وخیر دینه اول بونلرک مبدأ ومقیاسنده در. ودین اسلامک
معارف اصلیه سی اولان مبادئ ایمانیه سی ده بو مفتاح ومقیاسلر دیر. هدایت ده اونی تعقیب ایدرده در.
غیب آتینک مفتاحی شهود حالیده، شهود حالینک مفتاحی اونک غیب باطنی ایله غیب ماضیسنده وجمله‌سنک
مفتاحی ایسه عند اللّهده «وعنده مفاتح الغیب لا یعلمها الا هو» بناء علیه انسانه مفتاح صحیح وخیر
کندی هوا وهوسنده آرامامالی، بالذات ویا بالواسطه الله تعالادن آلملیدر. واسطه‌یی انتظار ایتملی
فقط عبودیتی اتمه الله یا یاملیدر. چونکه «من ذا الذی یشفع عنده الا باذنه» در.

ثانیاً متعلقندن صرف نظر نفس ماهیت اعتباریله ایمان شرعینک خصوصیتی موضوع بحث اولمشدر.
ایمانک معنای شرعیسی یالکز بر فعل قلبیمیدر؟ یالکز بر فعل لسانیمیدر؟ ایکیسی بردنمیدر؟ یوقسه بونلرله
برابر فعل جوارحمیدر؟ بو نقطه‌ده بعض مذهب وفرقه‌لره تصادف ایدیورز شویله که:

١ — خوارج ومعتزله مذهبنجه ایمان شرعی هم فعل قلب وهم فعل لسان وهم فعل
جوارحدر. یعنی رسول اللّهک تبلیغاتی قلباً تصدیق، لساناً اقرار، عملاً تطبیق ایتمکدر. بونلرک
اوچی بردن رکن ایماندر. بونلردن ولو بریسی بولونمایانه کیمسه مؤمن دینمز. خوارج نظرنده کافر،
معتزله نظرنده مؤمن ایله کافر آراسی فاسق دینیلیر. بونلر ایمان شرعیده ایمان لغوینک مراتب سلامتنی

جمع ایتمش اولیورلر. سلفده و محدثینده بعضلری دخی ایمانی اقرار باللسان، تصدیق بالجنان عمل بالارکان دیه تعریف ایتمشلردر که امام شافعی دخی بو جمله‌دن داخلدر. فقط بونلر عملی ترک ایدن فاسقک ایماندن چیقمسنه، کفره داخل اولمسنه اولدیغنه قائل دکلدرلر. بناءً علیه بونلرک قوللری خوارج و معتزله مذهبلرندن بسبتون باشقه‌در. بونلر حقیقتده اصل ایمانی تعریف ایتمش اولیورلر.

٢ — کرامیه مذهبیدر که ایمان شرعی یالکز لسان ایله اقراردر. بونلره کوره تصدیق نتیجه بولونسون بولونماسین لساناً اقرار ایدن، لسانه صاحب اولان مؤمندر. بونده، منافق ایسه بیله مؤمن اسمی قازانیر. بونلر ایمانک لغوینک ادناسی و ظاهریسی اولان یالکز تصدیق قولی معناسیله اکتفا ایتمشلر و ایمان شرعینک معیارینی ده مسلمانلر آراسنده جریان ایده‌جک سیاسات و احکامک مبدأنده سبب ظاهریسنی کوزه‌تمشلردر. بونلره کوره ایمان بر کلمه مسئله‌سی دیمک اولیور. اقرار، رکن، تصدیق قلبی شرطدر دینلمشدر.

٣ — ایمانک رکنی تصدیق قلبیدر. دلسزلک، اکراه و سائره کبی بر مانع منزور بولونمادقجه اقرار لسانی ده شرطدر. لکن تحققنک شرطیمی؟ یوقسه تمامنک شرطیمی؟ بونک حقنده ده سوزلر جریان ایتمشدر. اشعریلر بو قول اوزرنده درلر. دیل

٤ — ایمان، فعل قلب ایله فعل لسانک مجموعیدر. بونلرک ایکیسی ده عینی سویه‌ده رکن اصلی دکلدرلر. فعل قلبینک تکلیفی هیچ بر معذرتله سقوط قبول ایتمز، بو رکن اصلیدر. العیاذ بالله بو زائل اولدیغی آنده کفر تحقق ایدر. فعل لسان اولان اقراره کلنجه؛ بو ده رکندر. لکن اکراه ملجئ، ضرورت و معذرتی قارشیسنده بونک وجوبی ساقط اولور. او زمان یالکز ایمان قلبی کافیدر. فقط معذرت اکراه بولونمیان حالده اقراری ترک ایدن عندالله دخی کافر اولور. شو قدر که جماعتله نماز قیلمق کبی شعائرده اولان بعض اعمال دخی اقرار مقامنه قائمدر. فی الواقع ایمان شرعی دائما بادیالام ایله مسلملاندیغندن اقرار و انقیاد ایله تصدیق معنالرینی متضمندر. و دین اسلامک هدفی انسانلغک یالکز باطنی دکل باطن و ظاهرینک مجموعیدر. هیچ بر مانع یوق ایکن ایمانی یالکز قلبنده صاقلایان و اظهار و اذعان ایتمیه‌ن کیمسه‌نک

عند الله قیمت ایمانیه سی اوله جغی کتاب و سنتك بر چوق دلائلیله ثابتدر. تطبیقات عملیه ایمانك ثمرات مطلوبه سی اولدیغنده دخی شبهه یوقدر. ایسه ده نفس عمل، نفس ایمانك عینی ویا جزئی دکلدر. فرعی و نتائج مطلوبه سیدر. دیه بر میوه آغاجنه بکزر. تصدیق قلبی اونك تحت الارضده کوکی، اقرار لسانی ساقی، اعمال سائره داللری یاپراقلری، چیچکلری، میوه لری کبیدر. آغاجدن مقصود میوه سی اولدیغی کبی ایماندن مقصودده حسن عملدر وتقرب الی الله اولنکلدر. فقط داللری کسیلمك، یاپراق، چیچك آچماسه، میوه ویرمسکله آغاج قورو سه اوله جغی کبی شجرهٔ ایمانده ده بویله در. فقط ساقندن یرله برابر کسیلمش اولان آغاجلرك علی الاکثر قورودقلری و زمانی بولدیغی حالده ساقه سورمدن آغاجك طوتماسه اولدیغی کبی بلا معذرة اقرارسز ایمانده ده بویله در. انجق قیشده قالمسه اولدیغی انجودن هنوز طوپراقده فیلیز ویرمدن تخمك ویا کوکك قورودیغنه حکم اولنه میه جغی کبی معذرت زماننده تصدیق قلبی ده بویله در. ایشته ایمانك بویله بر رکنه اصلیسی، بر رکنه زائدیسی، صوکره درجات متزایده اوزرینه فروع و زوائد و ثمراتی واردر. و کمال ایمان بونلردر. «ایمان یتمش کسور شعبه در. بونلرك ادناسی یولدن اذی رفع ایتمکدر» = الایمان بضع وسبعون شعبة ادناها اماطة الاذی عن الطریق » حدیث شریفی کبی برچوق آثارده بو فروع و شعبات دخی ایمانه اطلاق ایدلسه کبی کورونورسه ده بو کمال ایمانه نقطهٔ نظردندر. وحتی شعبهٔ ایمان دینلمسی اصل ایمان اولمادیغنی کوستریر. بناءً علیه بو شعبات و فروع، خلاف کفر اولان اصل ایمان دکل، خلاف فسق اولان کمال ایماندر. و بونلك ایچوندر بر آیتده ده «یؤمنون»، «اقامهٔ صلاة»، و «انفاق» ایماندن آیریجه ذکر اولونمشدر. بالاده ذکر اولنان بعض سلف و محدثینك قوللری ده بویله اکلاشمق لازم کلیر. اصل ایمانك بویله فعل قلب و فعل لسان ایکی رکندن عبارت و معذرت شرعیه زماننده اقرارك قابل سقوط بر رکنه اولسی معنای لغوینك اوسطی اولدیغی کبی امام اعظم ابوحنیفه حضرتلرینك و سائر فقهانك ده تفسیر و تحقیقیدر. مشار الیه اصحابنه اهل سنت و الجماعه مذهبنك اساسی تقریر و بیان ایتدیکی اك صوك وصایاسنده دیرکه: «ایمان اقرار باللسان و تصدیق بالجنان یعنی بالقلب در. یالکز اقرار ایمان اولماز. چونکه اولسه ایدی اهل نفاقك ده هپسی مؤمن اولمه لری لازم کلیردی. الله تعالی منافقلر حقنده «والله یشهد ان المنافقین لکاذبون» بیورمشدر. اهل کتاب حقنده

«الذين آتيناهم الكتاب يعرفونه كما يعرفون ابناءهم» بیورلمشدر. صوکره عمل ایمانه آیریجه بر
ایشدر. مثلا فقیرك زکاتی یوقدر دینیلیر ده ایمانی یوقدر دینیلمز. کذلك فقیرك زکاتی ایمانی یوقدر
دینیلمز. کذلك مشارالیه «العالم والمتعلم» نامنده کی کتابنده دیرکه: ایمان، تصدیق و معرفت و اقرار
و اسلامدر. و تصدیق خصوصنده انسانلر اوچ مرتبه در: برقسمی الله‌ی و الله‌دن کلنی هم قلبیله و هم لسانیله
تصدیق ایدر. بعضیسی ده لسانیله تصدیق و قلبیله تکذیب ایدر. دیکر برقسمی ده قلبیله تصدیق لسانیله تکذیب
ایدر. اوکیسی عندالله و عندالناس مؤمندر. چونکه ناس اونك قلبنی بیلمزلر و ظاهراً کوردکلری اقرار
و شهادته بنا اونا مؤمن دیمه‌لری لازم کلیر. و قلبنی بیلمه‌جکلر دیه تکلیفه دوشمزلر ده جائز دکلدر. اوچنجیسی
ایمانی کیزلمك مجبوریتنده بولندیغی تقیه حالنده ایسه اونی طانیمیانلر نظرنده کافر تسمیه اولنور، عندالله ایسه
مؤمندر. ینه بیوریورکه: ایمان حقنده بویله تصدیق یقین، معرفت، اقرار، اسلام دیدیم. ایضاح
ایتمه‌لییم. بونلر مختلف ایسه‌لردر. و هپسنك معناسی یالکز ایماندر. شویله‌که الله تعالی ربمدر دیه اقرار
ایدن الله تعالی ربمدر دیه تصدیق ایدر، الله تعالی ربمدر دیه یقین ایدر. الله تعالی ربمدر دیه بیلیر طانیر
و الله تعالی ربمدر دیه قلبیله و لسانیله عرضه تسلیمیت ایدر. و هپسنك معناسی بردر. دها صوکره امام اعظم
ایمانده بر نقطه‌یی حقیقی بولندیغی ده شویله‌جه آکلاتیور: مؤمن الله تعالایی بوتون ما سواه‌دن زیاده
سور، او درجه ده سورکه آتشده یاقیلمقله الله قلبنده افترا ایتمك بیننده مخیر قیلنسه یانمغی افترایه
ترجیح ایدر. فقه اکبرده دخی بیورلمشدرکه: ایمان، اقرار و تصدیقدر. و مؤمنلر ایمانده و توحیدده مساوی
و عملده متفاضلدرلر. اسلام ده اوامر الهیه‌یه تسلیم و انقیاددر. طریق لغتده ایمانله اسلام
بیننده فرق واردر. لکن شرعده اسلامسز ایمان، ایمانسز ده اسلام اولماز. بونلر برشیئك ظاهر و باطنی
کبیدر. دین ایسه ایمان و اسلام ایله برابر بوتون شریعتك اسمیدر (انتهی). ایمان اساساً مصدر و بناءً علیه
بر فعل اولمقله برابر عرفاً و شرعاً اسم اولرق ده دخی قوللانیلیر. و او زمان ایمان نفسنده بو فعل ایله باشلایان
بر کیفیت ثابته افاده ایدر. بوتون بونلردن ده آکلارزکه اولا دین اسلام یالکز بر ایمان مسئله‌سی دکلدر.
ایمان و عمل مجموعیدر. تطبیقات عملیه‌یی آتوب ده دینك فقط کلیسنی بکلمك تهلکه‌لیدر. ثانیاً بویله المقله

برابر ایمانده عمل دیمك دكلدر . عملك وجودینه ایمانك و عملی یاپمه‌یله بر برینه فرق قیلیدر . مسلمان عمل ایتدیكی ایچون مسلمان اولمیوب دكل ایمان ایتدیكی ایچون عمل ایده‌جكدر . بنا علیه عملی صرف مبالاتسزلقدن واستخفافندن طولایی ترك ایتمسی ركن ایمانه خلل افزا اولماز . ثالثاً دین اسلامك ایماننده اساساً قلب و وجدان ایشی اولان بر ركنه بولندیغی شبهه‌سز اولمقله برابر مطلوب حقه اولان ایمانك مسئله‌سی مجرد بر امر وجدانیدن عبارت دكلدر . او تام بر انسانه كبی باطنه قلبده یاشلایوب بوتون ظاهره انتشار ایده‌جك و صوكره ثمراته محاسن عملیه صاچه‌جقدر . مسلمانك ایمانی ، عالمی افكاره معروف اولان تصورات نفسده و یا احساسات شیطانیه دكلدركه قلب و وجدانده حبس و توقیفه محكوم اولسون . مسلمان آنجق بر ضرورت لجبره قارشو ایمانی ساده‌جه بر امر وجدانی اولارق صاقلایوب حبس ایتمكه مأذون اولابیلیر ، او ده دشمنك اكراه قطعیسنه معروض قالدیغی زماندر . او زمان ده فدای نفس ایدرك ایمانی حبسدن قورتارسی ، ایمانی حبس ایدرك نفسنی قورتارماسندن رجحبدر . ویا ثانیه ایكیسی بیننده مختاردر .

[متقیلری] ایشته بو آیتده جناب الله متقیلری بیانده « الذین یؤمنون بالغیب » ایله دینك ایمان قسمنی تخصیص ایتدكدن صوكره عمل قسمنی ده تخصیص ایدرك بیورییوركه :

[وَيُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ] وصلاتی اقامه ایدرلر . یعنی معلوم اولان نمازی طوس طوغری قیلارلر و ادامه ایدرلر . — قرآنده نماز حقنده یصلون ویا صلوا فعللرندن زیاده « یقیمون الصلوة ، اقیموا الصلوة ، حافظوا علی الصلوات » بیورلمسی شایان دقتدر . البته صلاتی اقامه ایدرلر دیمكده نمازی قیلارلر دیمكدن فضله بر معنی واردر . كه بوده لایق طوغری درست یعنی تعدیل اركان و خشوع و خضوع ایله كوزلجه قیلمه و حقی قیلدیرمه معنالرینی افاده ایدر . و بونك ایچون نمازده تعدیل اركان واجب اولدیغی كبی بالخاصه نماز ایچون امر بالمعروف و نهی عن المنكر و لوازم صلاتك استكمالی ایچون صرف مساعی دخی ایجابات اسلامیه‌دندر . ابوینك اولادینه نماز تربیه‌سی ، اخواندینك بكدیكرینه توصیه و تذكیری ، اولو الامرك ازاله موانع و استكمال اسباب ایله ترغیب و تشویقی ، جمعه و جماعته اهتمام و اعتنالری ده بو جمله‌دندر .

اقامه، قیام ویا قوائده افعال اولرق لغتده قالدیروب دیكمك ویا دوزلتوب طوغرولتمق
ویا ترویج وادامه ایتمك ویا اهتمام ایله اجرا ایتمك معنالرینه كلدیكندن صلاة نسبتنده بو معنالرك
برنده ویا هپسنده مشترك اولهرق بلیغ بر استعاره یاپیلمش و بونك ایچون ده بر كلمه‌لك «یصلون» یرینه ایكی كلمه‌لك
«یقیمون الصلوة» انتخاب ایدلمشدر. اولا اورده دیكمك ویا طوغرولتمق معنالرینی دوشونه‌لم. بوراده
«الصلوة عماد الدین - نماز دینك دیركیدر» حدیث شریفنی خاطرلاتیر. بو حدیثده دینه یوكسك
بر بنایه تشبیه ایدیلیور و نماز عینی او بنانك دیركی كوستریلیوركه ایمانده بو بنانك تملیدر. بوكا
استعارهٔ مكنیه ویا استعاره بالكنایه دینیلیر. بو آیتده ده نماز جماعتله قالدیریله بیله‌جك بویوك
بر دیرگه تشبیه ایدیلیور. واونك كوزلجه دیكیلمسی ویا طوغرولتلمسی صورتیله او یوكسك بنای دینك انشاء
ومحافظه وادامه‌سی لزومی اشعار اولونیور. برده بو بنانك ایلریده بیاپه اولنه‌جق اركانه وشعبات سائره‌سی
وتزیینات وتجملاتی بولندیغنه اشارت بیورولیور. بنا علیه نماز قیلارلر دیمكله، اقامهٔ صلوات ایدرلر
دیمك آراسنده نه بیوك فرق واردر. فی الواقع دین غایت بیوك وقدسی بر بنادر. و بو بنانك كرسته‌سی
لوازمی، صورتی و پلانی یعنی شریعت بالذات صنع و وضع الهیدر. اوكا توفیقاً قورولوب میدانه
كلمسی و ایچنده سعادتله یاشانمسی ده انسانلره عائددر. تمثیلاً دیه بیلیرز كه بو بنانك معماری الله، باش
قالفه‌سی پیغمبر، عمله‌سی امتدر. بو بنانك تملی قبلهدن درینلكدن ایلهجمه واغیزلری دوطاشه‌جق
دیركی فردی نمازلر احضار و تسویه اولنه‌جق و جماعتله میدانه شهودده دیكیله‌جك، صوكره اوزرینه
اقسام سائره‌سی انشا ایدیله‌جكدر. و فقط شونی اونوتمامه‌لیدركه بو بنا، جامد دكل ذی حیاتدر.
بو سلف طرفندن بر كره یاپیلمش اولمقله صوكره ده یه كلمز، یالكز بونك ایچنده اوتوروب قالمجق دكلدر.
او، بر جنس ذی حیات كبی هر كون یاپیلوب ایشلنه‌جك، هر كون نمو وانكشافنه خدمت ایدیله‌جكدر. بو
بنا و دیرك تشبیهی بزه اسلامك وضعیت اجتماعیه‌سنی و بو وضعیتده نمازك قیمت واهمیت موقعیه‌سنی
آكلاتیور. فی الواقع جماعتله نماز اجتماعیت اسلامیه‌نك دیركیدر. و بوتون تشكیلات اسلامیه‌نك
مبناسیدر. و جماعتله نماز قیلمق و قیلدیرمق او دیركی دیكمكدر. منفرداً نمازلرده بو دیركه كلك احضار

وتسویه سیدر . خصوص طوغریدر ، فقط ظاهر و باطنی تمیز و منتظم اولانلرده نماز قیلمه ، ایمانك کمالا بولوب
بتون وجودده فیشقیرمسی وکذلك حیاتك هر جریانه منتظم و مستقیم ویرسیدر . بونکله ظاهر و باطن
مکمله اولدیغی قدر تصفیه و تهذیب ویره نمازه ایله تقویه ایدیلیر . هرحالده بر کیمسه نك بی نماز بولندیغی حالیله
نمازینه دوام ایتدیکی حالی مقایسه ایدرسه کز مصلی بولندیغی زمانده کی اخلاقنی هر حالده یوکسلمه
بولورسکز « ان الصلوة تنهی عن الفحشاء والمنکر » بو مقایسه ده کی یاکلشلق آنجق آیری شخصلری
مقایسه ایتمکله نشأت ایدر . بعضی خصوصده اخلاقنی فرضا بکنیلمه بی نماز ، نمازینه دوام ایتدیکی زمان هیچ
شبهه سز اخلاقجه و معنویاتجه دها یوکسلیر . نمازی قیلان کیمسه نك حیاتنده لایق درت قازانجی واردر :
برنجیسی طهارت ، ایکنجیسی قوت قلب ، اوچنجیسی انتظام اوقات ، دردنجیسی صلاح اجتماعی که بو فائده لر دوام
شرطیله اك کیچی بر نمازده بیله واردر . نمازك معنوی فوائدی قابل حساب دکلدر . نکته اك اصغری فائده ده اخلاقی
بالفعل کبردن قورتارمه ، اخوت حاصل ایتمه ، الا رضاسی ایچون ایسه یالیکز آلیشمقدر . بوندن ایچوندر نمازده
کیمسه بیله جکی اك کوزل و اك تمیز البسه سنی کیمك وکندینه غرور ویرمسی ملحوظ اولان بو حال ایچنده اورتوله جق
نیجه مسلمانك بولندیغی دوشونوب یوزینی یعنی آلنی و بورنی یرلره قویه رق قلبنده ایمانه ایتدیکی الله حضورینه
او کبر و غروردن قیره رق ملك ذلت سجده یه قاپانمه لری امر بیورلمشدر « خذوا زینتکم عند کل مسجد »
نمازده بالخاصه سجده نك کبره اولان بو تأثیر ساحه سنده دولاییدر که متکبرلر اك زیاده نمازك سجده سنه اعتراض
ایدرلر . او سوکلی البسه لر ایچنده آلینلری یره قویمه مجبوریتی اونلرك کبر طامارلرینه ، سیکیرلرینه پك فنا طوقونور
« وانها لکبیرة الا علی الخاشعین » . دوشونمزلر که او سوسلر ، او آلینلر هپ عطایای الهیه در . و زمانی
کلنجه او یاغمی آلینلر توزه طوپراغه قاریشه جقدر . هم او طوپراقلر ، او یرلر اونلرك تحقیره ، تمادیاً چیکنتمه یه
لایق دکلدر . زمانه اولورکه اونلر ایچونده فائقدر دوکولور ، حیات بشر اورادن فیشقیرر . و اونی فیشقیرتان
الله تعالادر . او سوسلره ، او بزه مسائلی بسبه ایتمه بر حکم عباد اللهك ده حقدر نقل ایتمشدر .
بناءً علیه او طوپراقلره ، او یرلره ، طوپراقده ویر اولوشدری ایچون دکل خالقی اولان الله تعالانك عظمت و کبریاسی
نامنه ایچون سجده یه قاپانوب کبردن و غروردن قالقندن صبر یالکیز و عباد الالهه اخوانجه کیتمك ایچون ادراك

جماعتلرینه قاریشمه‌یه قدسی بر وظیفه اولدیغنی اونوتماسنی ایجاب ایدر . نماز اوکبر و ضروری قید ارکه عینی زمانده انسانک روح مرتبه‌سنه اویله بر اعتلا ویرر که بو اعتلا اک مشتملی حکمدارلرک حضورنده‌کی شرف تشولنده بیله بیوکدر . بونک ایچوندر نماز مؤمنک بر معراجیدر . یعنی اونی خصیص بشریتدن عرش احدیت الهیه‌یه چیقاران بر نردباندر . نمازده بتون بر حیات بشرک صورت و برامجی مندرجدر . حضور الهیده وجوده گلمک ، حاضرلانمه ، دوشونمک ، ایسته‌مک ، دعوات ایله قالقمه ، یوکسلمک ، دوشمه راحت ایدوب اوطورمه ، نهایت بسلام وسلامتله ایشی بتیرمک . انسانی بتون حیاتک قدملرندن گیره‌رك اسرار وجودی ، دنیا واخرایی دوشوندیره‌رك جناب الله‌ه ملاقات ایتدیرر . و بیوك بر ایمان و ثواب ایله ینه عالمه عودت ایتدیریر . ینه بر حدیثده بیان اولندیغی اوزره نماز اسلام ایله کفرك فارقیدر .

بز بوراده نمازك دنیوی واخروی ، مادی و معنوی بتون فضائل و فوائدینی صایه‌جق دکلز . چونکه اونلر متناهیدر ، ناقابل احصادر . بونك الحیات مجموعی لسان دینده بیوك ثواب نامیله یاد اولنور . فقط بوراده نمازك ایماندن صوکره نفس بر مبدأ اخلاقی و اجتماعی اولدیغی و اونك اوزرینه نه قدر بیوك بر بنیان اجتماعی قورولدیغنی مختصراً افاده ایتمك ایسته‌دك . او بیوك بنیانك درجه‌کی ایشته اولا فردی نمازلر احضار و تسویه ایدیلیر و جماعتله دکیلیر و اوندن صوکره ده مابعدی یاپیلیر . و اقامه صلاة تعبیری بوکهم معنایی بالغاً مابلغ افاده ایدیور . و هدایه نامزد متقیلری «یصلون» دیه دکل «یقیمون الصلوة» دیه تعریف ، توصیف و مدح ایلیور . بونلردن آکلاشیلیر که بونك مآلنده «نماز قیلارلر» تعبیریله اکتفا ایتمك طوغری دکلدر . بوراده «الصلوة» ده‌کی الف لامی عهدیدر که کیفیتی معلوم ومعهود اولان اسلام نمازی دیمکدر . و بو کیفیت یعنی نمازك نصل قیلنه‌جغی ، شرائطی وارکانی ، سنت وآدابی ، ذکر وهیئتی و مصداقی ایله صفت و ماهیتی «صلوا کما رأیتمونی اصلی = نماز قیلارکن بنی کوردیککز کبی نماز قیلیکز» حدیث شریفی موجبجه پیغمبردن کورولدیکی وجهله فعلاً و قولاً و تقریراً اخذ ایدیلدیکی صفت و کیفیتده‌کی بو کیفیت و ماهیت تا برایتدن بری بین الاسلام بالعمل متواتراً معلوم و کتب دینیه‌ده مضبوطدر . و «یصلون» بیورولمیوبده لام عهد ایله «یقیمون الصلوة» بیورولمسنده بو معنی دخی صریحدر . یعنی

"يقيمون الصلاة" طوس طوغرى نماز قيلارلر ديمك دكل، نمازى طوس طوغرى قيلارلر ديمك اولديغندن غفلت ايدلممليدر.

صلاة كلمه سنك لغت عربده ايكى مأخذى واردر. بريسى على الاطلاق دعا معناسيدركه پيغمبره صلاة وسلام ديديكمز زمانده صورت مخصوصه ده بونى آكلاريز. ديكرى "صلو" ماده سندن كلمه "صلى" فعلنك مصدريدركه تحريك صلوين ديمك اولور. عربلر بو معناجه صلى ديدكلرى زمان "حرك صلويه = صلوينى تحريك ايتدى" معناسنى آكلارلر. كذلك "ضرب الفرس صلويه بذنبه = يعنى آت ويا قيصراق قويروغيله ايكى صلوونى صاغه صوله چارپدى" دينير. صلوين، اويلوقلرين باشنده كى ايكى تومسك كميكدر. صلى نك بو تحريك معناسى "كفر اليهودى" تعبيرينه شبيهدر. يهوديلر بربرينه سلام وتعظيم صددنده باشنى اكر، وقيچنى اويناتوب قاصيغنه طوغرى بر يانه بوكرلرسه ويو فرز سلامه عربجه ده كافرتينى تحريك معناسنه تكفير اطلاق ايدرلرسه، بناءً عليه كفر اليهودى = يهودى كفره لرينى اويناتوب بوكرك روده انسو ايدى ديمك اولور. كافره قيچده كى قابا وطيقناز ايكى اتك اسميدر. وكافرتينه تثنيه سيدر. بو صورتله كفر تحريك كافرتينه معناسنه، صلى ده ركوع وسجودده ياپيديغى كبى بزم بلنى اكمك ديديكمز تحريك صلويه معناسنه قوللانيلمشدر. ديمك كه عربلر هم يهوديلرك ياپديغى روده انسلى ياپسه فيه سلاملرى كافرلرسه هم ده بزلره اكيلارك قنديللى تمنا اصوللرينى. اشته لغةً — بر قلب ولسانله ايشى اولان دعا، ديكرى ده بر حركت بدنيه ايشى اولان فعل مخصوص — ايكى معنايه كلمه صلاة كلمه سى شرعاً تعظيمنده كوره كلديكى اوزره قلبى، لسانى، بدنى افعال واركانه مخصوصه دن مركب غايت منتظم بر عبادت كاملنك اسمى اولمشدر كه نجاستدن طهارت، حدثدن طهارت، ستر عورت، وقت، نيت، استقبال قبله ناميله آلتيسى طيشندن باشلايان شرط، افتتاح تكبيرى، قيام، قرائت، ركوع، سجود، تشهد مقدارى قعده اخيره ناميله ايچندن باشلايان آلتى ده ركنى اولمق اوزره اون ايكى فرضى، فاتحه، ضم سوره، تعديل اركان، قعده اولى وسائره كبى برچوق واجبلرى، بونلردن باشقه برچوق سنتلرى، مستحبلرى، ادبلرى، مكروهلرى ومفسدلرى. صوكره بش وقت وجمعه كبى فرضى، وتر وبايرام كبى واجب وديكر سنت مؤكده وغير مؤكده، نوافل اولمق اوزره انواع واقسامى

واردرکه بیانی کتب فقهیه‌یه عائددر. جماعت دخی جمعه‌ده فرضدر، دیکرلرنده واجب ویا سنت مؤکده‌در. وبوراده صلاتدن اصل مراد فرضلر اولانلردر. صلاة کلمه‌سنک لامی اینجه ده اوقونور، قالینده ده وقفده اوقونوشنه اعتبار ایله (واو) ایله یازیلیر، درسده قرائتنده ده تفخیم اولنور.

او متقیلر ساده ایمان ایله ویالکز اقامهٔ صلاة کبی عبادات بدنیه ایله ده قالمازلر، عبادات مالیه‌ده ده بولنورلر. [وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ] کندیلرینه نصیب وقسمت ایتدیکمز رزقدن ساده دخی معنوی شیلردن اتجوده خرج وانفاق ایدرلر، فی سبیل الله صرفیاتده ده بولنورلر.

مما ادغام ایله (من ما) در. ما کلمه‌سنک بو ترکیبده اک کوزل معنالری نسنه‌در. فقط بز بو کلمه‌یی ضایع ایتمک اوزره بولندیغمزدن شی دیورز. کرچه ما جمیع الاطلاقده ویا علی العموم شی معناسنه دخی قوللانیله بیلیر ایسه‌ده اصل معناسی عقلسز اولان شی ویا شیلردر، یعنی نسنه‌لردر. عقللی‌یه مَنْ دینیلیر. وبونک ایچوندرکه قدما (ما) نسنه، من (کمسنه) دیه تعریف ایدیرلردی.

رزق، اساساً کلام عربده حظ ونصیب معناسنه اسم اولوب نصیب ایتمک، رزق ویرمک معناسنه مصدر دخی اولورکه «رزقنا» اونک فعلیدر. وبو قرینه ایله (ما) اسم اولاندن رزقدن عبارت اولور. اهل سنته کوره معنای شرعیسی ده لغویسنک عینیدرکه جناب اللهک ذی حیاته سوق وانتفاع نصیب ایتدیکی شی دیه تعریف اولنور. بناءً علیه ملک اولسون اولماسون بنیله، ایچیله ویا هر صورتله استعمالندن بالفعل انتفاع ایدیلن اموال صالحه اولدیغی کبی اولاد، ازواج، سعی وعمل، علم ومعارف دخی شامل اولور. فقط حقیقتده انتفاع ایدلمسی اولمسی شرطدر. وبو انتفاع، انتفاع دنیوی واخروی‌یه شاملدر. بناءً علیه دینی ویا دنیوی بالفعل انتفاع ایدیلن مال، ملک، اولاد وعیال، علم ومعرفت رزقه کیررلر. بو صورتله بر شی مختلف وجوه انتفاعه کوره مختلف کیمسه‌لرک رزقی اوله بیلیر. فقط مالکنه، قدرتنده، علمنده انتفاع ایتمدیکی مرزوقه کیرمزلر.

انفاق، مالک الدن چیقارمه‌سی، خرج وصرفی دیمکدر. شرعاً، فرض، واجب، مندوب قسملری واردر. بو انفاقدن قرینه‌سیله یا رزقدن مالک تخصیص ایدلمک ویا انفاقده مجازاً مالدن

ماعداسنده ده تعمیم اولنمه اقتضا ایده جكدر . فقط اولا اولكیسیدر . فقط ایكنجیسی ده محتملدر . بناءً
علیه آیتك بو فقره‌سی اولارده زكات وسائر صدقات وصلات واعانه‌لر ووقف كبی فقرایه وسائر وجوه بره
ومؤنت عیاله صرف اموال كبی بوتون عبادات مالیه‌یه شامل اوله‌رق ایلریده «یسئلونك ماذا ینفقون قل
ما انفقتم من خیر فللوالدین والاقربین والیتامی والمساكین وابن السبیل وما تفعلوا من
خیر الخ ...» كبی آیتده تفصیل اولنه‌جقدر . ثانیاً تعلیم علم وسائره كبی معنویاته دخی شامل اوله‌بیله‌جكدر .
مع ما فیه بونلرك هپسنك باشنده بنای اسلامدن بری بولنان زكات واردر . وبونك ایچوندر كه بر چوق
مفسرین بوراده اولاً وبالذات مراد زكات اولدیغنی بیان ایتمشلردر . فقط فلاحك موقوف علیهی اولمق
اعتباریله صلاتده اولدیغی كبی بوراده ده فرض اولان زكات قصد ایدلمك اقتضا ایدرسه ده فریضهٔ انفاق
یالكز زكاته منحصر اولمادیغندن محققین مفسرین تعمیم طرفداریدرلر . انجق بو میانده زكاتك برنجی موقعی
اشغال ایتدیكی ده اونوتولمامالیدر . چونكه بنای اسلامك ایكنجیسی ده زكاتدر . بر حدیث شریفده ده وارد
اولدیغی اوزره زكات قنطرهٔ اسلامدر ، اسلامك بر كوپریسی ، بر گچیدیدر . دینك ایمان ایله تملی آتیلوب
نماز ایله دیره‌كی دیكلدكدن صوكره گچیله‌جك هم بر گچیدی واردر كه زكات ایشته او گچیددر ، گیده‌جك بر كوپری
اولمق اوزره بنا ایدیله‌جكدر . چونكه دنیا وآخرتده قورتولمق ایچون یاپیلاجق اولان محتشم بنای اسلامك
دنیاده‌كی دار الاسلام ، آخرته‌كی دار السلامك انشاسی ایچون بر چوق مصارف مالیه واردر كه بونلر
عبادات مالیه ایله یاپیله‌جقدر . وبونك الڭ ضروریسنی ده زكات تشكیل ایدر . زیرا «ایاك نعبد
وایاك نستعین» دیه بر شوره توحید ایچنده منحصراً الله‌ه عبادت ایتمك وجماعتی احیا ایله نماز قیلنبیلمك
ایچون صفلری تسویه ایتمك واو صفلرده بر حس مساوات ایله منتظماً عرض وجود ایتمك لازمدر . بو ایسه
جماعت ایچنده قوت یومیه اولمیه‌جق كفاف نفسدن محروم كیمسه قالمامسیله ممكن اولور . بر آچ ایله بر طوقك
بر صفده جنبا جنب رصوص كبی بر حس محبت واخوت ایله یكدیكرینه قلباً برچیلمه‌سی قابل دكلدر . بناءً علیه
جماعتك حقیقی بر عبادت توحید اولمسی جداً فقیر ومسكین اولانلرینك كوزه دیلمه‌سی وچالیشه‌بیله‌جكلرك
چالیشه‌بیلمه‌سی ایچون اولا زكات وصدقات فطر ایله زنكینلرك فقیرلر آراسنده‌كی اوچورومی قاپایاجقده

بر رابطهٔ محبت تأسیسی، هم ده هپسنك مولاسی الله تعالی اولدیغنی بیلدیرن بر حس و ایمانه ایله تأسیسی بیوك بر فریضه‌در. بو فریضه‌نك بو نتیجه اداسنده مسلمانه آرتق فردیتنده حساست بشریه‌سندن سیلكنه‌جك، الله تعالینك بر خلیفه‌سی یعنی بر نائبی اولمه رتبه‌سنی احراز ایده‌جك و النده‌كی مالك مال الله اولدیغنی و كندیسنك اوكا محتاج اولان عباد اللهه ایصال ایتمه‌یه مأمور بولندیغنی ادراك ایدرك «آل برادر، بو بنم دكل سنك حقكدر، بنده امانتدر. بن سا الله تعالینك كوندردیكی شو حقیقی شو قولی یوستانی تسلیم ایتمه‌یه مأمور بر موزعم» دیه‌رك كندا تواضعیله فقیرك، فقیر جابرك حقنی ویره‌رك قلبنی تطییب ایده‌جك و بونكله اجتماعك محكمه اولدیغی قدر آچیقلری قاپایه‌جقدر. اشته كتاب و سنتك استقراسنه نظراً كتب اصولیه و فروعیه‌مزك زكات نظریه‌سی اجمالاً بودر. بو صورتله زكات مسلمانی درجهٔ بشریتده نیابت الهیه‌یه چیقاران بر كوپریدر. نماز قدسیات حیاتنده حضور الهی‌یه چیقان بر معراج اولدیغی كبی زكات ده او سعادته آنلاتان بر مأموریت لاهوتیه‌نك قنطره‌سیدر. و هر اسلام بو قنطره‌یی یاپوب كچمكه، یعنی زكات ویرمك ایچون حلال مال قازانوب مالك نصاب اولمغه چالیشمقه و هنوز ویره‌جك حالده دكل ایسه لااقل اونك مطلوبیتنه ایمانه ایله مشبوع اوله‌جقدر. یعنی مسلمانك كوزنده زكات آلمق دكل ویرمك مطلوب بولنه‌جق و آنجق مضطر قالدیغی زمانده زكات و صدقه آلابیله‌جك و عكسی حالده آلدیغنك حرام اولدیغنی اونوتمیه‌جقدر. بو صورتله تأسیسی ایدلن جماعت اسلامیه‌نك نمازنده‌ده بیوك بر قوت توحید بولنه‌جغنی و بوندن او محتشم بنای اسلامی اكمال ایچون نفس بر عشق و شوق ایله مجاهده‌یه آتیله‌جقلری تأمین ایدیلیر. دیه اسلامك اساسنده‌كی علویت و بو آیتده او مستقبله ویرلیه‌یانه‌سدجك اهمیتی دجال آكلاشیلیركه ایلریده بیان اولنه‌جغی اوزره حیاتك دخی بو نقطه‌یی هر قبله حس ایتدیرمك ایچون سهام بر مخصصهٔ زبوریه‌سی بولندیغی فهم‌ده‌در. كوریلیوركه بو آیتده بنای اسلامده، ایماندن صوكره ایكی عمل ذكر اولونمشدر. و شریعتده بونلر دیكرلرندن اول فرض قیلنمشدر. صلات، زكات. چونكه بونلر بوتون عباداتك اصلیدرلر و بوراده بالخاصه ذكر ایدلملری خصوصیتلرندن ناشی دكل، دیكرلرینك انواعنه اشارتی متضمن اولدقلرندن طولاییدر. زیرا بوتون عبادات ایكی نوعه منقسمدر. بری عبادات بدنیه، دیكری

عبادات مالیه در. حج كبی هم بدنی وهم مالی اولان اوچنجی بر قسم دخی بو ایكی حیثیتك تركیبیدر. بناءً علیه
نماز بتون عبادات بدنیه نك ممثل اصلیسی، زكات ده بتون عبادات مالیه نك ممثل اصلیسیدر. و بونلر ایمانی
ایلك مؤیده سی و بالعمل ایلك انكشافیدرلر. بناءً علیه بو آیت كریمه ده بتون سوابق ایمانیه غیبده، بتون
اصول اعمال دخی صلات وانفاقده اجمال ایدیلرك دین اسلامك علمی، عملی اصول وفروعی تلخیص وتحشید كه
بونلر فاتحه ده «ایاك نعبد وایاك نستعین» میثاقیله صراط مستقیم ونهایت حمد عنوانده طوپلانمش
ایدی. بوندن صوكره غیبده تلخیص ایدیلن سوابق ایمانیه دخی وحی ونبوت مسئله سی اعتباریله برمرتبه داها توضیح اوله رق
بیوریلیور كه:

[وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَا اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ] [1]

واو متقیلر كه هم سكا وحی وانزال ایدیلن وایدلكده بولنان كتاب وشریعته، هم ده سندن اول وحی
وانزال ایدلمش بولنان یعنی تورات، انجیل، زبور، صحف كبی كتابلره ایمان ایدرلر، كه بو ایمان ده
رسالت محمدیه یه وبتون انبیاء سالفه نك نبوتلرینه ایمان ایتمكدر. زیرا حقیده ایمان بجزه ایمانه متوقف
بولندیغی كبی اونلرك جمله منزلاتندن برینی ده نبوتلری دعواسیدر. اوكله آیت علی العموم مسلمان اولان مؤمنلر،
بو آیت ده مقدما اهل كتابدن اولوب ده مسلمان اولان مؤمنلر حقنده نازل اولدیغی بیان بیوریلیور. مع ما فیه
بویله اولمسی ایكی آیتك یكدیگرینی تتمیم وتوضیح اولمسنه مانع دكلدر. وما تقدمه ایمانه ماضی لی خطابه ده عبارت تطبیقه
ایدلملیدر. بناءً علیه بتون كتب منزله یه وانبیاء سالفه یه اساس اعتباریله ایمان دخی اسلام ایمانی وعقیده سنده
برجزؤدر كه «قولوا امنا بالله الخ...» كبی آیتلرده بو جهت تفصیل اولنه جقدر. وبونك ایچون مسلمانلر بتون

[1] برجسمی یوقاریدن آشاغی ایندیرمك دیمك اولان انزال، لسان شرعده معانینك وقرآن حقنده نظم
ومعنانك سندن طرفندن رسول الله وحی اولونسی معناسنده برحقیقت شرعیه در. علم وقدرت الهیه محیط كل، مبدأ كل اولدیغی
جهتله فوق العرشده رتبهٔ عالی واوه نسبتله قلب نبی تحت اولدیغندن وحیه انزال وتنزیل اطلاق ایدلشدر. ذاتاً معرفت نقطهٔ-
نظرندن باقیلدیغی زمان هر فردك وجودی، محیط كائنات ایچنده بر رصد وقلب اونك مركزیدر. معلومات خارجیه او مركزه محیطدن
وآفاقدن سمادن ایندیریلكه. معلومات انفسیه ده مركزدن محیطه صعود ایدر. وحی بوقابیله پیغمبرك كندی وجودندن، كندی قلبندن چیقان
افكار، تمنیات، دعا ومناجات وخطابات قبیلندن اولمایوب خارجندن قلبنه طوغریدن واقع اولان قوی بر تأثیر ملكوتی اولدیغی جهتله بونلرك
حقنده انزال، تنزیل، نزول تعبیری بالخاصه بو حقیقتی ده اخطار ایدر. وحی ایله الهامات وحدسیات عادیه دن فرقنی صره سی كلنجه
كوره جكز.

ادیان سماویه‌نك شاهدیدر. زیرا مسائل ایمانیه‌ده نسخ یوقدر. اكمال واردر. نسخ شرایع عملیه اعتباریله
جاریدر. بو وامثالی آیات قرآنیه وسنت نبویه بزه بالخاصه شونی كوستریركه مسلمانلق دین عمومیدر. بوتون
انسانلره شامل وادیان منزله‌نك هیئت مجموعه‌سی بر دیندر. دیگر دینلر ایسه بو دینك تابعیتلری آلتنده دیانت اعتباریله
كندیلرندن باشقه‌لرینی یاشاتمازلر. حدود وجدانیه‌لری طار وقیصه‌در. بونلر كندیلرندن باشقه‌سنه بر حق حیات
طانیمامانی دیانتك مقتضاسی بیلیرلر. هپ بیلیرسه یالكز سیاستاً بر اضطرار ایله طانیرلر. یاخود زمانلرده قدر
خرستیانلر دولتلری ایچنده كندیلرندن باشقه برملت یاشاتدیغی كورولمسه و بو سببله بونلر باشقه دینده‌كی دولتلك
اقوام حاكم اولمامشدی. صوك زمانلرده بو وجدان طارلغنده‌كی مضرات سیاسیه‌یی كوره‌رك اوروپا دولتلری
قاتولیكلك وپروتستانلق مبارزه‌لرنده طوغان بر حریت وجدانیه دعواسیله فرانسه انقلاب كبیرندن صوكره
لیبراللك، لاییقلك وانسانیت كلمه‌لری آلتنده وكلمه نصرانیتده انحراف طوغرودی یوروسه داو زمانده‌ده برده
دیگر اقوام اوزرنده حكومت تأسیسنه یول بوله بیلمشدر. فقط بو كلمه‌لر مثبت ومرحمتلی عمومی
بر وجدانه صحت تأسیسنه دكل دینسزلك وجود ناتمه طوغریدن منفی بر كیدیسه استهداف ایتدیكنده ترقیات علمیه
وصناعیه‌سی حقه ربط ایده‌جك یرده بشریتی حقده بناعده، وجدانسزلغه واحتراصاته سوروكلسه
ونتیجه‌سی اسلامیتك كوستردیكی حقیقی وثبت حقوق حریت ایله انسانلغه تأمینه وتعمیمه ایتدیكی جهانشمول
حیات حقده اوزانلاشمه واضطرابات حیاتی آرتیرمقده عبارت اولمشدر.

بو نقطهٔ نظردن دینله‌بیلیركه بشریت حاضره بعثت محمدیه زماننده اولدیغی كبی نور اسلامك عمومی
بر انكشافنی وسلامت عامه ایچونده حقك علی العموم انسانلر اوزرنده قوتلی بر حاكمیتی كورمك دیلیه
قیورانوب چابالامقده‌در. بشریتك شمدیكی ضلالی، انسانیتك حق اوزرنده حاكم اولمسی فكرنده
طوپلانیور. بو ایسه انسانلر میاننده ال قوتلی كورونلرك بر آلله معبود كبی تلقیسنه منجر اولیور. بو احتراصات
شدیده حقوقك چیكنمه‌سنی وامنیت وسلامت عمومیه‌نك خللدار اولمسنی انتاج ایدیور. حال بوكه سعادت بشر
حقیقتده انسانیتك حقه حاكمیتی دعواسنده دكل، حقك انسانیته حاكمیتی اساسنده‌در. واسلامك
معادلهٔ حیاتی ایچونده «ایاك نعبد وایاك نستعین» میثاقیله تأمینه بوردیغی قانون فطرت ده بودر.

بناءً علیه بشریت یا حقه غلبه ایتمك دعواسیله اعتراض واضطراب ایچنده بر برینی یبوب بتیره جك ویا
حق تعالی‌یه ایمانه ایله اونك حاکمیت مطلقه‌سنه تابع اوله‌جق ایجوبه دین اسلام وتبلیغات محمدیه چاره‌یاب اوله‌جقدر.
حقی انسانك مادوننده کورمه‌ملی. وجدانیدك فلاح بولدیغی دائرهٔ بشریت ایچنده بر قطب تثبیت
اوله بیلدیکلری غلبه ایتمك نه بیوك خطادر. بیوك وجدانلر حقی بر بیلیر وحقده کندیلرینك حصه‌سنه هر بری
کندی مقدارینه کوره قیمت ویریر. واشته قلب اسلام بو بیوك ایمانه و وجدانك شاهدیدر. او کرسه
بو ایمانك سینه‌سنی آچار. بو قوه وجدانلری بو وسعت وسماحتله حقه تقریب ایتمکه چالیشیر. بونی
فاروایامیان بو بیوکلکه ایره‌میه‌نلرده حقك وحدت وشمولنه تعرض ایتمیه‌رك وحقه جزئی کلی اختصاص
قبول ایتمك شرطیله کندی ساحهٔ دیانتلرنده حرمتلرده سینه‌سنده یاشاتیر. واو قوتی حق حیاته حرمتی ده اوده
ظاهری بر سیاستله دکل. حقیقی دینك مقتضاسی بیلیر.

فی الواقع [وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ] آخرته یقینه صاحب اوله‌جق اولانلرده
انجق بونلردر. بو شمولی ایمانه مالك اولانلردر. — مثلا حضرت موسی پیغمبر ایدی اما عیسی دکل
ایدی، توراة کتاب الهیدر. انجیل دکلدر. یاخود موسی وعیسی علیهما السلام پیغمبر ایدیلر اما حاشا
محمد علیه السلام دکلدر. اوله بیلیر اوزیم دکل عربلرك پیغمبریدر. توراة وانجیل کتاب الهیدرلر اما قرآن
دکلدر کبی سوزلرله اللهك پیغمبرلرینی تفریق ایدن، کیمنه اینانوب کیمنه اینانمیانلر محمد علیه السلامك نبوتی
واو کا نازل اولان کتاب وشریعتی طانیمیانلر آخرت حقنده بر چوق فکرلری، بعضی قناعتلری بولنسه بیله
یقینلری یوقدر. کرچه هر فلسفه‌ده، هر دینده بر فکرت آخرت واردر. فقط بونلرك چوغی برهانسز بر
قناعتم امانیدن، ایده‌آللردن عبارت قالیر. چونکه مسائل وطریقه آخرتك اثباتی وجودی عقل وحسك ایلرهی
زمانه ثابت اولورسه ده تحققنده برهان عقلی، فرضیات، تمثیلات قیاسیه کافی دکلدر. او آنجق الله طرفندن
کلن انبیای ذیشانك خبر صادقلریله بیلنه بیله‌جك امور غیبیه‌دندر. بونی ختم واکمال ایدن ایسه
خاتم الانبیاء اولان محمد مصطفی صلی الله علیه وسلمدر. بناءً علیه انبیایه ایمان ایتمیه‌نلرك آخرته طوغری
ایمانلری اولمیه‌جغی کبی انبیای سالفه‌یه ایمان ایدنلر دخی خاتم الانبیایه واو کا انزال اولنان کتاب وشریعته

ايمانه ايتديكى آخرت حقنده كى ايمانه و قناعتنده يقين مرتبه سنى بولمامز ، واقعه حقه مطابق
اولمامز . مثلا بعضيلر « جنته آنجق چوجوقلر اولانلر كيره جكدر . و بزه نار جهنم اولسه اولسه برقاچ
كون تماس ايده جكدر » ديرلر ، عيسويلرده عيسى نك كنديلرى حقنده سويرلر . كنديلرندن باشقه
دنيا و آخرتده هيچ حيات و سعادت قالميه جقدر . و صوكره نعيم جنت دنيا نعمتلرى جنسندنميدر ؟ دكلميدر ؟
او بقاى روح مسئله سيميدر ، دكلميدر ؟ ديه اختلاف ايدرلر . حالبوكه اللهى بربيلوب بتون انبيايى
تصديقله و رسول آخر الزمانك رسالتنه و اوكا انزال اولنان كتاب و شريعته ده ايمان ايدنلرك زعمى
عندى و نفسى اولان او كبى ظنون فاسده لرى حقيقته موافق اولميان اعتقادلرى تبليغات محمديه يه ايمانله
كيدر ده آخرت حقنده واقعه مطابق ايقانه حاصل ايدرلر . دنيا حق . آخرت ده حق ، حيات حق ،
اولوم و قيامت ده حق ، اولدكدن صوكره ديريلمك ده وار . اوده حق . شريعت حق ، حساب حق
جنت حق . جهنم حق و هپسنك فوقنده رضوان اكبر و مشاهده جمال الله ده حق . اللهك اذنيله مؤمنلره
شفاعت ده حق ، جنت ابدى ، جهنم ده ابدى ، مع مافيه او ابدى جهنمه كيردكدن صوكره قورتولوب چيقه جق
و نهايت جنته كيرنلر ده وار . آخرت نعمتلرنده دنيا نعمتلرينه بكزه ينلر ده وار ، دنياده كورولمدك
ايشيدلمدك ، خاطره كلمدك شيلر ده وار . شو فرقله كه نعيم آخرت ابدى و المسز . دنيانك
قوانين علميه سى آخرتك تحليلات كليه سيله تفصيلاتنى ادراكه مساعد ده دكل . اونى كنهيله بيلمك
كنه حقى بيلمكه متوقفدر . قوانين علميه بزه اونك عقله مخالف بر محال اولماديغنى و نهايت مع الاطلاعه
بر عالم غيبك موجود اولديغنى و بو كونك هر حالده بر يارينى بولنديغنى و اوكا حاضرلانمق لزومنى
اثبات و افهام ايدر . فقط او يارينك نصل اولديغنى آنجق الله بيلير و غيبدن خبردار اولان انبياى كرام
خبر ويره بيلير .

آخرت اساساً آخر صفتنك مؤنثيدر كه صوك و صوكره كى معناسنه صفت ايكن لسان شرعده
دار آخره و حيات آخره و نشأت آخره تركيبلرينك مخففى اولهرق اسم اولمشدر . مقابلى اولان دنياده
بويله در . آخرت كبى دنيا ده اولى مقابلى قوللانيلير . دار آخرت ، حيات محضه ، حيات ابديه در .

حیات مخصوصهٔ انسانیه‌نك كیمیسی یالكز عقلی و روحانی تلقی ایدر. كیمیسی ده حسی و جسمانی. فقط حقیقتی لسان بلیغیله دیكه: حیاتك بر چوق كمالی هم عقلیت و هم حسیتده در. قرآنك بزه بیلدیردیكی حیات آخره ایسه اكمل حیات اولدیغندن بز اوكا اینانیرز. تعمیقات فلسفیه‌سیله اوغراشمغی زائد عد ایدرز. بن "بن" دیدیكم زمانده روحانیت و جسمانیتك نقطهٔ وحدتنی یاشیورم و حیاتی ده بویله بیلیورم. عالم غیبك بوكونكی عالم شهادتدن نامتناهی درجه‌ده اوسع و اكمل اولدیغنی بیلیورز و هر حالده یارینه ایچیده دها اكمل بر حیاتك مخصوص اولدیغی مشبهه‌سزدر. بوكا "عجبا" دینلر قلبلری كور اولانلردر. ماده‌مز اریه ماده‌ٔ كلوقا یشیه، قوتمز طاعتیه، قوت كلوقا یشیه، هیچ ادیه جوه تعالایه راجع اولور. مقدینا اللهدن كندیمه كلدم ینه اللهه كیده‌جكم. كیده‌رم ربمك بر عالمنده دها ایچوده كندیمه كله‌یم. ایچون رحمتلرینه ایره‌میرم؟ همان جناب حق حسن خاتمه نصیب ایتسون. فلسفه‌نك؛ اولاده ینه اوله‌جقدر دیدیكه اطراد قانونی، بقای علت قانونی بیله بو ایقانمزی ضروری قیلمازمی؟ علیه الصلاة والسلام افندیمزدن روایت اولنیوركه شویله بیورمشلر "تعجب بوده تعجب اوكاكه اللهك خلقنی كوروب طوروركه اللهده شك ایدر. شوكا تعجب اولنوركه نشأت اولایی طانیرده نشأت اخرایی انكار ایدر. شوكا ده تعجب اولنوركه هر كون هر كیجه اولوب دیریلوب طوروركه بعث و نشوری انكار ایدر. شوكا ده تعجب اولنوركه جنت و نعیم جنته ایمان ایدرده ینه دار الغروره ایچون چالیشیر. شوكا ده تعجب اولنوركه اولكی بولاشیه بر نطفه، آخرینك ملوث بر جیفه اولدیغی بیلیرده ینه تكبر و تفاخر ایدر". بو حدیث آخرت حقنده چوق دفعه نقطهٔ نظرندن باشلیجه ایكی حقیقتی كوستریر: برنجیسی، نشأت اولی و اخری تعبیرلری هم حقیقت آخرته و هم اطراد و تكرر قانوننه اشارتدر. ایكنجیسی، فی هذاً نوم و یقظه‌یی كوسترن هر كون هر كیجه اولوب دیریلك مسئله‌سیدركه حقیقت حیات و حقیقت آخرت نقطهٔ نظرندن پك مهمدر. بز هر كون غذایه اویولوز(?) اویانیزیه(?) نه یه محتاج اولیورز؟ چونكه بدنمز، اجزای بدنمز هر كون و حتی هر ساعت، هر لحظه استمراراً اولیور. ویرینه یكیسی خلق اولنیور. و بو خلق اولنوركه بز اولیورز. بوندن ایچون اویقو ساده‌جه فی الحقیقه ده حقیقةً ده بر اولوم اولیور. چیقاردیغمز بو افرازات اجزای بدنمزك جنازه‌لریدر. دیمككه حیات

بچه وامثالی ایله خلق جدید سایه‌سنده دوام ایدیور. دوام ایدن ندر؟ بنم برلکم ندر؟ بوده
برقانونه اطراد وتماثل وتکامل تجلیسیدر. بناء علیه حیات دنیویه‌نک ضمانی ذاتنده بنم روحانیت
وجسمانیتمدن دکل، خلق الله، بقاء الله‌در. وایشته حیات آخرتده بویله‌در.

ایقان، یقینه صاحب اولمقدر. ایقان، استیقان، تیقن، یقین هپسی بر معنایه کلیر.
یقین، واقعه مطابق وحدهانی برتشکیک ایله زائل اولمیه‌جق صورتده شک وشبهه‌دن عاری اولان
ثابت وجازم بر اعتقاد دیمکدر. تعبیر آخرله یقین، شک وشبهه بولونمیان علم متیقن، ریب وارتیاب
علم. نقیضنه احتمال بولونمیان علمدر. مع مافیه یالکز جزم قلبی معناسنده ده یقین اطلاق ایدلدیکی واردر.
شو آنده شبهه‌م یوق که بویله‌در، شبهه وارایدی شبهه ایتمم، بویله‌در. بونک ایچونده یقین (اوچنجی)
دینلیر. فقط اصل یقینه ایکنجی ایله اوچونجیدر، یعنی برنجی تعریفیدر. علم الهی‌یه یقین اطلاق اولنمز.
بونک ایکی سببی واردر: برنجیسی، اسماء وصفات الهیه توقیفیدر. کتاب وسنتده ایسه علم الله‌یه یقین
اطلاقی کورولمامشدر. ایکنجیسی، یقین وایقان شک وشبهه شاننده اولانلر حقنده قوللانیلیر. بونک
ایچونده علوم ضروریه‌یه یعنی ضروری اولان بدیهیات اولیه‌یه یقین دینلمیه‌جکنه ذاهب اولانلر بیله واردر. (حضوری)
یقینده مطلوب اولان واقعه مطابقت وعدم ریبدر. فقط واقعک ضروری اولمسی دکل آنجق واقع
اولمسی شرطدر. بناء علیه مشاهدات، مجربات، متواترات، استدلالات صحیحه دخی یقین افاده ایدر.
بعض غرب فیلسوفلرینک ادعا ایتدکلری کبی یقین یالکز علم ضروری وحضوری دیمک دکلدر. یقینک
مراتبی واردر. مثلا ریاضیات، استنتاجات منطقیه یقینی وضروری اولدیغی کبی علوم عادیه وتجربیه
علوم طبیعیه میاننده کیمیا وفیزیک علملری ضروری اولمیه‌رق یقینیدرلر. آنجق بونلرک واقعات تجربیه‌سنده
استدلالات فاسده ایله انتاج ایدیلن نظریات وفرضیاتک هپسی یقینی دکلدر. کذلک علم حیات، طب
وامثالی هنوز یقینی دکلدر. بو اسبابه بنی طیاره‌لری یاپارز. فقط برچیچک، بربوجکی، سرچه‌نک بر تویی
یاپاماییز. عجبا ممکن دکلمیدر؟ ممکن اولسه ایدی وجوده کلمز میدی. الله تعالی اونلری اولا وبالذات
وصوکره ماده‌لری، تحملی واسطه‌سیله یاراتدیغی کبی بزم الیمزله ده یاراته بیلیر. نه‌کیم پیغمبرلرک اللرنده

كوستردیكنی

بایله بیله جکنه داڭ نمونه‌لرده كوستردیكی قرآنده خبر ده ویریور « وتخلق من الطین كهیئة الطیر فتنفخ فیه فیكون طیرا باذن الله » بونڭ ایچوندر علوم و فنون طبیعیه بزم قدرة الله حقنده‌كی یقینمزی واحاطهٔ ذاتی خصوصنده‌كی وسعت ایمانمزی یقینجه دكل، تقویه ایدوب توسیع ایده‌جك دلائل تلقی ایتمك لازم كلیر. فنلری كندی حدودلری داخلنده تعقیب و ترقی ایتدیرملی یز. فقط اونلره اینانیركن هیچ بر زمان قدرة الهیه‌یی اونوتمادن، دنیا و آخرتی بیردن فهم ایتملی یز، یقینیات عادیه، یقینیات ضروریه‌یی فدا ایتمه‌ملی یز. بز وار ایسه‌ك، بزم علممز وار ایسه، الله تعالی واردر، علم و قدرتی دها اولدر. بوكونكی عالم شهادت وار ایسه، یارینكی عالم غیبده بالطبع واردر. بوكون اولدیغی یارینده اولور. بوكون ایناندیغمز یارینه ایناندیغمز جبوریتنده قالیرز. هیچ باقیلماسه، هیچ شاشیلماسه، یأس كلی‌یه دوشمه‌مك ایسه بو سرحه هیچ بر حادثه‌نڭ مقابله‌سی حینی هیچ بر تشكیكڭ ازاله‌سی هیچ الآجی واركن اساسلرده ایمانه ایتملی یزكه دائرهٔ یقینمز خارج الماسیه، علم و فنی بوغمیه‌لم، ساحهٔ امكانی ضیقلامیه‌لم. ممكنه محال دیمیه‌لم، خیر یرینه شره قوشمیه‌لم، محال فكر ایتدكلرینی استبعاد، حتی وقوعنی كوردیكمز زمان پریشان اولورز. حبوبدن تسه ئولودن دیری چیقارمی؟ باذن الله چیقار، حیات یاپیلیرمی؟ باذن الله یاپیلیر. كوكلره چیقیلیرمی؟. باذن الله چیقیلیر. قبرده سؤال صورولورمی؟ باذن الله صورولور. ئولولر دیریلیرمی؟ باذن الله دیریلیر. لكن ایكی كره ایكی اوچ اولورمی؟ اولماز. جزء كلندن بیوك اولورمی؟ اولماز. معلول علتی كچرمی؟ كچمز. انسان بالذات خالق و بالذات معبود اوله‌بیلیرمی؟ اولماز. او اللهڭ اذنیله قوشه ده یاپسه، ئولولری ده دیریلتسه نه قوتلری نه قوتلری. بونه استطاعت قدرة الهیه‌دندر. و استقلال دیدیكمز زمانه قدر مستقلهیدر. و او مستقلهیده بزم نتیجه‌سی ایچارز و مسئولیتمز اولاجقدر. واشته حضرت محمد بزه بیلدیرمه اولان بو ایمانه كلی‌لی، بو عقیدهٔ توحید و بوڭا كوره عمل صالحی تعلیم ایچون بعث بیورلمشدر. اوڭا ایمان ایدنلر هیچ بر زمان آلدانماز. هر زمان یقینه صاحبی اولورلر.

[اُولٰئِكَ] اسم اشارت جمعی، ذلك جمعی «ك» حرف خطابدر كه ذلك كبی اولا پیغمبره خطاب خاص، ثانیاً خطاب عام اوله‌بیلیر. مآلی: «ﺴﻄﺎسو چیرم بونلر، اوكوردیكك

او اوصافی ایشتملکدر » دیمکدر . یعنی یا محمد بونلر قلبی اولان و ساده کوزلرینه باقمیوب عقللک
ادراک ایده بیلدکلرینه دخی جملةً ایمان و تصدیق ایتدیکی عبادت بدنیه و مالیه‌لری ایفا ایله طریق سعادت
باشقه یولی اولمایان خصوصاتده دخی شو سبیلا ایمان ایتمک و ایده بیلمک قابلیت و مزیتلرینی جامع اولان
اوستقیده اشتدر . ایشته بونلر [عَلٰی هُدًی مِنْ رَبِّهِمْ] طرف ربانیه‌دن [۱] ربلریدر
اولان الله تعالی طرفندن هدایت اوزره درلر . یعنی اونلر هدایته نائلدر و او هدایت اوزره
یورویه‌جک اولانلر دیور دیمکدر بونلر علی مراتبهم اوزره‌در . هدایت ارشادیه‌یی بونلر دیکلر ،
رتبه رتبه هدایت فعلیه‌یه بونلر ایرر « اهدنا الصراط المستقیم » دیه‌جک اولانلر و یا دینلر
بونلردر . بونلرك جواب قولی و فعلیسی آلاجق و صراط مستقیمده یورویه‌جک اولاجق اولانلر بونه
بونلردر [وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ] و ایشته هرکسک فکرنده و ذکرنده مفلحون
مفلحون دیه دویوب یاد ایتدکلری و فقط بقیه ایده مدکلری بختیارلر ، جبراً و ابدیاً فلاح بولانلر ،
بوله‌جق اولانلر ، غضب و ضلالدن سالم اولرق نعم ابدیهٔ الهیه‌یه ایره‌جکلری محقق اولانلر انجق بونلر
بو هدایت اوزره بولنانلردر . الله ، پیغمبر طانیمیانلر دکل ، یالکز اونلکی پیغمبرلره ایمان ایتمسه بولنانلر
دکلدر . ایماندن ایدوب بدناً و مالاً عبادات و اعمال صالحه یاپمیانلرك حاللری ده تهلکه‌دن سالم دکلدر .
بونلرك فلاحلری دخی محکمه اولسه ده تام و کامل دکلدر . مادام که ایمانلری واردر رحمت الهیه ایله فلاحلری
قابل ایسه ده خارق العاده قبیلندندر . مع مافیه اونلر حقنده ایمانسزلر کبی یأس کلی ده جائز اولماز . زیرا
عندالله ذره ایمانده ضایع اولماز .

مفلح ، افلاحدن فلاح بولان دیمکدر . فلاح اصلنده فلاحت کبی یارمق معناسیله
علاقه‌دار درکه اوکونده‌کی مانعلری یاروب کندیکی قورتاریجق و مطلوبنه ایرمك یعنی ظفر بولمقدر .
مؤمنلرده دنیا و طبیعت و شهوت مانعلرینی یاروب غیبده کیزلنن مطلوبلرینه ایرن و آخرتده ابدی
فلاح بولانلر اولاجقدر . لسان عربده بوجمله الف لام معروف اولورسه قصر افاده ایدر . بوراده

[۱] بعضی تعبیر ظالم اولیور . چونکه « ربهم » ترجمه‌سی اوله‌بیله‌جکی کبی « ربه » ترجمه‌سی ده اولیور . بوندن ایسه ایهام شرك بولندیغندن مناسبتسز اولیور .

«هم» ضمیر فصل دینلن بر حرفدرکه خبر ایله مبتدا بیننی مسندله فرقه ایدییور. سالم بر رابطه حکمنده‌در.
بونلرده ده بر قصر اکملاشیلیر. ایضاح ایده‌یکز معنی بو قصرلرله تعریفك معناسیدر. امثالنده تعبیه
ایدلمیه. بوکبی تعریفلرده ایکی نوع معنی ملحوظدر. برسی اونلرده بری مفلحوندن و مسفلندن شهر شعار
بر طاقم ذوات مبهم واردر. بونی دویارسکز، فقط تعییه ایده‌مزسکز. اکر دویه وکنسه ایشته بونلر آنجق
اونلردر. ایکنجیسی. اکر دویمادیکزسه بو مفهومی اك تصور ایدیکز و حقیقتی تحقیقه ایده‌یکز زمان
بیلیکزکه بونلر آنجق اونلردر دیمك اولور. «اولئك» تکراری هدایت ایله فلاحك مستقل بر خصلت
اولدقلرینه اشارتدر. آراده عطفك واو ایله یاپلمسی ده هدایت ایله فلاحك مفهوماً و مقصداً تغایرینه
اشارتدر دییورلر. بو ثانیه برنجی «اولئك» اوایماناتی بایانه متقیلره، ایکنجیسی ده «علی هدی
من ربهم» قیدندن صوکره اولره راجع اولمسی و بنا علیه معناً تکرار بولونماسی دها موافقدر. کوریلیورکه
هدایتك متقیلره قصری یوقدر. و لکن فلاحك هدایته کیدره قصری واردر. بو نقطه‌یه ده دوشونمه.
صوکره فلاحك هدایه. هدایتك تقوایه ترتبی ده علیت طریقیله دکل، عادت طریقیله جریان ایتدیکنه و مؤثر حقیقی
الله تعالانك فضل و رحمتی اولدیغنه اشارت ایچوندرکه آراده فاء کبی سببیت افاده ایدن بر حرف ذکر اولنمامشدر.
قرآن ایشته علی المراتب بو متقیلره هدایتدر. عجبا بوراده نیچون «هدی للناس» دینلمیوب ده
«هدی للمتقین» دینلدی؟ دیه جکسك، چونکه:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ
لَا يُؤْمِنُونَ ● خَتَمَ اللّٰهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ
غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ●

مآل شریفی

اما اوکفره صاپلنانلر، هاانذار ایتمشك بونلری هاایتمه‌مشك اونلره مساویدر، ایمانه

کلمزلر ● الله قلبلرینی وقولاقلرینی مهرلمش وکوزلرینه بر پرده ایندیرمشدر، وبونلرك حقی
عظیم بر عذابدر ●

تحلیل ومناسبات — لسان عربده، لسانمزده مقابلی بولونمیان بعضی حرفلر
واردرکه "ان" ده بونلردندر. بو حرف، فعله بڭزه ین آلتی حرفدن بری اولوب برینه کوره البته،
هر حالده، شبهه سز، لاجرم، محققه کبی بر تحقیق وتأکید معناسی افاده ایدر. رازینك نقل ایتدیکی
وجهله عربك ایلك فیلسوفی صاییلان "کندی" اکثر لسانده امام مبرده کیتمش ودیمش: "کلام عربده
بر حشو بولیورم. مثلا "عبدالله قائم" دیور. صوکره "ان عبدالله قائم" دیور. دها صوکره
"ان عبدالله لقائم" دیور. بونلرك هپسی معنا بر. آراده فضله لفظلر وار" دیمش. مبرد "خایر
حشو یوقدر. الفاظ اختلاف ایدنجه معناده اختلاف ایدر. اوّلکی طوغریدن طوغری، قیامی خبر ویریور،
ایکنجی، بر سؤالك جوابی اولیور. اوچنجی ده بر منکرك انکارینه جواب اولیور" دیه ایضاح ایدرك
دقائق لسانیه ده فیلسوفك جهلنی کوسترمشدر. بو بر حرف بزه بر نظم آلتنده کی معنالرك اینجه لکلرینی
آکلاتیر وبونلردن ذهول ایدنلرك محاکمات فکریه ده مناسبتسزلکلره دوشه جکلرینی کوزل آکلاتیر.
امام بلاغت عبدالقاهر جرجانی دیرکه: تحقیقده "اِنَّ" تأکید ایچوندر. بر خبر مخاطبك ظنی خلافنه
دکلسه "ان" ه احتیاج یوقدر. فقط سامعك ظنی خلافنه بر خبر ویرلدیکی زمان اوڭا احتیاج واردر.
وخبر نقدر مستبعد اولورسه "ان" ك حسنی اوقدر آرتار الخ...." . ایشته بو آیتده ده اویله در.
بوراده "هدی للمتقین" تقییدینه قارشی خاطره کلن بر سؤال استینافاً بر جواب واردر. ثانیاً بو آیتك
بیان اولنان حکم مضموننه خبر استبعاد اولنه بیله جکندن ده اوڭا تأکید وتکرار واردر. ثالثاً بو آیتك
"هدی للمتقین" فقره سنه غایت قوتلی بر مناسبت تضاد وتقابلی واردر. وبو صورتله بو ایکی اولدیکی
آیه
قسمی اولان بر تصنیف افاده ایتمکده در.

کفر، ضم قاف ایله اصل لغتده کفران کبی ستر نعمت یعنی نانکورلکدر. بونك اصلی ده
کاف

فتح کاف ایله کفر دیرکه مع الاطلاق ستر دیمکدر. فتح ایله اولانی بو معنادندرکه تخم اکنه زارعجی یه، کذلک
کیجه یه کافر، میوه طوموروجاغنه کافور، قالیه اتکرینه کافره دینلمشدر. بناءً علیه فتح ایله کفر ستر معناسنه اعم،
ضم ایله کفر ستر نعمت اخصدر. شرعاً کفر ایسه ایمانک مقابلیدر، ایمانسزلق دیمکدر. یعنی برکیمسه نک ایمانک
شاننده اولدیغی حالده ایماندن محروم اولمسیدرکه تکذیب وانکار و ترک تصدیقه واضطرار ویا مانع بولونمادیغی زمان
ترک اقراره ده شاملدر. ایمانده کی تصدیق کبی کفرده تکذیب دخی قولی ویا فعلی اولور. تکذیب قلبی نفس
کفر ایسه بلا اضطرار تکذیب قولی ده اویلهدر. حتی بویله بر تکذیب قولی دها اشنع بر اظهار عداوت اولور
کذلک تکذیب فعلی ده بویلهدر. ایمانی مطلوب اولانه مقدساتی فعلاً تحقیر، تزییف، تذلیل واستخفاف
وابطاله سعی ایتمک اشنع کفر اولدیغنده شبهه یوقدر. یالکز قلبده کیزلنن کفره کفر دینوب ده قولاً ویا فعلاً
اظهار واعلان اولنانه کفره کفر دیمه مک نصل ممکن اولور؟ مکرکه او اظهار قولی ویا فعلی «الا من اکره
وقلبه مطمئن بالایمان» استثنای شرعیسی موجبنجه ضرورت بر اکراهه مبنی اولسون. تکذیب فعلی ایله
عدم فعل آراسنده بیوک بر فرق واردر. مثلا نماز قیلمامق باشقه، جاحدیه یه باشقهدر. نماز قیلمامق کفر
دکلکن جاحدیه هر حالده کفر اولور. بو نقطهٔ نظردن ترک عملک تکذیب فعلی اولوب اولمادیغی جای نظر
اولدیغندن موجب کفر اولوب اولمیه جغنده اختلاف ایدلمشدر. حال بوکه تحقیر واستخفاف افاده ایدن کذلک
مصحفی چرقابه آتمق، کونشه سجده ایتمک، زنار باغلامق، کفرنشانی ایتمک، استحلال معصیت، تحلیل حرام
تحریم حلال کبی بالذات اثر کفر، دلیل کفر اولدیغی جلی بولنان افعال مکذبه نک ضرورت اکراه یوقسه کفر اولدیغنده
هیچ اختلاف ایدلمشدر. بز، بالاده بیان اولندیغی اوزره ترک عملک و هر معصیتک موجب کفر اولمادیغنه
قائلز. فقط بو مسئله ده بیک سوء استعمال ایدلمشدر. بوراده دقت ایدیله جک بر نقطه واردرکه او تأمل
اولنورسه خوارج و معتزله ده صرف نظرلرده حقیقتده اختلاف بولنمادیغی بتیه ایدر. ترک عمل ایکی درلودر.
بری ترک جزئی، دیکری ترک کلیدر. یعنی بری ترک، بری ده ترکی اعتیاد ایتمکدر. مثلا بعضاً نماز قیلمامق
ایله ترک صلاتی اعتیاد ایدینمک آراسنده بیوک فرق واردر. نمازه ایمانی اولانه، اونی وظیفه طانیان کیمسه نک
حسب البشریه آره صره بعضی تکاسلی بولنه بیلمک معقولدر. بناءً علیه ترک جزئی کفر اولمیه بیلیر. لکن ترکی اعتیاد

تصدیقه

ایدن . قبلری هیچ خاطره گلنمه‌ین ، عمرنده هیچ قیلمایان و حتی قیلمامغه عزم ایتمش بولنانلرك احوالی قبیله
اولنمالیدر ، الله ، پیغمبر و پیغمبرلره ، قرآنه و آخرته ، فریضه‌ٔ وظیفه‌یه ایمانی بولنمدیغنه نصل حکم ایده‌بیلیر؟
خلاصه ایمان ، نفس توحید ایله برجمله معتقداته ناقابل تجزی بر انقیاد تابعیت . کفرده اوقدرده‌ن ولو بربیلك
اولسون بولونماسیدر . یعنی کفر ایچون ایمان ایدیله‌جك شیلرك هیچ برینه اینانمامق شرط دکلدر . برینه ویا
برقسمنه اینانمامق ده کفردر . ایمان بر موجبه‌ٔ کلیه‌در . کفر ایسه اونك نقیضی اولدیغندن سالبه‌ٔ جزئیه ایله واقع
اولور ، سالبه‌ٔ کلیه‌یه متوقف اولماز . ایمان ایله کفر ساده ضد دکل متناقضدرلر ، نه اجتماع ایدرلر نه ارتفاع ،
آرهده واسطه ، منزله بین المنزلتین یوقدر . بر انسان یا کافردر یا مؤمن ، فاسق ده فسقنه گوره بونلردن
بریدر . ایمان ایله کفر ایکی نقطهٔ نظرله ملاحظه اولنور . بریسی انسانك یالکز الله تعالی‌یه قارشی وضعیتی
دیکری ده مؤمنلره قارشی وضعیتیدر . اولکنده مؤمن یالکز الله تعالینك علمنی دوشونه‌رك ایمانی
دکندیکی اوکا گوره مراقبه و تفتیش ایدر . بو نقطه‌ده هم باطننده وهم ظاهرنده مسئولدر . ایکنجیسنده
انسانلرك علمنی و اونلره کندینی نه صورتله طانیتدیغنی و نه کبی معامله اظهار ایتدیکنی و اونلرك علمنه قارشی کندیسنده
نه کبی بر معامله‌یه معروض اولمسی لازم گلدیکنی تأمل ایدرك ایمانی دکندیکی اوکا گوره مراقبه و تفتیش ایدر .
چونکه ایمان اسلامیتك بر حقوق‌الله ، برده حقوق عبادیه‌سی ، بر انفراد ، برده اجتماع حیثیتی واردر .
الله ، پیغمبر و قلبمده ایمانم وار دیوب ده عباد الله قارشی هپ کفر معامله‌سی ایدن ایمان اسلامیتك
شعارنی دکلدر . دین و ایمانه محتاج اولان الله دکل انسانلردر . کفر ایتمك لسانمزده سب غلیظ ایله
سب ایتمك معناسنه‌ده عرف اولمشدر که عربجه‌ده یوقدر . فقط داها زیاده استانبول لسانده بین العوام
متعارف اولان بو معنی اساساً معنای شرعیدن مأخوذدر . ابتدا دینه سوکمك ، ایمانه سوکمك
آخرته بیلمم نه‌یه‌سی کبی موجب کفر اولان سبلره اطلاق ایدیلرکن بر از تعمیم ایدلمشدر . بوندن ایچون کفر
ایتمك تعبیریله کافر اولمق تعبیری بیننده بر فرق سزیلیر .

انذار ، قورقولی بر شیئی صاقیندیرمق ایچون بیلدیرمك ، یعنی ایلریده مؤلم اولان شیدن صاقینه
دیه ارشاد ایتمکدر .

ختم، طبع كبی باصمق معناسنه‌در. و كتم ایله علاقه‌داردر. «ختم» ایله صدلامه یعنی آغزینی
مهرلمك، یعنی برشیئی ویا ایچنده‌كی توشیه ایچویه اوزرینه مهر ویا داسغا باصمق، بر چیقینی بر اوطه‌یی
برظرفی مهرلمك كبی. برده برشیئه نهایه ایرمك معناسنه كلیر. لكن بورده «ختم» كبی
بالذات تعدیه ایدر. بناءً علیه بوراده اوكی معناده بر استعاره‌در.

قلب، یورك و كوكل معنالرینه كلیر. یعنی قلب ایكی معنایه قوللانیلیر: بریسی كوكسك صول
طرفنده صول ممه‌نك آلتنه طوغرو قونولمش بر نوع چام قوزه‌سی لاغی شكلنده بكذر بر صورتده — صنوبری شكل
— دینه‌كی آتمق جیح برینه بكزه‌دیه هم اعصاب وهم عضلات انساجنك حقیقتلرینی جامع بولنان
بر لحم مخصوص، كه عروق و شرایینه بوتون دامارلرك كوكیدر. ایچنده بطینلری یعنی قاریجقلری، اذینلری
یعنی قولاقجقلری واردر. انسانك اعضا و اجزه‌سی ایچنده بذاته متحرك اولان اودر. روح محرك
اوندن باشلار. بو، سوتورلی كنندنه كنندی كندینه آچیلوب قاپایان بر طولومبادر. دوران دم بوندندر قاپانان
ویه‌سیله بو حركتك تنفس و حركت رئه ایله‌ده بر علاقه‌سی و توازنی واردر. بو قلب، علم ابدانك
اولان علم طبابت و اطبانك مشغول اولدیغی قلب جسمانی درسطانیدر. بوكا بز لسانمزده یورك تعبیر ایدرز
(قورصاقه تشبیهی یا صنوبه باشقه اسمی). ایكنجیسی، روحانی بر لطیفهٔ ربانی اولان و بوتون شعور، وجدان
احساسات و ادراكاتمزك، قوهٔ عاقله‌مزك معدنی یعنی معنوی عالممزك مركزی بولنان لاسطاته قلب كه نفس ناطقه
دخی تعبیر اولنور. انسانك اصل حقیقتی بو قلبدر. انسانك مدرك، عالم، عارف اولان لاینقسم جزئی
مخاطب، معاتب، مطالب و مسؤل اولان جوهری بودر. بوتون بنلكمز اولا بونده‌در. بونك ایچون ادراك
ایدن (بن) ادراك اولنان (بن)ك ایچنده‌در. بن روحم، جسمم، عقلم، اراده‌م بونده‌كیدیم. بو حساسكه
روحمزك بر كوزیدر. بصیرت بونك نظری، عشق بونك روحی، اراده بونك قوتیدر. بونی روحمزك كندیسی
تلقی ایدنلرده چوقدر. لسانمزده بز بوكا ینه قلب دیرز. بالاده كوكل دینلدیكی ده سویلنمشدك. چونكه
كوكلمده كیدی، قلبمده كیدی، ذهنمده كیدی، عقلمده كیدی دیدیكمز زمان هپسنده عینی معنایی قصد ایدرز.
بونكله برابر قلب ایله كوكل فرقه اینجه‌لیكلری نقطه‌لرده واردر. مثلا قلبك چوروك دیرزده عینی معناده

کوکلك چوروك دیمه یز . بعضاً یورك کلمه سی ده بو معناده قوللانیلیر اولورکه یورکلی آدام ، شجاعتلی
قوتلی قلب صاحبی آدام دیمکدر . شبهه سز لا اسلامه اولادق بو قلب روحانینك بتون بدن و قلب جسمانی ایله برعلاقه سی
واردر . فقط علماء و حکماء بو علاقه نك وجهنی ، کیفیت تعلقنی اولا امرده و بالذات بدنك هانکی
نقطه سنه تعلق ایتدیکنی تعیینده حیرته دوشمشلردر . بو تعلق اولا قلب جسمانی ایله میدر ؟ دماغ ایله میدر ، جملهٔ
عصبیه ایله میدر ؟ جملهٔ عصبیه و عضلیه مجموعیله میدر ؟ یوقسه قلب و دماغ ، عروق و اعصاب و عضلات و اجهزه ایله
بدنك صورت وحدانیه سیله میدر ؟ صوکره بو تعلق ، اعراضك اجسامه ، اوصافك موصوفاته تعلقی کبی میدر ؟ بر
آلتی استعمال ایدنك آلته تعلقی کبی میدر ؟ بر تمثالك سطحه تعلقی کبی میدر ؟ یوقسه بو ایکیسنی جامع اولرق بر
قایو واندك کمی یه تعلقی ، بر حکمدارك مملکته تعلقی کبی میدر ؟ حاصلی ماده ایله قوتك علاقه سی نه در ... ؟
بونلر فیلاسوفلری ، علم روح اربابنی یوراله جق حیرت ایچنده بوغان نقطه لردر . آنجق ابتدا اولسون ،
انتهاءً اولسون ، اولا و بالذات اولسون ، ثانیاً و بالواسطه اولسون ، فاعلیت حیثیتیله اولسون هر حالده
بونك قلب جسمانی ایله بر علاقه سی درکاردر . حواس حسیه ده حرکتك اهمیتی بیوك اولسنه و بتون حواس طبیعیه نك
حرکته ارجاعی فن حاضرك اك بیوك تمایلی بولونمسنه نظراً بدنمزده حرکات خارجیه نك انطباعاتندن متأثر
اولادق داوالری آلاجه آلتمز ، حواس ظاهره مز ، اعصابمز ، دماغمز اولمقله برابر بونلرك جریانی بدنده کی
حرکت ذاتیه نك قیمتنه مدیون بولندیغی و بو حرکت ذاتیه بالذات متحرك اولادق قلب جسمانیده بولنوب اونده ن
باشلادیغی و بونك حالت مرضیه سنده انفعالات حسیه نك ، کدورات باطنیه نك علاقه سی ده واضحاً کوریلدیکی
جهتله مبدأ حرکته منبع شعوره برلشدیریلمه اولمه ایچون قلب روحانینك ایلك علاقه سی ده قلب جسمانی ایله
ربط ایتمك هم طبیعی ، هم ده لسانمزده لسانده دینه جك درجه ده ایکیسنك دخی بر اسم ایله یاد ایدیلمسی بولونماسی
آکلاشیلان انتفاده عام موافق اولدیغنده شبهه یوقدر . بو حالی قبول ایتمکده احرار ایتمز اولورسه اوزرنك
هر ایکی اسمك بری دیکرینه تشبیه و استعاره طریقیله اخذ ایدلمسی اولسنی یعنی بدنده قلب جسمانینك موقعی
نه ایسه روحده ده قلب روحانینك موقعی او کبی اولدیغنی تصور ایده بیلیرز . عقل ایله قلبك علاقه سی
عشق کلمه سنه برافه لم . قرآنده ، علم قرآنده ، علم دینده ، علم اخلاقده ، ادبیاتده قلب دینلنجه

بو ایکنجی معنی قصد ایدیلیر . تمیز قلبلی آدام ، کوتی قلبلی آدام ، قلبی یوق دینه ، قلبسز کبی تعبیرلرده قلبدن نه آکلایورسه‌ق بوراده قلبدن ده اونی آکلایاجغز که ایمانده بالخاصه ، معرفة اللهده بو قلبی سزیشك طاقه‌نك بیوك اهمیتی واردر . هر شیئی بو قلب ایله دویوب ده بولدینه ، بونك طرز وجودینه غافل اولانلر ، بونی سلامت ایده‌میه‌نلر دین خصوصنده پت پرستلکده ، کوز اوجنده‌کی جسمانیه طاپینمقدن ایلری کیده‌مزلر . جاهلی قلبلر ایشته بونلردر .

غشاوه ، پرده دیمکدر .

تفسیر و تأویل — [إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا] شبهه‌سز کفر ایدنلر ، کفرلری تقرر ایتمش اولانلر [سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ] کندیلرینی انذار ایتمشسك ده ایتمه‌مشسك ده اونلر ایچون مساویدر : [لَا يُؤْمِنُونَ] ایمان ایتمزلر . — فقط بو انذار و عدم انذار سنك ایچون مساوی دکلدر . « سواء علیك » دکل « سواء علیهم » در . زیرا سن وظیفه‌کی یاپمش و اللهك حجتنی ابلاغ ایتمش اولورسك ، اجر سنك ، وزر اونلرك اولور . او ساوانك ، ایمان ایتمه‌دیکلرینك سببنه کلنجه : چونکه [خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ وَعَلٰى سَمْعِهِمْ] الله عظیم الشان اونلرك قلبلرینی و سامعه‌لرینی مهرلمشدر . — حقیقتی کندیلرنده بزدن دوشونوب بولمغه ، اولمادیغی حالده دیکله‌یوب ایشتمکه استعدادلری قالمامشدر . اصل قلب موجوددر و فقط ابتدای فطرتده‌کی سلامتنی ضایع ایتمشدر . سوء اعتیادلریله اونی اورته‌یه بر طبیعت ثانیه اکتساب ایلمشدر . بو اکتسابده ده الله تعالی انفاذ ایتمشدر . آرتق اونلر کندیلرنده ، کندی هوا و هوسلرنده ، اغراض شخصیه و نفسانیه‌لرنده باشقه هیچ بر شیئه التفات ایتمزلر . ادراك حقیقت ایچون یارادلمش اولان او قلبلرك بتون فاعلیت و قابلیتلری نفسانیتلرینه بوغولمش و بو آینده‌کی منفعتلری نامنه اولسون کندیلرنده ، حالده‌کی غرضلرندن خارج حقائق غیبیه‌یه قارشی عناد ایله قاپانمشدر ، اونلر « اولم نعمركم ما يتذكر فيه من تذكر » مدلولنجه الله تعالانك بخش ایتدیکی دوره تذکره اتمام ایتمشلر و آرتق کفر اونلرده تقرر ایتمش

مكتسباتدر، طبيعت و خلقت ثانيه لرى اولمشدر. اونلره حقيقت قلب كبى دلائل انفسيه يى، هم ده قرآن كبى دائما باهر بر معجزهٔ معنويه و عقليه يى تأثير ايدرلر و حتى؛ ديكلرلر، هم ديكلمك ايسترلر، بيلمك ايسته ديكلرى كبى، بيلسه لرده قبول ايتمزلر. بونلردن باشقه [وَعَلٰٓى اَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ] كوزلرينك اوزرنده ده بر پرده واردر. — عالم شهادتده، هيئات عالم، تشكل معادن، صورت نباتات و حيوانات، نشئه بشر كبى كوزله كورولن بيله دلائل حقى، باقمه ايسترلرسه بيله كوره مزلر. چونكه او كوزلر پرده ليدر، اونلرى غفلت، شهوات، نفسانيت، حظوظ عاجله پرده سى بورومشدر. مثلا هر كوزه سماره باقاسه، او منظرهٔ دلنوازى كورر، ده شويرده كى، شو برده كى، شو كوچوجك كوزك، كوچوجك حدقه سنه انطباع ايدن بر لمحهٔ ضيا ايله خارجده اوقدر اوزاقده كى نسبة ابعاد و مسافه ايچنده كى بويوك منظرهٔ خارجيه نك نصل و نه ايله ادراك ايلديكنى كورمز و دوشونمز. آچيقديغى زمانده الكه قوشاً خارجنده كى الكى نصل ادراك ايتديكنى و اوكا نصل و نه ساية ده اصابت و انطباقه ايله بيلديكنى دوشونمز و كورمز الخ، الخ... حاصلى اونلر ادراك حقايقده شرط اولان قلب و عقل، حواس سليمه، سمع و بصر دينلن اوچ سبب علمك اوچندن ده محروم بر حالده درلر.

كوريليوركه آيتده « قلوب » ايله « ابصار » جمع و آراده كى « سمع » ايسه مفرد اولرق ايراد ايدلمشدر. بونك حقنده متعدد وجهلر سويلنمشدر. لكن بزم آكلاديغمزه كوره بونك سببى ايجازده آيات قلبيه و آيات آفاقيه طرق فكريه و شهوديه نك تنوع و تكثرينه برابر دينده طريق سمعك، دليل نقلينك مركزى بر يعنى نبوت اولديغنه اشارتدر. شوراسى شايان اخطاردركه « اذن » ايله « سمع و سامعه » « عين » ايله « بصر و باصره » يك كوزل تمييز و تفريق ايدلمشدر. لكن توركجه مزده هم اذن، هم سامعه يه ساده قولاق ديديكمز كبى « عين » ايله « بصر » ى آيريه رق ايكيسنه ده كوز ديرز. حال بوكه جسمانى قولاقده صاغيرده، جسمانى كوز باقاركوره ده حتى واردر. ده بو نقصانى لسانمزده عربيه ايله اكمال مجبور اولمشدر.

شهوديه نك

طريق

عربجه د

قلب نصل مهرلنير؟ معلوم مهر اوزرى مهرلينان ظرف، غلاف، اورتو و غلاف كبى شيلرده اولور.

انسانلرك قلبلری ده علوم وفنونك ظروف واوعيه سی كبيدر. نه قدر ادراكاتی وار ايسه اوراده صاقليدر
سامعه ده بر قاب كبيدر. مسموعات اوراده كيرر. بالخاصه ماضيده كی، آتيده وحالده كی اخبار غيبيه يه عائد
خبرلر، مضامين كتب، سمع طريقيله بيلينير. بناءً عليه قلبك مهرلنمسی فكرك مهرلنمسنه، سمعك مهرلنمسی
قابليتك مهرلنمسنه بكزر. عليه الصلاة والسلام افندمز حديثلرنده شويله بيورمشدركه: ابتدا بر
كناه ياپيلديغی زمان قلبده بر نقطهٔ سودا يعنی قره بر لكه اولور. اكر صاحبی پشيمان اولور، توبه واستغفار
ايدرسه قلب ينه پارلار. اكر ينه كناه تكرار ايدرسه اولكه ده آرتار، نهايت آرته آرته بوتون قلبی قاپلاركه
سورهٔ مطففينده «كلا بل ران علی قلوبهم ما كانوا يكسبون» آيتنده كی رين ده بودر. بو حديث
كوسترييوركه ذنوب توالی ايتدكجه قلبلری بر غلاف كبی قاپلار. وايشته او زمان شو «ختم الله علی قلوبهم»
آيتنده بيورولديغی كبی هر طرفدن ختم وطبع ياپيلير. او مستولی لكه او قلبه باصيلوب طبع ايديلير. بر آيينه
آهرلی جلا بر آبادی قاعده اوزرينه دوكولسه سيلنمه سی قابل بر لكه كبی ايكن، بوزنده صوكره، بوزنده دوكولوره
مطبوع سيلينمز بر حال كلير، تعبير آخرله بالاعتياد بر طبيعت ثانيه اولور، نه سيلينير، نه چيقار. واو زمان
نه ايمانه يولی قالير نه ده كفردن قورتولمايه چاره. بو ختم وطبعك كسبی عبادردن، خلقی الله دندر. بناءً عليه
بوراده ختمك الله اسنادی مجاز عقلی دكل اهل سنتك آكلاديغی كبی حقيقتدر. وجبر يوقدر. بو حديث
وآيت اخلاقده اعتياد مسئله سنی نه كوزل ايضاح ايدر. اخلاقك ودينك قيمتی دوام واعتيادده اولديغنی
نه كوزل آكلاتير. بو نقطه نظر بو مسئله سنك سريدر. شرعاً بر كناهده اصرار ايله عدم اصرارك فرقی ده
بوندندر. استحلال معصيتك، حرامی حلال صاييانك كفر اولمسی ده بونكله علاقه داردر. ايمان مسئله سنده
كافرلر ايچين بو نتيجهٔ اعتياد، بو طبيعت ثانيه، بو ملكهٔ راسخه ايسه عمل مسئله سنده مؤمنلر ايچون دخی بويله‌در.

حسنات اعتياد ايله آليشيلير، سيئات ده اعتياد ايله ايچنده چيقلماز بر طبيعت ثانيه اولور.
جريان حيات بر اعتيادك اكتسابی ديمكدر. ايلك فطرتده ارادهٔ بشرك علاقه سی يوقدر. فقط
اعتيادده ايلك حصه سی واردر. ثانياً بونك اوزرينه انتهاءً خلقی ينه اللهكدر. بناءً عليه بو مسئله لرده
فطرت اولی كبی جبر يوقدر. هم ده زمانده انسانلرك خالقيتی ده يوقدر. يالكز قزانجی واردر. انسان

بر طرفدن بار اولمشی آلیر ، دیگر طرفدن بار اولجغنی قازانیر . اونک قلبی اللهک خلقی وخلقتک گذرگاهیدر . انسانده اصیل رکن نائیدر . الله تعالی اونلره ابتدا قلب ویرمسیدی ویاخود بذاته مهرلی اولارق ویرسیدی اوزمان جبر اولوردی . حال بو که آیت اویله دیمیور . بنا علیه بعضی اوروپالیلرک یاپدیغی گبی بو آیتده جبر اسنادینه قالقیشمق آیتی آکلامامقدر . یالکز الله تعالی بوگبی کافرلرک ایمانه ایچمه جکلرینی بیلدیکی حالده ینه ایمانه ایله مکلف طوتمشدر . حال بو که اللهک علمی خلافنه برشی اولمه جغندن طولایی بو ایمانه تکلیفی مالایطاق دکلمیدر ؟ سؤالی ایراد ایدلمشدر . لکن بونی ده شویله آکلامق لازم کلیر : بو تکلیف فطرت اولایه نظراً مالایطاق دکلدر . واونلر ایچون یاپلمشدر . گرچه طبیعت ثانیه یه نظراً مالایطاقدر ، لکن اونلر ایچون یاپیلماسی ساده بیلنمشدر .

حکمت قرآنیه واصول اسلامیه یه نظراً عالمده جبر فعلی یوقدر . بونده « وجود عقلی یوقدر » دیه ده تعبیر ایدرز . جبر وایجاب اراده نک وتکوینک اثریدر . فاعل مختارک اوگدن ویا صوگدن برشیئی بیلمسی ، اونی یاپماسی ویا یاپدیرمسی دیمک دکلدر . نه بیلمه یاپمایه مجبوردر ، نه ده بیلنن یاپلمه یه مجبوردر . اراده نک فعله چیقمسی ایله قدرته ، قدرتک برابرده تکوینه متوقفدر . بونک ایچوندرکه بز کندیمزده اراده یه اقتران ایتمه‌ینجه علم وحتی قدرت بولندیغی حالده بیله فعله چیقماسنه نیجه اراده‌لر بولورز . بو ده بونی بزه گوستریرکه علم ، اراده ، قدرت ، تکوینه متباین صفتلردر . وبنا علیه الله تعالینک بیلمسی اولمسی ده جبراً یاپدیرمسی اولمسی دیمک دکلدر . والله تعالی ختمی ، طبیعت ثانیه‌یی عبدک اراده سندن ونجسه ایتدیکی قدرتندن صوکره ختم بویرمشدر . وتکلیف مذکور نهایت اضافی وعرضی برصورتده مالایطاق اولمشدر . بو ایسه هم جائز وهم واقعدر . واویله اولمسی یاقیشیر . حاصلی قدر ، جبر دکلدر . بونلر اللهک علمنده طولایی کافر اولماسه ، کافر اولدقلرندن واولاجقلرندن طولایی الله اونی بیلمسه ، اونی تقدیر ایتمشدر . تقدیر مصیبتک معناسی دوشونولورسه بونک قولایجه آکلاشیلیر .

[وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ] بونلر ایچون فلاح ده یوقدر ، بویوک بر عذاب واردر .

— چونکه بونلر ده بالاده ذکر اولنان ایمانه و آخرته اینانمیورلر . الله ، کتابلر ، پیغمبر ، آخرت دینلدکجه اوفکه‌لی قلبلری قیودانیر ، چارپینیر ، اوفکه‌لی قولاقلری اوغولدار ، اودیده‌لی کوزلری تیره‌نیر ، اطرافه یالکیا دورور . ئولدکدن صوکره ده نار جهنمی بویلارلر . بونک تفصیلاتنی ده ایلریده کورورسکز .

سبب نزولی — ابن عباس حضرتلرندن برقاچ طریقله حاصل روایت مآلاً شودر : رسول الله افندیمز بوتون انسانلرک ایمان ایتمه‌سنی و هدایت الهیه‌یه تابع اولمه‌سنی فوق العاده شوقله خواهش ایلردی . بر طاقمی قریشیلرندن صوکره ده بو احیاسنده‌کی یهود و رؤسای یهود بیله بیله حقیقتی انکار ایدیورلر انکار و جحودده ایلری کیدیورلردی . بناءً علیه جناب الله بر طرفدن ذکر اولنده ، علم ازلیسنده کیملرک ایمان و سعادتدن محروم اولدیغنی ، بعضیسنه شقاوتک مقدر اولدیغندن قابلیت ایمانه دوره‌سنده استفاده ایده‌میه‌جک غایانه جهتی ده نزد الهیده بالتقدیر بیلنمسه بولندیغنی و علم الهینک شاشمیه‌جغنی اخبار و اعلام و تسلیه ، بر طرفدن ده اونلره توبیخ و تکدیر بیورلشدر . دیو صورتیله سورۀ بقره‌نک باشنده بو آیتک احبار یهوددن اوس و خزرج منافقلرندن بر قسم کیمسه‌لر حقنده نازل اولدیغنی و حتی ابن عباس حضرتلرینک بونلری اسملریله ، شخصلریله ، نسبلریله ذکر ایتدیکی روایت اولنمشدر . ربیع بن انسدن رافع اولان روایتده ده بو ایکی آیتک نزولی « قادۀ احزاب » و حتی الخصوص یوم بدرده قتل اولنانلر ایله علاقه‌دار اولدیغی ذکر اولنمشدر . کرچه سبب نزولک خصوصیتی حکمک عمومیتنه مانع دکلسه ده بو آیتده‌کی « الذین کفروا » دن عموم استغراقی ایله عموم الاطلاقله کفره مراد اولنمادیغی ده ادلۀ شهودیه و قرینۀ سابقه ایله معلومدر .
ازجمله بوندن مقدم « الذین یؤمنون بالغیب » ، « والذین یؤمنون بما انزل الیك وما انزل من قبلك » آیتنده هر نوع شرک و کفردن ایمانه انتقال ایدنلر دخی داخل بولنیورلردی . و اونلرک سبب نزولی ده اونلر اولمشدر . بناءً علیه بدایةً کافرلر ایکی قسمدر . بر قسمی مختوم القلوبدرلر ، ایمان ایتمزلر . دیکر قسمی ایسه محروم امید دکلدرلر ، بالآخره اهتدا ایدرلر و حتی خواص امتدن و اتقیادن اولورلر . شو حالده « الذین کفروا » قرینۀ سیاقیه و سباقیه ایله بحسب المعنی مخصوصدر . لکن بو آیتک سبب نزوللرینه مخصوصیته

ایدلمەملیدر. بحسب المآل تقیید قوّه سنده‌در. بونك ایچوندر بالاده ساده کفر ایدنلر برکره کفر ایتمش بولنانلر دیه دکل، کفرلری تقرر ایتمش اولانلر دیه ایضاح ایدلمشدر. بونلر کافرلر دیه اوله‌بیلیر.

بورایه قدر، ایکی نقیضه اولان بالقوه ویا بالفعل ایمان ایله کفره نظراً انسانلر آرالرنده واسطه بولونمیان ایکی قسم متقابله تصنیف ایدلمشدر. بوندن صوکره ده تقسیم ثانویده کافرلرك الا مضر جنسی اولان و کفر ایله ایمان جبهه‌سنده دولاشیر کبی کورونن منافقیه توصیف اولنه‌جقدرکه اونلرده؛ کفرِ عناد، بونلره ده علماً ویا عملاً کفرِ ریب دیه بیلیرز. بونلر آیری بر قصه ایله کافرلر قصه‌سنه ربطاً بیان ایدلیور. فقط مؤمنین حقنده درت آیت، قوللری و فعللری بر اولان کفرِ معلوم حقنده ایچونده ایکی آیت انزال بیورلدیغی حالده قوللری فعللرینه کزنده دیه بو منافقیه حقنده اون اوچ آیت انزال بیورلمسه و بو صورتله کافرلر صنفنك آیتلری اون بشه بالغ اولمشدر. و بونده بونلر اولا رسول اللهی ثانیاً مؤمنلری ارشاد ایچوندر.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ ●
يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ اِلَّا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ●
فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللّٰهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ
● وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْاَرْضِ قَالُوا اِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ● اَلَا اِنَّهُمْ آلا
هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلٰكِنْ لَا يَشْعُرُونَ ● وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ اٰمِنُوا كَمَا اٰمَنَ النَّاسُ قَالُوا
اَنُؤْمِنُ كَمَا اٰمَنَ السُّفَهَاءُ اَلَا اِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلٰكِنْ لَا يَعْلَمُونَ ● وَاِذَا لَقُوا الَّذِينَ آلا
اٰمَنُوا قَالُوا اٰمَنَّا وَاِذَا خَلَوْا اِلٰى شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا اِنَّا مَعَكُمْ اِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤُنَ ●
اَللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ● اُولٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا
الضَّلَالَةَ بِالْهُدٰى فَمَا رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ● مَثَلُهُمْ
كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا اَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللّٰهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ

فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ ● صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ● اَوْ كَصَيِّبٍ
مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ اَصَابِعَهُمْ فِي اٰذَانِهِمْ مِنَ
الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ وَاللّٰهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ ● يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ
اَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا اَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَاِذَا اَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ
لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَاَبْصَارِهِمْ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ●

مآل شريفى

انسانلر ایچنده کیمسی ده واردر که الله‌ه و صوڭ کونه ایمان ایتدك دیرلر ده مؤمن دکلدر
● الله‌ی و مؤمنلری آلداتمغه چالیشیرلر، حالبوکه صرف کندیلرینی آلداتیرلر ده فرقنه وارمازلر ●
قلبلرنده بر مرض واردر ده الله مرضلرینی آرتیرمشدر. و یالانجیلق ایتدکلری ایچون بونلره الیم بر عذاب
واردر ● هم بونلره یریوزینی فساده ویرمیك دینلدیکی زمان بز آنجق اصلاحجیلرز دیرلر ●
ها! طوغریسی بونلر اورته‌لغی افساد ایدنلردر بونلر، لکن شعورلری یوق فرقنده دکلدر ● ینه بونلره
ناسك ایمان ایتدیکی کبی ایمان ایدك دینلدیکی زمان «یا بز او سفیهانك ایمان ایتدکلری کبی ایمان ایده‌رز؟»
دیرلر، ها طوغریسی سفیها کندیلریدر، ولکن بیلمزلر ● بر ده ایمان ایدنلرله قارشیلاشدقلری «آمنا»
دیرلر و کندی شیطانلریله خلوت اولدقلری «امین اولیك دیرلر بز سزکله برابرز. بز آنجق مستهزئیز»
● الله اونلرله استهزا ایدیور ده طغیانلری ایچنده بوجالادرکن کندیلرینی سورکلیور ● بونلر ایشته
اویله‌لردر که هدایت بدلنه ضلالتی صاتین آلمشلردر ده تجارتلری قار ایتمه‌مشدر، یولی طوتمشده دکلدر
● بونلرك مثلی شونك مثلنه بکزرکه بر آتش یاقمق ایستدی، وقتاکه چوره‌سنده کیلری آیدینلاتدی
تام او صره‌ده الله نورلرینی کیده‌ریویروب کندیلرینی ظلمتلر ایچنده براقدی، آرتق بونلر کورمزلر ●
صاغیردرلر، دیلسیزدرلر، کوردرلر، آرتق بونلر دونمزلر ● یاخود سماده بوشانان بر یاغمور حالی

کبی که اونده قرانلقلر وار، بر کورلر، بر شمشك وار. بیلدیریملرده اولوم قورقوسیله پارمقلرینی
قولاقلرینه طیقایورلر. والله کافرلری قوشاتمشدر. ● شمشك نرده ایسه کوزلرینی قاپیوره جك
اوکلرینی آیدینلاتیرمی؟ ایشیغنده یوریورلر. قرانلق اونلرینه چوکدیمی دیکیلوب قالیورلر. الله
دیلمسه اولسه ایدی البت ایشیتمەلرینی، کورمەلرینی ده آلیویررردی. شبهه یوقدر که الله هر شیئه قادر، دائما
قادردر ●

سبب نزولی — بو آیتلرك مدینه و جوارنده کی بر طاقم منافقین حقنده نازل اولدیغی متفق
علیهدر. روایت اولندیغنه کوره بونلر اوس و یا خزرج قبیلەلرینه منسوب بعضی کیمسەلر اولوب هم حالی اولدقلری
رئیسلری عبدالله بن ابی بن سلول در. پیغمبریمزك انصاری اولان اوس و خزرج قبیلەلری او زمان
یثرب دینیلن مدینەنك ان اساسلی عنصری ایدیلر که ایکیسنه بردن بعضاً خزرج دخی دینیلیردی. بونلردن
باشقه مدینه جوارنده قریظه، بنی نضیر، بنی قینقاع کبی یهودی قبیلەلری واردی. مدینه ایچنده ساکن
یهودیلرده بولنیوردی. یوك بر پیغمبرك کلمك اوزره بولندیغی علمای یهود بیننده سویلنیور، و مدینه خلقی
آراسنده انتشار ایدیوردی. یهودیلر حضرت موسانك «بکا بکزر بر پیغمبر» دیدیکی پیغمبره، او پیغمبره بکزر
عربجه «الرسول، النبی» عنوانیله انتظار ایدیورلردی. و قرائنه نظراً بونك زمانی کلدیکنی سویلیورلردی
او صره ده عبدالله بن ابی ده کندینی اوس و خزرج ایچنده یثرب حکمدارلغنه نامزد کبی کوروبوردی.
انفس و آفاقده کی بر احوال ایله بحکمة الله تعالی ان اول انتباه کلن اوس و خزرج اولدی. حج موسمنده
مکەیه کیدوب عقبۀ اولاده اوندایکی، ایرتسی سنه عقبۀ ثانیەده یتمش کشی حضرت پیغمبره بیعت ایتدیلر،
اونلك انصاری اولمغه باشلادیلر، شهرده قورتولوب غیبا ایمانه ایتدیلر، حتی بر چوقلری حضرت پیغمبرك
غیابنده ایمانه ایتدیلر. نهایت علیه الصلاة والسلام افندیمز هجرت بیوردیلر. یثرب دار الهجره اولدی
و مدینه یعنی شهر نامنی آلدی. پیغمبریمزك بوراده استقرارندن صوکره کلمۀ اسلام سرعتله اهالی ایچنده
انتشار ایتدی، مسلمانلر و مسلمانلر چوغالدی، عبدۀ اوثان، مشرکینه قارشی قاهر بر اکثریت آلدی. نتیجه

اوس و خزرج ایچنده ایمان ایدنلر بر اقلیت ده واردی. یهود اهل کتاب ایسه ده بالعکس اکثریسی
سائقهٔ حسدله کفرده عناد ایتمش و مع مافیه ایچلرنده علمالرندن عبدالله بن سلام حضرتلری کبی بعض قلیل ذوات
دخی «والذین یؤمنون بما انزل الیك وما انزل من قبلك» مدحینه مظهر اولرق ایمانلرینی
اظهار ایتمشلردی. ایمان ایتمینلر و «ان الذین کفروا» آیتنك سبب نزولی اولان احبار یهود
گیزلی گیزلی جمعیات خفیه رولی اویناپورلردی. بونلر پیغمبره و مسلمانلره خصومت ایتمك ایچون اوبرلرینه
ایمان ایتمینلر اقلیت ایله گیزلیجه اتفاق ایدرك اسلام میاننده اوقدر ده ظاهراً ایمان ایتمش گورونن بر
منافقین زمره‌سی تشکیل ایتمشلردی که بونلرك رئیسلری عبدالله بن ابی بن سلول ایدی. اوزمان الهی ایله پیغمبر
اونلری طانیورلردی و خواص اصحابنده بیلیریوردی. بوسببله بونلرك اسامی وانسابی بیله روایت اولنمشدرکه
تفسیرده ذکرلری معناسزدر. بومنافقین مسلمانلرك عباداتنه و بونه خصوصات دینیه لرینه ظاهراً و دائما
اشتراك ایدرلر و آلتندن ده انتریقه چویرمکه چالیشیرلردی. ثانیاً دقت ایدرکه بونلر ظاهراً موجب کفر
اولان برشی گوسترمکه چالیشیرلر و یالکز ظاهری محافظه ایتدکلرندن طولایی بحکمة الله تعالی جماعت اسلامیه دن
طرد اولونمازلردی. ایشته ظاهراً معلوم اولان کفاردن زیاده بوگیزلی قارشی انضباط اسلامیی محافظه
ایتمك وظیفهٔ رسالتده و اسلامیتده پك اهمیتلی برمسئله تشکیل ایتدیکندن جناب الله بونلر واسطه سیله بالاده کی
اون اوچ آیتی انزال بیوره رق ماهیتلرینی توصیف ایتمشدر.

[وَمِنَ النَّاسِ مَنْ] — ناس، انسانك جمعیدر. اصلی اناس در. یاخود لفظندن غیری
اولرق اسم جمعدر. بعضاً خلق و اهالی تعبیرلری کبی عوام ناس معناسنه ده قوللانیلیر. یعنی ذکر اولنان
کفره دن باشقه انسانلرك بعضیسی ده واردرکه [يَقُولُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ] اللهه و
یوم آخره، اوصوك گونه یعنی آخرته ایمان ایتدك دیر [وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ] حالبوکه بونلر مؤمن
دکلدرلر. — مؤمن اولمادقلری حالده «آمنا» دیه یالاندن سویلرلر. وقت اولورسه پیغمبره ایمان
مع الاکثر قاله بیله آلمازلرده الله و یوم آخره ایمان سویلرلر و گویا بوقدرله پیغمبری تصدیق ایدییورسه کبی
گورونورلر. نیچون بویله یاپارلر؟ بونلر بویله لکله [يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا]

الله و مؤمنلره خدعه یاپمغه قالقیشیرلر، اونلره خدعه یاپمش چیقارلر. الله و مؤمنلر ده خدعه یاپارسه کبی معامله ایدرلر [وَمَا يَخْدَعُونَ اِلَّا اَنْفُسَهُمْ] - بو ده (ا، د، ع) قرائتنده «یخادعون» اوقونور - حالبوکه خدعه‌یی باشقه‌سنه یاپامیورلر، آنجق کندیلرینه یاپیورلر. عاقبت کندیلرینی آلداتمش و یا کندیلرینی آلداتمغه قالقیشمش اولیورلر. کندیلرینی آلداتیورلرده [وَمَا يَشْعُرُونَ] حس ایتمیورلر. فرقنده دکللر. شعورلری یوقده نه یاپدقلرینه خبرلری اولمیور.

خدعه، اساسنده برکیمسه‌نك بیلمدیکی معناسنی تضمن ایدر. و تعریفی: باشقه‌سنه فنالق قصداً سلامت و سعادت ایهام ایدرك بر امر اظهار ایدوب باطننده اونی اخفا ایده‌جك برشی کیزلمکدر.

مخادعه، خدعه مسابقه‌سی، خدعه یاریشی قالقیشمقدر که ایکیسی برده دکل اولسه بر طرفدن یاپیلمسی شرطدر.

نفس، برشیئك ذاتی و کندیسی دیمکدر. روح و قلب معناسنه ده کلیر. عرف شرعده شهوت و غضبك مبدئی اولان قوۀ نفسانیه‌یه ده اطلاق اولنور. بوراده اوکیدر.

شعور، حس ظاهر ایله حس ایتمكدر. یعنی شو آنده حس حالنده اولان و حضوری حافظه‌یه و مقلده تماساً کیرمسه بولنان فقط بر علمدر که ذهولك ضدیدر. ادراکك ایلك مرتبه‌سی، یعنی برشیئك قوۀ عاقله‌یه ایلك مرتبۀ وصولی، ایلك تجلیسیدر. زیرا علم، نفسك معنایه وصولیدر. و بو وصولك بر طاقم مرتبه‌لری واردر که شعور بونلرك برنجیسی یعنی نفسك معنایه ایلك مرتبۀ وصولیدر. او معنانك تمامنه نفسك وقوفی حاصل اولنجه تصور، بو معنی شعورك ذهابندن صوکره تکرار استرجاع اولنه‌بیله‌جك وجهله روحده باقی قالمسنه ده حفظ، بوکا طلبه تذکر، تکرار بولانه وجدانه ذکر نامی اولنور. شعور برحیثیتله علمك اك ضعیفیدر، چونکه ثبات و استنباقی یوقدر. بو سببله علم الله‌ه شعور دینمز. دیکر برحیثیتله اك جانلی بر علمدر. چونکه فی الحال و بالفعل دقیقه بر لمحۀ شهود و حضوردر. و علم الهینك کمالنی آکلاتمق ایچون اك کوزل بر شاهددر «وما امرنا الا واحدة کلمح بالبصر». هر شعور بر برلك ایچنده بر ایکیلکی، ایکیلك ایچنده بر برلکی محتویدر. و بر آنده ایکی شعور اولماز. لکن شمولی برشعور اوله‌بیلیر. و انسانك ابتدا حالنده شعور ایله شعورك مضمونی، شاعر ایله مشعوری تمییز ایده‌مز. قلب کندیسنده زیاده

شعورینه مستقر اولور . و بونك ایچون شعور دها زیاده حواس ظاهره ایله اولان حس خارجه اطلاق
ایدیلیر و حواس ظاهره یه مشاعر دینیلیر . و بونك مقابل نفسك کندنده کی بر اثری شعورینه ده کندنده بولمه
دیمك اولان وجدان نامی ویریلشدر که بوکا حس باطنه ویا شعور باطنه دخی دینیلیر . و طوغریسی حس ظاهر ایله
یالکز حواس ظاهره ایله اولان حس خارج دیمك دکلدر . وجدانده بر حس ظاهردر . مع ما فیه وجدان
دها زیاده بر شعور شعوری دیمکدر . بو حس ظاهر و حس باطنه تعبیرلرنده اضافت ویا صفت مفهومی
مصدره‌سنه کوره تفریق ایتملیدر . حس باطنه ایچین آیریجه بر حواس باطنه جهازی ده ضروری دکلدر . شعور
حالی ذاتی اولدیغی ایچین ، عقل ماورای شعوردن ده اعتبار ایدیلیر و عقل ، مضمون شعورك تحلیل و ترکیبی ایله
نسبی آلیر و بونلری استدلال ایله ضمننده و ماوراسنده علاقه‌دار بولدیغی لوازم و ملزوماته انتقال ایدر .
بناء علیه عقل ، نسبت شعورلرینه باشلار . بونك ایچون ده اونك ایلك قانونلری بطلان ، عینیت ، غیریت ،
تناقضه شعورلریدر : اضافت ده شعورك ایلك قانونیدر . چونکه شعورك حقیقی روح کندیسنك
ویا کندیسنده کی ویا خارجنده کی بر اثرك حضوره تجلیسیدر که بو تجلی اعتباری ویا حقیقی بر اضافتك حاصلیدر .
فقط شعور بو اضافتك کندیسیمیدر ؟ روحك بونلره بر انفعالیمیدر ؟ یوقسه روحك بر فعلیمیدر ؟ دها
باشقه بر شیمیدر ؟ بو نقطه جای نظردر . شعور حقیقی بر لحظه‌ده اولان بسیط بر وحدت شعوریدر . بوده
ابتداء حضور مطلقده نفس بر لحظه تجلیسی ، ثانیاً نفسك کندینه ویا علی الاطلاق خارجه نفس بر انعطافی
ایله باشلار که بو ایکیسنده هانکیسنك مقدم اولدیغی هنوز کسدیریلمه‌یه بر نظریه‌در . دیکر شعورلرده
٢٩٠ بونك اوزرنده یورور . بو حائز اولان نفسه روح ویا ذی روح دینیلیر . شعور مجردی اولا بر نقطه
کبی کلیر و نفسده آز چوق قالیر و قالماسنه حفظ دینیلیر . حفظ بر ذهنی قوتیدر . و بر ماضی قیمتی افاده
ایدر . شعور غیر مستقر ، محفوظاتی مستقردر . بونك ایچون حفظ ذهولده ده اقتران ایده بیلیر .
داوم ماده محفوظات غیر شعوری اولور . بوندن ده آکلاریز که روحده لاشعوری دینیلمسه بیله
غیر مشعور اولان امور و حادثات ده واردر . حافظه‌ده کی اثرك ایکنجی شعورینه تحفظ و تذکر تسمیه
اولنور . و شعورك توالیسی و تواتی قیمتی ده بو سایه‌ده حصوله کلیر . بو صورتله‌درکه شعورلر ترکب

ایدر. تصوره وصور ذهنیه وعلمیه یه قدر منتهی اولور. علمك، عقلك دینلكی بو تركیبلرك بویومسی نسبتنده تداخل وتضاعف ایده‌جك نسبت شعورلرینك متضاعفاً تزایدیده‌در. عقلك بونلر اوزرنده‌كی سیرینه نظر وفكر دینیلیر. اصل علم بو تركیبلرده‌كی صوك نسبت شعورینك واقع نسبته یعنی حقیقته عائد حكم ایلدر. یعنی شعورك مبدئی، موسیقلوك دیدیكی كبی فكرك، عقل وعلمك هدفی ده موسیقیدر. دیمك اولیور كه عقلك بوتون جریاننه مع التوالی متمایز شعور حادثه‌لری قیافت ایدر. بو جریانك آتی عقل، مقرر قلب، حاصلی علم ویاخیال‌در.

عقل فی الحال اولانه شعورك ماوراسنده باشلار، اونك اولیله، آخریله، باطنیله علاقه‌دار اولور. بونلردن باشقه شعور قسماً نفسك خوشلانمه، تكیسمك، منبسط اولمه، منقبض اولمه كبی بر حادثه‌سیله متزاوج اولور كه بوكا ذوق وحس دینیلیر. بو حس دلو بر نقطه قدر بسیط اولسه‌ده ذوقك سببنه بر خارج قیمتی اسناد ایدیلیرسه بر احساس تعبیر اولنور. وشعورك علمی قیمتی بو حیثیتله‌در. برلحظه باقارسك بر كیف وار، بونی دویوورسك، بو كیفه بر شعورك وار. بونی بیلیورسك. فقط بو جهتی برافده، بو كیف نره‌دن كلیور؟ روحك كندیمی یاپیور؟ صرف بر اثر نفسیمی‌در؟ یوقسه خارجی بر سببك اثریمیدر؟ بونلردن هیچ برشی سزمیورسك. یالكز حس حالنده‌سك بو بر سكردر. بوكا بر شعور دینیلیرسه، حسدن عبارت بر شعور دیمك اولور. بالذات علمی هیچ بر حیثیتی یوقدر. فقط بو حسك سببنه آرزوده بر خارجیت ویره‌بیلدیكك، مثلا بر نكه جاریه بر حرارتك، بر حیوانك كوزیكه جاریه بر ضیانك، قولاغكه ایلیشن بر سسك، بر دنكه طوقونانه بر رایحه‌نك اثری اولدیغنی ده سزه‌بیلدیكك آنده بر احساس قارشیسنده بولنورسك، اصل شعور بودر. وبو شعورك شهود دینیله‌جك علمی بر حیثیتی واردر. واینه خارجده قطع نظرله نفسكده‌كی حادثه‌یی برسه برده سنده‌كی بر حادثه، برلر مثلا بر كیف اولارق سچه‌بیلدیكك، یعنی ساده نشئه‌لنكدن فضله برشی یاپه‌بیلدیكك آنده ده بر احساس باطنه، بر وجدان واردر.

حاصلی خارجی اولسون باطنی اولسون، هر حسك بر جهت احساسی، بر ده جهت احتساسی واردر.

سنده

حوانك

ایکیسنه ده حس دینیلیر. فقط علمیت و ادراك اصل احساس حیثیتیله اولانده‌در. و شعورده‌ها زیاده
بونك آدیدر. یالکز ذوقی اولان احتساس حیثیتیله حس دینیرایسه ده شعور و علم دیمك متعارف دکلدر.
بوکا صوفیه حال تعبیر ایدرلر. حال باشقه، حال شعوری نه باشقه‌در. احتساسك موضوعی یالکز «أنا» در
شعور و وجدان دخی «أنا» دن بتون بتون چیقامامات. عقول ایسه ماورای شعورده ده باشلادیغی ایچون
ذات أنا کندینی تعقل ایده‌مز. «أنا» ساده بر شعور ویا وجدان ایله کندینی طانیر و کندینی طانیدیغی
ایچون ده کندینه کلیه احساساتی و کندنده چیقان احساساتی طانیر. فقط بو طانیشك هر لحظه حالنده بر استغراقی
واردر. بو نقطه بالذات «أنا» شعوری بر ذهول کبی بعض غالیرده عقبنده بر توجهه محتاج اولور. و بوکا
ایچونه چوجق کندینی بیلمز دینیر. «أنا» شعوری بولونمادیغی ویا صریح اولدیغی یعنی هپ «بهٔ بهٔ»
دیدیکمز زمانلرده نه خارجده و نه احوالمزده هیچ برشی بیلمیز. بیلدیکمز زمانده ایسه بیلدکمز معلوممزده
مستغرق اولورکه بوکا فنا تعبیر ایدیلیر. دیمك که علم ایچونده «أنا» شعوری کیزلنمزلی. قلب ترصد خارج
و مراقبهٔ نفس ایله اشتغال ایده بیلیر... حسه بو ایکیسی آراسنده کورولور. اخلاقده مراقبهٔ نفس،
علمده ده ترصد خارج کبیدر. ایکیلك ایچنده بر اضافت کبی تجلی ایدن شعور حادثه‌سنی حرکت و اهتزاز
و انطباع مادی حادثه‌لرندن فرق و تمییز ایده بیلن روح، سر قلبه آشنا اولمایانلرده قلب و روح دینه‌جك
یرده دماغ دیرلر دورورلر. کوز ایله فوتوغرافی، قولاغی فونوغراف، آغزی بر کیبی فلته ایتیر، دماغی
بر کتبخانه اولسون. اونی اوقویابیله کیم؟ بونی آرامازلر. ایشته «و ما یشعرون» بو حقیقتی کوستریور.

منافقلرده کی بو خدعه‌کارلغك سببی نه‌در دینیرسه [فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ] اونلرك
قلبلرنده یعنی قلب روحانیلرنده هیچ کورولمدك بر مرض معنوی و اخلاقی واردر. — مرض،
بدنی مزاج صحیحندن انحراف ایدرك موازنه‌سی بوزلان و وظیفه‌سی مطلوب وجهله یاپاماسنه سبب اولان
بر حالت عارضه‌در. فقط مادیاتده قوللانیلدیغی کبی معنویاتده ده دخی قوللانیلیر. صحت اصل، مرض طاریدر.
فطرت اولی ده هر قلب صحتده‌در. لکن بونلر قلبك حفظ صحه‌سنه باقمامشلر. قلبلرنده بیوك بر مرضه مبتلا
اولمشلردر. بوراده مرضده کی تنوین، تهویل ایچوندر. دیمك هائل بر مرض وار، بوتون اخلاقسزلغك

مفسرینك

سببی اولان بر مرض وار. بو مرض بالروایه و بالدرایه تفسیرلرك و بالخاصه اسلاف مفسرینك بیانی
وجهله عقیده سزلك مرضی، شك و شبهه، قوشقو مرضی، حاصلی مرض ریب و نفاقدر. بتون بونلر سوء نیتدن
باشیدر. بوكا مبتلا اولان نفس، حتی ظن ایمانه، اللهده شبهه ایدر، اللهك ارزنده شبهه ایدر، اللهك
لاریب فیه اولان كتابنده شبهه ایدر، اللهك پیغمبرنده شبهه ایدر، اللهك خالص مؤمن قوللرنده و اونلرك
مستقیم اولان افعال و حركاتنده شبهه ایدر. هرشیئده شبهه ایدر، حتی كندنده شبهه ایدر. بیلكنك قیمتی
قالمامشدر. لكن بونلر شعورلرنده ده هیچ چیقماز، نظرلرنده هپ حقیقت كندلرنه عبارت كورونور.
بالفعل كندیسی ریب و شبهه ایله مشبوعدر، قیاس نفس ایدر، هركسی و هرشیئی شبهه‌لی كورور، یرلر، كوكلر
اغاجلر، طاشلر، حیوانلر، انسانلر، الله، پیغمبر هپسی اونی الداتیور ظننده در. سوء ظن ایله طولار.
هرشیئدن قوشقولانیر. فقط بتون افعال و حركاتیله یه كندیسنه قارشی كندینی تكذیب ایدر. ذوقنه، كیفنه
شهواتنه اوقدر مجبولدركه اونلرده هیچ شبهه ایتمز، عجبا بونلرك اصلی وارمیدر، بونك صوكی نه اوله‌جقدر؟
دیمز. هپسنه آتیلیر، صارلیر، اونك ایچون حمد و خیر هیچ، ذوق هرشیدر و هرشی كندیسیدر.
اونی ریب مرضی ایچنده بیلك دردی، كبر، حرص جاه، سودای ریاست صارمشدر. بونك ایچون ایمانسز
ایكن ایمانلی یم ظن ایدر، آلداتیجی، خدعه یاپیجی، انتریقه چویریجی درایت و موفقیت تلقی ایدر.
مؤمنلر مؤمنه، كافرلر كافر كورونور. بتون بونلری نه مجبوریتله یاپدیغنی دوشونمز. بویله یاپمسی
بتون اوغراشدیغی بو شیئلرك كندیسنه باشقه بر موجودیتله منعكس بر تقلیبه اولدیغنی فرق ایتمز.
آراده بویله خدعه و عداوت یرینه بر محبت كلیه تأسیسی ایچین صمیمی اولمه چالیشمق كندیسی ایچون ده انفع
اولدیغنی ادراك ایتمز. بونلر دنیانك نعمتلرینه مغرور اولسه‌لر یه ایكنه‌لی بشكده كبی یاشارلر. مرض ریب
و نفاق بویله منزعج برشیدر. او منافقلرك قلبلرنده ایشته بو مرض واردر. و هر مرض طبع المادقجه
قابل تداویدر. بونلر ایسه بو مرضی تداوی ایچین كلمه اولان دینه حقه صاریلمازلرده اوندن ده
قوشقولانیرلر.

مجلوبدر

[فَزَادَهُمُ اللّٰهُ مَرَضًا] بناءً علیه الله تعالی بونلرك مرضنی ارتیرمشدر. شویلكه

الله تعالی انسانلردن، انسانلر ایچنده عربدن، عرب ایچنده قریشدن، قریش ایچنده بنی هاشمدن
محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبد مناف بن قصی بن کلاب بن مره بن کعب بن لؤی
ابن فهر بن مالک بن نضر بن کنانه بن مدرکه بن الیاس بن مضر بن نزار بن معد بن عدنان اسم و نسبیله
بر پیغمبر گوندرمسه، و اوکا لاریب فیه بر کتاب انزال ایتمسه، و اوده طوغوب بیودیکی مکه‌ده بر اقچیوب
بوتون دنیایه قیامته قدر نشر نور ایمان ایچون بویله، بونلرک بولندقلری یره گیتمسه و انسانلر یاوریق
اوکا ایمان ایدرک بر جماعت عظیمه تشکیلنه باشلامسه، اگر بویله قالسه‌یدی طوغریلغی تعمیم ایدیورلر،
ظلم حقلرده، صراف مستغنیدن باشقه بر شی ابسته مییورلر، اقویانک ضعفایه تسلطنه میدان ویریورلر
حمه دیلدیمی خاطر کوکل طانیمایورلر، هرکس ساده‌ی طوتیورلر. تغلب ایله انسانلردن انتفاع یاساده
دالاویره یاساده، رشوت والتماس یاساده، فحش و فجور یاساده، زلزله‌لر یاساده، بونلردن باشقه
وظیفه‌لر، فریضه‌لر، مجاهده‌لر منتظم صورتده منتظم وقتلرده چالیشمه‌لر، اوغراشمه‌لر، زلزله‌لر
وار، آچ قال، صبر ایله فضیلت صاحبی، طوغرو اول، شهادت ایله فضیلت صاحبی، یوقسه ظالمه، ذوقکه
اسیر اول، اللهدن باشقه معبود طانیما و انجق اونا یاردم ایسته، بر اولوردی؟ بو حال ایله عبدالله
ابن ابی ابن سلول کبیلرک حکم ایلیغه فصل استناده قالیر؟ نه ربانلرک تجارتی فصل دونر؟ الله وحیی
یاه‌جبغی بو ییدی؟ بو تمادی دکل بر دونانده دیورلر، آرتق اورصه صرظ فابه بونلرک قبلریه
طبع اولنیور، بر طبیعت ثانیه اولیوردی کیت کیده آرتیور، اونلرده بویوندن الله دشمننده محارعیه
باشلایورلر.

مرصه، بدنک مزاج صحیحندن انحرافی و وظیفه‌سنی مطلوب وجهله یاپامامسنه سبب اولان
بر حالت عارضه‌سیدر. که ریب، ایمانسزلق، اعتقادسزلق ده انسانده اصل دکل تالیدر، و مرضی بر حالدر.
هر چوجق طوغارکن ایمان و اعتقاد فطرتیله طوغار، شبهه نه در طانیماز. بونک ایچون حسن اعتقاد
ایمان بالله فطریدر. بو فطرت اصلیه انسان ایلیده شبهه یه دوشمسی ایچون دکل، شبهه‌لری آتمسی
طریق حقی بولمسی و تدریب طریقیله ده ایمانی طبیعت ایدنمسی ایچون ویرلمشدر. بنا علیه قلبلرده کی بو مرضه

جبری دکلدر. بونی بالایه کندرلاه تجربه‌ده نفسلرک قدرت صحیحه‌یی کوزتمه‌سی، حفظ صحت قبله باقماسی، ارادسه اخلاقی‌یی تدارک ایتمه‌سی، حاصلی ذوقده حسن جهوده‌یی دوشمه‌سی و هرشیده کندینی و کندی ذوقنی کورمک ایسته‌مسیدر. بعضی انسانلر تجربه‌ده بونی تماماً بولامایجق خطالر، اصابتسزلکلر واقع اولدیغنی کورنجه کندیسنک عینه حمده اولمادیغنی تقدیر و کندینه اول حقه ایمانله ایده‌جک یرده قدرت اولدیغی آلداندیغنه قائل اوله‌رق هرشیده شبهه ایتمه‌یه باشلارلر. و بو شبهه ایله مجادله ایدرک حقی کورمک و جریانده وجود کندیسنک دکل حمد تعالانک حکمنده بولندیغنی تسلیم و کندیسنک الوهیتی بر وظیفهٔ عبودیته محکوم اولدیغنی اعتراف ایتمکه بیلک سوداسی و ضعف اراده‌سی مانع اولورده ریب و شبهه‌یی اساس اتخاذ ایدر. و بو صورتله آنجق شبهه‌یه اعتقاد ایدر و شبهه کندیسی ایچون هم طبیعت و هم غایه اولور. و خیرنامه‌ده هرکسه اونی توصیه ایدر. بو جهتله ریبیه و سوفسطائیه بیله بر اعتقادک اسیریدرلر: ریب اعتقاد. بو اعتقادده ثابت بر «أنا» یوقدر. تناقضه حصولسی اولانده بر تکرسیال بر أنا خیالی، بر أنا اشتیاقی، بر أنا دردی، یعنی هیچ کیزلنمک ایسته‌ین بر بیلک دعواسی، انانیت غرور کاملسه واردر.

فنه و فلسفه نقطهٔ نظرندن ایمان حمده، هم فطری و هم تدریجیدر. فقط ریب اعتقادی یالکز تدریجی یولده‌در. ریب اعتقادینک بویله تدریجی و تجربی کورونه حصه‌سی بو کیبیده اعتقاد و ایقان حقنده بر قورشقو تلقیه ایدر. کتاب، دین باعتلانقدن حذر ایدرلر، استدلال، استنتاج، عقل و منطقه استخفاف ایله باقارلر. بوکا معارضه ایچون تدریب، تجربه، استقرایی نجه مدلل ایسترلر. کویا بونلری شبهه‌نک، اعتقادسزلغک برهانی ایمش کبی ایلری سورلر. بو وسیله ایله حیات آرامی اولملی، حیات کبی هر کونه دکیشملی، حیاته هیچ بر نوع تعصب ایتمه‌ملی دیرلر، بر سیرت اخلاقیه تعقیب ایده‌ن نجیبلی ایمانده و اعتقاد صاحبلرینه مع الاطلاق محدود فکرلی، دار قفالی آدملر نظریله باقارلر. بیلمزلر که محدود فکرلر، یالکز حالا باعتلانمزلر و اونلر اوکنی و آرقه‌سنی کورمه‌ینلردر. بیلمزلر که تدریجی تجربه‌نک، استقرانک غایه‌سی ده شبهه دکل طبقی استنتاج کبی شبهه‌دن قورتولمه، بر اعتقاده

ایرمکدر. بیلمزلرکه ذوقک حکمتی فانیاته بوغولمق، هیچلره اسیر اولمق دکل، ابدی بر وصال حقه بر علم معرفت ایرمکدر. بصیرتی طویلیانلر ایچونده کلیدن جزئی‌یه، مبدأدن منتهایه، منتهادن مبدئه استنتاج ایله استقراء ربی سیلک ایچونده عقلک یکدیکرینه تناظر ایدن اول و آخرک وحدتی کوسترن ایکی شاهدی، ایکی طریق متناظردرکه ایکیسنک حاصلی، اول و آخری اعتقاد حقدر. ذوق وجدان بر اعتقاد ایله حقه آچیلان بر نقطهٔ شعوردر. حقه فطرت ایمانی ایله طوغان، بو ایمان ایله طریق تجربه‌دن طوغریلکی، حقه ایمان ایله بول، اوکا رجوع ایت. ایشته سعادت اسلام، ایشته قلبلرده مرضی اولمیانلرک خدعه یاپمیه ایسته‌دکلری نور هدی.

لکن اونلر بو مرض ایله و بو مرضک ازدیادیله قالدیقجه [وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ] اونلر ایچون آخرتده وحتی دنیاده بیله مؤلم، غایت آجی بر عذاب ده واردر. بو عذاب بالخاصه [بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ] — (اوچک جمیع) قرائتنده تکذیبدن «یکذّبون» اوقونور. — یالان سویله‌مکلری ویا طوغریی یالانه عدایتمه‌لری سببیله‌در. بونلر مستمرّاً یالان سویلرلر، ایمانلری یوقکن ایمانمز وار دیرلر کبی دائما اکری‌یی طوغری، طوغریی اکری کوستررلر. عذابلرینه سبب ده بالخاصه بودر. چونکه یالان اولا دنیاده بیوک بر وجدان عذابنه سببدر. یالانجیلر صو اوستنده بر یوسنه کبی چالقانیر و هر لحظه بر ایکنه‌لی بشیکده یاتیور کبی یاشار. کرچه دنیاده بونده بر اعتیاد اولور واو عذاب کیده کیده بر نوع عذوبته منقلب اولور. اونی عادتا قاشینیر. مع مافیه بو قاشینتینک طادی بر اویوز خسته‌لغنک قاشینتیسی کبی قاناتان، بوغوجی المرله قاریشیق بر طاددر. لکن بونک و بو یالانه اعتیادینک آخرتده‌کی عذابی بسبتون بشقه‌در. چونکه یالان سویله‌یه سویله‌یه قلب متمادیاً انطباعات کاذبه ایله قاپلانیر. روح آرتق بونلره طالار. حیات روحیه بر عالم اوهام، بر سامهٔ بطلان اولور قالیر. نور حق اورایه آره صره یانار دونر بر یلدیز بوجکی حالنده کورونن بر فنار کبی کلیر. آرتق او قلب دیدی کوزلری، قولاقلری نفع و ضرری، خیر و شری سچمز اولور. کاه دیر ضرره قوشار، خیر دیر شره قوشار، کلستانی آتش کورور قاچار، آتشی جنت صانیر آتیلیر. دیرکه رحمت حق ایله آراسنده قالین بر سور چکیلیر.

وفقط بو سورك آره سنده آچیلیر بر قاپیسی بولنور. او آچیلیرسه نور، رحمت، رحمت وسعادت اوراده
ها ها ایمه نمك ایمویه کورونور. وقاپانیر «سور له باب باطنه فیه الرحمة وظاهره من قبله
العذاب» نهایت بر قاپانیر، بر دها آچیلماز اولور. او زمان ظلمت بظلمات ایچنده الى الابد حسرتله یانارلر
سوزنك بیلمز قاره بر آتشه ایله یانارلر. بر آیتده «فزادهم الله مرضا» بیورلدیغی کبی دیگر بر آیتده ده
«فاما الذین فی قلوبهم مرض فزادتهم رجسا الى رجسهم وماتوا وهم کافرون» بیورلمشدرکه
رجسه ایله جسکنك مناسبتلری ده درکاردر. ونوبتله بونلر قوانین الهیه در. ایمانه ایله فازانیر،
ایمانه ده یانار یانیلیر.

بو منافقلری تشخیص ایده بیله جك وعذابلرنده اسباب مشدده اوله جق نفاقلرینه تفرع بعضی
اوصاف سیئه لری دها واردر. شویله که:

[وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِى الْاَرْضِ] بو آیت بالاده کی «یقول آمنا»یه
معطوفدر. بونلره شویله بویله مفسدلك یاپمیك، فساد چیقارمایك، اورته لغی افساد ایتمییك
دیه تنبیه ونهی عن المنکر یاپیلدیغی زمانده [قَالُوٓا اِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ] خایر بز مفسد دگلز،
مصلح آدملرز. افساد دگل یالکز اصلاح واصلاحات یاپان کیمسه لرز دیمکده درلر. بویله دیمشلردر
وبویله دیرلر. — بالخاصه ابو السعودك دخی ایضاح ایتدیکی وجهله بونی دیرکه یاپدقلری افسادی
انکار ایله اورتمك ایسترلر. بونده اصل مقصدلری ایسه یاپدقلری شیلرك افساد دگل محضا اصلاح اولدیغی
ادعا ایتمکدر. چونکه بونلر حق وحقیقتی نه مدرکلرنده ونه حسلری ایسه مدرکلرنده بونلری دوزلتمك
صانیرلر. یر یوزینك فسادی، عباد اللهك احوالنی بوزمه، کرك معیشتلرینه وکرك آخرتلرینه شمولیله
ایشلری چیغیرندن، استقامتلرندن چیقاراراق فتنه لر، حربلر. افساده بونلر وبونلره باعث اوله جق
شیلری احداث ایتمکدر. منافقلرده بویله یاپیورلردی، مؤمنلرك ایچنه قاریشیورلر، اسرارلرینی
کافرلره افشا واونلری اهل ایمان علیهنه تشویق ایدیور، انسانلری طوتوشدیرمه، مؤمنلری بونلره
اغرا ایتمك ایچینه فرصتلر ایجاد ایتمك وفرصتلردن استفاده ایلمك کبی شناعتلر یاپیورلردی. مؤمنلره

بونلر تيقظلريله كوزده ده فاجعه‌يى سزيورلر، غفلت ايتميورلر ونهى عن المنكر وظيفهٔ دينيه‌سنى ياپيورلر،
صورت مناسبه ده نصيحت واخطاراتده بولنيورلردى. لكن منافقلر نه نصيحت ديكلرلر، نه ده ديكلتمك
ايسترلر. بونلره قارشى «انما نحن مصلحون» ديرلردى. سوزده بونلرك بالاده يا كلمه اصلاحجيلق دعواسنه
اينانسينلرمى؟ ايشته جناب حق بونلرى شو تنبيه ايله تنوير ايديور:
[أَلَآ إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلٰكِنْ لَا يَشْعُرُونَ] اى اهل ايمان! صاقينكز آلدانمايكز
اويانيكز طوروكز، بونلر مفسده‌يه كروهلك كنديلريدر، كروه مفسده‌يه ديكلرى آنجق بو قسم كيمسه‌لردر.
بو محقق. لكن بونلر بويله اولدقلرينى حس ايتمزلر. بو بارهده شعورلرى اولمازكه. بونلرك بوكونه شعورلرى
اولماديغى كبى ياريده ده يوقدر. — ديكيا، مرض قلب، مرض ريب اونلره هر شيئى معكوس كوسترير.
[وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا كَمَآ آمَنَ النَّاسُ] برده ساده لاف ايله مجرد الله ويوم آخره
ايمان ايتدك ديمكله ايمان اولمز حقيقى اخطار ايدلك وامر بالمعروف ياپلمق ايجون بونلره «شو ناسك
شو تام انسانلرك ايمان ايتديكى كبى پيغمبره واوكا انزال اولنانه واوندن اول انزال اولنانه ده حق ظاهراً وباطناً
قلباً ولساناً ايمان ايدكز» دينلديكى زمان [قَالُوا أَنُؤْمِنُ كَمَآ آمَنَ السُّفَهَآءُ] بز او
سفيهلرك، بو لارك ايمان ايتديكى كبى ايمان ايدرميز؟ ديرلر، مساواته راضى اولمازلر.

لغةً سفه، رأى وروشده خفيفلك ويونقلق كه عقل نقصاننه نشأت ايدر. يعنى اوچى
بر لاعبه وار ايله خفيفلك، فكرسزلك، تمكنسزلكدر كه مقابلى آغر باشليلق، تام عقلليلقدر. شرعاً
عقل ودينك مقتضاسى خلافنه حركتدر كه مقابلى رشد وسداددر. لسانمزده سفاهت ده بو معنا مستعملدر.
حاصلى سفه وسفاهت رأى وفكرده هوا وهوسه تابع اولوب، عقل ايله دكل ذوق ايله حركت ايتمكدر. بوده
يا اساساً بلاهتدن ويا عقل حكمنى قالدره اعتبار ايله بر بلا حالنده اولمقدن نشأت ايدر. بناءً عليه
منافقلر حسب الاساله بونى بر بلا معناسنده قوللانيورلر. عجبا منافقلر بونى سويلركن اعلان كفر ايدرك
نفاقدن حقيقت ايچيقه يا قادر اولمايورلرمى؟ امام واحدى بوكا جواباً «بونلر بو سوزى سوزنداز اسرى
دكل آرالرنده اظهار ايديورلردى. جناب الله بونى خبر ويريور.» ديمشدر. لكن بو ظاهر سياقه مخالفدر.

چونکه اذا «قیل» ایله «قالوا» نڭ جمله زماننده وقوعنی اقتضا ایدیور. «توکلدن نه بویله دیه‌لم»
دیمك ده خلوف فقط هدر. طوغریسی بونڭ سوڭ تام منافقجه ایکی یوزلی، توریه‌لی بر سوز اولدیغنده
بز سفها کبی ایمان ایدرمی‌یز تعبیرینك بر محمل صحیحی ده ممکندر. بناءً علیه بونی نصیحت ایدنلره قارشی سویلدکلری
زمان ده قطعی بر املاء کفر بایسه اولمیورلر. بورده منافقلغك وکفر منافقانه‌نڭ بر نوع مخصوصی
اولیورکه «واسمع غیر مسمع» دیدکلری کبیدر.

یالڭز منافقلر «ومن الناس» دیه انساندن ده صایلدیغی حالده، بوراده «کما
آمن الناس» دیه انسانله مقابل طوتولیور، اونلر ده آیرد ایدیلیورکه بونده نه کوزل نکته‌لر واردر:
منافقلر ناس ایله مساواته راضی اولمیورلر وکندیلرینی مافوقده دوشنور، عقللی بر صنف تمایز فرصه ایدیورلر
وبو نقطه ایله اونلره خدعه ایتمکه جرأت ایدیورلر. «آمنوا کما آمن الناس» تقابل وتشبیهی ده اونلرڭ
بیلکه دیکلری ناسڭ اونلردن ده‌ها کماللی اولدقلرینی وکندیلرینك ده اونلر کبی ایمان ایدرك نائل مساوات
اولملرینی وبویله اولمسی کندیلری ایچین تدلی دکل ترقی اولدیغنی آکلاتیورکه بونلره «سز هنوز انسان
دکلسکز انسان اولیکز» مآلنده بر اخطاری تضمن ایدیور: منافقلرده جواب اولناسی تحقیر ایدیور
ودیلر دیور. مساواته راضی اولمیورلر وبویله یاپارکن هم بو طریقده اللهك کندیلرینه افتتاح ایتدیکی
حالکلرینی تصدیقه ایدیورلر، هم ده ایمان خصوصنده کندیلرینه بر صحه تمایز ویرلمه دیکنده طولایی مساوی ایمانی
تکلیفنی رد ایدیورلر. فقط صراحةً «بز ایمان ایتمیز» ده دیمیورلر. کندیلرینك خصوصی وباشقه بر ایمانلری
اولدیغنی وا اولمسی لازم کلدیکنی ایما ایتمك ایستیورلر. ناس نظرلرنده احمق، بدلا اولیور. بونڭ ایچون
جنابحق یوقاریده «ومن الناس» دیه علی الاطلاق ناسدن صاییور. بوراده ده ناسڭ کمالنی
کوستره‌رك منافقلری کندی اقرارلریله انساندن ده صایمیور.

فی الواقع لسان عربیده ده «الناس» تعبیری مقامنه کوره کاه تعظیم وکاه تحقیر معناسنی افاده
ایدر. دیمك که ایمان خصوصنده منافقلرڭ، اهل ریبك صایلمه‌ز قطعاً لکن مخصوص، ایمانڭ انسان ایچون بر
دوز اوله‌مسی وبناء علیه صحه سنی یالکز الجام عوام ایچون قوللانیلمسی نقطه‌سنی طوتیلیور. وبونڭ ایچون

کافرلر برابر یاشامق استدیگی گوردکلری زمانده ایمانک لاقیردیسنده بیله حیص بیص ایدیلر . مؤمنلر ایچنده
یاشامغه مجبور قالدقلری زمانده ده ایمانده بحث ایدرلر . لکن خواصک ایمانیله عوامک ایمانی آراسنده
مقدوری بر فرق ونهایت بولنه‌جغی دعواسندن فراغت ایتمزلر ، حال بوکه دین اسلامک تکلیف ایتدیگی
شرط ایمانده ، حق وحقیقتک ال عمومی وال کلی اولان خطوط اساسیه‌سی اولدیغی ایچون اصل ایمانده و شرائط تصنیع
خواص وعوام فرقی موضوع بحث اولماز . بو فرق ده ایمانک اعمالنده و مراتب کمالنده موضوع بحث اوله بیلیر .
مبدأ اکلیه سیادات باشقه ، بونده ترقی مسئله‌سی ینه باشقه‌در . حال بوکه اهل ریب ، اساس ایمانی ، صافیت قلبی
اخلاصی بر لاوه تلقی ایتدکلرندن مؤمنلره آلدانمغه مهیا ، ساده دل بلهلر گوزیله باقارلر . فقط
الله تعالی بویوریور که : [أَلَآ إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَآءُ وَلَٰكِن لَّا يَعْلَمُونَ] شونی محقق بیلکز که
سفها ، بله ، ابتحه او منافقلرک کندیلریدر . لکن بیلمزلر . — گرچه اونلر کندیلرینی ، علم وعرفانله
هرکسدن ممتاز گورمک ایسترلر ایسه ده ، اونلرک علم ایله مناسبتلری یوقدر . علم بر ایقان ایشیدر .
هدا استقباله عائد اولدیجه علم ، ایقانی بر منظوره و استنتاج ایشیدر که باشی ایمانده‌در ، غایه‌سی وصال حقدر .
اونلر ایسه باشده نهایه ریب ایله مشبوعدر . بو قاریه منافقلرک اولا « مایشعرون » نفی حال ،
ثانیاً « لایشعرون » نفی استقبال صیغه‌سیله حس وشعورلری ، بوراده ده « لایعلمون » دیه علملری
نفی اولونمشدر که بونده هم مبدأ وغایه اعتباریله ذم وتوبیخ نقطه‌ئ نظرندن تدریجی بر ترقی واردر که تأییدجه
ایله متناسبدر . هم ده علم ایله شعورک موضوع فرقلرینه اشارت واردر . دیه و ایمانده ، سفاهت
وعدم سفاهت مسئله‌سنک ساده‌جه حس وشعور ایله دگل علم ایله علاقه‌دار اولدیغنی افاده ایدیور .
بو منافقلرک مؤمن اولمادقلری واخلاقاً نه قدر دوشکون اولدقلری شونکله داها
اکلاشیلیر : [وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا] برده بونلر مؤمنلره راست گلدکلری
زمانده علی الاطلاق « آمنّا » دیرلر ، بولاخنده ایتدکلری مؤمنلره یالتاقلانیر ، یوزلرنه خلوص صالیره
رائیلک ایدرلر [وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ] کندی شیطانلرینه ، کیزلی سفادلرلرینه ، کیزلی
مجلسلرده کندیلرینه کیزلی کیزلی فتنه وفساد درسی ویرنلره شمرد ، حیثیت ، شیطنت استادلرینه تنها چ واروب

خلوته چكلدكلرى زمان ده [قَالُوٓا اِنَّا مَعَكُمْ] بز هر حالده سزكله برابرز ، بوندن ايسه اوليكن ديرلر . شيطنتده برابر اولدقلرينه اقرار ايدرلر و مؤمنلرده قارشى يا پدقلرى مماشاتك قوشقولانماسين ديه سؤال مقدره جواب مقامنده شونى ده علاوه ايدرلر : [اِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤُنَ] شبهه يوقدركه بز باشقه دكل هپ مستهزئ قالميز ، هپ بويله استهزاء ، آلاى ايدر طوروز ديرلر و اخلاقسزلقلرينه افتخار ايدرلر . — صداقت عرض ايدركن خيانتلرينى ، شجاعت عرض ايدركن سرقتلرينى سويلرلر . ايشته علم و عقائدده استخفاف و استهزانك موجب كفر اولمسى حقنده‌كى قاعده‌ء حكميه بو آيتك مضمونيدر . انما

روايت اولنديغنه كوره عبدالله بن ابى يارانلريله بر كون بر سوقاغه چيقمشلر ، صحابه كرامدن بر قاچ ذاتك قارشيدن كلمكده اولدقلرينى كورمشلردر . ابن ابى ياقيننده‌كيلره « باقيكز بن شونلرى بولارى باشيكزدن نصل صاوارجغم » ديمش و ياقلاشدقلرى زمان همان حضرت ابى بكرك الينى طوتمش « مرحبا سيد بنى تيم ، شيخ الاسلام ، رسول اللهك غارده ثانيسى اولان ، نفس و مالنى رسول الله يه بذل ايتمش بولنان حضرت صديق » ديمش ، صوكره حضرت عمرك الينى طوتمش : « مرحبا سيد بنى عدى ، دينده قوى ، نفس و مالنى رسول الله يه بذل ايتمش بولنان حضرت فاروق » ديمش ، صوكره حضرت عليك الينى طوتمش « مرحبا رسول اللهك عمجه زاده‌سى ، بتون بنى هاشمك سيدى » ديمش و ايشته او زمان بو آيت كريمه نازل اولمش . دها تفصيلى ديكر بر روايتده حضرت على « يا عبدالله ! الله دن قورق منافقلق ايتمه ، چونكه منافقلر شر خلق اللهدر » ديمكله « مساعده ايت يا ابا الحسن بنم حقمده بويله‌مى سويليورسك ، والله بزم ايمانمز سزك ايمانكز كبى و بزم تصديقمز سزك تصديقكز كبيدر » ديمش و آيرلمشلر . عبدالله بن ابى آرقداشلرينه « نصل يا پديم كورديكزمى ! ايشته سزده بونلرى كوريجه بويله يا پيكز » ديمش . اونلر دخى « صاغ اول ، سن بزم ايچمزده بر حيات اولدقجه هپ بويله خيرلى استفاده‌لر ايدرز » ديه كنديسنى مدح و ثنا ايتمشلر . مسلمانلر ده واروب حضرت رسالته خبر ويرمشلر و عقبنده بو آيت نازل اولدى » دخى ديلمشدر . بو روايته كوره « آمنا » ديينلر اساساً ابن ابى بن سلول

اولیور. و بو سوزلر آرقداشلرینه ده تمثیل ایدیلیور. بالاده «ومن الناس من» دیه بعض صورتده
باشلانماسی ده بونی ایما ایدیور. فقط آیتده بونلرک هپسنک برابر واروب تنهاده، خلوتده کوروشدکلری
شیطانلر، شیطنت معلملرینک بونلردن و ابن سلولدن باشقه و بردن زیاده بر جمع اولدیغی تصریح بیورولمسی
اولمسی و «انا معكم»، «انما نحن مستهزؤن» فقره‌لرینک صورت سوقی، بو شیطانلرک
کرده منافقینک آرقه‌سنده و اونلردن خارج و فقط اونلره کیزلی بر علاقه‌سی حائز خفی بر تشکیلاته دلالت
ایتدیکی آشکاردر. آیت کریمه حادثه‌نک دها دریه، دها کیزلی منبعلرده جریان ایتدیکنی کوستره‌رک
رسول اللهی و اهل ایمانی تنویر ایتمشدر. بونک ایچوندر که بعض یرده، بو شیاطینک رئیس منافقیندن
باشقه رؤسای مشرکین و احبار یهوده اشارت اولدیغی نقل ایتمشلردر.

شیطان — شیطان، هر هانکی بر تمرد یعنی آزغینلقده، شر و خباثتده فوق العاده بر
تمایز و صنف و اشباهندن خارجه چیقمیه شریر، عنود معناسنه بر اسم جنسدر که کرک انسانلردن، حیوانلردن
بیلدیکمز مخلوقات ظاهره‌دن و کرک سائر مخلوقات خفیه‌دن عادتا روحیه بولنان خبیثلرده اطلاق
اولنور. انسان شیطانی، حیوان شیطانی، جن شیطانی دینیلیر. نته‌کیم قرآنده شیاطین انس و شیاطین جن
تعبیرلری ایکی دفعه کلمشدر. انسانلر کورونور. فقط اساس خباثت و شیطنتی کورونمز، آثاریله بیلینیر.
بنا علیه انسان شیطاننده بیله شیطانلغه باز خفیدر. بونک ایچوندر شیطان اسمی کیزلی بر قوت خبیثه، بر
روح خبیث ملاحظه‌سنه راجع اولور. و شیطان انس شیطان جنه مربوط دیمکدر. ملکک مقابلی اولان
شیطانلر جنه یعنی کیزلی شیطانلر، بعضی فلاسفه‌جه ملکلر مجردات معنویه اولرق ایضاح ایدیلمه‌دیکی ده بونلرک
مادی حیثیتی ده انکار ایتمک دوغرو اولمیه‌جغندن بونلر خبیث اولان مادی قوتلری دخی علاوه ایتمک
ضروریدر. و اصل سنتک ایضاحی بویلدر. بو صورتده شیطان اسم جنسی، بالخاصه عرفی اولان
ارواح و قوای خبیثه‌یه اسم اولمشدر که خلقتده هر جنس بر فرد اول ایله باشلامش اولدیغندن شیطانلر
دینلنجه بو جنسک باباسی اولان او فرد اول یعنی ابلیس خاطره کلیر و او زمان اسم خاص کبی اولور. شیطانه
لسان فارسیده دیو دینیلیر که بو کلمه عرب دولاشمه عکسنه اکه معناسنه دیو اولمشدر. ائمه لغتک

بیانه كوره شیطان كلمه‌سی مفهوم نقطهٔ نظرندن بر معناء وصفی ده جائزدر. و بونك اشتقاقنده ایكی قول واردر. بریسی سیبویه‌نك دیدیكی كبی اوزاقلق معناسنه «شطن» ماده‌سندن (فیعال) وزننده‌در كه بعید، اوزاق دیمكدر. اوندن ده اوزاقلغه لازم كلیر. دیكری احتراق و یا بطلان معناسنه «شیط» ماده‌سندن (فعلان) وزننده اولمسیدر كه یانمق و باطل دیمكدر. فی الواقع شیطان ده بویله‌در. بو صورتده كلمه علَم اولدیغی ایچین منصرف اولمشدر. شطن ماده‌سنك لسان عربیه‌دن غیریده ده بولندیغی موضوع بحث اولیور. بنا علیه شیطان بر اسم جنس‌در. بوندن شیطانك جن جنسی تبادر ایتمكله بر شیطان انسه دخی حقیقت اولهرق اطلاق ایدیلیر وحتی حیوانه بیله. نته‌كیم حضرت عمر شاه‌نشینلرنده بر آته بینه‌رك بولنمشلر ایدی، بینوب بینمز آت حالیله یایمه باشلدیغندن همان اینمش و بو بر شیطاندر چنده ایدیكی بویورمشدی. بو آیتده ایسه انسان شیطانلری اولدیغنده بعضیلرك اختلافی كورولیور.

بو یدی آیتده منافقینك ماهیتلری، حالات روحیه‌لری، اوصاف و شنائع ثابته‌لری كمال بلاغت ووجازتله ذكر ایدیلرك اخبار بیورولمشدر. باشده‌كی «ومن الناس» آیتنك مضمونه ناظر اولوب اڭا هر جهت تفصیل و ایضاح ایدن بو یدی آیت ایسه اونلرك بتون روحیتلری كندی اقرارلریله ایكی كلمه‌ده خلاصه ایدرك كوستریلیورمشدر.

شبهه یوقدر كه بو شناعتلری ایشیدنلر درحال غیظلری قاباریر، و اونلرك عذاب الیمه استحقاقلرینی تسلیم ایتمكده هیچ تردد ایتمیه‌رك قهر اولسونلر دیه زیاده‌ده استعجال ایدر. و جناب اللهك همان بونلری محو ایتمه‌سنی و یا آچیقدن كسیكدن بر اره‌ده سنی حرص ایله كوزه‌تیر، و بو حرص ایله بر لحظه انتقاللرینی كورمك ایستر. ایشته جناب حق حساسیت اسلامیه‌نك بو هیجانی بر درجه‌یه واردیغی نازك بر دقیقه‌ده بو توقف بو هیجانی تسكین و اندیشه‌لری ازاله ایتمك ایچون درحال بیورولیور كه [اَللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ] الله اونلرله استهزا ایدیور و دها ایده‌جك یعنی كندیلرینی سخره‌یه چویریور و دها چویره‌جك ده، بویله قلب كورلكیله شعورسزلق، بصیرتسزلك، ادراكسزلك ایچینده طغیانلرینه كیتمه‌لرینه عادتا مدد و امداد ایدیور، و آزغینلقلرینه سیر ایدیریور. بقیه‌سی آخرده

كورلكیله

کور کورینه طغیانلرنده سوروکله‌یوب کوتورویور .

بو استهزاء الٰهی جمله‌سندن اولمق اوزره بونلره دنیاده مسلمانه معامله‌سی یاپیلیر. جماعت اسلامیه خارجنده طوتولمازلر. منافق اولمیان غیر مسلملر کبی آییلمزلر. احکام مخصوصهٔ دینیه‌لرنده سربست بکلدرلر. منافقلره کرک عبادات و کرک معاملاته متعلق احکام الٰهیه‌نک هپسی مسلملر کبی تطبیق ایدیلیر. مؤمنلر بونلره دقت ایتمکله، بو خصوصده کوزلرینی آچوب مجاهده ایتمه‌یه، زمان حکملی الرنده طوتمغه مأمور ایدلمشلردر. بونده باشلیجه اوچ حکمت واردر: برنجیسی اسلامک صبر و سکینتی، علو رتبه‌سی، سماحت وجهه‌سیدر. ایکنجیسی بو سایه‌ده بونلرک محیط اسلامیه‌ده و احکام اسلامیه آلتنده یتیشه‌جک اولادلری، اولادلرندن جدید مؤمنلرک یتیشمه‌سنه امکان بیراقمقدر. اوچنجیسی ده بو منافقلری قلباً ایمان ایتمدکلری احکام الٰهیه‌نک تطبیقاته مجبور ایتمک صورتیله هر لحظه کوکل اضطرابی ایچنده براقمه و بو صورتله نفاقلرینک جزاسنی دنیاده دخی چکدیرمکدر. استهزاء الٰهیه بری بودر. آخرته کلنجه: «ان المنافقين في الدرك الاسفل من النار» اولدقلرینه باشقه بونلرک اوراده ده استهزا معامله‌سنه معروض قاله‌جقلری، جنتک قاپولری کندیلرینه کوستریلوب کوستریلوب ده قاپادیلیوره‌جغی حدیثلرده بیان اولونمشدر. بو کبی معامله‌ده جناب حقک بنده و بز کبی متکلم صیغه‌سیله خطاب ایتمیوب ده غائب کبی الله بویورمسی اظهار جلال و کبریا ایچوندر. شو بر قومانداننک معیتنه خطاباً بن شویله ایسته‌یورم دیمسیله قوماندانک بویله ایسته‌یور دیمسی آراسنده نه بیوک فرق واردر.

استهزاء، بر کیمسه‌یی هزل ایچنده سخریه ایتمک و شرف و حیثیتنی قیرمق ایسته‌مکدر. کرچه بو قبیل تزییع معناسنه (هزؤ) ده کلمزدر. بوراده الله تعالی‌یه استهزاء یاقیشیرمی؟ دیه خاطره‌ده بر سؤال کلیر. لکن الله‌ه اسناد اولنان اکثر فعللرده و صفتلرده غایتی مراد اولندیغی فاتحه‌ده کوریلدی. معلومدرکه معلومدرکه استهزادن غایه هزل دکل شرف و حیثیتی قیرمق، سخریه ایتمک و بدللغی اشراب ایدوب بیزدیرمه، تحقیر و استخفاف ایتمک و بونده بر رضا دویمقدر. حال بوکه منافقلر کبی مستهزیلرک چوغنی استهزاء ایتدکلری کیمسه‌لری حقیقةً تحقیره موفق اولامازلرده چوق وقت بدلالرله، حقارت مستهزیلرک کندیلرینه قالیر و اونلر اکلانیرلر. حال بوکه جناب الله رضاسی خلافنه حرکت ایدنلره عدالت الٰهیه‌سی اجرا ایتمک ایچون

بویله بر تحقیر و تهزیلی مراد ایتدیکی زمان اونلری بجه تهزیل و ترذیل ایدر. و بتون ثبات نظرنده بیلم
ایلرده او، بر مجنونه کبی کندیسنك بو حالندن خبردار بیله اولماز. عیبلری کیزلیورم ظن ایدرکن
بوتون عالمه تشهیر ایدرده فرقنده اولماز. دنیاده شعورك بو طرز انسلابی الك بیوك بر بختسزلق اولدیغنه
ایسه شبهه یوقدر. ایشته اللهك استهزاسی کبی بونی انجق الله یاپابیلیر. و بو بر معدلت الهیه‌در.
و هر عدالتده بر رضاء الهی واردر. بریسی سوسلنمك ایستر و قارشوسنده آکلویه مالیه زلی بر کاغد کورور،
اوقوماسنی بیلمز، زینت دیه کوکسنه یاپشدیرر، سوقاغه چیقار. و بونکله چالیم صاتمق ایستر، کورنلر ایسه
باقارلر که اوزرنده «هذا رذیل» یازلمش، زواللینك خبری یوقدر، اوکا احتمالی ده یوقدر. ایشته
العیاذ بالله بو بر استهزاء الهی اولور. الله تعالی منافقلری طغیانلرنده بویله کزدیرر. بو معناجه
حسبیله دیرکه شرعاً الله مستهزئ دینمز، فقط استهزا ایدر دینیلیر.

[اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدٰى] بونلر اویله کیمسه‌لردر که هدایت
بدلنده ضلالتی صاتین آلمشلردر. هدایت تام اللرینه کچمش ماللری اولمش کبی ایکن اونی ویروب
ضلالتی ترجیحا امتشلردر. [فَمَا رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ] ده تجارتلری کار ایتمشدر. [وَمَا ایتمشلردر
كَانُوا مُهْتَدِينَ] و کار یولنی بولمه احتماللری اولماسه، کار یولنی طوتمامشلردر.
بونلر هدایت و موفقیت نصیب اولانلردن دکلدر. چونکه معامله تجاریه‌ده باشلیجه ایکی مقصد
واردر. بریسی سرمایه‌نك سلامتی، دیکری کاردر. حال بوکه بونلر سرمایه‌لرك سرمایه‌سی اولان هدایتی
ویرسه، بر ده اونك ضیاعی دیمك اولان ضلالتی آلمشلردر. بناءً علیه نه کار قالمش نه کار احتمالی،
کار یولی. بو آیت متقین حقنده‌کی «اولئك علی هدی من ربهم» آیتنك عدیلی اولورده
بالعباره منافقلرك خاتمه حاللرینه ناطقدر. و ضمنیه بالاشاره بونلرك شیاطینی اولان کفره‌نك
عاقبتلرینی ده مشتملدر. جناب حق بونلرك حاللرینی، دنیاده هر شیدن اقدم بیلدکلری، اختصاص
ایتدکلری تجارت و مرابحه جهتنده حالت روحیه‌سنه کوره بر استعاره تمثیلیه ایله تصویر بیورمش
و هدایت دینیه‌نك نفسنده مهم اولان تجارت دنیویه‌دن اقدم و اونك سلامتی ایچون ده شرط ضروریدر.

اولدیغنی آکلاتمشدر. بو تصویرده تجارتك بویوك بر سرمایه سی واردر. فقط تجارتده اول اونك حقیقی، لازم بر پولی بولندیغنه و بو پولك حسن ادراك و طریق استقامت اولدیغنه و تجارتده یالان خدعه، انتریقه بولنمق حقیقی بر کاربولی اولمادیغنه تنبیه و بنا علیه استقامت قانوننه صاریلملك ایچون هدایت دینیه یه ایرمك شرط اقدم اولدیغنه اشارت بیورلمشدر.

ماهیتلری بیلنمه «الا، الا» دیه حقلرنده ایکی دفعه تنقیصه و انتباهه دعوت واقع اولان و بو ایکی آیت ایله ده عاقبتلری، خسارلری تصویر بیوریلدی. منافقلرك ایچنده ایچه غایهٔ اسلامی و حیات اسلامیه نك حسن جریانی حیثیتیله چیقارسه نقطهٔ نظرندن مضرتلری در کار بولندیغندن بر طرفدن بونلر حقنده علمی فائده زیاده، دیگر طرفدن بو منافقلرك نفس الامرده کی خسار و عاقبتلری محسوس بر صورتده افراغ ایدرك کندیلرینی تصویر و هرکسی نفاقدن تحذیر ایچون بو بابده تمثیلاً درت آیت دها انزال بیورلمشدر. شویله که:

[مَثَلُهُمْ] — مَثَل، اصلنده مِثل و نظیر یعنی بر شیئك بکزه ری، بنزری معناسنه در که قاموس مترجمی بکزاسه دیه گوسترمشدر. شَبَه، شِبه، شبیه دینلدیکی گبی مَثَل، مِثل، مَثیل دینلیر. ثانیاً وقتیله بر حادثه و بر تجربه مناسبتیله سویلنمش اولوب آغزدن آغزه دیله دیله طولاشان گوزل سوزلره ضرب مثللر اطلاق ایدلمشدر. چونکه بونلر سورد دینلن ایلك حادثه لره مضرب دینلن صوك حادثه یه تمثیل عد ایدیلرك تمثیل ایدلمه بولنور. سوتدن آغزی یانان یوغورتی اوفلیه‌رك ییر گبی. ثالثاً تعجب و استغراب ایده جك تحف و عبرتلی بر حاله و یا بر صفته و یا بر قضیه یه و حکایه یه دخی مثل دینلیر که ضرب مثل گبی دیله دیله طولاشمغه و هر یرده سویلنمکه لایق اولدیغی جهتدن اونده استعاره ایدلمشدر. بو ساده نقل و حکایه اولسه، ضرب مثل گبی هر ایراده بر تشبیه و تمثیل معناسی ملاحظه ایدلر. فقط ایلك سویلنیشی حقیقت ده اوله بیلیر، بر استعارهٔ تمثیلیه ده اوله بیلیر. بونلره داستان ده دخی دینلیر، دیلده داستان اولمش دیرز. داستان منظومه لری بوندن مأخوذدر. بو معناده دلیل و حجت معناسنه دخی کلیر. چونکه بو گبی مثللر گرك بر نادره حقیقت اولسون و گرك بر تهویل و تخییل یعنی صرف بر خیال اولسون بر شهرت شایعه یی حائز بولندقلری زمانده صدد مسئلده بعض حقیقتلری اونلره تشبیه اولنه رق افاده اولنور. مثلا بو ایسه قورت ایله

قوزی ماصالنه بکزر دینلیر . بر بری دیگرینه تمثیلاً استدلال ایدیلیر . ایشته ادبیاتده بر حقیقتی دیگر
بر حقیقت ویا بر خیال ویا مشهود بر شیئه تجزیه ایدرك مثالی بر صورتده افاده ایتمکه تمثیل تعبیر اولنور که
تشبیه ویا استعاره ، حقیقت ومجاز قسملرینه آیریلیر .

ادبیاتده تفهیم وجاذبه نقطهٔ نظرندن تمثیلك بیوك بر اهمیت بیانیه‌سی واردر . چونکه علی الاکثر
عقللر وهمدك مداخله وتسلطلرینه معروض اولدقلرندن معقولات خفیه‌یی حسه ادراکدن محروم قالیرلر .
تمثیل ایسه وهمدی عقله تسخیر ایدرده حقیقتی جاهل ، عجمی کیمسه‌لره بیله تفهیم وسیله اولور . زیرا تمثیل ، دقیقه
ورقیقه معقولات خفیه‌نك نقاب وحجابنی آتارده اونلری آچیق محسوسات کسوه‌سنده ابراز ایدرده طبیعتنده
شیئی طانیمسه ، کورولمدك شیئلری کورولمش کبی اظهار وافهام ایدر . ایسه بونك سوقنی بیلمك
وحسنه استعمال ایده بیلمکدر . زیرا اولمسه که ادبیات سالفه‌نك روحی معقولاتی قرینه‌سز تمثیلاً ایله افهام
وتعمیم ایدلسه وتمثیلی ترسیم وتجسیم ایله تمثاللرده تعقیب ایتمسه وبو صورتله روحلر اونودولوب بونلره
تمثاللره پرستش اولونمشدر . ایشته دین اسلام « الذین یؤمنون بالغیب » آیتنده اولدیغی کبی
ایمانی محسوس ومشهوددن اول طوغریدن طوغری یه عقلی وقلبی اولان غیبه وحقیقتك مبدأ ومرجعی بولنان
وحدت حقه ابتنا ایتدیرهرك ، روح انسانی‌یی شکلدن حقیقته ، تمثیلدن تحقیقه ترقی ایتدیرمه وقرآن
بو ترقی‌یی تأیید ایچون معتقداته قیمت عقلیه وشبه‌لری محکم بر صورتده بیان وتبلیغ ایتدکدن صوکره
او حقایقه معقولری تمثیلاً ایراده افهام تقریب وتلقینه ایدلمشدر . وبوفی بابا که تخصیصه ایله تمثیل ارا سنه
قرینه خفیهٔ افاده ایدرك حصر ایله باطلی التباسدن محفوظ طوتمشدر . بو سببله قرآنك اسلوب بیاننده تخصیصه قرینه
مقابلنده تمثیلات ومحکمات مقابلنده متشابهات دخی بولنمقده‌در . ایشته اسلوب بیاننده تخصیصه وتمثیل
تمایزینی ابلاغ اولارق بو آیته باشلایورز . بوندن اول احوال منافقینه تخصیصه طریقیله تثبیت بیورلمسه
اولدیغی حالده شمدیده تمثیلی جهتنه کلیورز . بوندن دها صحیفه صوکره‌سی « ان الله لا یستحیی ان یضرب
مثلاً ما » آیتنده اوقونه وضوح ایله آکلارزکه قرآنده اسلوب تمثیلی دخی جائز اولمقله حقایقی رموز وتمثیل
باغلامامسه ، حصوظ اهرانی حصه ، تمثیلك تمثیل اولارق بالقرینه آکلاشلمسی التزام وتأیید ایلمشدر .

بناءً علیه بو بابده قرینهٔ مقالیه و حالیه بولونمایان موارده تناقضه ایله امثاله ذاتی بی سجیه بیله عقل قرینه سنك دلالتنه مراجعت اولنور . و بویله بر قرینهٔ تمثیل بولونمادقجه فقط ظاهر قرائنه محضه استبعاد وهمی ایله تأویل اولنمامالی . بالفعل بو آیتده قرینهٔ تمثیل لفظاً بیله نه قدر ظاهر و متعدددر . «مثلهم کمثل الذی» . بناءً علیه بو اساساً بر تشبیهدر . و مثلی مثل تشبیهدر . بوراده مثل ، حال عجیب ، واقعهٔ غریبه معناسنهدر . یعنی بونلرك حاللری و علی الخصوص هدایتی ویروب ضلالتی اشترا حاللری [كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا] شو آتش یاقان و یا آتش یاقانلر قصه سنه بکزر که برسی بر آتش یاقمق ایسته سه [فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ] آتش پارلایوب ده یاقانك اطرافنده کی شیئی آیدینلاتنجه [ذَهَبَ اللّٰهُ بِنُورِهِمْ] الله اونلرك بتون ایشیقلرینی ، دها طوغریسی کوز نورلرینی آلیویرسه [وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ] ده اونلری قرانلقلرده براقسه [لَا يُبْصِرُونَ] نه آیدینلق نه برشی ، هیچ برشی کوره مز اولسه‌لر ، کورمز بر حالده قالسه‌لر . — آتشی سوندیرسه ؟ . بر خیلی تفسیر بو ایله ایضاح ایتمشلر . فقط آتش سونمزده ، آیدینلق دوام ایدرکن الله اونلرك کوره جك کوز نورلرینی آلیویرسه اولمه دها ظاهر و دها بلیغدر . صاحب کشاف «و الاوجه اذ یراد الطبع» دیرکن بونی افاده ایتمش کبیدر که مابعدی ده بونی کوستریور . بیوریلیورکه : [صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ] بونلر صاغیردرلر ، دلسزدرلر ، کوردرلر ، بو حالده دونوب اوکلکی نورلی حالی بولمازلر ، تماماً بی‌هوش و بی‌حسدرلر . بناءً علیه یولی نره ده بولاجقلر ؟ بو صورتده سونن یالکز کوز نورلری دکل ، بتون نور شعور ، نور ادراك اولدیغی آکلاشیلیورکه بو معنی «ختم الله علی قلوبهم و علی سمعهم و علی ابصارهم غشاوه» مضموننده کی ختم و طبعك دها قوتلیسیدر . بو صورتده قصه‌ده کی آتش یاقان ، نورلری کیدنلرك خارجنده قالیر . «والذی» و «استوقد» ، «حوله» ضمیرلرینك لفظاً و معناً مفرد اولمسی ظاهر اولور . رسول اکرمك دعوت و هدایتی قارشیسنده منافقینك احوالی ده طبقی مستوقدك پارلاتدیغی ضیا قارشیسنده کوزلری سه طرفه کورمز اولیویرنلرك حالی کبیدر . عینیه آتش یاقیجی ، تنویر ایتمك مقصدیله ده یاقیلدیغنده بو معنالرده

قوللانيلير . كذلك يانغينه چيقاريله كبي سو ، قصدلرده اوله بيله چكندن فتنه وفساد چيقاريه معناسنه ده
كلير . و بوراده ايكيسنه دخي محتملدر . بوندن باشقه دعوت حينده ده اولور ، شده ده ، بنا عليه يانغينه
چيقاريله و شده دعوت ايتمك معنالرينه تعلق ايتديكي زمانده ، نورك ايچنسي ، آتشك سوندورولمسي ديمك
اوله جغي ظاهردر . و بو صورتده آتشه يا قانده منافقلرك رئيسيدر . « الذي » مفرددر ويا مجموعيدر .
و « الذي » جميع معناسنه در . و بر چوقلري بويله تفسير ايتمشلردر . فقط آتشه ياقمق ، تنوير ايتمك و چيره
دعوت ايتمك معناسنه تصور ايتديكي زمانده كرك مستوقد وكرك « من حوله » اولان ذوي العقولك
نوري سونمش اولديغي حالده « ماحوله » مضموننده داخل اولان حيوانات مفعولرينك نورلري
سونمسه و او ضياده آنجق بونلر محروم قالمش اولورلر . بو تقديرده آنجق « هم » ضميري ماحولدهكي
ما ايچنده بولنان حيوان كبي انسانلره راجع اولور . اوتكي صورتده مثل ايچونده بويله بر براعت وخفايه
يوق كبيدر . كرچه يانان بر آتشك ناكهان سونوويرمسي غريب ايسه ده شدتلي بر روزكار كبي بر سبب آزمويه
يه معتاد كوروليور . فقط ضيادرركه شعورك ، قابليت رؤيتك اساسنده غائب اولويرمسي الكي
بر خارقه در . و مسئله نك ابن بديعي نقطه سني تشكيل ايدر . بوندن باشقه اولكنده تمثيل بسيطدر . بر هيأتي
ديكر بر هيأته تشبيهدر . ايكنجي ده ايسه ايكي هيأتك ملاحظه سندن مركب بر هيأتي ، ديكر بويله بر هيأته تشبيه
صورتيله بر مرتبه دها تركيب واردر . پيغمبرك دعوت وهدايتي قارشيسنده منافقيه ، « مستوقد » قارشيسنه
اطرافنده كيلرك بر قسمي ، دعوت محمديه ده وارنك اشارتي باقي و فقط منافقينك نورلريني اذهابي الله ايتمشدر .
ويا كه بونلرك ايچنده ابتدا ايمانه قلبي دخي نصيب اولديغي حالده بالاخره نفاقه صاپانلر ، قطعيا ارتداد ايدنلرك
نور ايماني ضايع ايديويرمش بولونمشدر . نظم قرآن ايشته بو تمثيلي طبقات معاني ايله ذو وجوه كثيره حالنده
ابراز ايتمشدر كه هر برينك بر وجه صحيحي واردر . دعوت محمديهدن استفاده ايده كوسترلمسي ايسه ايكنجي تمثيلده
كوروله جكي اوزره شوني افهام ايدر : بو دعوت بر طرفندن تبشير ، ديكر طرفندن انذار محتويدر . بو دعوت
جنتك مقابلنده بر ده نار جهنمي كوستريور . بو آتشدن قاچيك ، شو جنته قوشك ديور . منافقلر ده
تبشيراته آغيزلري صولانيور ، انذارلردن ده باشلري دونيور ، آغيزلرندن (آمنا) ديورلر ، هدايت بورايه قدر

كليور . لكن قلبلرينه ايمانه كيرميور ، چونكه نور اذعانلرى سونمش ، فقط كفر جزا اوله‌رق عادل بر الله اتيانيله ايسته‌يورلر ، هم ده ديلولولرينه قول كبى خدمت ايده‌جك عدالتده عاجز بر آلت ايسته‌يورلر .

[أَوْ كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَاءِ] — « كمثل صيب » ، ياخود « كمثل ذوى صيب » تقديرنده‌در كه اوتكنده منافقلك قصه‌سى طوپيه صيب قصه‌سنه تشبيه اولونمش و قصه‌لرك مفرداتنده ده مشابهت كوزه‌تيلمه‌مش بولنديغندن ساده تشبيه مركب ، ايكنجى ده ايسه قصه‌لرك اجزاسنده دخى تشبيه كوزه‌تيلمش بولنديغندن بركره ده تشبيه مفروق ويا مفرق ده دينيلير . صيب في الاصل اصابتك ثلاثيسى اولان « صوب » مصدرندن صفت مشبهه اولوب شدتله دوكولن ياغمور ، بر ده شدتلى بولوطه اسم اولمشدر . سماء ، معناء اصليه كوك ديديككز شو قبه ، باشمزك يوقارى طرفنده ديه‌كن ، نصل آچيلمه‌سى توجه تسميه ديركه لسان نبوتده سقف مرفوع و موج مكفوف ديه روايت ايدلمشدر . اساس معناسى يوكسك ديمكدر كه انسانك اوست طرفنه كلن هر يوكسك شيئه اطلاق اولنور . عالم ارواح و معقول بر ديا سقفده سمالردر . بناء عليه سماء كلمه‌سى اساساً اضافى بر معنايى حائز بر اسم جنس اولوب كلى ويا جزئى تعيين قصد ايدلديكى زمان « السماء » دينيلير . بوراده ياغمور ديننجه‌ده صوكره كوكدن كلديكى معلوم ايكن « من السماء » دينلمسى بتون بر افقى قاپلايان سماء معلومى تصريح ايدرك بو ياغمورك بر طرفدن دكل سمانك هر طرفندن كلديكنى اكلاتمه و سنلده ياغمورلر ايله بتون او منظره سماى تصوير ايتديرمك بر ده صيبك اولان ياغمور معناسنى تبادر ايتديرمك نكته‌لرينى حائزدر .

معناى كلام : ياخود اونلر منافقلرك حالى بر ياغمور قصه‌سنه ، تعبير آخرله ياغمور طوتولانلر قصه‌سنه بكزركه سمانك هر طرفندن بارداقدن دوكولور كبى بوشانمش قوتلى بر ياغمور [فِيهِ ظُلُمَاتٌ] اونده دورلو دورلو قراكلقلر وار . — كيجه قراكلغى ، قره صيب بولوطى دنيايى قاپلامه ياغمورك كثافتى ده بونلره منضم اولمش ، انسانك ايچنى صيقيور مى صيقيور . كوز كوزى قارايبورمى قاراييور . بناء عليه ظلمت قترلنمش ، ايچ طيشه زفيرلى قراكلق . بونلردن باشقه [وَرَعْدٌ] دهشتلى بر كوك كورلتوسى ، تيتره‌تجى بر پارلديسه [وَبَرْقٌ] بر ده شمشك

منضم

شمشك چاقيشى ، چاقوب چاقيدقجه ، پارلايوب بيلديرادقجه برلحظه ايسه كى فنا ايكلفلدو بايبور ،
يوركلرى آغزنه كتيره‌رك برهلجانه ويرييور . بونلره طوتولانلر [يَجْعَلُونَ اَصَابِعَهُمْ فِى
اٰذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ] بيلدرم يارده كلديكى ايچين بيلديريم و چارپديغى محو ايتديكى ايچون
صاعقه وجمعنده صواعق دينلير ، كوزلره شمشك ، قولاقلره رعد حالنده تظاهر ايدن اوچ
ذه يه طوتولورلر افنا ايدييه ، انسانى وحيوانى برآنده محو ايدن ، ماده‌لرى اريتن ، ديشلى مقناطيسلى
ميقناطيسلرك قطبلرينى آلت اوست ايدن ، حاصلى « الصواعق » دينلنجه هر دورلو مصائب وبلاكيلر
معلوم بولنان وآتشينه قاچيلدن ، او دهشتلى شاره‌لردن ، بيلديريملردن پارمقلرينى قولاقلرينه
طيقايورلر . بونى ده [حَذَرَ الْمَوْتِ] اولوم قورقوسيله ، اولومدن قاچينمق ايچون
ياپيورلر . لكن قولاقلرينى طيقامقله نه ياپارلر ، قورقونك اجله فائده‌سى نه ؟ [وَاللّٰهُ مُحِيطٌ
بِالْكَافِرِينَ] الله بوتون كافرلرى هرطرفندن ، ايچلرندن ، طيشلرندن ، دنيالرندن آخرتلرندن
قوشاتمشدر . — قدرت الهيه‌نك احاطه‌سندن خارج چيقمق ممكنمى ؟ اللهك اذنى اولمادقجه بونلردن
قورتولمه‌لرينه احتمالى وار ؟ بيلديريملردن قورقولمازمى ؟ اولومدن صاقينيلمازمى ؟ اوت اما بونلردن
دها اول اللهدن قورقمه واونك عذابندن صاقينمق لازم كلير . بيلديريملرى ياپان كيم ؟ بونده بو عملى منشئ
بيلديرن كيم ؟ بولوطلرك آراسنده ، اوصوغيه‌لرك ايچنده بو آتشلرى چيقاران كيم ؟ اونلرى
تا اوزاقلرده قولاقلره ايشيتديرن ، كوزلره كوسترن كيم ؟ صاعقه‌يى حسى ويرن ، اونا كوره تدبيراتله
قاچينمغى احسان ايدن كيم ؟ او بيلديريملرك خروج نقطه‌لرينى ، اصابت نقطه‌لرينى تعيين ايدن وبولوطلرى
اونا كوره سوق واداره ايدن قوتلر ، ملكلر كيملر ؟ هپسى هپسى اللهك . بيلديريملرده اللهك برچوق
عذابندن برنمونه‌سيدر . بونلردن قورقوب صاقينمق ايسته‌ينلرك دها اول اللهدن قورقملرى واونك
اوامرينه ، قانونلرينه اتباع ايدرك فلاكتندن صاقينمالرى ، نعمتنه ايرمك يولنى بيلملرى ايجاب ايدر . الله
قورقوسى انسانى بوتون قورقولردن آزاد ايدر ، اوندن غيرى هر قورقودن قورتولمانك برچاره‌سى واردر .
فقط اللهدن قورتولمانك امكانى يوقدر . اوده ايمانله وتعبد ايسته ، قانونلرينك ، امرلرينك تطبيقى ايله‌در .

اوکا بونکله یاقلاشیلیر، هن ایلرده بونکله قورتولور، فلاح بولنور. یوقسه رعد و برقی کوردکدن صوکره یلدیریمدن قورقمق، قورتولمغه چالیشمانک هیچ بر فائده‌سی یوقدر. شمشک چاقنجه اولرجه اولور، یلدیرم یری بولور. رعدی ایشیدلدیکی زمان ده بوندن بش اون ثانیه اول اولمش بیتمشدر. امید و بشارت، شمشکک یلدیزلی چاقیشلرنده دکل، رعدک کومبورتولی کلیشنده‌در. بیلمینلر رعدی برقدن صوکره، یلدیریمی ده بو کورلتو ایله برابر کلیر ظن ایدرلر. حالبوکه یلدیرم شمشکله دوشر، اساساً رعد ده بونکله برابر یاپلمشدر. دها اساسنده رعد و یلدیریمی چیقاران صاعقه‌سنده‌ده، صدمه ده برابردر. بولوتلرده، هوایی بوضه‌بیلی دوران برقوت، اونی اداره ایدن بر سلک واردر که رعد اسمی او قانقدر طایانیر. بوقوت، بو سلک بولوتدن بولوته، بولوتدن هوایه ضربه‌لی ایندیردیکی زماندن صدمه‌سندن بر کورلتو ایله برابر پاتسه، بر شراره چیقار. برق، شمشک بو شراره‌در. یلدیرم بونده‌در. سس آغیر کلیر، صوکره ایشیدیلیر و کلدیکی زمان سزه کیمسه اولسون. بازن ایو یلدیریمی دوشوردم، سز قورتولدیکز دیر. بناء علیه حادثه فی‌الحقیقه ظن ایدلدیکی کبی برقدن صوکره رعد و صاعقه دکل، حقیقتده و عندالله رعد و برق و صاعقه صورتنده‌در. بزه ده برق و صاعقه و رعد حالنده کورونور و ایشیدیلیر. بونی بیلمه‌کز، اکلامه‌کز لازم کلیر. بونک ایچون الله تعالی «رعد و برق» بیورمسه، رعدی تقدیم ایتمکله برابر آرالرینی مطلق جمع ایچون اولان «واو» ایله ربط ایتمش «برق ثم رعد» بیورمیاشدر. بونی فنون طبیعیه اوقومامش اولان نبی امی حضرتلری کندی کندینه البته بیله‌مزدی، الله بیلدیریور. اهل علم و فن ده بونی تصدیقه ایره‌جکلردر. ایرکسه وحی الهینک حقیقتی اکلامه‌لری ایجاب ایدر. هله الکتریق حادثاتیله بالاستدلال کوروله‌بیلن آثری بولمغه چالیشانلر اللهی دها اول اکلامه‌لی، پیغمبرینه و حیننک حقیقتی ده هیچ اولمازسه بوکبی انجه نقطه‌لرده‌کی تأییدات فنیه ایله اعتراف ایتملیدرلر. رعد سسی بر تسبیح اولدیغی، بونی ایشیدنلرک حمد و شکر ایتمه‌سی لازم کلدیکنده اونوتمامالیدرلر. صاعقه جداً دهشتدر. بر بلاء الهیدر. و برق ایله برابردر. لکن بوندن توقی ایتمک عادی و مصنوعی بر سپر صاعقه بولمقدن اول کرکدر. اوده اللهی، اوامرینی و قانونلرینی طانیمقله اولور.

برقدن چیقدقدن صوکره قولاغه چیقاننك هیچ بر معناسی یوقدر. او زمانه انسانه قورقولورسه بعضا
عنایات همه ایله قورتولور. دکونك کورولتوسنی ایشیتدیکی زمان ده قورتولمش اولدیغنی بیلیر. او وقت
قدرة الله حمد و شکر اتمسی لازم کلیر. بونلر و بونلری آکلاتان قرآن هپ آیات حقدرلر. بو دیمکدر
بو ارشادلره قولاغه چیقاسون نه برمختلفدر.

رعد و برقك، صاعقه نك حقیقت معنویه و مادیه سی ایضاح اجوبه لغوی، دینی، حکمی تعریفلر
واردر: لغویسی: رعد، بولوتدن چیقان ضجیج سسك اسمیدر که ابتدا آنی بر پاطلایشه و صوکره
خیلی مدت بر کورولتو اولور. بز بوکا کوك کورلتیسی دیرز. بو کلمه اساسنده تیتره مك ویا تیتره تمك
تعبیر آغزلر زانغیرداتمه و زانغیرداتمه معنالریله علاقه داردر. برق، پارلامه، بیلدیرامه
معناسیله علاقه دار اولوب بولوتدن آق اولرق چیقوب بیلدیرایان برق، ثاقبه رق سونوویرن
بر پارلیتینك اسمیدر که لساننزده شمشك تعبیر اولنور. بونك چاقمسنه ده دینلیر. صاعقه، غایت شدتلی
سریع هائل بر صدمه، بر چارپیشدر که بر آتش پارچه سیله چارپیدیغنی احاطه ایدر. بو معناسیله موت، شدتلی
عذاب معنالرینه ده قوللانیلیر. لساننزده بوکا ییلدیرم دینیلیرکه ییلدیرمه و ییلدیرامه معنالریله مناسبتی
ظاهردر. راغب دیرکه رعد و برق و صاعقه حد ذاتنده بر شیئك اوچ مختلف تأثیرلریدر.

دینی ایضاحی: بولوتلری الله تعالانك اراده سنه کوره یاغمور یاغاجق یرلره سوق
و اداره ایدن بر ملك - یعنی سدرك و محرك بر قوت - واردر که اسمنه «الرعد» دینلیر. بو ملك
روزکار ملائکه سندن باشقه اولرق بولوتلری صورت مخصوصه ده زجر و سوق ایدر. بونك سوقی
روزکارك سوقی کبی طاسه یو دارلارجه سنه دکلدر. بو طبقی بر چوبانك تفنگ ایدك دوه سورمه سنه بکزر.
تعبیر آخرله روحك بدنی اداره اتمسی، سوزك، نغمه نك دیکرینه تأثیر یاپمسی کبی باطنده اجرای نفوذ ایدن
روحانی و قوانی بر تأثیردر. بو ملك بولوتلرده بر تخالف کوردیکی زمان چارپار، هایقیرر. بو
هایقیریشه اونك قدرت الهیه یی املا ایدن بر تسبیح و تکبیریدر. ایشیدیلن کورولتو، ظاهری رعد بودر.
هایقیریرکن حدت و شدتی زیاده لشنجه آغزندن آتش صاچار، دیکر بر تعبیرله نوردن آتشین قامچیلر صالار.

کورولن برق بو قامچیلردر. صاعقه بونك آتشینه ضربه‌سیدر. او قامچینك اوجی ذره‌یه طوقونونجه انفلاق ایدر. بونك صسی او پاتلامه‌نك یعنی «الرعد»ك بر ضربه‌سنه عبارتدر. بو ضربه‌نك هوایه طالغه‌لندیریله‌رك انسانلرك سمع قوه‌سنه تأثیر ایتدیکی صوت رعد، داها یاقیندن و داها شدتله باصره‌سنه تأثیر و تظاهری شمشك، و طوقونديغی شیئه لمس ایتدیکی صاعقه نامنی آلیر. بولوطده‌کی حاصل تأثیری ده اظهار ایدر. بو آیتده رعد، صوت رعد معناسنه اولمقله برابر اصلنده اشارتدر. «ویسبح الرعد بحمده». بونلره ملك رعد، ملك زجر، ملك وقت، برق نفسنده ضربه ملك، مصیح ملك دینلمشدر. ضربه‌ی

ایشته دوام اصحابه اعتباراً اك متقدم مفسرلرك مروی اولان بیاناتنه کوره رعد و برق و صاعقه حادثه‌لرینك حقیقتی بویله قوت مبدأنه ارجاع ایدلمسه، فقط کورقوت دکل، قوانی و روحانی مدبر برملك اولارق اولان ملك قوتنه ارجاع ایدلمشدر. فنی ایضاحلرك هیچ بری بوکا مخالف اولماسه دخی بو دائره‌دن چیقمامشدر. انجق کورقوته صیغیشوب قالانلرك ادراکی بونلره وارماز. بناءعلیه حکمی تعریفه کلهلم. وقتیله اك مشهوری بولوطلرك اصطکاکی، یعنی دلك و تماس ایله حاصل اولمشندن چیقان صس و شراره صورتیله ایضاح ایدی. تکه ابن سینا شفاسنده بونی بیله کچمزسه، بولوطلرك ناکزلرده صو بخاری حالنده چیقارکن تماماً صافی اولیوب آز چوق بخار دخانی ایله و بر آز ده حرارتله چیقدقلرینی دیورکه دکه صو بخارینك داها اول بردی حسبیله اوبرلری آراده تضییق ایتملری و نهایت بو تضییقدن اشتدادی ایله اونلرك اندفاع و اشتعال ایتمی خصوصلرینی درمیان ایدرك اوزون اوزادی‌یه ایضاح ایتمسه ده حالی دیمسه اکثریا رعد و برقده سببی حرکت ریحیه درکه سس چیقاریر و اشتعال ایدر، و بعضاً برقده اشتعال دخی رعده سبب اولور. چونکه... چونکه... الخ...

ابن سینادن چوق مقدم اولان ابن جریر طبری تفسیرنده دیورکه: دیکر بر قسم اهل علم ایسه دیدیلر: بولوطلرك آلتنده بوغولان ریحك چیقوب قیرلماسیدر، سسی بوندن. ابن عباس حضرتلری ابوالجلده بر مکتوب ایله «رعد نه‌در؟» دیه صورمشدی، او ده «الرعد ریح» دیه جواب ویرمشدی. فقط ابن عباس

حضرتلری «الرعد ملك من الملائكة» دیورلر. الخ... دیمك ایله سینانك رعد نظریه‌سی ده اسكی بر نظریه
اولمقله برابر بونك سببی تا دریالرده كلن بخار دخانی و حرارتله قدر گوتورلان نقطه‌ء نظردن هوای نسیمیه
و بولوتلرك الكتریقلنمه‌سی حقنده قرارلاشمیان نظریات میاننده شمدیكی فن طبیعی دخی موجود بولونیور. بر
كونكی ایضاحات حكمیه‌یه گلنجه: بونلر الكتریقیه حادثاتی تطبیق ایتمشلردر.

اونه دنه‌ری یونانجه الكترون دینیلن كهربا ده گورولن بر جذب خاصه‌سی واردی. صوكره‌دن
بو خاصه‌نك آز چوق هر جسمده بولندیغی آكلاشلدی و بوڭا الكتریقیت، كهربائیت دینیلدی. حكمت طبیعیه
علماسی حادثات طبیعیه‌ده ماده‌ء مؤثر اولان حرارت، صوت، ضیا، مقناطیسیت كبی بعض خواص میانلرینه
الكتریقیه‌ده بونلرك بشنجیسی اولدی. و بونك تنوعاتی دیكر حصوله گلن تأثیرات كیمیویه و یا سائره وسائطیله
حصوله گلوب قوای الكتریقیت دینیلن قسملری بولندی. بو گون صنایعده بر چوق تطبیقاتی بالخاصه التونده
گوسترلدیلر، اذابه و سبك صیاغت، تلغراف، تلفون، تنویرات، تحریكات و تداوی كبی بر چوقده
خصوصاتده استفاده ایدیلن الكتریقیتك اساسی و ماهیتی اولدیغی تماماً آكلاشیلیور. ماده‌ء ناریه و ضیائیه
كبی فرضیاته قالدی. نهایت حرارت و ضیا كبی اجسامك آتوم دینیلن جزء فردلرینك بر صورت مخصوصه‌ده
حركتندن و یا بونلرك آراسی اشغال ایدن بر اثیرك حركتندن حصوله گلدیكی دیمه‌یه ایدیلرك داها زیاده بو
صوكنجی‌یه اهمیت ویرلدی. و حالی بتون قوتلرك اساسنده بر حركت قوتنه ارجاعی فندن ال قوتلی نظریه‌سی اولدی.
فی الواقع الكتریقیده ده حركت، حرارت، ضیا تحوللری لعب گوریلیور. بنا علیه الكتریقیه فندن ال مهم
بر قوتیدر. بوده بر اركك بر دیشی كبی مثبت منفی ایكی جنسه آیریلیور. «فسبحان الذی خلق الازواج
كلها». بونلرك بر جنسندن اولانلری بربرلرینی ایتیور، دفع ایدیور. مختلف جنسندن اولانلرده بربرینی
جذب ایدیور، برلشیور. و جسملرك سطحلری بونلرله اشباع و یا افراغ ایدیله‌بیلیور. بونلرك انجذابلری خفی
و جلی اولمق اوزره ایكی درلو اولیور. مثلا استوانی اوزون بر شی بر مجمع الكتریقیه‌یه یاقینده بولندیغی زمان
بو استوانی شی دخی بالتأثیر مغایر الجنس ایكی سیالی حامل اولیور. و هوانك بونلر اوزرنده كی باصقیسی
بونلرك برلشمه‌سنه مانع اولیور. فقط بر واسطه ایله بو باصقینك شدتی تناقص ایدر و یا ایكی سیالك

قوهٔ توزیه‌لری او قدر غلبه ایدیور که بونده‌کی مثبت، منفی ایکی جنس الکتریغه بر برلریله همان اتحاد ایدرلر
اوزرنده محو اولیورلر که بوکا الکتریغک افراغی دینلشدر. بونلر بو اتحاد اثناسنده بعضاً چاقمق بر صدا
پاپیور و بر شراره‌ده چیقاریورلر که بونه گوره دلتو یاپاره اتحاد ایتدکلرینه اتحاد رعدی دینلیور. بو شراره‌لری
بز زمانلر ایشدکسه علی الاکثر کیجه‌لری گوروروز. ایشته بو آلتده گوروله بو حادثه ایچه بر زمان اول
آثار جویه‌یه توفیقاً ایدیلن رعد و برق و صاعقه بونلرله ایضاح ایدلمکده بولونمشدر. بونک ایچون صاعقه
شویله تعریف ایدیلیور: مختلف جنسده الکتریقی حامل ایکی بولوتک الکتریقلرینک یاخود بر بولوت ایله
کرهٔ ارضه الکتریقلرینک توزلری - کریلشلری - هوانک مقاومتنه غلبه چالدیغی آنده ایکی مختلف
الکتریقک بربرلریله اتحادیه واقع اولان بر الکتریک افراغ و تخلیه‌سیدر که رعد بونک صداسی و گورلتوسی
برق بونک شراره‌سیدر.

وقتیله ابن سینا شفاسنده دیورده که برق ایله رعد عینی زمانده واقع اولورلر. فقط صوت
زمانی اولدیغی ایچون گیج ایشیدیلیر. ضیا ایسه زمانی اولمایوب آنی اولدیغندن داها اول گورولور.
بوگونکی فن ده دیور که رعد و برق عینی زمانده واقع اولور. گرک صوت و گرک ضیا ایکیسی ده
زمانیدر. لکن صوتک سرعتی ثانیه‌ده اوچیوز اوتوز بش ویا اوچیوز قرق متره، سرعت ضیا ایسه
آز چوق اختلاف ایله برابر اوچیوز سکز بیک کیلومتره اولدیغندن داها آز مسافه‌لرده آنی گورولور.
یعنی بیلدیرم شمشکله برابر دوشمسه، وار چیقمی یره وارشدر. گورولتوسی ده صوکره‌دن بشه الی اوتوز ثانیه
قدر فرقله ایشیدیلیر. مسافه‌یی تخمیناً بیلمک ایسترسه‌کز بر شمشک چاقنجه ساعته باقیک دیقلیک،
برقاچ ثانیه صوکره رعد گورولتوسی ایشیدیرسکز. آراده قاچ ثانیه کچمش ایسه اونی اوچیوز قرق ایله ضرب
ایدیکز. مثلا ٧ × ٣٤٠ = ٢٣٨٠ اشبو ایکی بیک اوچیوز سکسان متره سزه او قورطنه‌لی بولوتک
آراکزده‌کی مسافه‌یی گوسترر که سرعت ضیا نظراً بو بر آنده مسئله‌سیدر. چونکه ضیا بو مسافه‌یی بر ثانیه‌نک
یوز بیکده بر جزئی قدر بر زمانده قطع ایده بیلجکدر که بونی بز حس ایده‌مه‌یز. بو افاده‌یه نظراً
بیلدیرم مطلقا سمادن ارضه دوشه صورتنده اولمیوب خلافنده ده اوله بیلیر، چونکه الکتریک شراره‌سی

هر جهته نشر اوله بیلیر . نتکیم اکثریا ناقل الکتریقه اجسامه هجوم ایده‌جکنده دائره‌سی ایله یلدن زیاده
ناقل الکتریقه اولدیغندن ده اکثریا صاعقه سمادن ارضه دوشمکده‌در . فقط خارجی بر سبب ایله ارضده تشبت
الکتریقلر دکزلیسنه تقرب ایدن بولوت منفی الکتریقله مشبوع اولدیغی زمان هجوم دائما ارضدن منفی اولدیغی
ایچون صاعقه‌نک یردن کوکه طوغری چیقیشی ده تکرر واقع دینیلیور .

سیال الکتریقه ، ناقل الکتریقه اجسامی جذب و یا اونلره هجوم ایتمک خاصه‌سنه مالک اولدیغندن
ناقل اولان آغاجلره ، بنالره و بالخصوص معدنیات جنسندن اشیا اوزرینه دوشدیکی مشهوددر . بونلر
ایچون بویله فیرطنه‌لی هواده آغاج آلتنده و از جمله ناقل اولان چنار و قواق آغاجلری آلتنده صاقلانمه
تحفظ غایت تهلکه‌لیدر . چام و فستق آغاجلری یک ناقل اولمادیغندن بونلرک آلتنده تحفظ بالنسبه ممکندر . صاعقه‌یه
و بین العوام یلدیرم دمیری دینیلن دمیرک دائره‌سی اسلحه‌در . بو ده بر قانون حقدر . فقط بونلرده رعد
و برقدن مقدم و اجل کلدی ایسه تکرار اوله بیلیر . صاعقه نه یاپار ؟ چوق شیلر یاپار . نعوذ بالله
انسانی و حیوانی برآنده هلاک ایدر . قابل احتراق اجسامی احراق ایدر ، معدنیاتی اریتیر ، غیر ناقل
اولان اجسامی قیرار . ارضک کتله‌سنه دخولی اثناسنده کلدیکی استقامتده نه جنس اجسام بولنورسه
ماهیتی اریته‌جکندن دائر اولدیغی جهتده ابروی زجاج ایله مخلوط تقریباً اوندن طولنده دیرکه کبی
بر نوع چاتال کلیجه حاصل اولورکه بو قاره یلدیرم دمیری دینلمشدر . اکر دمیر دکنکه راست کلیرسه مقناطیسلا
اکر مقناطیسلی بولنورسه قطبلری تبدیل ایدر . الخ ...

رعد دینه حاصل اولان غمغمه یعنی چاتلایشدن صوکره امتدادینه کوسبورلو حقنده متعدد فرضیات
وار ایسه ده هنوز مقرر دکلدر . بعضلری صدا موجه‌سنک سطح ارضه ایله بولوتلر آراسنده بر قاچ دفعه
منعکس اولمسنه عطف ایدیکده ، دیکر بعضلری ده رعد دینیله‌جک حادثه‌نک متعدد و شراره‌لردن مرکب اولوب
سطح ارضه کلنجه‌یه قدر . تفلقلری مختلف طبقه‌لردن مرور ایتمسنه و هر طبقه‌نک صداسی آیری اولدیغندن
مجموعنک امتدادی مذکور غمغمه‌یی تشکیل ایتدیکنه قائل اولمقده‌در . دیمک که بو کوکلری فنک نظرنده یاریمه
یاقوته کبی لائق اوج تظاهری بولنان رعد و برق و صاعقه حادثه‌لری ، صدمه ، شراره ، جریان آثاری کوستره

واساسنده الکتریقیه افراغنه راجع اولان بر واقعه‌در. هوای نسیمیده، آلات الکتریقیه‌ده وقوع بولان شراره وصدمه‌نک هوای نسیمیده وقوع بولان بو حادثه‌لره شباهتی حسبیله فنه طبیعی علماسنک اکثریسی صاعقه برق ورعد وغمغمه‌یی تطبیق ایتمک افکارنده بولونمشلر ونهایت بونی برخیلی تجربه‌لرله تأیید ایتمشلر وبوبابده بعضی قانونلر تثبیت ایلمشلردر. وبوصورتله هوای نسیمینک وبولوطلرک الکتریقیه ایله محمول اولدیغنی قبول ایتمشلردر. هوای نسیمیده آز اوله‌رق هر زمانده جزئی کلی سیال الکتریقیه بولندیغی وبونک بعضاً مثبت وبعضاً منفی نوعندن اولدیغی درمیانه اولنیور. بیانه ایتدکلرینه کوره بولوقت لطیف زمانلرده هوا مثبت الکتریقیه ایله محمول اولوب مقداری کونک ساعتلرینه نسبةً تخلف واز جمله سطح ارضدن (١٫٣٠) متره ارتفاعدن اعتباراً آیلق یوکسلکده قدر تزاید ایلر. فقط بو اختلافک سببی وهانکی قاعده تحتنده تزاید ایتدیکی مجهول قالمشدر. ابنیه واغاجلی اولان محللرده آثار الکتریقیه علامه هیچ یوق کبی، انجق شهرلرده‌کی واسع میدانلرده جزئی مقدار مثبت الکتریق بولنیور. طلوع شمسده هوانک کتله‌سنده‌کی مثبت الکتریقیه غایت آز ایکن زوالدن ایکی ساعت قبل تجزیه قدر حد کماله واصل اولور. زوالدن صکره غروبه بر ساعت قالنجیه قدر تدریجی تناقص ایلر. غروب شمسدن ایکی ساعت صکره ینه تزاید ایتمکه باشلار. قیش موسمی الکتریقک مقداری یازدن فضله اولور. سماده برچوق بولوت بولندیغندن هوانک الکتریقه نسبةً بعضاً مثبت وبعضاً منفی اولور. سماده بولنان بولوطلرک حرکتی زیاده اولدیغی تقدیرده هوانک کتله‌سنده‌کی الکتریقک جنسی ساعتدن ساعته تخلف ایدر. فقط فرطنه‌لی ویا یاغمورلی زمانلرده متوالیاً مثبت ومنفی جنسه تبدل ایدر. دیگر طرفدن شدت الکتریقیه علامه‌سی مقدار مخصوصنده بولنیور. حاصلی هوای نسیمینک وبولوطلرک الکتریقیه ایله محمول اولدیغی بالتجربه مثبت عد ایدیلیور ایسه‌ده اسبابی الآن فرضیاتده قالمشدر. بعضلری دیورلرکه ماء نقط تجزی ایتدیکی اثناده هیچ بر الکتریقیه علائمی مشاهده اولنه‌مادیغی حالده قلوی بر مایعک تجزی اثناسنده بخارک ویا منفی الکتریقیه ایله محمول اولیور. بناءً علیه سطح ارضده بولنان دریالرک وکوللرک صولرنده جزئی کلی املاح بولندیغی وبونلرک متمادیاً بخاره انقلاب ایتدیکی بدیهی اولمقله هوای نسیمینک بو سببله مثبت الکتریقیه ایله محمول اولدیغی ظن اولنیور.

مثبت

دیکر بعضلری ایسه کرهٔ ارضه بویوک بر غالوانیزمه جهازی فرضه ایدیلرک کندیسنده وقوع بولان
تأثیر کیمیوی کندیسنی منفی الکتریقیه ایله محمول ایتمشدر. و بو سببله سطحنه تماس ایدن هوای نسیمی ده مثبت الکتریقیه
ایله محمول اولور دینلمشدر. بوکا بناءً بر تجربهٔ مخصوصه ایله بیان ایدلدیکنه کوره هوا ایله طوپراق بربرینه تماس ایتدیکی تجربه
زمانده دائماً بر الکتریقیه جریانی حاصل. بوندن ده صوده تحلل بولنان مواد اجنبیه نک جنسنه کوره بعضاً منفی
و بعضاً مثبت اولدیغی و بولوطلرده دکزلردن طیران ایدن صو بخارینک تقاطرندن حصوله کلدیکی ایچون اوکا
کوره بعضیسی مثبت و بعضیسی منفی الکتریقیه ایله محمول بولنور. کرهٔ ارضه دخی بر وجه بالا طبیعی اولدرق
منفی الکتریقیه ایله محمول بولندیغندن سطحنه تماس ایدن هوای نسیمی دخی مثبت الکتریقیه ایله محمول اولور دیمکده در.
خلاصه هوا الکتریقلنیور، بولوطلر الکتریقلنیور و بو الکتریقلر توتر ایدوب کریلیور. هوانک
اکثریا بولوطلرک تأثیریله توتر ایتدیکی حالده بعضاً خارجی بر واسطه ایله ده اولیور. ایکی بولوت آراسنده
ویا بولوطله هوا آراسنده بری مثبت، منفی ایکی متخالف و متوتر ایکی الکتریقک تقابلنده مثبت منفیه
هجوم ایله منفینک اونی جذبنده صدمه و شراره، رعد و برق حصوله کلیور.

کوریلیورکه صوت، حرارت، ضیا آیری آیری بر عامل طبیعی کورینورکن هپسی بر حرکته ارجاع
اولنیور. حرکت اجسامک کتله‌سنده اولدیغی کبی ذراتنده، جزء فردلرنده ده اولیور. حرکتک منشأنه
یعنی محرکنه ده قوت نامی ویریلیور. و هر حرکت خصوصیتنه کوره بر قوتک اثری عد اولنیور. دیمک که اساساً
الکتریقیه بر قوتدر دینلدیکی زمانده بر محرکدر دینلمش اولیور. لسانمزده ایسه بو محرکه دها کوزل بر تعبیر
اولمق اوزره ملک دینلیور. شو قدرکه ملک دینلدیکده روحانی بر محرک مدرک تصوری ده منضم اولیور.
ذاتاً قوت دینلدیکی زمانده بذاته محرک و کندیسی شاعر اولاندن روح قدر کیزلمک قابل دکلدر. ایشته بو
حادثاته و کی کوردیکی بر عالم قدرتده ملاحظه ایتدیکمز زمانده حقیقتی بولمش اولورسکز. اتحاد الکتریقیه ده
بر مدرکک اثر تضییقیدر. بناءً علیه بو ایضاحاته بیله لزوم قالمه دن بیک ایی آکلاشیلیر که ملک زجره ملک و قید
مصحح ملک، متخالف قیدلریله دینلسه‌نده ایلک اولدرده روایت ایدیلمه اساس مابعد الطبیعی قوت نظریسیله
بو ایضاحات فنیه نک کنهنه منطبقدر. اوت مثبت الکتریقی منفی الکتریقه هجوم ایتدیرن او ملک زجردر.

و بو بر ضربه در ، بوندن چیقان سس ، رعد ایسه (الرعد) اولمقلغك کندیسیدر . بر یرده ده بر دفعه بشارتدر . و بونلرك بتونه سری ، تخلفی رفع ایله وحدتی ، ارتقا احتمالی تأسیس اولیور . صاعقه صاعقه دنیلمسی ده چارپوب یاقمسی ، محو ایتمسی یعنی فعلی حیثیتیله‌در . ظاهرده بزه کورندیکی کبی رعد برقدن صوکره دکلدر . حقیقتده وعندالله رعد و برق برلکده‌در . حتی رعدك اصل واقعه‌یه نظراً بر حیثیت تقدمی بیله واردر . الکتریق برقیسنده اول رعدیت واهتزازدر . بولوتلر وهوا دها اول بونلره ایچلرنده تیتره‌یه تیتره‌یه کریلیورلر و بو حادثه‌ده بربرلرینه هجوم ایلرکن کندی حرکتلری دکل اولا ایچدن ایچه بر تیتره‌یشله ، بو اهتزاز و ارتعاش ایله هجوم ایدیورلر ، صوکره رعدك سسی قولاقلره واصل اولدیغی زمانده صاعقه‌لی اخطار ایدن تیتره‌یشی بر تأثیر ایله برابر اونك آرقه کیدیکی نشئه‌ده لیسه بر بشیری ده واردر . صوکره آیتده ظلمت وصواعقه جعلندیکی حالده رعد و برقك تفردکیتیرلری ده معنیداردر .

اهتزاز

ظلمات

بونلرك بو صره‌ده‌کی حاللرینی ده تصویر [يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ أَبْصَارَهُمْ] شمشك همان کوزلرینی چارپوب آلیویره‌جك [كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ] اونلره یول ایدیورکجه ایشیغنده یورورلر [وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا] باشلرینه قاراکلغی چوکردیکی وقت ده دیکیلوب قالیرلر [وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ] الله دیلمیش اولسه ایدی [لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ] قولاقلرنده‌کی ایشتمك وکوزلرنده‌کی کورمك خاصه‌لرینی ده آلیویریردی . بوکا شبهه‌می وار ؟ [إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ] الله تعالی قدیردر ، قدرتی هرشیئه ودائما یتیشیر . — اسماء حسناسندن بری ده « قدیر » اسم شریفیدرکه پك قدرتلی ودائما قدرتلی دیمکدر .

قدرت ، فعل وترکك صحتی دیمکدر . بو اعتبارله قوتدن آیریلیر . چونکه قوت بر جهته ، قدرت ایسه هر جهته نافذدر . مثلا بر طاشك یوارلانیشی قوتدر ، او یوارلانیشی یرده دوردرمق ، قدرت ایسه صاغه کیدرکن عکسنه ده کیده‌بیلیر ، یا یا کیدن براقه‌بیلیر ، حاصلی قوت اضطرار ، قدرت اختیار افاده ایدر .

شی ، موجود دیمکدر . بونده معدومه شی دینمز ، بلمعنی وخبر ویرلسی صحیح اولنبیلن معناسنه ده کلیر .

بو معنا ایله ممکن اولان معدوم ده شی دینه بیلیر . لکن ممتنع لذاته اولان معدوم هیچ بر شی دکلدر . او
نه بولونه بیلیر ، نه بیلینه بیلیر ، نه خبر ویریله بیلیر . لغةً اصلی ، مشتقده مشبهه دن که شائی دیلیرك
شیء دیلمسی مصادر معنالرینه کلیر . اشیایه شی دینلمسی ، مشیت الهیه نك تعلقی اعتباریله مشیء اولدیغی ایچوندر .
بو معنا ایله الله شی دینمز . فقط شائی معناسنه اولهرق ده شی دینیر . بناءً علیه « علی کل شیءٍ قدیر » ده الله
داخل دکلدر . لکن « بکل شیءٍ علیم » ده داخلدر . بو ایضاحدن صوکره الله تعالی کندی کبی بر الله دها
یاراته بیلیرمی ؟ ظننده بر توهم وارد اولهماز . زیرا او ممتنعدر ، شی دکلدر ، یاراتیلان یاراتانه اولهماز
هم صوکره دن یاراتیلسه هم ازلی اولسون ، ایشته امتناع ، محال بوطادرلر . الله تعالی اویله بر واجب الوجوددر که
اونك لاشریك له اولان صفت وحدانیتنی ازاله ایتمك هیچ بر وجهله ممکن دکلدر . بو اونك کمال ذاتیسیدر
و بونه مستلزمده بودر . بناءً علیه بویله هر شیئه قادر اولان الله تعالی یی یاراتیغی کوزلری ، قولاقلری
آلیویرمکدن کیم منع ایدر ؟ بونی بیلملی الله ، ایشیده ، اهل ایمانه خدعه یاپمقدن ، فرصت جیقارمقدن
صاقینملی ، صاقینمغه ایچون صاعقه یی کوزتملی ، رعد و برقدن اول الله دن قورقملیدر . بو آیتی مخاطب
« یا ایها الناس اعبدوا » خطاب عامی نه قدر کوزل اولیور ؟

ایشته جناب حق منافقلرك حالنی برده بویله صیب مثلیله تصویر بویرمشدر . بو تشبیه تشبیه مرکب
اولدیغنه کوره مفرداتنده مشابهت آرانیلمیه رق هیئات مجموعه سنده منافقلرك حیرتی ، شاشقینلغی تمثیل
ایتمك کفایت ایدهجکدر . مع ما فیه بونی تشبیه مفروق اوله رق تحلیلی بر صورتده ملاحظه ده ممکن اولمشدر . بویله
دینه اسلام سبب حیات اولمقده قوتلی بر یاغموره ، بعثت نبویه زماننده دنیانك حالی و هر زمانده اسلامه قارشی
کفارك شبهه لری ظلمتلره ، دینك وعد و وعیدی برقه ، رعده ، غازیلرك و منافقلرك نازل اولدقری مصائب مصائب
و عقاب صاعقه لره تشبیه ایدلمشدر . مابعدنده ده اسلامك منافقلرك نظرینی وفرصت بولدقجه اوندن صورته
استفاده لرینی تمثیل ایدیور . بو ایکی تمثیلك سبب نزولنده یهودیلرك ده بعضه روایاتده موضوع بحث
ایدلدیکنی کوریورز .

بورایه قدر جناب الله اولا و بالذات رسولنه خطاب ایدرك غایبت خطاب و هدایت نقطهٔ نظرنده

انسانلرك صنوفنی و هر برینك ماهیتلرینی ، حالات روحیه‌لرینی ، عاقبتلرینی بیان ایدرك بو تصنیفی خطوط اصلیه‌سنی مشتمل غایت دقیق و غایت شمولی بر مجمع احتوا ایدن تنویرات شامله ایله برابر کفر طبیعت ایدینن عنادجی کافرلری ریب و نفاقی طبیعت ایدینن منافقلرك یولدن کیمه جکلرینی ، قورونه‌ییه جقلرینی و بونك ایچونده هدایت قرآنك متقیلره مخصوص بولندیغنی اعلامده و افهام ایتدکدن و تمثیللرله دعوت عامه‌نك لزومنه ارشاد بیوردقدن صکره تکلیفك عام اولدیغنی ، تکلیفنده هیچ بر صنفك آزاده قالمیه جغنی . انذار و عدم انذار اونلر ایچون سواء اولسه‌ده پیغمبرك وظیفه‌سی نقطهٔ نظرندن مساوی اولمادیغنی آکلاتارق عمّ العموم انسانلره توجیه خطاب ایدرك بر وجه آتی ایمان امرینی ویریشدر :

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ
تَتَّقُونَ ● الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ
مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ●
وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَى عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ
مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ● فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي
وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ● وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا
قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ
وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ●

مآل شریفی

ای انسانلر ! او سزی و سزدن اولکیلری یاراتمش اولان ربکزه قوللق و عبادت ایدیکزکه

قورونورز، متقيلردن اوله سكز ● او اويله بر لطفكاركه سزك ايچين يري بر دوشك ياپدي، سمايي
بر بناء. وسزك ايچين سمادن بر صو اينديردي ده اونكله درلو محصوللردن سزه بر رزق چيقاردي، سزده
آرتق بيله بيله حالده اونكله طوتوبده اللهه نِدلر قوشمايڭ ● واكر قولمزه جسته جسته اينديرديكمز
قرآنده شبهه‌ده ايسه‌كز هايدي اونك عيارنده بر سوره ميدانه كتيرڭ والله‌دن باشقه كووندككڭز
شهيدلريڭزي چاغيرڭ، اكر صادقسه‌كز بوني ياپيڭ ● يوقده ياپامازسه‌كز — كه هيچ بر زمان ياپامايه‌جقسڭز —
او حالده حجرلري انسانلر اولمق اوزره اولان او آتشدن صاقينڭ، او كافرلر ايچين حاضرلانمشدر ● ايمان
ايدوب صالح عمللر ايشله‌ينلره ايسه مژده‌له: كنديلري ايچين آلتندن ايرمقلر آقار جنتلر وار. اورادن: هانگي
بر ثمره‌دن بر رزق ايله رزقلاندقجه اونلر، هر دفعه‌سنده «ها! بو بزم اوكجه‌دن مرزوق اولديغمز» ديه‌جكلر
و اوڭا اويله متشابه اوله‌رق صونوله‌جقدر. كنديلري ايچين اوراده پاك، چوق پاك زوجه‌لرده وار. هم اونلر
اوراده ابدي قاله‌جقلر ●

بو آيتك، فاتحه‌ده‌كي «رب العالمين» وصفنك اثباتنه، «اياك نعبد» ميثاقنه، صوكره
بو سوره‌نك باشنده‌كي «هدى للمتقين» فقره‌سنه ونهايت اوچ قطعه‌نك هيأت مجموعه‌سيله حسب تمثيلك
غايه مطمونه‌سنه قدر مناسبتدار اولديغني اخطاره حاجت يوقدر. ترتيب قرآنه نظراً بو آيت الله تعالانك
صريح اوله‌رق ايلك امري حاوي اوليوركه بو امر، بناء اسلامك اس الاساسي اولان توحيد عبوديت وربوبيته
باشلايور. والوهيتك ربوبيته، ربوبيتك خالقيته توقفني كوستريور وخالقي اثبات ايديور وعقبنده
نبوتي وصدق محمدي‌يي اثبات ومدافعه ايديور.

[يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ] اي انسانلر! — عقل وبلوغ ايله انسانلغك ايلك قدمه كمالنه باصمش
اولانلر! باقيڭز. كرك «اياك نعبد» ميثاقني ويرمش اولسون، كرك اولماسون. هپيڭز: مؤمن،
كافر، منافق، هانگي صنف، دنياده‌كي هانگي قومه منسوب اولورسه‌كز اولڭز، فقير، زنگين، عالم، جاهل

حاكميتنده بولنورسه كز بولونكز. هپكز هر زمانده شو امرله مكلفسكز: [اُعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِى خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ] سزى و سزدن اول كلنلرى، بابالريكزى، انالريكزى، بويوك انالريكزى، اجداديكزى و سائرلرينى باشدن نهايه خلق ايدن رب العالمينه عبادت و عبوديت ايديكز، كمال محبت و مخافتله، الله كوزل ادب و سوكى ايله اوكا بويون اكيكز و اونك امرلرينه، احكامنه اطاعت ايديكز. — «اياك نعبد» ميثاقنى ويرنز اوكا ايفا ايتسين. ويرينلر ويرنه چاليشسين. اوكا عبادت و اطاعت ايديكز كه [لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ] بالفعل قورونه بيله سكز، حقيقى تقيدن دن اوله كزى اميد ايده بيله سكز — يوقسه صاعقه لر كبى حادثات عالمدن، ئولومدن قورتولمقده، قولادن قيقارسقده اصلا قورونه مازسكز. رقت ايديكز «لعلكم» بويوريلور. بوايسه اميد افاده ايدر. بوصورتده ده قورونماكز براميد قوى اولرق ده كوستريليور، ده قورونه جقكز دن اميد اولكز دينيليور. چونكه اراده الهيه هيچ برشى تقييد ايده من. سز عبادتكزله اوكا قورومايه مجبور ايده مزسكز. عبوديت قانونى بر قانون اكثريدر. اصل قورويه جق اولان فضل و رحمت الهيه در. عبادت اوامرده خلقتكزك، تربيه كزك برشكرانيدر، بونك اللهى مجبور ايده جك سنت اكثده براقجق برقدرت موجبه سى يوقدر. و ذاتا اللهك مستحق اولديغى شكر عبوديتى كاملا ادا ايده من سكز بنا عليه عبادت ايديورن ديه هر عاقبتدن اميد اولمايكز، انجق اميد وار اولكز و اميديكزى اللهدن باشقه سنه باغلامايكز و اللهى طاعتيكز ايچون خلقتكزه و تربيه كزه باقيكز، اوزمان بيلير سكز كه برخالقكز و ربكز وار هم سزى هم سزدن اول كلنلرى خلق ايدن اودر. [الَّذِى] او، اويله لطفلى برخالقدر كه [جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا] شو التكزده كى ارضى بر دوشك يايمش — سزى اوراده يايمش يتشديرمش اوزرنده هر درلو راحتكز اسبابنى تأسيس ايتمش، ياتوب قالقيور، اوتوروب اويانيور، طايانوب اوطوروبيورسكز. او التكزدن آلينيورسه اوله نه ده قرار ايده ر ديكز؟ كاشانه ده بيقديغكز قابا دوشكلرنه يارارلى. ايشته ارض سزه بويله بر دوشك [وَالسَّمَآءَ بِنَآءً] باشكز اوستنده كى سزه كوك قبه لى ده بو دوشكى احتوا ايدن بويوك، محتشم بر بنا يايمش — انسان اولوب ده بو بنا ايچنده او دوشكه قورولمايه نه وار ايسه در؟ بو بنانك يانده فقيرلرك ايمرزيكى، زنكينلرك غرورلانديغى ديكر بنالرك

قونانقدن ، سزیرك نه اهمیتی اوله بیلیر ؟ بویوك كوچوك ، نه زنكینه نقدر سزك هپكز عینی بناده طوروب

دیر دوشكده یا ناله بر عائله دكلمیسكز ؟ كیمك بناسنده ، كیمك دوشكنده یاتیغكزی دوشونورسه كز

هانكی مولانك قولی اولدیغكزی واولماكز لازم كلدیكنی بیلیرسكز .

اشبو « والسماء بناء » بزه كوستریوركه سما بوتون ارضی محیطدر . دائما بناده كی دوشكلر كبی اونك ایچنده در . باشقه بر آیتده « سقفا محفوظا » بیورلمش اولمسی بوراده بنانك سقف اولدیغنی ایجاب ایتمز . اوده سمانك دیكر بر حیثیتی ، دیكر بر وصفیدركه طاوان كبی دائما باشمزه كورولمسی حیثیتیدر . ایسه ساده بوقدرمی یا ؟

[وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً] بوراده ضمیر ایله « منه » دیمك لازم كلیركه ظاهر اولهرق « من السماء » بیورلمسی ، بوندن مراد اوكی سما اولمادیغنه اشارتدر . زیرا هانكی برشیئك فوقنده اولان شی آلتنده كینك سماسیدر . حتی اوك طاوانه بیله سماء دینیلیر . یعنی بورده یوقاریدن اوسما طرفنده كی بولوتلردن بر صو ایندیروب [فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ] اوده بوصو سببیله سزه درلو میوه لردن ، محصوللردن رزقه چیقاریشدر . سز او بنا ایچنده اوتوروركن یوو الاینركه بوصودن ایچه دبو سایه ده یتیشه میوه لردن ، حبوبات وسائر فواكهدن قسمتكزی یرسكز . باقیكز ربكز نصل بر رحماندر . سز بوصایه قدریمزی لهپ بیلیرسكز ، بونری بیلك ایچون باشقه جه اوقومغه ویا درسده فلسفه لر یا یمغه هیچ ده لزوم یوقدر . [فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ] او حالده سز بونری وخالقدن باشقه الله اوله جغنی بیلوب طورورکن ، الله ، بر اولان او معبود حقه دنك اراماغه ، امثال ادیرمغه ، شریكلر قوشمغه وفرعونك یاپدیغی كبی یرده كوكده دورمیه لر الله ارامغه قالقماییكز ده بولری دیردن وبتون بونری یاپان ، احسان ایدن وشریكی ، نظیری بولونمیان خالقكز ربكز رحمن رحیم بر الله توحید ایله عبادت وقوللق ایدیكز .

انداد ، ندك جمعیدر . مثل وامثال كبی كه معنالری بردر . جعل تعبیری كوستریوركه الله هانكی شیدن اولورسه اولسون ایشبو تصور اولنورسه ادیدردیراولور . هپسی اولماز باطل اولور . بونی بیلیه

بابایه کز قوردنانلرده اولمازسکز ، عنادجه کافرلرده اولورسکز .

بوکافه‌سی بر طاقم انسانلر : « اوت الله بللی اما بزه بویله ارادیکی دیه پیغمبر گوندردیکی محمد علیه السلامک پیغمبر و قرآنک کلام الله اولدیغی نه معلوم ؟ بو بزه شبهه‌لی کلیور ، قوشقولانیورز بونی بیله بیله دکل بیلمدیکمزدن ، شبهه ایتدیکمزدن انکار ایدرز » دیرلر و دها دیه بیلیرلر . بونک ایچون ده جناب حقه عمومی اولان بو دعوت توحید و عبودیتی تعاقب رسولنک نبوتی و اوکا بخش ایتدیکی قرآنک برهان الهی اولان لاریب فیه بر معجزه ابدیه اولدیغی صراحةً کوسترمک ایچون شبهه‌سی اولانلره قارشی آچیقدن بر مسابقه ، بر یاریشه اعلان ایدیورکه بوکا « تحدی معجزه‌سی » دینیلیر . پیغمبر ذیشاندن افندیمزک معجزه‌لری کرچه چوقدر . فقط مادی و زمانی اولان معجزه‌لرک قوتی و فائده‌سی عمومی دکلدر . اونک قوتی بولندیغی زمانه و محیطه منحصر قالیر . صوکره‌دن ایشیدنلر بو غیر معقول دیه انکار ده ایده بیلیرلر نته کیم ایدیلر ده اولیور . بر ده بشریتک دیننده استفاده‌سی خارقه‌لره صاریلمه دکل سنة اللهیه ، قوانین مستمره و معقوله‌یه صاریلمقده‌در . یعنی علمده‌در . خارقه‌لر فوق‌العاده اضطرار زمانلرنده الله تعالانک عنایات مخصوصه‌سیدر . هدایتده غایه ایسه اضطراردن تخلیصدر . بناء علیه معجزه‌نک الهی ، ابدی عقلی و علمی قیمتی حائز اولانی معجزه‌در . بو معجزه ایسه قرآندر . جناب الله رسولنه بونی اویله قطعیت و یقینله بیلدیرمشدرکه قرآنی هیچ بر انسان ، حتی بتون انسانلر تنظیر ایده‌مزلر . بو بالذات وعد و تعهد الهی تحتنده‌در . قرآن هر هانکی بر ماهیتده بر کلام فرض ایدیلیرسه ایدیلسین اک داهی عد ایدیلن ادباء و حکماء و شعراء تنظیرینه معارضه‌سنه قالقارسه عاجز قالیر . قرآنده اوقدر فوق‌العاده‌لک کوریلک ایسته‌نمیه کورلر و یا غرضکارلر نه فرض ایدرلرسه ایتسینلر ، قرآنه ایده تحدی یه قالقیشدقلری زمان مغلوب اولدقلری . هیچ برشی یاپاماشلردر . الله تعالی اقتدارلرینی رجال باغلامسه دنیا اساساً هیچ ویرمشدر . ایشته اه پیغمبرینه بو قوتی ویرمسه و عصرلرده بری ده بونی اثبات ایتمشدر . دنیا قورولدیغی قورولالی غایه متعلمه بر قدر بیوک و بو قدر امثالسز بر حضرت بو قدر جدیته پیغمبرلردن و بالخاصه خاتم الانبیادن باشقه هیچ برکیمسه اثبات ایتمک دکل دعوایه ایتمکه بیله جرأت ایده‌مشدر . چونکه یالانجیلك

بالذات

سومی یاتسویه قدر یانار ، شارلاتانلر موقت بر زمان ایچون پارلارلر سونر . ناپولیون بوناپارت
مصره کلدیکی زمانده محاربه لرنده کی مظفریتنه کوره نرك و بونلری بر معجزه ظن ایدرك « بن محمدی سورم
او ده بنم کبی بیوك بر قوماندان ایدی فقط بن دها بیوکم » دیمشدی . بو غروری ، بو تحدیه
قیامی ، نهایت عکا قلعه سنده باشلایه رق قیریمقزیه طوتدی ، نهایت سونوب کیتدی ؛ و او زمانده
بری قرآنك اونك آچدیغی یارالری تداوی ایده بیلدی . حاصلی بو تحدی قرآنك و نبوت محمدیه نك ابدی بر
قانونی و برهانیدر . جناب الله بو برهانی اخطار و نبوت محمدیه یی ، حقیت قرآنی تأیید ایدرك و انسانلر ایچنده
بونده شبهه ایدنلری قصد ایدرك بیوریورکه :

[وَاِنْ كُنْتُمْ فِى رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا] و شایه عبد خاصمز ، ممتاز قولمز
محمد مصطفایه طوغریدن ، امینکی بو آنه قدر هرکسك مسلّمی اولان سوکیلی رسولمزه دیردیکمز رسالتنه
و بونك فرمانی اولمق اوزره پارچه پارچه ایندیرمکده اولدیغمز قرآنده بر شبهه ده بولنور ایسه‌کز ، بر
قوشقویه دوشر ایسه‌کز ، شویله وحی اینار میشمیدر ؟ الله کتاب کوندره جك اولسه بویله‌می کوندرر ؟ بویله
پارچه پارچه آیت آیت ، سوره سوره کتاب ایندرمك نصل شی ، بونلر بزه مادی علملردن نه اوکره تیور ؟ ،
آلتونده‌ن معدنلرك نه لرده اولدیغنی می کوستریور ؟ کیمیاری‌می بولدیریور ؟ بو بر شعر دکلمیدر ؟ .
بونی انسان کندیلکندن یاپامازمی ؟ بالفرض علیه محمد بر شاعر کبی آره صره بونلری کندی سویلیور ده الله
کوندردی دیه بزی آلداتیور . تجربه بویله اما نه چیقار ؟ تجربه یاپمنی کوستریر ، او ده بیلیرمی یا بلکه بوکونده
بوندن اولدی ، عقلی قاچیردی ویا اخلاقی دکیشدیردی ، احتمال آرتق قورناز لیغه قالقیشدی ، حاصلی
نه طرفندن باقه‌رق کسدیره‌میورز ، هرحالده بونك کندیسندن اولمسی احتمالنی یکسیورز ، اللهدن
کلدیکنده شبهه ایدیورز . بیله‌یه دکل فقط حضرت اولدیه بویله بر قوشقو ایله اوفالانمیورز . چونکه ثبت
اولمایان بر شیئه ایناملقده بر بلاهتدر ، لاعقل دکلدر کبی بر طاقم قوشقولر قاشیور ایسه‌کز بوندن ده
اثباتی قولایدر . بونده ده دریه دریه فلسفه‌ره ، خیالاته قالمغه لزوم یوق [فَأْتُوا بِسُورَةٍ
مِنْ مِثْلِهِ] اکر بونی بر انسان یاپابیلیرسه ، هایدی بونك کبیسندن بر سوره کتیریکز — یعنی اسلوبده

Burada olmayıp Latin baskıda olan uzunca bir cümle var. (sayfa: 269) (veya kendi aldanıyor mu? Gerçi Muhammed'in şimdiy[e] kadar aklı da vardı, ist-kamet ve emaneti devam... o ne aldanır ve ne alda[t]ırdı.)

وبلاغت و بداعتده قرآنڭ سوره‌لرینه بڭزه‌ر و تام اوڭا مماثل بر سوره ده سز یاپیڭز، و اوقدر تام بڭزه‌مه
ایجینه سویله‌یه‌ن ده اوقومازلق كبی امی واونڭ كبی اخلاقلی اولسون، اوقویوب یازانلردن، تحصیل كورنلردن
شاعرلكله اوغراشانلردن ده اولماسون، هایدی بو صوڭ قیدی ده حذف ایده‌لم، سزه مساعده ایده‌لم،
علی الاطلاق هرهانكی بر شخصدن اولورسه اولسون بویله بر سوره كتیریڭز [وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ
مِنْ دُونِ اللّٰهِ] وحق الله‌دن باشقه كووندیككز نه قدر یاردمجیلریڭز، طاپیندیغڭز نه قدر
معبودلریڭز، اقتداسنی فرض ایتدیككز نه قدر بیوكلریڭز، شعراكز، ادباكز، علماكز، حكماكز،
امراكز، حاصلی سزه یاصدن، آل، آیادن اولمه ایسته‌یه‌جك نه قدر یاردمجیلریڭز، مقتدابهلریڭز
وارسه هپسنی ده چاغیریڭز.

شهداء، شهیدڭ جمعیدر، شهیدلر، حاضر، شاهد، ناصر، نمونهٔ امثال معنالرینه
كلیركه بوراده هرهانكی برسی دیمكدر. [اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ] اكر دعواكزده
صادق ایسه‌ڭز — یعنی بو بابده شبهه‌یه محل اولدیغی فكرنده ایسه‌ڭز بونی یاپمه‌ڭز ویاپه‌بیلمه‌ڭز
لازم كلیر. بر انسانڭ كندیلكندن یاپدیغی برشئ ویا دها ایسنی دیكر انسانلردن ده بالاحتمال
بریاپان بولنور، معتاد اولور. كوریورسڭز فیلسوفلر بیله طبیعت مطردر دیرلر. سزده ذاتاً
بویله دیمكله بونڭ شاعرلرده فنلاغرده امثالی واردیمك ایسته‌یورسڭز، وارسه هایدی بولڭ
كتیرڭ. بوكوندكله یاریه كتیرڭ، اوبركونده كتیرڭ. [فَاِنْ لَمْ تَفْعَلُوا] یوق اكر بونی
یاپامازسه‌ڭز، مثلنی كتیره‌مزسه‌ڭز [وَلَنْ تَفْعَلُوا] كه هیچ بر زمانده یاپامیه‌جقسڭز یاپمڭز
ممكن دكل یا، ممكن اولسه ده یاپامیه‌جقسڭز. الله یاپدیرمیه‌جق. اوحالده [فَاتَّقُوا النَّارَ
الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ] یاقیجیسی انسانلر وطاشلر اولان او دهشتلی آتشدن
صاقینیڭز كه [اُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ] بر آتشدر، بونار جحیم، كافرلر ایچون حاضرلانمشدر.

بداهت، شهود، استدلال عقلی، تجربه، خبر، بوزعلمك، یقینك الا اهم واسطه‌لری
معیارلریدر. سز بر واقعه كورویورسڭز، ایشته كتاب، بونڭ نظمنده كی یوكسكلكی ده بالذات یوكسكلكی

آچیلایانی بر الهامه کوریور. دیکرلری ده بونلری رؤیاده طویویور. سزده اللهدن، پیغمبردن قرآندن بو
خبرلری ده ایشیدیورسکز. تجربه ده یاپیکز و جریان ایدن تجربه لره ده باقیکز. کوره جکسکز و حتی
کوردیکز که بونک مثلی یاپیلامادی و یاپیلامیور و یاپیلاماز. او حالده شبهه ایتمه یه نه حقکز قالیر. آز
چوق عقلی بر سببه استناد ایتمه ین شبهه، وسوسه دن و یا اختلافلقدن باشقه نه اولور؟ کرچه سز دخی
بالذات تجربه ایده مزسکز، چونکه او الهامک بر واقعهٔ مخصوصه و ممتازه سیدر. پیغمبره پیغمبرلردن باشقه
مثال بوله مازسکز. فقط اونک آثارینی تجربه ایده بیلیرسکز. ذاتاً علمی و فنی تجربه لرک اکثریسی ده
بویله در. کونشک طوغدیغنی ضیاسندن آکلارسکز. بویله بر تجربه سزه سبب واقعک کلی و عمومیمی؟
یوقسه منفرد و ممتاز بر شیمی؟ اولدیغنی آکلاتیر. ایشته الله تعالی بو اخبار ایله، بو ارشاد ایله سزه اثر وحیی
تجربه ایتمک ایچون بر معیار مخصوص ویریور. چونکه هیچ تجربه ایتمه یه قالقارسه کز عمرکز کفایت ایتمز و ارشادن
فائده سی اولماز. اونی ده عصرلرک تجربه سی کوستره جک و اثبات ایده جکدر. بناءً علیه سز بو معیار مخصوصدن
استفاده ایده بیلیرسکز. بالخاصه «فأتوا»، «فان لم تفعلوا ولن تفعلوا»، «فاتقوا» امر
و اخبار قطعیسنک مضمونه دقت ایدیکز. سزی بر مستقبلک قوهٔ جبریه سیله باغلامیور، الیکزی بریره
کندیلکیکزدن منع ایتمیور. حر، مختار، سربست براقیور. حالبوکه شاعرلرک و سائره نک سنوحاتنه ویا
فاعللرک، کندینی بیلمزلرک، ساحته کارلرک، شارلاتانلرک انفعالاتنه بکزه ر کبی توهم ایدیکز و بوندن
طولایی شبهه لندیکز قرآنک و حتی بر سوره نک مثلی کندیکزدن ایچیکزدن الیکزدن کلن یاپیکز دیور ویا یا-
پامیه جقسکز ده. حقیقتک قیاسکز کبی اولمادیغنی اویله بر قطعیتله خبر ویریور و بونک یالان اوله جغنی
اویله بر یقین ایله سویلیور و بالنتیجه فعلاً اثبات ده ایدیور که بونده بیوک یقین اولماز، بونده بیوک
حلم اولماز. او حالده وحیی بر کره دیکر شاعرلرک فلانلرک سنوحاتنه بکزه تمه یه اصلا حقکز یوقدر.
نهایت شویله دیه بیلیرسکز. محمد کبی بر انسانده دها یوقدر که بولاملم ده اوکا سویله تلم. اوکا الله اویله بر معقل
اویله بر قوت ویرسه که اوندن کیمسه یه ویرمسه، او خارق العاده ممتاز و بوتون انسانلردن ممتاز بر فطرتده
یاراتمسه ده بونلری او سایه ده یاپیور دیه جکسکز. اویله ایسه دیکر شبهه لری

براقوب بركره بونى تصديق ايديكز . ايته كره نه صوكره بر دها دوشونكز . بويله بر ذات سزه او خارق العاده
نشانه فطرتك كنديسى ذاتيسى اولماديغنى سويليور . بونكله بر غرور و طويوب سزه عالم صاتميور . او قدرت ايله
سزدن دنيا استفاده‌لرى ايستميور «لا اسئلكم عليه اجرا الا المودة فى القربى» ديور .
تغلب دعواسنه قالقيشميور . كمال تواضع ايله بن ده اللهك بر قولى و رسوليم ديور . و صوكره كمال يقينيه ايله
«ولن تفعلوا» ديور و مصدرلرينى كشف ايديور . او حالده اونك نشانه عقلنه و نظيرسز قدرتنه اعتمادكزك
ويرديكى وحى خبرينى تصديق ايتمه‌كز لازم كلير . اكر الله ايناميورسه‌كز ، اونده شبهه‌كز وارسه بويله بر عقلك
شهادتيله اوكا ايناماكز و عبوديت ايتمه‌كز اقتضا ايدر . و اكر الله اينانيورسه‌كز بونى قوغريده قوغريد
اللهك ياپديغنى و امرينى بيلديرمك اچون ده كوندرديكى اولوبده تصديق ايتمه‌كز لازم كلير . اونى تقليده
ايتمك اچون ده عقلى ، تجربى ، علمى ، فنى ، منطقى هيچ بر شبهه يا اصابه بولونماديغنى ادراك ايتمه‌كز ايجاب
ايدر . بونى بيلكز ، حالا شبهه دعواسنده وار ايسه‌كز ، حالا قوشقولانيرسه‌كز بو عنادكزدن
اغراض شخصيه‌كزدن ، اخلاقسزلغكزدن باشقه بر سبب قالماز . و هيچ بر معذرتى بولونمايان كافرلردن
اولورسكز . حتى قطعياً رد ايدن كافر اولديغى كبى ، حقنده شبهه ايدن ده كافردر . او حالده شونى
بيليكزكه كافرلر اچون حاضرلانمش بر آتش ، بر جهنم واردر كه او قورقديغكز ، فولادلرى يقاديغى صاعقه‌لر ايچون
هيچ برينه بكزه‌مز ، او آتشك ، حيواسى انسانلر و طاشلر اولان بر آتشدر . آرتق بوندن كنديكزى
صاقينه بيليرسه‌كز صاقينكز .

قرآنك اشبو «ولن تفعلوا» اخبارى اوكوندن بوكونه قدر بيك اوچيوز قرق دردسنه‌لك
بر تجربه ايله صدقنى كوسترن بر معجزه ابديه‌در . بو تهديدك اعجازى قارشوسنده يارشمه‌يه واره‌ن كيمسه
سلاحه صاريلمش . قانلر آقيدلمش ، دنيالر قاريشديرلمش ، هر درلو زحمتلر ، مصرفلر اختيار ايدلمش
و فقط بو معجزه‌يه هيچ بر جواب رد ويريلمه‌مشدر . انجق تسويلات ايله ارشاد قرآنك اوكنه كچمكه چاليشلمشدر .
بونلره قارشى عدالت الهيه البته بر نى بولاجقدر . او آتش سويلنمشدر «فاتقوا النار التى وقودها الناس
والحجارة اعدت للكافرين» . بو آيتده «والحجاره» كلمه‌سنك فنى بر ارشادى محتوى بولنديغنده

شبهه یوقدر. گرچه بو حجاره دن مراد هیاكل واصنامدر. وجهنمك آتشی طوتوشدیرمغه سبب اولان وقودك انسانلر وهیاكل معبوده اولدیغی بیان بویریلیور. لكن عینیه فائده ده او، چیرا، كومور كبی آتشه طوتوشدیرلدقدن صكره بولندیغی ده بیلدیریلمش اولیوركه ارباب فنه بونك خاصه كوكرد اولدیغی سویلیورلر. وقود، آتشه یاقیلان كبریت، اوت، چوب، چیرا، یاخود ردا وسائره كبی شیلرك هپسنه اطلاق اولنور.

بانیكز بیانات قرآنیه نه قدر جالبدر. تماماً علمی ومنطقی وحكمی اولان و بر فلسفهٔ الهیه كنهنی تشكیل ایدن بر بحث؛ ادلهٔ منطقیه ورمزیه وآفاقیه نك جذرلریله هم وجیز وهم غایت بسیط وبدیع بر صورتده نصل تفهیم اولونمشدر. یوكسك بر منبردن بیوك ومختلف بر جماعته خطبه ایراد ایدن، وعظ ایدن، درس اوقوتان، تبلیغات یاپان، احكام وضع ایدن خوارق العاده بلیغ بر خطیبك لزومنه كوره كاه صاغه، كاه صوله، كاه مركزه التفات ایدرك هپسنه مجموعنه وهر برسنه بر قسمنه، كاه مخالفلرینه وكاه موافقلرینه وكاه هپسنك قارشوسنده یاور مخصوصنه توجه خطاب ایتمسنده كی التفاتات بیانی قولاقلرده تمثیل ایدیور. "یا ایها الناس" ندائیله باشلایان خطاب عام "فلا تجعلوا"، "وان كنتم" لحظلرنده بر وجه مخصوص آلدی ونهایت آچی بر انذار ایله تمام اولدی، دیركن كوریلیور. بر خصوصیت دها آلیور وعبد خاصنه نصب ایدلك بیوریلیوركه:

[وَبَشِّرْ] بو واو عطف یوقاریده كی آیتك نحواسندن آكلاشیلان لازم معنایه اشارتدر. شویلكه: حبیبم!.. سن ده ایناننلرده سنك دعوی اولان اشبو عبادت وعبودیت امریله سن ده مأمورسك. بونكله برابر سنك بر خصوصیتك وار. سن بنم عبد خاص وممتازمسك. رسالت كبی بر وظیفهٔ مخصوصه ك وار. ایشته بو امتیازیكك فرمانی اولان بو فرقانی وبو تحدی معجزه سنی كوردكیا بونی آل وسنك ایچیده هیچ بر قورقو. هیچ بر كره اوطمادیغنی آكلا، عموم ناسی امریله دعوت ایت، معجزه كی كوستر، یولدن كتمه یندن بو انذاریمی تبلیغ ایت. بونلردن باشقه برده [اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ] اركك اولسون دیشی اولسون ایمان ایدوب ده ایی ایشلر یاپانلره، بر الله عبودیت

ایمانه یاراشیر، عقلاً ونقلاً اویغون اعمال صالحه ایشلهینلره ده شونی تبشیر ایت.

صالحات، صالحه‌نك جمعیدر. صالح، اصلنده ایی، یاراشیقلی، عقلاً ونقلاً مستقیم خیرلی معناسنه وصف ایکن تأنیث ایله حسنه کبی عمل صالح معناسنه اسم اولمشدر که قلبی، بدنی، مالی اولمق اوزره اوچ نوعی واردر. وبوراده ایمان ایله عملك آرهسنده بر فرقی آکلاشیلیر. فقط تبشیر ایمان دکل مجموعنه یاپیلمشدر. عمل ایمانك جزء دکل ایسه ده عملسز محض تبشیر اولمادیغی ده آکلاشیلیور.
"الذین امنوا وعملوا" جمع مذکرلرنده تغلیب واردر که ارککلره وقادینلره شاملدر. بو شمولی ایسه "ان المؤمنین والمؤمنات" کبی آیتلر آکلادیر.

حاصلی، ایمان ایله اعمال صالحه‌یی جمع ایدنلره شونی تبشیر ایت که [اَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٌ] اونلر ایچون جنتلر وار. — یعنی ایچنه کیریلمدن کورولمز کیزلی، ناریه باغلر، باغچه‌لر وار. بونلری عمومی اختوا ایدن وطن اخروی، دار ثواب "الجنة" اطلاق اولنور. جنت اصل لغتده مصدر بنا مره در که بر اورتمه، بر کره ستر دیمکدر. وبو ماده‌نك بتون مشتقاتنده بر نوع ستر معناسی واردر. نته‌کیم جنه لفظی کورونمز، خفی بر نوع مخلوق، جِنّت عقلك غیب اولمسی، جُنّه قالقان ایله کورولمه‌سی اشیانك نظردن کیزلنمسی دیمکدر. ثانیاً جنت، ستر معناسندن زمینی کورونمز غایت زرفت آغاجلر ستور باغچه وبوستانه اطلاق اولنمشدر. ثالثاً لسان دینده، دنیا کوزیله کورولمه‌یه‌جك غیب حقنده کیزلی دار الثوابك اسمی اولمشدر که قرآنده الجنه دینلدیکی زمان بو تعیین ایدر. فقط لام اولمدن جنت دینلدیکی زمان مقامنه کوره کاه بو وکاه ایکنجی معنایه کلمشدر. "جنات تجری من تحتها الانهار" دینلدیکی زمانده "الجنة" نك اجزاسی ومراتبی مراد اولنور که بوراده اویله‌در. احتوا

بونلر اویله بیوك و واسع جنتلردر که [تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ] آلتلرندن مثلا دنیاده کی نیل، فرات، سیحان، جیحان نهرلری کبی بیوك بیوك ایرماقلر آقار، اویله کوچوك چایلر، جدوللر، خرقلر دکل نهرلر — خالص، تمیز صو نهری، تازه سوت نهری، صافی بال نهری سیحون، جیحون

رمز سه ایتز، کنهی تصور اولونماز شراب طهور، نهر دیقار. بو جنت باغچه لرینک تفصیلاتنی سؤیلمی ایسته سکز؟ بونی تعریف اولنور شیلر دکلدر. اوراده «مالاعین رأت ولااذن سمعت ولاخطر علی قلب بشر» شیلر واردر. چونکه انسانلر مثال کورمدکلری شیلری آکلایه مازلر. بونک ایچون شویله شو قدر آکلایکز که [كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا] او عمل صالحلی صاحبی مؤمنلر بولنورلر، بوراده کی بر ثمره دن بر رزقه ایله رزقلندیرلدقلرینده هر دفعه سنده [قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ] هابو، او رزق، او نعمت که بزه بوندن اول – یعنی دنیاده – ده قسمت ایدلمه ایدی دیه جکلر. والحاصل اوده ابتداده رزقلندیرلدقلری نعمت نوعندن کوره جکلر. چونکه ایمانلر و عمللرینک ثوابیدر. ثمره کی او باغچه لری دنیاده کی بو ایمانی وعمل ایله یتیشدیریرلر و بونلرک برنوع ثمره سی دنیاده ده آز چوق کورولور. وحتی طادیلیر. و نته کیم «ولمن خاف مقام ربه جنتان» بیورلمشدرکه بری دنیا، بری آخرت جنتیدر. فی الواقع انسانلرک هیسی الله دن قورقسه و اوکا کوره عمل ایتمش اولسه لردی دنیانک ده هرطرفی بر جنت کبی اولوردی فقط اللهی و مقام ربوبیتی طانیانلر و اوندن قورقانلر ایچون بوندن باشقه بر جنت دها واردر. اونلر فنا دنیاده بو ایمان و بشارتله هیچ بر غمک آلتنده بوغولوب قالمازلر. الله قورقوسی هیچ بر قورقویه بکزه مز. اونک یانینده دائما بر نشوه نک ذوقی واردر. ذوق رضوان. عجبا اوراده کی بو رزق بو ثمره حقیقةً عینی نوعدنمیدر؟ خایر عینی نوعدن دکل [وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا] متشابهدرلر. بربرینه متقابلاً بر بکزه یشلری واردر. واوکه اونلر بوکا بو تشابه حالنده سوقه اولونمشدر. حقیقتده ایسه آرالرنده بحسب الذات بیوک فرق واردر. ازجمله بری غیر صافی دیکری صافیدر. بری بر ذوق غیبی، دیکری محسوس مشهوددر. دنیاده بو رزق بو ثمره کوکل سیله صرف روحانی و عقلی اولرق طادیلیر. آخرتده ایسه تام حقیقی اولرق عینیه وجود اولرق حواس الباقیه ایله طادیلیر. بونک ایچون آخرت روحمی، جسممی دیه دوشونوب طورمه، اوسنک عقلکه سلوم اولدیه حقیقتکدر، سعادتکدر. نهایت بری الدن قاچیریلیر، منقطع، فانی، غیر ابدیدر. دیکری قاچمانز

لاينقطع وابديدر. بو ايكى آيتك بو ايكى جملەسى بزە كوستريوركە دنيادە ادراك نە قدر يوكسلير وايمان وعملدە نە قدر متناسب اولورسە ثمرات اخرويەدە او قدر چوغالير و درجە او نسبتدە يوكسلەجكدر. «هذا الذى رزقنا من قبل» و «متشابها» ديلمسندە بوكا بويوك بر دلالت واردر «وقل رب زدنى علما».

بوندن باشقە [وَلَهُمْ فِيهَا اَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ] اونلر ايچون او جنتلردە تميز، يام ياك جيفتلر، اشلر، يعنى ارككلر ايچون زوجەلر، قادينلر ايچون زوجلر واردر. و بونلرك هيچ برندە دنيادەكى پيسلكلردن اثر يوقدر. بونلر سادەجە هر دكل هر وجهلە مطهردرلر و زوجەلردە نە مادى اولارق كير، حيض و نفاس و سائرە كبى طبيعى جسمانى نە دە اخلاقسزلق، كيجيملك بيچيمسزلك، مناسبتسزلك اولماديغى كبى زوجلردە ديە يام ياك تميزدرلر.

شمدى ديە بيليرسكز كە عيناً بويلە دكلسەدە بونلرە همان همان بكزەر باغچەلر، ثمرەلر، زوج و زوجەلر دنيادە اولەبيلير، وطن دينيلن شيدە بويلە بر جنت كبى اولەبيلير. اوت دار اسلام ديديكمز مسلمان وطنندە بويلە اولمسى لازم كلير. و بو آيت «متشابها» قيديلە بوكا دە اشارت ايتمشدر. لكن مسئلە يالكز دە بوندن عبارت دكل، دنيادەكى بو دار اسلامدن باشقە اصل بر دار السلام واردر و بونلرك بربرندن سزك آكلايەجغكز اوكدن هر فرقى شودر:

[وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ] او ايمان كامل و عمل صالح اربابى بو جنتلردە مخلد و دائميدرلر بركرە كيرنجە آرتق بر دها چيقمازلر. ديكر آيتدە دە بو خلود «ابدا» ديە دە تأكيد ايدلمشدر. حالبوكە دنيا وطنى، دنيا جنتى نە اولورسە اولسون كيدەبيلير، ايمان كامل و عمل صالح اربابى دار اسلام اولان وطنلرينى باذن الله تعالى محافظە و مدافعە ايدرلر و اونى خراب اولمقدن صاقلرلر، جانلريلە فدا ايدرلرسەدە بوندە تقدير الهى باشقەدر، بو دە تجلى ايدەبيلير، ونهايت بوندن كيدن هپسى چيقارلر، اولورلر كيدرلر بونك بويلە بويوك كوچوك قيامتى دە واردر. فقط دار السلام اويلە دكل؛ اصل جنت باغچەلرينە كيدنلر اورادە ابدى قاليرلر كە بتون مژدە بوندەدر. و بتون سعادت بوندەدر. و رضوان اكبر

بوندەدر «للذین احسنوا الحسنى وزیادة».

بر طاقم کیمسەلر، بوکبی تشبیهاتدە، بالخاصە رزقدە و فائدەسندە بحث ایدلسنی استغراب ایتمک ایستەیورلر. وحسّ دینی انسانی بونلردن کسوب پاککن لذائذ روحانیە ایلە اوغراشدیرملی دییورلر. فقط اوراسی غریبدرکه بویلە دینلرک هپسی بو ایکی ذوقدن جسمانی اولانی جاندن ویرر میداندە طوتورلر ایدییورلر. حال بوکە بو تشبیهات گوردیگی اوزرە هر جهتی تمامیلە جامع بولنیورلر وآخرت ذوقلرندە دنیادەکی ذوقلرلە هیچ بریلک مثالی، تشابهی اگسیک اولمادیغنی و بونلک قارشیسندە شهوات دنیویەنک حادثلکنی، ملوثلکنی دە گوستریور.

بیانات قرآنیەیی سوء تلقی ایلە قارشیلاشمق ایستەینلری هم رد وهم ارشاد ایچون شیمدی دە بساطت قرآنک اسلوبی حقندە بر اخطار یاپیلەجقدر. وقتیلە کافرلردن بعضیلری الله هر شیئی طوغریدن طوغری حقیقتیلە آکلاتمق لازم ایدی، تمثیل، تشبیه، الله کلامندە نە ایشی وار؟ هم بو تمثیللر (مثللر) بو ذباب، بیت عنکبوت گبی سینک، اورومجک یووەسنە قدر تنزل ایدییور. بونلر الله ایچون عیب دگلمی؟ گبی لاقیردیلر سویلەمشلردی. بناءً علیه بونلری رد وعموماً ایضاح حقیقت ایچون بیاننده بعضاً ایراد (مثللر) قیمتی بولندیغنی، مثلک دە بر حقیقتی احتوا ایتدیگنی و بو سببلە بساطت قرآندە بر نە گورە تحقیقیە گبی تمثیلک دخی موجود اولدیغنی و بونلرک استخفاف ایدلمسی، سوء تأویلە اوغراتلماسی و بونلردن ضلالتە دوشولمسی و هیئتدن عندالله مؤمن اولدیغنە امانە ایدلمسی لزومنی تنبیهاً بویوریلیور که:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا فَأَمَّا الَّذِينَ
آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا
أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا
الْفَاسِقِينَ ● الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ
بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ●

مآل شریفی

بیلملی که الله بر سیوری سینکی حتی دها اوستونی بر مثل یاپمقدن چکینمز، ایمان
ایدنلر بیلیرلر که او شبهه سز حقدر، ربلرندندر، اما کفره صاپانلر الله بویله بر مثل ایله نه مراد
ایتمش؟ دیرلر. اوت الله اونکله بر چوقلرینی شاشیرتیر، ینه اونکله بر چوقلرینی یوله کتیریر. هم
اونکله آنجق او فاسقلری شاشیرتیر ● که اللهک عهدینی میثاقی ایله باغلاندقدن صوکره بوزارلر
اللهک وصلنی امر ایتدیکنی قطع ایدرلر و یریوزنده فساد یاپارلر، ایشته بونلر هپ خسرانه دوشنلردر ●

الله مثل یاپمقده مثل ایراد ایتمک یاقیشمازمی ظن ایدرلر؟ [إِنَّ اللّٰهَ لَا يَسْتَحْيِى
أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَا] شو محققدر که الله تعالی هر هانکی بر شیئی مثل اولرق ایراد ایتمکدن چکینمز
[بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا] او شی دلرسه بر سیوری سینک و اوستونده کی قناد وسائره کبی وجاق
تفک ده اولسون، تعبیر آخرله کوچوکلکده ما فوقی یعنی دها آشاغیسی اولسون. معمافیه نظم قرآن
بزم (آشاغی یوقاری) دیدیکمز کبی دها یوقاری و دها آشاغی دیمک ده اوله بیلیر.

ضرب مثل تعبیری مثل مضروب، یعنی ضرب اولنه کلمه مشهوره مثل معناسنه دخی قوللانیلیر
ایسه ده اساسنده مثل ضرب ایتمک یعنی مثلی یرنده استعمال وتطبیق ایتمک، بعضا نه کوره ابتدا یاپشدیرمه
دیمکدرکه یکیدن بر مثل وضع و انشا ایتمک دکلدر. تمثیل ایسه عمومیدر. لکن قرآنده کی مثللر صورت عمومیه‌ده
رأساً انشا ایدلسه تمثیللر اولدیغی حالده عینه صورتده تطبیق دخی ایدلسه بولوندیغی حیثیتیله ضرب تعبیر
بیورلمشدر. بناءً علیه بوراده تمثیل یرینه بو تعبیرک ذکرنده استحیا لفظنک استعماللرنده بر معنی بر
تطبیقی واردر. شونی اونوتمامه لازم کلیر که جناب الله مثل ومثال یعنی ماهیت تمثیلی یاپماسه ایدی
انسانلر هیچ برشی ادراک ایده مزلردی، علی الخصوص محسوساتده هیچ برشی بیلمزلردی. چونکه بوتون
صور حسیه، حتی عقلیه حقیقته نظراً بر مثل، بر تمثیلدر. بونک ایچوندرکه انسانه کندینی کندی نفسنده مجرد

«بنه» دیمكده باشقه بر صورتده بیلمز. زیرا نه حسی، نه عقلی بر صورت مشابهه‌سنی جائز گورمزلر. اونی آنجق «انسان انسانك آیینه‌سیدر» مضمونجه خارجنده آلیر. دیمك كه معنویاتك و مغیبات معقولاتك مثل ایله تفهیمنده بیوك حكمتلر مندمجدر. بو سببدندر كه كتب منزله‌ٔ سالفه‌ده مثل دها چوقدر. فقط قرآنده حسدن زیاده عقله خطاب ایدیلدیكی ایچون تحقیقی، مجازاتی دها زیاده التزام ایتمسه ده بو فائده حسیه‌دن ده محروم براقمامشدر. و بونلرك بر قسمی حقنده بالخاصه كتب سالفه‌نك تحریف و سوء تفسیره اوغرایان مضمونلرینی تحقیق و تصحیح و عقله تقریب كبی حكمتلر موجوددر. بونلر اساسی علم و مسلم بر تربیه و هدایت ایله علاقه‌دار اولارق ضرب مثلده جناب اللهك حكمتنی و بنا علیه [فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ] اهل علم اولانلر هر زمان بیلیرلر كه اللهك یاپدیغی مثل ربلرندن كلمه اولمق اعتباریله بتمامها حقدر. بونده ربانی بر حكمت واردر. و شو الهی حكمته بر وجه مماثلت و مشابهتی محتویدر. بو وجهی هرایسه اونی بیلیرلر، خفی ایسه «العلم عند الله» دیرلر و حقیقته ایمان ایدرلر.

حق، نفس الامرده ثابت و عقلك انظارینه هر درجه‌ده ثبوتی واجب اولان دیمكدر. وجودی لذاته اولان حق تعالادر. اونك مقابلنده «بقیه» اولانده ذاتنده ممكنات ده اولانلردر. بو معنی ایله حق حقیقت ذاتاً بردر، اعتباراً آیریدر. ایكیسنك ده جمعی حقائق كلیر. حقوقك مفردی اولان حق ده اسلامده بو معنادن مأخوذدر كه كیمه اوله ثابت و واجب اولان دیمكدر. علیهه اولورسه وظیفه و وجیبه اولور. حاصلی حق، فكرك، كلامك مطابقت ایتدیكی واقعك كیدر. مع مافیه بو اعتبار ایله مطابقه اولان قول و اعتقاده دخی اطلاق اولنور.

[وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ] كفر ایله متصف اولانلره كلنجه: [مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا] الله بونكله، بو غریب نكره مثل ایله نه دیمك ایسته‌مش، مثلا بوندن مرادی نه؟ دیرلر. بر طرفدن استخفاف ایتمك، دیكر طرفدن هدایتی سوء تأویل ایله ضلالته دوشمك ایسترلر. بونلر اللهك نه مراد ایتدیكنی اوكرنه بیلرسه ایمان ایده‌جكمی؟ ایشته [يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا

وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا] الله بو سببله بر چوغنی ضلالته دوشورور ، اونلرك صاپیقلغنه یاپار ، ایسته‌دكلری
ضلالتی خلق ایدر . بر چوغنه ده هدایت ویرر ، اونلره ده هدایت خلق ایدر . — زیرا خالق بردر
او ده خالق كل شیء اولان اللهدر . هدایتك خالقی الله اولدیغی كبی ضلالتك خالقی ده اللهدر .
الله خلق ایتمسه‌ایدی وهركسی هدایته مجبور ایتسه‌ایدی ضلالت دینلن شیء انسانلرك ایسته‌مسیله موجود
اولمازدی . حال بوكه ضلالت ده بر استحقاقدر . والله تعالینك ضلالتی خلق ایتمسی ، اوطالب
اولان مخلوقلرینك — مسئولیت كندیلرینه راجع اولمق اوزره — طلبلرینی اسعاف ایتمك كبی بر شان الوهیت
وربوبیتدر . یوقسه ابتدا هدایت فطریته خلق ایتدیكی قوللرندن هیچ برینی الله جبری صورتده اضلال
ایتمز . ختم وطبع ده جبر محضده رحمت الهیه‌یه یاقیشماز . بونك ایچون اضلال ، خلق ضلال ،
شان الهیه‌یه نصل یاقیشیر ؟ اونك اسماء حسناسی یاننده « مضل » اسمنك بولونمسی عقل نصل قبول
ایدر ؟ دیه خاطره كلمسی ملحوظ بر سؤال مقدره جواباً درحال شو جملهٔ استینافیه تذییل بیورلمشدر :
[وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ] فقط الله بونكله فاسقلردن ، ضلالته مستحق اولانلردن
باشقه‌سنی اضلال ده ایتمز . [الَّذِينَ] شول فاسقلر كه [يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ
مِيثَاقِهِ] نقض عهد ایدرلر ، هم ده اللهك عهدینی نقض ایدرلر ، بونی ده میثاق ایله توثیقندن
صوكره یاپارلر . ابتداء خلقتده « ایاك نعبد وایاك نستعین » مضمونی اوزره عقلاً وفطرةً اله
ایله جبلتنده یاپیلمش اولان ازلی عهدی ، ایمان وعبودیت عهدینی ، بو قانون كلی فطریی بالاده
كوردیكمز اوزره هر ایكی طرفدن میثاق ایله توثیق وتأكید اولندقدن ، بر طرفدن انزال كتب ، بعث رسول
ایله تقویه ، دیگر طرفدن قلباً ولساناً ایمان واقرار ایله تحكیم ایلدكدن صوكره بو عهد ومیثاق الهییی
كندی كندیلرینه نقض وفسخ ایتمكله ، بوزمغه ، چوزمكه جرأت ایدرلر . ایمان ایتمزلر ویا ایماندن چیقارلر
چالیشیرلر . فقهده « بر كیمسه كندی طرفندن تمام اولان بر شیئك نقضنه سعی ایدرسه سعیی مردوددر . »
قاعده‌سی بوكبی آیتلردن مأخوذدر .

[وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ] واللهك وصل اولونمسی امر ایتدیكی شیئی قطع

ایدرلر، عمل صالح یاپمازلر، صلاحی تعمیم ایده‌جك اوامر و احكام الهیه‌نك عكسنه حركت ایدرلر. [وَ يُفْسِدُونَ فِى الْاَرْضِ] معاصی و كبائر ایله دائما یریوزنده فساد چیقاریرلر. ایشته الله بو فاسقلری ضلالته دوشورور. شمدی بونلرك حاللرینی ده اكلایك: [اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ] بونلر ایشته بوتون بوتون خاسرلرك كندیلریدرلر. قازانجدن محروم، ایشی كوجی ضرر و زیان اولان كیمسه‌لر دیه اصل بونلره دینیلیر.

فسق، اصل لغتده خروج معناسنه‌در. نته‌كیم دلیكدن چیقان فاره‌لره فواسق تعبیر اولونور. لسان شرعده ارتكاب كبیره ایله طاعت الهیه‌دن خروج معناسنه‌در كه صغیره‌ده اصرارده بو جمله‌دندر. وشرعا فسقك اوچ مرتبه‌سی واردر. برنجیسی كناهی چیركین عد ایتمكله برابر احیانا ارتكاب ایتمك. ایكنجیسی، اوندن دوشه‌رك انهماك ایله یاپمق. اوچونجیسی چیركینلكنی انكار ایدرك یاپمقدر. بو اوچونجی طبقه كفر مرتبه‌سیدر. فاسق بو حاله كلمدكجه اهل سنت مذهبنده مؤمن نامی كندیسندن سلب اولونماز. بناء علیه فاسق وصفی ایچنده كافرلر بولونه بیله‌جكی كبی ایمانی ضایع ایتمه‌مش اولانلرده بولونه بیلیر. معتزله بو قسمی نه مؤمن نه كافر، ایكیسی اورته‌سی صایمشلر، خوارج ایسه اوچنی ده كافر عد ایتمشلردر. بعضا بو آیت كریمه‌ده «الذین» ایله توصیف اولونان فاسقلرك كفرلرنده، ارتدادلرنده شبهه یوقدر. چونكه بونده اوچ وصف ذكر ایدلمشدر. الله ایله ویردیكی عهدی نقض ایدوب عقیده‌سنی بوزمق، امر الهینك عكسنی یاپمق، مناهی‌یی ارتكاب ایله‌ده یریوزینی فساده ویرمك. بونلرك اوچی برلشنجه ده كفر تحقق ایدر. نته‌كیم اوست فقره‌ده ده «واما الذین كفروا فیقولون ماذا اراد الله بهذا مثلا» بیورولمشدر. وایشته تمثیلات قرآنیه‌یی سوء تأویل و استخفاف ایله اضلال الهی‌یی كسب استحقاق ایدنلر خاسرون بونلردر. بو نقطه‌ده اك شایان دقت اولان نقطه‌لردن بریسی، بالاده‌كی آیتلرده یالكز ایمان و كفر تقابلی اساس ایكن بوراده هم ایمان و هم عمل صالح مجموعنه مقابل اولمق اوزره آیریجه ده فسق و فاسقلرك موضوع بحث ایدلمسی و تمثیلات قرآنیه‌نك سوء تأویل ایله تلقیسی مسئله‌سنك بالخاصه كفر، ضلالت و فسق خصلتلریله علاقه‌دار كوستریلمه‌سیدر. دیمك كه فسق بری علمی دیكری عملی ایكی جهتی حائزدر. اصل كفر

علمی جهتنده‌در. بو ده بیلینن بیلینمین صورتلر تأویل مسئله‌سنه راجعدر. بو مادّه‌ده اڭ زیاده تمثیلات وتشابهات وسیله یاپیلیر. وبو اکثریا کشف علمی ایله ده سزیلمش اولور. بو قبیلدن اوله‌رق دیه‌بیلیرزکه جناب حقک کلام الهیسنده حقائقک اصل اولمقله برابر بر ده کوره تمثیللرک ده موجودیتی و بونک اساسی اولان حس نقطهٔ نظرینه مخالف دکل بلکه لازم بولندیغی و بناءً علیه بو نوعک اساساً حسه بیلنك دخی جملهٔ ایمانده بر سوی اولدیغی بر اساس، بر قاعدهٔ اعتقادیه حالنده بیان ایلمسه و بو صورتله اسلوب قرآن حقنده‌ده هم بر ارشاد یاپمشدر. «هل ینظرون الا تاویله یوم یاتی تاویله یقول الذین نسوه من قبل قد جاءت رسل ربنا بالحق فهل لنا من شفعاء فیشفعوا لنا او نرد فنعمل غیر الذی کنا نعمل قد خسروا انفسهم وضل عنهم ما کانوا یفترون». بناءً علیه تمثیلات حقا ایمانه مطلوب اولان علمی بر تأویلی استقبالدر، چونکه حادثات برده زمانی کلنجه آکلاشیلیر.

خلاصه‌سی، یا کفری و یا کفرانی متضمندر. و نتیجه‌سی خسراندر. بونک ایچیندر که جناب الله بونی صورت خطابده و گویا بر نظریه حالنده و معنایه واقعه ناظر بر نظریه حالنده تقبیح بیوردقدن صوکره شمدی مقام ارشادده بر التفات ایله خطاب عامه بر لسانه مخصوص دیه بیوردی. شویله‌که:

كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ
ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ● هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ
جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ●

مآل شریفی

الله نصل کفر ایدیورسکز که اولو ایدیکز سزلری دیریلتدی، صوکره سزلری ینه اولدیره‌جك صوکره سزلری ینه دیریلته‌جك، صوکره ده دونوب اوکا کوتوریله‌جکسکز ● او، او خالقدرکه

یرده نه وار ایسه هپسنی سزك ایچون یاراتدی ، صوكره سمایه عنایت بیوردی ده اونلری یدی سما حالنده نظامنه قویدی ، او هر شیئی بیلیر بر علیمدر .

بو ایکی آیتده بتون دنیا و آخرت عالملری مندرجدر . حیات ، جریان حیات ، غایهٔ حیات کوستریلیور . خلقت انسانیه نك نظر الهیده کی قیمتی آکلاتیلیور . انسانك ارضیه و سماویه سنده انتفاعی تسجیل ایدیلیور ، دلائل خلقت و خالق اجمال ایدیلیور ، خلقت عمومیه ، رحمانیت حق ، منت عمومیه اثبات اولنیور . حاصلی روح بشر زمینده آسمانه ، محسوسدن معقوله یوکسلیور . و بو حقائقه قارشوسنده کفر و کفرانه نصل صاپیله بیله جکی بر استفهام انکاری ایله صورولیورکه بو التفاتده کی بلاغتك ، نزاهتك ، علویتك ، عمقیتك ، حقیقتك ، اخلاقیتك یا لا قلقلغنه و لطافتنه حیران اولمامق قابل دکلدر . کفر و کفرانی تقبیح و انسانلری اوندن تحذیر ایچون بو استفاده کی تأثیرك (استفهامده کی) شدتی نه قدر بیوکدر ؟

[كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللّٰهِ] ای انسانلر ، انسانه دینی طاشیانلر و علی الخصوص ای کفره ای منافقه ، ای فسقه !... الله نصل نانکورلك ایدرده علمی و عملی کفر و انکاره صاپیلابیلیرسکز ؟ آز چوق عرفانی و اخلاقی اولانلر ایچون بو نصل تصور اولنور ؟ [وَكُنْتُمْ اَمْوَاتًا] حال بوکه سز هپکز ، کرك هر بریکز ، کرك مجموعکز سقط ماهیت اولو ایدیکز ، اموات حالنده ایدیکز حیاتکز یوقدی . — او زمانده ذاتی اولرق نه یکز واردی ؟ شیمدیلك هایدی ایلریسی طورسون فقط لائق بر طوپراق و نهایت باباکزك بلنده بر نطفه ، بر سوموك اولدیغکزی خاطرلارسکز یا ؟ فی الواقع سز بو بی جان سپتل حالنده ایدیکز ، موتانك قبره طاشیندیغی کبی اوته بری طاشینوب طورویوردیکز . بو حالده [فَاَحْيَاكُمْ] الله سزه حیات ویردی — تنفس تغذی ، تناسل ایدر ، دویار ، دوشونور ، ایستر ، ایسته دیکی یره کیدر ، ایسته دیکی ایشی یاپار ،

محیطنده‌کی حادثات خارجیه‌یه قوای جسمانیه و روحانیه‌سیله مقاومت ایله، قارشی قور. أتکی
جانلی، عقللی فکرلی بر انسان یاپدی، بونری یاپان کیم ایسه ایشته الله اودر. ایی دوشونکز
بو حیات سزک کندیکزمیدر؟ کندی ذاتی مالکز ملککز میدر؟ البته دکل، او قدر دکل که
بر قیلکزک رنکنی دکیشدیره‌مزسکز. سعلو سیاهه اولسه‌سز حیاتی سورسکز و او کا هرشیی
فدا ایتمک ایسترسکز، حیاتکزه فائده‌سی طوقونه‌جغنی ظن ایتدیککز کیمه‌لرک قارشیسنده ناقدده
آتایکز، اونره قول کوله اولورسکز، حال بو که کندیکزی بوندن ایلری حالکزی دوشونه‌جک
اولورسه‌کز بو حیات سزک کندی مالکز اولمادیغنی آکلارسکز. او حالده بو حیاتی سزه بخشایدن
الله تعالی فضل انعام ایدر. و او کا نصل کفران نعمت ایدرسکز؟ ایلیورسکز؟ الله سزه هیچ برشی
یاپمامسه و یاپمیه‌جق اولسه بیله حیاتکزک مالکی اولدیغی ایچون سزک او کا ایمان و عبودیت
ایتمه‌کز، حیات سوداسیله اللهی اونوتمامکز لازم کلیر. هم سز بو حیاتی او قدر بخشیه‌یکز جوق
[ثُمَّ يُمِيتُكُمْ] الله بوندن صوکره سزی ینه اولدورور، اولدورویور و اولدوره‌جک
— شمدی دیه‌جکسکز که ایشته بزده بو کا قیزیورز و بوندن بوز بولویورز یا. ایمان و عبودیت
ایتسه‌ک ده ایتمسه‌ک ده ویرلیه حیاتک صوکره الیمزدن آلیندیغنی کورویورز. مادام که اولدوره‌جک
و مادام که الله ویردیکنی آلیور. او حالده حیات الیمزده کیمسه ایکن ایی کوتو نه که اولابلدینه ذوقی
وارسه کوره‌لم دیورز. اولوم وردی، او اولدی بیتدی، ذوقلری پریشان ایدن، چوجقلری
یتیم، قادینی طول براقان، حیاتری قیان، حیاتری بیچسنده قیوراندیران او اولوم مصیبتی
مادام که نصل اولسه یاقامی براقمیور. آرتق دنیایه بر دها کله‌جک دکلز آ، شو بو وقت حیاته توکله
احتراصیله صاریله‌لم و کیفمز ایچیه، یاپا بیله‌سک یاپالم دیمکدن کندیمزی آلامیورز یا. فقط
بو نه قدر یاکلشدر، و نه قدر بدبخت بر ذوقدر؟ بویله اولسه ایدی بیله حیاتک بو ذوقلری بویله
کوری کورینه و چیلغینجه‌سنه دکل طریق مشروع ایله استیفایه چالیشمه و الله تعالی‌یه اخلاص و شکرانی
الک بیوک بر ذوق بیلمک و او کا بیوک بر محبت و مخافت بسلمک لازم کلیردی. و بوندن اوزک

حیاتنده ده عمومی و شمولی فائده‌لری کوریلوردی . حال بوکه ایسه بوقدر دکل . بونک ایلریسی وار . [ثُمَّ يُحْيِيكُمْ] او سزی اولدوردکدن صوکره ینه دیریلتیر و دیریلته‌جکدر .

— سزه اول دیریلتیکی کبی و حق اوزره دها اعلی بر حیات دیریلتیر و دیریلته‌جکدر . بعث بعد الموت ده حقدر . کوره‌جکسیکز اوله‌جق ینه اولور . اکر اولمه‌سه ایدی سز شو عالمده هیچ بر قانون کوره‌مزدک ، بر یاپدیغکی بر دها یاپه‌مازدک ، علمکده ، صنعتکده هیچ بر حصله اولمازدی . سز بو سایه‌ده‌در که طانیدیغک شیئی بیلیرسه‌ک اونی بر دها و بر دها یاپابیلیرسک . تخم‌دیکیمی بو سایه‌ده اکر ، چیفتلیکی بو سایه‌ده سورر ، حاصلاتکی بو سایه‌ده قالدیررسک . آتلره ، آرابالره ، شمندوفرلره ، اوتوموبیللره ، واپورلره ، طیاره‌لره بو سایه‌ده بینر ، اونلری ده بو سایه‌ده اونلری ده بو سایه‌ده یاپابیلیرسک . سز حیات قانونینی بیلسه‌ایدک بو بابده هیچ بر شبهه طاشیمازدک اونوتمامه‌سه بیله بر ذی حیات یاپه‌بیلیر و اونی بوزدقدن صوکره تکرار ینه یاپابیلیردک . شیمدی یاپامیورسه‌ک علم و فنک ، قدرت و صنعتک بو قابلیتی یوقسه هنوز قانون حیاتی بیلمدیککزدن هنوز ماده‌لرک ، ذره‌لرک اسرار اولیه‌سنه نفوذ ایده‌مدیککزدن ، دها اساسنده یارادمه ، خلق ایتمک قدرتنه بالذات مالک اولمادیغکزدندر . ذاتاً سز اصل ماده‌یی ، قوتی کوره‌مزسک کوردیککز اونلرک حاصللری ، تظاهرلریدر . علمک ، فهمک ، قدرتک ده بونلرله متناسب . بونلرک اچنده تعمق ایتدیککز ماده اولدیغی بولسه‌ک ، اسرارینه ده نفوذ ایتسه‌ک ، عجبا بونده قوتلری ، روحلری سلکدیکی کشف ایتمه اوله‌جقمیسک ؟ خلق قدرتنه اساسنده صاحب اوله‌جقمیسک ؟ خایر . ماده‌یی ویا قوتی اصلندن محو ویا احداث ایده‌بیله‌جکمیسک ؟ کندی کندیکزه خایر . فقط اونلری اولدیغی قدر آلوب حق تعالینک ویردیکی روحصتله تصرف ایده‌بیله‌جکسک و بالذات حق تعالی‌یه دها خصوصی بر نسبت پیدا ایده‌بیلیرسه‌ک او زمان باذن الله بر حیات و احیایه ده وقوف پیدا ایده‌بیلیرسک . سز بونلری هنوز بیلمیورسه ، یاپامیورسه‌ک قانون حیاتک کنهنه ایره‌میورسه‌ک اوره‌ده موجود اولان حیات و احیایی ده انکار ایده‌مزسک یا نفس الامرده بر حیاتک و بر حیات قانوننک جریانینی شبهه ایده‌بیلیرمیسکز ؟

وصل بو قانونك سنده، سنك كندكده تطبيق ايدلمسه بولنديغنده شبهه ايتمه كك هيچ معناسی يوقدر يا؟
او حالده بو برهان ايله شوني بالضروره بيليرسنك كه بو حياتی ياپان و بونك قانونني بيلن بر ذات اجلا
واردر. حيات و قانونده حياته حق، و اوني ياپان و بيلن حق تعالادر. بناءً عليه اولايه نه اولاجق
تؤلسه نه ديريله جكدر. و بوني آنجق الله ياپا بيله جكدر. فصل و نره ده ياپاجغنه گلنجه اوني كنديسی بيلير.
بزه بيلديرديكی ده ياپاجغی و هر حالده ياپه جغيدر. ديلرسه يرده ياپار، ديلرسه گوكده ييقار، ديلرسه
قبرده ياپار، ديلرسه قيامتده. هر حالده بو بزم ديگر بر شأنمز، ديگر بر حياتمز اولاجقدر كه اونك
شؤوننی تفصيل ايتمكه بو گونكی معلوماتمزك كفايتی يوقدر. او عالم آخرتدر. اوندن اول اوراده گيده جك
برزخ واردر. قبر عالمی، قبر حياتی. جناب حق جملمزه امداد ايتسين، بو گيديشی سهولتله آتلاتمقلق
گچيرتسين، ايمان كامل، عمل صالح ايله حسن خاتم نصيب ايتسين. بوراده كی «ثم يحييكم»
حيات قبر ايله ده تفسير ايدلمشدر. قيامتدن صوكره نشر ايله ده تفسير ايدلمشدر. هانكيسی اولورسه اولسون
ايشته بونكله ده قالميه جقدر. [ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ] صوكره هپكز اوكا ارجاع اولنه جقسكز
بو ايلك حياتده نه فصلت الكتاب ايتديكسه اوكا گوره ميزانده گچه جك مكافات و مجازاته ايرشه جكسكز
«فمن يعمل مثقال ذرة خيراً يره ومن يعمل مثقال ذرة شراً يره» سری ظاهر اولاجقدر. و او زمان
اهل جنت و رضوان «الحمد لله رب العالمين» ديه جكلر.

نهايت بويله، برده الله تعالانك دونكی و بو گونكی الطافنی ديكله يكز [هُوَ الَّذِي]
او الله شول خالقدر ذيشاندر كه با نيكز سزه نه لر احسان ايتمشدر [خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ
جَمِيعًا] اولا شو التكزده كی يری و بو يرده بولنان شيلرك هپسنی: عناصرنی، تركيباتنی
دكزلری، قاره لری، طاغلری، دره لری، اووالری، صحرالری، اورمانلری، ايرماقلری، پينارلری
معدنلری، اوتلری، آغاجلری، چيچكلری، ميوه لری، حيوانلری، قوشلری، حاصلی «ما» ديلن
شيلرك هپسنی سزك ايچون، سزك حياتكز و مماتكزده انتفاعكز ايچون خلق ايتدی. هپ بونلری
انسانی ياراتمزدن و ياراتديغندن صوكره مسعود ياشاتمق ايچون ياراتدی، جملهسنی انسانلره مسخر و محار

ومباح قیلدی . بناءً علیه اساس اعتباریله بونلرک مجموعنده انسانلر ایچین برجهت انتفاع و برصورت انتفاع
واردر . و بوصورت انتفاع بعضیسنده مثبت بعضیسنده منفی برحیثیتده در . مجموعنک خفی اولسی
هربرینک هر وجهله و هرکس ایچین نافع اولسی دیمک اولمامق ، برقسمنده مضرت حیثیتی ده واردر . بو
جهتله بیان الٰهی درجهٔ ثانیه ده استثنا ایله حکمی مضر بعضی محرمات و جنایات کبی خصوصاتده و برده
بربرلرینه نظراً حق مکتسب اولسه اموال و املاک کبی شیلرده بالعموم اسنده انتفاع سزلک ایچون مباح
قیلمشدر . بو ماده فقهده اباحهٔ اصلیه تعبیر اولنور . و بو اباحه نک دلیلی یالکز عقل دکل بو نصدر .
«نفوس و عرض و ناموسدن ماعدا اشیاده اصل اولان اباحه در . خصوصی بر دلیل ورود بولنمادقجه
اباحه ایله عمل اولنور .» قاعدهٔ فقهیه سی بو نصدن مأخوذدر . یالکز عقلاء ثلاثه ایدی کیمی هیسی مباح
دیر . کیمی هیسی حرام دیر . کیمیسی ده شاشیرقالیردی و نه کیم اویله اولسه واقعده در . بو راده شوکا
دقت ایتمک لازم کلیرکه بو اباحه انسانلرک عمومنه علی السویه یاپیلمسه ، انسانلر انسانلر ایچون یارادلمامق
دیکر یکرینه اباحه ایدلمشدر . بونلک ایچون انسانلرک جانلری ، عرضلری بربرلرینه مباح دکلدر . حتی
بر انسانه کندی جاننده ، عرضنده بیله دیلدیکی کبی تصرفه مأذون دکلدر . انسانلر کندیلری ایچون دکل
الله عبودیت ایچون یارادلمشلردر . «وما خلقت الجن والانس الا لیعبدون» . بناءً علیه انسانلرک
کندینی اولدورمکه ، کندینی ویا عرضنی باشقه لرینه صاتمغه حقی یوقدر . آنجق الٰهی امرینه و اجازتنه توفیقاً
نکاح مشروعه مأذوندر . خلافنده آثم اولور . انسانلرک عملری ، مالاری سکرلرده بربرلرینه قارشی
نفسلرینه یالکزدر . بونلرده اکراه ممنوعدر . لکن کندیلری ایچون مباح اولدیغندن رضالریله دیکرلرینه ده
ترک واعطا ایده بیلیرلر . عقود و معاملات مالیه بو اساس اوزرنده جریان ایدر . حاصلی حق حیات
وحق حریت وحق ناموسه هیچ برکیمسه نک مداخله حقی یوقدر . بونلر انسانلرک طوغریدن طوغری یه حق الله
اولان حقوق اساسیه سندندر . و بونلره تعرض کبائردندر . حق دیه ده بو یولدر . نفوسده
عرض و ناموسده ، عقلده ، دینده اصل اولان اباحه دکل حرمتدر .

ایشته جناب الله انسانلری بو قدر یوکسک یاراتمه و بویله یاشاتمه ایچون

اولا بتون ارضی و ارضده کی جمیع اشیایی یاراده رق اونلرك انتفاعنه آماده قیلمسه، بونلری اونلر ایچون یاراتمسه وحتی بو قدرله ده قالمامسه [ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ] صوکره بونلره ده کچمسه، سمایه دوغرولمسه، اراده سنی کوکلره توجیه ایتمسه [فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ] و بناء علیه اجزای سمایی، بونلرده بالخاصه یدی سمایی تسویه ایتمسه، ارضك یارادیلیشی اوزرینه بونلرده ده تعدیلات اجرا ایلمسه، حاصل اولان انقلاب بحرانی نفخ نه قویمسه بونلرده ده ارضه و انسانلره منافع تأمین ایتمشدر. بوسایه ده درکه انسانلر بو بنای محتشم ایچنده یاشارلر، یرلر، ایچرلر، صولرلر، تنفس ایدرلر، ضیا، حرارت آلیرلر، آیات حقی کوره رك عاقللر فکر ایدیپلر نظرلریله، روحلریله وحتی اك نصیب ایرنجه جسدلریله چیقارلر، معراج یاپارلر. «سبع سموات» «هن» دن بدلدر. و بدل البعضه ظاهردر. زیرا «فسویها» بیورولمیوب اجزا و افراده ویا انواعه اشارةً «فسویهن» بیورولمسی بتعیضه قرینه سیدر.

بوراده انسانلرك قبل الحیات اموات وحتی نوع انسانینك معدوم بولندیغی ادوارك برتلخیصی «والذی جعل لکم الارض فراشا والسماء بناء» الخ آیتنك برتفصیلی و «رب العالمین» وصفنك بر اثباتی و حیات بشرك شرائط حالیه و متقدمه سنك برتصویری و خلقت انسانیه نك قیمت و علوی نهایت عنایت و رحمت الهیه نك وسعتی ایله ذات و صفات الهیه یی منکرلره اثبات و شکرانه ایله وظیفهٔ عبودیته دعوت واردرکه شیخ سعدی مرحوم کلستاننده بو مضمونی شویله افاده ایتمشدر:

ابر و باد و مه و خورشید و فلك در کارند

تا تو نانی بکف آری و بغفلت نخوری [1]

دیمك الله تعالی انسانی یالکز یرده یاشایه جق و یرده کی اشیادن انتفاع ایده بیله جك بر حالده یاراتمامش، اوکا سماده ده بر حصهٔ انتفاع آیرمش وحتی بونکله علاقه دار اوله رق سماواتك یدیسنی تعدیلات یاپمشدر. شو حالده انسان یالکز ارضی بر مخلوق دکلدر، او یرلرده طاریلسه کوکلرده انتفاعه

[1] بولوت، روزکار، آی، کونش، فلك هپسی ایشلرنده چالیشیورلر و اونلر ایچون چالیشیورلرکه سن اکمکی الکه کچیره بیله سك و غفلتله یمیه سك.

مأذوندر. وفقط بونك ایچون اول روحی سمادیك حیاتنی روحانی واللهی طانیمالیدر. ایشته
شهوانی وحیوانی سفلیتلرنده بوغوللانلر ایسه بو تعالیده محرومدرلر. یاربی یرده‌کی نعمتلر توکنه‌جك
بز آچ قاله‌جغز دیه آغلارلر طورورلر.

شبهه یوقدر که اولا ارضده‌کیلرك خلقی، صوکره ده سمانك تسویه‌سی مسئله‌سنده صوکره‌لق
یعنی «ثم» معناسی زماناً دکل رتبةً یعنی افاده نقطهٔ نظرندن بر صوکره‌لقدر. زیرا بو بابده غایهٔ بیان
انسانلرك تنویریدر. حال بوکه ادراك بشر نقطهٔ نظرندن مرکز عالم انسانك کندیسیدر. بوتون
ادراك خارج بو مرکزدن طوغیلیر. جاذبهٔ ادراك «أنا» دن باشلار. بونلر برنجی درجه‌ده باقیه
اولاندن آیاغنك آلتنده‌کی ارض و صوکره سمادر. زیرا انسان ارضی اولامسی و کندی ثقلتیله
طانیر. لامسه ایسه حواس سائره‌یه مقدمدر. و ادراکی یاقیندندر. وحتی بو سویه‌دن پك یوکسلمش
اولان نیجه انسانلر واردر که کندیسنی ساده یرله علاقه‌دار بر مخلوق ظن ایدر. و سماده‌کی منافعندن
غافلدر. جناب حق ده ارشاد ایچون ادراك بشرك بو جریانه کوره بیانه بویورمشدر که بوندن ظاهرینه
ارضك سمادن اول یاراتلمش کبی آکلاشلمیدر. ثانیاً بوراده تسویهٔ سماواتك حقیقی و زمانی بر تأخیرینه
اشارت یوقدر دیمك ده طوغری دکلدر. بعض مفسرینك آکلادقلری وجهله «ثم» حقیقت اوزرینه
اخذ اولنه بیلیر. کرچه ارضك علی الاطلاق سمادن اول یاراتلمش دکلدر. «کانتا رتقا». فقط ارضك
فضای خلقتده بر جرم مخصوص اولارق یاراتلدیغی زمان ایله اوندن اوکی تسویهٔ سماویه عیناً قالمامق
لازم کلیردی. بوکونکی فنا ملاحظه ایده بیلیرز که ارضك تشکل ایتدیکی آندن اعتباراً ثقلت مخصوصه‌سی
جاذبه‌سی، دافعه‌سی حسبیله منسوب اولدیغی منظومهٔ اجرامك وضعیتلرنده و آراده موجه تلفیفده ،
رجحانه ایرشدیره، جاذبهٔ عمومیه نظامنده بر تحول، بر انقلابی اولمشدر. بناءً علیه جاذبهٔ ارضیه ایله علاقه‌دار
اولان سبع سماوات تسویه‌سی و نظام خلقتی ارضدن اول دکل، صوکره اولمق لازم کلیر. و بو صورتده
جاذبهٔ ارضیه‌نك تحدثنده اصلا متأثر اولمایان جهت سماء بو تسویه‌ده داخل اولماز. و اوك بو سبع سماواتك
ماوراسی قالیر. بوکونکی فنده، علم هیأت هنوز اجرامك ایکیسنده فضاسی آراسنده‌کی جاذبه تحولاتنی

حساب ایله بیلمکدن عاجز بولندیغی ایچون قرآنده کی بو تسویه نک حدودینی نفسیه ایله بیلمکدن اوزاقدر.

بو سبع سماواتک تفسیر و تأویلنده باشلیجه ایکی ملاحظه واردر. بریسی ارضدن زهره یه قدر بر، زهره دن عطارده ایکی، عطارددن شمسه اوچ، شمسدن مریخه یاخود یالکز ارضدن مریخه درت، مریخدن مشتری یه بش، مشتری دن زحله آلتی، زحلدن دها ایلریسنه قدر یدی. یدیجی اخیراً کشف ایدلمش اولان اورانوس و نبتون سیاره لری و دها کشف ایدلمسی ممکن اولانلر هپ بو یدنجی حدود داخلنده دیمکدر. چونکه بو تقدیرده بو یدی سماء بالخاصه خلقت ارضدن اونلرینه تسویه یه داخل اولانلردر. بو کوندن بو تسویه نک دها ایلری کیتدیکنی اثبات ایده مز. بو ملاحظه مع الاکثر علم هیئات نقطهٔ نظرینی تعقیب ایدنلرکدر که زمانمزک هیئات تلقیسنه ده مخالف دکلدر. زیرا بونده موضوع بحث ارضک مرکزیتی دکل ارضه نظراً سماکلرینک تطبیقیدر. منظومهٔ شمسیه ده ارضک مرکز اولمامقله برابر بزم تحت ادراک و ملاحظه مزک مبدئی ده بالذات کندیمز و ارضک جاذبه سی اولدیغندن بو ترتیب او حیثیتله در. و اضافیدر. باشقه بر سیاره ده
او بولنسه ق اوزمانده بونی او ارضه تصور ایتمک لازم کلیردی. مثلا کونشده بولندیغمزی فرض ایدرسک عطارد بر، زهره ایکی، ارض اوچ، مریخ درت، مشتری بش، زحل آلتی، ایلریسی یدی دینز و بو مثاله کوره یدی دائره ده ارضه تصور ایتمک لازم کلیر. اسکی بطلمیوس هیئاتنی تعقیب ایدنلر قمری برنجی سیاره صاییدقلرندن اوندن باشلارلردی و یدنجیسی زحل اولمق اوزره یاپارلردی و قرآنده کی سماواتی آکلادیغی هیئاته تطبیق ایتمک ایچون فنه دردیه زحمت چکرلردی. فی الواقع علم هیئاتک ریاضی اولان مسائل حسابیه سی دیمک اسکی زمانلرده بری خسوف و کسوف حسابلرنده کی اصابتی انکار ایدلمه مک اقتضا ایدردی. لکن بونلر هیئاتک مبادئ علمیه سنی تشکیل ایدن نظریات وحتی فرضیاتی آیرمق لازم کلیردی. مثلا بطلمیوس علم هیئاتنک بتون اساسی شو نظریه ده طوپلانیوردی: "سیاره لرده ایکی حرکت کوریلیور. بونلک بری طبیعی ایسه دیکری هر حالده قسری اولمق لازم کلیر. بو ده هر برینک بر فلکده مرکوز اولمسنی و اونک حرکتیله متحرک بولونماسنی مقتضیدر. بنابرین یدی سیاره نک یدی فلکی، ثوابتک ده بر فلکی و عمومنی محیط برده فلک اطلس واردر. و حرکت یومیه بو فلک اطلسکدر." دیورلردی. بونا مقابل علما تفسیر وحتی

مشكلهده ده بو نظریهنك یقینی اولمادیغی، دیگر بر سببله ملحوظ اوله بیلهجكنی سویلیورلردی. حتی ایلك اول فلاسفهدن ده ثابت بر قوه بر جذب نظریهسنی بیله درمیان ایتمشدی. فی الواقع اخیراً جاذبهٔ عمومیه نظریهسی انكشاف ایتدیرلدی و اونك اوزرینه اسكی اولان سقوط نظریهسنك تأییدیله یكی دیگر بر علم هیئت تأسس ایتدی. وفقط بو هیئات اسكیسی كبی بتون هیئات عالمی احاطه دعواسندن صرف نظر ایدرك جدی حدود اشتغالنی منظومهٔ شمسیه داخلنه حصر ایتدی. بناءً علیه بوكونده بو منظومه خارجنه چیقیلهرق ده یاپیلان ملاحظهلر صرف فرضیاتدر. جاذبهٔ عمومیه قانونی بوكونه عادتا استعاره طوریغ آلمسه ده بر موضوعهٔ علمیه اولمشدر. وفی الحقیقه سماواتك حركت دورلرینی ایضاح ایتمك اعتباریله ده بیانات قرآنیهیه چوق موافقدر. وهنوز بو بابده استقرائی و تجربی بر نقیصه مثالی كورولمشدر. آنجق جاذبه كلمهسی او قدر مجرد و او قدر معنوی بر مفهوم افاده ایدیور كه بونی بر ملك كلمهسیله تصور ایتمك و بالذات قدرت الهیهیه ربط ایتمك دها جدی و دها حكمی اولوردی.

سبع سماواته كی دیگر ملاحظهیه كلنجه: ارضك اوستونده بتون یلدیزلرك تزیین ایتدیكی مادی عالم ملك هپسی بر سمادر. سبع سماواتك برنجیسیدر. و بونك ماوراسنده بونده باشقه آلتی سماء دها واردر. بونلر روحانی و معقول اولهرق تصور ایدلدكلری زمان فضانك اجسامه انطباقی كبی آثارنده طباق و مطابقت مفهومی دها بارزدر. «انا زینا السماء الدنیا بزینة الكواكب» ده بونده ظاهردر. و اسلامده اكابر مفسرینك قوللری بودر. صوكره معراج حدیثنده ده سماواتك بویله روحانی معنالرینه اشارت واردر. و جناب حق هر آن بونلرك شئون مختلفهسنی تسویه ایتمكدهدر. و بو تسویه مادیاته منحصر دكلدر. و هیچ شبههسز ارضی خلق ایتمسی اوزرینه ده بر تسویهٔ مخصوصه ویرمسه و ارضه اوزرینه یاراداجغی انسانلرك خلقی و بالاخره اونلرك استعدادلری ایچون ده ملكلرینه امرلر ویرمسه، تأثیرلر ایقاع ایتمش فضای عالمده یكی بر سنت جاریه آچمشدر. شمدی بعضلری بوراده دیه بیلیر كه عجائب، جریان حادثات بویله عالمیدر؟ بونلری كورر بر قوت، كلیشی گوزل، تصادفی اولهرق ایجاب ایدیور ایسه دكلمیدر؟ بو قدر متناهی شید علم نصل صیغار؟ و انسان یارادیلمادن اول اونك یاراداجغی بیلنوب

حساب ایده‌رك ارضه و سمایه اوكا كوره نصل احصا ایدییر ؟ بونا جواباً ده بویله‌یورکه : سن
بونلری استبعاد ایتمه‌یك [وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ] او الله هر شیئه علیمدر ، ازلاً
و ابداً علیمدر . — اونده بتون علملرك علمی واردر ، اونك علمی اولمسه ایدی علم نره‌دن
چیقاردی . اسباب و مسببات بربرینه نصل مربوط اولوردی ؟ قنونلر نصل تأسس ایدردی ؟
ارضه و سماء حیاته اولسون احصا ایدلمسه اولسه ایدی حیات نصل ظهور ایدردی ؟ ایشته الله بویله
بر اللهدر . و انسانلری بویله یوکسك بر علم و قدرتله ، بویله شکل بر رحمتله ارضه و سمانك بر خلاصه‌سی
بر نسخهٔ مصغراسی و بتك كبراسی اوله‌رق یاراتمشدر . و بتون اسباب سعادتی ده اظهار ایتمشدر .
آرتق بو سفیل ، مسكینه حیاتده سیلكینكز ، بوادواری ، بو نعمتلری دیكله ایدیكز . و مکانك
نه كبی علویتله نامزد قیلندیغنی دوشونكز . بو ارضنده و او سمادانده تجربیات اجرا ایدیكز . نفعكز ایچون
خلق و احصا ایدلمه بولنانه شیلری بولكز ، و انلری بولنده بونلردن انتفاع ده ایدرك دیكر حیاته
آخرت حیاتنه حاضرلانكز . سز بتونده بونلر ابتداده كلدیكیكز الله‌ه ارجاع اولنه‌جقسكز . بناءً علیه بویله یوکسك
یوکسله‌یه عزم ایدیكز . شمدی بونلره قارشی الله‌ه نصل كفر و یا كفرانه ایدرسكز . بو یوکسکلکلری ، بو
دیرلكلری ای دوشونكز . بونلردن باشقه اصل و نسبكزی بیلك و بو نعمتلرله بربنا ، بر درشتك ایچنده
قالدسه حیاتی یاشاسه و سزی اشغال ایده‌جك فكرلرده صاقینه ایچینه ده نظر عبرتله دیكله‌یك و علمه
اهمیت ویرك . علیم اولان الله یا قیتكنه بیور دیور :

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوٓا أَتَجْعَلُ
فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ
إِنِّيٓ أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ● وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَآءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلٰٓئِكَةِ
فَقَالَ أَنْبِـُٔونِي بِأَسْمَآءِ هٰٓؤُلَآءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ● قَالُوا سُبْحَانَكَ
لَا عِلْمَ لَنَآ إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَآ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ● قَالَ يَٓا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ

بِاَسْمَٓائِهِمْ فَلَمَّٓا اَنْبَاَهُمْ بِاَسْمَٓائِهِمْ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ اِنّ۪ٓي اَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ وَاَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ● وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ
اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُٓوا اِلَّٓا اِبْل۪يسَ اَبٰى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِر۪ينَ ●
وَقُلْنَا يَٓا اٰدَمُ اسْكُنْ اَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا
وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِم۪ينَ ● فَاَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا
فَاَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا ف۪يهِ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ
فِي الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ اِلٰى ح۪ينٍ ● فَتَلَقّٰٓى اٰدَمُ مِنْ رَبِّه۪ كَلِمَاتٍ فَتَابَ
عَلَيْهِ اِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّح۪يمُ ● قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَم۪يعًا فَاِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ
مِنّ۪ي هُدًى فَمَنْ تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ● وَالَّذ۪ينَ
كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَٓا اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ ف۪يهَا خَالِدُونَ ●

مآل شريفي

ودوشونکه ربك ملائکه یه « بن یرده محققا بر خلیفه یاپه جغم » دیدیکی وقت
« آ!... اوراده فساد ایده جك و قانلر دوکه جك بر مخلوقمی یاپه جقسك؟ بز حمدکله تسبیح
و سنی تقدیس ایدوب طوررکن » دیدیلر، « هر حالده بن سزك بیلمه دیککز شیلری بیلیرم »
بیوردی ● و آدمه بتون اسمالری تعلیم ایلدی. صوکره اونلری ملائکه یه کوستروب « هایدی
دعواکزده صادق ایسه کز بکا شونلرك اسملریله خبر ویرك » بیوردی ● سبحانسك یارب! بزم
ایچین سنك بزه بیلدیردیککدن باشقه علم نه ممکن؟ او علیم، حکیم سن، شبهه‌سز سنسك،
دیدیلر ● « ای آدم بونلره اونلرك اسملریله خبر ویر » بیوردی. بو امر اوزرینه آدم اونلره اسملریله
اونلری خبر ویرنجه ده بیوردی که « دیمه دیمی سزه بن هر حالده سموات و ارضك غیبنی بیلیرم

وبیلورم نه اظهار ایدیورسکز ده نه کتم ایلیوردیکز» ● و او وقت ملائکه‌یه «آدم ایچیون سجده ایدك» دیدك، درحال سجده ایتدیلر، آنجق ابلیس طایاندی، کبرینه بیره‌سدی، ذاتاً کافرلردن ایدی ● و دیدك که «یا آدم سن و زوجك جنتی مسکن ایدك، ایکیکز ده اوندن دیلدیککز یرده بول بول ییك، فقط شو آغاجه یاقلاشمایك که حدود آشان ظالملردن اولیه‌سکز» ● بونك اوزرینه شیطان اونلری اورادن قایدردی، ایکیسی ده بولندقلری ناز و نعیمدن چیقاردی بزده «هایدی دیدك بعضکز بعضکزه دشمن اولارق اینك، و سزه یرده بر زمانه قدر برقرار و بر نصیب آلمه وار» ● دیرکن آدم ربندن بر طاقم کلمه‌لر تلقی ایتدی، یالواردی، او ده توبه‌سنی قبول بیوروب اوکا ینه باقدی. فی الحقیقه اودر، آنجق اودر تواب، اودر رحیم ● دیدك: اینك اورادن هپکز، صوکره بندن سزه نه زمان بر هدایتجی کلیرده کیم او هدایتجیمه ایزنجه کیدرسه اونلره بر قورقو یوقدر، و محزون ده اولمیه‌جقلر اونلر دکلدر ● کفره صاپیلانلر و آیتلریمزه یالان دینلر ایسه ایشته بونلر آتش آرقداشلریدر، اونلر اوراده مخلد قالاجقلردر ●

بوراده خطاب ینه اولا رسول اللهه توجیه بیورلدی. دیمك قصه‌نك کنهی حقیله اوکلایه‌جق و مأذونده اولدیغی قدرده او آکلایه‌جقدر. مع مافیه بوکا هر فرده عائد خطاب عام نشوه‌سی ده ویرلشدر. دیمك که بونده هر فرد استفاده عامه رحمی واردر. و هر فردك بونی نفسنده فهم و تطبیقه احتیاجی معلومدر. بونده هر اولرده عنایات ربانیه، فضا و قدر، عنادله تثبیت آدمی مبدئی، تناسل بشری مبدئی، دینه علم و لسان مبدئی، اختلافده، وظیفه و اخوت مبدئی، اجتماعیات مبدئی، حقوق مبدئی واردر. تناسل بشرینك ابلك دیه، علم و لسانه دورلرنده اعتبار ایلسی و بشریت افیده‌نك بو مبدئه استناد ایتمسی لزومی و ماهیت انسانیه‌نك تعریفنده بونلرك ذاتی بر قیمتی بولندیغی و فقط ذنب و معصیتك خصومت و عداوتك ذاتی و فطری اولیوب عرضی و تحقیقات خارجیه اثری اولدیغی افهام اولنیور. بو صورتله خریستیانلرك ذنب اصلی (Pese orijinal) عقیده‌لرینك طوغری اولمادیغی، ماهیت شیئه‌نك

ماهیت انسانیه‌دن ده خارج برشی اولدیغی و بو ایکیسی آراسنده عداوت قدیمه بولندیغی، شیطانك
بو عداوتده فارغ اولمیه‌جغی و فقط انسانلغك بوکا قارشی کندینی، کندی فطرتنه صاحب اولورده نفسنی
و نوعیتنی محافظه و مدافعه ایده بیله‌جکی و اونده ساده سعادت بشریه‌نك حد اقصاسی بوله‌جغی و بو خصوصده
توبه‌نك قیمتی آکلاتیلیور. تناسل بشرك مبدأنده تربیه قانوننك جریانی، یریوزنده نوع انسانك ازلی
و قدیم اولمیوب بالاخره تدریجاً حادث اولدیغی، یعنی بوکونکی نوع بشرك ازلی اولمادیغی و بوکونکی تناسل
قانوننك بدایةً موجود اولمیوب ارضك بر دور کمالنده صوکره بالذات خارقه اولاراق بر حادثهٔ خلقت ایله
باشلادیغی و بنا علیه طبیعت ازلیه نظریه‌سنك طوغری اولمادیغی و فی الحقیقه ارضك دور آتشینده
باستور نظریه‌سنك جریانه امکان اولمیه‌جغندن بوکونکی قانونلر اولاراق تناسلك بدایةً خارقه اولاراق بر
حادثه‌یه منتهی اوله‌جغی و علم حیواناتده تسلسلك بطلانی و ارضك حادث اولمسی اساسنه نسبی
ابتداده قبولی ضروری کورولمه‌سی تکوّن بذاته نظریه‌سنك ده تعبیرینی اصلاح ایتمك اقتضا ایده‌جکی
چونکه ابتداء، فوق القانون بویله بر حادثه ضروری ایسه ده بونك بذاته و لذاته اولمیوب خلق و تکوین الٰهی
اثری اولدیغی و فی الحقیقه بویله اولمازسه یا علم و فنی توکنده بیقه‌جق اولاراق علتسز، سببسز بذاته و لذاته
تکوّن بر حادثه قبول ایلمك تناسل قانوننك و بونك جریانه ابتدیکی کرهٔ ارضك حادث اولمیوب نامتناهی
صورتده ازلیت و قدیمیتی التزام اولونمق لازم کله‌جکی و حال بوکه علم و فنه نظرًا ارضك مخلوقیتی
و حدوثی دلائل قویه ایله بالضروره ثابت بولندیغی و نهایت یکی فلسفه‌لرك علم و اصولنه اعتباریله
فطرت بشریه‌ده جریانی اثباته چالیشدقلری وراثت قانوننك آزچوقده بر اساس احتوا ایتدیکی
و فقط بونك ده وراثت صورتنده دکل، خلافت صورتنده تصور ایدلمسی لازم کلدیکی، یعنی هر انتقالك
الله تعالینك بالذات بر خلق و تأثیری کوزه‌تیلمك اقتضا ایلیه‌جکی اهل علمه اخطار ایدلمش بولنیور.

اولا تقدیرلی و عنایت ربانیه اخطار ایدیلرك بیوریلیورکه: [وَاِذْ قَالَ
رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ] (واو) ی مضمون سابقه معطوفدر. «یا محمد، ای آدم اوغلی ذکر اولنان
نعمتلری اونوتمه و او وقتی ده اونوتمه که انسانلر یریوزنده ظهور ایتمه‌دن اول ربك اراده ازلیه‌سی

اظهار قدرت لازم البسنى ابراز ايدرك ملكلره [اِنّي جَاعِلٌ فِي الْاَرْضِ خَلِيفَةً]
بن مطلقا يريوزنده بر خليفه ياپاجغم، بر خليفه تعيين ايده‌جكم ديمشدى كه مآلى: كندى اراده‌سيله
قدرت وصفاتندن اوڭا بعض صلاحيتلر ويره‌جكم، اوڭا بكا اضافةً، بكا نيابةً مخلوقاتم اوزرنده
بر طاقم تصرفات صاحبى اوله‌جق، بنم ناممه احكامى اجرا وتنفيذ ايده‌جك، او بو خصوصده اصيل
اولميه‌جق، كندى ذاتى وشخصى نامنه بالاصاله اجراى احكام ايده‌جك دكل، آنجق بنم بر نائبم، بر وكيلم
اوله‌جق، اراده‌سيله بنم اراده‌لريمى، بنم امرلريمى، بنم قانونلريمى تطبيقه مأمور بولنه‌جق، صوكره
اونك آرقه‌سندن كلنلر داخى خلف اولرق عينى وظيفه‌يى اجرا ايده‌جك اولانلر بولنه‌جق «هو الذى
جعلكم خلائف فى الارض» سرى ظاهر اوله‌جق. بو معنى اصحاب كرامدن وتابعيندن اوزون اوزادييه
نقل ايديلكله تفسيرلرك خلاصه‌سى وحاصليدر.

بوراده «ياپاجغم = انى جاعل» ديمك، عجبا «خلق ايده‌جكم = انى خالق» ديمكميدر؟
بو تفسير دوغرو دكلدر. «جعل» بر مفعوله متعدى اولورسه خلق ديمك اولور. بوراده ده «جعل»
خلقدن اعم ودها مطلقدر. وايكيسنه ده محتمل بولنيور. خلق مسئله‌سى ايسه «انى خالق بشرا
من طين فاذا سويته ونفخت فيه من روحى فقعوا له ساجدين» آيتنده تصريح اولنه‌جقدر كه اشبو
«جاعل» تبليغى «انى خالق» تقديرندن صوكره كورونيور. اراده تقديرى ذات ايله تقدير صفت
فرقى واردر. لساننزده قوللانيلان تعبيرك صحيحى اولان خلف كلمه‌سى (يعنى برينك آرقه‌سندن مقامنه قائم
اولمق معناسيله علاقه‌دار اولرق) فعيل معنى فاعلدر. يعنى اصلى «خليف»در. و«تا»سى
مبالغه ايچوندر. بناءً عليه اسم اولرق صونلرده صفات عاليه‌دندر. كه فرانسزجه «Repre-
-ſantan» كلمه‌سى ده بو معنانك مشابهيدر. جمعى خلائف وخلفا كلير. مصدرى ده خلافتدر.
خلافت وكالت كبى اصالتك مقابلى اولرق باشقه‌سنه نيابت ايتمك يعنى آز وياچوق اونك يرينى طوتوب
اونى تمثيل ايتمك ديمكدر. راغبك تفسيرنده بيانى وجهله بو نيابت ده اصيلك غيبوبتندن ويا موتندن
ويا عجزندن، ياخود ده بونلرك هيچ برى اولمادييغى حالده محضا اصيلك نائبه بر شرف بخش ايدرك تكريم

ایمرسنده نشأت ایدر . وایشته جناب اللهك ارضده اولیاسنی استخلافی بو قبیلدندر . الخ . .
دیمك كه هر نائبك ، خلیفه‌نك قیمت و شرفی ، اصیلك شرفی و نیابتك درجه‌سیله متناسبدر . جناب حق
ارضده بر خلیفه یاپاجغم دیینجه ، كندیلرینی بر استشاره مقامنده كورن ملائكه بر طرفدن بونده‌كی شرفی
تقدیر ایتدیلر ، دیكر طرفدن ده یرده‌كی بر مخلوقه صرف او بویله یوكسك بر صلاحیت ارادیه بخش ایدیلمسنی
بر شر احتمالندن ده قورقدیلر . « یرده » دیینجه « انی خالق بشرا من طین » تقدیری آكلاشیلیوردی .
عجبا بو صلاحیتی آلانلر ، حسن استعمال ایده‌بیله‌جكمی ؟ عجبا بونی اصالت ظن ایدرك كندی حسابنه اجرایه
قالقیشیرسه یریوزینه فساد ویره‌جكمی ؟ جناب حقدن بو نقطه‌لری و او صلاحیتك درجه‌سنی
و حكم خفیه‌سنی بیلدیرمسنی دیلكله ملائكه [قَالُوٓا اَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ
الدِّمَآءَ] اوراده یعنی یریوزنده اونی فساده ویره‌جك ، اونده فسادلر چیقاره‌جق و قانلر
دوكه‌جك بریمی ، بر عاملی یاپاجقسك ؟ [وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ] حالبوكه
بز هپ سكا حمد ایدرك دائما تسبیح ایدیورز و سكا مخصوص تقدیسات ایله عرض تقدیس ایلرز . ویا
سنك ایچون كندیمزی دائما تمیزلر ، تمیز طوتارز دیدیلر . — و بو صورتله مقصدلری حاشا اعتراض
اولمیوب حكمتی بر استفسار اولدیغی بیلدیریلدی . مع ما فیه بو نكته خلافته ضمناً بر رغبت ده اظهار ایدیلدی .

تسبیح — الله تعالایی تنزیه ایتمك ، یعنی ذات اقدسنی اعتقاداً و قولاً و عملاً لایق اولمیان
هر درلو شائبه‌دن عاری و اوزاق طوتمقدر . اصلی ، صوده یا ایی یوزه‌رك اوزاقده كیتمك دیمك
اولان « سبح » مصدرندن كه تفعیلی تكثیر افاده ایدر . اللهی تقدیس ده بویله‌در . بو دخی اساساً
یره اوزاغه كیتمك دیمك اولان « قدس » دن مأخوذ اولارق تطهیر ایتمك ، پاك تمیز طوتمق معناسنه‌در .
چونكه تطهیر ، پیسلكدن چوق اوزاقلاشدیرمقدر . مع ما فیه « ونقدس لك » ، « نقدس تقدیساً
لك » دیمك اولدیغی كبی « نقدس نفوسنا لاجلك » دیمك ده اولابیلیر كه ایكیسنده ده روایت
وارد اولمشدر و بونك ایچون بالاده ایكیسنه ده اشارت ایدلمشدر .

ملائكه و ملك نه‌در ؟ اولا جهت لسانیه‌سنی تدقیق ایده‌لم : ابو حیان اندلسی كه

بحر محیط نامنده کی تفسیرنده، کرك نهر ماد اسمنده کی تفسیر مختصرنده دیرکه: ملك ، بونك اصلی اولدیغنده قوت دیمك اولان «ملك» دن فعل در. فعائل وزننده کی ملائکه و ملائك دیه جمعلنمسی شاذ طریقیله در. ابو عبیده بوکا قائل اولمشدر. الخ... بناءً علیه ملك لغةً قوة ذو القوه دیمکدر. لامك کسریله «مِلك» و لامك فتحیله «مَلَك» کلمه‌لرینك معنالریله علاقه‌داردر. لکن بو صورتده ملائکه جمعی قیاسی اولماسه اولور. حال بوکه عربجه‌ده اصلی بولنمه‌یجون جمع، اساسلر دیه بیلیر. بونك ایچون دیکر طرفده بونی زائد اولوب اصلی ملأك در دینیلیورکه ابن جریر طبری دخی جامع البیانده بونی شویله ایضاح ایدر: «ملائکه، «ملأك» ك جمعیدر. شوقدرکه عربلر بو لغتك همزه‌سنی همزه‌لیسنده دها چوق و دها مشهوردر. ملائکه دیه بر ملك دیرلر، همزه‌سنی حذف ایدرك حرکه‌سنی ماقبلنده‌کی ساکنه اولدیغی ایچون لامه نقل ایدرلر و جمعلندکلری زمان همزه ایله اصلنه رد ایدرك ملائکه دیرلرکه بونك مثالی چوقدر: «ترى ترائی» کبی. بعضاً مفردك همزه ایله کلدیکی ده واردر. نته‌کیم شاعر شویله دیمشدر:

فلست بجنی ولکن ملأکا　　　تحدر من جو السماء یصوب [۱]

که بوراده‌کی «ملأکاً» ملکاً دیمکدر. بعضاً مفردنده ملأك ده دینیلیرکه بوده «جذب» یرینه جبذ «شمائل» یرینه شائمل دینیلمسی کبی بر قلبدر. — لسانمزده ده بوکبی قلبك امثالی چوقدر. مثلا: کوپرو طوپراق، اکشی یرینه کوپرو، طوپراق، اشکی کبی — فقط مفردنده «مألك» دینیلدیکی زمان جمعنده ده «مآلك» دینیلمك لازم کلیردی. لکن بویله جمعلندیکی محفوظ دکلدر. بعضاً ملائك و ملائکه دیه جمعلنیر مسمع مسامع مسامعه کبی. اشبو ملك کلمه‌سنك اصلی «ملأك» مفعل وزننده رسالت یعنی ایلچیلك معناسنه‌درکه «ارسل الیه رسالة» دیه‌جك یرده «ألأك الیه ملأكاً» فعلنده کلیر. ملأك ده عینی وجهله «ارسلت الیه» معناسنه «الكت الیه الكة و مألكة والكاً» فعلندن مصدر میمیدر. عدی بن زید العبادی:

ابلغ النعمان عنی ملأکا　　　انه قد طال حبسی و انتظار [۲]

یرینه

---

[۱] سن بر جنی دکل جو سمادن اینرك دوغروب دولاشان بر ملکسك.

[۲] بندن نعمانه بر ایلچیلك تبلیغ ایت. محبوسیتم و انتظارم حقیقةً اوزادی.

دیمشدر که دیکر لغت ایله مألكاً دیه دخی انشاد اولنیور. بو خصوصده دها بعضی شواهد واردر. ایشته ملائکه‌ده بو رسالت معناسیله ملائکه تسمیه ایدلمشلردر. چونکه ملائکه اللهك رسوللری ایچیدیر. انبیاسنه و کوندردیکی عبادینه کوندریر. الخ... یعنی «ملك» اسم مطلقدن اولوب اوندن ده موضوع رسالت ویا مفعول معناسیله رسول، رسل، حامل رسالت، وسائط ربانیه دیمکدر. اهل لساننده بعضیلری بو اشتقاقی ترجیح ایدیورلر. راغب ده ملائکه لفظنده بونی ترجیح ایتمسه ده ملکده دیمشدر که نحویونه ملکی ده ملائکه‌دن مشتق ده میمی زائد یاپدیلر. حالبوکه بعضی محققین بونك ملکده اولدیغنی سویلمسه ده شویله ایضاح ایتمشدر: ملائکه‌نك سیاساتنده برشیئه مأمور و مسئول اولانه لامك فتحیله «ملَك»، بشرده اولانه ده لامك کسریله «ملِك» دینیلیر. بناءً علیه هر ملك ملائکه‌در، فقط هر ملائکه ملك دکلدر. «ملك» «فالمدبرات امرا فالمقسمات امرا. والنازعات» کبی آیتلرده اشارت اولنانلردر که ملك الموت بو جمله‌دندر. «و الملك علی ارجائها، علی الملکین ببابل هاروت وماروت، ملك الموت الذی وکل بکم». برده دیرکه ملائکه واحده و جمعه اطلاق اولنور. الخ... بناءً علیه بو ایضاحه کوره ده ملك لفظی قوت و تدبیردن، ملائکه ده رسالت معناسندن مأخوذ اولمش اولیور. و عینی زمانده ملائکه ملکدن اعم و اونك جنسی بولنیور. شو حالده هر ایکیسنده ده معنای رسالت واردر.

عجبا بو رسالت ساده‌جه تبلیغ امر میدر؟ یوقسه تبلیغ فعلمیدر؟ یعنی یالکز علمی و کلامی بر تبلیغ رسمی می یاپیورلر؟ یوقسه بالفعل قدرت و تکوینیه الهیه‌نك ده مبلغی اولیورلرمی؟ آیات الهیه‌نك دلالتنه کوره هر ایکیسنك دخی بولندیغنی آکلایورز. پیغمبرلره وحی ینه ملائکه‌یه اوامر الهیه‌یی تبلیغ ایدن ملکلر بولندیغی کبی جهاد و سائر خصوصاتده فعلاً قوت و امداد کتیرن ملائکه ده بولنیور. و برده «الروح» اسم مخصوصیله بر ملك مخصوص دخی اوقویورز. حالبوکه عالمده هیچ بر حادثه اولمازکه اوکا قدرت الهیه‌نك بر تعلق مخصوصی بولونماسین. بناءً علیه جنس ملائکه قدرت و تکوینیه الهیه‌نك وحدتده کثرته توزعی و اونك تنوعات و تعینات مخصوصه‌سنی افاده ایدن مبادی فاعله اولارق ملاحظه ایدلمك لازم کلیر. و کائناتده هیچ برشی، هیچ بر حادثه، هیچ بر فعل و حرکت تصور اولنه‌مازکه بویله بر رسالت ایله واقع اولمش اولماسین.

بوندن باشقه بر نوع دها ملائكه واردر كه بونلر حادثات تكوينيه‌ده مقدم شؤون امريه وكلاميه‌يی تعبير آخرله شؤونی روحیه‌یی موجودات عالمك جریانه روحیه‌سنه عائد اوامر و ارشادات ربانیه‌نك تجلیات مخصوصه‌سنی افاده ایدرلر. بونلر دها اول رسول ادراكیدرلر، مدرك و مختار اولانلرك مبادی فعلیه قبل الفعل خیرك و رضای الهینك وجهه‌سنی ارائه ایدرلر و ملائكه‌یه اولدیغی كبی بشره‌ده مؤكلدرلر. شیطانلرك ملائكه‌یه تقابلی ده بو جهتدندر. ومع الاكثر ملائكه یالكز بونلره قصر ایدیلمشدر. بز هر حادثه‌یی ایكی مبدأ ایله تصور ایدرز كه بری مبدأ فاعل، دیگری مبدأ قابلدر. مشهوداتمز بو ایكیسنك حیثیت مشتركه‌سیدر. اصل ماده بو مبدأ قابله دینلن عبارتدر. بز اصل ماده‌یی كوره‌مه‌یز، كوردیكمز هیأت فاعلیتدر. كوردكلریمزده هر فعل و حركت، هر شأن و حادثه‌ده بالذات ویا بالواسطه بر مبدأ فاعل طانیرز. شبهه یوقدر كه محركسز بر حركت یوقدر و ماده كندی كندینه عاطلدر. بوندن كی هر حركت ویا سكونده بالذات ویا بالواسطه فاعل بر قدرت محركه‌نك اثریدر و هر حادثه بویله بر فاعل مؤثرك تظاهریدر. بز اثری كورورز، اثری ادراك ایدرز. حال بوكه عینیه اثرلر حقیقتده ادراكمزه تظاهر ایدن او فاعل مؤثرك بر لمحه‌سیدر. ماده اونك آلتنده بر معقولدر. كوردكلریمزی ماده ظن ایدرز، اوفی قوت سایه‌سنده كوردكلریمزی بیلملیدرلر. بوراده فیلسوفلر قوت نظریه‌سنه آتلایه‌جق اولورسه ده بوتون قوت و قدرتك حق تعالاده توحید ایتدیكی و قدرت الهیه‌نك ایلك واسطه تعینه و تجلیسی ملائكه‌نك رسالتی دیمك اولدیغنی اخطار ایتمك قولایدر. لكن بونلر میاننده قوای مدركه‌ده واردر كه اونلرده وقایعی قبل الوقوع تفهیم ایدن ربوبیت الهیه‌نك مبلغیدرلر و بناءً علیه ملائكه‌سز بر حادثه تصوری غیر ممكندر. ملائكه‌سز بر قطره یاغمور بیله دوشمز، شوقدر كه اراده انسانیه ایله علاقه‌دار قوای مالكیه‌ده كی شر و فساد عملی كبی اجرای تسویلات ایدن ارواح و قوای شیطانیه ده بالاده ایضاح اولندیغی اوزره بو ملائكه‌یه مقابلدر.

بو ایضاحاتی سرد ایتدكدن صوكره ملائكه‌نك ماهیت و انواعی حقنده‌كی اقوالی ده اجمال ایتمك فائده‌لی اوله‌جقدر. وضع مسئله شودر: ملائكه‌نك بذاتها قائم ذوات، تعبیر آخرله جواهر قبیلندن اولدقلرنده عقلانك اتفاقی واردر. فقط بونلر متحیزمیدرلر، مجردمیدرلر؟ بونده اختلاف ایدیلیور.

١ — متحیزدرلر. ملائکه بر طاقم اجسام لطیفهٔ اثیریه‌درکه اشکال مختلفه ایله تشکله قادردرلر. بو قول اکثر متکلمینک قولیدر. چونکه دیورلر پیغمبرلر بونلری شکللریله کورمشدر. شکللریله جسمانیدرلر، حائز ابعاددرلر. بر ده ماده‌سز قوت مجرده تصوری بالذات قدرت الٰهیه تصوری دیمکدر. الله‌دن ماعدا ذات مجرد یوقدر. ماده تصوردن مسلکینکی زمانده تصور اولنان قوت و قدرت محضه عینی قدرت الٰهیه عبارت قالیر. هنوز هیچ بر تشکلی حائز اولمایان اجزای لایتجزی حالنده‌کی ماده محضه ایسه قابل و عاطل محضه‌در. اونده هیچ بر فاعلیت و قوت یوقدر. بونلره فاعلیت دیمک اولان قوت افاضه ایدلدیکی زمان تشکلی حائز مرتبط بر جسم اثیری اولورلر. دینه بیلیرکه تشکل بونلرک حقیقتلری دکل ماده‌ده ظهورلریدر. بنا علیه کندیلری ماورای ماده‌در. بو ده شو جوابی ویریرکه ملائکه و رسول تعبیری ده بو جهتدندر. یوقسه ماورای ماده‌ده بونلر عینیه قدرت الٰهیه‌یه راجعدرلر. بو قول عصر حاضرده اکثر حکمت طبیعیه علماسنک اثیرسز قوت تصورلرینه مشابهدر.

٢ — حکمانک و بالخاصه حکمای اسلامیه‌نک قوللریدرکه ملائکه غیر متحیز اجسامدرلر. بونلر نفوس ناطقهٔ بشریه یعنی روح انسانی کبی جواهر مجرده‌درلر. فقط ماهیتجه بونلردن باشقه‌درلر. قوتجه داها مکمل و عملری داها چوقدر. آرالرنده‌کی نسبت کونشله ایو ضیاسنک نسبتی کبیدر. و بونلر ایکی قسمدرلر. بر قسمی معرفت حقه مستغرق و باشقه‌سیله اشتغالدن منزهدرلر «یسبحون اللیل والنهار لا یفترون». بر قسمی ده قلم قضا و قدرک جریانینه کوره سمادن ارضه تدبیر امور ایدرلرکه بونلر ده «المدبرات امرا» درلر. و بونلرک سماوی و ارضی اولانلری واردر. اولکیلرده ده بونلرک روحلری شابه‌سنده درلر.

مجرده‌درلر

یسبحون

نصارادن بر طائفه‌نک ده ملائکه بدنلرندن مفارقت ایتمش ارواح فاضلهٔ بشریه دینلدیکی ایتدکلری تفسیرلریمزده و کتب کلامیه‌مزده ذکر اولنیور. زمانمزده غیر اسلامی فلسفه‌لرک مادده‌کی قوت فوقی روحه ارجاع ایدن نظریه‌لری ده اساسنده حکمانک سالف الذکر جواهر مجرده نظریه‌سیدر. مجرداتی امور اعتباریه عد ایدنلرده متکلمین مذهبنه ارجاع اولنه بیلیرلر.

بالاده بیان اولنان قول مختاره وجهله بتون کائنات مادیه بر سما اولدیغنه و بونلردن ماعدا اسمالر

بولندیغنه کوره حقیقت ملائکه نك و بونلرك مقاملرینك نه قدر بیوکلکده و دیرلکده و ذهنی
تصور ایده‌مزلر. بونلرك کثرتنی آکلاتمق ایچون علیه الصلاة والسلام افندیمزك شویله بیوردیغی نقل
اولونمقده‌در: سماء غیجیردامقده‌در. و غیجیرداماسی حقیدر. اوراده بر قدم موضعی یوقدر که
اوراده بر ملك ساجد ویا راکع بولونماسین. بو بابده تمثیلاً شویله بر نسبت تزاید دخی روایت
اولونمشدر: بنی آدم جنك عشری، مجموعی حیواناتك بریه نك عشری و هپ بونلر ارضه موکل اولان
ملائکه نك عشری مثابه‌سنده‌در. صوکره سماء دنیا ملائکه‌سی هپ بونلردن ده او نسبتده چوق زیاده
و هپ بونلردن سماء ثانیه ملائکه‌سی ده او نسبتده زیاده، سماء سابعه یه قدر متزایداً هپ بویله. صوکره
بونلرك هیأت مجموعه‌سی ملائکه کرسی یه نظراً آز برشی، صوکره هپسنك مجموعی عددی آلتی یوز بیکه بالغ
اولان سرادقات عرشدن برینك ملائکه‌سنه نظراً اوراده بر قالماز. و بونلردن بر سرادقك یعنی
بر بیوك پرده نك طول و ارتفاعنه نظراً سماوات و ارضین و اچینده کیلر و آرالری بر قدر مخصوص تشکیل
ایتمزلر. و بونك هر قاریشنده بر ملك ساجد ویا راکع ویا قائم واردر که تسبیح و تقدیس ایدر. صوکره بونلرك
مجموعی عرشك اطرافنده دونن ملائکه یه قارشی دکزده بر قطره قالیر. صوکره اسرافیل علیه السلامك
اشیاعی اولان ملائکه لوح و جبریل علیه السلامك جنودی اولان ملائکه لایحصادر. جنسلرینی، مدت عمرلرینی
کیفیت عبادتلرینی آنجق الله بیلیر. «وما یعلم جنود ربك الا هو». ینه علیه الصلاة والسلام
افندیمزدن شویله روایت اولونمشدر که «سمایه عروج بیوردیغی زمانده قلعه بر جبل کبی بر موقعده بر طاقم
ملائکه کورمشدی. بونلر برلرینك یوزینه طوغری متقابلاً یورویوب کیدیورلردی، بونلر نره یه کیدیورلر
دیه رسول الله جبرائیله صوردی. جبرائیل بیلمیورم، آنجق یارادیلدیغمدن بری بن بونلری کوردم و اولا
کوبر دیکمك برداءسنی بر دها کورمدم دیدی. اونلردن برینه ایکیسی بردن نه زماندن خلق اولندك؟
دیه صوردیلر، اوده بیلمیورم، آنجق جناب الله هر درت یوز بیك سنه ده بر یلدیز خلق ایدر،
بن یارادیلدیغمدن بری درت یوز بیك یلدیز یاراتدی دیه جواب ویردی. ملائکه نك کثرتی
و قدرت الهیه نك وسعت تجلیاتنی آکلاملی.

سبحان من تحیر فی صنعه العقول

سبحان من بقدرته یعجز الفحول

شبهه یوقدر که بو تنویرات عصر حاضرده کی لطیفات فکرلرنده ده چوق یوکسکدر. و بونلرك حسی اجسام لطیفهٔ اثیریه ایله تجزیه ایتمك ده پك موافق اولسه کرکدر. اوزمان نهایت ملائکهٔ ارضیه‌یی و سماویه‌یی ملائکه‌سنی ایضاح ایده بیلیر، مکرکه سماء دنیانك دار معناسیله تفسیرنده اصرار ایلسه، بو ایسه متکلمینك مختاری دکلدر. بو آیتده ذکر اولنان ملائکه حقنده ده جزئی بر اختلاف واردر. بونده مراد ملائکهٔ ارضده دینلر اولمشدر که بو ده ضحاکك ابن عباس رضی الله عنهمادن بر روایتنه منتهی اولمقده‌در. لکن اکثر صحابه و تابعین رضی الله عنهم اجمعین حضراتی لفظك عمومنه و مخصص بولنمادیغنه مبنی بتون ملائکه اولدیغنی سویلمشلردر.

ایشته بتون ملائکه ارضده خلافته متعلق بویله بر تقدیر ازلینك کندیلرینه تبلیغی اوزرینه خطاب الهی قارشوسنده «اتجعل فیها من یفسد فیها ویسفك الدماء ونحن نسبح بحمدك ونقدس لك» دیه سؤال و مناقشه بولندیلر. جواباً ربك [قَالَ إِنِّيٓ أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ] هر حالده بن، سزك بیلمدیککزی بیلیرم بیوردی. — شبهه یوقدر که علی الاطلاق ده دوستلریکی زمانده بونك بویله اولدیغنی و علم الهینك کندیلرنده چوق زیاده و یوکسك بولندیغنی ملائکه بیلیرلردی. اوله ایکن مقام انکارده تأکید افاده ایدن «انی» ایله تقویه ایدن جناب اللهك بونی تکرار اخبار ایتمسی کوستریر که مراد الهی بو عموم اجمالده بر خصوصی یعنی استخلاف مسئله‌سنی استهداف ایتمکده در که ملائکه‌یه خفی قالان و شر احتمالی قارشیسنده تعجب و استبعاد و عرض اختصاص ایله سوز سویلمه‌لرینه سبب اولان ده بو ایدی. بناءً علیه سیاقه یعنی خلافتك حکمت و دواعیسی و ما‌لیاتی مسئله‌سی حقنده بیلمدیککز چوقدر وار. بن ایسه سزك بیلمدیککز بر چوق شیلری بیلدیکم کبی بونی ده بیلیرم دیمك اولور. و بونکله جواب سؤالك وجهله اولمه‌یجغینه بو بابده بیلکز فضل ملائکه‌نك عدم کفایتنه و طلبك عدم جوازینه ده ضمناً اشارت بیورلمشدر. بوراده «طالب القضاء لا یولی علی القضاء» حکمتنه ده تنبیه واردر.

جناب الله اونلره بو جوابی ویردی [وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَاۤءَ كُلَّهَا] بر طرفدن آدمه بوتون او اسملری تعلیم ایتدی — یا او اسملری الله كندی وضع ایدوب آدمك روحنه نقش والهام ایتدی ویا آدم بونلری لزومنده وضع ایدوب قوللانه‌جق بر استعداد مخصوصی حائز بر روح نفخنی تقدیر ایتدی كه اولكی ظاهر ایكنجی محتملدر. تعلیم ایله، ایكی اوكرتمكله بیلدیرمك هر كسك معلومیدر. بوندن حضرت آدمك اصل لسانه اولان اسملری بردن بره بر علم ایله بیلمسی اولمایوب سرتبه حكمنجه بر استعداد ایله آز چوق بر تدریج ایچنده بلده‌بجكی آكلاشیلیر. و بوراده بو تعلیمك تقدیر متقدمی ونفس آدمك صفت ذاتیه‌سی بیان اولنیور كه بو صفت نوع بشرك ماهیت وفطرت اولدیغی دیمكدر. زیرا آدم نوعك ایلك فردیدر. و خواص نوعیه‌نك اصلی اوندن موروثدر.

بو اسملر نه‌در؟ و «كلها» استغراقك درجهٔ شمولی نه قدردر؟ یعنی بوتون اشیانك اسملریمیدر؟ یوقسه بر طاقم اسامئ معهوده‌نك مجموعیمیدر؟ علمی تعبیرله «الاسماء» ده‌كی الف لام استغراق ایچونمیدر؟ یوقسه اللهك اوكرتمه‌سی مراد ایتدیكی اسملر معناسنه عهد خارجی اولوب «كلها» بونك تأكیدیمیدر؟ بو نقطه‌ده اسلاف تفسیرینده بر قاچ قول واردر:

١ — بو اسملر، انسانلرك تعارفنه، آكلاشمه‌سنه سبب اولان بوتون اسملردر. انسان، حیوان، ارض، بحار، جبل، حمار وسائر هپسی (ابن عباسدن ضحاك). غراب، حمام وهر شیئك اسمی (مجاهد)، هر شیئك اسمی، بعیر، بقره، شاة وار بجه‌یه قدر (سعید بن جبیر)، هر شیئك اسمی، حتی شو، بو، حدث بیله (ابن عباسدن سعید بن معبد)، هر صنف خلقك اسمی وجنسنه اجمالی، شو جبل، بو دكز، شو شویله دیه هر شیئك اسمی (قتاده). بونلرك حاصلی، بوتون لسانك اصلی اولان لغاتك هپسی اولیور. و الف لام استغراقه حمل ایدیلیور. بونده قیامته قدر اولسه اوله‌جق بوتون شیلرك اسامیسی معناسی آكلایانلرده اولمشدر.

٢ — ملائكه‌نك اسامیسی (ربیع ودها دیكرلری).

٣ — ذریتنك اسامیسی (ابن زیددن، ابن وهبدن، یونس بن عبد الله ودها

دیکرلری). بو ایکی صورتده ده الف لام عهد ایچوندر. و بونک قرینه سی کلمه جلب اولنان «عرضهم» ضمیری کوسترلمشدر. چونکه تغلیب محتمل اولمقله برابر «هم» ضمیری ذوی العقولده ظاهردر. و بو قرینه یه نظراً بعضلری بوندن هم اسمای ملائکه یی، و هم اسمای ذریته شمولی یعنی ایکنجی ایله اوچنجی یی جمع ایتمشلردر. بو اسمائی اسماء الله دیه اخذ ایتدیلر ده بو ضمیر مانعدر.

٤ — اسمادن مراد لسان دکل خواص اشیاء، تعبیر آخرله او خواصدن تشکل صور علمیه در دیه تفسیر اولمشدر. لکن بونک علمدن زیاده کلام، هیچ اولمازسه کلام نفسی اولان ذهن اولمسی اقتضا ایدر. هر نه اولورسه اولسون بوراده قطعی اولان نقطه حضرت آدمه آز ویا چوق تعلیم لسان ایلسه و اشارتیله علم و کلام صفتلرینه مظهر قیلنمش اولمسی، کلام و لسان مسئله سنک ارض خلافتده شایان اهمیت بولنمسیدر. لسان خصوصنده بتون بنی آدمک زمانمزه قدر واقع اولان تنوع و ترقیاتک جمله سی اساس اعتباریله حضرت آدمک فطرة مظهر بولندیغی بو تعلیم اسماء خصیصه سنه مدیوندر. علم و نطق خاصه سی بو صورتله نوع انسانک فطرت اصلیه سنده داخل ذاتیاتندن بولنمسه و بونده اول حقیقت آدمیه و تمام معنا ایله روح آدمی تمام اولمش اولور. بو صورتله قوه کلامیه روح انسانک ماهیتنده بر جزء تشکیل ایتمشدر. جناب حق بو قوه یی روح آدمه ذاتی اولهرق بخش ایتمش و نفخک تمامندن صوکره ده آدم بالفعل شرف لسان ایله مشرف اولهرق لزومنه کوره اسمائی تکلم ایلمشدر. بناءً علیه آدمدن اولکی مخلوقات هر نه نوعدن اولورسه اولسونلر لساندن محروم ایدیلر و بناءً علیه انسان دکل ایدیلر. انسانلق خلافت آدمیه ایله مبتدادر. تحقیق انسانک ذاتیسی صایلوب ده صفت علمی و صفت کلامی عرضیاتندن صایلمه ایسه بیله انسانی بیلممشدر. بونده ده شو نتیجه یه کلیر ذکر بو تعلیم قبل النفخ یالکز روح آدمه ایدیسه، اوده قوه کلامیه نک، وضع اسماء استعدادینک بخش ایدلمسه اولدیغنی افاده ایدر. و بو صورتده اسمانک بالفعل واضعی، اقدار ربانی ایله یی دیری آدم اولمش اولور. و اکر ظاهر وجهله نفخ روحه برابر ویا صوکره ایسه واضع اسماء، الله تعالادر، و آدمه الهام ویا علم ضروری ایله یی دیری تعلیم بیورلمشدر. اولکنده «الاسماء کلها» قیامته قدر بتون السنه نک اسماسنه شامل بر استغراق حقیقی اولور.

ایکنجیسنده ایلک تکلم ایدیلسه بیله بوراده اسمای مخصوص عهد خارجی اولور. نسفیجه تعلیم بویله ایکی صورتده تأویل
ایدلمشدر. و علم اصولده بونلره متفرع اولارق وضع لغت مسئله‌سنده‌کی اختلاف حاصل اولمشدر. ظاهر
اولان هر حالده بالفعل تعلیم و تعلیمک تقدیریدر. یعنی لسانه. آدمک اثر خلافتی دکل سبب خلافتیدر.

ایشته الله تعالی آدمه بویله اسمایی تعلیم ایتدی [ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلٰٓئِكَةِ]
تعلیمدن بر مدت صوکره ده بو اسمالرک مسمالرینی، یعنی دلالت ایتدکلری ذواتی ملائکه‌یه عرض ایتدی.
بوراده‌کی «هم» ضمیرنده بر دقیقهٔ لسانیه وار در که لسانمزده بولونماز. «عرضها» دینلمیوب
«عرضهم» بیورلمسی عرض اولنانلر ایچنده ذوی العقول اولدیغنی کوسترمکده ظاهردر. «اسمائی»
تقیید ایدن بر قرینه ده بودر. بو ضمیرک ملائکه‌یه ارجاعی و او اسمالرک اسماء ملائکه اولمسی ده بونلرک
ملائکه‌یه عرضی ایله متناسب اولیور. بنا علیه اک ظاهری بو مسمیاتک حضرت آدم خلق اولنجه اولادی
ذریتی اولمسیدر. سالف الذکر اسماء دخی بونلرک اسملری یعنی انسان اسملری دیمک اولور. مع مافیه
بوتون اسمالرک تعلیم ایدیلوب ده یالکز بونلرک عرض ایدلمسی اولمسی ده احتمال داخلنده‌در. لکن هر
ایکی حالده بویله اولمسی ایچون ذریتک خلق ایدلمش بولونمسی لازم کلیر. حال بوکه آیتده حضرت
حضرت حوانک بیله خلقنه اشارت یوقدر. و قصه‌نک سیاقی ده بونلره مخالف کورونمکده‌در. بو مشکل،
معروف بر حدیث ایله ایضاح اولنیور که بونلر ملائکه‌یه کوچوک قارنجه‌لر، بیقدرلر مثالنده عرض ایدلمشلردر.
«امثال الذر» که ذریت کلمه‌سی بوندن مشتقدر. بو حدیث بونلرک او زمانده آدمده حضور تخم
حالنده یعنی استقبالده بوتون بنی آدمی تمثیل ایدن ایلک بذرات منویه صورتنده بولندقلرینی افهام
ایدر. اکر بوراده بو واقعه‌نک جسمانیت کثیفه عالمنده اولیوب حضرت آدمک نفس ناطقه‌سنک
تقدیری ویا روحنک اثری بر جسمانیت لطیفه اکتساب ایتمش حالنده اولدیغنی تصور ایده‌بیلیرسک
او جسم اثیری اجزاسنده قیامته قدر کله‌جک بنی آدمک تسلسلاً تمثللری ویا نفس ناطقه‌سنده‌کی صور
معنویهٔ ذریت او اسمالرک ملائکه‌یه عرض اولنانلر مدلولاتی اوله‌رق ملاحظه ایدیله‌بیلیر. و بویله اولمسنه
واقعه‌نک ارضه هبوطندن مقدم اولمسی قرینه دیمکدر. بو صورتده ملائکه‌یه عرض، عرض حسی دکل عرض علمی

وحقیقی اولور. فی الواقع اسملرك اصل مدلوللری اشیانك صور علمیه سیدر. کلمه لرك موضوع لهی اصل بونلردر. دیمك آدم اولا اشیایه و بالخاصه ذریتنه متعلق علم احسان ایلمسه و بونلره باشقه بو معلوماته عائد اسم و صورلسانه دخی تعلیم بیورلمشدر. ملائکه ده اولمیانده بودر. بونی تقدیر ایلمسه و صوفیه صوکره ده حضرت آدم بونلرك فعلیاتنی ارضده کورمشدر. بوراده بالفعل علمك قطعیتی و یا عدم قطعیتی مسئله سی واردر که باشقه یرلرده تفصیلی کله جکدر.

ربك ملائکه یه بونلری عرضه و اراءه ایتدی ده [فَقَالَ اَنْبِؤُنِي بِاَسْمَاءِ هٰؤُلَاءِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ] هایدی سز بالاشاره افاده ایتدیکز ایسه دیکز خلافته لیاقتکز ایماسنده صادقسه یعنی حسب ایسه کز ایشته بونلرك اسملرینی بکا کوزلجه خبر ویریکز بیوردی. — بو ذواتی ساده کندیلریله دکل اسملریله دخی طانیه بیله جکلرینی صورهرق اولا ملائکه نك عجزلرینی اظهار و اثبات ایتمك ایچوندر — امتحان ایتدی و بونکله شونی ده آکلاتمه اولدی که تصرف، تدبیر اقامۀ عدالت، بونلرك متعلقلرینی، استعدادلرینك مرتبه لرینی و حقوقلرینك مقدار و درجه لرینی بیلمکه و بونلره باشقه برده بالذات احضارلرینه محتاج اولمقسزین غیابلرنده دخی اسملریله آکلامه بیلمکه متوقفدر. و بو بابده صفت علمه نه دها فضله بر خصوصیت و مزیت افاده ایدن صفت کلامك قوۀ لسانیه نك، تعبیرآخر ایله حقیقته مطابق نطقنك ذاتی بر قیمت و اهمیتی واردر. و اوندن اجرای احکام ممکن اوله جقدر.

بو امتحانه قارشی ملائکه [قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ] «سبحانك، ای یوکسك تسبیح و تنزیه سکا یارب! سنك بزه بیلدیردیکلریکدن باشقه بزم هیچ بر علممز یوقدر. هر شیئی بیلن و دائما بیلن علیم و هر صنعنده حکیم حقیقةً سنسین انجق سنسك» دیدیلر و بو یولده اظهار عجز و عرض تسبیح ایلدیلر.

سبحان، تسبیح بر اسم علمیدر. «سبحانك» ده اکثریا توبه مقدمه سی اولور. شمدی بوراده شو سؤال خاطره کلیر. ملائکه هیچ بر اسم بیلمیورلرسه اونلر صفت کلامدن کلیاً محروم

بولونیورلردی دیمك اولور. او حالده بو سوزلری نصل سویلیورلر؟ و كلام الهی یه نصل مخاطب
اولیورلردی؟ یوقسه اكر بونلر كلیاً محروم دكلده هنوز كوسترلیه‌جك شیلرك اكثرینی بیلمیورلر ایسه
او زمان نیابة على الاطلاقه لیاقتسزلكلری نصل ثابت اولور؟ فی الحقیقه اسمادن مراد برنجی روایت
وجهله على العموم اسما ایسه ملائكه‌نك بتون اسمادن محروم بولنمه‌جقلری جهتله بالذات صفت كلاملری
اولمادیغی و آنجق صفت علمدن بر حصه‌لری بولندیغی آكلاشیلیر. و اكر اسماء ذریت ایسه دیكر اسمالی منع
ایتمه‌جكندن صفت كلامه مانع اولماز. و بو صورتده ملائكه‌نك عدم لیاقتی اثبات مطلوب اولمیوب باشقه
بر حكمتك ابرازی مطلوب اولور. لكن هر ایكی تقدیرده ملائكه ایله اولان مخاطبهٔ الهیه صفت كلامه راجع
اولمیوب معناسی بستون باشقه اولمق و صفت علم ایله تأویل ایدلمك مقتضای ظاهردر. اوكلی عموم تقدیرنده
بو ضروریدر. خصوص تقدیرنده ایسه لیاقت حكمتی حسبیله ظاهردر. بناءً علیه ملائكه اسمالی، كلام آدمك
انباسیله اوكرنه‌جكلردر. بوراده علم كلامك مفصل بر مسئله‌سنه كلمش اولیورز. شوقدر
سویلیه‌لم كه اصل علم حقیقتك بالذات بر تجلیسی و بر انكشاف خصوصیدر. كلام ده علمك بر تجلیسی
هم ده بر دال، بر علامت ایله بالنیابه بر تجلیسیدر. اصل علمده حقیقتك بالذات بر وجهی واردر.
اسمده، كلامده ایسه او وجهك آنجق بر نائبی واردر. زیرا اسمك اصل معناسی بر شیئی ذهنه رفع ایتمك
ایچون علامت و دلیل اولان شی دیمكدر، و معنای اصطلاحیسی بوندن مأخوذدر. بناءً علیه اسم
كندیسی ده بر شی اولمقله برابر اسمیتی دیكر بر شیئه نائب و علامت اولمسی اعتباریله‌در. والله اعلم بو حكمه
مبنیدركه خلافته لیاقت، اسماء و كلامده‌كی بو معنای نیابت ایله تناسب اولمشدر. والله بونی ابتدا
آدمه احسان ایتمشدر. و اشته علوم بشریه نیابی اولان اشبو صور كلامیه‌نك هیولویتی ایله علاقه‌دار
اولدیغندن طولاییدركه تصورات ظلیه ایله مشوبدر. و علمك كشفی ایله علم اسمی و فكرینك بویله فرقلری
بوندندر. دیمك كه جناب الله ایله ملائكه‌نك اوتكی مخاطبه‌لری هیچ بر صور اسمیه و نیابیه قاریشمیان
و بالذات وجه حقیقت اوزرنده واقع اولان بر جریان علمیدر. و ملائكه‌نك سطوالری، تسبیحلری
تقدیسلری بالذات اولان بر اشارهٔ علمی دیمكدركه بونلر اصل صفت كلامك نیابی اولان طرز جریاننده‌كی

فروماشلاردر. بناءً علیه ملکلرك بیلدکلری و بیلمدکلرنده نقصانلری بولنه بیلیرسه ده خطالری
جهل مرکبلری اولماز. و بونك ایچون دیمشلردرکه ملائکه آنجق نص ایله عمل ایدر. بشر ایسه استنباط
و قیاس قوه‌سنه مالکدر. بالاده‌کی افاده‌لرنده ده صراحةً لیاقت دعوی ایتمشلر و یکی آگاه
اولدقلری مسئله‌یی ناقص اولرق کوره بیلمشلر و حقیقت نیابتی بیلمه‌مکله برابر سویله‌دکلرنده ده
بر وجه حقیقت سویله‌مشلردر. بشرینك خطا و جهل مرکب قابلیتی ده کندیلرنده‌کی کلام صفتی و بونك
حیثیت نیابتیه ایله علاقه‌سی واردر. شیطانده بونلری بو جهتدن آلداته بیلیر. کرچه کلام اساساً علم حقه
و صدقه موضوعدر، و اونك تابعیدر. و بو تابعك تمثیل و دلالتنده ده جدیت واردر. لکن
کلامك ذاتیسی اولمیان بر تأثیر ایله یالان سویلنیر. صوکره کلام صنعی علم، صنعی صوره دیه اخذ ایدیلیر.
و صوره کلامیه و نیابیه ایله مخلوط اولان صور فکریه و تصوریه بالذات علم صوره‌سنه قونولور و حالکی
بیله‌رك سویلنیلمز، بیلمه‌رك آکلاشیلماز. و هیسنك ماوراسنده صوه طلب و تحری ایدیلمز. فضیلت نیابت
بر اصالت تحقق ایدیلیر. واو زمان انسانلغك بتون شر و فسادی باشلار. حال بوکه جناب حق فطرت آدمی
کندی صفتنده هم علم و هم کلام صفتنه مظهر قیلمش و کندینه اسمایی تعلیم ایتدکدن صوکره ملائکه‌نك
قارشیسنده لیاقتنی اثبات ایچین بر ده امتحان ایلمشدر.

ملائکه اعتراف عجز و تعلیم و علم و حکمت ایله ربك [يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ]
یا آدم! بونلره شونلرك اسملرینی کوزلجه خبر ویر دیدی. — و خلیفه‌نك کیم اولدیغنه ده بو خطاب
ایله اشارت ایتدی.

آدم اسمنك ادمه‌دن و یا ادیم ارضدن مشتق «افعل» وزننده عربی بر کلمه اولدیغی روایت
اولنیورسه ده عجمی یعنی غیر عربی و فاعل وزننده اولمسی ترجیح ایدیلیور. زمخشری، بیضاوی
ابو السعود و سائره کبی محققینك مختاری بودر. امام شعبی بونك آزار کبی عبرانی بولندیغنه ذاهب
اولمش، سریانیده ده آدم طوپراق دیمك اولدیغی سویلنمشدر. بعضلری ده بونك اصلی خاتام
وزننده سریانی اولدیغنه ذاهب اولمشلردرکه بو صورتده لسانمزده‌کی آدام تلفظی ده اصلی اولمش اولور.

عربجه‌یه علمیت و وزن ده فعله‌ده طولایی، غیر عربی اولدیغنه کوره ده علمیت و عجمه‌دن طولایی
غیر منصرفدر. و هر ایکی تقدیرده بر اسم جنس اولمیوب اسم علم اولدیغی محققدر. آدم، بشر،
انسان کبی اسم جنس معناسنده قوللانیلدیغی اولورسه جمعی أوادم کلیر. و اوزانانه جمعی غیر منصرف
اولورسه ده مفردی منصرف اولمق و «رأیت آدماً» دیمک ایجاب ایدرکه «آدمیاً» (فرداً من
بنی آدم) دیمکدر. و طوغریسی خارجده هر اسم جنس ابتدا بر اسم علمک تعمیمیدر. و واحد کثیره بالطبع
مقدمدر. هرحالده عربیه‌دن ماعدا عبرانی و سریانیده بو اسمک مختلف لهجه‌لری موجود اولدیغی آکلاشیلیور.
حبشه‌ده ده «عادیمون» اسمنک بیله غیر عربی اوله‌رق بو اسم ایله بر علاقه‌سی کوریلیور. بونکله برابر ابو البشرک
السنهٔ مختلفه‌ده باشقه اسملرله یاد اولندیغی ده نقل ایدیلیور. شهرستانینک ملل و نحلده
بیانه کوره مجوسه‌دن کیومرثیه طائفه‌سی کیومرث آدمدر دیرلر. و کیومرثک آدم اولدیغی هند و عجم
تاریخلرنده ده وارد اولمشدر. لکن دیکر مورخلر بوکا مخالفت ایتمشدر. ابن اثیر دخی کاملنده
مجوسک جیومرث دیدیکی حضرت آدمدر دیه ذکر ایدر. الحاصل ظاهری آدم اسمی بشرک ایلک لسانهٔ عامّ
بر کلمه اولمق اوزره اخذ ایدلمک اقتضا ایده‌جکدر.

ایشته جناب الله ملائکه‌دن صوکره آدمی ده بونلر ایله امتحانه ایتدی و آدم اونلری اسملریله بربر تفصیل
آکلاتدی. [فَلَمَّٓا اَنْبَاَهُمْ بِاَسْمَٓائِهِمْ] بناءً علیه آدم او عرضه اولنان شیلری اسملریله اونلره
خبر ویرنجه [قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ اِنّ۪ٓی اَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاَعْلَمُ
مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ] ربک ملائکه‌یه «بن سزه: هرحالده بن بوتون سماوات
و ارضک غیبنی بیلیرم دیمدمی؟ و سزک ابراز ایدیورسکز و نه کیزلیور ایدیکز؛ اونی ده بیلیورم»
بیوردی، و بونکله اولکی «انی اعلم ما لا تعلمون» قول جلیلنک معناسنی تفصیل و تفسیر ایتدی. بوندن
آکلاشیلیرکه اجمال حقیقتده تفصیلک عینیدر. شوده آکلاشیلیرکه ملائکه‌یه اولان کلامک حقیقتی
آنجق معناده عبارتدر. صور لفظیه و اسمیه دکلدر. یوقسه اجمالی سویلییه تفصیلی سویلمسه اولمازدی.
بالاده اخطار ایتدیکمز وجهله بو تفصیلک سیاقنده ده عموم دکل خصوص یعنی بو سیاقده بالخاصه

آدم علیه السلامده تحقق ایدن دوامی خلافتی تقریر و اظهاری حکمت و قدرتده که ایشته سزك رفقا
آکلایه مدیغکز حکمت و اسباب لیاقت بودر دیمك اولیور. جناب الله بوده صنع الهیسی بویله اسباب
و حکم خفیه یه ربط ایتمشدر. فقط او اشیانك هیچ بر سبب ایله دعوای لیاقت و استحقاقه ده مجبور یوقدر.
چونکه او بر شی مراد ایدرسه بویله یکی سبب خلق ایدر، و نتیجه سنی ده او صورتله احسان ایلر. سبب الاسباب
سبب ایله دعوای استحقاقه مضطر اولماز. سبب اصلی و حقیقی آنجق اونك اراده سیدر. حکمت ده
اونك لازمیدر. کوریلیورکه جناب الله آدمی خلیفه اولمق اوزره خلق بویورنجه کیفیتی ملائکه سنه
استشاره ایدر کبی اجمالاً تبلیغ ایتمش و جواب معلوم اوزرینه اونی تعلیم اسما ایله تربیه ایتمش و صوکره
ملکلر ایله برابر امتحانه چکیدوب ملائکه یه اظهار عجز و اوده بالفعل اثبات اهلیت ایتدیرمش و ملائکه نك
متمادیاً تسبیح و تقدیس وظیفه سیله اشتغالی، بو مقام جدیده لیاقتلری ایچیه سبب کافی اولمادیغنی
کوسترمش و نهایت اونلری آدمه انقیاد ایتدیرمك ایچیه احضار ایتمشدر.

حاصلی بو قصه ده ربوبیت الهیه نك طرز تجلیسی بویله بر وضوح ویلك ایجه بر اسلوب ایله افهام
ایدیلیرکن انسانك فطرت اصلیه سنده تدریج اولدیغی نعم الهیه نك تذکار قیلنمسی و بونکله ربوبیت
الهیه معرفتی تأسیس ایدلدکدن صوکره غیابدن متکلم التفات طریقیله مابعدنده ده آیریجه بر اخطار تابع
طوتولمشدر. شویله که:

[وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوٓا اِلَّٓا اِبْلِيسَ اَبٰى
وَاسْتَكْبَرَ] دیکی نعمت اولمشده او وقتده درخاطر ایتکه بز ملائکه یه «آدمه سجده
ایدیکز» دیه امر ایتدك ده ابلیسدن ماعداسی درحال سجده ایتدیلر. او ابا و استکبار ایتدی، یاخود
[۱] ملائکه درحال سجده ایتدیلر. فقط ابلیس دایاتدی و کبرلندی ایسه دی [وَكَانَ
مِنَ الْكَافِرِينَ] و اساساً کافرلردن ایدی. — سوره کهفده کلدیکی اوزره اصلی

---

[۱] اولکیسی استثنای متصل و «الا» استئناف و ثانیسی، ایکنجیسی استثنای منقطع و «الا» خبر اولمسی تقدیرینه کوره در.
ابلیس ملائکه جنسندن اولمادیغی حالده اونلرده صایلمه جبرقه لری آراسنده بولنیوردی. بناءً علیه تغلیب صورتیله ملائکه دن استثنا
ایدلمسی و حالی آیریجه بیان اولونمشدر.

جن دینلن گیزلی مخلوقاتدن [۱] ایدی که بونلرڭ کافرلری ده واردر. — بو امر اوزرینه حقیقتده
خروج ایتدی کافر اولدی. عاقبتك بویله اوله جغی ده علم الهیسنده بیلیوردی. بو اعتبار ایله
قدرده کافرلر دفترنده مقید بولنیوردی. یوقسه ابلیسك آدمه سجده امرینه قدر کفری فعلاً ثبت
ایتمامشدی «ففسق عن امر ربه» فقط الله بویله بیلدیکی ایچین او کافر اولمادی، او کافر اوله جغی
ایچین الله اونی اویله بیلیوردی. و اویله تقدیر ایتمش ایدی. فی الواقع ابلیس کبر ایتمك ایسته دی نفسنی
تمکینه اولدیغی حالده المعصیتی اختیار ایتمه دی. و او زمانده بالفعل کافر اولدی. بناء علیه «کان» ایدی
معناسنه دکل اولدی معناسنه حمل ایدلمك ده ممکندر. کوریلیور که ابلیس اللهی انکار ایتدیکی ایچون
دکل امرینه اطاعت ایتمه سی طولاییسیله کافر اولمشدر و بو «فسقاً» ترجمه اولنان هر هانکی بر وظیفه یی
یاپمایانك کفرینه حکم ایدنلر بولنمشدر. لکن علمامز دییورلر که ابلیسك سبب کفری یالکز امره اطاعت
ایتمه سی دکل اونی بکنمه سی «انا خیر منه» دیه استکبار ایدرك کندی قیاسیله انتقاد ایتمکه قالقشماسیدر.
و عقائد و فقه کتابلرنده کی مسائل تکفیرك بر قسمی ده بو اساسه مستنددر. بونده «الذین ینقضون
عهد الله من بعد میثاقه» ذمیمه سی واردر واشددر.

اصل لغتده سجده. صوڭ درجه تواضع ایله اکیلوب سر فرو ایتمك که کبرك تام ضدیدر. شرعاً
آلنی یره قویمقدر که تعظیم و انقیادك اڭ یوکسك صورتیدر. و اوندن اخص در. زیرا اولکی آیاقلر
آلتنه یاتوب یووارلانمقله دخی اوله بیلیر. معنای شرعیسنده عبادت قصدینی علاوه یه لزوم یوقدر
چونکه سجده نك عبادت اولمسی ایچون نیت شرط ایسه ده سجده اولمسی ایچون شرط دکلدر. مع مافیه لغوی
و شرعی هر سجده ده بر معنای تذلل و تعظیم و انقیاد واردر. بونك ایچوندر که الله ماعداسنه سجده ایتمك
شرعاً کفردر. و سجده فعلی بر تعظیم و انقیاد اولدیغی جهتله یالکز قلبی اولان انقیاد حقنده مجاز اولور.
عجبا ملائکه نك سجده سی هانکیسیدر؟ کلمات قرآنیه معانی شرعیه سنه حمل ایدلمك اقتضا ایدر. و ملائکه
صورت جسمانیه ده دخی تجلی ایده بیله جکلرندن وضع جبهه معناسی ممکندر. مع مافیه ملائکه نك سجده سی

---

[۱] جن، اساساً لغتده گیزلنوب صاقلانان، گوزدن نهان هر شیدر که بوکا مقابل صاقلی اولمیوب ده میدانده اولانه دخی انس دینلمشدر.

كندى حقيقتيله تناسب اولدرق ملاحظه ايتمك و حسب الخلافه آدمه بالامر الالهى بر بيعت فعلى حالنده تلقى ايلمك دها اوفقدر . بو ايسه آدمه بر تكريم اولمقله برابر بالذات الله تعالى يه بر عبادتدر . بونكله ملائكه احكام الهيه نك اجراسى نقطهٔ نظرندن آدمه رتبهٔ خلافتيله تناسب بر صورتده خدمت و معاونته مأمور قيلنمش و بر عهده ربط ايلنمش ديمك اولور . او حالده ملكلر آدمه بالذات مسجود دكل فقط بالخلافه خادم اوله جقلردر . و هر حالده معبود حقيقى اولان حق تعالى در . حاصلى بو سجده آدمه بر عبادت دكلدر .

ايشته انسانلر بويله بر بابانك اولاديدر . و كنديلرى اونك خلقى ، اونك خليفه سيدرلر . بو نعمتى بيلملى ، بو قدره شكرى تقدير ايتملى و جميع بر عالمده اصالت دعواسيله كندى حسابنه ياشامغه چالشمامالى ، بويوك بر جماعت اخوت حالنده ياشاملى و ياشاتمغه چالشمه لى ، كندى حكملرينى دكل الله ك احكامنى ، الله ك امرلرينى ، قانونلرينى تطبيق ايتملى و اوزمان ملائكه نك ده كنديلرينه خدمت ايده جكلرندن اميدوار اولمليدر . بونده اباء و استكبار ايدن ابليسك اتباعندن اولمملى ، تبديل فطرت ايتمه مليدرلر . جناب الله بوراده ابليسك اباء و استكبارينى اخبار ايدركن بالخاصه اونك امثالى اولان و امر الهيه انقياد و اطاعت خصوصنده تكبر و آدملرده كى حقوقى و جيبه يى تسليمده امتناع ايدن مخلوقلرى توبيخ بيورمشدر . و بو نصك ماسيق لهى بودر . و بونلرك بر قسمى حضرت رسول اللهك هجرتلرى اطرافنده بولنان يهود و احبار يهود ايديلركه پيغمبرك صفاتنى بيليورلردى و بعثتنى تبشير ايديورلردى . بويلكن حسد سائقه سيله اقرار و اذعاندن امتناع و استكبار ايتديلر . ابن جرير بوراده ديركه : جناب الله كفرهٔ يهودك بو حاللرينه اشارتله ابليسى كافرلر زمره سنه نسبت ايتدى . جنسى و نسبه باشقه اولديغى حالده ديه و حكمنى اونلرك عدادنده عد ايتدى . الخ ... بناء عليه ابليس ايله كافرلر آراسنده باشقه جهتدن مجانست كورمك لزومسزدر .

ابليس اسمى بعض مفسرين متقدمه "ابلاس" ماده سندن بر اسم عربى اولهرق كوسترلمشدر . ابلاس ايسه خيردن مأيوسيت ، پشيمانلق و محزونيت معنالرينه كلير . ابليس دخى جناب الله معصيته مقابل

بتون جنسلرده مأيوس بر شيطان رجيم قيلمشدر . او حالده ابليس جنسنده صوك درجه مأيوس ديمكدر .
واعرابده اسماء اعجميه اصطلاحنه تابع طوتولمسه ده غير منصرف اولمشدر . فقط بويله اولمسى دها زياده
كوستريركه بو دخى آدم كبى اعجميدر ، عربجه يه ديكر بر لساندن انتقال ايتمشدر . محققين بوكا قائل اولمشلردر .

اشبو سجده قصه سى بوراده قصهٔ متقدمه يه معطوفاً آريجه ذكر اولونمشدر . بوندن ده اشبو سجده نك
« اذا سويته ونفخت فيه من روحى فقعوا له ساجدين » آيتنده كى امر تعليقى ايله مدلولى موضوع بحث
اولمشدر . برى تعليقى اولرق قبل الخلقه ، ديكرى ده تنجيزى اولرق بعده ايكى امر وار . عجبا
سجده ده برمى ؟ ايكيمى ؟ تعليم و امتحاندن اولمى ؟ صوكره مى ؟ بوراده كى « اسجدوا » امر تنجيزيسى
صوكره اولديغنى ، اوبرى ده تسويه ونفخ روحى تعقيب ايتديكنى افاده ايديور . ابو السعود فاء جزائنك
تعقيب افاده ايتديكنه ايليشه رك سجده نك بعد التعليم و امر تنجيزى ايله ياپيلديغنده اصرار ايديور .
رازى ده متقدم و امر تعليقى ايله ياپيلديغنى افاده ايديور . و سجده نك تعدديته قائل اولان كوروليور
بوراده ظاهر اولان بو امرك بعد الخلقه شرطك تحققى اوزرينه سابقه امر تعليقينك تنجيزى و انفاذى
اولمسيدر . بوندن كرك تقديرى وكرك تكوينى تعليم اسماده ، امتحاندن صوكره در . ثانياً تسويه
ونفخ روح مجموعندن منتزع اولمق ده دكلدر . چونكه بو تعليم و امتحان نفخ روحك تمامى جمله سندندر . يعنى
بوندن آكلاشيليوركه نفخ روحدن مراد حى اولمسى دكل حى ناطقه اولمسيدر . بدنى دكل كماليدر . بناءً عليه
« فقعوا له ساجدين » بوندندر . « اسجدوا » اودنك تنجيزاً توجيهيدر . حقيقت آدم نفس ناطقه در .
ونفخ روحك معناسى نفس ناطقه نك نفخيدر . حيات آدمى اصل بوندندر .

بوراده ابليسك مخصوصاً توبيخى ماجراسى براقيلمشدر . چونكه سوء قصه بالخاصه آدم و بنى آدمه
اولادينك فطرتنك اخطاريدر . بو صورتله ملائكه ايله آدم بيننده كى ماجرا بياننده بولندقدن صوكره
شمدى ده تقديرده كى او امتحانك و توجيهك ثمره سى و ابليس ايله اولان ماجراسى بياننده و فطرت آدميده
ذنب و معصيتك عرضى اولديغنى اخطار ايلمك ايچوندر . « واذ قلنا » مده كى « قلنا » يه عطف ايديلهرك
[وَقُلْنَا يَاآدَمُ اسْكُنْ اَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ] برده ديمشدك كه يا آدم سن و زوجك

شو جنتده ساكن اولكز . — چیفت دیمك اولان زوج اصل عربجه ده چیفتك هر تكنه ، هم اركگه
هم دیشی یه دخی اطلاق اولنور . دیمك كه بوراده ده حضرت آدمك بر ده زوجه سی خلق ایدلمش
بولنیوردی كه بو ده آیریجه بر خارقهٔ الهیه در . ان شاء الله بونك تفصیلی ده ایلریده از جمله سورهٔ نسانك
باشنده آقنده كوره جكز .

فلسطینده

عجبا بو جنت او زمان ارضده كی جنتلردن بری می ایدی ؟ بویله فكر ایدنلر اولمشدر . ارضه فلسطینده
یاخود فارس ایله كرمان آراسنده بر جنت ایدی . هبوطی ده اورادن هنده نقلی ایدی دینلمشدر . و فقط
بونلر شویله بر استدلال ایله سویلنلمشدر . چونكه خلق آدمك ارضده اولدیغنده اتفاق واردر . و بو
قصه ده سمایه رفعی ذكر ایدلمامشدر . اولسه ایدی بالاولویه تذكار اولنوردی . بر ده جنت خلد اولسه
ایدی چیقلماز و شیطان اورایه كیره مزدی . لكن بو فكر كورولدیكی قدر معقول و طبیعی دكلدر .
آدمك ارضه هبوطی یر یوزنده ظهوری اولمق عقل و نقله دها موافقدر . جنت خلده مقیماً كیرمكله
مسافرةً كیرمك آراسنده ده فرق واردر . و بناءً علیه «الجنة» آخرتده مؤمنلرك وارهجغی
دار ثوابدر كه الآن موجود و فقط دنیاده نظردن مستوردر . آدمك جنتده اسكانی حالی
عالم آخرت نشأته مشابه بر نشأت اولادر . و الحالة هذه بزه نظراً بر عالم معقولدر . ارضه
ایرادنك آراسنده بر بعد مسافه تصورینه ده لزوم یوقدر . او ده عینی فضا داخلنده در . بونده
عقلاً تقریب ایچون سویله بیله جك اولان سوز : نفس ناطقهٔ آدمك توبه قوهٔ كمالیه سنی حائز اولرق
ماده یه ، عناصر اولیه یه ایلك تعلقی . تعبیر آخرله اصل بشر اولان ایلك مجردهٔ آدمیه نك ایشی بر جوهرنك
تشكلی و اوندن زوجنك انشعابیدر . محی الدین عربینك بر تعبیرینه كوره روحك طبیعته ایلك
توجیهیدر .

...... مستوردر . و «الجنة» دینلنجه لسان قرآنده متعارف اولان بودر . آدمك ......
اولی در .

جناب الله آدمه بیورمشكه زوجكله برابر بو جنتده ساكن اول [وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا]
دبوندن بول بول ییكز [حَيْثُ شِئْتُمَا] نره ده استرسه كز اورادن ییكز [وَلَا تَقْرَبَا
هٰذِهِ الشَّجَرَةَ] و فقط شو آغاجه یاقلاشمایكز ، بوندن ییه یی قالقیشمایكز [فَتَكُونَا

مِنَ الظَّالِمِينَ] كه ظالملردن اولورسكز .

ظلم ، حدّی تجاوز ایدوب برشیئی موضعندن غیریسنه قویمقدر . دیمك كه جناب حق آدمه جنتده بیوك بر حریت ویرمكله برابر اوكا ده بر حد تعیین ایتمش واوكا یاقلاشدقلری تقدیرده ظالملر زمره‌سنه داخل اوله‌جقلرینی ده بیلدیرمشدر . بو شونی تخصیص ایدر كه خلافت آدمه مطلقاً دكلدر . و بونك بر حد مخصوصی واردر كه تجاوزی ظلمدر . او حدّی تعیین ایدن بو شجره نه ایدی ؟ طوغروسی بونی الله تعالی قرآنده بزه آچیقجه بیلدیرمه‌مشدر . وانجق بونك جنتده بر شجرهٔ معینه اولدیغی و صلاح وسعادت آدمك تغییرینه سبب اوله‌جق خاصه‌سی بولندیغنی افهام ایتمشدر . دیمك زیاده‌سنی بیلمه‌مزده عندالله بر فائده یوقدر . و شجره‌یك تكسه دكلدر . و محققین بعضیلرینك مختاری بودر . مع مافیه بغدای ویا اوزوم ویا انجیر اولدیغی حقنده بعض روایتلرده واردر . اهل تورات "برّ" یعنی بغدای دیمشلر . وهب بن منبه‌دن ده "فقط او ده بر جنت بغدایی كه دانه‌سی صیغیر بوره‌كی كبی قایمقدن لذتلی" دیه بر تعبیر منقولدر . ابن عباس و دها بعضلرندن "سنبله" دیه مرویدر "دنیا اولادینك رزقی قیلنان سنبله‌در" تعبیری دخی نقل ایدیلیور . ابن مسعوددن "آصما" ، اوزوم آغاجی و بعضلرندن انجیر تعبیری وارد اولمشدر . بو میانده شو تعبیرده واردر : "بو اویله بر آغاجدر كه ملائكه خلودا یمك ایچون بوكا قاشینیرلر" . بو غربك بر معنای تمثیلی افاده ایتدیكی ده ظاهردر . نته‌كیم جنت میوه‌لرینك تشابهی مسئله‌سی سبق ایتمشدی . خریستیانلردن مروی اولان بر تلقی‌یه كوره بونك قاری ایله اركك آراسنده مقارنت جنسیه‌دن كنایه اولدیغی در . نصرانیده‌كی رهبانیت یعنی اولنمه‌مك ، اولنمه‌مگی عبادت و ثواب اعتقاد ایتمك قضیه‌سنك بو تلقی ایله علاقه‌دار بولندیغی ده ظن اولنور . لكن قرآنك نصی بوكا مساعد كورونمیور . اوزمان "هذه الشجرة" معناسز اولور . "ولا تقربا" بربریكزه قرب ایتمه‌یكز دیمك اولسه ثانی وهم واضح اولوردی . بو صورتده آدمك ایلك ازدواجی غیر مشروع اولمه‌سی لازم كلیور . هر حالده بزجه اولا اولان بو بابده توقفدر . بز او آغاجی تعیین ایده‌میز ، انجق شو قدرینی ملاحظه ایده بیلیرز كه اونده عمك نیابتی اونوتمه و اصالت دعواسنه قیام ایتمك خاصه‌سی واردر . بو ده انسانك

فطرت اصلیه سندن دكل، شیطانك القاآتندن باشلادی. بو بقمدن ایسه دیه بیلیرز، بر اوزوم
ایسه شراب اولمشدر، بر انجیر ایسه قورتلی انجیردر. و هر حالده بر خطره واردر. و ادخما عقلی آلیر
والّلهی اونوتدورور. جنت بو ییمك ایچون دكل تحمید و عبودیت ایچون قونولمشدر. بونكله برابر
بز «حب الدنیا رأس كل خطیئة» حدیث شریفنده بو شجرهٔ ممنوعهنك تعیینه ایله بر دلالت بولیورز.
دیمك آدم او زمانه دنیا حدودینه یاقلاشمامغه امر اولنمسه و آدم بوندن مقتضای فطرتی اولرده ممشدر.
فقط [فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا] — حمزه قرائتنده «فازالهما» دیركه اولكی
زلتك افعالی اولان «ازلال» دن، ایكنجی «ازاله» دندر. بو واسطه ایله اونلری او شیطان
او ابلیس ایكیسنی ده او آغاج یوزندن آیاقلرینی قایدیردی، یاخود ایكیسنی ده جنتدن قایدیردی
زیرا او زمان شیطان مطرود بولنمش ایسه ده آدم و اولاد آدمی اغوا استطاعتی سلب اولنمامش
ایدی. چونكه شرف آدمی اصل بونكله تبینه ایده جكدی. و تصرف خلافت بالفعل بونكله تحققه ایده جكدی
بو واسطه ایله شیطان نه یاپدی یاپدی جنتدن بیله كیره بیلدی [فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ]
ده بولندقلری یردن و یاخود نعمتدن چیقاردی. جنتده كی ذاتی فطرتلرینه بر تحول عارض
اولدی [وَقُلْنَا] بزده دیدك كه [اهْبِطُوا] هایدی اینیكز. او حالده اینیكز كه
[بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ] بر قسمكز بر قسمكزه تعدی و تجاوز ایده جك دشمن [وَلَكُمْ
فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ] و سزك ایچین ارضده بر زمانه — یعنی بللی بر —
قدر موقت بر قرارگاه طوتمغه چالیشمه و انتفاع ایدوب یاشامه ده بر حصه واردر. زیرا یر و یرده كیلر
ذاتاً انسان ایچون خلق ایلمشدی و جنت اسا ایله بونك بر مقدمه سی ایدی. فطرتلرنده خارج اولان
شیطانك القاآتنه باقیلمازسه ایدی بو ارضه دها باشقه بر صورت سالمه ده كلمك ده ممكن ایدی. بو
زلت او نسبته ارضه كلوب هیچ حرمت انتفاع مالك اولمامه ده ممكن ایدی. حال بو كه عنایت الهیه بونی
ویرركن بو لطفی ده اسیرگه مشدر. و انسانلری دنیایه بویله بر لطف حقه ایله متانه بر فلاكت ایچینه
طوقمشدر. تقدیر بو فلاكتك استطاعتی سلب ایتمسه فقط بونی ذاتی دخی قیلمامشدر. سبب فلاكت

عرضیده . نته‌کیم بواره ویرلدی [فَتَلَقّٰى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ] دوریلیه ویرلمز آدم‌ده
ربندن درحال بر قاچ کلمه تلقی ایتدی . بوراده « بزدن » بیورولمیوب ده « ربندن » بیوریلیور.
چونکه هبوط امریله برابر آدم موقع خطابدن موقع غیابه تنزل ایتمش بولنیوردی . فقط خلیفه اولمه
اوزره تقدیر بیوریلان فطرت آدمده علم و اسماء قوه‌لری نزع اولونمامش ایدی ، زلهٔ واقعه هنوز
طبیعت اولماشدی . بو فلاکت اوزرینه درحال آدم بو فطرتیله ربنه توجه ایتدی واونده کندیسنه بعضی
کلمه‌لرك تلقینه بورولمقده اولدیغنی آکلادی واو کلمه‌لری استقبال ایدوب آلدی ، قبول ایتدی واونلرله
عمل ایلدی . چونکه تلقی « لقاء » دن مأخوذ اولدرق قارشیلایوب آلمه و آلدیغنی صارلمقدر . آدمك بونی
تصور دیمکز صورت لسانیه ایله مخلوط بر علم خیالی آلتنده بر علم کشفی ، بر شعور حقیقی الهام ایدیورلردی.
بو کلمه‌لر نه‌لردی ؟ سورهٔ اعرافده کله‌جك اولان « ربنا ظلمنا انفسنا وان لم تغفر لنا وترحمنا
لنكونن من الخاسرين » کلمه‌لری ایدی . بوندن باشقه شونلرده نقل ایدلمشدر : ١ – « سبحانك
اللهم وبحمدك وتبارك اسمك وتعالى جدك » ، « ولا اله الا انت ظلمت نفسي فاغفر لي انه
لا يغفر الذنوب الا انت » . ٢ – ؛ ابن عباس حضرتلرندن روایت اولندیغنه کوره شو مناجات
جریان ایتمشدر : یارب سن بنی کندی الکله خلق ایتمدکمی ؟ – اوت . – یارب سنك رحمتك
غضبکی سبقت ایتمش دکلمیدر ؟ – اوت ایتمشدر . – یارب بن توبه ایدر و اصلاح حال ایلرایسه‌م سن
بنی جنتکه ارجاع ایدرمیسك ؟ – اوت ایدرم . وبو مآلده بعضی آیات دها واردر .

تأمل اولنورسه بونلرك هپسی آیتده عینی مضمونك افاده‌سنه راجعدرکه بوده فطرت اولی
وجهله توبه‌نك وجودیله الله تعالی‌یه توجه واونك عوارضیله انقطاعه اوغرایان رحمت وانعطاف
غضب و ضلالده سالم اولارق تکرار استجلابنه حجت تجدید عقد ایمان ایله قلباً ، قولاً وفعلاً توبه وصلاح
رجوعدر . وبونده دینك کنهی شمدر . دنیاده دیانت و ایمانك ، فطرت اولاده عقد اولان رحمیه
وعقد ایمانه نظراً بر توبه و بر رجوع معناسنده‌در . وسعادت انسانیه ذنوبی کندیسنه طبیعت ایتمیك
ایچون دائما توبه و استغفار اوزره بولونمقده‌در . انسانی مأیوس ایده‌جك بالفرض واقع اولان بر کناه دکل

كناهده اصرار ايتمك وتوبه‌يى اونوتمقده شيطانه اتباعى طبيعت ايتمكدر. انسانه اللهك فطرتنه
افترا ايتمه‌سى، شيطانه و شيطنته قارشى مجاهده ايلمه‌يه‌در. نته‌كيم حضرت آدم زلّه‌نك نتيجه‌سى
اولارق بريوزينه چيقنجه لطف الٰهى ايله كنديني طوپلادى ومقتضاى فطرتى ايله تلقّى ايتديكى كلمه‌لره
عمل ايتدى، قصورينى اعتراف ايله عرضه ايتمه‌يه و «يارب بنى كنديمه براقمه» ديه‌يه خلّاقنى استدعا ايلدى
[فَتَابَ عَلَيْهِ] ربى رحمى اوقادار رحمتيله التفات ايتدى، توبه‌سنى قبول ايلدى [اِنَّهُ هُوَ
التَّوَّابُ الرَّحِيمُ] زيرا سنك ربك اولان الله تواب رحيمدر. وهم تواب رحيم انجق
اودر. او اوقدر مرحمتلى برالله‌در كه قولنى بركره ترك ايديورسه‌كده الى الابد ترك ايديورمز. قولى
دونوب توبه ايتدكجه، ابليس كبى اصرار ايتمدكجه نه ياپار، نه ياپار، ناسنكى ياپار، بر اولسون، ايكى
اولسون، نهايت اوچ اولسون، يتيشير آرتق ديمز، حسابسز اولارق دونر باقار، چونكه رحيمدر.
توبه اساسنده رجوع ايتمك، اصل سابقه‌يه دونمك ديمكدر. بناءً عليه قولدن نسبت ايدلديكى زمان عرضى
اولان كناه حالنى براقوب اصل اولان صلاح حالنه دونمك ديمك اولور. اللهه نسبت ايدلديكى زمانده
تالى اولان نقمت و غضبدن اصلى اولان نعمت رحمته دونمك معناسنى افاده ايدر. بونك مجموعيه توبه‌نك
معناى شرعيسى قولك كناهنى اعتراف واوندن ندامت ايدوب بر دها ياپمامغه عزم ايلمه‌سى، اللهك ده
بو توبه‌يى قبول ايله كناهنى مغفرت ايتمه‌سى ديه تفسير اولنور.

عجبا الله تعالى آدمك توبه‌سنى قبول ايتدى ده «اينيكز» امرينى كرى مى آلدى؟ بوكا جواباً
بيوريليوركه: خاير [قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا] آدم و زوجى و بونلرك ضمننده بتون بنى آدم
و شيطانه هپكز اورادن اينيكز ديدك، بركره اوامرى بالتكوين انفاذ ايلدك. هيچ بريه ايندردك
ويرلمسه اولان بو امر الهينك كرى قالمه‌جغنى بويله كوسترديكدن صوكره ده قبول توبه‌نك مقتضاسى اولارق
بو امره شونى ده تذييل ايتدك [فَاِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنّ۪ي هُدًى] اگر بنم طرفمدن سزه هرنه
زمانده رسول ويا كتاب كبى هرهانكى بر دليل، بر سبب هدايت كليرده [فَمَنْ تَبِعَ هُدَايَ] بنم
او هدايتمه، او دليله هر كيم تابع اولورسه [فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ] آرتق اونلره

حقيقتده هيچ بر قورقو، عقاب يوقدر. و اونلر ابديده هيچ بر وجهله محزون ده اولمازلر. يعني اونلرجه
خوف و حزن دوام ايتمز. عاقبتلري محضا سرور و نشاط اولور. الله حبي، الله عشقي، اتباع هدي ايله اونلره
هيچ بر قورقو، هيچ بر حزن طاتديرماز. گرچه اللهي بيلمه، اللهي سومه، اللهدن قورقمق و فقط [illegible]
هر سعادتك منبعي و بتون قورقولرك سيريدر. بونلرك مقابلي [وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا] كفره صاپوب بزم هدايتمزي گتيرن آيتلريمزه، علامتلريمزه، دليللريمزه، حجتلريمزه
گرك انفسي و گرك آفاقي شواهد وحدانيت و ربوبيتمزه گرك عالمده و خلقت آدمده مركوز اولان
ادله فطريه و عقليه و گرك پيغمبرلر و كتابلرله تبليغ اولنان ادله كلاميه و نقليه مزي تكذيب ايدنلر؛
[أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ] بونلرده بالاده «وقودها الناس والحجارة»
ديه بيان اولنان نارك، او دهشتلي آتشك صاحبي و گروهي اوله‌جق و اونده ابديجه اولارق قاله‌جقلردر.
بونلر او آتشده دائما مخلددرلر. — و ايشته ارضده خلافت آدمه نك صورت تحققي بو هبوط و بو
وعد و وعيد ايله مترافق اولمشدر. و بو حيثيت آدمدن اولادينه انتقال ايده‌جك، بوني بيلنلر برنجي
قسمدن، طانيمايانلر ايكنجي زمره‌دن اوله‌جقلردر. برنجي فطرت اولى مقتضاسنه خلف اوله‌جق، برنجي
عرضه اولان ذريتي قبضت ايدنلرك شو هر دو آدم، حقيقتده شيطانه خلف و رفيق اوله‌جقلردر.
بناء عليه انسانلر قرآنك بو قصه‌لريني ايي تأمل ايتملي و دائما خاطرده طوتمليدر. گوريليور كه قصه‌نك
صوكنده سياقده بيان بتون بني آدمي استهداف ايتمكده و آدم و حوا بو راده عادتا ذريتلريله برابر جنسي
تمثيل ايلمكده درلر. هبوط يعني يريوزنده ظهور نوع بشر بر كثرت ايله واقع اولمشدر. و سابقا بيان
اولنان وحدت وحدت جنسيه و عقليه در ديه بيله‌جك. فقط ايي تأمل اولنورسه آكلاشيلير كه بو خطابك
استقبال دريه بر شمولي واردر. و بونك ايچنده بوگونكي و يارينكي، قيامته قدر گله‌جك انسانلرك
هپسي داخلدر. و حال بو كه بز كرا ارضده ايلك انتشار ايدن انسانلر دگلز. بونكله برابر او هبوطده
و «اما يأتينكم» خطابنده داخل بولنيورز نه صورتله؟ چونكه بابامز آدمك صلبنده بالقوه بولنيوردق
ديمك كه بو بالقوه كثرت، ايلك هبوط ايدن بالفعل انسانك آدم و حوادن عبارت ايكن بر حيثيت اولمسنه

منافی دکلدر. و تناسل بشریتك مبدئی اولان ایلك خارقه — کرهٔ ارضده حادث اولدیغی ایچون ضروریدر — ارضك هر طرفنده بردن ظهور ایتمسه، متعدد تکثر خارقه‌لر دکل اساسلی ایکی خارقه‌یه و بر تخم اصلی‌یه راجعدر. و بوراده خطابك عمومی استهداف ایتمسی قرآنك مخاطب اولان متأخر انسانلرك بالفعل تورەلری و خلافت آدمیه‌نك تعمیمی و اخوت بشریه‌نك اخطاری حکمتنه مبنیدر. فی الواقع بونی مؤید اولان دیکر بر آیت واردرکه اوراده «قلنا اهبطا منها جمیعا» دیه آدم و زوجی تثنیه اولرق تخصیص بیورلمشدر. دیمك که جنتدن ارضه بالفعل ایلك چیقانلر بونلردر. و بو حقیقتده اتفاق اولنمشدر. هم ده ذریتلری اولان بوتون نوع بشر دخی بونلرده بالقوه موجود اولرق برابر چیقمشدر. و انسانلر اصلنده جداً قارداشدرلر. علوم طبیعیه و ارضده بالفعل تکون بشر نقطهٔ نظرندن دوشونیلجك اولورسه ده بونك مبدئی اشبو صورتده آرایه‌جقدر. بوراده قرآن بزه فضله ایضاحات ویریور. اصل واقعه‌نك مبدئی اولان خارقه‌یی اصغریسنه ارجاع ایدرك بلدیریور. زیرا آیتلرله اولرجه اولان اودر. ما بعدی بلدیکمز قانونده تناسلدر. شبهه یوق که علوم طبیعیه بو قانونده چیقماز چیقمجه معنای طبیعت قالماز. مع مافیه بر ضرورت منطقیه ایله ارضك حدوثنه و صوکره‌دن تشکلنه حکم ایدیله شیمدیکی فن طبیعی تکون بشریه دخی بوکونکی معروف تناسل و تولد قانوننك ازلی اولمادیغنی و مبدأده بر تخمك، بر اصلك حدوثنی دخی ضروری اولرق قبول ایتمکده‌در. بو بابده بوندن باشقه مشاهده‌یه مستند بر معلومات یوقدر که قرآنك بو آیتنی اونك کوزیله ده بر ملاحظه ایده‌لم.

اسکیدن بعض طبیعیون بشریتك ارضده ازلیتنی ادعا ایدرلرسه، فقط بوکونکی فنون طبیعیه‌ده بونلرك یری یوقدر. لکن فرضیاتجیلر کوریورز که بوتون قطعات ارضده‌کی عروق بشریتك تا اساسدن باشقه باشقه اصللردن کلمه اولمسنی و بناءً علیه جنس البشر عمومی بر اخوتك طبیعی اولمدیغنی ظن ایتمك ایسته‌یورلر. زنجیلر، اوروپالیلر، آمریقالیلر نصل قارداش اولور؟ دیمك ایسته‌یورلر. بونلر شونی دوشونمیورلر که علم دائما وحدت اصل نقطهٔ نظرینی تعقیب ایدر و ممکن اولدیغی قدر خارقه‌نك تقلیلنی آرزو ایدر. و بو بابده ویریله‌جك حکم حال حاضرك مشاهده‌سنه مستند بالذات بر منطق ایشیدر.

بتون بو نظریه تناسلك مبدأ واحددن باشلادیغنه حکم ایدر . بوکا مقابل علم حیواناتده استحاله
وتناسل نظریه‌سنی تعقیب ایدنلر واردر . و بو نظریه فلسفی نقطهٔ نظردن اساس اعتباریله موافق
وقانون وحدته ده پك مطابقدر . لکن حیواناته تطبیقنده مشاهده و تجربهٔ فعلیه‌یی تجاوز ایدن
عندی بر حکم خطاسنی متضمندر . فی الواقع بتون اجساد حیواناتی مکمل بر تصنیف ایله ترتیب ایلدیکی زمان
کورولیور که آرالرنده ناقصدن کامله دوغری کیدن بر سلسلهٔ مراتب عرض ایتمکده‌درلر . آرالرنده‌کی
بیوك فرقلره رغماً بو تناسل تبارز ایدیور . بونلرله برابر هیچ بر جنسك دیگر جنسدن تناسل ایتدیگنه
دائر بر تجربه‌یه ، بر مشاهده‌یه ده تصادف ایدلمیور . انساندن انسان طوغیور ، آرسلاندن آرسلان ،
آت آتدن ، مایمون مایموندن ، کوپك کوپکدن الخ ... بوکا اولقدر برابر بو تجربه‌یه رغماً وحدت اصل
اساسنه استناداً بو ماده‌ده بر منطق یاپیلیور . حیواناتك اشبو مراتب اجناسنك کاملی ناقصدن
استحاله ویا بالتناسل تولد ایدرك کلمسه ، بو صورتله بر کوندن کلمسه که حیوانك بری شکلی بر تقدیره
کوره مایمونك بری ویا بر قاچی انساندن طوغمیوریسه وانسانلر بونلردن توره‌مسه . بناءً علیه
انسانلر آراسنده انسانلری اخوتی شکلیله ده مایمونلره ویا حیوانلره اخوتی شبهه‌سز اولمسه اولیور .
بز دائما کوسترلدیکی کبی کره ، و علمی نقطهٔ نظردن هیچ آیریلمیه‌رق دییورزکه وحدت اصل دعواسی طوغریدر .
اولا بتون حیوانات اجسامی بو اصل واحد ماده‌در . عناصر بسیطه‌در . دها اچیقه اولمق ایچون
طوپراقدر . و بو ماده‌دن حیاتك ظهوری بر قوت فاعله‌یه متوقفدرکه او ناقصه کمال ویریسه ومادام که
طبیعتك تنوعاتنی کورویورز . دیمك که طبیعت فاعل اول دکل ، نهایت بر فاعل تالیدر . ناقصدن
طبیعتیله بر زائد چیقمامز . مثلا بر اوقه‌لق ثقلت ایکی اوقه‌لق ثقلتی سوروکله‌یمز ، چیقدیغی
سوروکلدیکی فرض ایدیلیرسه بر شیئك یوقدن ایکن سبب ، علتسز کلدیکنی قبول ایتمك لازم کلیر .
داوزماده عقل ، علم ویوقدر . زیرا علت و تضایف علت قانونی انکار ایدیلیرسه هیچ بر شی
بیلنمز . بناءً علیه بر قورتدن بر کلبك بیله چیقارسه طبیعتی ایله دکل ، فاعل اولك تأثیریله ، اونك
استخلافیله چیقار . بو رطوبتدن جیو جیوان چیقمه‌سی بیله خارجی بر حرارتك تأثیرینه متوقف دکلمیدر ؟

آتشلرده دخی محال بولیوردر . عالمك هیچ انقطاع ایتمه‌مسی لازم كلمه‌سی اشبو اسبابه مبنی آرالرنده
قرب مراتب بولنسانه اجناس حیوانانی خلاف تجربه اولرق بالمحال بربرندن استحاله ایندیرمك ویا
طوغوردمه‌نك طبیعیده ناده ضروریدر . برقضیهٔ واقعیه اولسون سویلیه بیلمك اوزره قوربغه‌لر بالقدن
طوغمسه دوغمسه دیمك ایچون بر مثال تجربی كورمكه احتیاج واردر . دلالت تجربه وایجاب منطق بوینده
ایكن بویله برحكم ویرمك البته فنی وفلسفی برحكم دكلدر . سوزك طوغریسی مراتب حیواناتك تقوت
تناسل حدودلرنده رأساً فاصل اولدیغه كلنجه وامثالی سببه ایتمه دیكندن طولایی خارقه اولان برحادثهٔ زائده
واردر . وانسانده حیثیتده باشقه اولان برروح كلی واردر . انسان برحیواندن طوغمه ایدی ینه غیر طبیعی
برخارقه اولوردی وبناء علیه آراده‌كی سلسلهٔ تناسل هیئات عمومیه سیله طبیعی دكل غیر طبیعیده واثر بولیوردر .
بونك هانكیسی هانكیسندن طوغدیغنی ساده منطقله بیله‌میز . بونی یا مشاهده ویا تجربه ویا
وحی بیلدیرر . طبیعت نظرده اولدیغی حالده تجربیه قدر . بالقدن قوربغه ، مایموندن انسانك طوغدیغنی
اصلا كورولمشدر . دخصول تجربه اولادیا ستوره نظریه‌سنده تماماً مخالفدر . جنس واحد داخلنده‌كی
آتشلك شاهد اولمامز . وحال ایسه بزه انساندن مایمونغه تنزلی حقنده بعضی اخطاراتده بولنیوریده
عكسنی خبر ویریور . وبزه سز انسانسكز انساندن اولدیكز ، قارداشسكز اولدیكز ، هپ برباباك اولادیكز
دیور . بناءعلیه اساسنده علمی برحقیقت احتوا ایدن تناسل واستحاله نظریه‌سنك یا كلیه برتطبیقنی قبول
ایتمك ایچون الیوم هیچ برسبب معقول یوقدر . بوتون بونلردن یقینی اولرق بیلدیكمز برشی وارسه
اوده ایلك انسانك ارضده سنه‌سنده طوغمسه اولمسیدر . وبونده براصطفا واردر . لكن بو اصطفا
طبیعی دكل ربانیدر . آدم صنع اللهدر . «قدافلح» سوره‌سنده «ولقد خلقنا الانسان من سلالة
من طین» آنجق شونی ده اخطار ایتمك لازم كلیركه ارضه هبوط آدمدن زمانمزه قدر كچن تاریخ ظن
ایدلدیكی كبی بش التی بیك سنه‌لك برمدتدن عبارت اولماسی لازم كلیر . بوقدر مدتده بشریتك
ارضه انتشاری تجربه‌یه نظراً غیر معقولدر . اندلسلی ابن حزم فصلنده طقوز عصر اول بونك
دیمنجه قطعیاً ثابت برمقدار معلومی اولمادیغنی ویوز بیكلرجه سنه‌یه بالغ اوله بیله جكنی دیرمانعیه نازلی

ذاتی دخی اولمادیغی پك كوزل آكلاتمشدر. وهر حالده آفریقا بربرلری بیله آدم سلاله‌سیدر. وبوتون انسانلرده فطرت اصلیه بر، وفقط طبیعت مختلفدر، شاكله‌لر آیریدر. وبو نقطهٔ نظردن افراد انسانیه آراسنده‌كی فرق درجه حیواناتك انواع فرقندن چوق هیچدر. بونلرك اك واسع صنفلری ده نوعك ماتحت تصنیفیدر.

جناب حق بوتون بو تجربیات معقوله وعادیه‌یی بزه برابر ده قرآننده بوتون اساسی اولان تقدیر احكام ربوبیتك نشوهٔ توحیده اوغرده جریانی وبونده بالخاصه انسانلره تخصیص ایدیلن رحمت ونعمت الهیه‌یی اخطار وكندیمزی، كندی مقدراتمزی، صلاحیت نهایه‌مزی، اخوتمزی، وهپمزی طاینده‌ره‌ده استقبال آخرته اوكا كوره حاضرلانمزی وبینه البشر توحید اتمزی دیه رفعی، فطرت اولاه اعتباراً طولمكده اولدیغی بو قصه‌ده عموماً بیانه ورسولنه تذكیر ایتمشده وبونك نهایتی معناً «یا ایها الناس» خطابنه ربط ایلمشدر. بوندن صوكره‌ده بالخاصه بو قصه‌یی كتابلرنده اوقویوب بیلن بنی اسرائیله یعنی عصر سعادتده‌كی یهودیلره خطاب خصوصی بر وجه آتی توجیه ایلمشدركه «یا ایها الناس» خطاب عامیله قصهٔ آدمدن صوكره بو رنك خطابه نه قدر بلیغدر.

يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي
أُوفِ بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ ● وَآمِنُوا بِمَا أَنْزَلْتُ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ
وَلَا تَكُونُوا أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَإِيَّايَ فَاتَّقُونِ ●
وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ● وَأَقِيمُوا
الصَّلٰوةَ وَآتُوا الزَّكٰوةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ ● أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ
وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ● وَاسْتَعِينُوا
بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ ● الَّذِينَ يَظُنُّونَ
أَنَّهُمْ مُلَاقُو رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ●

مآل شریفی

ای اسرائیل اوغوللری سزه انعام ایتدیکم نعمتمی خاطرلایك و عهدیمه وفا ایدك که عهدیکزه وفا ایده‌یم و یالکز بندن قورقیك آرتق بندن ● و برابرکزده کی مصدق اولارق ایندیردیکم قرآنه ایمان ایدك اوکا ایناتمیانلرك برنجیسی اولمایك، بنم آیتلریمی بر قاچ پاره‌یه دکیشمه‌یك و یالکز بندن صاقینك آرتق بندن ● حقی باطلله بولاییوب ده بیله بیله حقی کیزلمه‌یك ● هم نمازی درست قیلك و زکاتی ویرك، رکوع ایدنلرله برلکده سزده رکوع ایدك ● ناسه ایلکی امر ایدرده کندیکزی اونوتورمیسکز؟ حال بوکه کتاب اوقویورسکز، آرتق عقل ایتمزمیسکز ● برده صبر ایله صلات ایله یاردم ایسته‌یك، کرچه بو آغیر کلیر فقط صایغیلی کیمسه‌لره دکل ● اونلرکه کندیلری حقیقةً ربلرینه قاوشوجقلرینی و حقیقةً اوکا رجوع ایده‌جکلرینی صانارلر، بویله بر خشوع ایله قیلارلر ●

[یَا بَنِیٓ اِسْرَآئِیلَ] ای اسرائیل اوغوللری — اسرائیل حضرت یعقوبك لقبیدر که یا صوکی «اسرائیل» یا صوکی همزه‌سز «اسرال» همزه‌نك یایه قلبیله «اسرایل» همزه مفتوحه ایله «اسرائل» و مکسوره ایله «اسرائل» دخی اوقونور. عبرانیده بونك معناسی صفوة الله و یا عبد الله دیمك اولدیغی بیان اولنیور. بنا علیه بو عنوانده یهودیلری ایمانه بر تحریك واردرکه مآلی شو اولور: ای اللهك کزیده بر قولنك اولادلغنه مضاف اولان اصل تورات [اُذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِيٓ اَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ] او سزه انعام ایتمش اولدیغم بیوك نعمتی دوشونك، خاطرلایك. یاد ایدك — ذکر قلباً اولور لساناً ده. بو خطاب کوستریرکه اونلر هر شیدن اول نعمت طالبیدرلر، بونکله برابر شکرسزلك طورسون اصل نعمتی بیله اونوتمشلردر. بونی جناب الله اونلره خاطرلاتاجقدر. و بونلرده یاشاییجیسی «فاما یاتینکم منی هدی» مضمونجه کتاب و نبوة اشارتدرکه نهایتنده بعثت محمدیه‌یی ادراکلری و سرینه الصوت نبویه ایله کلن هدایت الهیه واردر. و قیتو اولدیغی کبی بالخاصه شمدی اوزریکزه کلن بیوك نعمتی

تقدير ايديكز [وَاَوْفُوا بِعَهْدِى] و بنم عهدمى ايفا ايديكز — تا هبوط آدمده باغلاديغكز
و توراة ايله تعهد ايدوب ميثاقه ويرديككز بر عهدم موجبنجه سز هانكى بر زمانده كوندره جكم سببه هدايتمه
اتباع ، ايمان و اطاعت ايده جكديكز و موسانك خبر ويرديكى خاتم الانبياء ايمان ايده جكديكز . بنم
بو عهدمى رسولم محمده اتباع ايله ايفا ايدرسكز [اُوفِ بِعَهْدِكُمْ] عهدكزى ايفا ايده يم — سزى
« لاخوف عليهم ولاهم يحزنون » جمله سنه ادخال ايده يم [وَاِيَّاىَ فَارْهَبُونِ] آرتق بندن و يالكز بندن
قورقوب صاقينكز — نقض عهد و سائره كبى فسادلر ، اخلاقسزلقلر يابمايكز [وَاٰمِنُوا بِمَآ اَنْزَلْتُ
مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ] و بالخاصه اساس ايمان اعتبار ايله يانكزده كى توراتى مصدق اولارق انزال ايتديكم
قرآنه ايمان ايديكز و توره عمللريكزى بو تطبيق ايديكز — باقكز آن توراتده كى قصه آدم بونده نزول
اخطار ايتمشدر . [وَلَا تَكُونُوٓا اَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ] و بوكا ايلك كافر اولان سز اولمايكز . —
نعمت وحيى ، نعمت نبوتى ايلك اكلايوب تصديق ايده جك اولان سز اولمالى ايكن لازم كلير . سز بوكا ايمان
ايتمزسكز بعضه فوائد دنيويه ملاحظه سيله ايتمزسكز . فقط [وَلَا تَشْتَرُوا بِاٰيَاتِى ثَمَنًا قَلِيلًا]
بنم آيتلريمى ، معجزه لريمى ثمن قليله صاتمايكز — بر قاچ پاره كبى خسيس دنيا منفعتلرينه دكيشمه يكز . بو
آياته ايمان ايدرسكز ايلكز ده قاچ حقى ظن ايتديككز پاره لرى ، دنيوى ملاحظه لرى قات قات بوندن
نعمتده نائل اوله جغكزى بيلمكز اقتضا ايدر . [وَاِيَّاىَ فَاتَّقُونِ] آرتق بكا و يالكز بكا اتقا
ايديكز ، يالكز بنم وقايه مه كيريكز ، اهل تقوى اوليكز — اوّلكى آيتده رهبت ، بوراده اتقا ايله امر
بيورولمسى اولكى عوام و خواصه عمومى و بونك خواصه خصوصى بر خطاب استهداف ايتمسى حيثيتيله در .
[وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ] حقى باطل ايله قاريشديروب تلبيس ايتميكز ، طوغرويى يالانله
ياكلشلره بولايوب ده [وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ] بيله بيله حقى كتم ايتميكز — بو آيتك
مفهومى پك شموليدر . علمى و عملى خصوصاته شاملدر . بيلكيجلرك ، تدليسلرينه ، تزويرلرينه و تحريفلرينه
حتى اهل تجارتك قاريشق صاتمالرنده و حاكملرك حقسز حكملرينه وارنجه يه قدر هپسنه شمولى واردر .
« انسانلرى آلداتمايكز ، ساخته كاللره يايمايكز » مآلنده بر عمومى مفيددر . و مع هذا بو سوق بالخاصه علمى

بوكا

حیثیتی استهداف ایدیور . نیجه کیمسه‌لر واردر که حقایق علمیه‌یی تحریف ایدرلر ، سوء استعمال ایدرلر ، اونلری کندی کوکللرینه کوره اویدوره‌رق چویره‌رک اصلندن چیقاریرلر . باقیری یالدیزلارلر آلتون دییه صاتارلر . بو حال احبار بنی اسرائیلده چوقجه واردی ، بونلر کندی یازدقلری فکرلری ، تأویللری ، ترجمه‌لری اصل تورات ایله قاریشدیریورلر ، سیلیک بر حاله کتیریورلر و بعضاً اوصاف محمدیه حقنده یازیلری کبی کتب سالفه‌ده‌کی آیتلری صاقلایورلردی که بو بابده «فویل للذین یکتبون الکتاب بایدیهم ثم یقولون هذا من عند الله یحرفون الکلم عن مواضعه» و سائره کبی دیکر آیتلرده واردر . بونلر توراتک اصلنی محفوظ طوتمیورلر ، کندی یازدقلری ترجمه‌لری ایشته کتاب الله دیه تورات یرینه قویویورلردی و مسائل علمیه‌ده حقیقتی تعقیب ایتمه‌رک کندی کوکللرینه کوره بیاناتده بولنیورلر ، هوا و نفسلرینه چالیشیورلر سفسطه‌لر یاپیورلر ، آرزولرینه تابع اولیورلردی . بو صورتله حق فکری ، حق اعتقادی قالمیور ، تلبیس تشویش ، آلداتیجیلق حکمران اولیوردی . ایشته بوتون بونلره قارشی علماء بنی اسرائیله صورت عمومیه‌ده بو خطاب نهی ایراد بیورلمشدر که قرآنده بو بابده باشقه آیتلر ده وار . لکن بو آیت اولسا ایدی قرآنک ترجمه و تفسیری مسئله‌سنده و سائر وضعیت علمیه‌ده اسلاملق حظوظ کتمی ، وظیفه علمیه‌نک شکلنی تعیین ایتمک ایچون بو آیت کافی کلیردی . تجرید قرآن مسئله‌سنک بیوک اهمیتی اولدیغی ، قرآنی قرآن ، ترجمه‌سنی ترجمه ، تفسیر و تأویلی ده تفسیر و تأویل اولرق بیلمک و بیلدیرمک بر فریضه حقه بولندیغی اونوتولمامالی ، فارسی قرآن ، تورکجه قرآن کبی تعبیرلردن ده احتراز ایتملیدر . چونکه ملیونلر ترجمه و تأویل یازیلسه اونلره حقیقت قرآن اولماز . جناب حق ده «لاتلبسوا الحق بالباطل» بیورمشدر .

احبار = عالم، علماء

بوندن باشقه [وَأَقِيمُوا الصَّلَوٰةَ وَآتُوا الزَّكَوٰةَ] برده صلاتی اقامه ایدیکز ، زکاتی ویریکز [وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ] هم رکوع ایدنلرله یعنی جماعت مسلمینه ایله برابر رکوع ایدیکز ، اکیلیکز ، رکوعلی نماز قیلیکز — بونده هم او نمازک باشقه دکل ، اسلام نمازی اولدیغنه هم ده جماعتک وجوبنه اشارت واردر . زیرا رکوع ایله نماز دین اسلامه مخصوصدر . و بوندن ایچون نمازک اجزاسی بونلرک اضافتیله کثرتله تسمیه اولونمشدر . و بوراده «وارکعوا» صلوا معناسنی افاده ایتمشدر .

بناءً علیه یالکز رکوع عبادت اولماز . یهود و نصارا نمازلرنده قیامدن طوغرودن طوغرویه سجده‌یه کیدرلر ، رکوع ایتمزلر . رکوع ، حمیتیله برابر بوینی اکمکدر . لغةً سجده‌یه قدر واره‌بیلیر ؛ شرعاً اعتدالی ، بلندن بر زاویهٔ قائمه وضعیتنده بوکولمکدر . قیامدن سجده‌یه قاپانمقده بر اعتدال نسبتی واردرکه بونی رکوع اتمام ایدر . و بو صورتله مسلمانلرڭ نمازی قلبن صلاح و طهارتیله برابر بر معراج اولدیغی کبی حرکات بدنیه‌سنده ده تعظیمی و وقار و سکینتی افاده ایدن لطف قسمی محتویدر . عبودیتڭ کذارشنی ، کوزل تصویر ایدر . جداً اقامهٔ صلات ، ایتاء زکات ، دوام جماعت ، کتم حقدن حقی باطل ایله تلبیسدن منع ایدر .

بوتون بو امرلر ، بو نهیلر ، بنی اسرائیله خطاباً وارد اولمقله برابر حکمی اونلره مخصوص دکلدر . شریعت اسلامیه‌ده ده بونلر واردر . سزده بونلره ایمان و اطاعت ایدیڭز دیمک اولدیغی ظاهردر . بناءً علیه سببڭ خصوصی حکمڭ عمومنه مانع اولمیه‌جغی آشکاردر .

بوندن صوڭره تلبیس حق یاپمامقله برابر باشقه‌لرینه حقی تبلیغ ایدوب ده کندینی اونوتمق دخی جائز اولمیه‌جغنی آڭلاتمق ایچون بر خطاب مخصوص دها وارد اولیور . روایت اولندیغنه کوره عصر سعادتده مدینه‌ده‌کی احبار یهوددن بعضلری کندیلرینه کیزلیجه کلوب محمد حقنده نه درسڭ دیه استفسار ایدنلره طوغریدر حقدر دیرلر ، رسول اللهه اتباع ایتمه‌لرینی امر ایدرلرمش و فقط کندیلری معیشتلرنده اللرینه کچمکده بولنان هدایا و ویرکیلردن محروم قالمق اندیشه‌سیله عرضهٔ متابعت ایده‌مزلرمش . بعضلری صدقه ویریڭز دیه امر ایدر ، فقط کندیلری ویرمزلرمش . دیکر بعضلری ده اللهه اطاعت ایدیڭز ، عاصی اولمایڭز دیرلر فقط کندیلری سوزلریله عامل اولمازلرمش . نهایت بو آیت سابقیله نماز قیلیڭز ، زکات ویریڭز دینلمش اولورسه ولکن کندیلری هیچ برینی یاپمازلرمش . ایشته بونلرڭ بری و یاهر بری طولاییسیله شو آیت ده نازل اولمش : [أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ] عجائب سز ، ناسه برّ ؛ یعنی بول بول ایلیك امر ایدرده کندیکزی اونوتورمیسکز ؟ [وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ] حال بوکه دائما کتاب - یعنی تورات - ده اوقویورسکز [أَفَلَا تَعْقِلُونَ]

اوحالده عمق ایتزمیسکز؟ یاخود دها عقلانیه چکمیسکز؟ فنالغه امر ایتمکدنسه ایلک امر ایتمک البته ایيدر. فقط عقلی اولان باشقه‌سنه ایلکلکی ایسترکن کندینی اونوتورمی؟ اولامر بالمعروف ونهی عن المنکردن مقصد، دیکرلرینی ارشاد ایله مستفید ایتمکدر. حال بوکه باشقه‌سنی ارشاد ایدوب ده کندیسنی اونوتمه وکندیسنی ایلکدن، ارشاددن محروم ایتمک، ایلی سلامته چیقاروب کندینی آتشه آتمه دیمکدرکه عقلی عملی نقطهٔ نظرندن بر تناقضه تشکیل ایدر.

ثانیاً، ناسه وعظ ودرس ویرنلرک علمنی اظهار ایدوب ده کندیسی کندی امرینی، کندی نصیحتنی دیکرلرندن کندینی وعلمنی فعلاً تکذیبدر. بو نفسنده بر تناقضه اولدیغی کبی خلقی بر طرفدن ارشاد ایتمک ایسترکن دیکر طرفدن اضلال ایلمکدرکه بو ده بر تناقضدر. بونده ده بر نوع تلبیس واردر. عقلی اولان ایسه تناقضه دوشمز.

ثالثاً، سوزیله سوزک، ویردیکی نصیحتک بر قیمتی وقلبلرده بر نفوذی مطلوب اولمه لازم کلیر. بو شنه‌ار، بو شنه‌کوره ندن کار عقل دکلدر. حال بوکه ویردیکی امر ونصیحتک کندیسی خلافنی یاپمه اونک قیمتنی قیرمه وهرکسی اوندن تنفیر ایلمکدر. دها آچیقجه‌سی بیندیکی دالی کسمک، اوطوردیغی اوی ییقمقدرکه بوندن بیوک بر بلاهت اولماز.

حاصلی ایلک ایلمکدر، البته ناسه ایلک امر ایتمک ده نفسنده ایيدر. و بر وظیفه‌در. فقط بونی یاپارکن کندینی اونوتمه ایشته بر بلاهت اوراده‌در. بو آیتده نهی ایلیه ده بودر. بناءً علیه بو آیت فاسقلک طوغری سویلمک، سوزنده جداً ایلی سویلمک شرطیله وعظ ایتمه‌سی، امر بالمعروف یاپمه‌سنی منع ایتمکله برابر بوکبیلر حقنده غایت بیوک وبیوک اولدقلری بر ظریف بر انذاری احتوا ایدیور وحماقتلرینی آکلاتیور. واعظک، آرک کندی حقنده جدیتی ونصیحت ایدرکن هرکسدن اول کندینی دوشونمه‌سی لزومنی تفهیم ایدیور. وبوندن بالخاصه عمق نقطهٔ نظرندن شایان تعجب اولدیغنی کوستریور. بخاری ومسلمده بو بابده شو حدیث شریف روایت اولونمشدر. یوم قیامتده بر آدم کتیریلیب آتشه آتیلیر، آتشده بجینده دکرمن طاشی کبی دونمکه باشلار. اهل نار اونک اطرافنی چویررلر.

ای فلانه! سن بزه ایلکلری امر ایدر، فنالقلردن نهی ایلر دکلمیدک؟ دیرلر. اوت اما بن سزه امر ایدر، کندم یاپمازدم، سزی نهی ایدر، کندم یاپاردم دیر. بنا علیه انسان دیکرینه نصیحت ایدرکن کندینی اونوتمامالی، ایی تفقیه ویریرده کندی نفسم صالحمی یوقلامالیدر. ارشاد ایتمکده طوغری سویلهین بویله اولورسه اضلال ایتمیه اکری سویلهینک حالی قیاس ایدلسین.

بِرّ، چوق واسع معناسنه اسم، توسع فی الخیر معناسنه مصدر اولوب اساسی فضاده واسع دیمک اولان (بَرّ) کلمه‌سندندر. بنا علیه کنیش ایلک، بول بول ایلک ایتمک دیمک اولان "بر" هر درلو ایلکه، هر نوع خیره شاملدر. و شویله تصنیف ایدلمشدر: بر اوچدر: الله عبادتده بر، اقربایه رعایتده بر، اجانبه معامله‌ده بر.

کوریلیورکه عوام و خواصیله بنی اسرائیله خطاباً ورلیه امرلری، نهیلری متعاقب تعجب و تقریر افاده ایدن بر استفهام ایله باشلایان و بالخاصه علما و امرا و حاکملری استهداف ایدن بو خطاب، بوتون بو اوامر و نواهینک تبلیغ و تبلغنده دین اسلامک ایستدیکی اخلاقده عرفانک علویت و جدیتنی کوسترن بر جمله توشیحه اولسون و بالخاصه صلاة، زکات، جماعت امرلرینی ولی ایتمسی ده بونلرک تهذیب اخلاقده‌کی تأثیرلرینه بر اشارتی احتوا ایتمسین و بالخاصه علمیله عامل اولمایان بنی اسرائیل احبارینک شعاری اولدیغی آکلاتلمشدر.

شیمدی. بوتون بو کوزل خطابده، باشدن باشه حق و صواب اولان بو بلیغ امرلره، نهیلره اخلاقی دعوتلره، ارشادلره قارشی سویله‌یه جک سوز یوقدر، هپسی کوزل. لکن بوقدر حوائج ایچنده بونلری یاپمق قولایمی؟ بوقدر جدیته، بوقدر طوغرولغه تحمل ایده بیلیرمی؟ دیرسه‌کز [وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ] طار اولدیغکز وقتده احتیاجاتکزده صبر و صلاة ایله استعانه ایدیکز. بونلرله اللهدن یاردم ایسته‌یکز.

صبر، آجی‌یه قاتلانمق، اوفی کلیرمک ایچین ثبات و مقاومت ایتمکدر که هر فضیلت، هر توفیقک آنا حصاریدر. باشده‌کی دارلغک، حیقشینک چاره‌سی ایچونده اللهک یاردمنی جلب ایده جک اسبابک

برنجیسی. صبرسز نفسلر هر زمان دارلیق ایچنده در. اونلر حادثات کونیه‌یه هیچ مقاومتلری یوقدر
هرشی ایستر. هرشیدن معذب اولورلر. کنیشلك زماننده الده‌کی نعمتلرڭ ده قدرینی بیلمزلر. کوزلری
دائما باشقه‌سنده در. آز بر یوقلغه کوریجه تحمل ایده‌مز، همان سقوط ایدر، محو اولورلر. حال بوکه دنیاده
دکیشمه‌ین، تحول ایتمه‌ین هیچ برشی یوقدر. بنا علیه بر دارلغه مبتلا اولانلر الله ربط قلب ایدرك بونڭ
باذن الله کیجه‌جکنه ایمان ایدر. والله‌ڭ عنایتی، فلاح وفرج کونی خلوص قلب وکمال ایمان ایچنده بکلرسه
عاقبت خلاص اولور. وهیچ بر فنالغه دوشمه‌دن خلاص اولور. بونڭ ایچون نفسلری صبره آلیشدیرملی
انسان صبری اعتیاد ایده‌بیلملیدر. بو اعتیاد آجیلی بر اقسوزه ایچون دکل دفع ایتمك ایچوندر. و بونڭ یعنی صبری
اعتیاد ایله نفسی تهذیب ایده‌بیلمه‌نڭ اڭ ایی چاره‌سی ده اوروجدر. اوروج انسانی هر حالده صبره آلیشدیر
بر یاکیلسکلری تداوی ایدر. بو جهتله در که بوراده‌کی صبر طوغریدن طوغری‌یه صیام ایله ده تفسیر اولنه‌بیلیر.
وارلیشدر. فقط هر ایکی حالده ده بوراده مقصود اصلی بالذات معنای صبردر. صیام بونڭ
بر واسطه‌سیدر. بونکله برابر نمازڭ بو بابده دها بیوك اهمیتی وفائده‌سی واردر. انسانه یقینی تمیز ایدر
حسیلری عیب یرلری قاپاتیر، بونلر تامیمه ایچون ده امك، مال ده صرف ایدر. یوزینی قبله‌یه توجه ایدرك
استقامتنی تعلیم ایدر. قلبنی حسن نیت ایله طولدورر. کوکل بحرانلرینی، شیطان وسوسه‌لرینی طرد ایدرك
روحڭ وحدت صفاسنی تقریر ایتمکه چالیشیر. بتون اعضاسیله و بتون جهانیله تکبیری آلیر وعبادته
قویولور. دنیانڭ آجیلرینی شویله بر طرفه آتار، حق تعالی‌یه مناجات ایدر. اونکله قونوشور. قرآن
اوقور، دیکلر. اونڭ حضورنده حیاتڭ جریانی، مبدئی، منتهاسی عرض ایدر. مطالعه ایدر، دیکلوب
بکلمك، اکیلمك، اوطوروب دیکلنمك وعاقبت سلام وسلامته ایرمك واو لحظه‌ده غیبدن شهادته کلرك
شهادت کتیرمك کبی، روحی، بدنی بیوك بر نظام وانتظام ایله بر معراج یاپار. وهیچ شبهه‌سز بوڭا علوی
ایچنده نفسلر ظاهر و باطنلرنده ضایع ایتمك اوزره بولندقلری انتظامی یکیدن تأسیس ایدرلر. صبرده‌کی
آجیلقلری ده اونودور، ویا تخفیف ایدرلر. و بوتون بونلر معونت الهیه‌نڭ جلبنه واسطه اولور. خارقه‌یه
یا طلوعه قدر درجه‌یه کلنه اوقدر نفسلر قوتلرینی، اعتمادلرینی آرتیرلر. حقیقی زمانلرڭ صعوبتلرینی کچیرمك ایچون

اسطرابه بولورلر. و فضلا اولدرده ایچه بر ذروهٔ سعادت بختیارلغه دویارلر، بر روح اکتساب ایدرلر. و بو سایه‌ده تزویر، تلبیس، کتم حقوق، آلدانمق، آلداتمق، تعدی، تجاوز کبی ذلتلردن، سقوطلردن کندیلرینی قورتاریرلر و بو ذروه‌دن کلچك منافع خسیسه‌یه تنزیل ایتمکسزین نهایت عنایات الهیه‌نك بیوك تجلیاتنه ایررلر. چونکه بوتون دنیاده‌کی اضطراب بشریتك اساسی اخلاق عمومیه‌نك سقوطنده و حصه برینه باطلك تزویجنده‌در. غضب الهی‌یی جلب ایدن ده بودر. یوقسه رحمت الهیه عام الشمولدر. اوت اما بو صبر، بو نماز، بویله استعانه قولایمی؟ [وَاِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ] شبهه‌سز بوده قولای دکل آغیر و بویوك بر ایشدر اما [اِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ] انجق خاشعانه دکل. باشنی اوکنه الوب دوشوننده صایغیلی کیمسه‌لره آغیر کلمز. حتی ذوق ویرر، سلك اولور. [اَلَّذِينَ يَظُنُّونَ] او خشایغیلی کیمسه‌لرکه شونلری، شویله‌جه کوزه‌تیرلر [اَنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ] هر حالده کندیلرینك بر کون اولوب ربلرینه ملاقی اولاجقلرینی، ربلرینك لقاسنه ایره‌جکلرینی [وَاَنَّهُمْ اِلَيْهِ رَاجِعُونَ] و هر حالده دونوب اوکا وارا‌جقلرینی، عمللرینك مکافاتنی آلاجقلرینی صایارلر. ایشته بونلرك هر حالده اولاجغنی بر ظن غالب و قوی ایله اولسون بیلنلره صبر و صلات ایله استعانه آغیر کلمز. — بونلره آغیر کلمزسه هیچ شبهه‌سز ارباب یقینه، اولاده اهل ایمانه هیچ آغیر کلمز. ظنك بعضا علم یقین معناسنه کلدیکی واردر. بوراده برچوقلری مفسرین بو معنی ایله تأویل ایتمشلر و بونده ظن ایله ایمانه اوله‌جغی اساسی و خاشعینك مؤمنینه اخص اولمسی ملاحظه‌سی کوزتمشلردر. حالبوکه ظنی یقین ایله تأویل ایتمکدن ایسه خاشعینی لغوی معناسیله اخذ ایتمك سیاق آیته دها موافقدر. خشوع، ایمانه و ایقانه ایله علاقه‌دار اوله‌بیله‌جکی کبی ظن غالبله ده اوله‌بیلیر. زیرا ظن غالب وجوب عمل افاده ایدر. یاریه کلمسی ظن غالب ایله مظنون اولان بر خیر و یا شره قارشی عاقل انسانه لاقید طاورانماز. بناء علیه صبر و صلاة ظن غالب ایله حرکت ایدلدیکی تقدیرده بیله انسانه آغیر کلمیه‌جکی بیان اولونجه بونك یقین و ایمانه ایله حرکت ایدلدیکی تقدیرده هیچ آغیر کلمیه‌جکی و حتی ذوق حصه اوله‌جغی بطریق الاولی اکلاشیلیر. بوده سوق آیتك بنی اسرائیل خطاب اولمسی اعتباریله دها بلیغ و دها مفید اولور. بوراده دیکر بر معنی دها محتملدرکه

ادنى ده مآلده كوستردك .

شمدى بر طرفدن بنى اسرائيلى ياد نعمتله اسلامه دعوت ايدن بو خطابى تقويه و تأييد ايتمك ديكر طرفدن ده ماضيده نائل اولدقلرى نعمتلرى اخطار . و اونلرده اسباب تحرى و تيقظى تذكار ايدرك دين اسلامى قبوللرى تقديرنده او ماضيده كى رفاهلرى بر استقبالده نائل اولهبيلهجكلرينى و عكسى حالده دهشتلى بر انذاره معروض بولنهجقلرينى و بونلرك قارشيسنده منافع خسيسه آرقهسنده طولاشمق غايت وخيم اولديغنى افهام ايلمك ايچون شويله بيورلدى . بو خطاب وعظا توجيه ايديليور كه بو بر طرفدن اجمال تذكرهسى ، ديكر طرفدن ده بر تفصيل مقدمهسيدر :

يَا بَنِىٓ اِسْرَٓائِلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِىَ الَّتِىٓ اَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَاَنِّى فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ● وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِى نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْـًٔا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ●

مآل شريفى

اى اسرائيل اوغوللرى ! . سزه انعام ايتديكم نعمتى و وقتيله سزى عالملرك اوستنه كچيرديكمى خاطرلايك ● و اويله بر كوندن قورقوڭز كه كيمسه كيمسهدن برشى اودهيهمز ، كيمسهدن نه شفاعت ده قبول ايدلمز ، كيمسهدن فديه ده آلينماز ، هم اونلر قورتاريلهجق ده دكلدر ●

[يَا بَنِىٓ اِسْرَٓائِلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِىَ الَّتِىٓ اَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ] اى بنى اسرائيل بنم سزه انعام ايتمش اولديغم نعمتلرمى خاطرلايك [وَاَنِّى فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ] و بالخاصه شونى خاطرلايك كه بن سزى ماضيده يعنى موسى دورنده كيشريه اخلاف

زمانلرنده بوتون عالملره تفضیل ایتمش ایدم. — هیچ کیمسه‌نك فوقنه چیقارلمش ایدم. سز او زمانده عالملرك
اك یوکسك ملتی اولمش ایدیکز. هانی اونلری نه یاپدیکز، اونلری نصل الکزدن قاچیردیکز، دنیا ایچنده الدن
چیقاردیکز بیلیور میسکز؟ هانی دوشوندیکز، نه یاپدیکز، نه اولدیکز دوشونك [وَاتَّقُوا
يَوْمًا] هم ایده اویله بر کونك حساب و عذابندن صاقینوب قورونك که [لَا تَجْزِي
نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا] او کونده کیمسه کیمسه‌نك نامنه برشی اوده‌یه‌مز [وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا
شَفَاعَةٌ] کیمسه‌دن شفاعت ده قبول اولونماز [وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ] کیمسه‌دن فدیه
آلینماز [وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ] بونلره هیچ بر طرفدن بر مدد ده یاپیلماز — حاصلی کیمسه کیمسه‌نك
باشنه کله‌جك عذابی هیچ بر وجهله دفع ایده‌مز. نه زورله دفع ایده بیلیر، نه قولایلقله. زورله دفع
ایده‌مز، چونکه نصرت یوقدر، قولایلقله ده دفع ایده‌مز، چونکه یا مجاناً اولمق یا بدل ایله، مجاناً
اولمق اولان بر شفاعتدر، او قبول ایدلمز. بدل ده یا ویره‌جکی جنسیله ویریلیر، حال بوکه اوده‌مك
یوقدر ویا غیریله ویریلیر، حال بوکه فدیه یوقدر. ایشته بویله بر قیامت کونی واردر. او کونده بونلرده
صاقینلی، بونلردن قورونملیدر. دیمك که بونلردن قورونمق ممکندر. فقط کلدکدن صوکره آخرتده دکل
او کلمه‌دن اول دنیاده ایکن قورونمق ممکندر. چونکه «یوم یرون الملئكة لا بشری یومئذ للمجرمین»
ملائکه‌یی کوره‌جکلری وقوعات باشلدیغی او کونده مجرملر ایچین هیچ بر بشارت اعطا اولنماز. معتزله بو آیته
استناد ایدرك آخرتده اصحاب کبائره شفاعتی انکار ایتمشلردر. فقط بورده شفاعت قبول اولونماسی
بالخاصه کفار حقنده‌در. و خطاب کفرده اصرار ایدنلره مخصوصدر. زیرا بنی اسرائیل کندیلرینك آباء
واجدادی اولان پیغمبرلرك هر حالده کندیلرینه [شفاعت ایده‌جکلرینه] اعتقاد ایدیورلردی. بو آیت بونی رد ایدیور. یوقسه
دیکر آیتلرده کلدیکی و احادیث دخی واردر که اللهك اذنیله شفاعت اولور. منفی اولان شفاعت
کندیلکلرندن و اذن الهی‌یه اقتران ایتمه‌دن وقوعی تصور ایدیلن شفاعتدر. بنا علیه کندیلکلرندن
شفاعت ایده بیلیرلر زعمیله انبیا و اولیایه تعبد ایتمه‌لی، آنجق الله تعالی‌یه تعبد ایتملیدر که او ایسته‌دیکنه هر
ایسته‌دیکی زمانده شفاعت ایتدیرر. و حتی فی قیامتك ابتداسی اویله هول انکیزدر که او هنکامده شفاعت دخی

موضوع بحث دکلدر. هرکس فارانجیله قالابیلیرجکدر. وبوآیت اوخطاری ناطقدر. بو اجمالی واذاردن صوکره اونعمتلر وبونلره قارشی بنی اسرائیلک احوالی بردرجه‌ای تفصیل اولنیور:

اولاً:

وَاِذْ نَجَّيْنَاكُمْ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوٓءَ الْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ اَبْنَآءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَآءَكُمْ وَفِي ذٰلِكُمْ بَلَٓاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ●

مآل شریفی

هم خاطرلایيك که بر وقت سزی آل فرعوندن قورتاردق، سزی عذابك کوتوسنه بیله‌یورلردی؛ اوغوللریکزی بوغازلایور، قیزلریکزی دیری طوتمق ایسته‌یورلردی. وبونده سزه ربکز طرفندن بیوك بر امتحان واردی ●

«اذکروا نعمتی» یه معطوفدر. بناءعلیه «اذکروا انجیناکم» دیمك اولور. بوراده «واذکروا نعمتی انجیناکم» تقدیرینی اختیار ایدنلر وارسه‌ده اخطارات آتیه نعمت واولمامسی واقع اولاندن حالاته دخی شامل اولدیغندن تذکیر اطلاقی اوزره بر اتحه‌ده داها بلیغ اولرجقدر. بوکبی تذکیر واخطار بوقعلرنده بز «هانی» دیرز. هانی کرچه اساساً نره‌ده معناسنه سطانده استفهام ایچوندر. مع مافیه «هانی اوکونلر» کبی تحسر و «هانی خاطرلارسکیا» کبی مجرد تذکیر ایچون‌ده قوللانیلیر که اولکلام لازمیدر. وبو مقامده استعمالی سالاً موافق اوله‌بیلیر.

[وَاِذْ نَجَّيْنَاكُمْ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ] هم ده شونی خاطرلایڭ كه حالا سزی آل فرعوندن تماماً قورتارمشدق. — چونكه او زماندن قورتارمیلیه یالڭز دده لریڭز دكل اوزرلی طوللویتیشمیش سز دكلسڭز، بتون بنی اسرائیل ایدی. سز بنی اسرائیل اوزرلری آلنده نه حالده ایدیڭز. [يَسُومُونَكُمْ سُوٓءَ الْعَذَابِ] او آل فرعون سزه عذابڭ كوتوسنی بیچیریور، جانڭزه قییورلردی.

سوم، ساك یوتمك، ظلم یوكلتمك، درده صوقمق، صالمق، بر سیما ویرمك یعنی داغلامق معنالرینه كلیر كه هر بریله تفسیر ایدلمشدر. هر حالده بر سوء قصد معناسنی افاده ایدر. حكایه اولنیور كه بو فرعون ضعفاسی عمله كبی آیریمشدی، آغیر ایشی یاپمقده، یشمقده، طاغلردن قایالر یونتوب طاش ایشلمكده، كرپیچ، كره میده پیشیرمكده، بخارلرده. دیرجیلك وداها بونلر كبی آغیر خدمتلرده چالیشدیریرلر، ضعیفلرینه ده ویركی طرح اولنوردی. فقط بر چوقلری معنا نه كوره بورادهكی سوء عذاب مابعدینه عطف بولونمادیغندن شو جمله لر تفسیر اولنمشدر: [يُذَبِّحُونَ اَبْنَاۤءَكُمْ] اوغوللریڭزی بوغازلایورلردی [وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاۤءَكُمْ] ده قیزلریڭزی و قادینلریڭزی كویا صاغ براقیورلر ایدی — البته بوراقسه ده خیر ایچون دكل ایدی. او قیزلر بو عالم ایچنده بو بویسزلر ایله اوغلانلر قالماینجه هپسی اغیارڭ الینده قالاجق، نهایت بتون نسل منقرض اولاجقدی. دیگر بر معنا ایله قادینلریڭزی رحملرینی یوقلایورلر، چوجوغه آلیورلردی، او چوجوغی بر معنا ایله قادینلریڭزه حیا ایدیجك شیلر یاپیورلردی. اولكنده استحیا، "حیات" دن، ایكنجی ایله اوچونجیده "حیا" دندر. [وَفِى ذٰلِكُمْ بَلَاۤءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ] و بو حالده ده ربڭز طرفندن سزه بیوك بر امتحان واردی — عذاب ایله امتحان قورتولمق اسبابنی احضار ایچیه، نجات ایله امتحان ده مستقل بر دولت وصفت تشكیل ایدرك بر یوزنده كی دیگر دولتلره فائق بر صورتده حسن عمل و اخلاق ایله یاشامه امتحانیدر. بلاء، اساساً تجربه و امتحان دیمكدر. فقط بو امتحان بعضاً خیر و بعضاً شر ایله اولور. و اكثریا ابتدا شر و محنت معناسنی تضمن ایدر. بوراده ایكی جهتده واردر. عذاب بر بلیه امتحاندر، تخلصده بر خیر ایله امتحاندر.

معلومدر كه فرعون مصرده عمالقه حكمدارلرينك عنوانيدر. جمعنده فراعنه دينيلير. نصل كه روم حكمدارلرينك بعضيسنه قيصر، بعضيسنه هراقل (قرال)، حبشه حكمدارلرينه نجاشي، يمن ملوكنه تبع، ايران حكمدارلرينه كسرا، توركلرك كلنه خاقان دينيلييوردي. بوراده كي فرعونك اسمي حقنده ده مختلف روايات واردر: ١ — وليد بن مصعب (ابن اسحق وسائره) ٢ — فنطوس (نقاش) ٣ — مصعب بن ريان ٤ — مغيث (بعضي تفسيرلر) ٥ — قابوس (ابو حيان). تاريخ كامل ده قابوس بن مصعب بن معاويه ديه كوستريلمه ديرينه قارده شي وليدك كيديكي ده نقل ايلمشدر. بو اسملر هپ عرب ديمك اولدقلرينه كوره او زمانده مصرده حالا عربلر النده ايمش ديمك اولور. انجق فنطوس اسمي ديكرلرينه بكزه ميور. و بلكه اولسي بعضي تاريخ عمومي كتابلرينه توافق ايديور.

آل، اهلدن مأخوذ ايسه ده آرالرنده فرق واردر. آل، باشليجه شان و شهرت اربابنه مضاف اولور. آل فرعون، فرعونك اهل ديني، قومي و بالخاصه اتباع و بندكاني. "فرعونك قورتارلشدقده" ده بيوريلمييوب ده "آل فرعون" بيوريلمسنده مهم بر نكته آكلاشيلييور كه بونلكه يا پيلان مظالمك تمثلي فرعون ايسه ده، بونده اصل مسئوليتك اوندن زياده اتباعنه عائد اولديغي افاده ايلمشدر. چونكه فرعونه يا پديران بونلر الي و بونلر خدمتي ايدي يا پمشدر.

دينيلير كه بو صورتله بني اسرائيلدن قتل ايديله جك چوجقلرك مجموعي طقسان بيكه بالغ اولمشدي. بوكا سبب ده بونلردن طوغاجق بر چوجقك فرعونك حكومتني محو ايده جكي حقنده كاهنلرك ويرديكي بر خبر ويا فرعونك كورديكي بر رؤيا اولديغي اوته دنبري منقولدر. تعجب ايدر كه بو ظلم هيچ بر فائده ويرمسه و عاقبت او چوجقه دوغمسه، فرعونك كنديسي بسلتدرلمسه، حضرت موسى اولمسه وينه تقدير خداي بو ايمشدر. عجبا بوكا نادر اولان جناب رب العالمينك او قدر معصوملرك كسيلمسنه مساعده ايتمكده حكمت نه ايدي؟ بوكا ابو السعود تفسيرنده اشارت ايديور. فقط دها اول محي الدين عربي حضرتلري فصوصنده مالا شوي ايضاح ايلمشدر. بو چوجقلرك حضرت موسى حياتنده

امداد اولمق و اونك روحانيتنى تقويه ايتمك ايچون قتل ايلمشدر. چونكه بونلرك هر برى موسى ديه
موسى ديه موسى حسابنه موسى ايچون قتل ايديلورلردى. چونكه فرعون و آل فرعون موسانك هنوز بيلميورلردى، هنوز
حق تعالى بيليوردى. البته بونلرك هر برينك آلنان حياتى موسايه عائد اولاجقدى. زيرا غايه او ايدى. آلنان
بو چوجقلرك حياتى ايسه هپ فطرت اوزره بولنانه تميز بر حيات ايدى. اغراض نفسانيه ايله كيرلنمش
— قصهٔ آدمده بيان اولنديغى اوزره سجدهٔ ملائكه دورنده كى — فطرت و خلقت اصليه اوزره
بولنيورلردى. حضرت موسى، موسى ديه قتل اولنانلر بتون بو چوجقلرك مجموعى اولاجغندن حيات موسى بونلرك
مجموعنه معادل بولنه جقدى. هر برينك روحنده كى استعداد و قوت موسانك اولاجغندن موساده تجلى ايده جكدى.
ديمك كه بتونده بونلر ضايع اولمامشلر و اونلر تميز بر بويسه لر، مجموعندن نصل دها قدر بر قوت روحيه حاصل اولاجقسه
روح موسانك قوتى او مساوى اولاجقدى. فرعونك باشنده كى ارودويه مقابل موسى باشلى بويله بر ارود باشنه
ايدى. بتون اوكسيله چوجقلرك روحلرى روح موسى معيتنده ايدى. ايشته الله تعالى اوغورده كى قوللى
وقوفى طوپلامسه موسايه ورمشدى و ديرلك ايچون بونى ياپمشدى. بوده حضرت موسايه اختصاص ايله‌ديكى
اوندن اول انبيادن هيچ برينه نصيب اولماشدى الخ...

امام رازى حضرتلرى ديركه: انسانك باشقه برانك النده و اوزرنده كيف مايشاء تصرف ايديله بيله‌جك برحالده بولونمسى، لا سيما بو حال ايچنده برده آغير، زور، پيس ايشلرده استخدام ايدلمسى انواع عذابلرك اك شديدلرندن اولديغنده شبهه يوقدر. حتى بونلا معروض اولانلر اكثريا اولومى تمنى ايدرلر. ايشته جناب اللهك بو ورطه بيانه بيورديغى برنجى نعمت بر قوتو عذابدن تخليص نعمتيدر. الخ...

ديمك اوليوركه بو آيتده اولاجيت و استقلال نعمتى تذكار ايدلمسه و اسارت تحكميتك فجاعتى اخطار بيورلمشدر.

ثانياً:

وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَأَنْجَيْنَاكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ●

مآل شریفی

و بر وقت سزك سبیكزه دكزی یاردق، سزی نجاته چیقاردق ده آل فرعونی غرق ایتدك، سز ده باقوب طوره‌یوردیكز •

[وَاِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ] وهانی سزكله - فرق فرق - دكزی یارشدق [فَاَنْجَیْنَاكُمْ] ده سزی طوپدن قورتاردق [وَاَغْرَقْنَا اٰلَ فِرْعَوْنَ] و باشكزه بلا كسیلمش اولان او آل فرعونی - فرعون ده ایچنده اولدیغی حالده - غرق ایتمشدك [وَاَنْتُمْ تَنْظُرُونَ] سز ده باقیوردیكز - بو نه بیوك نعمت ایدی؟. بو دكز مصرك جوارنده‌كی دكزلرده برسی كه اسمی «اصاف» دینلیرمش و بوكونده بحر قلزوم تسمیه اولنیور. بزم شاب دكزی دیدیكمزك اصلی اصاف دكزی ایمش. الیوم بحر احمر دخی مشهور اسملرندندر. قلزوم شمدیكی سویشك یرنده بر شهر ایمش و اساساً «یوتمه» معناسنه كلیر. بحر قلزوم اسمنك بو شهردن و فرعونك غرقنه نسبتله بر تسمیه اولدیغی شرح قاموسده نقل ایدیلیور. بوراده فرعونك غرقی تصریح ایدلمیه‌رك و بالاده بیان اولندیغی اوزره اصل آل فرعونك جزاسی كوسترلمكده و فرعون ده بونلرك ایچنه ادخال ایدلمشدر. ایلریده بو قصه‌نك تفصیلی ایدن آیتلر كله‌جكدر. سزكله «یارشدق» دیمك یارانلر بز ایدك، سز ده بوكا سبب و آلت اولمشدیكز دیمكدر. «سزك ایچون» دیه ده تفسیر ایدلمشدر. شوكا دقت ایتمك لازم كلیر كه قرآن عظیم الشان بو وقایعك جریان تاریخیسی دكل اصل تضمن ایتدكلری فوق العاده عبرت نقطه‌لرینی، ربانی جریانلرینی افهام و تذكار ایدیور.

قلزم

ثالثاً:

وَاِذْ وَاعَدْنَا مُوسٰٓى اَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهٖ
وَاَنْتُمْ ظَالِمُونَ ● ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ●

مآل شريفى

وبر وقت موسايه قرق كيجه يه وعده ويردك، صوكره سز اونك آرقه سندن طانايه طوتولديكز
ظلم ايديور ايديكز ● صوكره بونك آرقه سندن ده سزدن عفو ايتدك، اركه كه شكر ايده جكسكز ●

[وَاِذْ وَاعَدْنَا مُوسٰٓى اَرْبَعِينَ لَيْلَةً] هانى بز موسى ايله قرق كيجه يه وعدلشمشدك
— او قرق كيجه طورده مناجات و وحى ايچون ميقات و ميعاد تعيين اولونمشدى او ده اجابت ايدوب
ربنك ميقاتنه چيقمشدى. ابو عمرو، ابو جعفر و يعقوب (ح، جع، يع) قرائتلرنده الفسز اولرق
«وعدنا» اوقونور. بو تقديرده: هانى بز موسايه تام قرق كيجه‌لك وعد ايتمشدك ده [ثُمَّ
اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهٖ] صوكره سز اونك آرقه سندن بوزاغى يه طوتولمشديكز — سامرينك
يابديغى بوزاغى يه طاپمشديكز [وَاَنْتُمْ ظَالِمُونَ] ظلم ايديور ايديكز [ثُمَّ عَفَوْنَا
عَنْكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ] صوكره بوتون بونلرك آرقه سندن سزى عفو ايتدك، سزدن
او كناهلرى سيلدك — زيرا عفو اساساً محو ايتمك ديمكدر. بوندن «عن» ايله صله لانرق
كناهى محو ايتمك معناسنه كلير. اولكنده «عفاه» ايجيده «عفى عنه» دينيلير. [لَعَلَّكُمْ
تَشْكُرُونَ] كه بو سببله اولسون ده شكر ايده سكز — سز اوظلمكزله برابر عفوك، بو نعمت اولديغنى
آڭلايوب دوشونه سكز و شكرينى ادا ايتمكز لازم كلير.

حضرت موسانك نسبى: موسى بن عمران بن يصهر بن قاهث بن لاوى بن يعقوب بن اسحق
ابن ابراهيم ديه نقل ايدلمشدر. لاوى اولادندن اولديغى مشهور اولمقله برابر عمران ايله لاوى آراسنده ها

زیاده بطن کچمش اولمسی ذکر اولنان بوغازك مشهور اولانی بولونمسی قوتلنمکده‌در. زیرا حضرت یوسفك مصره دخولیله حضرت موسانك دخولی آراسنده درت یوز سنه کچمش اولدیغی ده صحیح اولهرق نقل ایدیلیور، والله اعلم.

فرق کیجه: حضرت موسانك دکزی کچدکدن صوکره من طرف الله وعد اولنان کتابی الجویه برییقات اولمق اوزره تعیین ایدیلن ذی القعده‌نك غره‌سندن ذی الحجه‌نك اوننجی‌سنه قدر کوندوزلری برابر دوام ایدن برآی اون کیجه‌لك مدتدرکه حضرت موسی بونی طورده صائم اولهرق کچیرمش ونهایت مناجات ایله بالذات کلام الٰهی‌یه مظهر اولوب تورات الواحی کندیسنه انزال بیورلمشدی. بو اعداد دها دیکر آنلر کله‌جکدر. آیلر کیجه ایله باشلادیغی الجویه کوره الحسابی الیوب کیجه ایله حسابلنمشدر. و بونده دیکر بر معنی دها واردر. تجلیات الٰهیه فجرکبی دائما کیجه‌لری تعقیب ایدر. قره کونلرده کیجه‌لرده حسابلیدر. اسماعیل حقی حضرتلری دیرکه احسن طریقت فرقه کوره سلوکی بو آیتلردن اخذ ایتمشدر. الخ... لسانمزده کی چله تعبیرینك اصلی بودر. فارسیده قرق معناسنه «چهل چیهل» کلمه‌سندن بر قرقه دیمکدر. ایشته حضرت موسی بنی اسرائیلی دکزدن کچیردکدن صوکره طورده امر الٰهی ایله چله چیقارکن آرقه‌سنده اونلر بوزاغی‌یه طاپمایه باشلامشلردی. بونکله برابر ینه عفو الٰهی‌یه اوغرادیلرکه ایشته بو راده بالخاصه بو عفو نعمتی اخطار اولنیور. وعفوك صورت جریانی قریباً آیری بر نعمت اولهرق بیان ایدیله‌جکدر.

رابعاً:

وَاِذْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ •

معآل شریفی

دیر وقت موسی‌یه او کتابی و فرقانی ویردك، کرك که طوغری‌یه کیده‌جکسیز •

موسی‌یه ویریله‌ن کتابڭ تورات اولدیغنده اختلاف یوقدر. فقط بو فرقانده، قرآنده اولدیغی گبی تورانڭ ده بر صفتی اولمسی ویا توراتده‌کی احکام شرعیه ویا تورات ایله ید بیضا و عصا گبی معجزات یاخود بر ظفر و فرج اولمسی ده محتملدر. زیرا «فرقان» اصلنده ایکی شیئی آراسنی قطعیاً فصل ایدوب آییرمق دیمکدر. حقی، ناحقی، کفر و ایمانی، حلال و حرامی، نزاع و دعوایی قطع ایدن، آییران هر شیئه ده فرقان دینیلیر. و بو معنی ایله‌درکه قرآنڭ لقب خصوصی اولمشدر. تورات دخی اساساً حق و باطلی تفریق ایدن بر فرقان ایدی. بورایه عطف جمله فرقانڭ حضرت موسی‌یه کتاب ایله برابر بخش ایدلمش اولان بر قدرت حاکمیت اولمسی بزجه دها مناسب گورینیور. طورده کتاب ایله عودتنده ده بونڭ بر تجلی خصوصی اولمشدرکه آتیده‌کی آیت قسماً بونڭ بیانی دیمکدر. بناءً علیه دیرلکه بعثت حضرت موسانڭ کتاب ایله طوردن گلمسیدر.

خامساً :

وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهٖ يَا قَوْمِ اِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ اَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُٓوا اِلٰى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُٓوا اَنْفُسَكُمْ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ عِنْدَ بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ اِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ●

مآل شریفی

و بر وقت موسی قومنه دیدی که: «ای قومم! جداً سز او طانایه طوتولمقله کندیکزه ظلم ایتدیکز، گلیڭ بارئکزه دونوڭ، توبه ایدڭ ده نفسلریکزی اولدیرڭ، بویله یاپمانڭز بارئکز عندنده سزڭ ایچون خیرلیدر.» بو صورتله توبه‌کزی قبول بیوردی، او اویله توّاب اویله رحیمدر. ●

بوراده بر طرفدن بالاده کی عفو نعمتی تفصیل ایدلمسه اولمقله برابر بر طرفدن ده بو تفصیل ایچنده فرقانڭ تطبیقی ، بو زمانکی فسادینڭ صورت ازاله‌سی ، توبه ده وسیلهٔ توبه کبی عبرتلی نعم دقیقه اخطار اولونمشدر .

[وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهٖ يَا قَوْمِ] هانی موسی قومنه ای قومم دیمشدی [اِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ اَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ] سز بوزاغی‌یه طاپمقله محققا کندیکزه ظلم ایتدیکز [فَتُوبُوا اِلٰى بَارِئِكُمْ] بارئکزه ، یاپان یارادن خالقکزه توبه ایدیکزده [فَاقْتُلُوا اَنْفُسَكُمْ] همان کندیکزی قتل ایدیکز ، نفسلریکزی اولدوریکز [ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ عِنْدَ بَارِئِكُمْ] بویله یاپمکز ، یعنی توبه و قتل باریکز عندنده سزڭ ایچون خیرلیدر . — بویله دیمشدی [فَتَابَ عَلَيْكُمْ] و بونڭ اوزرینه باری تعالی توبه‌کزی قبول ایتمش ایدی [اِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ] شبهه‌سز او ، اویله تواب رحیمدر .

بوراده موسی سزه دیمشدی دینلیوب ده «لقومه» بویلیسی ، کذلك یوقاریده بر نعمتلرده «بز ، بز» دیه بالذات تصرفات الهیه تعداد اولنوب کلیرکن شمدی حضرت موسانڭ تبلیغ و تصرفنه نقل بیان ایدلمسی ، کتابڭ نزولندن صوڭره مشارالیهڭ سد طرفندن باشقجه بر قوت اکتساب ایتمش اولدیغی و آرتق بنی اسرائیل اوزرنده اجرای احکامه باشلامش بولندیغی اشعار ایتمکده‌در که بونده اولا حکومت نعمتی ، تطبیق فرقانه تذکار ایدیلیور . لکن بو نعمت بالذات دکل حضرت موسی واسطه‌سیله بالنیابه اولدرق اظهار ایدلمش و آنجق نتیجه‌سی و ثمره‌سی اولان توبه و صلاح بالاده‌کی نعمتلر کبی و فقط صورت غیابده بالذات باری تعالایه اضافتله بیان اولونمشدر . بو اسلوب بیانڭ ایجه نکته‌لی تفصیلی بر کتاب اولور . فقط کوریلیور که هدف بیان نعمت حکومتڭ ابتداسی دکل ، آنجق نتیجه‌ده‌کی صلاح اعتباریله بر نعمت الهیه اولدیغی تذکاردر . توبه و قتل امری ، مسئولیت سیاسیه‌یه عائد بر تصرف بیانی ، نتیجه‌ده‌کی صلاح ده بالذات بر احسان الهی اولیور ، و فرقانڭ اوزمانه تطبیقی ایدیور . قوم عنوانیڭ التزام

«انكم ظلمتم انفسكم» كوستريور كه ظلم نفس، نفس فردى وقوميه شاملدر. شركك ضررى ملته،
ملتك ضررى ده فردلره در. و بوزاغى مسئله‌سى قوم ايچنده بيوك بر فساد و اختلال سبب اولمش
و تميزلنمه‌سى قتل نفوسى استلزام ايتمشدر. «فاقتلوا انفسكم» مفهوماً اوچ معنايه محتملدر: برنجيسى
معناى حقيقيسى كه هركسك كنديسنى اولدورمه‌سى يعنى انتحار ايتمسى در. لكن بويله اولسيدى مخاطب اولان قومدن قالماز
ويا اكثريتى ماحصل قالميردى، بناءً عليه مراد بو دكلدر. ايكنجيسى حقيقت عرفيه‌سيدر كه اساساً اخوان اولان
بر قومك افرادى هپ بردن قتلم بربريكزى اولدوريكز ديمكدر. واكثر مفسرين بو معنايى كوسترمشلردر.
طوره كيدن حضرت موسانك غيابنده سامرى موسى آلتوندن بر بوزاغى ياپمش باغيرتمش و بقره لياباى
ايدى مصرلى دبازيت پرستلر كبى بنى اسرائيلك بر قسمى ايشته موسى بونى آرامغه كيتدى ايشته ديه طاپمه باشلامش،
و هارونك نصيحتلرينه قارشى بويله بر فساد و اختلال چيقارمشلر، ديكر قسمى حضرت هارون ايله برابر
بونك جريانى قوتله منع ايتميوب حضرت موسايه انتظار ايتمشلر، او زمانه قدر ده فساد توسع ايتمش
حضرت موسى طوردن كلنجه حكم قرآنيه ايله عمومنه بردن «كنديكزه ياضيق ايتديكز» ديه خطاب ايلمش
هم بوزاغى يه طاپانلره وهم سكوت و انتظار ايدنلره دخى بو كناهدن دولايى درحال توبه ايلمه‌لرينى و توبه
ايدنلرك توبه ايتميانلرى همان قتل ايتمه‌لرينى امر ايلمش و بو حرب داخلى باذن الله موفقيتله نتيجه‌لنمش بنى-
اسرائيل ده كسب صلاح ايتمش و ايشته بوراده بو واقعه تذكار بيورلمشدر. حطايه اولديغنه كوره مقتوللر
يتمش بيكه قدر بالغ اولمش، بونلره «فاقتلوا» بيورلميوب ده «فاقتلوا انفسكم» بيورلمسى حادثه‌نك
داخلى و اجتماعى اولديغنه و ظلم نفسك معناسنه اشارتدر. اوچنجيسى صرف مجازى اولمسيدركه
نفسكزى اولدوريكز، يعنى كناهكزه ندامتله غم وكدردن جانكزى چيقارك، ياخود شهواتدن
منع نفس ايله رياضت ايدك، بو فسادلرى ياپديران، شركه صاپديران هپ شهواتدر، توبه ده بونلرك
قيريلمه‌سيله مفيد اولور، و او زمانده قبول ايديلير ديمكدر. بو تأويل ده كوسترلمشدر، بو ده كوزلدر.
فقط بر معناى اشاريدر.

بارى، يارادانكزه عيبسز، نقصانسز يارادان ديمكدر كه خالقدن اخص اولور و بونده

فطرت اولدیغی اخطار واردر .

سادساً :

وَاِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسٰى لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى نَرَى اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ وَاَنْتُمْ تَنْظُرُونَ • ثُمَّ بَعَثْنَاكُمْ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ •

مآل شریفی

و بر وقت « یاموسی دیدیکز : بز اللهی آشکاره کورمدکجه سنک سوزیکه اصلا ایناغه جغز » بونک اوزرینه سزی او صاعقه یاقالایویردی باقوب طوروپوردیکز • صوکره سزی شکر ایده سکز دیه بعث بعد الموته مظهر ایتدک •

[وَاِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسٰى لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى نَرَى اللّٰهَ جَهْرَةً] وهانی خاطرلایکز یا سز « یاموسی بز اللهی آشکاره ، آچیقدن آچیغه کورمدکجه سکا اصلا ایناغه جغز » دیمشدیکز ده بونک اوزرینه [فَاَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ] سزی بیلدیریم چارپمشدی — تعبیر آخرله — دهشتلی بر ضربه یه طوتولمشه ، ییقلمشدیکز [وَاَنْتُمْ تَنْظُرُونَ] قیمیلدامایه درمانکز قالمامشده ، ساده باقوب طوروپوردیکز . دیمک که اولمشدی ، فقط اولوم حالنه کلمشدی . بر چوقلری بونی باقوب طورورکن بیلدیریم چارپمشدی ، اولمشدیکز معناسنه آکلامشلردر . حال بوکه « وانتم تنظرون » عطفی ویا حالی بالخاصه بویله بر ذهابه میدان ویرمه‌مک ایچوندر . اخذ نظره عرضه اولنسه بر حال اولدیغی کوسترلیور ویا عطف ایدیلیور . نته کیم بو چارپیشک تفصیل اولندیغی

«واختار موسى قومه سبعين رجلا» آيتنده «فلما اخذتهم الرجفة» بيورلمشدر. محققينك درايةً تحقيقلرى بويله اولديغى كبى وهب حضرتلرندن روايةً دخى بويله بولنمشدر، بونلر قورقنج حالى كوردكلرى زمان كندلرينى اويله بر تتره‌مه، بر انتفريق آلمش كه همان همان مفصللرى قوپيور، بللرى قيريليورمش، محو اولمه درجه‌سنه كلمشلر. او زمان حضرت موسى آغلامش، ربنه دعا ايتمش، جناب الله ده بر آجيقلرينه احسان ايلمش، اوندن صوكره عقللرى باشلرينه كلمشدر. نته‌كيم شويله بيوريليور: [ثُمَّ بَعَثْنَاكُمْ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكُمْ] بر موت صوكره سزى بعث بعد الموت مظهر ايتدك — عادتا اولومكزدن صوكره ينه ديريلتدك، ديردك. اوكلى صاعقه اولوم ايسه بو حقيقةً بر احياى جديد اولمشدر. [لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ] بلكه بونا شكر ايدرسكز.

بو واقعه‌نك ذكر اولنان قتلدن صوكره‌مى؟ ويا اوندن اول وقتل امرينى سماعمى؟ اولديغى حقنده ايكى قول ذكر ايديليور. هر نه اولورسه اولسون آيتدن شو آكلاشيليوركه بو صاعقه بر قومك مماتى مثابه‌سنده بر مصيبت واندن قورتولسه ده او قومك تكرار حياتى، بعث بعد الموت مثابه‌سنده بر نعمت كبرا ايمش. بو مصيبتك سببى ده آچيقده كوريلمه‌دكجه الله ايمانه ايمزلك وحضرت موسايه اينانمامق ادعاسى اولمشدر. تخليص ايسه محض عنايت ربانيه اولارق تلافى ايدلمشدر. البته بونى ياپانلر بنى اسرائيلك هپسى دكلدى، بو دعوى اوزرنده ميقاته بالذات صاعقه‌يه طوتولانلرده منتخب يتمش كيشى ايدى. بويله اولديغى حالده بو آيتده كرك دعوى، كرك مصيبت وكرك نعمت بعث، حتى قرآنه مخاطب اولانلر دخى داخل اولديغى حالده بتون بر قومه نسبت اولنيور. شبهه يوقدركه بونك حكمتى بتون بر ملت آراسنده مسئوليت مشتركه مسئله‌سى، اولاد آدم بيننده كى خلافت قضيه‌سيدر. كيمسه‌نك كناهندن مسئول دكل ايكن بونك بويله اولمسى كوسترييوركه حقوق الله اولان وظائف عموميه مسئله‌سنده، فرضيه كفايه ماده‌لرنده فرد موضوع بحث دكل، يالكز جماعت، نفس امت موضوع بحثدر. بونك نيك وبدنده هركس مشتركدر. فروع، اصولك وهركس يكديكرينك نائبيدر.

بوقدر نعم سابقه‌دن صوكره اللهی كورمه‌دكجه سكا ایناغامایز دیه حضرت موسایه عصیان ایتدكلرینه
بیوك بر كفر وكفراندر . بو آیت معرفة الله مسئله‌سنك اك مهملرندن برینی وصوكره انسانلرك سقوط
ویا تعالیلریله علاقه‌دار اولان حالات روحیه‌لرندن اك جالب دقت اولانینی بر جمله‌ده اخطار ایدیویرمشدر .
فی الواقع انسانلر ترقی ایده‌جكلری زمانده نظرلری، قلبلری یوكسه‌لیر ، ادراكلری یالكز كوزلرینك اوكنده
طوران محسوساته باغلانوب قالماز ، عقللری ماورای شهوده كیرر ، حقائق غیبیه‌یه ایمان ایدرلر . كورمدن
ایشیتمدن سعادته ایررلر . بالعكس تدنی ایده‌جكلری ، سقوط ایده‌جكلری زمانده عقللری قالماز
قلبلری كورلشیر . كوزلری محسوساته دیكیلیر ، كوزلرینه باطمایان شیئه ایناغامازلر . ایناغمق ایچون بهمه‌حال
كورمك ایسترلر . فنالقدن صاقینمازلر ، كله‌جك فلاكتده بالفعل باشلرینه كلمه‌دن ایناغامازلر . جهالت
فلاكت كلنجه حكمنی اجرا ایدر . درجه‌سنه كوره یا ازار یا الحاد ایلر . بونلر محسوساتدن باشقه بر شی طانیمیان
كوزلرینه باطمایان شیئه ایناغامیانلر ، ایناغمق ایسته‌ینجه عصاسز یورویه‌میه‌جك عمالره بكزرلر ،
معبودلرینی ده اللرینه طوتمق ، یوقه ایتمك ایسترلر ، نظرلرنده معنویات ، معقولات ، مجردات اوهام یوقلامق
عد اولنور . طاپمق ایچون مجسم شیلر ، پوترلر آرارلر ، بولهمازلرسه یاپارلر ، اوكا طاپارلر ، اوندن
امداد آرارلر ، چونكه انسانلرده عبادت قانون فطریدر . بوندن قورتوله‌مازلر ، فقط معبود حقیقی‌یی
كوره‌میجه قلبلرنده ، عقللرنده قوت آلامایجه كوزلرینك طوتدیغی ، اللرینك ایرشدیكی برشیدن
قوت دیلنیرلر . هیچ اولمازسه براوكوز ویا اوكوزك آلتنده بوزاغی آرارلر . بنی اسرائیلده بر قسمی دخی
كرك مصر وجوارنده‌كی كوركورلری وكرك هنوز یوكسلمه‌لری ویا اهرمانلی بر سبیله تكرار سقوط ایتمش
اولملری طولاییسیله حضرت موسایه « اللهی آچیقدن آچیغه كورمه‌دكجه سكا ایناغامایز » دیه طایاتمشلر ،
عقللرینجه اوكا كندیلرینی بر ظن ایدوب ، سن « قونوشدم ، كتاب كتیردم » دیبورسكیا ، هادی
بزه ده كوستر دیه عصیانه جرأت ایتمشلر ، وبونكله اللهی بر جسم كبی قارشیلرنده محیط بر رؤیتله كورمك
ایسته‌مشلر كه محال ایدی ، بونده كوردكلری نعمتدن ، خارقه‌لر ، استدلاللرینه كافی كلمه‌مسه ، بونلر كفران
ایله خیال محاله دوشمشلر ، بناء علیه باشلرینه صاعقه مصیبتی بر خارقه حالنده كلمسه وبو مصیبتده ینه بر خارقه

اولارق محضا رحمت الٰهیه ایله قورتولمشلردر. بالذات اللهی گورمدیلرسه ده باشقه معبودلره طاپانه چیقان
عقابنی گوره‌رك عقللری باشلرینه گلمسه، گورمدن اینانمانك نه بیوك اهمیتی اولدیغنی اوزمان بر آز
تقدیر ایتمشلر ده بوتون قوم بو بابده یکدیگرینه دیرلمسه، خلاص اولمشلردر. بو بیوك وقعه‌ده درس
ونعمت ده. بونداده بو بر ایکی آیت وجیزه ایله افاده وتذکیر ایدیلیورشدرکه بوندن کتابلر یازیلیر
فی الواقع جناب الله گورولمز، گورولمز دگلدر. او کندینی گوره بیلجك گوزلر یاراتمغه ده قادردر.
لکن اوکا بو گوزلری طاقمامش، وگورولورسه احاطه اولونماز، بزم دنیاده فائده‌مز اوکا غیابندن
شهادت عقلیه وقلبیه ایله اینانمقده‌در.

بو تذکیره شو نعمت ده ربط ایدلمشدر.

وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَىٰ كُلُوا
مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ •

مآل شریفی

واوستکزه او بولوطی گولگه‌لك چکدك و « سزه قسمت ایتدیگمز خوش رزقلردن
یییك » دیه اوزریکزه هم قدرت حلواسی هم بلدیرجین ایندیردك، ظلمی بزه ایتمدیلر. لکن
کندیلرینه ایدیورلردی •

[وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ] بر ده - صحراء تیهده - اوزریکزه اویله
بولوطی گولگه‌لك یاپدق [وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَىٰ] اوستکزه هم قاریجه
قدرت حلواسی هم ده سلوه قوشی، بلدیرجین ایندیردك [كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ]

هایدی ییك سزه قسمت ایتدیكمز پاك نعمتلردن دیدك — بوراده جناب الله بونلری دیدیوز چویریور كندیلرینی بوتون خطابدن غیابه آتیور وظلملرینی بلیغ بر اختصار ایله افهام ایدرك بویوریور كه [وَمَا ظَلَمُونَا وَلٰكِنْ كَانُوٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ] اونلر بو نعمتلره قارشی یاپدیقلری نانكورلكله ظلمی بزه یاپمادیلر، لكن هپ كندیلرینه یازیق ایدیورلردی — چونكه دینك، ایمانك و عملك فائده‌سی ضرری الله‌ه دكل قوللرەدر. بو خصوصده یاپدقلری ظلم و نانكورلك بر قاچ آیت صوكره آیریجه اخطار ایدیله‌جكدر. شوده روایت اولنیور كه بونلر «تمیز تمیز، تازه تازه ییكز» دینلدیكی حالده دیكلامشلر ادخاره، قویولوب صیقمه باشلامشلر و بونك اوزرینه كسیلمه، ضرورت ایچنده قالمشلر. دقت ایدیلیرسه گوریلیور كه نعمتلر تعداد اولنوب گلیركن كیت گیده بونلره كفران اتهام ایدیلیور و هدف تذكیر بونلرك ظلملری اولمغه باشلایور.

سابعاً :

وَاِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ
رَغَدًا وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ
وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ● فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ
فَاَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رِجْزًا مِنَ السَّمَآءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ●

مآل شریفی

و بر وقت «شو شهره گیرك ده نعمتلرندن دیله‌دیككز وجهله بول بول ییك و سجده ایدرك قاپیدن گیرك و «حطه» دییك كه سزه خطیئه‌لریكزی مغفرت ایده‌یم، محسنلره دها آرتیره‌جغز» دیدك ● دیركن او ظلم ایدنلر سوزی دكیشدیردیلر، كندیلرینه سویلندیكندن

باشقه بر شكله قويديلر، بز ده او ظالملره فسق ايشله دكلرى ايچون كوكدن بر دهشتلى عذاب اينديردك •

[وَاِذْ قُلْنَا] وهانى ديمشدك كه [اُدْخُلُوا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ] شو بلده يه -
بيت مقدس موضعنه، ياخود اريحا بلده سنه - كيريكز [فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ
رَغَدًا] ده اوراده نره سنده ايسترسه كز ياخود ديلرسه كز وجهله بول بول ييكز [وَادْخُلُوا
الْبَابَ] دكيرسه قاپيسندن كيريكز، هم ده [سُجَّدًا] باشلريكزى اكرك، سجده شكرانه
قاپانه رق كيريكز - كبرله، چاليمله، آز غينلقله، سركشلكله باره رق كيرميكز [وَقُولُوا
حِطَّةٌ] واوراده «حطه» ديكز [نَغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ] كه بز ده بو شرط
آلتنده خطيئه لريكزى مغفرت ايدويره لم، يعنى وباللريكزى رحمتمزله اورته لم [وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ]
شونى ده خبر ويره لم كه محسنلره - ايلك، كوزللك ياپانه، كوزل حركت ايدنه - دها فضله سنى
احسانه ايده جكز .

تفسير اصمده «حطه» عربى اولميوب عيناً سويلنمسى مطلوب بر كلمه در دينلمسه، ديكر مفسرين
ايسه بوننك عربجه «حطه» مصدريك بناء نوعى اولديغنى سويلمشلردر .

حط، برشيئى آشاغى آلمق، و آرقه دن يوك اينديرمك ديمك اولديغندن «حطه» بر نوع اينديريش
ديمك اولور كه برطرز مخصوصده يوكى يقمق ويا بويونلرده كى وبالى اينديرمك قرارى ويا دعاسنى افاده
ايدر . وعموم مجاز صورتيله جمعى ده ممكندر . يعنى نزول قرارينى ويريكز، وكناهلريكزه استغفار ايديكز
ديمك اولور . وبتون عشره قرائتلرنده «حطه» مرفوع اوقونور . بناء عليه مفرد دكل محذوف بر مبتدانك
خبرى اولارق «ايستكمز حطه در» تقديرنده بر جمله در . مثلا لسانمزده بر اعلانده ويا قوماندا صره سنده
«قوماندا!»، «يوك!»، «اويقو!»، «حركت!» ويا استرحام صره سنده «لطف!»، «عنايت!»
«عفو!» كبى مفرد كلمه لر ده بويله بر جمله تقديرنده درلر . انجيل وكتب سالفه ده «حطه» كلمه سى
رمضانه آيينك اسمى اولارق ذكر ايدلديكنى قاسم مترجمى عاصم افندى ذكر ايتمشدر . فقط بو آيتده بو صورتله
قاموس

بر تفسیر ویا تأویل واقع اولمامشدر.

تنبیه — «فكلوا منها حيث شئتم رغدا» امری، آدم ایله زوجه سنك جنتده اسكان ایدلدكلری زمانه آید قیدلری اكدیرمقده در. ونته كیم دیكر بر آیتده «اسكنوا هذه القرية» بیوریله جقدر ذاتاً «واتوا به متشابها» بیورولمامشمی ایدی؟.

[فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ] دیركه ظالملر كرده‌می سوزی دكیشدیردیلر. كندیلرینه سویلننك باشقه‌سنی یاپدیلر — دینلمسه كه «حطة» امریله آلای ایدرك بونك یرینه «حطأ سمقاثاً» دیمكه باشلامشلردی كه نبط لساننده «حنطة حمراء» یعنی قیرمزی بغدای دیمك ایمیش. بللی كه بو روایتك شجرهٔ ممنوعه‌نك «حنطه» تفسیرینه بارز بر تماس واردر. او ظالملر، اوقاپیه‌دن كیرن دنیادرینه دوشه‌رك اللهك امرینی تبدیل وتغییره قالقشدیلر. [فَأَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ] بونك اوزرینه بزده سوزی دكیشدیرن او ظالملرك باشلرینه یوقاریدن قورقنج، خبیث بر عذاب ایندیریوردك [بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ] چونكه فسقه ایچنده یوزوب كیدیورلردی متمادیاً جیفه‌دن جیفه‌یه كیدیورلردی — بونی یاپانلر وبو عذابه دوشنلر قوم موسادن بر كروه اولدیغی آكلاشیلیور. چونكه «فبدلوا» بیورولمامش «فبدل الذين ظلموا» بیورولمشدر كه ایچلرندن بر قسمی دیمك اولیور. نته كیم سورهٔ اعرافده «فبدل الذين ظلموا منهم» واردر. بوراده سیاق آیت بو قیدده‌دن مستغنی اولمشدر.

رجز، اساساً رجس كبی تیكسینیله‌جك پیس، مردار شی دیمك اولوب بوراده عذاب ومعقوبت معناسنده قوللانلمشدر. تنوینه تهویل ایچوندر. فسق وفجورك عاقبتی ایشته بویله مردار عذابله محو اولمقدر.

ثامناً:

وَإِذِ اسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ

خبيث

فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ كُلُوا وَاشْرَبُوا
مِنْ رِزْقِ اللّٰهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ مُفْسِدِينَ ● ٦٠

مآل شريفى

و بر وقت موسى قومى ايچون صو ديلەمشدى، بز ده عصاك ايله طاشه وور ديمشدك اونك اوزرينه اوندن اون ايكى پينار فيشقيردى، هر قسم انسان كندى صو آلەجغى يرى بيلدى، الله‌ك رزقندن ييك، ايچيك، ده مفسدلك ايدرك يريوزنى فساده ديرميك ●

[وَاِذِ اسْتَسْقٰى مُوسٰى لِقَوْمِهٖ] وهانى موسى قومى ايچون استسقا ايتمشدى. استسقا، سقيه طلب ايتمك، سقيه ده صو ويرمكدر. يعنى موسى صوسز ويا قوراقلقده قالان قومنك صو ايلەمسى ايچون بر صو ويا ياغمور ايستەمسه، صو بريسنه ويا ياغمور دعاسنه چيقمسه ايدى ده [فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ] بز ده طاشه عصاك ايله وور ديمشدى ديمشدك [فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا] بناءً عليه طاشدن اون ايكى پينار فيشقيردى. [قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ] هر قسم خلق ايچه‌جكلرى پيكارى طانيدى. ايچه‌جكلرى هايدى [كُلُوا وَاشْرَبُوا مِنْ رِزْقِ اللّٰهِ] الله‌ك رزقندن ييك ايچيك. [وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ مُفْسِدِينَ] يريوزنده فساد چيقاره‌رق شوكا بوكا صالديرمايك - ديدك.

جمهور مفسرين بو استسقانك ده من وسلوى ايله برابر اولديغنى بيان ايتمشلر. انجق ابومسلم اصفهانى بو كلامك استقلالنى نظر دقته آلارق بونك آيريجه بر معجزه اولديغنه قائل اولمشلر. آيت بونلردن برينى تعيين ايتميور.

حضرت موسانك عصاسى نه ايدى ونه قادار ايدى؟ صوكره بو طاشه معينه ومعلوم بر طاشمى

ایدی؟ یوقسه هرهانکی بر طاشمی ایدی؟ امام رازی تفسیرنده دیرکه: عصانک هرهانکی بر آغاجدن
ویا جنتک مرسینه آغاجندن اولدیغی و بویی اون ذراع و باشی ایکی چاتاللی بولندیغی، کذلک شکل
طورده تسلمسه ویا عصا ایله برابر حضرت شعیبدن آلنمسه شویله بویله مسعود ویا مقدس بر طاش
اولدیغی حقنده مختلف روایتلر وار ایسه ده بو بابده متواتر بر نص قطعی اولمادیغندن تفصیلاتنده سکوت
ایتمک و علمنی الله تعالی‌یه تفویض ایلمک اقتضا ایدر. چونکه عملی بر حکمی تضمن ایدن مسائلده اخبار آحاد ظنیات
ایله عمل واجب اولورسه ده عملی اولمایان و صرف علمی و اعتقادی بر جهتی حائز بولنان خصوصاتده نص قطعی
لازمدر. حال بوکه عصا و حجرک تفصیلاتی بیلمکده بزم ایچون بر وظیفهٔ عملیه اولمادیغی کبی نص قطعی ده
یوقدر. بناء علیه تفصیلاتنده سکوت ایتمک هرحالده مختاردر. الخ...

عصانک و طاشک حقیقتلرینی تعیینه ایله مشغول اولمقسزین آیتده شونی آکلایورز که جناب حق بورادا
ماء حیات اولان بیوک بر نعمت دنیویه ایله سرمایهٔ هدایت اولان بیوک بر معجزهٔ رحمانیه‌یی اخطار و تذکیر بیوریور.
حضرت موسی قوراقلقده، صوسزلقده یاغمور یاغدیرمغه قادر اولمایان قومی ایچون جناب اللهدن صو دیلیور.
یاغمور دعاسنه چیقیور. جناب الله ده بو دعایی قبول و ایسته‌نیلندن داها بیوک خارق العاده بر نعمت ایسته‌نیلندن
احسان ایلیور. کلوب کیچی بر یاغمور یرینه بنی اسرائیلک اون ایکی سبطنده هر برینه مخصوص آیری آیری
اون ایکی پیکار فشقیریور. و بونلر وجودیله عنایت الهیه‌سنه بارز بر بینه تجسیم ایدیور. و او صورتله
تجسیم ایدیورکه بونک حقنده بر ده فعلی بر تثبث لزومنی امر ایلیور «عصاک ایله طاشه اور» دیور.
دیمک که او صیره‌ده حضرت موسی بالفعل بو امر الهیه دخی امتثال ایتمیوب ده عصایی طاشه اورمیایدی
صویه نسبتی دائر کبی عندی و عقلی بر قیاس و محاکمه‌یه قالقیشسه ایدی بو نعمت تجلی ایتمیه‌جک، دعاک
تحریسی بلکه بوشه چیقمیه‌جق ایدی. او حالده خارقه‌نک الک بیوک سری بو سببک الهامنده و بو بیوک نعمتک
او سببه ربط ایدلمسنده اولمسنده در. قوری بر شرطی واردیب پیکارلر فشقیرتمغه قادر اولان الله تعالی او
صولری طوغریدن طوغری‌یه احسان ایده بیلیرده بر سبب معنوی ایله بر سبب مادی‌یه تشبث اوزرینه احسان
ایدیور. سبب معنوی اولان دعا، سبب مادینک الهامنه وسیله اولیور. بونک اوزرینه سبب مادی اولان

تهیه / نامتناهیدر

مذهب عصایه تشبث ایلدوه طاشدن صو فیشقیریور. برهانه هدی تمامیله تجلی ایلیور. بونی ده بیلمك ایچیلن فساد چیقارمایك ارشادی تعقیب ایدیور.

في الحقیقه الله بر شیئی مراد ایدنجه اسبابنی تهیه ایدر. و اسباب اوقدر مختلف و متناهیدرکه عقل بشر نه قدر یوکسلسه بونلری تفصیلاتیله احاطه ایده مز. بونك ایچوندر که بر عصا ایله طاشك خصوصیتنی ایضاحده دگل جریانه واقف اولمق ادراکده در. حضرت موسی گبی بر رسول ذیشانك عصاسنی سبب انفلاق اولدیغی هر درلو منجانیقی قوتلری تصور ممکندر. و حق تعالانك تجلیاتی هر زمان بویله اسباب مادیه و معنویه نك سر اجتماعنده در. نه فقط اسباب قارشیسنده مأیوس اولملی نه ده اسبابی اهمال ایتملیدر. الله تعالی یه خلوص قلب ایله دعا ایلملی هیچ بر زمان الدن براقمامالی و عینی زمانده بونك الك بیوك ثمره سی انکشافات روحیه اولدیغنی بیلملی و الهامات سبحانیه دن مستفید اولدرق الك اوستون اسبابی دخی تطبیق ایلملیدر. دوشونولورسه طبیعی فنن بیله الك بیوك کشفلر، قلب انسانی یه تشمك گبی حیات بابنده بر تلقینه معطوف اثردر. بونی جیدده قوتلاندیرمه، شده قوتلاندیرمه داخل اولور.

تاسعاً :

وإذ قلتم يا موسى لن نصبر على طعام واحد فادع لنا ربك يخرج
لنا مما تنبت الأرض من بقلها وقثائها وفومها وعدسها وبصلها قال
أتستبدلون الذي هو أدنى بالذي هو خير اهبطوا مصرا فإن لكم
ما سألتم وضربت عليهم الذلة والمسكنة وباءوا بغضب من الله
ذلك بأنهم كانوا يكفرون بآيات الله ويقتلون النبيين بغير الحق
ذلك بما عصوا وكانوا يعتدون ●

مآل شریفی

١

و بر وقت « یا موسی بز بر درلو یمکه قابل دكل قاتلانه میه جغز ، ارتق بزم ایچون ربکه
دعا ایت ، بزه ارضك یتشدیردیکی شیلردن : سبزه سندن ، قاباغندن ، صارمساغندن ، مرجمکندن
صوغانندن چیقارسین » دیدیکز ، یا : اوخیرلی اولانی او دها آشاغی اولانله دکیشمکمی ایسته یورسکز ؟
بر قصبه یه اینك ، اووقت سزه ایسته دیککز وار دیدی ، اوزرلرینه ده ذلت و مسکنت بناسی قورولدی
و نهایت اللهدن بر غضبه دکدیلر ، اوت اویله ، چونکه اللهك آیتلرینه کفر ایدیورلر و حقسزلقله پیغمبرلری
اولدیریورلردی ، اوت اویله ، چونکه عصیان ایتدیلر و آشیری کیدیورلردی ●

[وَاِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسٰى] وهانی سز — بو نعمتدن قدرینی تقدیر ایده رك
شکر و طاعت یرینه تربیه سزلك ایدرك — دیمشدیکز که : یا موسی ! [لَنْ نَصْبِرَ عَلٰى طَعَامٍ
وَاحِدٍ] بز بر درلو یمکه ارتق صبر ایده میه جکز . هرکون بیلدرجین اتی ، قدرت حلواسی یمکدن
بیقدق اوصاندق [فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ] بناءً علیه ربکه دعا ایت ده [يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنْبِتُ
الْاَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا] بزه طوپراغك بیتیردیکی
شیلردن ، سبزه لرندن ، قباغندن ، خیارندن ، صارمساغندن ، مرجمکندن ، صوغانندن چیقاریورسین
— کرچی یکنسقلغك شهوات بشریه اوزرنده آزچوق طبیعی بر تأثیری واردر . و بوكا قارشی تنوع
طلبنده اساساً بر معصیت یوقدر . فقط بونی یاپارکن بر طرفدن او نعمتك بولندیغی زماننده اخطاراتی
اونوتمامق و دیکر طرفدن علوی بر قلب ایله حرکت ایدوب شکر ایله ازدیادینی آرامق و صوکره حس شکایتی
ادب و تربیه یی اونوتوب ده « ربمز » دیه جك یرده « ربك » دیه ایمانسزلق اثری کوسترمك
ایجاب ایدردی . بنی اسرائیل بو طلبنده شبهه سز که صرف بر حیات طلبی واردی ، فقط بو طلب یوکسك
بر مقصد و غایه ایله دكل ، بیلدرجین یرینه صوغان صارمساق یمك ایچین حسیس بر ابتغا ایدیوردی . بونی
ایسه دها صوکره مصرده کچیردکلری حیات سفلیه یه بر اشتیاقه آکلاشیلیوردی که بوده ونیك قدرینی

تقديرايله سيوب بر نوع اسارته خواهشکار اولمه ديمکدر. بونك اوزرينه حضرت موسى [قَالَ]
جواباً شويله ديدى: [أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِى هُوَ أَدْنَى بِالَّذِى هُوَ خَيْرٌ] نه آشاغى بر شيئى
ايى وخيرلى بر نعمتله دکيشمك ايسته يورسکز؟ [اِهْبِطُوا مِصْرًا] اويله ايسه هايدى بر مصره يعنى
بر قصبه يه اينيکز: [فَاِنَّ لَكُمْ مَا سَاَلْتُمْ] او وقت سزه ايسته ديککز وار. — بو جواب
بر طرفدن مطلوبلرينك اسعافى اسبابنى ارائه ايدرك يکى بر انعامى، ديکر طرفدن ده سوء اختيارلرينك
وعاقبتلرينك فنالغنى افاده ايتمکده در.

مصر، اسم خاص واسم جنس اولور. اسم خاص اولديغى زمانده غير منصرف اولور. جر وتنوينه
قبول ايتمز. فقط اوچ حرفلى اولوب اورته سى ده ساکن بولنديغى ايچون نوح، لوط کبى منصرف اولمسى ده
جائزدر. اسم جنس اولديغى زمانده على الاطلاق قصبه معناسنه در. نته کيم جمعنك شرائطندن
برنسى ده مصردر ديرز. بو آيتده هر ايکيسيله ده تأويل وارد اولمشدر. لکن بنى اسرائيلك خروجندن
صوکره مصره بر دها عودتلرى واقع اولماديغنه نظراً تنوينيه بونى اسم جنس معناسيله ارض مقدس
قصبه لرندن برينه حمل ايتمشلردر. اويله تقديرده بونلرك حذف بر آز توجيهى اولمسه اولمجقدر. مع مافيه
ايکيسنده دخى بو امکان موجوددر. وبونك ايچون قريه ديلبلده ديلنيوب مصر دينلمشدر. ديمك اولويورکه
بنى اسرائيل بويله صوغان صارمساق ايستمك ايچين بالنتيجه مصرده کى حاللرينى آکديرر بر حال ذلته طوغرى
اولمسه اوليلر. عجبا عاقبتلرى نه اولدى؟ بو نقطه يه کلنجه جناب الله کنديلرينى شرف خطابدن محروم
ايدرك بر جمله استينافيه ايله بيوريورکه: [وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ]
اوزرلرينه ده ذلت ومسکنت بناسى قورولدى. — تعبير آخرله اوزرلرينه ذلت ومسکنت داغلاسى
باصيلدى. حقارت آلتنده اغير ويرکيلره وفقر ومسکنته محکوم قالديلر [وَبَآؤُ بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ]
ونهايت اللهدن بر غضبه دکديلر — مستحق اولديلر. دولتلرى منقرض وجمعيتلرى پريشان اولدى.
فاتحه ده ذکر اولنان «مغضوب عليهم» ده اولديلر. [ذٰلِكَ] بو باصقى، بو غضب، يعنى
بو سوء عاقبت شونك ايچوندر که [بِاَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ] بونلر اللهك

بوقدر قاهر و باهر آیات و دلائله کافرلك ایدیورلر. [وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ الْحَقِّ]
و پیغمبرلری بغیر حق قتل ایدیورلردی. — حضرت شعیا، حضرت زکریا، حضرت یحیی کبی انبیایی
شهید ایتمشلردی [ذٰلِكَ] ده شوندن ناشی ایدی [بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ] که
بونلر عصیانه عادت ایدینوب متمادیاً حدلرینی تجاوز ایدیورلردی. حال بوکه صغیره ده اصرار کبیره،
کبیره ده اصرار کفره داعی اولور. کفر ایسه هر شناعتی یاپدیرر.

نبی، نبأ دن مشتق اولدرسه اصلنده «نبیء» در که الله تعالیدن وحی ایله خبر کتیرن دیمکدر
و تمام پیغمبر مرادفیدر. جمعنده انبیاء و نبیئه کلیر. نافع قرائتنده اصلی اوزره «نبیئین» اوقونور.
نبی رسولدن اعمدر. هر رسول نبیدر، فقط هر نبی رسول دکلدر. مع مافیه قرآنده مرادف اوله رق
قوللانیلدیغی ده واردر. انبیانك قتلی بغیر حق یعنی حکم الٰهی یه مخالف اولرق محض اشقیا اولدیغی
حالده آیریجه تصریح بیورلمسی شناعتلرینی تخصیص و بیلرك یاپدقلرینه اشارت ایچوندر. بوراده بونلرك
خاتم الانبیاء افندیمز حضرتلرینه دخی سوء قصدلرینه اشارت بیورلمشدر.

بو غضبدن صوکره عجبا بونلر ایچون هیچ بر فلاح امکانی یوقمیدر؟ بوکا جواباً بیورلیورکه:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَىٰ وَالصَّابِئِينَ مَنْ آمَنَ
بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ●

مآل شریفی

شبهه یوقکه ایمان ایدنلر و یهودیلر، نصرانیلر، صابئیلر، بونلردن هر کیم الله و آخرت کوننه
حقیقةً ایمان ایدر و صالح بر عمل ایشلرسه البته بونلرك ربلری یاننده اجرلری واردر. بونلره بر قورقو یوقدر.

و بونلر محزون ده اوله‌جق دكلدر .

[إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا] دين محمديه ظاهرده ايمان ايتمش اولانلر. يعنى دين اسلامى لسانلريله اقرارلريله قبولى انسانلر بيننده مسلمان صاييلانلر [وَالَّذِينَ هَادُوا] دين موسايه انتساب ايتمش اولان يهوديلر [وَالنَّصَارَىٰ] دين عيسايه منسوب نصرانيلر [وَالصَّابِئِينَ] بو اوچ دينده خارج اولانلر [مَنْ آمَنَ] يعنى منهم [بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ] بونلردن بونلردن هر كيم الله و آخرت كوننه — بو سوره‌نك باشنده بيان اولنديغى اوزره — حقيقةً ظاهراً و باطناً ايمان ايدر [وَعَمِلَ صَالِحًا] و بو ايمانه ياراشيقلى ايى ايش ياپارسه [فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ] شبهه‌سز بونلرك ربلرى عندنده اجر و مكافاتلرى واردر [وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ] و بونلره قورقو يوقدر. و بونلر محزون ده اوله‌جق دكلدر. يعنى ياپيلان انذارلر بونلر حقنده دكلدر.

انسانلر صلب آدمدن يريوزينه اينديكلرى زمان جناب الله كنديلرينه «فاما يأتينكم منى هدى فمن تبع هداى فلا خوف عليهم ولا هم يحزنون» ديه لطف هانكى بر زمانده كلمه هدايته اتباع ايتمزلر شرطيله بو نفى وعد ايتمش ميدى؟ ايشته توبه آدمك ثمره‌سى اولان اشبو وعد الهى الى الابد جارى بولنمش بر قانون عموميدر. و بو آيت او قانونك بر انكشافيدر. بناءً عليه يهوديلر كبى ذلت و مسكنته دوشنلر و غضب الهى‌يه اوغرامش اولانلر بيله هر نه زمان توبه ايدر، الله و يوم آخرته جدًّا ايمان ايدرلر، اللهك صوك زمانده كوندرديكى هدايته اتباع ايلر، و اوكا كوره عمل صالح ياپارسه او غضبدن قورتولور، و عند الله‌ده اجر و مكافاته بولور. «لا خوف عليهم ولا هم يحزنون» سرينه مظهر اولور. لكن بو ثمره‌يه ايرمك ايچون ظاهراً يعنى يالكز انسانلر آراسنده مؤمن و مسلمان اولمق كافى دكلدر. حتى بر زمان ايچون مؤمن صالح ياشامش اولمق ده كافى دكلدر. اونده ثبات ايدوب حسن خاتمه ايله كيتمك والله او ايمانه و عمل ايله فانى و شهودده لازمدر .

بو سورەنك باشنه طرفنده «اولئك على هدى من ربهم واولئك هم المفلحون»
تبشيرينك كيملره مقصور اولديغى معلوم ايدى كه بونده از جمله «والذين يؤمنون بما انزل اليك
وما انزل من قبلك» شرطى واردى وعيسى زماننده «وبالاخرة هم يوقنون» بيورلسه ايدى
انجيلده آخرته ايمانه وايقانه صحيح بوتون انبيا ايله برابر حضرت محمد عليه السلام واولا انزال اولنانه ايمان
ايدنلره مخصوص اولديغى تبليغ قيلنمشدى. بناءً عليه بوراده «من امن بالله واليوم الاخر وعمل صالحا»
جمله سيله بابنه بيورلان ايمانه حقيقتك بعثت محمديه دن صوكره او صورتده منحصر اولديغنده شبهه يوقدر
ذاتاً بو آيتك بالخاصه بو نقطهٔ نظردن بنى اسرائيله خطاب جهتنده بر اجمال اولوب بوتون بو بياناتك
ديه اسلامه دعوت صددنده و «امنوا بما انزلت مصدقا لما معكم ولا تكونوا اول كافر به»
امر جليلنك تأييدى اجمعيه سوق ايلديكنده ده اشتباهه محل يوقدر. بعثت محمديه دن اول الله ويوم آخرته
ايمان ايدن وعمل صالح ياپانلر بيله تورات وانجيلك حكمنجه استقبالده بر پيغمبره ايمان ايله مكلف
ايدى. بونلره اشارةً «اوفوا بعهدى» بيورلمشدى. بويله ايكن بعثت محمديه دن صوكره اونى انكار ايدن
سيانده ايمانه حقيقى ارباب تصورينه امكان قالورمى؟ الله ويوم جزايه ايمانى بولنانه و بو ايمان ايله
متناسب عمل صالح ياپمه اولانلر رسالت محمديه يى انكار ايتمزلرينه امكان نصل تصور ايديلير.
تاريخك صحيفهٔ شهادتنده نبوت محمديه دن دها بارز و دها ظاهر هانكى نبوت واردر؟ بناءً عليه
سماوه كى بيلدكلردن بعضلرينى قبول ايدوب ده كوندكى انكار ايدنلرك الله فارشى ايمانلرنده جديت
واخلاص تصور ايتمك هيچ فكر ايله اصلا قابل توفيق اولميان بر تناقضه تشبث ايدر. شايان دقتدر كه
بو آيتده ايمانه برنجيسنده نظراً ظاهرى، ديكرى عندالله حقيقى اولمق اوزره ايكى دفعه ذكر ايدلمسه
واولاراده «الذين امنوا» يهوديلره، نصارايه، صابئينه مقابل طوتولمشدر. ديمك كه بو اوچى قرآنك
موضوع بحث ايتديكى ايماندن على الاطلاق خارجدرلر. بونلر برابر ايمانه ظاهرى ارباب بونلرله اقران
طوتولسه ده هيسنك سلامت حقيقيه سى ايمانه تام وعمل صالح ايله مشروط كوسترلمشدر. ديمك كه
ظاهرى نه اولسه اولسون مسلمانلر دكل بونلرك خارجنده بولنانلر يهوديلر، نصرانيلر وسائره قرآنده مطلوب

اولدیغی وجهله الله‌ه و یوم آخرته فی الحقیقه و باطنندن جداً ایمان ایدر، و صالحاً عمل یاپارلر و بونده ثبات ایدرلر، او زمان «لاخوف علیهم ولاهم یحزنون» سرینه مظهر اولاجقلردر که بونده ده دین اسلامك دعوت و هدایتی عام بر دین عمومی اولدیغی ظاهر اولور. بو آیتده نهایت شو نتیجه‌یه کلیرز که دین اسلامك حاکم اولدیغی هیئات اجتماعیه‌نك تشکلی ایچون ایمان حقیقی شرط دکلدر. او ظاهری بر اقرار ایله دخی انعقاد ایده‌بیلیر که بونك ایچنده دنیوی نقطهٔ نظردن بر عقد سیاسی ایله ادیان سائره اربابی دخی حریت دینیه‌لریله حق حیاته مظهر درلر. فقط بوتون بونلرك ایچنده فردی ویا اجتماعی سلامت حقیقیه آنجق ایمان کامل و عمل صالح اربابنه موعوددر. و هیئت اجتماعیه‌نك ضمان حقیقیسی بونلردر. دین اسلامك دنیوی، اخروی وعد ایتدیکی سعادتك سرّی ده بو حقیقتده مندرجدر. بناءً علیه ایمان کامل صالح اربابنك فیضنه علمی و عملیسنه محروم اولان ظاهری بر اسلام هیئات اجتماعیه‌سی «لاخوف علیهم ولاهم یحزنون» وعد الهیسنه مظهر دکلدر. الله‌ه ایمانی اولمیانلر اضطرابدن قورتوله‌مزلر، آخرته ایمانی اولمیانلرده بقایه خدمت ایده‌مزلر. هر کسك یالکز نفسی ایچون چالیشدیغی بر هیئات اجتماعیه‌نك منظره‌سی «واتقوا یوماً لاتجزی نفس عن نفس شیئاً» آیتیله تصویر اولنان یوم قیامتك بر نمونه‌سی اولور.

«هادوا یهود هودا» اساساً عربجه‌ده توبه ایتمك معناسنه اولدیغی کبی یهودی اولمق معناسنه کلیر. دینیلیورکه لسان عربده بونلره یهود دینلمسی یا بالاده بیان اولندیغی اوزره بوزاغی‌یه تعبددن حاصل بر صورتده واقع اولان توبه‌لری طولاییسیله‌در. ویاخود یهوذا اسمنك تعریبیدر. و یهوذا حضرت یعقوب علیه السلامك اون ایکی سبطندن برنجیلرینك اسمی اولمق لازم کلیرکه بو مناسبتله عمومنه بر ده تسمیه اولنمش دیمکدرکه هر ایکی تقدیرده یهود اسم جنسدر. مفردنده یهودی دینیلیر.

نصاری، نصرانینك جمعیدر. کشافك بیانه کوره مفردی نصران در. یا ایله نصرانی احمری کبی مبالغه ایچوندر. عیسویلر کندیلرینه بو اسمی ویرمشلردرکه بونده اوچ وجه تسمیه بیان ایدیلیور:

۱ — حضرت عیسانك نازل اولدیغی «ناصره» قریه‌سنه نسبتدر. ابن عباس، قتاده، ابن جریج بو قائل اولمشلردر.

۲ — بیلدنده تناصر بولنمه یعنی بربرلرینه نصرت ایتمه‌لری حسبیله بو نامی آلمشلردر.

۳ — حضرت عیسی حواریونه «من انصاری الی الله» بیورنجه، اونلرده «نحن انصار الله» دیمه اولدقلری ایچون بو اسم ایله تسمیه ایدلمشلردر.

«نصرانی» ی بزجه خریستیان دیه ترجمه ایدلمشلرکه «خریستوس» ه نسبتدر. فرنکلر «قریست» دیور. خریستوس، خلاصکار، فدیهٔ نجات ویره رن قورتاران «منجی» دیه شرح ایدلدیکنه نظراً «نصرانی» بونك عربجه‌سی و بناءً علیه نصرانی «خریستیان»، نصاری «خریستیانلر» دیمك اولور.

«صابئین» یاخود «صابئه» حقنده متعدد تفسیرلر واردر. اولا، لغت اعتباریله «صبأ فلان» دینیلیرکه فلان کیمسه دیننده چیقوب فلان دینه گیردی دیمکدر. بو معنی ایله ایدی که عرب مشرکلری حضرت پیغمبر افندیمزه «صابیٔ» دیرلردی. چونکه کندی دینلرینه مخالف بر دین اظهار ایدیوردی. کذلك یلدیزلر مطلعلرندن چیقدقلری زمان «صبأت النجوم» دینیلیر. بناءً علیه اساس لغت اعتباریله و تقابل قرینه‌سیله «صابئین» اضافی بر معنایی حائز اولوب اسلام، نصاری، یهود خارجنده بولنان ادیان سائره منسوبلرینه شامل اولور. مع مافیه عرفاً دها خصوصی معنالرله ده تفسیر ایدلمشدر. ازجمله:

۱ — قتاده‌نك تفسیری وجهله بونلر ملائکه‌یه تعبد ایدن بر طائفه‌در.

۲ — نجومه عبادت ایدن بر طائفه‌در. امام رازی دیرکه: اقرب اولان بودر. و بونلرك باشلیجه ایکی قوللری واردر: برنجیسی، دیرلرکه «خالق عالم الله تعالی‌در. لکن نجومه تعظیمی و بونلرك نماز و دعا ایچون قبله اتخاذ ایدلمه‌لرینی امر ایلمشدر». ایکنجیسی «الله تعالی افلاك و کواکبی خلق ایتمشدر و فقط بو عالمده‌کی خیر و شری، صحت و مرضی خلق و تدبیر ایدن بو نجومدر. بناءً علیه بو عالمك اللهی اونلردر. و بشریتك اونلره تعظیمی واجبدر. صوکره بونلرده الله تعالی‌یه عبادت ایدرلر و انسانلره

واسطه اولورلر.» دیرلر. بو مذهب کلدانیلره منسوب اولان قوللردر که ابراهیم علیه السلام بونلری
رد و ابطال ایچون کلمشدر. الخ... بونلرڭ حضرت نوح و بعض روایاته کوره حضرت ادریسه نسبت
ادعاسنده بولندقلرده سویلنیور. الحاصل هذه احکام نجوم اعتقادی بونلردن قالمادر. سورۂ مائده
تفصیلاتی کله‌جکدر باقه.

عاشراً:

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا
مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ● ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ
مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ●
وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا
قِرَدَةً خَاسِئِينَ ● فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً
لِلْمُتَّقِينَ ●

مآل شریفی

بر وقت ده میثاقکزی آلمشدق و طوری اوستکزه قالدیروب دیمشدك که ویردیکمز کتابی
قوتله طوتوڭ و ایچنده کیلره غافل اولماییڭ. کرك که قورونورسکز ● صوڭره اوندن آرقه‌سنده یوز
چویردیکز. اکر اوزریکزده اللهڭ فضل و رحمتی اولمسه ایدی هر حالده خسرانه دوشنلردن اولوردیکز
● ایچیکزده سبت – استراحت – کونی تجاوز ایدنلری البته بیلیرسکز. بز اونلره حقیر مایمونلر
اولڭ دیدك ● دیو عقوبتی اوکنده کیلره و آرقه‌سنده کیلره بر درس عبرت و قورونه‌جقلره بر وعظ
و نصیحت اولمه اوزره یاپدق ●

١

بوراده بنی اسرائیلك حضرت موسی معیتنده ایلك تشكل سیلرینه و جریانه دینیلرینه عائد
بعض اخطارلر واردر. طور، كلام عربده مع الاطلاق طاغ معناسنه كلیركه سریانیده دخی بویله
اولدیغی ذكر اولنیور. بعضلری ده نباتاتی اولان طاغ دیمك اولدیغی سویلمشلردر. طورسیناده
حضرت موسانك مظهر كلام اولدیغی طاغك اسم خاصیدر. و بوراده كی «الطور» هر ایكی معنی ایله
ایراد اولنسه بیله ده ظاهر اولان عهددركه اوده طورسینادر. بو میثاقه آلندیغی زمانده بنی اسرائیلك اورانك
دیبنده بولندقلری سویلنیور. و باشقه روایتلرده ذكر ایدیلیور. مع ما فیه بو میثاقه ایله تا ابتدا مصرده
بنی اسرائیلك حضرت موسایه بیعتلری معناسی آكلاشلسه تكمیه اوله جقدر. بو دخی طورك سماوی قیمتیله
باشلانسه و دكزدن كچدكدن صوكره تكرار توثیق اولنمشدر. بو صورتده «و رفعنا» ده كی «واو»
ابن عباسدن مروی اولدیغی اوزره عطف ایچون اولوركه ایكیسی ده بر آیه ایتمسه اولور. حال اولمسی روایتنه
كوره یالكز صوكره كنی افاده ایدر.

تأویل

[وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ] وقتا كه سزدن میثاقكزی آلمشدق، یعنی حضرت موسایه
علیه السلام بر عهد ایله اتباع و اوكا ویردیكمز كتابك امرینه امتثال، نهیندن اجتناب ایلمكزی تكلیف ایتمش
[وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ] و طوری، او بیوك طاغی — باشكزه ایندیره جك كبی
بر وضعیتده اوستكزه قالدیروب سزه ویردیكمزی قوتله، كمال جدیت و صمیمیتله طوتكز [وَاذْكُرُوا
مَا فِيهِ] ایچنده كی مضمونی و سندن حیاتی بللیوب دوشونكز [لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ] بو سایه ده
بلكه صاقینیر قورونورسكز. دارینده متقیلردن اولورسكز. دیمشدك و بو صورتله احجازلر ایله
والحاصل سزده صاقنمام سوز المشدك [ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ] صوكره بونك آرقه سنده
یوز چویردیكز و اوسوزده ثبات ایتمدیكز، اونی قوتله طوتمادیكز، سندن حیاتی اهمال ایتدیكز.
[فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ] او وقتده كه اوزریكزده اللهك فضل و رحمتی

اولمسايدى وسزه تكرار تكرار پيغمبرلر كوندرمسه ايدى [لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ] بوتون
بوتون خسرانده قالديكز. كنديكزده واهل وعيالكزده بسبتون زيانه اوغرادكز. "بزه نه يازيقمى؟" [قالديكز]
ديه جككز. يا ديكرلريكزك بعضيلرى ده بالاده اخطار ايدلشدر. شمدى از جمله شونى سويله يه لم كه
[وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمُ السَّبْتَ] — سبت، جمعه ايرتسى كونى معناسنه
اسم اولديغى كبى بو كونه تعظيم ايله عبادته حصر وسائر اشتغالدن تجرد ايلمك معناسنه مصدرده اولوركه
بوراده اوليدر. هر حالده ايچيكزده سبت يعنى جمعه ايرتسى كوننه تعظيم حقنده كى حدود دينيه يى تجاوز
ايدنلرى بيلرسكز. سورهٔ عرفاتده "واسئلهم عن القرية التي كانت حاضرة البحر اذ تاتيهم [اعرافده]
حيتانهم يوم سبتهم شرعا" آيتنده بيان اولنديغى اوزره دكز كنارنده واقع بر قريه ده جمعه ايرتسى
كوننك حرمتنه رعايت ايتميه رك دينك حدودينى تجاوز ايتمشلردى ده [فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا
قِرَدَةً خَاسِئِينَ] بزده اونلره مايمون اولكز، سورونكز ديدك [فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا
لِمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا] ده بو قصه يى او زمانده حاضر اولانلره واردقلرنده كلنه مستقبلينه عبرت
مؤثره [وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ] و متقيلره ده شايان ذكر بر موعظه و تخطره يابدق — اونلر
ويردكلرى سوزده طورماديلر، عهده وفا، وظيفه يى ايفا، انسانيتك شعارى ومقتضاسى ايكن اونى
ياپماديلر و بو سببله انسانيتك لوازمندن اولان علم وادراكدن، معرفت وايقاندن دخى محروم
ايديلرك مايمونه قيلقلى، سفيل، سرگردان اولدقلرى بو مسخ تعبير ايدلير. بونلر ظاهراً و باطناً قرودقلى
مايمونلره دوندلر؟ يوقسه ظاهراً صورهٔ انسانده، باطناً ومعناً مايمونه كبى اولديلر؟ بونك تفسيرنده [صورة"]
ايكى قول واردر. برچوقلى مفسرينه ظاهره نظراً مسخ تام قائل اولمشلردر. فقط مجاهد داوطايره
اولانلر ديكر مفسرينه بو حكمك تمثيلى اولديغنه و بناء عليه مسخ معنوى يه قائل اولمشلردركه زمانمزك
ذهنيتنه بو دها قريب كورونور. كرچه حقيقته نظراً تحول صورى، تحول معنويه دها مشكل ودها اهم
دكلدر. انسانيه شعارلرينك سونديكى بريرده ظاهراً دخى مايمونه صورتنى آليورمى ايلى دوشونولورسه
هماندهمان طبيعى بر كورونه بيلير. عياذاً بالله اراده جهتله ايه قيلقنى دكيشديرمسه نه قدر بريرده تقادف

ایدیلمکلشدر. فقط صور حیوانیه ایچنده بالخاصه مایمونه صورتنک ذکر ایدلمسی هرحالده مسخ معنویک اهمیتنه برقرینه کبیدر. انسان ایله مایمون آراسنده کی حقیقی فرقده برقیل دقوزیده فرقی دکل عقل ومنطق واخلاقده فرقیدر. مایمونک بتون هنری مس تقلیدنده در. انسان نه حرکت یاپارسه کورنجه مایمون اونی درحال تقلید ایدر. وبو تقلید کیفیتی برچوقلرینک نظرنده مایمونی انسانه عادتا یاقلاشدیرر. حال بوکه مایمونک اوکنده کوزلجه آتش یاقیکز. صوغوقده کوزلرده قارشیسنده ایصینمغی اوکره تیکز. صوکره اونی آلوب برقیره کوتوریکز، یانکز کبریت، چیرا، کومورده قویوکز. او، اوشودیکی زمان بونلردن بریده کندی ده برآتش یاقوبده ایصینمه سنی بیله دوشونمز. بوقدر جوق برفعلی بیله کوستره مز. آرتق بوعقل ومنطقک اوزرینه ترتب ایده جک دیکر سعادتلی اخلاقیه یی تصور ایدیکز. ایشته معنوی مسخه اوغرامش اولان انسانلرده بویله در. اونلر کوروره برتقلیدده باشقه برشی یاپامازلر. وحسیات حیوانیه لرنده ماعدا برحس ده ابراز ایده مزلر. برباشقه انسانلرکبی کورونورلر. حقیقتده ایسه مایمونلردن باشقه برشی دکلدرلر. فقط بونلر قیدادر، برده برقندیله آغاجی دیکمسی اولدی ایده مز «اولئك كالانعام بل هم اضل».

اونده برنجی تذکیرده: بو سوره نک وجه تسمیه سی اولان بقره قصه سنه کلیورز. فقط بو تذکیر ابتدای اسرائیل خطاب صورتنده دکل تذکیر عام صورتنده ایراد بیورلمشدر. شویله که:

وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِه۪ٓ اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةًۜ قَالُوٓا
اَتَتَّخِذُنَا هُزُوًاۜ قَالَ اَعُوذُ بِاللّٰهِ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْجَاهِل۪ينَ ● قَالُوا ادْعُ لَنَا
رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَۜ قَالَ اِنَّهُ يَقُولُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا فَارِضٌ وَلَا بِكْرٌۜ
عَوَانٌ بَيْنَ ذٰلِكَۜ فَافْعَلُوا مَا تُؤْمَرُونَ ● قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا
مَا لَوْنُهَاۜ قَالَ اِنَّهُ يَقُولُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَٓاءُۙ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِر۪ينَ ●
قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَۙ اِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَاۜ وَاِنَّٓا اِنْ شَٓاءَ اللّٰهُ
لَمُهْتَدُونَ ● قَالَ اِنَّهُ يَقُولُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا ذَلُولٌ تُث۪يرُ الْاَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَۚ

مُسَلَّمَةٌ لَا شِيَةَ فِيهَا قَالُوا الْـٰٔنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ ۝

مآل شریفی

بر وقت ده موسی قومنه دیمشدی : الله سزه بر بقره بوغازلامکزی امر ایدیور ، آنلر دیدیلر :
بزی اکلنجه یرینه‌می طوتیورسک ؟ دیدی الله‌ه صیغینیرم اویله جاهللردن اولمقدن ● دیدیلر ، بزم
ایچون ربکه دعا ایت ! نه در او بزه بیان ایتسین ، دیدی : ربم شویله بیوریور : بر بقره که نه قارتامش
نه باکر ، ایکیسی اورته‌سی بر دینج ، هایدی امر اولندیغکز ایشی یاپک ● بزم ایچون دیدیلر : ربکه دعا
ایت ده رنکی نه ایمش بزه بیان ایتسین ، ربم دیدی شویله بیوریور : بر بقره که صاپ صاری ، رنکی
پارلاق ، باقانلره سرور ویرر ● دیدیلر : بزم ایچون ربکه دعا ایت نه در او بزه بیان ایتسین ، چونکه
او بقره بزه متشابه کلدی ، بز ده انشاء الله دیلرسه البته بولورز ● ربم ، دیدی : شویله بیوریور :
بر بقره که نه قوشولور ، ارضی سورر ، نه ده اکینه صولار ، صالم ، هیچ آلاجه‌سی یوق ، ایشته دیدیلر
شمدی حق ایله کلدک ، بونک اوزرینه او بقره‌یی بوغازلادیلر که آز قالدی یاپمیه‌جقلردی ●

بقره ، بقرک مؤنثی ویا مفردیدر . بقر ، مانده‌یی دخی شامل اولمق اوزره صیغیر جنسنک
اسمیدر . بناءً علیه بقره ارکک ویا دیشی صیغیر ، یعنی بر اینک ویا بر اوکوز ، بر دانه ویا بر طوسون
ویا بر مانده اوله بیلیر . ارککه باقر ، باقیر ، بیقور ، باقور دخی دینیلیر . بَقْر ، یارمق دیمک
اولدیغندن بو حیوان دخی طوپراغی سوروب یارمق ایچون قوللانیلمسی اعتباریله بو اسم ویرلمشدر .
[وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهٖٓ اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً] و هانی
موسی قومنه خطاباً " الله سزه بر بقره ذبح ایتمه‌کزی امر ایدیور " دیمشدی ، بو خطابه قارشی قومی
[قَالُوٓا اَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا] عجبا سن بزی آلایمی ایدیورسک ؟ دیدیلر — عجبا بویله

دیدکلرینک وجهی نه ایدی ؟ دینیلیورکه اللهک بقره ذبحنی امر ایتمسی عقللرینه کلمدی. بوکا بر مناسبت
بوله مادیلر، استبعاد ایتدیلر. بز بوراده شونی آکلایورزکه قوم موسی او زمانه قدر بقره نک قربان
ایدلدیکنی و ایدیله بیله جکنی تصور ایده میورلرمش. دیمک که عجل دفعه سنده ده دلالت ایتدیکی اوزره
هنوز بقره یی مقدس بر حیوان اوله رق کوریورلردی. بویله اولسی ایسه بونلرک هنوز مصرده ایکن
و حضرت موسانک ایلک بعثتی حالنده ده بویله اولسی اشعار ایدر. قوم فرعونده اولدیغی بت پرست
مصریلرک بقره یه طاپدقلری و حتی بوغا بوزاغی ایله یوکسک معبودلرینی تمثیل ایتدیکی روایت تاریخیه ده
اولدیغنه نظراً بقره ذبح ایتمک او زمان بنی اسرائیل اوزرنده شدتله حاکم اولان آل فرعونک معبودلرینی
بوغازلامق دیمک اولاجغی جهتله بنی اسرائیل ایچین مصرده ایکن اعلاناً اختلال دیمک اولان بویله
بر امر البته قابل اجرا و ممکن التصور کورلمزدی. مصردن چیقدقدن صوکره بیله بونلرک مسئله سنک
دلالتیله آکلاشیلیورکه قوم موسانک روحی هنوز بقره نک ذبحنه متنفر اولمیه جق درجه ده اوندن متطرفانه
بر وسیله خیر اولدیغنی سهولتله تصور ایده میه جک بر حالده بولنیورلرمش. بناءً علیه بو روحی اصلاح
ایده جک و بالنتیجه موسانک یکیدن دیریلمسنه بر تمثال ویره رک دفع فتنه ایده جک اولان ذبح بقره
امرینی طویدقلری زمان حضرت موسایه قارشی بویله شیمی اولور، بزمله اکلنیور میسک ؟ دیه کیفیتی
استبعاد ایتدیلر، اینانمادیلر. حضرت موسی ده [قالَ] بونده [اَعُوذُ بِاللّٰهِ اَنْ اَكُونَ
مِنَ الْجَاهِل۪ينَ] بیوردی. استهزا ایله جاهللر کروهنه داخل اولمقدن اللّٰهه صیغینیرم
دیدی — و کندیسنک یالکز امر الهی یی تبلیغ ایتدیکنی و بو تبلیغک عالمانه بر تبلیغ اولدیغنی افهام
ایتدی. کوردیلرکه اوزره بو امرده عام الاطلاق بر بقره کسیلمسی تکلیف ایدلشدی و دخیل امره
امتثال ایدوب کیف ما اتفق بر بقره کسیورسه لردی مقصد حاصل اولمجقدی. فقط اونلر اوکنی استبعاد ایدرک
اوزرینه بو تکلیفک جدیتی ده آکلاینجه آرالرنده ایشی بیوتدیلر. بینلرنده مشاوره ایدرک کندی کوکللرینه
نادر بولنور بر بقره مخصوصه تصور ایتدیلر و بونک اوزرینه حضرت موسی یه ده کویا قورتارلمق بر امتحانک
ایسته دیلرده [قالُوا] دیدیلرکه [اُدْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ] ربکه بزم ایچون

رعايت، بزه اونك نه اولديغنى، ماهيتنى بيان ايتسين. — « ماهى » ماهيتنده يعنى حقيقت نوعيه سنده
سؤالدر. ديمك بونلر ابتدا بقره نك حقيقتنى، مجازمى اولديغنى آكلامق ايسته يورلردى. بوكا قارشى
حقيقت بقره معلوم اولديغندن اوصافيله سؤالى صورتله بيان بيوردى: [قَالَ] موسى ديديكه
[اِنَّهُ] جناب الله [يَقُولُ] شويله بيورييور: [اِنَّهَا بَقَرَةٌ] او، بر بقره كه [لَا فَارِضٌ]
نه پك ياشلى قارىسى [وَلَا بِكْرٌ] نه ده پك تازه باكره [عَوَانٌ بَيْنَ ذٰلِكَ] ايكيسى
اورته سى، تام كوجلى قوتلى بر ديش [فَافْعَلُوا مَا تُؤْمَرُونَ] بناءً عليه امر اولندیغكز شيئى همان
ياپيكز. — بونلر اوزرينه نه اجراسنه ياناشمادیلر [قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا لَوْنُهَا]
بزم ايچون ربكه رعايت، او بقره نك رنكى نه در؟ بزه بيان ايديويرسين ديديلر [قَالَ] موسى
ديديكه [اِنَّهُ يَقُولُ] الله شويله بيورييور: [اِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءُ] او، اويله صارى
بر بقره كه [فَاقِعٌ لَوْنُهَا] رنكى آرتق صاريلك الى يارلاغى، الى خالصى [تَسُرُّ النَّاظِرِينَ]
باقانلره سرور ونشئه ويره جك، كوزنى، كوكلى آچه جق درجه ده كوزل وسوكيليسى. بو بيانى دخى
كافى اولماديرده [قَالُوا] ديديلركه [ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ] بزم ايچون ربكه
رعايت، بزه اونك هويتى نه اولديغنى بيان ايتسين [اِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا] زيرا بو بقره
بزه تشابه كلدى، هانكى بقره اولديغنى كسديره مدك، بز اوصافنك بيانى ايسته دكجه اوصاف مشترك
ومتشابه بيان اولنيور [وَاِنَّا اِنْ شَاءَ اللّٰهُ] وان شاء الله بز [لَمُهْتَدُونَ] اهتدا ايله
بولوركلمجكز، ياخود كسديرمه نك يولنى بولاجغز [قَالَ] موسى بوكاده ديديكه [اِنَّهُ يَقُولُ]
الله شويله بيورييور: [اِنَّهَا بَقَرَةٌ] او اويله بر بقره كه [لَا ذَلُولٌ] بويوندروغه آلشدرلمه
اشكيده دكل [تُثِيرُ الْاَرْضَ] نه طوپراغى سوره [وَلَا تَسْقِى الْحَرْثَ] نه ده اكينه صولار
بلكه [مُسَلَّمَةٌ] باشى بوش، هر عيبدن سالم [لَا شِيَةَ فِيهَا] هيچ بر لكه سى، آلاجه سى يوق.
بو جوابى آلنجه بونده كوكللرينه كيره جك دكلى صورتى بولمشه اولديلر ونهايت حقى اعتراف ايدرك
[قَالُوا الْآنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ] ايشته شمدى حقى سويلدك ديديلر.

حکایه اولنیور که صلحادن اختیار بر ذاتک بر اوصافی جاموز بر بوزاغیسی و بر ده چوجوغی
وارمش ، اختیار بو بوزاغی‌یی بر اورمانه کوتورمش و الله امانت ایدرم بیراقمش " یارب
بونی چوجغم بویویونجیه قدر صاقلامه‌کی دیله‌یورم " دیمش ، صوکره اختیار وفات ایتمش ، ایشته
او بوزاغی ده بویویونجه حمایهٔ الٰهیه ده بویومش ، بو صره‌ده ده چوجوق ده یتیشمش و بو حادثه واقع
اولمش ایمش . آرایه آرایه بونی بولدیلر و دریسی طولو آلتون ایله صاتین آلدیلر . [فَذَبَحُوهَا]
بو بهایه اونی کسدیلر [وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ] حال بوکه کسمه‌یه یاناشمیورلردی .
بو ایشی کوزلرنده او قدر بویوتمشلردی . و بونک ایچون حضرت موسایی تکراراً سؤال ایله ازعاج
ایدیورلردی . حتی بعضلری بو ایشی قرق سنه سوروکلدیکنی روایت ایتمشلردر . نهایت الجای الٰهی
ایله امری یرینه کتیردیلر . ابتداسنده مع العاده بر بقره‌یی ذبح ایله ایشک چیقه‌بیله‌جک ایدیلر . فقط ← ایچندن
زیاده استبعاد و استعظام ایتدکلرندن طولایی بو ایش کندیلرینه پک پهالی‌یه مال اولدیغی کبی تأمل ایله بلند
ایچون اشبو بقره قصه‌سنک دقائقنه و عجائبنه پک چوق عبرتلر قونمشدر . بونک ایچون صورت عمومیه‌ده
اخطار ایتدکدن صوکره بنی اسرائیله خطاباً بونلرک ال عجائبکار بر ثمره‌سی شو وجهله تذکار بیوریلیور :
اوده ایلکی :

وَاِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادّٰرَءْتُمْ فِيهَا وَاللّٰهُ مُخْرِجٌ مَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ●
فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا كَذٰلِكَ يُحْيِي اللّٰهُ الْمَوْتٰى وَيُرِيكُمْ اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ
تَعْقِلُونَ ● ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ اَوْ اَشَدُّ
قَسْوَةً وَاِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْاَنْهَارُ وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ
مِنْهُ الْمَاءُ وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ●

مآل شریفی

واو وقت بر كيمسه قتل ايتمشديكز ده حقنده بربريكزله آتشمه، اوستوكزه آتمشديكز،
حال بوكه الله صاقلاديغكزى چيقاره جقدى ● اونك ايچوندر كه ديدك كه او بقره نك بر پارچه سيله
او مقتوله اوروك، ايشته الله بويله اولولرى ديرلتير وسزه آيتلرينى كوسترير، كرك كه عقللانه سكز
● صوكره بونك آرقه سندن ده قلبلريكز قاتيلاشدى، شمدى اونلر طاشلر كبى حتى داها ديغوسى،
چونكه طاشلرك اويله سى وار كه ايچندن نهرلر قاينايور. اويله سى وار كه چاتلايور ده باغرندن صولر
صيزوب چيقيور، واويله سى وار كه اللهك خشيتندن يرلره يووارلانيور. سزك ايسه ياپديقلريكزدن
الله غافل دكل ●

«اداراتم» اصلنده تدارأتم در كه دفع معناسنه «درء» دن تفاعل اولوب تدافعتم
ديمكدر.

فَادَّارَءْتُمْ
اوستنه →
آتمغه →

[وَاِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا] وخاطرلايكز، سز بر نفس يعنى بر انسان قتل ايتمشديكز وبوندن طولايى
آراكزده بيوك بر فتنه چيقمشدى [فَادَّارَءْتُمْ فِيهَا] ده قتل اولنان بو نفس خصوصنده جرمى
بربريكزك آته ره باشكزدن دفع ايتمك ايستيور ديكز وبو صورتله مخاصمات ومنازعاتكز چوغاليوردى.
روايت اولنيور كه ايچلرنده اختيار وغايت زنكين بر آدم وارمش، بونك نه اوغلى ونه چوجوغى ده كيمسه سى
بولنميورمش، كندى بو زنكينه عموجه لرينك ميراثه قونمق ايچون اونك برادر اوغلى كيزليجه اولدرمشلر
اوندن صوكره ده جنازه سنى قاپويه قويه رق باغيروب چاغيرمغه، جنايتى شونك بونك اوزرينه
قالقيشمشلر، قاتلك بولنه ماسى حسبيله بالنتيجه بيوك بر فتنه چيقمشدى. ايشته اى بنى اسرائيل سز
حضرت موسى كبى بر پيغمبر عاليشانك حياتنده بويله بر جنايت ياپمشده بربريكزله مخاصمه يه قالقيشمشديكز
[وَاللّٰهُ مُخْرِجٌ مَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ] الله تعالى ايسه سزك بويله كيزله يه كلديككز جنايتى
ميدانه چيقاره جقدى. — بونك ايچون [فَقُلْنَا] سز مخاصمه ايدركن بز عظيم الشان ديدك كه

[اِضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا] ذبح ایلسه اولان بقره‌نك بر پارچه‌سیله او مقتول نفسه وورك [كَذٰلِكَ يُحْيِي اللّٰهُ الْمَوْتٰى] ایشته الله بویله عقل و خیاله کلمز بر سببله اولولری دیریلتیر. بوراده آکلاشیلیور که بقره‌نك بر پارچه‌سی مقتوله وورلدیغی زمانده مقتول بر اثر حیات کوستره‌رك جانیلری خبر ویرمسه و بو صورتله او کیزلی جنایت میدانه چیقه‌رق نزاع و فتنه‌ده باصدیرلمشدر. دیمك که ذبح بقره امرینك نتیجه‌سنده احیاء اموات مثال و مشاهده ویره‌جك بیوك بر معجزه ظهور ایتمشدر. آرتق اولولر دیریلمز می ایمش دیه‌رك بعث بعد الموتی انكار ایتمملیدر. الله تعالی بویله عقللرك احاطه ایده‌میه‌جكی هر حالده بر صورتله اولولری دیریلتیر. [وَيُرِيكُمْ اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ] و عقلكز کماله ایرسین، تعقل و تدبر ایده‌سکز دیه سزه آیتلرینی ده کوستریر — سز اولولرك دیریلمه‌سنی عقله مخالف کبی ظن ایدرسکز، حالبوکه بو ظن عقلدن دکل عقلك نقصانندن کلیر. زیرا ابتداء حیاتی بلا مثال ابداع ایدن قدرت بالغه‌نك ایکنجی حیاتی انشا ایده‌مه‌سی ایجون هیچ بر سبب یوقدر. عقل بونی اولویتله قبول ایتمك لازم کلیر. عقل کرچه قیاس ایجون دائما بر مثال آرار. لکن ایلك حیاتده مثال اولمسه او ده کافیدر. مع ما فیه بونی ادراك ایده‌مه‌ینلر ایجون ده پیغمبرلره بویله بقره قصه‌سی کبی اعجازكار مثاللر کوسترلمشدر. بالاده صاعقه قصه‌سی ده دیکر بر مثال ایدی که بری نوعی، دیکری فردیدر. بناءً علیه بقره قصه‌سی بنی اسرائیله کوستریلن بر بعث بعد الموت مثالی اولرق تصور ایتمك لازم کلیر.

عمومیتله تفسیرلرده ذبح بقره امرینك سببی اشبو قتل حادثه‌سی اولدیغی کوسترلمش و بونك ایجون قتل فقره‌سنك وجه تأخیری حقنده مناقشه‌لر یاپیلمشدر. لکن آیتده بونی «واذ»، «واذ» دیه آیری آیری تذکاره تابع طوتولمش اولدیغی کبی قتلك امردن اول وقوعنه دائر یالکز اوندن طولایی اولدیغنه دلالت ایده‌جك هیچ بر قرینه کوسترلمه‌مشدر. آراده‌کی «و» ایله ده ظاهر قرآنی تأویل ایتدیره‌جك قوتده دکلدر. بناءً علیه ابو حیانك بیانی وجهله حادثهٔ قتلك ذبح امرندن اول وقوعنه حکم ایتمك ظاهر قرآنه مخالف اولور. او حالده امر ذبح دها باشقه حکمتلری ده محتوی اولرق وارد اولمش و حادثهٔ قتلك حلی ده بونك اك مهم ثمره‌لرندن برینی تشکیل ایتمشدر. بو سوره‌نك اشبو بقره قصه‌سنه

اضافتله «البقره» تسمیه ایدلمسی ده بونك مضموننده تذکیر اولنان دیکر قصه لردن زیاده بر شمول و دربینلك بولندیغنه دلالتدن خالی دکلدر. دقت ایدیلیرسه کوریلور که قرآنده بتون بو قصه لری «مصدقا لما معکم» مضمونی ابراز صددنده و کتب الهیه ده معنادار اولانه و بنی اسرائیل نظرنده بیلنن اسلوب دینی تلقی ایدیلن بر طرز متشابهده و کمال بلاغتله تصویر ایدرك اخطار ایتمسی و بتون بونلرك اول و آخرلرنده آیات محکمه ایله مقاصد یقینیه یی توشیح ضمننده درپیش ایلمشدر. بناءً علیه بونلرده ذکرك یا یعنی کبی «ماذا اراد الله بهذا مثلا» دیه سوء تأویل و تلقی یه دوشمکسزین «واما الذین امنوا فیعلمون انه الحق من ربهم» حقیقتنه اتباع ایتمك لازم کلدیکی و بتون بونلرك کنهنده علم الهی تفویض ایدیلرك قبول ایدلمسی اقتضا ایدن «لا ریب فیه» بر «الم» مبدئی بولندیغی و نوتمامنده باقیلکن بو اسرار الوهیتك اوزیغ بطلانه پرست حالت روحیه لری اصلاح ایلمسی و بعث بعد الموت حقنده قلبلری یوموشاتلمسی اولدیغی بنی اسرائیل حقنده شمدیکی فائده تذکیر فصل کوسترلمشدر؟.

[ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ] ای بنی اسرائیل!.. بتون بونلردن صوکره قلبلریکز قاتیلدی، سزه پیغمبرلر و اونلرك الیله کوندریلن آیات و معجزات هیچ تأثیر ایتمز اولدی [فَهِیَ كَالْحِجَارَةِ اَوْ اَشَدُّ قَسْوَةً] آرتیق او قلبلر طاش کبی و یا اوندن ده قاتیدرلر [فَاِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ] چونکه طاشلرك بعضیسی واردر که [لَمَا یَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْاَنْهَارُ] نهرلر اوندن تأثرات کونیه و یا صناعیه ایله کورول کورول آرییقلر فشقیریر، فشقیره بیلیر. سزك قلبلریکز ایسه هیچ بر تأثر طویمازکه او ساییه ده کوکللریکزدن انهار معرفت فشقیره بیلسین [وَاِنَّ مِنْهَا] بعضیلری ده واردر که [لَمَا یَشَّقَّقُ] هر حالده بر تأثرله چاتلار [فَیَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاۤءُ] ده اوندن صو چیقار، فشقیرمازسه صیزار. [وَاِنَّ مِنْهَا] نهایت اونلرك بعضیلری ده واردر که [لَمَا یَهْبِطُ مِنْ خَشْیَةِ اللّٰهِ] یاغمورلر، قاصیرغه لر، زلزله لر کبی قدرت الهیه یی کوستریر آیات الهیه دن متأثر اولارق الله صاقیندیغندن هر حالده دوشر، یووارلانیر، یردن اوینار. حالبوکه سزك قلبلریکز بو قدر ظاهر و باهر آیات نازله و بینات قاطعه قارشوسنده ذره قدر متأثر اولماز.

ترغیب و ترهیبده بولنمش اولیور: [وَمَا ٱللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ] دیه فقط الله سزک
یاپدقلریکزدن اصلا غافل دکلدر .

شمدی بو تصویر و انذاردن صوکره بونده حاللرینی تشهیر ایچوندر و جبهۀ خطاب بونلرک
ایمانلرینی تمنی ایدن خیرخواه مؤمنلره توجیه اولنه رق بویورلیورکه :

اَفَتَطْمَعُونَ اَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَسْمَعُونَ
كَلَامَ اللّٰهِ يُحَرِّفُونَهُ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ● وَاِذَا لَقُوا
الَّذِينَ اٰمَنُوا قَالُوا اٰمَنَّا وَاِذَا خَلَا بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ قَالُوا اَتُحَدِّثُونَهُمْ
بِمَا فَتَحَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَاجُّوكُمْ بِهِ عِنْدَ رَبِّكُمْ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ●
اَوَلَا يَعْلَمُونَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ● وَمِنْهُمْ اُمِّيُّونَ
لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ اِلَّا اَمَانِيَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَظُنُّونَ ● فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ
الْكِتَابَ بِاَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هٰذَا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَوَيْلٌ
لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ اَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ ● وَقَالُوا
لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ اِلَّا اَيَّامًا مَعْدُودَةً قُلْ اَتَّخَذْتُمْ عِنْدَ اللّٰهِ عَهْدًا فَلَنْ يُخْلِفَ
اللّٰهُ عَهْدَهُ اَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ● بَلٰى مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً
وَاَحَاطَتْ بِهِ خَطِيئَتُهُ فَاُولٰئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ●
وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اُولٰئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ●

مآل شریفی

شمدی بونلرک سزه ایمانه ایوب ده جکلرینی امید ایدیورسکز؟ حال بوکه بونلردن بر فرقه

واردی كه اللهك كلامنی ایشیدیرلردی ده عقللری آلدقدنصوكره اونی بیله بیله تحریف ایدرلردی ● هم ایمان ایدنلره راست كلدكلرنده «آمنّا» دیرلر، بربرلریله خلوت باشنده ده «ربّكزك حضورنده علیهكزه حجت ایتسینلر دیه می طوغروسی اللهك سزه آچدیغی حقیقتی اونلره سویلیورسكز؟ عقلكز یوقمی یا؟» دیدیلر ● یا بیلمزلرمی ده كه اونلرك صاقلادقلرینی ده اعلان ایتدكلرینی ده الله هپسنی بیلیر ● بونلرك بر ده امّی قسمی واردر، كتابی، كتابتی بیلمزلر، آنجق برطاقم قورنتو یعنی امنیه‌لر قورار، وصرف ظنه آرقه ویره‌رك دولاشیرلر. آرتق وای اوكیمسه‌لره كه كندی اللریله كتاب یازارلرده صوكره بر آز پاره آلمق ایچون «بو الله طرفندندر» دیرلر، آرتق وای اوللرینك یازدقلری یوزندن اونلره، وای اوقازاندقلری وبال یوزندن اونلره ● بر ده دیدیلر: بزه صاییلی برقاچ كوندن ماعدا اصلا آتش طوقونمز، سن ده كه: اللهدن بر عهد آلدیكزمی؟ بویله ایسه الله اصلا عهدندن خلف ایتمز، یوقسه الله قارشی بیلمه‌دیكز شیلری می سویلیورسكز؟ ● اوت كیم بر سیئه كسب ایتمیش ده خطیئه‌سی كندینی هر طرفدن قوشاتمش ایسه ایشته اویله‌لر آتش اهلی، هپ اوراده مخلددرلر ● ایمان ایدوب صالح صالح عمللر ایشلینلر، اویله‌لر ده ایشته جنت اهلی، هپ اوراده مخلدلر ●

بو اسلوب بلاغته تلوین خطاب تسمیه اولنور.

ای اهل ایمان! [أَفَتَطْمَعُونَ أَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ] آرتق بو قاتی قلبلیلرك سزك خیرخواهانه تمنیاتكزدن طولایی طوتوب ایمانه كله‌جكلرینی و آخر زمان پیغمبرینی واوندن كتیردیكی كتابی تصدیق ایله‌جكلرینی امید می ایدیورسكز؟ [وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ] حال بو كه بونلردن بر فرقه واردیكه [يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللّٰهِ] اللهك كلامنی یعنی توراتی ایشیدیرلر، بللردیده [ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ] صوكره اونی تحریف ایدرلردی. معناسنی دكشدیره‌جك بر صورته كتیررلردی، ویاخود موضعلرینی، وضعلرینی دكشدیررلردی، هم بونی آكلایامادقلرندن عقل وفهملرینه ایریشه‌مدیكندن طولایی دكل [مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ] عقللری ایردكدن، نفوذ

نزده كلام اللهى اوقودقلرنده اصلا شبهه لرى قالمادقدن صوكره [وَهُمْ يَعْلَمُونَ] بيله بيله
وعمداً قصداً بوزارلردى — آرتق بونلرك سزه ايمانه ده خير اولورمى؟ بر ده بونلر منافقدرلر،
[وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا] ايمان ايدنلره صالاقى اولدقلرى زمان ديكر منافقلرك ياپدقلرى كبى
[قَالُوا آمَنَّا] بز ايمان ايتدك ديرلر [وَإِذَا خَلَا بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ] بربرلريله، يعنى
بو منافقلر مجاور اولانلر هم جنسلريله تنها قالدقلرى زمان [قَالُوا] هر برى برى برينه شو صورتله
عتاب ايدرلر ده باغيرورلر: [أَتُحَدِّثُونَهُمْ بِمَا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَاجُّوكُمْ بِهِ
عِنْدَ رَبِّكُمْ] سز اونلره، يعنى محمد واصحابنه ربكزك حضورنده سزكله مباحثه ايدرك غلبه ايتمك ايچون
اللهك سزه آچديغى اسرار وحقايقى خبرمى ويريورسكز؟ يعنى كرك آخر زمان پيغمبرينك اوصافى وكرك
بنى اسرائيلك ماجرالرى حقنده اللهك توراتده سزه بيلديروب خبر ويرديكى معلوماتى اونلره بيلديريور
وسزى مغلوب ايتمه لرى ايچون اللرينه حجتمى ويريورسكز؟ سز سويلمزسه كز اونلر بو اسرارى نره دن بيله جكلر
ونره دن سويليه جكلر؟ [أَفَلَا تَعْقِلُونَ] سزك عقلكز يوقمى؟ هيچ دوشونمويورمسكز؟ بو
كشف اسرارك صوكى نره يه وارهجق ديه بربرلرينه سرزنش ايدرلر. لكن [أَوَلَا يَعْلَمُونَ]
بونلر شونى بيلمويورلرمى ده كه [إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ] هر حالده الله اونلرك
كيزله دكلرينى ده آچيقلادقلرينى ده بيلير. وبيلديكى ايچون پيغمبرينه ده بيلديرر. — بناءً عليه قرآنك
اصل توراتى مصدق بياناتى وبنى اسرائيلك حقنده كى معلوماته مسلمانلرك خبردار اولملرى
وتوراتده كى اوصاف محمديه يى بيلملرى يهوديلرك كشف ايتملرندن دكل، طوغريدن طوغريه
اللهك پيغمبرينه بتون بونلرى وحى ايله بيلديرمسندندر، حضرت محمدك حق پيغمبر اولمسندندر. علماء يهود
بونلرى بيلمزمى؟ بيلير فقط بيلدكلرينى كتم وتحريف ايتمك اونلرك شعاريدر.

[وَمِنْهُمْ أُمِّيُّونَ] بر ده بونلرك اميلرى واردر كه [لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ]
اوقومه يازمه بيلمز، كتابى آكلامازلر [إِلَّا أَمَانِيَّ] ساده بر طاقم امنيه لر بيلورلر —
بتون بيلدكلرى خيال ميال صفقوره لردر، دويدقلرى تقليدى تمنياتدن عبارتدر.

امانی ، امنیه‌نك جمعیدر . اصلی افعوله وزننده امنویه اولوب تمنینك ثلاثیسی اولان تقدیر ویا تلاوت معناسنه «منی» دن مأخوذ بر اسمدر كه انسانك كندی نفس و خیالنده فرض و تقدیر ایدرك تمنی ایدوب طورديغی ویا ورد زبان ایتدیكی شیدر كه فرنكلر بوكا « ایده آل » دیرلر . و كنجلریمز ده برچوغی بونی «مفكوره» دیه ترجمه ایدیورلر [۱] بونك حاصلی انسانك كندی كوكلنده صایقلادیغی و متمادیاً آرقه‌سنده قوشدیغی بر معنی ، بر خیال ، بر قورنتو دیمكدر . بونك تحققی ممكن و بناء علیه یقینی اولانلری بولنه بیلیرسه ده علی الاكثر دلیل اقترانندن ایچه‌یه قوری و عندی تمنیاتدن عبارت قالیر و بو مناسبتله امانی ، ایده آل ، اباطیل و اوهام معناسنه ده قوللانیلیر . فرنكلر اخلاقیاتده بونی تطبیق ایدن فلسفه‌یه « ایده آلیزم » دیرلر . ایشته یهودیلرك اوقویوب یازمه بیلمه‌ین عوام طاقمی ده علمدن ، كتابدن بهره‌سی اولمایوب ساده‌جه امانی آرقه‌سنده قوشارلر . [وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَظُنُّونَ] و اونلر یالكز ظن ایدرلر . — بر ظن پشنده قوشارلر . قوری بر ظن و تقلیددن بشقه بر شیئه مالك دكلدرلر . حق و باطلی تفریق ایده‌مزلر . بو جهتله بونلرك وبالی كندیلرینی آلداتان اوقور یازارلركدر .

[فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِاَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هٰذَا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ] ایمدی وای او یازیجیلره كه اللریله كتابلر یازارلر ده صوكره بو الله طرفندندر دیرلر . — افترا ایدرلر . [لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا] كه اونكله بر آز پاره قازانمق ایچون. — حد ذاتنده فانی اولدیغندن طولایی آز دیمك اولان بر دنیا منفعتی كبی خسیس بر استفاده ایچون .. یالان سویلر . حقی تحریف ایدرلر . بو صورتله كتب سالفه‌یی بویله تحریفده اوغراشدیلر . [فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ اَيْدِيهِمْ] اوت وای اونلره اللرینك یازدیغی یالانلر یوزندن [وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ] وای اونلره او قازاندقلری خبیث قازانج یوزندن — بویله

[۱] دها صوك زمانده بونك یرینه بر ده « اولكو » قوللانلمغه آرزو ایدیلیور . لكن دیوان لغات ترك‌ده اولكو ، قیمان دیه كوسترلمشدر . قیمان ایسه فارسیده‌كی پیمان در . پیمانده برهان قاطعك بیانی وجهله شرط و عهد و پیمانه معناسنه‌در . شو حالده اولكو ، ایده آل دیمك اولمایور .

حقائقی تحریف ایدن، یالان یاکلمه یازیب ده، دیو قازانانلر خلقی اغفال ایدن حقدن اوزاقلاشدیرمانک عاقبتی نه قدر فجیعدر. انلری عذاب ابدی یه سوروکلهیه بو دولارڭ بیلمدکلری وبالی قارشیسنده دنیانک او صفلی قازانجلری عذاب اخرویلرینی نه قدر تشدید ایدهجکدر. او غرکندی گوکلرینجه گویا بوڭا ده بر چاره بولمشلر [وَقَالُوا] و عوام شواسنیه لی ده تلقین ایدرک دیمشلردرکه [لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ اِلَّٓا اَيَّامًا مَعْدُودَةً] صایلی برقاچ گونلر یا عدا بزه جهنم آتشی هیچ ده تماس ایتمیهجکدر. — مفسرین بو صایلی گونلرڭ عددی حقنده اونلردن متعدد سوزلرده روایت ایتمشلردرکه بونلرڭ اڭ مشهوری قرق گوندر. تفسیر نحو ایده بیان اولندیغنه گوره توراتده اللی برآتوب ده طاپاندلری آتش آتدیجقلری حقنده کی آیتک ظهوری واشتهاری اوزرینه عوام یهودک امنیهلری قیریلمسون دیه اسلامه گیرمک تمایلی گوسترمکه باشلادیلر. بوڭا گوره علماء یهود تلاشه دوشهرک اعلان ایتمشلرکه «بوزاغییه عبادت، حضرت موسانک غیابنده آنجق قرق گون واقع اولمشدی بنا علیه بز یهودیلر جهنمده نهایت قرق گون قالهجغز» تسلیلیمی ویرمشلر. یهودیلرک برطاقمندن ده اصمعی شو ادعایی حکایه ایتمشدرکه بوزاغییه پرستشلرینک مدتی یدی گوندن عبارت ایمش. ابن عباس و مجاهددن دخی روایت اولندیغنه گوره یهودیلر «دنیانک عمری یدی بیڭ سنهدر بزده هر بیڭ سنه ایچون بر گون عذاب گورهجکز» دیمشلر. دیگر بر روایتده ده یهودیلر «جهنمک بر طرفندن بر طرفنه بحر زقوم قدر قرق سنهلک یولدر. واو بر سنهلکی بر گونده قطع ایدرک قرق گونده اکمال ایدهجکلردر» دیه توراتده مذکور اولدیغی ادعاسنی در میان ایتمشلردر.

یا محمد! [قُلْ] سن اونلره شویله سویله: [اَتَّخَذْتُمْ عِنْدَ اللّٰهِ عَهْدًا] سز بویله اللهدن بر عهد، بر سوزمی آلدیکز؟ [فَلَنْ يُخْلِفَ اللّٰهُ عَهْدَهُ] اگر اویله ایسه الله عهدینی بوزماز، وعدندن خلف ایتمز. [اَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ] یوقسه بیلمیهجککز برشیئی الله افترا ایدرک سویلیور میسکز؟ [بَلٰى] خایر، سزلر اونلرڭ دیدیکی گبی دگل [مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً] هر کیم بر سیئهیی قازانیر — بر فنالق یاپار — [وَاَحَاطَتْ بِه۪ خَط۪يٓـَٔتُهُ]

وخطیئه‌سی ، او بیوك كناهی كندیسنی هر طرفندن قوشاتیر ، ظاهرینی وباطننی ، قلبنی دلنی ودیگر اعضاسنی
تماماً قاپلارسه ، جرمی اعتیاد واستحلال ایدرسه [فَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ] ایشته بونلر
اصحاب ناردر [هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ] اونلر او آتشده مخلددرلر . — اویله بر قاچ كون ، قرق
كون دكل هیچ بر زمانده او آتشدن چیقه‌مازلر ، دائما اوراده قالیرلر ، اوراسی عالم ابددر . وبونلر
او عالمه سیئه ایله محاط اولورلر وهیچ بر جهتی قالمیه‌رق كیتمشلر وآتشه فناله او نفسلرك ایچی
خصلت شاملسی اولمشدر . مستولی بر سیئه بویله اولورسه دها بر چوق سیئات ایله محاط اولانلرك
حاللری آرتق قیاس ایدلسین . دیمك اولوركه سیئه هر طرفنی احاطه ایتمزسه اولانلر آتشده مخلد
دكلدرلر . قلبنده ذره قدر ایمانی قالمش بولنانلر ، كناهی كناه بیلنلر حقنده خلود یوقدر . حالكی
كونی بونلر ایچون تصور اولنه‌بیلیر . دیكر طرفدن [وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ]
ایمان ایدوب ایی عمللر یاپانلره كلنجه [اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ]
ایشته بونلر اصحاب جنتدر هم او جنتده مخلددرلر . — جنت ، جهنم حقنده اللهك عهدی ، وعیدی ووعدی
وپیغمبره ویردیكی خبری ایشته بونلردر .

آرتق بوكا قارشی رحمت الهیه‌نك غضب الهی یه سبقی نظریه‌سنه استناد ایدرك سیئات ایله محاط
اولسه‌لر وقلبلرنده ذره‌ٔ ایمان قالماسه اولانلرك دخی آتشده مخلد قالمیه‌جقلرینی توهم ایتمك یهودك
ایام معدوده امنیه‌سنه دوشمك وعدالت الهیه‌یی انكار ایلمك دیمكدر . رحمت الهیه‌نك سبقی ورحمت
ایله تلافیلری ، سیئاتك ابدی مجازاتی محوه‌سیه كسیلسه اولانلرك نفسلرك مالك یوم الدینه حضورینه
ابدی بولنمقلغنی اقتضا ایده‌جكی اونوتولماملیدر . علم حكمت قراءةً نظراً عالم آخرت بر نشأت ثانیه‌در .
وشبهه یوقدركه نشأت ثانیه‌نك تخمی نشأت اولاده یعنی دنیاده اكیله‌جكدر . بناءً علیه دنیادن
كیدیشنده سیئه ایله محاط اولان نفسك نشأت ثانیه‌سنده جزای سیئه‌دن باشقه برشی تصور ایتمك
نشأت ثانیه‌یی ، نشأت اولی فرض ایتمك كبی بر تناقض اولور . وقعا سیئه تماماً نفسی احاطه ایتمش
واو نفسده ذره قدر بر روح خیر قالمامش اولورسه ایشته او زمان رحمت الهیه‌نك سبقی ونفسك ناره

محله قالمیه‌رق عاقبت خلاص اوله‌بیله‌جکنی اقتضا ایدر .

«لن تمسنا النار الا ایاما معدودة» دیین اخلاف بنی اسرائیلك بو عهدلری قارشیسنده‌کی وضعیتلری نه‌در ؟ کرچه بیانات سابقه بونلرك سیاقنی ایضاح ایتمشدر . مع مافیه یا محمد ! اونلره ومؤمنلره بالخاصه شونی ده اخطار ایت :

وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِىٓ اِسْرَٓائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ اِلَّا اللّٰهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَذِى الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ اِلَّا قَلِيلًا مِنْكُمْ وَاَنْتُمْ مُعْرِضُونَ ●

مآل شریفی

و بر وقت اسرائیل اوغوللرینك شو میثاقنی آلدق : اللهدن باشقه‌سنه طاپمیه‌جقسکز ؛ ابوینه احسانده ، یاقینلغی اولانلره ده ، اوکسوزلره ده ، بیچاره‌لره ده ، ناسه کوزللك سویلیك ، نمازی قیلك ، زکاتی ویرك ، صوکره بر آزیکز مستثنا ، سوزیکزدن دوندیکز حالا ده دونیورسکز ●

[وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِىٓ اِسْرَٓائِيلَ] بز عظیم الشان مقدما بنی اسرائیلك شو میثاقنی آلمش ایدك :

١ — [لَا تَعْبُدُونَ اِلَّا اللّٰهَ] اللهدن باشقه معبود طاپمیه‌جقسکز ، اوندن ماعداسنه عبادت و عبودیت ایتمیه‌جکسکز .

٢ — [وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا] ابوینه یعنی بابایه آنایه احسان یعنی هر وجهله

کوزللك کوسترەجك، کوزل معاملەدە بولنەجقسکز.

٣ — [وَذِي الْقُرْبٰى] کذلك کیم اولورسه اولسون کندیلرینه قرابت صاحبی
بولنان اقربایه.

٤ — [وَالْيَتَامٰى] بابالری اولمیان، یتیم قالمش چوجقلره.

٥ — [وَالْمَسَاكِينِ] معیشتلرینی قازانمیه‌رق اللرنده آووجلرنده بر کیم
واسطه‌سی بولونمیان مسکینلره دخی احسان ایله بولنەجقسکز.

٦ — [وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا] سائر انسانلره ده کوزل سوز سویلیه‌جکسکز.

٧ — [وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ] و نمازی اقامه ایدیکز.

٨ — [وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ] زکاتی ده ویریکز.

ای بنی اسرائیل! سز بویله میثاقه ویرمشدیکز [ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ] بو میثاقی ویردکدن صوکره
یوزی چویردیکز، واز کچدیکز. — معامله و معاشرتکزده اولان بو اساسلی امرلری آتوب کوروب
نقض عهد ایتدیکز [اِلَّا قَلِيلًا مِنْكُمْ] آنجق ایچیکزده پك آز مستثنی قالدیکه
بونلر بعثت محمدیه‌دن اول بو میثاقه موجبنجه دینلرینه رعایت ایدنلر، بعثت محمدیه‌دن صوکره ده اوکا
ایمان ایله بو میثاقی اکمل صورتده ایفا ایدن عبدالله بن سلام و امثالی ذواتدر. بویله آز
ذوات استثنا ایدیلیجه [وَاَنْتُمْ مُعْرِضُونَ] سز حالا او اعراضده دوام ایدوب کیتمکده‌سکز
— بونلرده بویله اولدیغی کبی طوغریدن طوغری‌یه حیاتکزه علاقه‌دار اولان میثاقلرده ده
بوزمشسکز. باقیکز:

وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَاۤءَكُمْ وَلَا تُخْرِجُونَ
اَنْفُسَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ ثُمَّ اَقْرَرْتُمْ وَاَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ● ثُمَّ اَنْتُمْ
هٰۤؤُلَاۤءِ تَقْتُلُونَ اَنْفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِنْكُمْ مِنْ دِيَارِهِمْ تَظَاهَرُونَ

عَلَيْهِمْ بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاِنْ يَأْتُوكُمْ اُسَارٰى تُفَادُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ اِخْرَاجُهُمْ اَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ فَمَا جَزَٓاءُ مَنْ يَفْعَلُ ذٰلِكَ مِنْكُمْ اِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يُرَدُّونَ اِلٰٓى اَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ●

مآل شريفى

بز بر وقت میثاقكزی آلدق : بر بریكزك قانینی دوكمیه‌جكسكز ، و نفوسكزی دیاریكز چیقارمیه‌جقسكز ، صوكره سز بوكا اقرار ده ویردیكز واقراریكزه شاهد ده اولدیكز (دیاریكزدن) ● صوكره ده سزلر تا شونلرسكز كه كندیلریكزی اولدیریورسكز و كندیكزدن بر فرقه‌یی دیارلرندن چیقاریورسكز ، علیهلرنده اثم و عدوان ایله برلشیورسكز ، تظاهرده بولنیورسكز و ایله سزه اسیر اولارق كلیرلرسه فدیه‌لشه‌رك قورتاریورسكز ، حالبوكه چیقارمه‌لری اوزریكزه حرام قیلنمش ایدی ، یا سز كتابك بر قسمنه ایمان ایدوب ده بر قسمنه كفرمی ایدیورسكز ؟ شو حالده ایچكزدن بویله یاپانلر بالنتیجه دنیا حیاتنده بر رسوالقدن باشقه نه قازانیرلر ، قیامت كوننده ده الك شدتلی عذابه قاتیلیرلر ، الله یاپدیقلریكزدن غافل دكلدر ●

[وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَٓاءَكُمْ وَلَا تُخْرِجُونَ اَنْفُسَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ] دهانی — ٩ : بر بریكزك قانینی دوكمیه‌جكسكز — ١٠ : كندی نفوسكزی دیاریكزدن چیقارمیه‌جقسكز ، یعنی یكدیكریكزی وطنكزدن نفی واجلایه قالقمیه‌جقسكز دیه سزدن میثاقكزی آلمشدق [ثُمَّ اَقْرَرْتُمْ] صوكره سز بوكا اقرار ویردیكز ده التزامده ایتدیكز ، او حالده كه [وَاَنْتُمْ تَشْهَدُونَ] هپكز یكدیكریكزه شاهد بولنیوردیكز . یاخود

بوكا بوكون ده دخی شهادت ایدیكز .

بو صورتله مجموعی اونه بالغ اولان اوامر ونواهی یی محتوی اولدیغی حالده بالتغلیب اون عشره نامنده كی توراتك اساساتنه بكزه ین بو اوده میثاقك احكام توراتمی؟ یوقسه خاتم الانبیاء افندیمزه ویرلدكلری عهد مخصوصترمی؟ اولدیغی حقنده ایكی روایت واردر كه بز ایكیسنكده صحتنه قائل اولمق ایسته یورز .

بنی اسرائیل احكام توراته دخی اساس اعتباریله مطابق اولان بو احكام دائره سنده هجرت نبویه اوزرینه علیه الصلوة والسلام افندیمزله عقد معاهده ایتدكدن صوكره ینه نقض عهد ایلمشلردر . بوكا ایجوندر بیورلیوركه : [ثُمَّ اَنْتُمْ هٰؤُلَٓاءِ] صوكره سزلر ، شمدیكی سزلر ، ایشته شونلرسكزكه [تَقْتُلُونَ اَنْفُسَكُمْ] كندیكزی ، كندیكزدن اولان نفوسكزی اولدریورسكز ، فردی ، اجتماعی انتحار ایدیورسكز [وَتُخْرِجُونَ فَر۪يقًا مِنْكُمْ مِنْ دِيَارِهِمْ] ایچكزدن بر قسمی یوردلرندن چیقاریورسكز . ایشته بونی منفرداً یاپامازسكز ، فقط [تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِمْ [margin: چیقاریورسكز]
بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ] اونلرك علیهلرنده دیكر قسمكز اثم وعدوان ایله ، یعنی وجدانلرك قبول ایده میه جكی فنالق وتجاوزكارلق ایله بربریكزه ظهیر اولیور ، آرقه ویریورسكز ، كوتولك یاپمقده طوپلانیورسكز . [وَاِنْ يَأْتُوكُمْ اُسَارٰى تُفَادُوهُمْ] ویع مافیه اونلر دشمن النده اسیر اولهرق سزه كلیرلرسه فدیه لرینی ویروب قورتارمغه قالقیشیورسكز — بو جمله‌یی اونلر سزه اسیر دوشه‌ركلیرلرسه فدیه المغه قالقیشیورسكز دیه آكلایانلرده صادفه كوردیورز . نته كیم ابو مسلم اصفهانی اویله آكلامشدر .
لكن ابن كثیر ، ابو عمرو ، ابن عامر ، حمزه ، خلف عاشر قرائتلرنده ثلاثی اولهرق تانك فتحی ، فانك سكونیله « تفدوهم » قرائتی بوكا مساعد دكلدر . بوكا ایجون جمهور مفسرین اولكی معنایی كوسترمشلردر .
كرچه بونلرك فدیه لری ویروب اونلری اسارتدن قورتارمه مذموم دكلدر . فقط بونی یاپمالری بونلرك ینه كندیلرینك اولدیغنی اقرار وبونلری چیقاریركن كندیلرندن اولدیغنی بیلرك قصداً ومیثاقه مذكوره مخالفتله ظلماً چیقارمسه بولندقلرینی اعتراف دیمك اولدیغندن سیاق آیت اعتباریله علیهلرنده بر حجت تشكیل ایتمشدر .

بو نقطه‌یی تخصیص ایچون ده بالاده‌کی «تخرجون» فعلنه مربوط اولان شو جمله حالیه بورایه قاتیلمشدر:
[وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ اِخْرَاجُهُمْ] حالبوکه اساساً اونلری چیقارمه‌سی سزه حرام قیلنمشدی
جائز دکل ایدی — میثاقکزك احکامنه نظراً بو سزه ممنوع ایدی. بویله ایکن چیقاریورسکز. اونلر
یا سزدندر، یا دکلدر. سزدن ایسه‌لر نه ایچون چیقاریورسکز؟ دکل ایسه‌لر نه فدیه ویرمگه قالقیشیورسکز
معاهدلریکزه قارشی اونلره معاونت ابراز ایدیورسکز؟

مدینه‌ده واقع اولان بر روایته کوره مدینه جوارنده‌کی یهودیلردن بنی قریظه، عربدن
اوس قبیله‌سنك حلیفی یعنی معاهدی، بنی نضیر ده خزرج قبیله‌سی حلیفی ایدیلر. بونلر بربرلریله محاربه
ایتدکلری زمانده هر فرقه قتل، تخریب دیار و اهالیسنی سوروب چیقارمه خصوصنده کندی حلیفلرینه
یاردم ایدرلر و مع مافیه هر ایکی طرف یهودیلرندن برکیمسه اسیر اولورسه برلشه‌رك اونی فدیه ایله قورتاریرلرمش.
عربلر، بو نصل شی؟ هم اونلرله محاربه ایدیورسکز هم ده اسیرلرینه فدیه ویریورسکز دیه کندیلرینه سرزنش
ایدنجه ده «بز کتابمزك حکمنجه بونلری فدیه ایله قورتارمغه مأمورز. اساساً بونلرله محاربه ایتمزده حرامدر
اما نه چاره سوز ویردیکمز حلیفلریمزك تذلیل ایدلمه‌لرندن اوتانیورز» دیرلرمش. بوڭا قارشی
بویوریلیورکه: [اَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ] عجبا سز کتابك بر قسمنه
ایمان ایدرده دیکر قسمنه کافرمی اولورسکز؟ بونك عاقبتی نه اولدیغنی بیلیرمیسکز؟ [فَمَا جَزَاءُ مَنْ
يَفْعَلُ ذٰلِكَ مِنْكُمْ] سزدن بونی یاپانلریکزك جزاسی باشقه دکل [اِلَّا خِزْيٌ فِي
الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا] هر حالده حیات دنیاده بویوك رسوالقدر. [وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يُرَدُّونَ
اِلٰٓى اَشَدِّ الْعَذَابِ] بونلر یوم قیامتده ده عذابك اڭ شدتلیسنه قاتیلیرلر. — نته‌کیم
دنیاده بنی قریظه قتل ایدلدی، بنی نضیر شامه نفی و اجلا ایله بو فلاکتی کورمشلردر. البته یوم قیامتده ده
اشد عذابی کوره‌جکلر. ای بنی اسرائیل! سز او کیزلی کیزلی چویردیککز فسادلرك سبب اوله‌جغی
جزاسی ویرلمه‌مسی ظن ایدیورسکز؟ [وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ] الله یاپدقلریکزدن غافل
دکلدر.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ ز فَلَا يُخَفَّفُ
عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ع ●

مآل شريفی

بونلر آخرتی دنیا حیاتنه صاتمش کیمسه‌لردر. اونک ایچون بونلردن عذاب خفیفلەدیریلمز وکندیلرینه بر یاردمده اولونماز ●

یا محمد! [أُولَٰئِكَ] ایشته بونلر — بو چیرکین اوصاف ایله متصف اولان بنی اسرائیل و بونلره بکزه‌ینلر [الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ] اولەرق دیدیکمز بونلر آخرتی ویروب دنیا دینیلن آلچاق حیاتی صاتین آلمشلردر. — بونلرک آخرتی ایمانلری، استقباللری چیقاری قالماشدر. کرچه اول بویله دکلدی، فقط او سعادتی بشه اوده یاره‌یه صاتدیلر [فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ] بو قابنار ایریده بونلرک چکجکلری عذاب اصلا خفیفلەدیریلمز [وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ] کندیلرینه هیچ بر طرفدن یاردمده اولونماز. — بو آلیشه و یریشه اوسته‌لرینک بتون قازانجلری بو دهشتلی زیانده، بو ابدی خذلانده عبارتدر. اونلر ایسته دکلری قدر ایام معدوده امنیه‌سیله کوکل اکلندیرسینلر. روحلری سیئه ایله محاط اولان بو بازارکانلرک عذابلری منقطع اولمیه شویله طورسون خفیفلەمز بیله. زیرا ابدیاً صاتیلمش بر سعادتک قربانی ده ابدیدر.

دنیا — «دنو» «دنیا» «دناءت» دن «ادنی» اسم تفضیلنک مؤنثی اولوب الا باقیه یاخود یاقین آلچاق معناسنه بر صفتدر. «الحیوة الدنیا»، «السماء الدنیا»، «الدار الدنیا» کبی موصوفلر ایله ترکیب وصفی اولەرق قوللانیلیر. بونده باشقه آخرت کلمه‌سی کبی و اونک مقابلی بر اسم

اولرده ده استعمال ایدیلیر که او زمان «الحیوة الدنیا» یاخود «الدار الدنیا» ترکیبلرنده بریننڭ یرینه قائم اولور. مع هذا قرآنده بو معنی حسبیله «الحیوة الدنیا» ترکیب وصفیسی ایراد ایدلشدر. بناءً علیه حیات دنیا، دنیانڭ حیاتی دکل دنیا دینیلن حیات، یعنی سفلی، الچق حیات، یاخود برکوره فی الحال الچقده بولونمق اعتباریله الآن یاقینده بولنان حیات دیمک اولور. الحاصل بو حیات دنیانڭ نه لردن عبارت بولندیغی ایضاح ایده جک آیتلر کله جکدر.

البته اونلرڭ هیچ بر میثاقده طورمیانلری، ویردکلری هر عهدی نقض ایتمه لری، ذکر اولنان بو نوع سیئاتی ارتکاب ایتمه لری، آخرتی حیات دنیایه صاتمش اولملرندن و آخرته ایمانلری قالمامش بولونماسندندر. بویله اولانلر شبهه سز که اولوملرندن صوکره سی ایچون هیچ بر شی دوشونمزلر و اونلر ایچون هیچ بر حاضرلق یاپمازلر، بسه اوده کوکلڭ کیچیجی بر حیات ایچون هر فنالغی کوزه آلیرلر، بسه اوده پاره ایچون اللهڭ کتابلرینی تحریف ایدر، عباد اللهه قارشی هر فنالغی تجویز ایدر، ایام معدوده امنیه سنی اویدیرملری ده بو ایمانسزلقدندر. دیمک بویله سیئات ایله محاط اولانلر البته مخلد فی النار اوله جقلر و الیم شدید عذابی کوره جکلردر.

دنیایه

بو حکم انذار بو صورتله تمام ایدلدکدن صوکره شمدی ده بونلرڭ رسول اللهه قارشی سوء قصدلرینه اشارتله بو نقطه نظردن دخی جنایتلری تفصیل بیان بیورولرق عذاب ابدی یه استحقاقلری دها زیاده توضیح اولنه جقدر.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِنْ بَعْدِهِ بِالرُّسُلِ وَاٰتَيْنَا
عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَاَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ اَفَكُلَّمَا جَاءَكُمْ
رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوٰى اَنْفُسُكُمُ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ ۝

مآل شریفی

جلالم حضرتی: موسایه او کتابی ویردك، آرقەسندن بر طاقم پیغمبرلرده تعقیب ایتدك، هله مریم اوغلی عیسایه بینەلر ویردك و اونی روح القدس ایله تأیید ایتدك. یا آرتق سزه نفسلرکزك خوشلانمەجغی بر امر ایله بر پیغمبر کلدکجه هر دفعەسنده قفا طوتارسکز. کبرکزه طوقونیغی ایچین کیمنه یالانجی دیه، کیمنی اولدررسکز؟ ●

[وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ] «واو» قسم ایچوندر «لام» جوابی «قد» حرف تحقیقدرکه «والله لقد» دیمکدر. یعنی نام الوهیتمه قسم اولسونکه محققا بر عظیم الشان موسایه او کتابی، بنی اسرائیلك بر دها بالا احتیاجی نقصان ایله کله‌جکلری توراتی ویردك [وَقَفَّيْنَا مِنْ بَعْدِهِ بِالرُّسُلِ] و آرقەسندن اونك ایزنده و عقبنده شاتطلامالغو نیجه پیغمبرلر دها کوندردك — که بونلر یوشع، اشموئیل، شمعون، داود، سلیمان، شعیا، ارمیا، عزیر، حزقیل، الیاس، الیسع، یونس، زکریا، یحیی علیهم السلام وسائر انبیادر [وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ] هم عیسی ابن مریمه بینەلر ویردك. —

بینه، کوندکی غایت آچیق، واضح و جلی معناسنه وصفیتدن اسمیته منقول بر کلمەدرکه کندیسی غایت آچیق و آشکار اولان و بر دعوایی آچیق بر صورتده اثبات ایدن یعنی کندی بیننه غیری مبینه اولان دلیل واضح دیمکدر. پیغمبرلرك معجزەلری بو قبیلدندر. بناء علیه عیسانك بینەلری نبوتنی واضحاً کوسترن آچیق معجزەلری دیمك اولورکه تفصیلاتی ایلریده ذکر اولنەجقدر.

عیسی، سریانجه «ایشو» در. نته‌کیم بعض خریستیانلر «یسوع» فرنکلر «ژه‌زو» دیرلر. بوندن اسم منسوبی اولان «ژه‌زویت»، «عیسوی» تعبیر آخرله «یسوعی» دیمك ایسەده قاتولیك پاپاسلرینك جمعیت مخصوصەلرینه علم اولمشدرکه «جزویت» تعبیر اولنور.

مریم، سریانیده خادم معناسنەدر. عربجه قادینلرده مریم، ارککلرده زیرکی بر معنایه

قوللانیلیر. زیرا، قارینده اختلاطی وزیاده‌جه چوجوقلری اولانلره کتله دیمکدر. نته‌کیم عرب شاعری رؤبه‌نك: «قلت لزیرٍ لم تصله مریمه ضلیل اهواء الصبا تندمه» بیتی بو معنالرله تفسیر ایدرکه بز «مریم دودو» دیرز.

حضرت موسادن صوکره‌کی پیغمبرلر میاننده حضرت عیسانك بالخاصه اسمیله ذکر ایدلمسی دین عیسوینك توراته‌کی بعض احکامی ناسخ بر خصوصیتی حائز اولمسی سببیله در که بو جهتله نصرانیت موسویتدن باشقه بر دین اولمشدر.

عیسایه بو بیناتی ویردکدن باشقه [وَاَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ] برده اونی روح القدس ایله تأیید و تقویه ایتدك — راغبك تعریفنه کوره روح، اساساً حیوانك ایله برجزئیدر که حیات بونکله حاصل اولور. الخ... روح ایله نفس بر میدر دکلمیدر؟ بونده ده اونده‌ده اوزادی اختلاف واقع اولمشدر. نفس هر حالده (بن) دیدیکم شیدر. فقط روح ده بو میدر؟ بوندن بر آیری میدر؟ بو بابده خصوصی تصنیفلر ایلمشدرکه «ویسئلونك عن الروح» آیتنده اشاره ایدلمکله اولان ایضاحاته دسترس اولورز. شمدیلك شو قدر سویله‌یلم که اوته‌دن بری ماهیت روح حقنده سوز سویلینلر بونی باشلیجه اوچ نقطهٔ نظردن دوشونمشلردر: حرکت، حیات، ادراك. اولا روح بالذات بر مبدأ حرکت اولرق تصور ایدلمشدر. بالذات تحریك ایدن هر محرك بر روح و بالذات واقع اولان هر حرکت بر اثر روحدر. بوکا کوره هیچ بر حرکت تصور اولنه‌مازکه بر روح ایله علاقه‌دار اولماسین. شوقدرکه بالذات متحرك اولانلر بالذات، بالواسطه متحرك اولانلرده بالواسطه بر روح تحریکنه استناد ایدر. بو معناجه روح علی الاطلاق قوت مرادفی دیمکدر. بسیط اولسون، ذو الوجوه اولسون، شعوری اولسون، لاشعوری اولسون، ارادی اولسون، لاارادی اولسون ذاتی اولان هر محرك قوت بر روحدر. فرنکلر تاریخ ادیان کتابلرنده بو مذهبه «آنیمیزم» نامنی ویریشلردر. لکن روحك بو معناسی عمومی دکلدر. بو حرکتی ارادیه تخصیص ایدنلر اولورسه‌ده اوزمان ایکنجی واوچونجی معنالره مرادف ویا مساوی

ویا اونلردن اخص بر روح عملی و اخلاقی معناسنی افاده ایتمش اولور. چونکه حرکت ارادیه، حیات و ادراک ایله مترافقدر ویا اونلردن اخصدر.

ثانیاً، روح بر مبدأ حیات اولرق تصور اولونمشدر که بو اولکندن اخصدر. زیرا حرکت ذاتیه مبدأ حیاتک شرائطندن بریدر. هر حیاتده بر حرکت ذاتیه واردر. فقط بوراده حیاتدن مراد حیات حیوانیدر. چونکه حیات نباتی‌یه حیات اطلاقی تواضعی طریقیله دکلدر. زیرا حیات نباتیده کندلکندن حرکت ذاتیه یوقدر. دالک مشهور معناسیله روح دینلنجه اشبو مبدأ حیات معناسی آکلاشیلیر و روح بذاته موجود ولذاته حی بر مبدأ اولمق اوزره تعریف اولونور که راغب ده بونی افاده ایتمش دیمکدر.

ثالثاً روح، کرک جزئی و کرک کلی بر مبدأ ادراک اولمق اوزره ملاحظه اولونمشدر که بو ده ایکنجیسندن اخصدر. زیرا حیات ادراکک شرائطندن بریدر. ویا ادراک مرتبه‌سنه کوره حیاتک بر اثریدر. دیمک که هر روح هم حی و هم محرک بالذاتدر. لکن هر محرک ویا متحرک بالذات ذی حیات اولمق لازم کلمیه‌جکی کبی هر ذی حیاتک ده بر روح مدرک صاحبی اولمسی جائز نظردر. بو صورتده روح ویا ذی روح دینلدیکی زمان ایلک مرتبهٔ شعوردن عقل و قوهٔ قدسیه‌یه وارنجه‌یه قدر متفاوت مراتبه تحمل اولنان و وجودک اصلی و ظلی بر ایکیلکی تضمن ایدن شعور و ادراک مبدئی قصد ایدیلیر که بعضیلرنجه اراده و تحریک ذاتی بوکا متفرع اولور. مع مافیه حس و شعور، روحک الک عمومی ممیزی اولمقله برابر اراده و تحریک یالکز شعوره تبعی جائز نظردر. بو تقدیرده عقل روحک اکمل صورتی اولمش اولاجقدر. حال بوکه اراده شعور ویا عقل ایله ترافقی تسلیم اولنسه بیله وجودده اونلردن متمایز بر قیمت مخصوصه‌سی بولندیغنده شبهه یوقدر. عقلک محکوم اراده‌لر بولندیغی کبی شهوات و حسیاته محکوم بیچاره عقللرده واردر. بناءً علیه روح دینلدیکی زمان حس و شعور، عقل و ادراک قوه‌لرندن باشقه اراده، قدرت کبی اوصافی دخی حائز دها جامعیتلی بر مبدأ جوهری آکلاشیلمق لازم کلیر. فی الواقع علم روحده بحث ایدن روحک نظری، عملی ساحاتنی نظر دقته آلمغه مجبور اولمشدر. عصر حاضر علم روح کتابلرنده شعور، روحک الک عمومی حادثه‌سی عد اولنمقله برابر

قوای روح، الم ولذت، محبت ونفرت کبی قوهٔ حسیه، ادراکات، تصورات وافکار کبی قوهٔ ذهنیه وعقلیه، اراده کبی قوهٔ محرکه وعملیه اولمق اوزره باشلیجه اوچ قوه‌نك مبدئی اولرق ملاحظه اولنمقده‌در. او حالده معنای اخصیله روح دینیلیرکه حرکت ذاتیه دها طوغریسی تحریك ذاتی، حیات، ادراك حیثیتلرینك اوچی برده ملاحظه اولونمقده دها موافقدر. یعنی روح، لذاته محرك، لذاته ذی حیات لذاته مدرك برموجوددر. اکر دماغده‌کی حیات کلمه‌سی ساده بر معنای کیمیوی ایله اخذ ایدلمیوبده بو اوچ جهتك مشمولی اولرق اخذ ایدیلیرسه بذاته موجود ولذاته حی تعریفی عینه معنالی افاده ایدن معنای اخصیله روحك ادنی مرتبه‌سنی کوسترمش اولور. فی الواقع بز حساس حیوانات منظمه‌ده وبالخاصه نفس انسانیده بو اوچ جهتك برلشدیکنی کورویورز. بناء علیه مشاهد ومتعارف اولدیغی اوزره روحك اتم معناسی حیات ایله ملاحظه ایدیلیر. وهر قوته روح دینلمز. معنای حیات نه قدر یوکسلیرسه معنای روح ده او نسبتده یوکسلمش اولور. دها طوغریسی روح نه نسبتده یوکسلیرسه معنای حیات ده او نسبتده یوکسلیر وتخصص ایدر.

معنای اعمیله روحك، فاعل بذاته اولمق ماده‌یه تقابلی فرض‌ایدر. مادهٔ اولی روحسز بولنه بیلیر. فقط بو معنا ایله روحسز بر جسم وارمیدر؟ بو مناقشه ایدیله بیلیرسه‌ده مادهٔ اولادن مرکب اولمق هر جسم، ترکیب وتألیفی نقطهٔ نظرندن بالذات بر قوته، بر مبدأ حرکته صاحب اولمق لازم کله‌جکندن هر جسمده اعم معناسیله بر روح وار دیمکدر. فقط معنای متوسط ویا اخصیله روحسز جسملرك وجودنده اشتباه ایتمه‌یز. نته کیم بنجه ذی روحلرك روحلرندن مفارقت ایدرك اولدکلری مشهودمزدر. دیمك روحك جسمدن انفکاکیله تمایزی شبهه ایدیله‌جك برشی دکلدر. فقط جوهریتده بسبتون متمایز اولرق عالمده ایکی جنس جوهر وارمیدر؟ یوقسه جوهر جسم، جوهر روح ویاخود جوهر روح، جوهر جسمه راجع اولمق اوزره یالکز بر جنس جوهری واردر؟ یعنی فضای عالمدن جوهر اجسامك بسبتون قالدیرلدیغی فرض اولنورسه ارواح ده قالقارمی؟ یاخود بالعکس جوهر روح قالقمش اولسه اجسام ده قالقمش اولورمی؟ یوقسه بری دیکرندن آیری اولرق قاله بیلیرمی؟

علوم حکمیه‌ده هر بریك طرفداری بولنان بو مختلف نظریه‌لرده تعدیلی قطع نظر ایدرك شوقدر
دییه‌بیلیرم که روحك حقیقت جنسیه‌سی هر نه اولورسه اولسون حقائق نوعیه‌سی و حتی نوع واحدك
ایچنده مراتب مختلفه‌سی بولندیغی شبهه‌سزدر. انسانلرك دیگر حیوانلردن فرقی روحلرینك
حقیقت نوعیه‌لری فرقلی اولدیغی کبی افراد و صنوف بشر آراسنده‌کی فرقلرده‌ده لایحصی مراتب
فرقلرك کثرتنی کوسترمکده‌در. علی العموم انبیای کرام ایسه درجه فرقلریله برابر قصهٔ آدمده اکلاتدیغی
اوزره فطرت اولایه نظراً نوعیت بشریه داخلنده حائز نیابت الهیه اولمسیله یوکسك بر مرتبهٔ روحك
مظهر تأییدیدرلر. او صورتله عادتا ما فوق النوع عد ایدیله‌بیله‌جك بر تمایزلری واردر. بو تأیید
و تمایز، گاه علم و ادراك حیثیتندن و گاه قدرت تصرف افاده ایدن تحریك و اراده حیثیتندن
و گاه هر ایکیسی اولمق اوزره مختلف مراتبده تجلی ایدرکه هر بری بشرك معتاد اولان روح نوعیسندن
متمایز اولمقله خارق العاده بر حیثیتی حائز اولور. و بو خارق العاده‌لردرکه انبیانك مختلف
مراتبده معجزه‌لرینی تشکیل ایدرلر. بونك ایچوندر علوم انبیاده عقل بشرك حسب التکرر معتاد اولان
علوم و ادراکاتی فوقنده بر علم، تصرفات انبیاده‌ده ینه معتاد اولان صناعات بشریه فوقنده بر قدرت
و اراده ظهور ایده گلمشدر. بونك ایچوندرکه روحلرك بالذات اضافات الهیه اولان معتاد و غیر معتاد
بتون قوه‌لرینی، انواع و مراتبنی نظر ملاحظه‌یه آلمیانلر و بو صورتله روحك اك یوکسك مرتبه‌سنی
عقل عادی حالنده ملاحظه ایدرك خارق دینیله‌جك حادثات غریبه و نادره‌یی دائما معتاد اولان عقل عادی
مقیاسیله حل ایتمکه چالیشانلر معجزات انبیا قارشیسنده یا انکار و یا تأویل وادیسنه صاپمشلردر. دیگر
بر قسم انسانلرده واردرکه معجزات نظریه‌سنه صاپیله‌رق علی العموم عقلك و علوم نوعیه‌نك حکمنی اسقاطه
چالیشمشلردر، بونلرده بری افراط، بری تفریطدر. نه علی الاطلاق اطراد و تکرر قانوننه طایانارق
قوانین خلقتی علوم و فنون معتاده حدودینه حصر ایتمکه محل واردر. نه ده یالکز خارقلره طایانارق
علوم و فنون مستقره‌یی کأن لم یکن عد ایتمکه محل واردر. بر طرفدن کشفیات جدیده ایله حیطهٔ فنونك
الی غیر النهایه قابل توسع اولدیغی انکار اولنه‌مازکه، دیگر طرفدن ده عقل عادی ایله علوم و فنون مستقره‌نك

هیچ بر زمانده قابل احتمال اولمیان بعضی حقایق ازلیه‌یی محتوی بولندقلرینی ده انکار ایده‌مزکه از جمله عینیت
و تناقض قانونلری بو جمله‌دندر. علمیت دها زیاده اطراد قانونلرینك حکمنه راجعدر. لکن عالمده
مع الاطلاق تحول دخی بر قانون علمیدر. حال بوکه هر تحول ایچون وقوعنده اطراد قانوننه قارشی بر خارقه
افاده ایدر. بوندن ایچوندرکه ایمانده علمی معنیسنده ایمانه اعجازك اراده نقطهٔ نظرندن مهم بر قیمتی واردر.
چونکه زمانمزده کوروله‌لورکه علمی آدملرك حدود اطراد خارجنده‌کی عملیاته اراده‌لری ضعیف و حتی مفقود
اولور. بوکا مقابل هیچ بر قیاس علمی بیلمه‌ین بعضی جاهللر عملارنده بوقدر اولمادیغی ایشلریه بیله جدی
اراده‌لر اظهار ایدرلر. بو نقطه علماً بالتجربه ثابتدر. وفقط تطبیقات عملیه‌سی علمیتده خارج بر
خصیصهٔ عملیه‌یه متوقفدرکه بوده خارقه‌یه ایمانه خصیصتنه راجع اولور. دین اسلام بو حقیقتی تثبیت
و اخلاقیتی استکمال ایتمك ایچوندرکه کمالات علمیه و عقلیه ایله برابر ایمانی لازم کلنه معجزات برهانینی ده
کوسترمشدر. بو سببله حقیقی دینه آدملرینك علمیتی، اراده‌ینی ضعیفلتمزلر. او ساحهٔ علمده علمی
احوال فوق العاده‌ده‌یه اعجازه اینانمسه ارادی بر آدمدر. عادی انسانلرك سوینجلری نقطه‌ده
اوندن قورقدیغی، ناسك مأیوس اولوب آغلادقلری نقطه‌لرده اوندن امید و رجاء ویردیکی جهتله
بولنور. حاصلی روح بشرده یأس و فتوری ازاله ایتمك ایچین اعجازك ییك بیوك بر تأثیری واردر.
صرف عقلی و منطقی دوشونجه‌لرك یأسده باشقه بر شی کوره‌مدکلری مظلم دقیقه‌لرده خارقه ایمانی
هیجانکه کونلرنده یارلایان بو زمره کبی عزم و اراده‌نك قوه یاتمشلرینی سیلکه‌لکه کافی کلمز بیلیر. فقط
شوراسی اونوتولمامه‌لی لازم کلیرکه اسمنك ده دلالت ایتدیکی وجهله خارقه ایمانی بر دستور کلی اتخاذ
ایدلمه‌مك اقتضا ایدر. اصل ایمانده عقلی درجات علمیه‌در. زعلم، نه دینه اهمیت ویرمه‌رك هر لحظه
خارقه پیشنده قوشانلر و دائما ابداع فکریله یاشامه‌سه ایسته‌ینلر هیچ بر زمان ابتدائیلکدن چیقمیه‌جق
و بینه البشر هیچ بر رابطه برانقه‌مده درجه‌ده جاهل، خیال و رذل قالیرلر. بوکا بنا دیرکه معجزات قرآنیه
معجزات سائره‌نك فوقنده‌در. وایشته ارواح انبیا مرتبه‌لرینه کوره بو ایکی جهتده خصوصی بر صورتده
مظهر تأییدات ربانیه اولمشلردر. بو تأییدك علائم ظاهره‌سندن بری ده اخلاقیتدر. روح نبوت

عصمت اخلاقیه‌یه مالکدر. بو سببله دین اسلام نقطهٔ نظرنده انبیانك هپسی رذائل اخلاقیه‌دن مبرادرلر. گرچه حسب البشریه بعضاً زلّه و خطالرك صدوری ممکندر. فقط بونده اصرار و استقرار یوقدر. عون الٰهی ایله درحال تصحیح ایدیلیر. بز الده‌کی تورات و انجیل نسخه‌لرنده انبیای سلفه‌یه اسناد ایدیلن غیر اخلاقی بعضی فجور و قبایحك تحریفات جمله‌سندن اولدیغنده اشتباه ایتمه‌یز. جناب حق ارواح انبیایه مراتب مختلفه‌ده اسناد ایتدیکی بو تأییداته حضرت عیسی حقنده بالخاصه « وایدناه بروح القدس » فقره‌سیله بر خصوصیت ویرمشدر. عیسی بن مریم انواع ارواحدن بالخاصه روح القدس ایله مؤید اولمشدر. بو گوستریرکه روح القدس شخصیت عیسانك جزئی دگل اونك مؤیدیدر. بناءً علیه نصارانك روح القدسی شخصیت عیسویه‌ده داخل بر اقنوم ذاتی اولارق تصور ایتمه‌لری باطلدر.

عجبا روح القدسدن مراد نه‌در؟ « روح القدس » کلمه اعتباریله فوق العاده تمیزلك طهارت و نزاهت یاخود برکت روحی یاخود روح مقدس دیمك ایسه‌ده ماصدقنده مفسرین برچوق روایت نقل ایتمشلردر.

۱ — مجاهد و ربیعك بیانینه گوره « القُدُس »، « القدوس » گبی اسماء الٰهیه‌دندر. بناءً علیه روح القدس روح الله دیمك اولور بیلیر. نته‌کیم بو تأیید دولاییسیله حضرت عیسایه روح الله دخی دینیلیر.

۲ — ابن عباسدن بر روایته گوره بوراده روح القدس اللهك اسم اعظمیدر که حضرت عیسی بونکله موتایی احیا ایدردی.

۳ — انجیلدر. نته‌کیم « وکذلك اوحینا الیك روحا من امرنا » آیت کریمه‌سنده قرآنه دخی روح اطلاق ایدلمشدر.

۴ — قتاده، سدی، ضحاك و ربیعك بیانی و ابن عباسدن دیگر روایته گوره روح القدس جبرائیلدر. و بو گا اصح اقوال دینلمشدر. چونکه رسول الله افندیمز حسان بن ثابت رضی الله عنه‌یه برگره « اهج قریشا و روح القدس معك = قریشی هجو ایت روح القدس سنکله‌در. » بیوردیغی گبی دیگر

بر دفعه سنده ده « وجبریل معك = جبرائیل سنکله در » بیورلمشدر. دیمك كه روح القدس
١ جبرائیلك روح اسیله كبی دیكر بر اسمیدر. نته كیم حضرت حسان ده دخی :

وجبریل رسول الله فینا   وروح القدس لیس له كفاء

بیتنده « اللهك رسولی اولان جبرائیل بزده در، او روح القدسك ایسه كفوی یوقدر. » دیه رك
روح القدسك جبریل اولدیغنی كوسترمشدر. جبرائیله روح الله دخی دینلمسی دیكر بر اسم الهی ایله روح
القدسك ده عیسی یه عناية اولدیغنی تأیید ایدر.

لسان قرآنه عائد بو نقول لغویه قارشیسنده روح القدس جبرائیل دیمك اولدیغنی اكلاشیلیر.
لكن بو تقدیرده شو سؤال خاطره كلیر : جبرائیل حضرت عیسادن باشقه انبیای عظامه ده نازل اولدیغی
حالده بوراده « وایدناه بروح القدس » فقره سنده ضمیره حضرت موسی ایله اشتراك ایتدیریله رك
حضرت عیسایه تخصیصنك معناسی نه در؟ بوندن روح القدسك جبرائیلدن باشقه بر روح مخصوص اولدیغی
اكلاشیلمازمی ؟ مفسرینك بیانه كوره جواب شودر. بو تخصیصك وجهی شودر : جبرائیلك حضرت بیانینه
عیسایه باشقه بر اختصاصی واردر كه دیگر انبیاده بویله شی یوقدر. چونكه حضرت مریمه اوغلك ولادتنی
بشارت ایدن اودر. عیسی اونك نفخیله طوغمش و اونك تربیه و تأییدیله بیومش، هر نره یه كیتدیسه برابر ده
كیتمشدر. نته كیم سوره مریمده « فارسلنا الیها روحنا فتمثل لها » بیورلمشدر كه « روحنا »
روح الله، روح القدس، جبرائیل دیمكدر.

بوندن باشقه معلومدر كه نصارا ایله حضرت عیسی و والده سی حقنده عصمت و قدسیتلرینه مخالف
سوزلر سویلمش اولدقلری بوراده خطاب دخی بالخاصه اونلره اولدیغی جهتله تخصیص ایجیبه دكل بالخاصه
اونلره قارشی حضرت عیسانك تنزیهی ایجون بو تأییدات صورت مخصوصه ده ذكر ایدلمش و بوننده طوغدیغی
طهارته دلالت ایدن « روح القدس » اسمی ترجیح بیورلمشدر. شونی ده اخطار ایتمك لازم كلیركه
عیسی روح القدس ایله سویدر. فقط روح القدس ایله سوید اولان یالكز عیسی دكلدر. « قل نزله
روح القدس من ربك بالحق » بیورلدیغی وجهله رسول الله قرآنی اینزیلدن جبرائیلدر. دیمك كه

روح القدس جبريل، جبريل روح القدس در. قوتی نقطهٔ نظرندن جبريل، عصمت و نزاهتی
نقطهٔ نظرندن روح القدس در.

ایشته بنی اسرائیل الله تعالینك پیغمبر و کتاب کوندرمسی امثالسز بر شی دکل ایدی، بونلرده بری
جاری بر سنت الهیه در. و ذکر اولندیغی اوزره سزه حضرت موسادن حضرت عیسایه قدر بو وجهه
پیغمبرلر کوندرمشدر [أَفَكُلَّمَا جَاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَىٰ أَنْفُسُكُمُ] یا اینه
سزه نفسکزك هواسنه اویمایان امر الهی ایله یکی بر رسول کلدکجه [اسْتَكْبَرْتُمْ] اوکا تابع اولمغی
کبرکزه یدیره میوب قفا طوته جقسکزده [فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ] او پیغمبرلرك بر قسمنی تکذیب
ایده جك [وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ] بر قسمنی ده تکذیب ایله اکتفا ایتمیوب زکریا، یحیی و سائره کبی
اولدوره جکمیسکز؟ - یوقسه ینه اویله می اوله جقسکز. بو ده ایسه علیه الصلاة والسلام
افندیمزی دخی قتل ایتمك عزمنده بولندقلرینه صریح بر اشارت واردر. استفهام، بونلرك یوزلرینه
چارپمق اوزره توبیخ و تقریع ایچوندر.

بونلر، حقلرنده نازل اولان بونجه اوکوتلر نصیحتلره، دعوتلره، آجی آجی اخطارلره،
تبشیرلره، انذارلره، تلطیفلره، تهدیدلره قارشی باقیکز نه دیدیلر:

وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَا يُؤْمِنُونَ
● وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ
يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ
اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ ● بِئْسَمَا اشْتَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ أَنْ يَكْفُرُوا
بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ بَغْيًا أَنْ يُنَزِّلَ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ فَبَاءُوا
بِغَضَبٍ عَلَى غَضَبٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ ●

مآل شریفی

١ «بزم دیدیلر: قلبلریمز غلیفلیدر.» اویله دکل کافرلکلری سببیله الله اونلری
لعنتلدی، اونك ایچون پك آز، پك آز ایمانه کلیرلر ● یانلرنده کینی تصدیقلایجی اوزره اونلره
الله طرفندن بر کتاب کلنجه اوکا ده کفر ایتدیلر. قارشی استمداد ایدوب طورورلرکن اوطانیدقلری کندیلرینه
کلنجه طوندیلر او کا کفر ایتدیلر. ایمدی اللهك لعنتی کافرلرك بویوننه ● نه چیرکیندر او کندیلرینی
صاتدقلری که: اللهك قوللرندن دیلدیکنه کندی فضلندن وحی ایندیرمسنه بغی ایدرك الله نه ایندیردی
ایسه هپسنه کفر ایتدیلرده غضب اوستنه غضبه اوغرادیلر. واو کافرلر ایچون بر عذاب وار ●

غلف، اغلفك جمعی، اغلف، غلفه ویا غلافنده قابوقلی یعنی سنتتن ویاخود
غلیفلی دیمکدر که بوراده «قشرلی، قشرلنمش» مآلنده در.

حاصلی بونلر [وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ] «بزم قلبلریمز غلیفلی یعنی قشرلیدر،
قابوقلیدر.» دیدیلر ودیورلر که دعوت محمدیه وارشادات قرآنیه قارشی قلبلرینك قاپالی اولدیغنی
ودیورلری دیکلمکه. آکلامغه یاناشمیه جقنده اولدقلرینی لسانه استخفاف ایله سویلیرك وهدایت الهیه
مستغنی بولندقلرینی ادعا صورتیله افتخار ایتمك ایسته دیلر [بَلْ] خایر ایسه اویله دکل بلکه [لَعَنَهُمُ
اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ] کفرلری سببیله الله اونلری لعنتلدی، باب رحمتندن طرد ایتدی «ختم الله
علی قلوبهم وعلی سمعهم وعلی ابصارهم غشاوة ولهم عذاب عظیم» حکمی تجلی
ایدی [فَقَلِيلًا مَا] اونك ایچون بونلر آز، پك آز [يُؤْمِنُونَ] ایمان ایدرلر — بالاده
«یا بنی اسرائیل اذکروا نعمتی التی انعمت علیکم واوفوا بعهدی اوف بعهدکم»
آیات محکمه سیله باشلایوب لطیف دعوتر وادلی تعقیب ایدن بیوك اخطارات قارشوسنده بونلرك
نهایت «قلوبنا غلف» دیه عناد واستکبار ایتمه لری افتخار ایله جهل بر سببدر دکل ملعونلقلرندن

ناشیدر. نصل ملعون اولماسینلر که [وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ] وقتاکه
اونلره الله طرفندن یکی و بیوك بر کتاب [مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ] یاننده بولنانی و سنده آخر زمان
پیغمبرینی قورتاره جقدر دیه‌ن توراتی تکذیب دگل، کتابلریدر. ویردیکی خبرلر حقدر دیه تصدیق
ایدن بر کتاب. یعنی قرآن کلدی [وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ] بوندن اول ایسه بونلر [يَسْتَفْتِحُونَ
عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا] اهل کفره. یعنی عرب مشرکلرینه بوتون کلجکلری آچیورلر و بوسایه‌ده اونلره
قارشی فتوحات طلبنده بولنیورلردی "اللهم انصرنا بالنبي المبعوث في آخر الزمان الذي نجد
نعته في التوراة = الهی!.. توراتده اوصافنی بولدیغمز آخر زمانه پیغمبریله بزه نصرت احسان ایت"
دیه دعا و استمداد ایدیورلر و مشرکلره "قد اظل زمان نبي يخرج بتصديق ما قلنا فنقتلكم
معه قتل عاد وارم = بزم سویلدیکمزی تصدیق ایدرك چیقه‌جق اولان پیغمبرك زمانی کلدی
کولکه‌سی باصدی، بز اونکله برابر سزی عاد و ارم کبی قتل ایده‌جکز" دیورلردی.

ابن عباس، قتاده، سدی دیمشلردرکه رسول الله افندیمزك بعثتندن اول بنی قریظه و بنی نضیر
یهودیلری اوس و خزرج قبیله‌لرینه قارشی اونکله استفتاح ایدرلردی و بو آیت بونلر حقنده نازل اولمشدر.

وقتاکه قرآن عظیم الشان اونلره بویله بر حالده کلدی [فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا]
اوطانیدقلری کندیلرینه کلنجه [كَفَرُوا بِهِ] بونلر اوکا کفر ایتدیلر، طانیماز اولدیلر [فَلَعْنَةُ اللّٰهِ
عَلَى الْكَافِرِينَ] اللهك لعنتی ده بوتون کافرلره در. بوندن ایچوندر بونلر، ملعون اولدیلر.
[بِئْسَمَا اشْتَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ] بونلرك کندیلرینی صاتدقلری شی نه قدر فنا، نه قدر چیرکیندر:
[أَنْ يَكْفُرُوا بِمَا أَنْزَلَ اللّٰهُ] که اللهك انزال بیوردیغی مبارك کتابه، ملت احمدیه‌یه کفر
ایتدیلری هم ده پك آچیق، پك رذیلانه بر سببله کفر ایتدیلردر. بیلیرمیسکز بونلر بوکا نیچون کفر
ایتدیلر؟ [بَغْيًا أَنْ يُنَزِّلَ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ] اللهك قوللرندن
دیلدیکی بر قولنه محض فضل و کرمندن اولی دری نعمت ایندیرسنه، اونی آخر زمانه پیغمبری یاپماسنه قارشی
بغیا یعنی اونبوتدن طوغیدن طوغری‌یه کندیلرینه ایندیرلمسی ایسته‌دکلرندن، بو پیغمبر بزدن، بزم عرقمزدن دگل

پیغمبر

دیه صرف حسود طامعلر و حسادتلری سببیله کفر ایتدیلر. و اوکا او پیغمبره کله جکلر، کلمك اوزره ایدیلر، بو
اونلکه فتوحات یاپه جقز دیو طوردقلری انسانلقده چیقدیلر، سویله دکلری بالانسه دیدیلر. کندیلری
بویله بر کفره صاتدیلر، صاتدیلرده [فَبَآؤُ بِغَضَبٍ عَلٰى غَضَبٍ] مقدما محکوم اولدقلری
غضبه علاوه اولرجه قدری بر صره ده دونه دونه دولاشدیلر غضب اوزرینه غضبه مستحق اولدیلر. وقتیله
کندیلرینی آل فرعونك سوء عذابندن قورتاراراق و بو صورتله بیوك بر امتحانه چکه جناب الله اونلری عالملر
اوزرینه کچیرمش ایکن اونلر بو فضائلی کندیلرینه جلب ایدن انبیایی ابتدا تکذیب، صوکره قتل ایده ایده
نتیجهٔ امتحانده دونوب دولاشوب اللهك غضبنه اوغرامشلر، نعمتلری کیتمش، وطنلری، دولتلری
محو اولمش، کندیلری شونك بونك تحت حکومتنده ذلت و مسکنته دوشمش، نهایت اللرنده کی کتابك
حکمنجه بر امیدلری قالمش ایدی که اوده حضرت موسایه بکزه یه و اونلری کالاول بو غضبدن، بو ذلت
و مسکنتدن قورتاره جق اولان آخر زمان پیغمبرینه ایماندن و اتباع ایتملری ایدی. بو امیدله ایدی یاشارکن
و مشرکلره قارشی استفتاح و افتخار ایدرکن تام او پیغمبر کلوب آرادقلری اللرینه کچدیکی و یانلرنده کی
کتابك حکمی اولان بو امیدلری تحقق ایده جك ایجون قرآن عظیم الشانه کندیلرینی «اوفوا بعهدی
اوف بعهدکم» ، «وآمنوا بما انزلت مصدقا لما معکم» دیه امر الهی یه دعوت ایلدیکی صره ده صرف
حسادتله سیله سوزلرندن دونیدیلر، وقتی کلدی دیدکلری پیغمبره، خایر بکلدیکمز بو دکلمش، اونك
وقتی کلمامش ایمش، بو بزدن دکل عربدندر دیه رك کفر ایتدیلر، طبقی حضرت آدمه قارشی ابلیسك
یاپدیغی کبی استکبار ایتدیلر، اللهك امرلرینه، دعوتلرینه «قلوبنا غلف» دیدیلر و بو کفری یاپارکن
کندی سوزلرینی و اللرنده کی کتابك او بیله امیدی ویرن حکمنی جرح و تکذیب ایتمك صورتیله کندی کندیلرینی
تذلیل ایتدیلر. حاصلی بو بازرکانلر کندیلرینی بو قدر فنا بر کفره صاتدیلر و بوندن طولایی ایکی غضب
اوزرینه تکرار بر غضبه دها لایق و مستحق اولدیلر [وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ] فی الواقع کافرلر
حقنده مهینه یعنی اهانتکار، حقارت آمیز، ذلتلی بر عذاب وار — بونلر ایسه کافرلردر که اللهه،
پیغمبره، حتی کندیلرینه قولاً و فعلاً کفر ایدرلرده بونکله برابر بر ده یالاندن ایمانده دم اوررلر.

شویله‌در :

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا بِمَا أَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوا نُؤْمِنُ بِمَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرُونَ
بِمَا وَرَاءَهُ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَهُمْ قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ أَنْبِيَاءَ اللّٰهِ مِنْ قَبْلُ إِنْ
كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ● وَلَقَدْ جَاءَكُمْ مُوسَى بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ
مِنْ بَعْدِهِ وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ ● وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ
الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاسْمَعُوا قَالُوا سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا
وَأُشْرِبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُمْ بِهِ إِيمَانُكُمْ
إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ●

مآل شریفی

« الله‌ك ایندیردیکنه ایمان ایدك » دینلدیکی زمانده ده اونلر « بز کندیمزه ایندیریلنه ایمان ایدرز » دیرلرده اوته‌سینه کفر ایدرلر . حال بوکه برابرلرنده‌کنی تصدیق ایده‌جك حق اودر ، یا ، دی ایمان ایدیور ایدیکزده نیچین الله‌ك پیغمبرلرینی اولدیریور ایدیکز ؟ ● جانم صحیحوده موسی سزه بینه‌لرله کلمشدی ده آرقه‌سندن بزوطوتدیکز طانایه طاپدیکز سز او ظالمسکز ● بر وقت سزه ویردیکمز کتابی قوتله طوتون و دیکله‌یك دیه طوری تپه‌کزه قالدیروب میثاقکزی آلدق ، دیکلدك عصیان ایتدك دیدیلر ، و کفرلریله طانایی قلبلرنده ایچکدیه ایشلتدیلر ، اگر ، دی : سزلر مؤمنلر سه‌کز ایمانکز سزه نه چیرکینه شیلر امر ایدیور ؟ ●

[وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا بِمَا أَنْزَلَ اللّٰهُ] بالاده بیان اولندیغی اوزره الله‌ك هر انزال

بونلر دیمکده ایمان ایدیورز دیدیکی زمانده بونلرده [قَالُوا نُؤْمِنُ بِمَا اُنْزِلَ عَلَيْنَا] بز، بزه انزال
اولنانه ایمان ایدرز دیرلرده [وَيَكْفُرُونَ بِمَا وَرَاءَهُ] وماعداسنه کفر ایدرلر [وَهُوَ
الْحَقُّ] حالبوکه حق او، هم ده [مُصَدِّقًا لِمَا مَعَهُمْ] برابرلرنده کی مصدقی اولدیغی اوزره
حق اودر، اوماعدادر. — بونلر ایکسنه ده اوکا کفر ایدرلر. — ایمانک هدفی حق وحقه نزده
بولنسه، هر نزده نازل اولسه ده حقه ایکن هم کندیلرنده کنک حقیقی انجق بریکنک تصدیقیله تبیینه ارزه
ایکن بونلر کندیلرنده کندنه باشقه هیچ برشیئه حق دیمی اولسه اینانمازلر. عالمده حقپرست اولیاندک
هیسی ده بویله در. اونلر انجق ایمانه سوزده بر نفسانیت ایشیدر. اینانه جقلری برشیده مطلقا کندیلرینی
کورمک ایسترلر. مثلا کندیلرینک اولیانه عالمه عالم دیمزلر، کندیلرنده اولیانه پیغمبره پیغمبر دیمزلر،
دیرلرسه بیله بزم پیغمبریمز دکل دیرلر. صرف بونوزدن ده آخر زمان پیغمبرینه واوکا نازل اولان کتابه حق
بزم طرفمزدن، بزم لسانمزدن دکلدر، او عرب پیغمبریدر، عرب کتابیدر دیه خصومت بیله ایدرلر.
بشریتی تفرقه یه دوشورن، انسانلغی شرک وجداله چکن ده بویوزدندر. حقه قارشی قوت ایله، سطوه
وسفسطه ایله، دیلدرلو ملعنت وشیطنت ایله هجوم ایدن وایتدیرن هپ بو نفسانیت، هپ بو کبر،
هپ بو غرور ایله ملعنتدر که حضرت آدم قصه سنده ابلیس قصه سی تماماً بونی تمثیل ایدر. بونلرک اوکنده کندیلرینی
اهل دین، اهل کتاب، اهل ایمان کبی کوسترمک ایسته ینه پیله دیلر واردر. بونلر نهایت اضافی بر ایمان
ادعا ایدرلر. بز انجق بزه انزال اولنانه ایمان ایدرز دیرلر، باشقه سنه کفر ایدرلر. فقط جناب الله
کوستریورکه بونلرک بو اضافی ایمان دعوالرنده ده یالانجیدرلر. چونکه بونلر کندیلرنده کی کندیلرینه اساساً انجا
اولنانه مسلم برحقیقتی تصدیق وتأیید ایدن برحقی ده طوغریدن طوغری بزه نازل اولمادی دیه رد وانکار ایدیورلر
مثلا توراتک بالاده بیان اولندیغی اوزره برطاقم اخبارات سابقه سی بکزر، بر آخر زمان پیغمبرینک
کله جکی وبنی اسرائیلک «فاما یاتینکم منی هدی فمن تبع هدای» عهدی موجبنجه اوکا اتباع ایمان
شرطیله قورتوله جقلری خبر ویرلسه ده بوبابده مقدما کندیلرنده پیشانده ده آنلسه ده زمانی کلنجه بو پیشانده
موجبنجه کندیلری طرفندن کلمدیکی انتقاماً ایله بوحقیقت نشر واشاعه ده ایدلسه ایکن قرآنده کلوب ده توراتی حقدر

بو خبرلر، بو قصه‌لر، بو وعدلر طوغریدر دیه اوڭی تصدیق و موجبنجه طرف الهیدن «یا بنی اسرائیل!
وقتیله سزه ویردیکم نعمتلرمی یاد ایدیڭ و بڭا ویردیککز عهدی ایفا ایدیڭ که بنده سزه ویردیکم
خلاص عهدینی ایفا ایده‌یم «وامنوا بما انزلت مصدقا لما معکم» امرلرینی تبلیغ ایدیجی محفوظاتڭی
تصدیق و تأیید معطوف اولان بو اوامر الهیه‌یی رد و انکار ایله قالقشیلر «قلوبنا غلف» دیدیلرده
بتون بونلرله برابر «نؤمن بما انزل علینا» دیه برده اضافی بر ایمان دعواسی طوتدیریورلر. شمدی بونلرله
بونلری دیورسکز؟ اویله ایسه سزه نازل اولمش بولنان توراتی داوکا حقدر دییه قرآنی اینانیکزدیرکز
دوزرلر، اونیده رد و انکار ایدرلر، دیمک که بونلرڭ «نؤمن بما انزل علینا» دعواسی باطلدر.
بونلر باشقه‌سنه نازل اولان حقی انکار ایتمک ایچین کندیلرینه نازل اولمش و طرفلرندن نشر و اشاعه ایدلمش
بولنانی ده رد و انکار ایدیورلر، تناقضده دوشوب طورلیورلر، آرتق بو سفسطه‌جیلرده ولو اضافی اولسون
ایمان تصور اولنه بیلیرمی؟. بوندن باشقه دها واضح اولمق ایچین [قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ اَنْبِيَاءَ اللّٰهِ
مِنْ قَبْلُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ] بونیده دی که: سز دیدیککزده صادق یعنی کندیکزه
انزال ایدیلنه اینانیر اولسه‌کز بوندن اول اللهڭ پیغمبرلرینی قتل ایدرمیدیککز؟ صادقسه‌کز اونلری نیچون
قتل ایتدیکز؟ — پیغمبر اولدیرمك کفر محض دکلمیدر؟ تورات بونی حرام قیلمامشمی ایدی؟ علی الخصوص
زکریا، یحیی و سائره کبی اولدیردیککز پیغمبرلر حسب سزڭ دکلمیدیلر؟ دها اولنه باقالم: [وَلَقَدْ
جَاءَكُمْ مُوسٰى بِالْبَيِّنَاتِ] علم الله سزه موسی بینه‌لرله، عیان بیان معجزه‌لرله کلدی [ثُمَّ
اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهِ] صوکره ده سز اوڭ آرقه‌سندن طوتدیکز بوزاغی‌یه طاپدیکز [وَاَنْتُمْ
ظَالِمُونَ] سز بویله ظالملرسکز — ای ظالملر سز او زمانمی کندیکزه انزال اولنانه ایمان ایتدیکز؟
اونیده‌لرده بریغانه خاطرلاتالم: [وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ
الطُّورَ خُذُوا مَا اٰتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاسْمَعُوا] هانی سزه ویردیکز کتابی و اوڭ احکامنی
قوتله، جدیت و اهتمام ایله طوتوکز و دیکله‌یکز دیه طور طاغنی نه کزه قالدیره‌رق میثاقکزی زورله
آلمشدق — قوجه بر طاغڭ شمسیه کبی باشکزڭ اوزرنده تهدید ایتمسی نه بیوك معجزه ایدی؟ فقط دیکلدیکزمی؟

بوڭا قارشى [قالوا سمعنا وعصينا] ديكلرنده «ايشتدك وعصيان ايتدك» ديديلر.
[واشربوا في قلوبهم العجل بكفرهم] كفرلري ايله قلبلرنده بوزاغى سوداسى ايچلرينه
ايشلەمشدى، ديمك كه او زمانده بيله كندى يرينه ايندريلنه ايمان ايتمەمشلردى [1]. [قل] سن بونلره
شويله سويله [بئسما يأمركم به ايمانكم ان كنتم مؤمنين] اگر سز
مؤمن ايسەڭز ايمانڭز سزه نه چيركين امرلر ويريوركه پيغمبرلري قتل ايديورسڭز، كتابلري تكذيب ايديورسڭز،
ايشتدك عصيان ايتدك ديورسڭز، حالا بوزاغى بى قلبلرڭزدن چيقارەمازسڭز. بويله بر ايمانه اوله اوله
شيطانه ايمان اولور. بتون بو حاللريله بونلر آخرتى ده كيمسەيه ويرمك ايستەمزلر. سانكه الله، كتابلرينه
پيغمبرلرينه ايمان سوزلرى اصلسز اولديغى كبى آخرته ايمانلرى ده بويله اولديغى بابنده حجت بو ويريليوركه:

قل ان كانت لكم الدار الآخرة عند الله خالصة من دون
الناس فتمنوا الموت ان كنتم صادقين ● ولن يتمنوه ابدا بما قدمت
ايديهم والله عليم بالظالمين ● ولتجدنهم احرص الناس على حيوة
ومن الذين اشركوا يود احدهم لو يعمر الف سنة وما هو بمزحزحه
من العذاب ان يعمر والله بصير بما يعملون ●

مآل شريفى

ديكه الله يانندە آخرت يوردى (جنت) باشقەلرينه دگل ده خاصةً سزڭ ايسه، اگر
دعواڭزده صادقسەڭز هايدى اولومى امنيه ايدڭ، جانڭزه منت بيلڭ ● فقط اللرندن چيقان
ايشلر دولاييدركه اونى هيچ بر زمان تمنى ايدەمزلر، الله بيلير او ظالملرى ● هر حالده اونلرى انسانلرڭ
حياته اڭ حريصى، مشركلردن ده حريص بولاجقسڭ، هر برى آرزو ايدركه بيڭ سنه عمر اولسه، حالبوكه

اوزاقلاشدیره‌جق

وجدینی و عقلینی

[illegible]

[illegible]

معمر اولمه‌سی کندیسنی عذابدن اوزاقلاشدیره‌جق دکل. الله کوریور، اونلر نه یاپیورلر ●

یا محمد! [قُلْ] سن اونلره دی که [اِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ خَالِصَةً مِنْ دُونِ النَّاسِ] اکر دار آخرت سعادتی دیکر انسانلرک هیچ بر حصه‌سی اولمیه‌رق خالص سزک ایسه [فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ] هیچ طورمایک اولومی تمنی ایدک [اِنْ كُنْتُمْ صَادِقٖينَ] اکر سز بو دعواکزده صادقسه‌کز، سوزکزک دوغریلغنه قانع ایسه‌کز همان اولومی ایسته‌مکز لازم کلیر.

دار، لغتده دائرًا مادار اوزرینه حدودی چیزیلمش مکمل و محفوظ بر صورتده سکنایه حیاته الویریشلی یر دیمکدر. لسانمزده‌کی بیوک قوناق، سرای، شهر، مملکت، یورد، وطن کلمه‌لرینک معنالرینه علی‌المراتب شاملدر. نته‌کیم دار اسلام، اسلام صلح و سلامت وطنی، دار حرب حربلر وطنی، حرب و جدال یری دیمک اولدیغی کبی ایچنده بولندیغمز بتون بو عالمده دار دنیا دینیلیر. بونک مقابلی دار آخرتده دنیادن صوکره ابدی دار القرار دیمکدر. بناءً علیه دار آخرت صرف بزلردر دیمک اولدکدن صوکره هرکس یا محو ویا قهر اوله‌جق، ساده بز قاله‌جغز، بز مسعود اوله‌جغز دیمک اولور. اولومدن صوکره بویله ابدی بر سعادت مستقلاً کندیلرینک اولدیغنه جداً قانع بولنانلرک زحمتلر، المر، کدرلر طولو اولان شو اوچ بش کونلک دنیا حیاتنه صاریلمالرینک هیچ بر معناسی یوقدر. هله دنیاده وطنسز، استقلالدن محروم، ذلت و مسکنته محکوم بر حالده یاشایانلر ایچون بویله بر تمنی ضروری اولمق لازم کلیر. [وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ اَبَدًا] حال بوکه اونی هیچ بر زمان ایسته‌میه‌جکلر، تمنی ایده‌مزلر [بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدٖيهِمْ] سببی اوکجه اللرینک یاپدیغی، آخرته تقدیم ایتدیکی شیلر، جرملر، جنایتلر، ظلملردر. یعنی بونلر سابقه‌لیدرلر. اوکیرلی اللرک نه یاپدقلرینی، آخرته بولدقلری واره‌جقلری و جزالری طویارده دنیا جنتندن واز کچمزلر، اولومی ایسته‌مزلر. الله او ظالملری بیلمز می صانیورلرکه دار آخرت بزلردر دیورلر [وَاللّٰهُ عَلٖيمٌ بِالظَّالِمٖينَ] الله بتون ظالملری بیلیر.

اساساً بونلرك آخرته ايمانلرى وارده نه ايسه لر، چونكه [وَلَتَجِدَنَّهُمْ اَحْرَصَ النَّاسِ عَلٰى حَيٰوةٍ] استقرا ايدرسك انسانلرك تك حياته الڭ حريصى بونلرى بولورسڭ — بونلرك آخرته، ديكر بر حياته ايمانلرى و يا ذره قدر ايمانلرى اولسه ايدى يالڭز بو دنيا حياته بويله هر كسدن حتى مشركلردن بيله زياده حريص بولنمازلر ايدى؟ [وَمِنَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا] مشركلردن ده حريص [يَوَدُّ اَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ اَلْفَ سَنَةٍ] هر برى آرزو ايدر كه بيك سنه عمر اولسه — بعض مفسرينه بو مشركلردن مراد مجوسلر اولديغى روايت ايدلمشدر كه اوزمانكى ايرانيلر ديمك اولور. [وَمَا هُوَ بِمُزَحْزِحِهِ مِنَ الْعَذَابِ اَنْ يُعَمَّرَ] حالبوكه او عمر اولونمسى كنديسنى عذابدن اوزاقلاشديره جق دكل [وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ] الله اونلرك كيزلى آچيق ياپديقلرينى ياپه جقلرينى كوروب طوريور. — يعقوب قرائتنده خطاب ايله «تعملون» اوقونور. يعنى الله هپڭزك ياپديغى، ياپه جغنى كورويور، بيليور ديمك اولور.

بصير، اعمانك ضديدر. بونكله برابر يا بصردن يا بصيرتدن صفت مشبهه اولديغى ايچون خبير، هر وجهله واقف امور يعنى ايشلرك ظاهر و باطننه، لدنيه و دنياته آشنا معناسنه قوللانيلير. لدنياتنه ايشته الله بو وجهله بصيردر، اوكا كوره خيره خير ايله مكافات، شره ده شر ايله مجازات ايده جك و هر كسك آخرتى عمرينه كوره دكل عملنه كوره اوله جقدر. حالبوكه عمل ده ايمانه ايله متناسبدر. آخرتى قطعياً ديمديكلرى ايچين مشركلرك حياته بوقدر حريص اولمالرى واردر. يهوديلر ايسه هر حالده بونلردن دها حريص بولونورسه، بناءً عليه بونلرك آخرته مشركلر قدر بيله يقينلرى يوقدر.

بو حالت روحيه بالضروره ايكى سببدن برندن خالى دكلدر. يا بونلر دار آخرت سعادتى صرف بزمدر، آنسه بزه اولسه اولسه صايلى بر قاچ كون ايله دوقونوب كچه جكدر ديركن بونك باطل اولديغى بيله رك سويله يورلر. بو صورتده آخرته اصلا ايمانلرى يوقدر. آخرته ايمان دعواسنده كنديلرينى يه كنديلرى تكذيب ايتمكده در. و ياخود دار آخرتده مقصرلرى اولديكلرى حوكره اولادن حقيقةً آخرت دكل ده دنياده تصور ايتدكلرى بر استقبالدر. ديبليوركه بو خصوصده نظرلرده آخرت مفهومى تأويل

وتحریف ایدن شوامنیه‌یه ذاهب اولمشلردر : دنیاده ان نهایت بیت المقدسك بولندیغی ارض مقدس
کندیلرینك اوله‌جق واوراده بر حکومت ودولت قوره‌جقلر داوددن صوکره بتون دنیایی استیلا ایده‌جکلر
دنیانك یکانه دولتی اوله‌جقلرمش واو زمانه یاشاقلری محو وقهر اوله‌جق ، دنیا بونلرك اوله‌جقمش
دار آخرت بوایمش . بوتقدیرده دار آخرت دیکر انسانلرك حصه‌سی اولمیه‌رق خالص بزمدر دیرلر
بوکا اشارت وایام معدوده سوزی ده او زمانه قدر کچه‌جك اولان مدتده هر فردك عمرینه کنایه اولور .
بوکون بتون دنیاده‌کی یهودیلرك بو امنیه اوزرنده بر تشکیل ایسته‌دکلری ده آکلاشیلیور . اونلر بوکا اینانمش
اوله بیلیرلر . لکن الله تعالی آخرت ایمانك بوندن عبارت اولمادیغی ، آخرتك بویله تلقیسی جائز اولمیه‌جغی
آخرت عقیده‌سی بویله اولمامق بویله بر فکرك تحقق ممکن اولمیه‌جغی ده اسلوب حکیم ایله دلنشین بر صورتده بیوجوه
بیان بیورمشدر . هادی بو ملت وجماعت نقطهٔ نظرندن ، بر نوع آخرت ، بر بعث بعد الموت دیمك اولسون
لکن روحلی وحیات نوعی نه ایله قائمدر ؟ حیات افراد ایله دکلمی ؟ او حالده بونك قیامی ده افرادك
مساعیسنه وفداکارلغنه متوقفدر . بو تحقق ایچون نه قدر نیجه فردلر کلملی وبو اوغورده افنای حیات
ایتملیدرکه اولمسون بر ملت بعث بعد الموته مظهر اولسون . حال بوکه اولدکدن صوکره فرد ایچون دنیاسنك
بو فداکارلغك مکافات ومجازاتی ضامن اولان دیکر بر حیات ، یعنی حقیقی معناسیله بر حیات آخره
بر دار آخرت ایمانی بولونمادقجه اویله نوعی بر امنیه‌نك تحققنه امکان یوقدر . اولدکدن صوکره روح شخصك
بقاسنه ، داها دوغریسی شخصك بعث بعد الموت دیکر بر نشئات وابدی بر حیاته بعثنه اینانمایان
وایام معدوده اولان حیات دنیایه وداع ایدنجه بسبتون هیچ اولوب کیده‌جکنه وبو هیچلکدن تکرار چیقمسی
امکانی بولونمادیغنه قائل اولان فردلر بویله فداکارلغه ونیجه نیجه حیاتلرك افناسنه متوقف بولنان او نوعی
بر امنیه ایچون نصل جان ویره بیلیرلر ، نصل فداکارلق ایده بیلیرلر ؟ اولدکدن صوکره حقیقی آخرت مکافاتی
یوقسه عصرلر صوکره کله‌جك انسانلرك قازانه‌جغی بر سعادت ایچون بوکونکی انسان نصل ونه دیه طولایی
بذل مساعی وفداکارلق ایتسین ؟ بوتون بونلر محض خیال اولدیغندن طولایی ، محضا الله رضاسی ایچون
یاپیله‌جقسه بعد الموت معدوم محض اوله‌جقلری ظنیله نیچه‌لر ایچون خیرلك ، الله رضاسنك معناسی نه‌در ؟

عالمده بويله فردلردن مركب بر هيئت اجتماعيه‌نك اوليه بر امنيه‌لى تحققنه ايسه رسما اصلا امكان
يوقدر. بونى يابه بيله‌جك كتله افرادى هر حالده دنياده فناى حياتى كوزه آلديره بيلمليدر.
بونى يابه بيلمك ده بعد الموت بر مكافاتك تحققنه ايمانه ايله ممكندر. يهوديلر ايسه بويله بر آخرته
اينانمامقده ايجيلرينه مشركلردن ده زياده حياته حريصدرلر، اولومدن فوق العاده قورقارلر، دار آخرت
نامى ويره‌رك ايلرى ارض مقدس و دولت دنيا امنيه‌سى ده بو شرائط آلتنده تحققى قابل اولميان متناقض
بر امنيه‌دن عبارتدر. اكر اونلر حقيقى آخرته اينانمادن بويله اينانيورلرسه باللازم اينانمقدن عبارت
بر ايمانه شيطانى اولور. بو ماده‌ده «بئسما يأمركم به ايمانكم ان كنتم مؤمنين» اوقونور. ديكر
طرفدن اونلرجه آخرت يالكز بو ايسه و ايام معدوده عذاب، او وقتده كيده‌جك فردلرك دنياده‌كى
عمرلرى نسبتنده كناه ايسه بو امنيه اوغرنده واردينده اول چاليشوب اولمسه اولاناق ايسه‌ك جهان
جهنمده باشقه برشى كوريه‌جك ديمكدر. بو ايسه بر ظلمدر. بو تحققى ويرن ديه ظالمانه بر ديه
اولور. و بونلر آلتنده حسب حيات جهنم نسبتنده عبارت بر دليلك دكلميدر؟ او حالده بونلرجه
سعادتك بر معناسى وارسه ده هيچ اولمزسه انجق بر آن اول اولوب قورتولمقدن عبارتدر. بنا عليه هيسى
هيسى اولومى تمنى ايتمليدر كه بر كون اول ايام معدوده‌يى بيترسينلر، حالبوكه بونلرده اولومدن قاچينه
بونلرده حياته حرص كوسترن هيچ بر قوم يوقدر، ديمك كه بو ايمانلرده يالاندر. بالفرض بونلرك
ارض مقدسك انجق دنياده كورولمه بيلمكى ايجين اولسون ده، او حالده دنياده فناى حياته متوقف اولديغى
مجادلدر، بونك مجادله‌لر يابلمقسزين استحصالى ممكن اولميان دنيوى بر غايه‌يه بويله بر حب حيات ايله
ايريشمك سوداسى تناقضدن طولو بر خيال محالدن باشقه نه اولور؟ بو غايه‌نك تحققى ايسته‌ينلر بو اوغورده
شهيد اولمغه انجق موتى تمنى ايده بيلمليدرلر. بونى يابه بيلمك ايسه حقيقى معناسيله آخرت ايمانه توقف
ايدر، بوده انجق «والذين يؤمنون بما انزل اليك وما انزل من قبلك وبالآخرة هم يوقنون»
حكمنجه خاتم الانبياءى و اوكا نازل اولان كتابى تصديق ايله ممكندر. و انجق او زمان ديركه «اوفوا
بعهدى اوف بعهدكم» وعدى تحقق ايده بيلير. كوريليوركه بو ماده‌ده يهوديلر انجوق دكل

بو مناسبتله عموم بشریته ایچون بیوك بر درس واردر .

برده بو یهودیلر وحی و نبوت علیهنده سوز سویلمسهده وحیه ایچون واسطه اولمش اولان جبریل امینه « او بزم عدومزدر » دیه اظهار عداوت ایتمشلردی که بونلره قارشی شو ایکی آیت نازل اولمشدر :

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللّٰهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ ● مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللّٰهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ ●

مآل شریفی

سویله ، هر کیم جبریله دشمن ایسه بیلسین که او ، او قرآنی سنك قلبك اوزرینه اللهك اذنیله ایندیردی ، اوکندهکیلری تصدیق ایدیجی و مؤمنلره بر هدایت و بشارت اولمق ایچون ● هر کیم اللهه و اللهك ملکلرینه و رسوللرینه و جبریله و میکاله دشمن اولور ایسه بیلسین که الله کافرلرك دشمنیدر ●

بو آیتلرك سبب نزولی اولان بو عداوتك صورت اظهاری حقنده برقاچ روایت واردر :

برنجیسی : — قرآنده مختلف یرلرده وارد اولان روایتلرك خلاصهسنه کوره علیه الصلاة والسلام افندیمز مدینهیه هجرت بیوردقلری زمان فدك یهودیلرینك احبارندن عبدالله بن صوریا مناظره ایتمك ایچون بر قاچ کیشی ایله کلمش . اولا ، یا محمد ! دیمش اویقوك نصلدر ؟ زیرا آخر زمانده کلهجك پیغمبرك اویقوسی بزه خبر ویرلمشدر . علیه الصلاة والسلام افندیمز « کوزلرم اویور قلبم

اویومازه » بیورمجه طوغرو دیمش . ثانیاً نطفه بابادن ایکن چوجق آناسنه نصل بکزر ؟ خبر ویریرمیسک ؟ دیمش ، رسول الله « قادینکده صویی واردر ، هانکیسی غلبه ایدرسه مشابهت اوکا اولور » بیورمش ، طوغری ، دیمش . ثالثاً اسرائیلک نفسنه حرام قیلدیغی طعام نه ایدی ؟ خبر ویر ، توراة نظراً نبی امی بونی خبر ویره جکدر دیمش ، رسول الله افندیمز بیورمش که « سزه توراتی ایندیرن الله نامنه سویلرم ، بیلیرمیسکز ؟ اسرائیل شدتلی بر خسته لغه طوتولمشدی ، خسته لغی اوزادی ، او زمان الله کندیسنه بو خسته لقدن عافیت احسان ایدرسه ، الک سودیکی طعامی ، شرابی کندیسنه حرام اولسون دیه نذر ایتدی که دوه اتی و دوه سودی ایدی » . عبدالله بوکاده اوت دیدکدن صوکره ، رابعاً بر شی قالدی ، اونی ده سویلرسه ک سکا ایمان ایده جکم : سکا هانکی ملک کلیورده الله طرفندن سویدیکلریکی کتیریور ؟ دیه صورمش ، رسول الله « جبریل » بیورمش ، بونک اوزرینه یهودی « او بزم دشمنمزدر ، او قتال ، شدت کتیریر ، بزم رسولمز (سفیریمز) میکائیلدر رخاء ، اوجوزلق ، بوللق کتیریر ، سکا کلن او اولسه ایدی ایمان ایده ردک » دیمش ، درحال حضرت عمر صورمش : « بو عداوت نه زمان باشلادی ؟ » ابن صوریا « بونک ابتداسی دیمش بخت نصر دینیلن بر آدام طرفندن بیت المقدسک تخریب اولنه جغنی الله تعالی پیغمبریمزه وحیاً بیلدیرمش و اونی تعریف ایتمش ایدی ، بزده آرادق بولدق ، اونی اولدیرمک ایچون آدام کوندردک او زمان چوجوق بابلده مسکین بر چوجوقدی ، فقط جبریل « اکر الله سزی بونک قتلنه مسلط قیلدیرسه خبر ویردیکی آدام بو دکلسه دیمک اولور ، بناءً علیه بونک قتلی فائده سزدر » دیه اونی مدافعه ایتدی ، صوکره او بیودی ، قوتلندی ، حکمدار اولدی ، حرب آچدی ، بیت المقدسی تخریب ایتدی و بزه قتل عام یاپدی ، بونک ایچون بز اونی دشمن طانیرز » . بونک اوزرینه بو آیت نازل اولمشدر .

ایکنجیسی : — سبب نزول خصوصنده حضرت عمرله اولان بر محاوره اولمشدر شویله که مدینه نک یوقاری طرفنده مشارالیهک بر تارلاسی واردی ، اوکا کیدرکن یولی یهودیلرک

درسخانه‌لری اوکنده‌ن کچردی، اوده آراصره کیدر، اونلری دیکلردی. برکون «یا عمر!
دیدیلر: اصحاب محمد ایچنده سنک کبی سودیکمز یوق، دیکرلری کلیر کچر، التفات ایتمز، جانمزی
صیقارلر، سن اویله یاپمازسک، بوندن ایچون سکا چوق امید بسلیورز». مشارالیه صوردی:
«سزجه الک بیوک یمین نه‌در؟» «طور سیناده موسی‌یه توراتی ایندیرن رحمان نامنه یمیندر» دیدیلر،
بنا علیه بو صورتله کندیلرینه یمین ویره‌رک «محمدی کتابکزده بولیورمیسکز» دیه صوردی، سکوت
ایتدیلر «نه اولیورسکز سویلیک، والله بن سزه دینمده شکم بولندیغی ایچون سؤال صوریورم»
دیدی، بربرلرینک یوزینه باقدیلر، ایچلرنده بری قالقدی، «سویلیک ویا سویلیه‌جکم» دیدی
اونلر اونی دیدیلرکه «اوت بز اونی کتابده بولیورز، لکن اوکا وحی کتیرن ملک جبریلدر.
جبریل ایسه بزم دشمنمزدر، او هپ عذاب، قتال، زلزله کبی شدتلر صاحبیدر. اکر اوکا
کلن میکائیل اولسه ایدی هر حالده ایمان ایدردک، چونکه میکائیل بتون رحمت ورحمته، اوجوزلغه
سلامته یوکلدر». حضرت عمر صوردی: «طور سیناده موسی‌یه توراتی ایندیرن رحمان ایچون
سویلیک عنداللّه جبریلک موقعی نه‌در؟» دیدیلرکه جبریل صاغنده، میکائیل صولنده‌در.»
مشارالیه: «اویله ایسه شاهد اولیک که اللّهک صاغنده کینک دشمنی اولانلر صولنده کینه‌ده دشمندرلر
وبونلره دشمن اولانلر اللّه‌ده دشمندر» دیدی وماجرایی پیغمبره خبر ویرمک ایچون عودت ایتدی
حضور رسالته وارنجه کوردی که جبریل اوندن اول وحی کتیرمش، رسول اللّه کندیسنه بو آیتی
اوقویوویرمشدر.

اوچونجیسی: — «اللّه تعالی جبریله بوقدر بزه کتیردیکی آیتلری حالده اونی باشقه‌سنه
کوتوردی، بوندن طولایی دشمنمزدر» دیدکلری ده مرویدر. فی الواقع برنجی آیتک مضمونه
نظراً سبب عداوتلری قرآنی قلب محمدیه ایندیرمسنده باشقه برشی اولمادیغی وبونک ایسه اللّهک
اذنیله یاپیلدیغی وعینی زمانده کتیردیکی قرآنک شدت وعذاب دکل، کتب سالفه‌یی تأیید وتوثیقده
هدایت وبشارت اولدیغی بیان بیورولورکه اوغرفنده دیسایه ادعیه دیکر سببلرک سبب حقیقی

اوله رق دگل یالکز اوله رق سویلندیکی افهام اولونمشدر .

فائده — جبریل اساساً «جبر» و «ایل» کلمه‌لرندن مرکب بر کلمه اوله رق فتح ثانیات اوزره همزه و حرکتیله ده سکنك اسمیدر . عبرانیده عبدالله کبی در روایة نظراً عینی معناده بر ترکیب اضافی ایسه ده عربجه بعلبك کبی ترکیب مزجی یه شبیه بر طرزده قوللانلمشدر . علمیت و عجمه دن طولایی غیر منصرفدر . عربلر بونی سکز لغت اوزره سویلمشلردر که بونلردن مشهورلری دردر . و قرائت عشره‌ده وارد اولمشدر :

١ — سلسبیل وزننده جبرئیل ، حمزه و کسائی قرائتلریدر .

٢ — جبرئیل ، ابوبکر روایتیله عاصم قرائتی .

٣ — جبریل ، ابن کثیر قرائتی .

٤ — جیمك کسریله جبریل ، متباقی آلتی امام ایله روایت حفص اوزره عاصم قرائتیکه بزم قرائتمز بودر و حجاز لغتیدر . دیکرلری ده جبرایل ، جبرائل ، جبرال ، جبرین در . عربك غیری بعضی لسانلرده ده . غابریل ، غابرائیل ، غابریل اسملری بونلردرکه جیمك مصر لهجه‌سیله اوقونمسیدر .

بو ترکیبك علمیتندن قطع نظرله اساسی مفهومی حقنده عبرانیجه جبر (عبد) معناسنه ایل ده الله اسملرندن بری اولمقله عبدالله دیمك اولدیغی اکثریتله سویلنمکده ایسه ده بعضیلری بونی «جبروت الله» معناسنه اولدیغنی کوسترمشلردر . فی الواقع کلمه‌نك عربجه «جبر» ماده‌سیله ظاهری بر علاقه‌سی واردر . بناءً علیه جبریل ، قارشیسنده هیچ بر قوتك مزاحمته امکان اولمیان و آثارنده کرك علمی و کرك عملی هر وجهله قطعیت ، ضرورت ، جبریت ثابت اولان ، حاصلی هر ملكك ، هر قوتك ، هر وجهله فوقنده بولنان بر ملك مفهومنی افاده ایتمکده در . فی الواقع وحی بو صورتله بر علم ضروری افاده ایدوب شك و شبهه‌یه ، کسب و اراده بشرك حیلوله‌سنه امکان براقمز دیمکدر که واسطه وحیك بو اسم ایله تسمیه‌سی بر تعریف ماهیتی ده جائز دیمك اولور . بو الروح .

روح الله در روح امين در روح القدس دينلمسى «ذى قوة عند ذى العرش مكين مطاع
ثم امين» اوصافيله توصيف بيورلمسى دخى بو معنايى مؤيددر. بوننده جبريلك ومعجزات انبيانك
نه قدر بيوك بر تحقيق حائز اوله بيله جكنى آكلامق قولاى اولاجقدر. بناءً عليه بوراده يهوديلرك قارشى
كندى لسانلريله عملا قرار اولارق بو اسمك اختيار بيورلمسى، بوكا قارشى عداوتك نه قدر معناسز
نه قدر مجنونانه ونه قدر كافرانه اولديغنى افهام ايچين نه بيوك بر بلاغت اولمشدر. بناءً عليه آيتك
معناسنه كلهلم :

[قُلْ] يا محمد! سن شويله دى ونم طرفمدن شونى علاوه ايت كه [مَنْ كَانَ عَدُوًّا
لِجِبْرِيلَ] هر كيم جبريله دشمن ايسه قارشيم چيقسين. — مفسرين بونك جملهٔ شرطيه اولديغنى
اتفاق ايدييورلر. فقط اكثريت جزانك «سببيندر، معناسندر» ياخود «قهرندن
چاتلاسين» «ليمت غيظاً» كبى بر تقديرايله محذوف اولوب مابعدنده كى «فانه» بو جزانك علتى
اولديغنى سويلييورلر. صاحب كشاف بوندن باشقه، جزانك محذوف اولميوب مابعدنده كى «فانه
نزله على قلبك» جملهسى اوله بيله جكنى ده سويلمسه ومآلى «بونك سببى اللهك اذنيله قرآنى سكا
اينديرمسندن عبارتدر.» اوله جغنى كوسترمسه ونهايت بونك بر تهديد افاده ايتديكنى ده آكلاتمشدر.
لكن بوكا «فانه نزله» جملهسنده «من» شرطيهنه عائد بر ضمير بولونماديغندن قاعدهٔ لسانه مخالف اولديغنى
بيانيله اعتراض ايدلمشدر. انجق زمخشرى بوراده «بونك عداوتنك سببى» ديه مبتدا ايله بو ضميرك
مقدر اولديغنى كوسترديكندن ابو حيانك بو اعتراضنه جوابى ده آكلاتمشدر. ديمك اولويوركه ايلكى
صورتده جزا محذوف، علتى اونك مقامنه قائم، ايكنجى صورتده جزا مذكور، فقط جزادن
رابطهلى بر مبتدا محذوفدر. هر ايكى تقديرده كلامك بر معناى تهديدى متضمن اولديغى وايكنجى آيتك
بونى ايضاح ايتديكى اونوتولمامق لازم كلير. سببك بيانى دليلدر. اصل سياق آيت بو
توجيهدر. بونك ايچوندر سياقه نظراً شو تقديرى ظاهر بولويورز: سويله: هر كيم جبريله
دشمن ايسه الله دشمنيدر. [فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللّٰهِ] چونكه او جبريل قرآنى سنك

قلبك اوزرينه اللهك اذنيله اينديرمكده در. [مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ] چونكه كتب سالفه‌يى مصدقدر [وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ] و مؤمنلره هدايت و بشارت اولمه اوزره. —

«على قلبك» بيورلمسى ايكى جهتدن شايان دقتدر: اولا؛ «الى قلبك» بيورلميوب «على» ايله ايراد ايدلمشدركه «على» استعلا افاده ايتديكندن وحى و تنزيل، ديكر واردات و سانحات عاديه كبى قلبه يالكز بر نقطه‌دن ايليشوب كچمكله قالميوب بتون قلبى اوزرينه استيلا، و ديكر احساسات دارالطاننك جملسنى تعطيل ايدرك كلمه و هر يقينك فوقنده بر علم ضرورى و ناقابل مقاومت بر حكم الهى افاده ايديه‌رك بر جبر الهى اولديغنى اشعار ايتمكده در. جبريل وحى كتيرديكى زمانده رسول اللهى اويله بر صاروب تضييق ايديوردى كه جانه طاقت ديوردى. بوندن ايچوندر رسول الله «فغطنى حتى بلغ منى الجهد» بيورمشدى. نته‌كيم بخاريك باشنده حضرت عائشه‌دن روايت اولنديغى اوزره اصحاب كرامدن حارث بن هشام حضرتلرى «يا رسول الله سكا وحى نصل كليور؟» ديه صورمشدى، رسول الله بيوردى كه «احياناً صلصلة جرس ـ چاك سسى ـ كبى كلير، بو بكا اك شديديدر، دركيله كسيلير، بن ده هپسنى حفظ ايتمش بولنورم. احياناً ده ملك بر آدم تمثل ايدر، بكا سويلر، بن ده سويلديكنى بيلرم» حضرت عائشه بونى نقل ايتدكدن صوكره ديمشدركه «فى الواقع بن كوردم، غايت صوغوق بر كونده پيغمبره وحى نازل اوليوردى، وحى كسيلدى، پيغمبرك آلنندن تر فشقيريوردى. بويله اليم وحيك حرارتى نصل كلديكى ده فاخره ده نقل ايلمشدى. ايشته بوراده «الى قلبك» ويا «اليك» حتى «عليك» بيورلميوب ده «على قلبك» بيورلمسى بالخاصه وحيك قلب رسول اللهى بيك زياده تضييق و استعلا ايدن اك شدتلى قسمنه اشارت بيورلمشدر.

ثانياً بو كلامى سويلمكه رسول الله مأمور اولديغى ايچون مقتضاى ظاهر اونك لساننده تكلم صيغه‌سيله «على قلبى» دينلمك ايدى. رسول الله سويلركن بنم قلبمه ديمسى لازم كليردى. بويله ايكن خطاب ايله «على قلبك» بيورلمشدركه بو ده بو سوزى رسول الله كندى طرفندن دكل الله طرفندن عيناً سويلمكه مأمور اولديغنى تنصيص ايچوندر.

خلاصه، یا محمد، سنه دکل بنه سویلیورم، سنه بونی اعلان ایت: هر کیم جبریله دشمن
ایسه شونی محققاً بیلسین که شو جبریل سنا بو قرآنی کندیلکندن دکل بنم اذنمله ایندیرمکده در. هم ده
اوندن اولکی بتون کتب الهیه‌یی موئید و اونلر کبی رحمت و حتی مؤمنینه اونلردن فضله هدایت و بشارت
اولارق ایندیرمکده در. شو حالده اونا عداوت ایتمك الله، اللهك بتون کتابلرینه مؤمن اولانلره
هدایت و بشارتنه دشمن اولمقدر. [مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهِ وَرُسُلِهِ]
هر کیم الله و ملائکه‌سنه و رسوللرینه [وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ] و بالخاصه جبریله و میکاله دشمن
اولورسه [فَاِنَّ اللّٰهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ] بیلسین که الله ده کافرلره دشمندر. — بونلری
ویره‌جکدر. اونلری یاشاتمسی، امهال ایتمسی نعمت دکل محض نقمتدر. ایشته توبه ایدوب اونلرده مؤمنلر
میاننه کیرسینلر، او زمان بو هدایت و بشارتدن اونلرده مستفید و متنعم اولورلر.

بو امرده صوکره جناب الله رسولنی بر دها تأیید ایدرك یهودیلرك صوك سیئه‌لرینی و آلت-
روحیه‌لرینی بتون چیرکینلکلری ایله بیلدیریور. و نهایت اونلره بتون بونلردن واز کچرك یوله کلملرینی رحیمانه
بر بلاغتله توصیه ایدییور. شویله که:

وَلَقَدْ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍۚ وَمَا يَكْفُرُ بِهَآ اِلَّا الْفَاسِقُونَ ●
اَوَكُلَّمَا عَاهَدُوا عَهْدًا نَبَذَهُ فَرِيقٌ مِنْهُمْؕ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ
● وَلَمَّا جَآءَهُمْ رَسُولٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِنَ الَّذِينَ
اُوتُوا الْكِتَابَۙ كِتَابَ اللّٰهِ وَرَآءَ ظُهُورِهِمْ كَاَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ●
وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلٰى مُلْكِ سُلَيْمٰنَۚ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمٰنُ وَلٰكِنَّ
الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَۗ وَمَآ اُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ
بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَؕ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ اَحَدٍ حَتّٰى يَقُولَآ اِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ
فَلَا تَكْفُرْؕ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِؕ وَمَا هُمْ بِضَآرِّينَ

بِهِ مِنْ اَحَدٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ
عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرٰيهُ مَا لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهِ
اَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ● وَلَوْ اَنَّهُمْ اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَمَثُوبَةٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ
خَيْرٌ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ●

مآل شريفي

شانم حقیچون سکا چوق آچیق آیتلر : پارلاق معجزه‌لر ایندیردك اونلرکه ایمانه سامرسنده
ادراقلاشمه فاسقلردن باشقه‌سی اونلره کافرلك ایتمز ● یا او فاسقلر هم بونلری طانیمه‌جقلر هم ده
نه زمان بر عهد اونلرینه معاهده ایسه‌لر هر دفعه‌سنده مطلقا ایچلرندن بر گروه اونی بوزوب
آتیویره جك اولمی ؟ حتی او بر گروه دكل اكثریسی عهد طانیماز ایمانسزلر ● هم الله طرفندن اونلره
برابرلرنده‌کی تصدیقلیجی بر پیغمبر گلنجه اسکی کتاب ویریلنلردن بر قسمی اللهك کتابنی ، اوموزلرینك
آرقه‌سنه آتدیلر صانکه بیلمیورلرمش گبی ده ● طوتدیلر سلیمانك ملکنه دائر شیطانلرك اوقویوب تعقیب
ایتدکلری شیلرك آردینه دوشدیلر ، حال بوکه سلیمان کفر ایتمدی ولکن او شیطانلر کفر ایتدیلر ، ناسه
سحر تعلیم ایدیورلر و بابلده هاروت و ماروت ایکی ملك اوزرینه ایندیریلن شیلری اوگرهتیورلردی
حال بوکه او ایکیسی « بز انجق بر امتحانه امجوبه گوندرلدك ، صاقین سحر یاپمغی تجویز ایدوب ده کافر اولمه »
دیمه دکجه بر کیمسه‌یه اوگرتمزلردی ، ایشته بونلردن کیشی ایله زوجه‌سنك آراسنی آیره‌جق شیلر اوگرهنیورلر
فقط اللهك اذنی اولمادقجه بونکله کیمسه‌یه ضرر ویره بیله جك دکلردی ، کندیلرینه ضرر ویره جك نفعی
اولمیه‌جق بر شی اوگرهنیورلردی ، قسم اولسونکه اونی هر کیم صاتین آلسه هر حالده اونك آخرتده بر نصیبی
یوقدر ، بونی محققاً بیلمشلردی اما جانلرینی صاتدقلری او شی نه چیرکین بر شی ایدی اونی بیلسه‌لردی ●
اوت ایمان ایدوب ده قورونمه اولسه ایدیلر البته الله طرفندن بر مکافات حقیقه خیرلی اوله جقدی

بونی بیله‌لردی ●

[وَلَقَدْ اَنْزَلْنَا اِلَيْكَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ] ای رسول اكرم ! شانم حقیچون سكا ایسه اویله
بر طاقم آیات بینه و واضحه ، مقصودی حقی آچیق آچیق ، شكسز ، شبهه‌سز كوسترن آیتلر ، معجزه‌لر
انزال ایتدك . — بو قرآنڭ بالخاصه مقاصد تبلیغی كوسترن ، حق دعوتی ایله آیات محكمه‌سی اوقدر جلیه
و اوقدر واضحه‌در كه ذره قدر عقل و فهم و انصافی اولانلر بونلره ایمان ایتمكده زورلانمزلر . [وَمَا
يَكْفُرُ بِهَا اِلَّا الْفَاسِقُونَ] و دینده و استقامت فطرتدن چیقمه ، نقض عهد ایتمك
و حقڭ خلافنه كیتمك آلیشمه عقیده‌سی بوزوق فاسقلردن باشقه هیچ كیمسه بونلره كفر ایتمز .
— بونلره كفر ایدنلر هیچ سوزه دكل باشنده یابان اولان او خاسر و نه كروهی فاسقلردر . بونلردن
مالك بن صیف " والله محمده ایمان ایتمز ایچون بزم كتابمزده عهد و میثاق آلنمامشدر " دیه انكار
ایتمشدی . بونڭ حقنده شو آیت نازل اولمشدر : [اَوَكُلَّمَا عَاهَدُوا عَهْدًا]
یا اویله ، او فاسقلر هر نه زمان بر عهده كیریشدیلر ، بر سوز ویردیلرسه [نَبَذَهُ فَرِيقٌ مِنْهُمْ]
ایچلرندن بر فرقه‌سی بو عهدی بوزوب آتمدیمی ، ساده بر فرقه دكل [بَلْ اَكْثَرُهُمْ
لَا يُؤْمِنُونَ] حتی بونلرڭ اكثریسی ایمانسزدرلر . — توراته ده ایمان ایتمزلر . هیچ دینلری
یوقدر . بونڭ ایچون نقض عهد ایتمكی كناه صایمازلر ، وقتیله توراته و پیغمبرلره قارشی قاچ دفعه‌لر نقض عهد
ایتدكلری كبی شمدی ده سكا و قرآنه قارشی اویله یاپیورلر . دها دون ایشته كلدی كلیور دیه سنكله استفتاح
ایدرلركن بو كون اوندن ده وازكچوب سكا وحی كتیرن جبریله بیله خصومت اعلان ایدیورلر . [وَلَمَّا
جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ] هم الله طرفندن ، هم ده بونلرڭ اللرنده‌كی
كتابی تصدیق و تأیید ایدن ، كوزلرڭ دكلی بر رسول ، بر آخر زمان پیغمبری كلنجه [نَبَذَ فَرِيقٌ مِنَ الَّذِينَ
اُوتُوا الْكِتَابَ] اهل كتاب اولانلردن بر فرقه [كِتَابَ اللّٰهِ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ كَاَنَّهُمْ
لَا يَعْلَمُونَ] اللرنده‌كی كتابی صانكه بیلمیورلرمش كبی پس‌پشته آرقه‌لرینه آتدیلرده :

[وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَى مُلْكِ سُلَيْمَانَ] ملك سليمانه يعنی سليمان عليه السلامك
حكومت و دولتی عليهنه شيطانلرك تعقيب ايتديكی شيطنتده ، كذلك شيطانلرك اوقويه كلديكی افسون
و افسانه كتابلرينه اويديلر و اونلك آرقه سنه دوشديلر .

تلو ، تلاوت ايكی معنايه كلير . برسی تعقيب ايتمك يعنی برشيئك آرقه سنه دوشمك كه متقدم
ناقل تعبيرلری بوندندر . ديكری مع التوالی اوقومه كه بونده اوقومه معناده واردر . بورادهاكيسيله
تفسير ايدلمشدر . اوكی معنی اعم اولمه اعتباريله ايكنجيسنه دخی صادق اولديغندن داها صحيحدر .

بو شيطانلر نصل شيطانلردی و تعقيب ايتديكلری شيئلر نه ايدی ؟ بونلر هم جن شيطانی و ارواح خبيثه
ديلن كيزلی شيطانلر ، هم ده انسان شيطانلرينه شاملدر . زيرا كيزلی شيطانلرك اثرلری ده انسان
شيطانلری اوزرنده ظهور ايدر . و ظاهرده كی انسان شيطانلری او ارواح خبيثه دن آلدقلری شيطنتله
اجرای شيطنت ايدرلر . اكثر مفسرينك جمله روايتلرينه كوره سليمان عليه السلامك ملكنده فتنه ظهور ايدوب
حكومتی ضايع ايتديكی زمان انس و جن شيطانلری يك آزيتمش ، دينسزلك اليری كيتمشدی . فتنه‌لر چيقاران
و بالآخره سليمان عليه السلامه مغلوب و مسخر اولان بو شيطانلر «ص» سوره سنده كچديكی اوزره قرآنده
«بناء ، غواص ، آخرين» ناميله اوچ صنف كوسترلمشدر . «والشياطين كل بناء و غواص وآخرين»
باقه . ديمك بونلر ايچنده برطاقم دساس صنعتكارلر ده واردی . ايشته بونلر دشمن و تبع وحدت
اوزره اولان بو شيطانلر وقوعات جاريه وآنه حقنده قولاقدن خرسزلقيله برطاقم معلومات ايدينيرلر ،
و بونلك برينه يوزلرجه يالان و اراجيف قاتيشديره رق كيزلی كيزلی نشر ايتمه بولنورلر . و بوكا واسطه
اولمه ايچون كاهنلری انتخاب ايدرلر و اونلره تلقينات ياپارلردی . بعضی خبرلری طوغری چيقديغجه كاهنلر
بونلره كوره نيز ، بونك ياننده بيكلرجه اراجيف ده نشر ايدرلردی . ديكر برطاقم كاهنلر بونلری تدوين
ايتديلر ، جن جلبی و كوكب تسخيری حقنده درلو درلو افسونه كتابلری يازديلر . بو ميانده كيمسه كيرجاج
سليمان حقنده خبرلره بكزر افسانه‌لر ، ماصاللر ، رومانلر يالانلر طوغرو نشر ايتديلر . وقايع
و حقايق تاريخيه تحريف اولنه‌رق افكار ناسی آلداتمه‌يه باشلانمش و آكره يولده سوقه ايديه جك

خرافات نشر اولنمش و بونلر آراسنه بعضی علمی شیئلر قاریشدیریلهرق سوء استعمال ایدیلیوردی. بو صورتله
جنلر غیبی بیلیور دیه شایع اولمشدی و بو شیطانلرك تزویرات و تسویلاتی یوزندن فتنه چیقمسیله ملك سلیمان
بر وقت الندن كیتمشدی، نهایت بعون الله تعالی سلیمان علیه السلام بونلره غلبه ایتدی و هپسنی تسخیر ایدوب تقیید
اولهرق استخدام ایلدی و او زماندن بری بو كتابلری طوپلایهرق تختنك آلتنده بر خزینهده دفن ایتمشدی.
وفاتندن بر مدت صوكره حقیقته آشنا اولان علمادن قالماینجه شیطانلردن انسان صورتنده بریسی چیقوب: «ای
ناس بیلیرمیسكز كه سلیمان بن داود پیغمبر دكل بر ساحردی، جنلری، شیطانلری، روزگارلری هپ سحرله
تسخیر ایدردی، اونه ایردیسه علم سحر ایله ایردی، ایناغمازسه كز سرایی آرایكز، صاقلادیغی كتابلری
بولورسكز» دیه اعلان ایتدی و بونلرك مدفون اولدیغی محلی كوستردی، آچدیلر، فی الحقیقه بر چوق كتاب
چیقاردیلر، بو سحر و فسانه كتابلری ایدی، بونك اوزرینه «سلیمان ساحرمش، حكومتنی سحر ایله اداره
ایدرمش» دیه شایع اولدی، دیكر بعض مفسرینك روایتنه كوره بو كتابلر وفاتندن صوكره یازیلوب دفنه
دفن ایدلمش، بر طاقملرینك اوزرینه آصف بن برخیانك اثری كبی ساخته عنوانلر قونمش و حیله و دسیسه ایله
نشر ایدلمش. ایشته «ما تتلو الشياطين على ملك سليمن» بو ایدی بو شیطنته اشارتدر. ذاتاً مصردن
بری بنی اسرائیل آراسنده سحر، حقه بازلق مجهول دكلدی، فقط بوكره باشقه بر رنك آلمشدی، بر طرفدن سیاسی
اجتماعی انتریقهلرله سلیمان علیه السلامك دولتی علیهنده تعقیب ایدلمش، دیكر طرفدن اونك دنیایی تسخیر
ایدن علمی دیه یه اونك نامنه افترا ایله ترویج ایدلمك ایستهنیلمشدی. او درجهده كه صوكره كی بنی اسرائیل
شارالیه بر پیغمبر دكل ساحر بر حكمدار نظریله باقارلرمش و بونك ایچون ده بنی اسرائیل بالخاصه حكومتلرینی
ضایع ایتدكدن صوكره متمادیاً آراسنده كیزلی یوللرله بو قبیل نشریاتی ترویج ایله و هنر شكلنده سحربازلقده خیلی
قالمیورلردی. وقتاكه اصل تورات موجبنجه بكلهدكلری خاتم الانبیا افندیمز كلدی و توراتی
موضوع بحث ایتدی، او زماندن دونوب بونكله مجادلهیه باشلادیلر «نبوت یولیله بوكا معارضه ایدهمهجكز
بزه بونی جبریل اوكا خبر ویریور» دیدیلر و جبریله دشمن اولدیلر، توراتی ده بتون بتون آرقهلرینه
آتهرق سحر و تزویر یولنه صاپدیلر، بو شیطانی اثرلره اتباع ایله «سلیمان، محمدك دیدیكی كبی

بر پیغمبر دكل ایدی ، ساحر بر حكمدار ایدی ، سحرلری معجزه كبی كوستریردی دیه افترا ایتدیلر ، بوكا نظراً حضرت سلیمانك - حاشا - كافر اولمسی لازم كلیوردی ، چونكه سحرك بوراده‌كی كفر اولدیغنده شبهه یوقدر . حالبوكه [وَمَا كَفَرَ سُلَيْمٰنُ] سلیمان كافر دكلدی [وَلٰكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا] دكله اول وآخر اوكا ساحر دیه شیطانلر كفر ایتدیلر [يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ] كه ناسه سحر تعلیم ایدیورلردی ، خلقی اغوا واضلال ایلیور دیوق اوكره تیورلردی — نصلكه بو فقره‌سی تعلیم سحرك كفر اولدیغنی كوسترمكده‌در .

سحر نه‌در ؟ اساس لغتده سحر ، نه اولورسه اولسون سببی خفی اولان اینجه بر شی دیمكدر . نته‌كیم غدایه ده اینجه‌لكندن طولایی فتح ایله سحر اطلاق اولنور . بونك ایسه مع الاطلاق كفر اولمه‌جغی بدیهیدر . فقط عرف شرعده سحر ، سببی خفی اولمقله حقیقتك خلافنه تخیل اولنان یالدیزجیلره شارلاتانلره ، خدعه طاریقه یولنده جریان ایدن هرهانكی بر شی دیمكدر . چونكه بونده اسرارانكیز بر صورتده حقی باطل ، باطلی حق ، حقیقتی خیال ، خیالی حقیقت دیه كوسترمك واردر . نته‌كیم «سحروا اعین الناس» و «یخیل الیه من سحرهم انها تسعی» اولدیغی و انظاره اینجه‌ده قوللانیلان لطیف خصوصاتده دخی استعمال اولندیغی واردر . «ان من البیان لسحرا» كبی كه بوكا سحر حلال ده دینیلیر ومجازدر . دیمككه اسرارانكیز سبب خفی ایله اینجه‌لك ، جاذبهٔ ظاهریه ، خدعه ، سوء قصد سحرك ماهیتنی تشكیل ایدر . بناءً علیه سحر ، اولا نفسنده بر خارقه دكلدر . یعنی اسباب عادیه خلافنه اولهرق بالذات ارادهٔ الهیه ایله ظهوره كلن حادثاتدن دكلدر . اونك هر حالده تشبث اولنه بیلمجك بر سبب خصوصی ویا شرطی واردر . شوقدر كه او سبب هركس ایچون معلوم اولمادیغندن خارقه كبی تخیل اولنور . بونك ایچوندر كه سببی هركس ایچون معلوم اولمیان هرهانكی بر حقیقت دخی عالی انفعال ایچون قوللانیلدیغی زمان بر سحر اولور . بو سببك بالنظریه ایضاح ایدیله بیلیر بر حالده بولنمسی شرطده دكلدر . آنجق ویا تقلیدی بر حالده ایقاع ایدیله بیلمسی ده كافیدر . خلقتده سببی علماً ایضاح ایدیله بیلن شرطلر ویا غیر شرطلر بر طاقم حادثات غریبه احداث ایتمك علی الاطلاقده سحر اولماز .

لكن بونلر ده انسانلرى آلداتمق ايچون استفاده يه قالقيشديلر و بو صورتله قلوبه اجراى تأثير ايدوب دولاندير يجيلر يا بيلديكلرى يا بيلمه ديكلرى زمانده بونلر سحر ماهيتنى اكتساب ايدرلر . بونك ايچون ايمانسزلق اخلاقسزلق سحرك كوكيدر . ساحرلر علومده ، صنايعده ، اديانده ، فلسفه ده ، غرائب خلقتدن سوء استعمال ايله استفاده ايتمسنى بيليرلر . بو صورتله حقى كيزلمك ايچون يا نه يالكز نيجه فلسفه لر ، نيجه دينلر ، نيجه تاريخ قيلقلى اوجوقلر واردر . وقتيله حكمانك « خنزيرلرك بوينونه جواهر طاقمايك » نصيحتى بو كبيلرده معالى علومى صيانت ايچون ويرلمشدى .

بوندن اكلاشيلديكه سحرك انواعنى تعيين ايتمك قولاى دكلدر . مع ما فيه فخر الدين رازى تفسيرنده سكز قسمه تقسيم ايتمشدر . بعضى ايضاح ضمننده شونلردر :

١ — كلدانيلرك سحريدركه قواى سماويه ايله قواى ارضيه نك مزجى طريقيله حصوله كتيرديكى بو نوعه طلسم نامى ويريليه كلمشدر . كلدانيلر قديم بر قوم اولوب يلديزلره طاپارلر و بونلرك بر عالم اولديغنه و خير و شرك ، سعادت و نحوستك بونلردن صدور ايتديكنه ذاهب اولورلردى . بونلرك طلسم نامى ويريلن بعضى عجائب شيلر ياپدقلرى سويلنمكده در . ابراهيم عليه السلام بونلرك عقيده لرينى ابطال ايچون بعث بيورلمشدركه باشليجه اوچ فرقه ايديلر . بر قسمى افلاك و نجومك قدم و لذاتها واجب الوجود اولديغنه قائل ايديلركه بونلر بالخاصه صابئه ناميله معروفدرلر . زمانمز تعبيرنجه قدم عالمه قائل بر نوع طبيعيون ديمكدر . و اكلاشلديغنه كوره نجوم و طبيعياتده خيلى ايلرى كيتمشلر و صنعى بعضى غرائبات احداث ايلمشلردر . ديكر بر قسمى افلاكك الوهيتنه قائل اولهرق هر برينه هيكللر ياپمشلر و بونلره خدمت و عبادت ايتمشلردر . اوچونجى بر قسمى ده افلاك و كواكبك فوقنده فاعل مختار بر خالق اثبات ايدرلر . لكن خلقتك اونلره بو عالمده نافذ بر قوهٔ عاليه بخش ايتمسه و تدبير عالمى اونلره تفويض ايلمسيه بولنديغنه قائل ايديلركه بو ده اكثر طبيعيون مذهبنه مشابهدر . فكرمزجه بو سحر ده طبيعيات ايله روحياتك اسكى زمانلرده كشف ايدلمسه ممزوج بعضى خواص غريبه سى تطبيق ايدلمسه اولديغى اكلاشلمشدر .

٢ — اصحاب اوهامك و نفوس قويه نك سحرلريدر . بونلر اويله توهم ايدرلركه انسانك

روحی تربیه و تصفیه ایله قوت و تأثیرینی آرتیرر . کیزلی قابلیتلرینه کوره بعضیلرنده بو درجه ده حس و ادراکی زیاده‌لشیر ، کندی خارجنده اجرای تأثیر ایده جک قدر ده اراده‌سی شدت بولور . او زمان ایسه دیکر بر چوق شیلری یاپار ، اشیاده ، حیواناتده ، انسانلرده کندی بدنی کبی تصرف ایدر . حتی او درجه‌یه وارر که بر اراده ایله بدنه و اشکالی دکیشدیره بیلیر . احیا و اماته ، ایجاد و اعدام ایده بیلیر . فی الواقع تربیه بدنیه کبی تربیه روحیه‌نک ده بر چوق اهمیتی و فوائدی انکار اولنه‌ماز . لکن بو درجه‌لری بالذات بر بخشایش الهی اوله بیلیرسه ده بونی کسب و صنعت ایله قابل حصول فرض ایتمک اوهامدر . بر طاقم کیمسه‌لر ریاضت ، خواص ، رقیه ، تجرد و سائره کبی بعضی طریقلره مراجعت ایدرک علم روحک بعضی حادثات غریبه‌سیله اوغراشیرلر که معنویاتمزه ، هیپنوتیزمه ، مغنتیزم و سائره بو جمله‌دندر . و سحرک سفلی و اک تهلکه‌لی قسمی ده بودر .

٣ — ارواح ارضیه‌دن استعانه طریقیله سحردر که عزائم و یا جنجیلک دیدکلری بودر . متقدمین و متأخرین فلاسفه‌دن بعضیلری جنلری انکار ایتمشلرسه ده بونلر قیصه کوروشلی و انظارده سرعتلی کیمسه‌لردر . کائناتده روحانی ، جسمانی کیزلی قوت قالماسه ، هپسی کشف و تحدید ایدلسه کبی «جنلک اصلی یوقدر» دیه انکاری یا حد ذاتنده علمی بر حرکت اولماز . بر چوقلرینه «بیلمه دیککز ، خفی ، مستور نیجه قوای طبیعیه واردر» دیسه‌کز اوت دیمکده تردد ایتمزلر ده عینیله بو معناده اولمق اوزره جنه واردر دیسه‌کز همان انکار ایدرلر . بونک ایچوندر که فلاسفه جنلری انکار ایتمشلرسه ده ارواح ارضیه نامیله یاد ایتمشلردر . فقط بونلر اسباب نظرده تحتنده انسانلرک مناسبت و ارتباط پیدا ایدوب ایده بیلجکلری علمی بر صورتده تدقیق اولنورسه بوکا قطعی حکم اولنه‌ماز . لکن بونلرده طولایی بو طرزده واقع اوله بیله جک سحرلرک وقوعنی انکار دکل تصدیق ایتمک لازم کلیر . حتی بو کون ده اسپیریتیزمجیلری بو جنجیلردن صایه بیلیرز . ایشته سحرک اک مشهور اقسامی اصل بو اوچ قسمدر .

٤ — تخییلات . ال چابوقلغی دینیلن سحرلردر که بونلره سحردن زیاده حقه‌بازلق ، شعبده فامی دیریلیر . بونک اساسی تغلیطدر . بو طبیعی واپورده کیدرکن ساحلی حرکت ایدیور کبی

خفی

كورمكدكدر. بوكا عربجه اخذ بالعيون، لسانمزده كوز باغجيلغى دخى دينيلير. مع مافيه كوز باغجيلغك دها سرى اولان روحى تأثيرات ايله علاقه سى بولنمسى ده ممكندر.

٥ — حيل صنايع ايله ياپيلان آلاتدن بالاستعانه اعمال عجيبه كوسترمك صورتيله سحردر كه سحرۀ فرعونك بويله ياپمشلردى. روايت اولنديغنه كوره بونلر ايپلرى دكنكلرى جيوه ايله املا ايتمش واونلرده حرارت ديرلنجه ويا كونشك تأثيريله معروض قالنجه الصيغه يه باشلايان ايپ، دكنكلر حركته كلوب قايارسه، زمانمزده فنونك ترقياتى بونلره بر چوق مثال ويرمكه مساعددر. سينمالر بونك اك مبتذل برشكلى اولهرق كوسترله بيلير. بونلرك خلقه اوزرنده كى خيالى اولان تأثيراتى بر سحر تأثيريدر، هله اصلنى بيلمه ينلر ايچين...

٦ — اجسام وادويه نك خواص حكميه وكيمويه سندن استعانه صورتيله ياپيلان سحرلردر.

٧ — تعليق قلب صورتيله سحردر. ساحر شارلاتانلغه ياپارق كنديني درلو درلو ترجمهاتله مخاطبنى جذب ايدر. بر اميد ويا قورقو آلتنده قلبنى كنديسنه ربط وحياته اجراى تأثير ايدرك ياپه جغنى ياپار. اسم اعظمى بيليرم دير، جنه جلب ايدرم دير، كيميا بيليرم دير، ايجابنه كوره كندنده، مسلكنده، قدرتنده، نفوذنده، تجارتنده، شفقتنده بحث ايدر طورلانيرر. تعليق قلبك تنفيذ عمله، اخفا اسرارده تأثيرى نه قدر چوقدر. اك عادى سندن اك عاليسنه وارنجه يه قدر طورلاندريجيلغك انواعى بوكا مربوطدر. آز چوق هيسى بوكا علاقه دار درينه بيلير.

كرامتدن

٨ — تمامله عمانلره كبى كيزلى تذذيرات، عقل وخياله كلمز القاآت، واسطه لى واسطه سز تحريكات، انفعالات ايله سحردر كه بعض الناس اك مبتذل اولانه سميدر.

بتون بو اقسام اساسلى ايكى قسمه راجع اولور: برسى صرف پالان وحيله تزوير واغفال اولان قول ويا فعل ايله اجراى تأثير ايدن سحر، ديكرى آز چوق بر حقيقتى سوء استعمال ايدرك ايقاع ايديلن سحردر. سحرك بتون ماهيتى خيالى حقيقت فرض ايديره جك بر وجهله روح بشر اوزرنده آلداتيجى بر تأثير ايقاع ايتمكدن عبارت اولديغى حالده بونك برقسمى تخييل محضه، ديكر برقسمى ده بعض حقيقت

ایتمز وجدر. بناء علیه هر سحرك حقیقی تأثیردن ده بسبتون عاری اولدیغنی ادعا ایتمه ملیدر. بو آیت کریمه
بو ایکیسنه اشارت ایچوندر اولکنه «یعلمون الناس السحر» ایچنده «السحر» و بو «ماتتلوا
الشیاطین» ه معطوفا ایله «وما انزل علی الملکین ببابل هاروت وماروت»
بیورلمشدر. یعنی بو شیطانلر صرف کندی ایدیه‌رلری اولان سحری، برده بابلده هاروت وماروت
نامنده ایکی ملکه انزال ایدیلنی نامه، او زمانده کی بنی اسرائیله تعلیم ایدیورلردی و بونلر بایمقله کفر
ایتمشلردی. کرك متقدمینده و کرك متأخرینده بعض مفسرلر بو «ما» یی نافیه تلقی ایدوب
معناسی «بابلده هاروت وماروت نامیله ایکی ملکه برشی انزال قیلنمادی، هاروت وماروت جماعتی ده
بو شیطانلرك ایدیه‌رینی بالادیرماحالدر» مآلنده کوسترمشلردر. ایتك مابعدنده کی سیاقی بوکا
مساعد اولسه ایدی بزده بونی ترجیح ایدردك. فقط سیاق بوکا مساعد کورونمیور. «وما یعلمان»
رکیکه دوشیور. بناء علیه بز جمهور مفسرینك بیانی وجهله موصول اخذ ایدیورزکه بو هم ظاهر نظمه موافق
هم ده اکثر یعنی‌ی نظراً درایه حقیقته‌ده محتویدر. بو اولدا هاروت وماروت قصه‌سنك بر حقیقی
بیانه ایدیور و بونلرك حد ذاتنده سحر دکل انجه طرز تعلیمی و سوء استعمالی جهتنده بر سحر و کفر اولدیغنی افهام
ایلیور. نته کیم «ما انزل علی الملکین» حقنده صراحةً سحر تعبیر ایدلمسه، انجه سحره معطوف
ایلمشدر. مع مافیه بو شیطانلر طرفندن طرز تعلیمنك کفر اولدیغنه و بونلره بر سحر مخصوص بایلدیغنه
اشارت قیلنمشدر. دیمك که «ما انزل علی الملکین» حد ذاتنده بر سحر دکل فقط اهل فسادلرنده
وسیلهٔ کفر اوله بیله جك بر حقیقت ایکن بو شیطانلر بونی محضا سحر ایچون تعلیم ایتمشلردر. حال بوکه
[وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ اَحَدٍ حَتّٰى يَقُولَٓا اِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ] هاروت وماروت
بونی تعلیم ایده جکلری زمانده «بز بر فتنه‌یز، یعنی بزم بیلدیکمز شیلر فتنه‌یه مساعددر و سوء استعمالی
کفردر، بناء علیه صاقین سن بونی بیلوب ده کفره کیرمه» دیمه دکجه و بو یولده نصیحت ایتمه دکجه اونلری
برکیمسه‌یه تعلیم ایتمزلردی کیشی کوزل هرکس بیلمزلر، سوء استعمالده کفردر، سحردن منع ایدرلردی.
بو شیطانلر ایسه بونلر بایمادیلرده بالعکس بونلرده هرکسه سحر تعلیم ایدیورلر. بالعکس

اشبو ایکی ملك ویا بونلرك تعلیماتی حقنده بر چوق سوزلر سویلنمش، بحثلر یاپیلمشدر. بوتون
بونلری مطالعه دن صوکره بزم آیتدن اکلادیغمز شودر: معلومدر که ملکلرك انسانلره تعلیمی یا وحی
یا الهام دیمکدر. هاروت وماروتك جبریل کبی وحی ملائکه سندن اولدقلرینه دلیل یوقدر. بالعکس
آیت بونلری ابتدا منزل دیرکن منزل علیه کوسترمدیکندن نزولده مرتبهٔ ثالثه ملکلرندن اولدقلری ظاهردر.
بناءعلیه تعلیملری ده انبیایه اولان وحی درجه سنده اولمایوب الهامات قبیلندن اولمه متبادردر. الهام
ایسه هرکسه اوله بیلیر. دیمك اولیور که اسکی بر مدنیت اولان بابل شهری اهالیسندن بر طاقم کیمسه لر
ایکی صورتله بویله ایکی الهی قوت ایله بعضا الهام اولمشلر بونلر ده اسرار خلقتدن بعضی خوارق وغرائب
اوکرنمشلر واوکرندیکلری بونلرك شره ده مساعد اولدیغنی و بناءعلیه سوء استعمالی کفر اولدیغنی ده
اوکرنمشلردر. او حالده بو ایکی ملکه انزال قلنان ویا بابل خلقنه الهام طریقیله تعلیم اولنان بو شیلر
حد ذاتنده سحر دکل ایدی، لکن سحر حالنده قوللانیله بیلیر و بویله قوللانیلمسی محضا کفر اولوردی.
بونك ایچوندر که آیتده بونك حد ذاتنده سحر اولدیغی افاده ایدلمشدر. فی الواقع هر علم بویله در. حد ذاتنده
علمك هیچ محذوری یوقدر. وفقط بویوکلکی نسبتنده عملی حیثیتله خیر وشره مساعددر. علم نه قدر
خارقه ایکن ونه قدر ایچه و بیوك اولورسه شر دفعنه احتمالی ده او نسبتده بیوك اولور. بونده
طولاییدر که آیات حجه اولان دینیه حقی، طریق مستقیمی اثبات وتأیید ایچون ده طرف اللهدن احسان اولنان
معجزه لر، کرامتلر وسائر علملر، حکمتلر بهانه اتخاذ ایدیلرك عالمده نه قدر کفرلر، ملعنتلر نشر
اولونمشدر که بونلرك هپسی حرام وکفر اولان سحر جمله سنه داخلدر. بو ایسه علمك حد ذاتنده کی علمی
حیثیتی دکل عملی حیثیتیدر. علملر حسنه استعمال ایدیلیرسه زهیرلردن ده دوالر یاپیلیر، سوء استعمال
ایدلدیکی تقدیرده ده دوالردن سموم استحصال اولنور. حتی بونك ایچوندر که اکثر علماء شریعت کرك بو آیتدن
وکرك مطلقا علم حقنده کی دیکر آیتلردن شونی استدلال واستنباط ایتمشلردر: ذاتنده شرعاً
حرام اولان هیچ بر علم یوقدر. حتی شرندن توقی ایچون سحری بیلمك بیله حرام دکلدر، ایچونه یاپمق
حرامدر وحتی کفردر. تعلیمی ده بو حیثیتله مقید بولونمق اقتضا ایدر. نته کیم بو آیتده ابتدا تعلیم سحر

علی الاطلاق کفر کبی کوسترلمش ایکن «وما یعلمان» فقره سیله بو اطلاق تخصیص ایلمشدر. حاصلی سحرک ماهیتی اصل عملی حیثیتنده در. شر ویا تزویر صنعتیدر. ویا بو عمل بعضی علوم حقیقیه یه توقف اوله بیلیر و اونلرک سوء استعمالیله سحر یاپیلیر. مثلا الکتریقجی بو کونده مهم بر علم و الکتریقجیلک مهم بر صنعتدر. بونک سوء استعمالنده و شریرلرده تطبیقاتنده ده برچوق سحرلر یاپیلمسی ممکندر. لکن بونک بویله اولمسنده الکتریق علمنک حد ذاتنده بر سحر اولمسی لازم کلمز. ایشته بابلده هاروت و ماروت الهامیله تعلیم اولنان شیلرده بوکا شبیه اولدیغی آکلاشیلیور. بونک ایچون آیته بونلر اساسنده ملکی بر قیمتله کوسترلمش و لکن تعلیم و تعلمی ایله تطبیقاتنده مستعد بولندیغی فتنه حیثیتیله ده شیطانی اولان سحره الحاق ایلمشدر. دیمک که سحر صرف شیطانی بر شیدر و بو باشلیجه ایکی قسمدر. بریسی شیطانلرک صرف کندیلرینه اویدردقلری اراجیفدر. دیکری بابلده کی کبی اساسنده ملکی اولان بعضی علوم و صنایع غریبه نک استعمالیدر.

آرتق بوراده ملکلر سحر تعلیم ایدرمی دیه بر سؤال و جواب ایله مناقشه یه محل یوقدر. و بوندن احتراز ایچون «ما» یی نافیه یاپمغه لزوم و سیاقه بیان مخالفدر. ملکلر سحر تعلیم ایتمز لکن ملکلرک خیر ایچون تعلیم ایتدکلری حقیقتلر اصل کفر و شیطانلر النده شره استعمال ایدیلمک ایچون سحرده ده قوللانیله بیلیر، نته کیم بونی اولا بابلیلر یاپدیلر. آکلاشیلدیغنه کوره بونلر ایکی ملکک الهامیله کشف ایدوب بللدکلری سماوی و ارضی، روحانی و جسمانی قوتلرک و بونلرک مزجندن متحصل بعضی صناعت سحریه یی نجوم و طبیعته اسناد ایدرک کفره کیردیلر. بو سببله کلدانی سحری طلسمات، قالقطریات نامیله بر نوع شهرت بولدی. صوکره بر طاقم شیطانلر ده سلیمان علیه السلامک دولتنه قارشی قسماً بونی و قسماً ده کندی اویدردقلری تزویراتی تعقیب و تطبیق ایتمشلر و بو صورتله سیاسی، اجتماعی برچوق فسادلر چیقارمشلر و حکومت و دولت ایشلری ایچون بو سحرلری بر علم دیه نشر و ترویج ایتمک صورتیله اجرای کفر ایتمشلر دی. او زماندن خلقی اولادبنی اسرائیل بونلری اونلردن اوکرنمشلردی و مثلا آراسنده بو یولی تعقیبدن خالی قالمازلردی، نهایت بعثت سنیه محمدیه اوزرینه سنیه

اجماعنه قرآنه قارشیسنده کتاب اللهی تماماً آرقه‌لرینه آته‌رق بسیوه‌یه بو شیطانلره تابع اولدیلر .
[فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ] - بو جمله‌نك ربطنده ده وجوه محتمله
واردر . بر چوق مفسرینه بونی هاروت وماروت فقره‌سنه ربط ایدرك « منهما » ضمیرینی بو ایکی ملکه
و « یتعلمون » ضمیرینی ده « ما من احد » دن مستفاد اولان ناسه یعنی هرکسه کوتورمشلردر . « یعلمون »
ویا « کفروا » اوزرینه ویا « منهم یتعلمون » تقدیرنده عطف جمله علی الجمله اولارق ده « هما » قبلنه
معطوف اولسیغی ده ذکر ایتمشلردر . لکن بزم مختارمز بونك « یعلمون » ه مربوط ویا طوغریدن
طوغرییه « واتبعوا » جمله‌سنه معطوف و « منهما » ضمیرینك « سحر » ایله « ما انزل علی الملکین » ه
راجع اولمسیدرکه حاصل معنی شودر : « کتاب اللهی آرقه‌لرینه آتوب سلیمانه قارشی او شیطانلرك تعقیب
ایتدکلری شیئه اتباع ایدن بو فرقهٔ اهل کتاب ، بو زمرهٔ یهود ، بو کافر شیطانلرك تعقیب و تعلیم
ایتدیکی بو ایکی نوع سحر کتابلرندن قوجه ایله قاریسی آراسنی آییره‌جق شیلر اوکره‌نیورلر » . بو تعبیر
سحرك اعظمی تأثیرینی افهام ایدیور . یعنی بونلر بو طریقه ایله قاری ایله قوجه بینی بیله آییره‌بیله‌جك
فسادلر چویریورلر . بونی یاپه‌بیله‌جك اولانه سحرلرله اجتماعیاتده نه بیوك فتنه‌لر چیقاره‌بیله‌جکنی
قیاس ایدیکز . قاری ایله قوجه‌سنی آییرانلر ، بو قدر قوتلی بر رابطهٔ اجتماعیه‌یی قیرانلر بر حیات اجتماعیه‌ده
نه‌لر یاپمازلر ، قومشولر ، همشیره‌لر بیننده نه‌لر یاپمازلر ، افراد ملتی بر برینه دوشورمزلر ؟ حکومت
ایله تبعه‌سنك آراسنی آچمازلر ، اختلاللر می چیقارمازلر ؟ آیت بو نقطه‌ده بزه کوستریورکه سحرك
اك بیوك تأثیری روحلر اوزرنده‌در . فکرلری بوزار ، قلبلری چلر ، اخلاقی برباد ، جمعیتی پریشان
ایدر . بنابرین سحرك اصلی یوقدر دیه اکتفا ایتمامالیدر . و بویله سحرلردن صاقینملیدر . [وَمَا هُمْ
بِضَارِّينَ مِنْ اَحَدٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ] و مع مافیه بونلری یاپانلر اللهك اذنی اولمادقجه کیمسه‌یه هیچ بر
ضرر ایده‌مزلر . ـــ تأثیر حقیقی نه سحرده ، نه ساحرده ، نه طبیعتده ، نه روحده ، نه سماده ، نه
ارضده ، نه شیطانده ، نه ملکده‌در . مؤثر حقیقی انجق اللهدر . منفعت و ضررده انجق اونك اذنیله
حاصل اولور . او حالده هر شیده اول اللهه قورقمالی و اللهك وقایه‌سنه کیرملیدر . و بویله قارشی قویمه

ایچونده ده کتاب اللهه صاریلمیور. [وَلَقَدْ عَلِمُوا] الهی کتابی آرقه‌لرینه آتانلر بو سحربازلرك
هر حالده معلومیدر که [لَمَنِ اشْتَرٰیهُ] کتاب اللهی صاتوب ده سحری آلان بر کیمسه، البته [مَا لَهُ لِمَنِ
فِي الْاَرْضِ مِنْ خَلَاقٍ] بونك آخرتده هیچ بر نصیبی یوقدر. بونلرك عاقبتی خسران مبیندر.
[وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهٖ اَنْفُسَهُمْ] حلالیه صفیجوبه بونلرك کندیلرینی صاتدقلری شی نه کوتو
شیدر. اما [لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ] بیلسه‌ایدیلر. — گرچه بونلر سحرك صوكی و آخرتك
آخرتده نصیبی اولمادیغنی و سحره آلدانانلرك عاقبتی محض خسران اولدیغنی بیلیرلر. فقط بر طرفدن
بو بیلدیکلری ایله عمل ایتمدکلری ایچین حرکتلری جاهلانه‌در. دیکر طرفدن ده آخرت نصیبی کلکنك دهشتنی
بیلمزلر و سحرك اصل ضررینی دیکرلرندن زیاده یاپانلره راجع اولدیغنی و عمرلرینی نفسلرینی چیکنه‌یه بر شیئه
کچیردکلرینی بیلمزلر.

باقکز جناب الهك وسعت رحمتنه که نه کندیلرینه شو حکیمانه نصیحتی انزال بیورمشدر:
[وَلَوْ اَنَّهُمْ اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا] بونلر بوتون بو سیئات ایله برابر ایمانه ایرسه‌لر ده اللهدن قورقسه‌لر ده
بو فنالقلردن صاقینسه‌لردی [لَمَثُوبَةٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ خَيْرٌ] البته الله طرفندن ویریله‌جك
بر ثواب بوتون او یاپدقلرندن زیاده حقلرنده خیرلی اولوردی [لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ]
فقط بیلسه‌لردی.

بالاده کوردیککز اوزره جناب الله ابتدا «یا ایها الناس» نداسیله عموم انسانلری
سیاقه فطری اولان عبادته دعوت ایتمشدی. ثانیا «یا بنی اسرائیل» نداسیله یهودیت
و نصرانیت کبی ایکی ملتك منشأی اولان بنی اسرائیلی بوتون و اسرارانکیز بر تاریخك بوتون عبرتیله
اجمال ایدرك تذکیر نعم صورتیله ایمانه و تقوایه دعوت و بو سیاقده دین اسلامك کتب سالفه‌یی تأیید
اولان اساسات اعتقادیه و اخلاقیه و عملیه‌سنی آیات بینات ایله تفهیم ایدی. شمدی بوتون بونلره ایمانی
ایتمش اولانلره تأسیسنده اولان ال اساسلی بر ادب اجتماعی و شرعی‌یی تعلیم ایدن بر ندا ایله توجیه خطابه
دکفزه اهل کتابك بعضی احوالنده ده بو سیاقده ارشاد ایده‌جکدر. شویله که:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انْظُرْنَا وَاسْمَعُوا
وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ● مَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ
وَلَا الْمُشْرِكِينَ أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَاللَّهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ
مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ●

مآل شريفى

ای ایمان ایدنلر! «راعنا» دیمیوب «انظرنا» دییڭ و دیڭلییڭ که کافرلره الیم بر عذاب وار ● آرزو ایتمز او کفر ایدنلر: نه اهل کتابدن و نه مشرکلردن که سزه ربڭزدن بر خیر ایندیریلسین، الله ایسه رحمتیله استدیگنی تخصیص ایدر، والله بیوک فضل صاحبیدر ●

قرآنده سکسان سکز یرده مؤمنلره «یا ایها الذین امنوا» دییه خطاب بیورولمشدر. توراتده «یا ایها المساکین» دییه خطاب ایدلسه، نهایت سکنت اوزرنده بولنماسی اولسه، اسلام و ایمان ده اهل اسلامك سابقتی اولهجقدر.

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا] ای ایمان شرفنه مشرف اولانلر [لَا تَقُولُوا رَاعِنَا] «راعنا» دیمیوب ده [وَقُولُوا انْظُرْنَا] «انظرنا» دییڭ [وَاسْمَعُوا] و قولاق ویریڭ، دیڭلییڭ. — «راعنا» بزه رعایت ایت دیمکدر.

مراعات، مفاعله بابندن رعی و رعایتده مبالغه و یا مشارکت افاده ایدر. رعی و رعایت بر کیمسه یا شیئك امورینی تدبیر و مصالحنی تسویه و تدارك ایدرك محافظه سنه اعتنا ایتمکدر که حیوانات حقنده کوتمك، انسانلر حقنده سیاست تعبیر اولنور. نته کیم علم الرعایه، علم سیاست و اداره دیمکدر.

مراعات ده رعایتده مبالغه ویا استقابلاً رعایت دیمك اولور . در ایسانك حالنه مراعات دیمك ،
زیارته جیقنی وحالی نزه به داره جیقنی کوزه دمك ، مراقبه ایتمك ، تعظیم ایله نظر دقته آلمق معناسنی افاده
ایدرکه لسانمزده رعایت بو معنا ده قوللانیلیر . بدایته مقام پیالتده بر شی تعلیم وتبلیغ بیوردیغی
زمانده آره صره مسلمانه « راعنا یا رسول الله » یعنی بزه رعایت ایت یا رسول الله دیرلردی و بونکله بزه رعایت
بیور ، مساعده ایت که آکلایه لم دیمك ایسترلردی . جناب الله بو تعبیر دن نهی بیوره رق « راعنا » دیمیکز
بو تعبیری قوللانمایکز ده « انظرنا » بزه باق ، بزی کوزه ت دیکز وسوزه ده ای قولاق ویریکز ،
دقتله دیکله یکز ، ای دیکلیوب ای طوتوکز بیوریورکه بونده غایت دقیق وکلم بر تعلیم ادب واردر . کرك
اخذ علم وکرك تلقی اوامر ونصایح وسائره خصوصلرنده رسول الله ایله امتی آراسنده کی وضعیت اجتماعیه یی
وبناء علیه اسلامده کی ولایت عامه نسبتنك کنه وحقیقتنی ورامزنی افاده ایتمکده در . « راعنا » دیمیکز
عجبا نیچون ؟ .

اولا ؛ یهودیلر آراسنده بربرینه سب ایچون قوللاندقلری مشهور بر کلمه واردی « راعینا »
دیرلردی . بو تعبیر عربجه « بزم چوبانمز » دیمك اولدیغی کبی عبرانی ویا سریانیجه « اسمع لا سمعت » دیکله
آدیکلنمیه سی ، دیکله اصوزی دیکلمز حریف کبی تزییف وتحقیر معناسنی افاده ایدیسه ، مسلمانلرك
پیغمبره قارشی « راعنا » دیه خطاب ایتمه لرینی یهودیلر فرصت بیله رك و « راعینا » کلمه سنی اکدیره جیه
وجهله آغیزلرینی اکرك سب وتزییف قصدیله راعنا ، راعنا دیمکه باشلامشلردی . سعد بن معاذ حضرتلری
بونی ایشتمه « ای الله ك دشمنلری سزه لعنت اولسون ، والله هانکی بریکزك رسول الله ه قارشی بونی
سویلدیکنی بر دها ایشیدیرسه م بوینی دوررورم » دیمسه ، اونلرده بو کا قارشی « سز بونی سویلمیورمیسکز »
دیه قارشیلق ایتمشلردی ، وبونك اوزرینه اشبو آیتك نازل اولدیغی روایت ایدلمشدر . سوره نساده
« من الذين هادوا يحرفون الكلم عن مواضعه ويقولون سمعنا وعصينا واسمع غير مسمع
وراعنا ليا بالسنتهم وطعنا في الدين » آیتی بو حادثه یی واضحاً کوسترمکده در .

ثانیا ، « راعنا » ارعن حماقت وقباله معناسنه رعونت مصدرندن « راعن » صفتنه لفظاً

مشابهدر. بو جهتدن ده بر سوء ایهام واردر. بو ایسه ادبه مغایردر. بو ایکی سببه نظراً نهی سوء ایهامه
ناشی صرف لفظی بر ادبه راجعدر. رعایتله نظارت آراسنده کی معنی فرقندن دکلدر.

ثالثاً، مراعات رعایتدن مفاعله اولدیغی و اثنین بیننده مشارکت افاده ایتدیکی ایچون
طرفین آراسنده مساوات ایهام ایدر. بونی سویلینلر «سن بزه رعایت ایت، سوزمزه قولاق ویرکه
بزده سکا رعایت ایدهلم، سوزیکی دیکلهیلم» معناسنده متقابل بر رعایت و مراقبه طلب ایتمش اولورلر.
حال بوکه رسول الله ایله امت، معلم ایله متعلم، طالب ایله مرشد، اولو الامر ایله خلق بیننده بویله شرائط-
متساویه آلتنده مراعات اساسنه مستند بر علاقهٔ اجتماعیه تصوری و ولایت عامهنک بو اساس اوزرینه
جریانی طلب ایتمک مقام نبوت و ولایتک قدرینی بیلمهمک و اساس اجتماعیی بوزمق و مانع ترقی بر شکله
افراغ ایتمکدر. نتکیم «ولا تتبع اهواءهم»، «لا تجعلوا دعاء الرسول کدعاء بعضکم
بعضا» بیورلمشدر. بناءً علیه ایماندن صوکره مؤمنلرک وضعیت اجتماعیهلرینی تثبیت ایتمک و کندیلرینی
مقاصد ایمانه وجهه عمل سوق ایدهجک بر مقتدایه اتباع ایتمک الک مهم وظیفهلری اولدیغی و فقط
بونی مراعات معناسیله دکل نظارت معناسیله تلقی ایدوب اوکا کوره کوزل بر ادب اجتماعی تعقیب ایتمک
لازم کلدیکینی بیانه بیورلمشدر. دیمک که رسول اللهه عائد اولان وظیفه مراعات دکل نظارتدر. مراعات
امته دوشن بر وظیفه اولمق لازم کلیر. بوندن ایچوندرکه، لفظی، معنوی هر درلو سوء ایهامدن
احتراز ایتمک ایچون «راعنا» دیمهملی «انظرنا» دیملی، تعلیم ایدیلن علم، تبلیغ اولنان
احکام، اوامر و نواهی یی ایی قولاق ویروب دیکلهملیدر. نظارت ایلهده وظیفهٔ نظارتک
ایجابنی بیلملی، اوکا ده امت طرفندن بو وظیفه اخطار اولنمغی زمانه بزی کوزهت دیه اخطار
ایدلملی.

رابعاً، مراعاتک اصلی اولان رعی و رعایتده حیوانی بر مراقبه مفهومی واردر. نظارت
ایسه خالص مخصوص انسانی بر مفهومدر. بناءً علیه امت اسلامیه حیوانی مفهومدن احتراز ایتملی و انسانی
مفهوم طلب و تطبیق ایتملیدر. بونی بامیهده استک قابلیتنه باغلیدر. نتکیم «کما تکونوا

يولى عليكم » بيورلمشدر. بو آيت كوستريوركه بو نظارى طلب ايتمك و سوزى ديكلمك امتك
وظيفه‌سيدر. مؤمنلر باشى بوش، همل، نظارتسز بر قيلقده قالمش اولمامالى، كنديلرينه نظارت
ايده‌جك بر امامه تابع اولملى و بو صورتله بر امت تشكيل ايتمليدر. وفقط «راعنا» ديه مراعات طلبنده ده
قالمامليدر. آيت مطلقه اولديغى ايچون هم عهد رسالته هم ده ديكرلرينه شاملدر. امتك
رسول اللهه قارشى «انظرنا» ديمكله مأذون و حتى مأمور اولديغى نظر، بو صورتله ديكر وظيفه‌لرك
ديكرلرينه قارشى جريانى اولونمق مطلوبدر. بو مسئله عقائد كتابلرنده امامت بحثى عنوانيله و فرضيه كفايه
اولمق اوزره ذكر اولونمشدر. كوروليوركه مؤمنلره ايماندن صوكره ايلك امر بو اولويور. بو خطاب
قصهٔ ابراهيمده توضيح اولنه‌جقدر.

اى مؤمنلر كوريورسكز يا «راعنا» ديميكز «انظرنا» ديكز واى ديكله‌يكز،
اطاعت ايديكز. يوقسه [وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ اَلِيمٌ] كافرلره عذاب اليم واردر.
ايماندن يوز چويروب ده كفر يولنه كيدنلر او عذاب اليمدن حصه‌دار اولورلر. سز او كافرلردن
اسه اولماييك! [مَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ] ارزو ايتمز او كفر ايدنلر:
نه اهل كتابدن [وَلَا الْمُشْرِكِينَ] نه ده مشركلردن [اَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ ينزّل
مِنْ رَبِّكُمْ] كه سزه ربكزدن بر خير اينديريلسين. هيچ بر مؤمنلرك سه طرف اللهدن بر دولته
نائل اولمسنى استه‌مزلر و بونك ايچون پيغمبريكزه اينديريلن وحيلرى عموم راجع اولان وحى و نبوتى؟
سومزلر. بو قارشى بيك درلو مغلطه ايله مكابره ايدرلر والله لطفنه قدرتنه مداخله ايتمك
ايسترلر. هيچ بر شى ياپاماسلرسه «لولا نزل هذا القرآن على رجل من القريتين عظيم» ديرلر.
[وَاللّٰهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ] الله ايسه ديديكى قولنى رحمتيله مخصوص قيلار. او بويله
رحمن اولان بر فاعل مختاردر. [وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ] والله چوق بيوك فضل و كرم فضل
صاحبيدر. او... اونك فضل و احساننه حد يوقدر. بناءعليه سز اللهى بويله بيليكز، و او كافرلرك
سوزلرينه قولاق اصماييكز، اونلر وحى و نبوته اعتراض ايتمك ايچون احكام فرعيه‌يه اعتراض ايتمكده

قالقیشیرلر. بالفرض قرآنده ناسخ منسوخ ده واردر. بر زمانه اللهك امری دیمكله بر آیت
ویا بر حكم دیگر بر زمانه نسخ اولونیور، یرینه باشقه آیت ویا باشقه بر حكم اقامه ایدیلیور. بو
الله كلامی، اللهك احكامی اولسه بویله می اولور؟ اللهك كلامنده، اللهك آیتلرنده، اللهك حكملرنده
نسخ اولورمی؟ الله هیچ یاپدیغنی بوزارمی؟ سویلدیگنی گیری آلیرمی؟ ویردیگی حكمده، قویدیغی
قانونده هیچ جایارمی؟ دیرلر. بونی ایلك اول یهودیلر سویلدیلر، نسخ ممكن اولسه الله حقنده
جایزمیه، اول بیلمدیگنی یكی بیلمك واوڭا گوره قرار دگیشدیرمك «بداء» گبی بر نقیصه تصوری لازم
گلیرمیه. بو محال اولدیغندن نسخ محال ایمیه، توراتك، دیه موسی نك هیچ بر آیتی، هیچ بر حكمی
دگیشمز، نسخ ایدلمزمیه. بونك ایچوندر انجیل، قرآن اللهك كتابی دگلمیه، نصرانیت، اسلامیت
اللهك دینی دگلمیه. نصارایه گلنجه: اسكیدن نصرانیت نسخی انكار ایتمیوردی، انجیلده توراتك
بعض احكامنی نسخ ایدن ومثلا سبت یرینه پازاری اقامه ایلین ناسخ آیتلر بولندیغنی تسلیم ایدیوردی
وبو نسخ مسئله‌سیله اسلامه اعتراض ایتمزلردی. فقط صوڭ زمانلرده پروتستانلر وبالاخره
قاتولیكلر دخی یهودیلر گبی نسخی انكاره قالقیشدیلر. وحتی قرآنده كی «لا تبدیل لكلمات الله» آیتی
الزامی اولمق ایچون استدلال بیله یاپمیه باشلادیلر كه هندلی رحمة الله افندی مرحوم بو بابده جواباً
اظهار الحق نامیله گوزل بر اثر یازمشدر. سوزك آچیغی نصرانیت اسلامه اعتراض ایچون بویله
قالقیشیرسه اول امرده كندیسنی انكار ایتمش اولور. چونكه نصرانیتك یهودیلگه مخالف نیجه احكام دینیه
بولندیغنده شبهه یوقدر. واویله دگلسه خرستیانلغك معناسی یوقدر. همین سؤال یهودیلره ده واردر.
چونكه توراتده ده داها مقدم انبیانك شریعتلرینی ناسخ احكام موجوددر. جناب الله صرف قیصقانجلقدن
نشأت ایدن بو گبی بتون واهی ادعالری ابطال ومؤمنلره بر اصل تشریعی بیان ایدرك بیوریوركه:

مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَٓا اَوْ مِثْلِهَاۜ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ
عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ● اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ

وما لكم من دون الله من ولي ولا نصير ● أم تريدون أن تسئلوا
رسولكم كما سئل موسى من قبل ومن يتبدل الكفر بالإيمان فقد
ضل سواء السبيل ● ود كثير من أهل الكتاب لو يردونكم من بعد
إيمانكم كفارا حسدا من عند أنفسهم من بعد ما تبين لهم
الحق فاعفوا واصفحوا حتى يأتي الله بأمره إن الله على كل شيء قدير ●
وأقيموا الصلوة وآتوا الزكوة وما تقدموا لأنفسكم من خير تجدوه
عند الله إن الله بما تعملون بصير ● وقالوا لن يدخل الجنة إلا من كان
هودا أو نصارى تلك أمانيهم قل هاتوا برهانكم إن كنتم صادقين ●
بلى من أسلم وجهه لله وهو محسن فله أجره عند ربه ولا خوف
عليهم ولا هم يحزنون ● وقالت اليهود ليست النصارى على شيء
وقالت النصارى ليست اليهود على شيء وهم يتلون الكتاب كذلك
قال الذين لا يعلمون مثل قولهم فالله يحكم بينهم يوم القيمة فيما
كانوا فيه يختلفون ●

سواء

مآل شریفی

بز بر آیتدن هرنه نسخ ویا انساء ایدرسه‌ك اوندن دها خیرلیسنی یاخود مثلنی گتیریرز،
بیلمزمیسکز که الله هرشیئه قادر، دائما قادردر ● بیلمزمیسکز که الله، حقیقت گوکلرك
ویرك ملکی هپ اونك، سزه ده اللهدن باشقه نه بر ولی واردر نه بر نصیر ● یوقسه سز پیغمبرکزی
بوندن اول موسی‌یه صوردقلری کبی صورغویه چکمکمی ایستیورسکز؟ حال بوکه هرکیم ایمانی کفره
دگیشدیرسه آرتق دوز یولك اورته‌سنده صاپیتمشدر ● اهل کتابدن بر چوغی آرزو ایتدیلر که

سزی ایمانکزدن صوکره چویروب کافر قیلمق ایسترلر : حق کندیلرینه تبین ایتدکدن صوکره حد نفسانیلرندن [کندیلرینه]
حسدلرندن، شمدیلک سز عفو ایله، صفح ایله طاورانک تا الله امرینی کتیرنجه‌یه قدر، شبهه یوقدر که الله
هر شیئه قادر، دائما قادردر ● هم نمازی طوغری قیلک وزکاتی ویرک، نفسلریکز ایچون ایولکدن
هر نه خیر تقدیم ایدرسه‌کز الله یاننده اونی بولورسکز، هر حالده الله بتون یاپدیقلریکزی کوریور
● بر ده یهودی ویا نصاری اولندن باشقه‌سی جنته کیرمیه‌جک دیدیلر، بو اونلرک کندی قورونتولری،
هایدی دی: طوغری ایسه‌کز کتیرک برهانکزی ● خایر: کیم اوزینی محسن اوله‌رق یوزینی
ترتمیز الله‌ه تسلیم ایدرسه ایشته اونک ربی عندنده اجری واردر، اونلره بر قورقو یوقدر
واونلر محزون ده اوله‌جق دکللردر ● یهود دیدی که: «نصاری هیچ بر شی اوزرنده دکل»
نصاری ده دیدی که: «یهود هیچ بر شی اوزرنده دکل» حالبوکه هپسی ده کتاب اوقیورلر،
علمی اولمیانلر ده طبقی اویله اونلرک دیدکلری کبی دیدی، اونک ایچون الله اختلاف ایتمکده اولدقلری
دعواده قیامت کونی بینلرنده حکمنی ویره‌جکدر ●

قرائت — «ماننسخ» ابن عمرو قرائتنده نونک ضمی وسینک کسریله «ماننسخ» [(عبد الله) ابن عامر]
اوقونور که انساخدندر. «اوننسها» ابن کثیر وابو عمرو قرائتلرنده برنجی نونک وسینک [ابو عمرو بن العلاء البصری]
فتحه‌لری وبوندن صوکره بر همزهٔ ساکنه ایله «اوننسأها» اوقونور که تأخیر معناسنه «نسأ»
و«نسئه» دندر.

اصول شرعیه‌ده نسخک شرعیتی مثبت اولان و آیتک سوقی کتب سالفه‌نک جواز نسخی
حقنده نفوسده ده منطوقی اعتباریله «من آیة» عام اولدیغندن بعض قرآن آیتلرینه ده ظاهر اولرق
شاملدر. بنا علیه آیات قرآنیه‌ده ده ناسخ ومنسوخ واردر. وخلافنی ادعا ایدن هر نصی انکار ایدیور.
نسخ لغتده تبدیل ایتمک یعنی بر شیئه غیریسنی خلف یاپمق دیمکدر. نته‌کیم «واذا بدلنا
آیة مکان آیة» نظم جلیلنده نسخ تبدیل ایله افاده ایدلمشدر. مع هذا بو معنی داها اوشیئک کندی

اعتبار ایدیلیرکه بوکا ازاله، الغا، ابطال تعبیر اولنور. «نسخت الشمس الظل» کونشک کولکه‌یی
نسخ ایتدی دیمک اونک یرینه کچدی دیمکدرکه بوکا ازاله و ابطال ایتدی دینیلیر. «فینسخ الله ما یلقی
الشیطان» بو معنایه‌در. و کاه اوشیئک مکاننده اعتبار ایدیلیرکه بوکا ده نقل و تحویل دینیلیر.
نته‌کیم «نسخت الکتاب» کتابی استنساخ ایلدم، بر کتابده‌کنی دیکرینه نقل ایتدم دیمکدر. یازیده
نسخ، میراثده مناسخه، ارواحده تناسخ تعبیرلری ده بوندندر. «انا کنا نستنسخ ما کنتم
تعملون» آیتی ده بو معنایه‌در. خلاصه لغةً نسخ ازاله و نقل معنالرینه مشترک کبی قوللانیلیرسه ده
هپسنک اساسی تبدیل معناسیدر.

اصطلاح شرعیده ده نسخ: هرهانکی بر حکم شرعینک خلافنه صوکره‌دن دیکر
بر دلیل شرعینک دلالت ایتمه‌سیدرکه علم الهی‌یه نظراً اولکی حکمک نهایت مدتنی بیان، بزم علممزه
نظراً ده ظاهراً باقی کورونن او حکمی رفع و تبدیلدر. و بو ایکی حیثیتله نسخ بر بیانه تبدیل دیمکدر
و بونده هیچ بر زمانه الله نظراً جاهلیه دیمک معناسی یوقدر. بونک ایچوندرکه ابدیتله تقیید
ایدلمه‌مش اولان حکملرده ده نسخ جریان ایده‌مز. کذلک خبرلرده ده نسخ جریان ایده‌مز. نسخ
آنجق اوامر و نواهی کبی انشائی بر معنایی تضمن ایدن و واقعه متعلق بر اخبار و اعلامی اولمایوب
محضا ایجاد اولنان و صرف بر اراده‌یی کوسترن و بونکله برابر ابدیتله تخصیص ایدلمه‌مش بولنان
اشیاده و احکامده جریان ایدر. جناب الله عالمی تکوینده بو کون یاراتدیغنی یارینه انشا ایدرک
دیکر بر شیئه تبدیل ایتمکله علمنه، قدرتنه، اراده‌سنه هیچ بر نقیصه عارض اولمدیغی کبی عالم تشریعده ده
باشقه باشقه زمانلرده باشقه باشقه حکم شرعی انشا ایتمکله مثلا ماضیده‌کی بر امرینی حالده بر نهی
انزال بیورمقله ده بر کمال حکمتنی کوستریورسه اولور. و بونده جاهلیه معناسی قابل ملاحظه دکلدر.
عند الهیده مقدر اولان هر شی و هر حکم یرلی یرنده وارد اولمشدر. و حقیقتده هیچ بر کلمه‌سی دکیشمش
دکلدر. خلقتده هر لحظه‌نک آیری بر امری اولسه علم الهینک ذره قدر تحولنی ایجاب ایتمز. حاصلی
حقایق ایمانیه، اعتقادیه کبی اخباری اولان اساسات علمیه قابل نسخ دکلدر. بونلر بر آن ایچون

زمانی اولانلره بیله حقایق ازلیه حکمنده در. شویله در: فلانه وقته قدر فلانه شی اولور
ویا اولرجیه دیکیلمی بو جنبلر. بو قضیه‌لر ازلده ازلاً وابداً صادقدرلر. او وقتده او شی المادی
ویا اولیه جیه دیکلمز. لکن صوابع شراب ایچمه، لواط یا زنا ایتمه کبی انشائی اولانلر تشریعات
مداومة ابدیه تقیید ایدلمکجه قابل نسخدرلر. بونلر برآنه ایچون غیر مشروع اوله‌بیلیرلر. ابدیلری

ابدیتلری

ضروری دکلدر. ونسخلری بو تشریعك بیانی ایچوندر. اولکی قسمده قرآنه توراتی وسایر
کتب سالفة الهیه‌یی مصدقدر. مؤیددر. دها زیاده سیله تفسیر وتبیین ایدر. ایکنجی قسمده ایسه قرآن
اولرده کی بر طاقم احکامی نسخ ایدرك هر زمانه کوره تطبیقه ایدیه جك احکامی واصولنی یعنی مجموعه
اولدیغی کبی عالم تشریعده وحی ایجاد وانشاسیچون جناب اللهك صفتیدر. عباد. نهایت اونك
انشاآتی ایچنده واونك کوستردیکی آیات وادله‌نك دلالت علمیه‌سنه کوره بر تصرف وتفقه‌در.
بوقسه انشا آلتی اولانلر قوانینه اراده بشر ایله نسخ اولنه‌ماز. نسخك اصطلاح شرعیده کی بو
تعریفی بو آیتك حاصلیدر. تفصیلی علم اصول فقهه عائددر. کلام معناسنه:

یکی ومکمل بر شریعة سمحه
کتیرمشدر. بشوره‌سی
اونوتولمه‌مق لازم کلیر که
دستور توحید موجبنجه
عالم تکوینده

یهودیلر، الله نسخ یاپاماز، وبناءً علیه سزه بویله بر وحی ایندیریلمزمی دیورلر؟ باللّه
سویلیورلر ویاکلمه بیلیورلر. یاپابیلیر ویاپار. ویاپماسنده هیچ بر نقصانی یوقدر. خیر
وحکمت واردر. چونکه [مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ] بز قطعیتله هر هانکی بر آیی نسخاً ویا تماماً
وشللا معناسنده کی بر حکمنی ویا لفظنك حکمی اولان تلاوتی ویا هر ایکیسنی بالذات کتابمزله
نسخ ایدرسك ویا دیکر قرائته کوره رسولمزه سنیله نسخ ایتدیررسك [اَوْ نُنْسِهَا] ویاخود
بونی اونوتدیرر، حافظه‌لردن سیلدیررسك ویا ــ دیکر قرائته کوره آنك اجرای احکامنی

حافظه

تأخیر ایدرسك [نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا] اوندن دها خیرلیسی [اَوْ مِثْلِهَا] ویالااقل
اونك مثلنی ودنکنی کتیررز ــ ایشته نسخ شرعی بو اقسام تحتنده جریان ایدر. وهیچ بر عبث
دکلدر. وهیچ بر عدم، اهمال محض وحتی نقصانه متوجه دکلدر. [اَلَمْ تَعْلَمْ] یا محمد!..
سن بیلمزمیسك که [اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ] در. [اَلَمْ تَعْلَمْ] بیلمزمیسك

[أَنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ] بتون بو سماوات وارضك دولتى و بتون بو شو كائنات مشهوده
ومعقوله نك مالكيت و سلطنتى هپ اونكدر ، او الله بويله بر اللهدر . بويله بر الله نه ياپارز
اولمازكه ... باقيڭز آ بو بويله دولتده ، بو نهايتسز ملك و سلطنتده هر كون هر كيجه ، هر ساعت
و هر لحظه نه لر ياپيليور ؟ نه لر يقيليور ، نه ايجادلر ، نه افنالر ، نه قدرتلر اظهار ايديليور ؟
نه حكمتلر اصدار و تطبيق اولنيور ؟ نه نسخلر ، نه انساخلر ، نه تأخيرلر ، نه تعويقلر ، نه انسالر اجرا
قيلنيور كوريورميسڭز ؟ سلطنت الهيه ده جارى اولان ، تبديل و تغيير ايلين قوانين و سنت الهيه
اوقدر بوكه اونك ياننده زماندن زمانه ، مكاندن مكانه ، سمتدن سمته ، فرداً فرداً ، لحظه بلحظه نه قدر
تطبيقات متنوعه و نه كبى سنن جزئيهٔ متفرعه و متحوله ايله ناسخ و منسوخ احكام انشائيه اجرا ايدلمكده
بولنديغنى يقيلانلرك يرينه مثللرى و حتى تربيه و تكامل و اصطفا حكمتيله دها اعلالرى ياپيلمقده
اولديغنى مشاهده ايتمزميسڭز ؟ بويله بر سلطنتك صاحبى اولان الله هر شيئه قادر اولمازمى ؟
بويله بر قدرت بالغه نك صاحبى اولان الله ، عالم تشريعده نيچون نسخ ياپاماسين و نيچون نسخ ايتديكندن
دها خيرليسنى و يا مثلنى كتيره مه سين ؟ نيچون اول كلن ديكر تورات و انجيلك بعض احكامنى
نسخ ايدن يكى بر كتاب ، يكى بر دين وحى و انزال ايده مه سين ؟ و نيچون بو كتابده نسخ و منسوخ احكامى
بولنماسين ؟ بالعكس او نامتناهى دولتك جريانه مطابق بر كتاب كامل و بر دين اكمل ايليسن و اونك
ايچون هر زمانك ، هر مكانك ، هر محيطك احوالنه قابل تطبيق عمل و مصالح جزئيه سيله دوران
ايدن جهات ناسخه سى منسوخى ، تقديملى تأخيرلى هم بقا و هم تحول سنت الهيه سيله متناسب احكام
بخشايش ايتمك حكمت دكلميدر ؟ خلق و افنالى ، نسخ و انسالى او ياپمازسه كيم ياپه بيلير ؟ يوقسه سز
بو سماوات و ارضك ملكى ايچنده باشقه بر ولى الامرك ، باشقه بر صاحب تشريعك حاكم اولديغنى مى
ظن ايديورسڭز ؟ خاير [وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ] سزك
ايچون بو دولت خلقتده اللهدن باشقه بر حاكم ، اللهدن باشقه حقيقى بر معين و نصير يوقدر .
ولايت حقيقيه و نصرت حقيقيه اونكدر . كائنات اونك ، احكام اونكدر . [اَمْ تُرِيدُونَ

احسان ←

أَنْ تَسْئَلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سُئِلَ مُوسٰى مِنْ قَبْلُ] ای امت محمد! یوقسه سز
بو عالیشان پیغمبریکزدن ده مقدما موسی‌دن طلب اولنانلر گبی شیلری طلب ایتمک ایسته‌یورسکز؟ خایر سز
اوقدر بکزه‌مه‌یز، اویله بوس‌بوتون کافرانه، عنودانه طلبلرده بولونمازسکز، اللهی گورمه‌دن ده ایناناماییز
دییه قالقیشمازسکز. بقره قصه‌سنده اولدیغی گبی پیغمبریکزی اوزوب ده اوزادیه استخفافه گیریشمزسکز.
بونی کافرلر یاپار. نته‌کیم کفار قریش ده بو قبیل شیلر ایسته‌مشلردی. حال بوکه [وَمَنْ يَتَبَدَّلِ
الْكُفْرَ بِالْاِيمَانِ] ایمان یرینه کفره رغبت ایدر، ایمانی کفرله دکیشمه‌یه چالیشیرسه [فَقَدْ
ضَلَّ سَوَٓاءَ السَّبِيلِ] دوز یولده ضاپیتمش، شاشقینلق وادیلرینه دوشمش اولور.
سز دیکر اهل کتابک سوزلرینه قولاق آصمایکز. [وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ]
اهل کتابک چوغی [لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِنْ بَعْدِ اِيمَانِكُمْ كُفَّارًا] سزلری
ایمانکزدن صوکره کیری چویروب هپکزی کافر یاپسه‌لر، ارتداد ایتدیریرسه‌لر... ممنون اولورلر،
اونلر سزک ارتدادکزی، مسلمانلقدن اولکی دورلره ارجاعکزی آرزو ایتمکده درلر. بونک ایچون
هر حیله‌یه مراجعت ایدرلر، بوده خیرخواهلقلرندن، دیندارلقلرندن دکل [حَسَدًا مِنْ
عِنْدِ اَنْفُسِهِمْ] صرف نفسلرندن، نفسانیتلرندن نشأت ایدن حسددن [مِنْ بَعْدِ مَا
تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ] حق و حقیقت کندیلرینه تبین ایتدکدن، دین اسلامک حقیقتنی هر جهتله
حتی اللرنده‌کی کتاب موجبنجه بیله واقف اولدقدن صوکره قیصقانجلقلرندن.

بو آیتک سبب نزولنده روایت اولنیور که احبار یهوددن فنحاص بن عازورا و زید
ابن قیس و دها بر قاچ کیشی احد وقعه‌سندن صوکره حذیفة بن الیمان و عمار بن یاسر رضی الله عنهما
«باشکزه گلنی گوردیکز یا، دیمشلر. اگر حق اوزرنده بولنسه‌یدیکز محاربه‌ده بوزولماز، مغلوب
اولمازدیکز. آرتق بزم دینمزه دونوک. بو سزک ایچون خیرلیدر، دها ایدر. و بزم یولمز
سزدن دها طوغریدر». بونک اوزرینه عمار «سزجه نقض عهد ایتمک نصلدر؟» دییه صورمش
«شدید» دیمشلر. اوده «اویله ایسه بن بر حیات اولدیغم مدتجه محمد علیه الصلوة والسلامه کفر ایتمه‌مکه عهد ایتمشم

سوز ویرمشمدر» جوابنی ویرسه، یهودیلر «ها، بو صاپیتمه» دیمشلر. حذیفه «ابعده دیسه الله ربم، محمد پیغمبرم، اسلام دینم، قرآن امامم، کعبه قبلهم، مؤمنلر اخوانمدر؛ فرده شرم اولسنه راضییم» . بونی رسول اللهه کلمشلر، آکلاتمشلر. «اصابت ایتمشسه و فلاح بولمشسکز» بیورمشسه، بعده بو آیت نازل اولمشدر.

اوت اونلر بونده حقیقت معلوم اولدقدن صوکره بیله حسدلرندن بویله آرزو ایدرلر. [فَاعْفُوا] بناءً علیه سز اونلری عفو ایدیک [وَاصْفَحُوا] دیه کلدنه باقمایک، صجاه قایلیوب ده چکیشمکه، دوکوشمکه قالقمایک [حَتّٰى يَأْتِيَ اللّٰهُ بِأَمْرِهِ] تا که اللهک امری کلسیه. بونلر جقدیغی بولسونلر — البته برکون کلهجک بونلرینی کوره جکلردر. زمانی کلیه الله محاربه امر ایدر، او زمانده وظیفه کزی یاپارسکز. زمانی کلیه دها باشقه فنالقلرینی مشاهده ایدرسکز. نهایت آخرتده عذاب عظیم ایچنده قیوراندقلرینی کوررسکز. چونکه [اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ] در. بونده شبهه یوقدر. سز شمدیلک حالده عفو و صفح ایله صبر و سکینت اوزره بولونک [وَاَق۪يمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ] دکونجه نمازیکزی قیلمغه و زکاتکزی ویرمکه دوام ایدک. بالخاصه بو ایکی بناء دینده سزی هر درلو زیاده احضار ایدر [وَمَا تُقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ] کرک بونلر و کرک دها باشقه نفسکز ایچون هر نه خیر تقدیم ایدرسکز، یعنی بوکونده بدلنی پیشین آرایه رق ایلریسی ایچون حسابکزه قید اولنمق اوزره خیر جنسندن هر نه یاپارسکز [تَجِدُوهُ عِنْدَ اللّٰهِ] اونی الله یاننده آکسکز بولورسکز. هر آن کوردیککی کونده اجر و ثوابنی آلیرسکز. — لسانمزده ده مشهوردر «ایلکی یاپ دکزه آت، بالق بیلمزسه خالق بیلیر» دیرلر. زیرا [اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَص۪يرٌ] الله تعالی خیر و یا شر هر نه عمل یاپارسکز هر حالده کورور، بیلیر، هیسندن خبری واردر. سن فنالق فنالق ایشی یاپدک، آرتق اونی یاپماسه اولماز سانما، واقع واقعدر، ولو برآن اولسون، برکره واقع اولان ایسه هیچ بر زمانده غیر واقع صایلماز. آنک وقوعی اعتباریله او هر زمانده واقع اولمشدر دیلیر.

او كيزلى ايمسه ، اونى اولا سنك قلبك بيلير ، اونوتدم ديرسيك اونه روحكده موجوددر . دوشونورسه ك بولورسك ، اخطار ايديليرسه فرق ايدرسك . ديمك كه اول امرده سنك روحك نفس ناطقه ك سنك حقكده جناب اللهك بر دفتريدر . سن بو دفترك هانكى ملكلر الينه طوتولديغنى كوره مزسك ده هر حالده طوتولديغنى بيليرسك . بوندن باشقه دها بيلمدكمز نه نه دفترلر واردر كه سنك عملك اونلره قيد ايديلير . بتون بونلر عيناً لوح محفوظ الهيده مقيددر . وهپسى بالذات اللهك يدنده در . يارماغكه اوفاجق بر ديكن طوقونسه سنك روحك اوندن درحال خبردار اولور دكلمى ؟ الله تعالى دخى سنك وجودكه ، روحكه ، نفسكه ايشته بويله هر آنده هر شيئه هر صورتيله آكاهدر . نهايت دار ادراده در . ازرنه بكنه ، بكنه ده بكنديككى ياپ ، هر حالده اوراده خيرى خير ، شرى ده شر اولارق بوله جقسك . خير وشرك ميزانى ده اساساً حقك يرنده بولنديغنى اونوتمامليسك .

سزك اراده كزله ممنوع اولمه ليسته يه دولو دولو شبهه لر القا ايتمكه چاليشانلر اهل كتاب : [وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ اِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا اَوْ نَصَارٰى] جنته يهودى ويا نصرانى اولانلردن باشقه هيچ كيمسه كيره جك دكيلدر . ديمك كه مصر ساكنده كى يهوديلر جنت وجهنمدن ده بحث ايدرلرسه [تِلْكَ اَمَانِيُّهُمْ] بو دعوالر اونلرك كندى قورونتولريدر عبارت قورى بر امنيه لرى ، خياللريدر . — «امانيهم» ده «ياء» مشدده سز اولارق ده اوقونور (ابو جعفر قرائتى) كوكلرندن بوسه بوشنه اوديكلر قورارلر ، اوديله تمنى ايدرلر ، لكن ساده امنيه و يالان مفكوره ايله ايسه بتمز ، دليلسز ، برهانسز قورى لاف ايله ، كوكلك هواسيله ، مجرد تقليد ايله دعوا قبول ايدلمز ، عندالله فيصله ايمانه ايريلمز . بر برلريله متناقض اولان بو ايكى دعوانك هانكيسى صادق اولديغنى آكلامق ايچون برهانه ليسن ، بونك ايچون اى رسول صادق [قُلْ] سن اونلره ديكه [هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ] هانى بريكز بو دعواكزده صادق ايسه كز برهانكزى كتيريكز كوره لم . — زيرا انسانى طوغرى بر نقطه ده طوپلايه جق اولان شى ، برهاندر . حالبوكه بونلرك بو قورى امنيه يه برهان كوسترملرى امكانى يوقدر . — [بَلٰى] خاير

مسئله نه اویله نه اویله، جنت نه یهودیلره مخصوص نه ده نصارایه، حقیقت شودر: [مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ] هر کیم الله ایچون یوزینی لکه‌سز سالم طوتار، نفسی شرکدن و ماده‌ٔ شرکدن تمیزلیه‌رك کمال اخلاص ایله الله‌ه ویررسه [وَهُوَ مُحْسِنٌ] و بو حالنده ده اوزی محسن بولنورسه: اللهی کورر کبی کندینی الله حضورنده بیلرك یاپیغنی هم وجهیله هم قلبیله کوزل ده یاپارسه [فَلَهُ أَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ] ایشته اونك ربی عندنده اجری واردر. [وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ] و بونلره ایلریده هیچ بر قورقو یوقدر و بونلر آخرتده محزون ده اولمازلر. — ایشته بونلره مسلمان و بو دینه اسلام دینیلیر. جنت بونلرکدر. عندالله دین ده بو اسلامدن عبارتدر. بالاده مقلدنده «فمن تبع هدای فلا خوف علیهم ولاهم یحزنون» کذلك «من آمن بالله والیوم الآخر وعمل صالحاً فلهم اجرهم عند ربهم ولا خوف علیهم ولاهم یحزنون» بیورلانلرده هپ بونلر ایدی. محمد علیه السلامك تبلیغ ایتدیکی دینك اساسی ده بودر. و بو حقیقتدرکه بر اسمیه‌دن عبارت دکلدر. بونی الله سویلیور. بوکا بتون عقلده، نقلده ده شهادت ایدر. بو اولاً بدیهه بذاتدر، ثانیاً هیچ بر شخصك، هیچ بر زمره‌نك قورونتوسی اولان بر اسمیه اولماز. زیرا بو توحید، بو اخلاص، بو احسان ایله اسلام، کوکلك بر هواسی دکل، او هوالری سیلوب تمیزلمکله یاپیلمحق بر خصلتیدر. بونك ایچوندرکه اسلام، الله قارشی یوز آقلیغی، آلینه تمیزلکیدر. و معلومدرکه یوز آقلیغی و آلینه تمیزلکی تعبیری جبهه‌نك ظاهراً و باطناً تمیزلکندن کنایه‌در. بو آیتده ده «وجه» ذکر جزء اراده‌ٔ کل طریقیله نفس و ذاتدن مجازدر. «نفسه» دینلمیوب ده «وجهه» دینلمسنك نکته‌سی ده اسلامك ساده‌جه بر امر باطنیدن عبارت اولمادیغنه تنبیهدر. زیرا سجده عضوی اولان وجه اعضانك اشرفی و بتون وجودك ممثلی بولنان بر عضودر. بر یوزك کورولسی بتون بر انسانك تشخیصنه کفایت ایدر. بر یوزك تصویری بتون بر بدنك تصویری حکمنده‌در.

اسلام، سلم و سلامت ماده‌سندن افعال اولدیغی ایچون افعال بابنك مختلف معنالرینه

کوره تسلیم نفس یعنی انقیاد ، سالم بولنمق ، سلیم ویکسز طورمق ، سلامته کیرمك ، سلامته چیقمق ، مسالمت ، اخلاص کبی متنوع معنالری افاده ایدر. واساسده ایمان ایله برلشیر، ودینه اسلام اسمنده بوتون بو معانی معتبردر . الله‌ه تسلیم نفس ایله ایمان وانقیاد معناسی ایسه جمله‌سنی جامعدر .

احسان ، کوزللمك ، کوزل یاپمق یعنی ذاتنده وعندالله کوزل اولان بر عملی وقولی یقیلی کرکی کبی یاپوب او عملك حسن ذاتیسی حسن وفضیلتی تزیین ایلمك دیمکدر . زیرا بر چوق کوزل شیلر واردرکه یاپیلیرکن چیرکینلشدیریلیر . رسول الله افندیمز مشهور ایمان حدیثنده احسانی شویله تفسیر بیورمشدر : «الاحسان ان تعبدالله کانك تراه فان لم تکن تراه فانه یراك = احسان ، الله‌ه کوره‌یورمشسك اونی کبی قوللق ایتمكدر ، چونکه سن اونی کورمزسك او سنی کورور.» بناءً علیه احسان اسلامك کمالیدر . بونك ایچوندر دین اسلامی شویله خلاصه ایده‌بیلیرز : اولا تمیزلك ثانیاً کوزللك . اسلامك «لا اله الا الله» کلمهٔ توحیدندن ، اعوذ بسمله‌سندن ، آبدست ونمازندن طوتده بوتون اوامر ونواهیسنده هپ بونك تطبیقنی بولورسکز . بو آیتده ده «اسلم وجهه لله فهو محسن» بونی ، کوزل اجمال ایتمشدر : الله‌ه یوزی تمیز اوزو کوزل .

ایشته جنته کیرمه‌نك طوغری یولی ، بو اسلام واحسان ، بو تمیزلك ، بو کوزللکدر . بویله اولدیغی حالده بوندن صاپمش اولان یهود ونصاری جنته باشقه‌لرینی صوقمق ایسته‌مزلر . بو دعوالرینك صدقنه برهان اولمادیغی کبی کذبنه بینه واردر . هر بری یکدیگری علیهنه شهادت ده ایدرلر . باقسه‌کزا هم اویله دیدیلر هم ده بر طرفدن [وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارٰى عَلٰى شَيْءٍ] یهودیلر «نصارانك استناد ایده‌جك هیچ بر شیئی یوقدر» دیدی . دیکر طرفدن [وَقَالَتِ النَّصَارٰى لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلٰى شَيْءٍ] نصاری ده «یهودیلرك استناد ایده‌جك بر شیئی یوقدر» دیدیلر . وبو صورتله بربرلرینك دعوالرینی ، دینلرینی کوکندن چوروتدیلر ، تضلیل وتکفیر ایتدیلر .

روایت اولنیورکه نجران اهالیسی خرستیانلرندن بر هیئت ، سفارتله حضور رسالته کلدکلری زمان

مدینه‌نك یهودی علماسی ده یانلرینه كلمشلردی، اوراده ایكی طرف مباحثه‌یه كیریشدیلر، دیركن منازعه‌یه
باشلادیلر. یهودیلردن رافع بن حریمله نصارایه قارشی «ما انتم علی شیء» دیدی، حضرت عیسایه
وانجیله كفر ایتدی. بوكا مقابل نجران هیئتندن بری ده یهودیلره «ما انتم علی شیء» دیدی و حضرت
موسانك نبوتنی انكار و توراته كفر ایتدی. و بو حادثه اوزرینه بو آیت نازل اولدی و كوستردی كه بو منازعه
و مناقضه فردی دكل علی العموم یهودیلرله نصاری آراسنده جاری و ساریدر. و هر بری دیكرینك دینی
كوكندن منكردر. یهودیلرك حضرت عیسایه و انجیله اصلا حسن نظرلری اولمادیغی معلومدر. و فقط
خرستیانلرك حضرت موسایی و توراتی انكارلری عمومی اولمسه كركدر. آیت یالكز منازعه‌نك ایلك شقنی
بیانده بولنسه، دیكرلرینك شایان ذكر و تعمیم اولمادیغی آكلاشلیر. بویله اولمقله برابر یهودیلرك هیچ
بر شیئه استناد ایتمیوب دعوالری اصلسز اولدیغنی ده خرستیانلر متفقاً سویلرلر. هر حالده بونلر
یكدیكرینك دعوالرینی، دینلرینی هیچ بر شی دكلدر دییه بوتون بوتون تكذیب ایتمكده دیرلر. حال بوكه
[وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ] سوزنده هپسی ده كتاب اوقویورلر. بالخاصه توراتی ایكیسی ده
اوقورلر، كتاب اوقویانلره و علی الخصوص عینی كتابی اوقویانلره ایسه بو حال یاقیشماز. بعض
خصوصده اختلاف باشقه، اساسده تناقضه باشقه‌در. كتاب ایسه بویله تناقضده مانعدر.
و بویله اختلافلری قالدیرمغه مجبوردر. او كتاب ایكیسنك ده سوزلری خلاف حقیقت اولدیغنه
شاهددر. علی الخصوص كه هم حضرت عیسی و هم حضرت محمد علیهما السلام حقنده تبشیراتی بیله
محتویدر. بویله ایكن یهودیلرك نصرانیته بوقدر هیچلری كتابلرینه مخالف بر افراط، نصارانك
توراتی اوقویوب طوروركن یهودیلكه بوقدر هیچلری ده اوندن دها زیاده بر افراط و عینی زمانده
كندی اساسلریله بر تناقضدر. لكن بوتون بونلردن بو حقیقت شك و شبهه‌دن آزاده اولارق تبیین
ایدر كه كرك یهودیلر كرك نصاری ایكیسی ده یالاندن سویلیورلر، اخلاص و احساندن محروم اولارق
بولنیورلر و ایشته جنت بزه مخصوص دعوالری ده بو یالانلر جمله‌سندندر. بویله یالانجیلره جنت
نه قدر اوزاقدر. بو آیتله جناب الله اهل اسلامی ارشاد و انتباه و اخلاصه دعوت ایدیور.

وای مؤمنلر سزلر صافیه بونلر کبی اولمایکز. هپکز بر کتاب اوقورکن اسلام و احسانی بر افراده
بولمقسازین نزاعه دوشمه‌یکز مسأله‌سنده اخطار ایدیور.

کوریورسکز یا یهود و نصاری کتاب اوقویوب طورورکن بربرلرینه «هیچ بر شی دکل
اصلسز» دیدیلر [كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ] کذلک علمی دنیا
کتابسز جاهللر، عرب مشرکلری، بت پرستلر، دینسزلرده طبقی بونلرک سویلدکلری کبی سویلدیلر
بونلرده یهودیلک، خرستیانلق، ادیان سماویه فلان شی هیچ بر شیئه استناد ایتمز، اصلی یوقدر
دیدیلر. او حالده یهود و نصارانک بونلردن نه فرقی قالدی؟ بر فرقی وارسه بونلر بیلمدکلرینه
بویله سویلیورلر، یهود و نصاری ایسه بیلرک و صرف هوای نفسلرینه اویارق سویلیورلر. ایشته
مسلمانلر بویله اولمملی، دیگر دینلری کوکلنه انکار ایتمملی، سویلدکلرینی عقل و نقل تلقیسیه و برهان ایله
اثبات ایدرک و دائما حضور الهیده سوز سویلر کبی احسان ایله سویلملی، سویله‌یجکمه سویلملیدر.
«ادع الى سبيل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة وجادلهم بالتي هي احسن» «ولا
تجادلوا اهل الكتاب الا بالتي هي احسن» یوقسه یهود و نصارانک و سائر جهلانک طوتدقلری
بو اکری یوللرله بو دنیاده اختلاف حل اولنه‌ماز. و نوع بشر ذوقده توحید و نعمت حقی عموماً طادامازه.
لکن بو اختلاف الی الابد کیتمز [فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا
فِيهِ يَخْتَلِفُونَ] جناب الله بونلرک دنیاده بویله اختلاف ایتدکده بولندقلری شیده حقنده
یارین یوم قیامتده بینلرنده حکمنی ویره‌جک، اجرا ایده‌جک، آرالرنده‌کی بتون بو نزاعلری
فعلاً فصل ایده‌جکدر. — بو دنیاده جزئیه ایله سفسطه ایله، یالانله، شارلاتانلقله، کوزخدعه
ایله تفسیره و نقل ایله و سائر برهانی بر واسطه ایله آتلایه دورلیه وکسب قطعیت ایتمیه آرتوق فسخ
اولونمازه فقط ایدیله حکملر جمعیت اقوامده ده حقیقه عاقبت‌لهیمی فسخ ایدیلیر. فقط او حکم کبرا
ویریله حکملر هیچ بر زمانده فسخ اولونماز. او نه الی الابد لایتغیر دور. او کونده بو حکمده علیهلرنه
حکم صادر اوله‌جق حقسزلرک، ظالملرک وای حاللرینه... بونک اوزرینه حکم الهی‌یه اشارته

بويوريليوركه :

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَى فِي خَرَابِهَا أُولَئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ أَنْ يَدْخُلُوهَا إِلَّا خَائِفِينَ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ • وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ •

مآل شريفی

اللهك مسجدلريني ايچلرنده اللهك اسمی آكيلمقدن منع ايدن و خراب اولمه‌لری ضمننده چاليشانلردن داها ظالم ده كيم اوله بيلير ؟ بونلر اوراله قورقه قورقه اولمقدن باشقه صورتله كيرمك صلاحيتنی حائز دكلدر. بونلره دنياده بر ذلت وار. بونلره آخرتده عظيم بر عذاب وار • مع مافيه مشرقده ده اللهك مغربده، نره‌يه دونسه‌كز اوراده اللهه طوغرو بر جهت وار. شبهه يوق كه الله واسعدر عليمدر •

[وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَى فِي خَرَابِهَا] اللهك مسجدلريني ايچلرنده اسم الهی ذكر ايدلمكدن و مسجدلرك ماده و معناً خراب اولمسنه ويا معطل قالمسنه ويا مسجدلكدن چيقاريلمسنه چاليشانلردن داها ظالم كيم واردر؟ — ديو بو ظالملرك جنت ايله مناسبتی ندر؟ هر شيئك حقی، لايق اولديغی موقعه قونلمسی؛ ظلم ده بر شيئی موضعنك غيرينه قويمقدر. ديمك كه بر شيئ حقنده، لايق اولديغی موقعنده

نه قدر اونه افلاشديريليرسه او قدر حقسزلق، او قدر ظلم ياپيلمش اولور. واوشى نه قدر يوكسك و نه قدر مقدس ايسه ظلم ده او نسبتده ايلريلكيتمش بولنور. نته كيم الله شريك اك بويوك ظلمدر. اللهك مسجدلرينى ايچلرنده الله ذكر ايدلمكدن منع ايتمك وخراب اولملرينه چاليشمق ده هم اللهك، هم مسجدلرك، هم ده انسانلرك حقنده صوڭ درجه بر تجاوزدر. بونى ياپاندن ظالم هيچ بر ظالم ده چيقمز. هپسنى ياپار، وهپسنه قاپى آچار. بناءً عليه مساجده تعرض ده اونلرك مادةً ويا معناً خراب اولمسنه سعى ايتمك ظلملرك اك بويوكندندر وبونى ياپانلر اك ظالم كيمسه‌لردر. بو درجه ظلمك امثالى تصور اولنسه بيله ما فوقى تصور اولنماز. نته كيم « ومن اظلم ممن افترى على الله كذبا » كبى ديگر برچوق آيتلرده ده بونك امثالى بيان ايدلمشدر. وبو انكارى استفهاملرك هپسى بونلرك فوقنده بر مرتبهٔ ظلم بولنمادیغنی بيان ايچوندر. « مساجد الله » تركيبى هيچ بر استثناسى اولميه‌رق بتون مسجدلره شامل اولدر وآيتك حكمى عموميدر.

جمهور مفسرينك بيانه كوره اصل سبب نزول، بيت مقدسك تخريبى مسئله‌سى اولوب آيت روم ونصارى حقنده‌در. بعضى مفسرين مشركلر حقنده اولديغنى ده بيان ايتمشلردر. الك طوغريسى هر ايكيسى يعنى نصارانك مشركينه ايو شريك بولندقلرى خصلتلر حقنده‌در. بخت نصر مشركلردر، خرستيانلردر عينى فعله اشتراك ايتمشلر وعرب مشركلرى ده كعبه حقنده قسماً بونلره تبعيت ايتمشدر. مع هذا اصل هدف سوّاقنده روم خرستيانلريدر. ابن عباس حضرتلرندن روايت اولنديغى وجهله « رومالى قيصرلرندن تيتوس قدسه هجوم ايدوب اهاليسنى قتل ايلمش، ذريتلرينى اسير آلمش، توراتى ياقمش، بيت مقدسى تخريب ايتمش، ايچنده خنزيرلر كسمشلر، لاشه‌لر براقمشلردى الخ... » بوندن طولاييدركه اكثر مفسرين ده نصارايى ذكر ايتمشدر. تاريخلرك بيانه كوره بيت مقدس ايلك دفعه بخت نصر طرفندن پك فجيع بر صورتده تخريب ايدلمش وبنى اسرائيل دولتنه نهايت ويرلمش ايدى. اوندن صوكره صوڭ فرسدن اردشير شاهى طرفندن تكرار اعمار ايدلمش ايدى كه اسرائيليلر بوكا كرسه ويا قرشه نامنى ويرمشلردر. بنى اسرائيل يه طوپلانمش واران

تابعیتنده بر حکومت محلیه یه نائل اولمشدی. بالاخره یونانیلرك و دها صوکره رومالیلرك اداره سنه
کیردیلر. زکریا و یحیی علیهما السلامی اوزمانلر شهید ایتمشلردی. حضرت عیسانك عروجندن،
قرق سنه قدر صوکره ده قدسك و بیت مقدسك ایکنجی تخریبی واقع اولدی. بو حادثه روما
قیصرلرندن «نه رون»ك خلفی وسپاسیانوس زماننده باشلامش و ذکر اولندیغی اوزره اوغلی
«تیتوس» طرفندن اتمام ایدلمشدر. بو تخریب بر دها عودت ایتمه مك اوزره یهودی دولتنك
تماماً زوالی اولمشدر. وسپاسیانوس یهودیلری اطرافنده تنکیله وقدسده تحصنه مجبور ایتمسه
تیتوس ده بورایه شدتله هجوم ایدرك کیزلنوب قاچه بیلنلردن ماعدا اهالیسنی یهودی اولسون خرستیان
اولسون هپ قتل عام و ذریتلرینی تماماً اسیر ایتمسه، قدسی یغما و تخریب ایتدیکی کبی بیت مقدس
و هیکلی ده تخریب ایلمسه و تورات کتابلرینی یاقمسه و آرتق اوراده بنی اسرائیلدن کیمسه قالمامش
بعدما اللرینه هیچ بر حکم کچمه مشدر. بو حادثه سبب کندی عصیانلری و تعدیلری اولدیغی روما تاریخلرنده
ذکر اولنمشدر. بالاده «فباؤا بغضب من الله، ذلك بانهم كانوا يكفرون بايات وَبَاؤُوا
الله ويقتلون النبيين بغير الحق ذلك بما عصوا وكانوا يعتدون» بیانلریسی ده بونی
کوستریسه ایدی. بو صورتله بنی اسرائیل جزالرینی بولمشدی. فقط ذکرده بتون بونلر ده
قالمشدی. بعده قدس اوچونجی دفعه اولهرق یواش یواش اعمار اولنمغه باشلایوردی.
یهود و نصاری اوراده یرلشیوردی. ابن اثیرك تاریخ کاملده بیانه کوره امپراطور ایلیا
آندریانوس (آدریانوس - مرادبك تاریخی) حس ایتدیکی بر مخالفت اوزرینه یهودی
و خرستیانلردن بر چوغنه اهالی بی یك باربارجه سنه قتل عام یاپمسه و بیت مقدسی صوك دفعه اولهرق
اوزره تخریب ایلمشدی. مع مافیه یدی کز سنه صوکره شهری اعمار ایتمسه، روم ده، یونانده
بر چوغه خلق اسکان ایلمسه و زهره نامنه برده بیوك هیکل بنا ایتمسه که بعضلری کلیسه اولهرق
بونی تاتار و علیه السلام اسناد ایدرلرسه. اوزمانه قدر شهرك اسمی «اوروشلیم» ایکن
بو اعماردن صوکره «ایلیا» نامی ویرلمسه که «بیت الرب» دیمك ایمسه. نهایت رومالارده

نصرانيتی قبول و اعلان ايدن استانبول بانيسی قسطنطينك آناسی هيلانه «هلنی» نصارانجه حضرت عيسانك اوزرنده آصيلديغی و بريده كومولديكی ادعا ايديلن صليبی بولوب چيقارسونده بيوك قدسه كيتمش و صليبی چيقارتمش و چيقارتديغی كونده خرستيانلرجه عيد صليب ناميله بر بايرام اتخاذ ايدلمش و قدسه وار ايديكن حضرت عيسانك مدفون اولديغی ادعا اولنان قبر اوزرينه «قمامه» نام آخرله «قيامه» كليساسنی بنا ايتديرمش و صخره اوزرنده براز تعمير ايدلمش بولنان بيت المقدس هيكلنی يره قدر تخريب و اوزرينه مملكتك سپورنتيلرنی دوكدرمسنی امر ايتمش، او زماندن حضرت عمر زماننه قدر نصارى اورايی مزبله يابمشلر، اوراده الله عبادت و دعا ايتمك ايسته‌ينلری منع ايلمشلردی. حضرت عمر اورايی مزبله حالنده بولمشدی، و او زمان مسجد اقصا مسلمانلر طرفندن بنا ايدلمش ايدی.

كوريليوركه بتون بو تاريخی وقوعاته كوره ايران و روم مشركلرينك بيت المقدس حقنده تعقيب ايتدكلری منع و تخريب مظالمنه روم نصاراسی ده عينيله و جهله و حتى دها زياده بر صورتده اشتراك ايتمشلر و اونلردن ده زياده مسئوليت يوكلنمشلردر. بيت مقدس كبی قديم بر مسجد الهی حقنده بويله بر ظلم ايسه دين و نصرانيت دعواسيله طباق طباغه ضددر. ايشته بتون بو تاريخی مظالمی اجمال ايدن بو آيت كريمه بالخاصه نصارانك مشركلره اشتراك ايتدكلری بو ظلم اثناسنده ايدرك نازل اولمش، يهوديلرده سببيت ويرمك و بيت مقدسك حقنی اوده مامك صورتيله خرابنه چالیشانلر زمره سنه داخل بولنمشدر. و بنا عليه سياقه آيت هم يهودی و هم نصارايه و هم مشركينه تماس ايدرك مساجدك هپسنه حرمتنی تعميم ايتمشدر. بو صورتله مكه مشركلرينك رسول اللهی و مسلمانلری كعبه دن منعلرينه و اول و آخر مساجد حقنده يابيلمش و يابيله‌جق منع و تخريبك جمله سنه شاملدر. فی الواقع باشده نصاری اولمق اوزره بو منعی يابان و بو تخريبه چالیشانلردن دها ظالم كيم واردر؟ [أُولٰئِكَ] ايشته بو ظالملر يوقمی؟ [مَا كَانَ لَهُمْ اَنْ يَدْخُلُوهَا اِلَّا خَائِفِينَ] بونلرك او مسجدلره قورقه قورقه كيرمه دن باشقه حقوقلری

بونلردر. — اونك تخریبنه سعی ایدنلر او مسجدلره یاناشامامالی و شاید کیررلرسه جانلرندن قورقوسیله تیتره یه تیتره یه کیرملیدیلر و حقی بودر. الله تعالی بونی ایلریده کرچکدن تطبیق ایده‌جکدر. حرمت ایتمه‌دکلری او مسجدلر، اونلرك اللرندن باشقه‌لرینه کچه، او زمان اونلر ده کیرمك ایسته‌یه‌جك اولورلرسه کیره‌مزلر، نهایت کمال تحرز و قورقه قورقه کیره‌بیلیرلر. نته‌کیم قرآنك بو معجزه‌سی ظهور ایتمش قدس رومیلرك اللرندن چیقمه، بیت مقدس اعمار اولونمش، اونلر ده اوراده قورقه قورقه کیره‌بیلیر اولمشلردر که بونده بوکونکی مسلمانلر ایچون ده بیوك بر درس عبرت واردر. [لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ] بونلری یاپان او ظالملره دنیاده بیوك بر فلاکت و محرومیت واردر. — کونلرده بر کون او منع و ظلمی یاپانلر دوشنلری، قوت و شوکتلری ضایع ایده‌جك، حکومتلری دوشه‌جك پریشان اوله‌جقلردر. شایان دقتدر که سدی تفسیرنده بو خزی و فلاکتدن مراد قسطنطنیه شهرینك اللرندن چیقمه‌سی یعنی استانبولك فتحی حادثه‌سی اولدیغی ذکر ایدلمش و ابن جریر، کشاف و سائر تفسیرلر کبی متقدم و متأخر تفسیرلرده ده بو قول نقل اولونمشدر. بو ده استانبولك فتحندن عصرلرجه مقدم یازلمش اولدیغنه و هله اسلاف مفسریندن اولان سدینك بیك سنه‌لی عصر مقدم بولندیغنه نظراً بو تفسیرك منبع نبوتدن بالروایه اخذ ایدلمش بر معجزه اولدیغنه اشتباه ایدلمه‌مك لازم کلیر.

لکن بونلر بونکله ده قالمیه‌جقلر: [وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ] بونلره دنیاده‌کی او خزی و فلاکتدن باشقه آخرتده ده پك بیوك بر عذاب واردر. — دنیا و آخرت بو ایکی عذاب بو ظالملرك حقیدر. الله قیامت کونی بونی تطبیق ایده‌جکدر. بونلر ایسه برده جنتی انحصاراً کندیلرینه آلمق دعواسنده درلر، او مسجدلرده منع ایدلسه والله جهتاً عبادتمك ایسته‌ینلر اصلا مأیوس اولمامالی. او مسجدلرده منع ایدلدك دیه اللهدن و الله عبادتندن وازکچمه‌ملیدر. چونکه [وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ] اویله اولنجه یالکز ساده او مسجدلر دکل بوتون مشرق و مغرب یعنی بر طرفی مشرق و بر طرفی مغرب اولان بوتون کره اللهکدر. بناءً علیه [فَأَيْنَمَا

بونی

تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ] هر نره ده یوزلریکزی اوراده ده الله یوزی یعنی الله طوغریجه
بر جهت واردر. — اونك بر وطنی یوقدر، الله جهتدن منزهدر. فقط بو جهتده ده
اودر. نماز قیلمق ایچون هر حالده بر سجده ده بولونمق ضروری دکلدر. ظاهر اولان
ارضك هر طرفنده حتی عند الضروره هر جهته نماز قیلنه بیلیر. واللهك رضاسنه ایریله بیلیر.
[وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ] الله هم واسع هم علیمدر. — واسعدر، رحمت و قدرتی
کنیشدر، هر شیئی محیط و قوللرینه مساعده‌لیدر. تحدید اولونماز، تضییقی سومز. بوراده
«الامر اذا ضاق اتسع» قاعدهٔ فقهیه‌سنه اشارت واردر. علیمدر، هر شیئی بیلیر و نیتلری
بیلیر، کندینه یاپیلان عبادت هر نره ده اولورسه اولسون اوندن آگاه اولور. احیاناً بر قبله امر
ایتمسی طارلقدن و یا عدم علمندن دکل، قوللرینی وقایه و سر توحید ایله تربیه ایتمك ایچوندر. الله
واسع و علیم اولدیغی ایچون مقدما امر ایتدیکی بر قبله‌یی نسخ ایدرك اوكا مماثل و حتی اوندن دها خیرلی
دیکر بر قبله‌یه تحویل ده ایده بیلیر. کوریلیورکه بو آیتده نماز قیلمق ایچون بیوك بر توسیعه و تحویل قبله
امرینه ده کوزل بر مقدمه و کوزل بر تسلیه واردر. امم سالفه معبدلرده و باشقه بر یرده نماز قیلامازکن
مسلمانلره کرهٔ ارضك هر طرفی نمازکاه یاپیلمشدر. و یهودیلره ده ممنوع بولنان قرب بیت المقدسه
دها قدیم اولان کعبه‌یه توجه ایچون حسیات دینیه‌لرینی اوخشایه‌جق وجهله کوزل بر نصیحت ویرلمشدر.

ای مؤمنلر الله تعالی بویله واسع و بویله علیم ایکن حقیقی انحصاره آلمغه قالقانلر اوله یهود
و نصارانك مشركلره نه قدر بکزه‌دکلرینی کوردیکز. بونلرك مشركلره اشتراكی ساده بو قدر
دکل، دها وار. دیکلهیکز:

وَقَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ كُلٌّ
لَهُ قَانِتُونَ ● بَدِيعُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاِذَا قَضٰى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ
كُنْ فَيَكُونُ ● وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللّٰهُ اَوْ تَاْتِينَا اٰيَةٌ

كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ قَوْلِهِمْ تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْ قَدْ بَيَّنَّا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ●

مآل شريفي

هم او ظالملر الله ولد اتخاذ ایتدی دیدیلر، حاشا سبحانه: طوغریسی كوكلرده ویرده نه وارسه هپسی اونكدر، هپسی اوكا رام ● كوكلرك، یرك بدیعی، بر امری مراد ایتدیمی اوكا یالكز «اول!» دیر، اولوویریر ● علمی اولمیانلرده، الله بزه قونوشسه یا، یاخود بزه بر معجزه كلسه یه، دیدیلر؛ بونلردن اوكلیلرده طبقی بویله، بونلرك دیدكلری كبی دیمشدی، قلبلری بربرینه بكزه‌دی؛ جداً یقینه ایره‌جك بر انسان ایچین بز معجزه‌لری آچیق بر صورتده كوستردك ●

[وَقَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا] برده بونلر الله‌ه اولاد اسناد ایتدیلر «الله، ولد ایندی» دیدیلر، یهود «عزیر اللهك اوغلی» دیدی، نصارى «مسیح اللهك اوغلی» دیدی، عرب مشركلری «ملائكه اللهك قیزلری» دیدیلر [سُبْحَانَهُ] حاشا الله سبحانه وتعالى بویله شبهه، حاجت، فانیلك شائبه‌لرندن منزهدر. [بَلْ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ] خایر اونك ولدی یوقدر. فقط كوكلرده ویرده، آشاغیده ویوقاریلرده هر نه وارسه هپسی اونكدر. اونك ملكی و اونك مخلوقیدر. [كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ] هر بری اوكا انقیاد و اطاعته آماده‌در. — حال بوكه مالك ایله مملوك آراسنده اولادیت اولماز و بابا ایله اولاد آراسنده بو قدر انقیاد مطلق بولونماز، آز چوق بر مجانست بولونور. [بَدِيعُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ] اونك سماوات و ارضی نه قدر بدیع، نه قدر مثالسزدر. بونلرك سیرینه طویولماز، كنهلرینه ایریلمز. الله، بو كوزل، بی‌مثالسز، اورنكسز سماوات و ارضك مبدعیدر.

[وَاِذَا قَضٰٓى اَمْرًا] و او بر ایشی یاپمق ایسته‌ینجه [فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ] ساده‌جه اوكا «اول !» دیر [فَيَكُونُ] او ده اولوویریر . — باشقه هیچ بر شیئه محتاج اولماز . ایشته ملكی اولان بوتون بو سماوات و ارضی و بوتون بونلرده‌كی شیلری علی الترتیب هپ بویله مجرد بر اراده ایله ، ساده بر «اول» دیمكله ابداع ایتمشدر . ولادت ایسه بویله ابداع ایله دكل انفصال ایله كوچیلمكله اولور . بناءً علیه بوتون بو كائنات ایله اونك آراسنده‌كی ایلك علاقه ، بویله بر خالقیت ، مخلوقیت علاقه‌سیدر . یوقسه تولید و تناسل علاقه‌سی دكلدر . مخلوقده اونك ذاتنه بر تغیر ایله باشلایوب اوندن قوه‌دن صدور و تولد ایدن بر اثر دكلدر . حقیقی علیت و معلولیت علاقه‌سنی بویله تصور ایتمك تناقضدر . بر ایلك تغیری علتسز تصور ایتمك دیمكدر و بناءً علیه علیت قانوننی نقض ایتمكدر . هم بویله اولسه ایدی او بر گونده توكنیر ، خلقت منقطع اولوردی حاصلی بوتون علملرك ، فلسفه‌لرك ، حكمتلرك اساسی اولان بو نقطه‌ده شونی بیلملیدر كه مبدأ علیت خلق و ایجاددر . تولید و اصدار دكلدر . هر تولید بر خالقه محتاجدر و الله او خالق تعالادر .

شرایع متقدمه اربابی الله تعالایه خلقته سبب اول اولمسی اعتباریله «بابا» اطلاق ایدرلردی ، حتی بابایه اب اصغر ، الله تعالایه اب اكبر دیرلردی ، فقط اولادی وار دیمزلردی صوكره‌دن جاهللر بوندن مراد تولید و ولادت معناسی ظن ایدرك بابانك اولادی اولور دییه اوغلی وار ، قیزی وار دیمكه باشلادیلر . بو ایسه الهی بیلمه‌مك ، اوكا شرك قوشمقدر . چونكه اولادده بابایه بر مماثلت واردر «الولد جزء ابیه» نه‌كیم عیسی اللهك اوغلیدر دیدیلر اوكا الله ده دیدیلر . بو آیت ده بونی اثبات ایتدی و اسلامده بوندن طولایی الله بابا دیمك كفر اولمشدر . بویله بر معنی ایچون بر تعبیر ، معرفة اللهده جهله سائق اولاجغی ایچون غایت مضر ، ایهاملی بر تعبیر اولدیغندن درحال منع ایدلمیدر . یهود و نصارانك شركده اشتراك ایتدكلری شیلرك بری بو ولد مسئله‌سیدر . دیگری ده شودر :

[وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ] الهیاته علمی اولمیانلر ویا اولسه بیله عالمانه حركت ایتمیه‌نلر

جاهلل دعوت محمدیه‌یی قارشی [لولا يكلمنا الله] الله بزه ده سویله‌سه یا [او
تأتينا آية] یاخود بزه بر آیت، بر معجزه کلسه یا! دیدیلر وصانکه کلن آیت دکلمش کبی عنادلرینه
انظار ایتمک ایسته دیلر «ام تريدون ان تسئلوا رسولكم كما سئل موسى من قبل» خطابیله
قوللانه دیردیلر. بونی عربدن عبدالله بن امیه وامثالی، یهودیلردن رافع بن حریمله وبعض نصارای
سویلمشلردی [كذلك قال الذين من قبلهم] بوندن اولکیلرده سویله‌یه، عیسایه
بویله سویلمشلردی، گوریورسکز یا [تشابهت قلوبهم] اولکیلرله بونلرك (گوریورسکز)
قلبلری تماماً بربرینه بکزه‌مسه، حالتده وجهلری صانکه یکدیگرینک عینی اولمشدر. بز آیت
گوندرمدکمی [قد بينا الآيات لقوم يوقنون] ایقان شاننده اولانلره، شبهه‌دن
قورتولمه، علم یقینه ایرمک قابلیتی حائز بولنانلره هرحالده برقوم ایچون بز اوآیتلری
معجزه‌لری چوقدن آچیقجه گوستردك. — بونلرده یقینه ایره‌بیلر تا سوره‌نك باشنده بیان
اولنان قلبلری مرضلی، جبونده ویا مختوم القلب بعضیلردر.

بونجه آیات بیناتك تبلیغندن صوکره صانکه هیچ برشی سویلمه‌مش کبی رسول اللهدن بوینه
ال ایستیکلرلر، عنادلرله، مکابره‌لرله قارشیلادقلری گوردیکی … اولرمیعی جهتله قلب محمدی‌یی
بکیددن تأیید وتسلیت ودشمنلرینه القای سیاست وخشیت ایچون بیوریلیورکه:

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْئَلُ عَنْ أَصْحَابِ
الْجَحِيمِ ● وَلَنْ تَرْضٰى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارٰى حَتّٰى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ
قُلْ إِنَّ هُدَى اللّٰهِ هُوَ الْهُدٰى وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي
جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ● الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ
الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ أُولٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ فَأُولٰئِكَ
هُمُ الْخَاسِرُونَ ●

مآل شریفی

شك یوق: بز سنی حقیله رحمتمزك مژده‌جیسی و عذابمزك خبرجیسی كوندردك؛ سن او جهنملكلردن مسئول ده دكلسك ● سن ملتلرینه تابع اولمادقجه نه یهودیلر نه نصاری سندن اصلا خوشنود اولمازلر. هرحالده یول الله یولیدر، شایان حقیقتدن سكا وحی ایله كلن بو قدر علمدن صوكره بالفرض اونلرك هوالرینه تابع اولورسه‌ك الله‌دن سكا نه بر ولی بولنور نه بر نصیر ● كندیلرینه كتاب ویردیكمز اهلیتلی كیمسه‌لر اونی تلاوتنك حقنی ویره‌رك اوقورلر، ایشته اونلر اوكا ایمان ایدرلر. هر كیم ده اونی انكار ایدرسه ایشته اونلر ده خسرانده قالانلردر ●

یا محمد! [إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا] بوندن اصلا شبهه یوقدر كه بز سنی حق اولارق قرآن ایله مبشر و منذر بر رسول اولارق كوندردك، سن حق بر رسولسك كه وظیفه‌ك ایمان ایدنلره مژده‌لری، تهلكه‌لری هركسه تبلیغ ایتمكدر. هر برینك قلبنه ایمانی صوقمق دكلدر. [وَلَا تُسْأَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ] و سن اصحاب جحیمدن مسئول اولمازسك. — اونلر كندی فعللرندن، كندی كسبلرندن كندیلری مسئولدر. و جزالرینی ده سونمكسزین بلاتوقف و متمادیاً طوتوشان و قیزغین آتشده چیقمایه‌جقلردر كه اوكا نار جحیم و بونلره اصحاب جحیم دینیلیر.

جحیم

نافع و یعقوب قرائتلرنده «تا» نك فتحی و «لام» ك جزمیله «لا تسئل» اوقونور كه نهی حاضردر. بو صورتده معنی: «و آرتق اصحاب جحیمدن صورما، اونلر حقنده بندن برشی دیله‌مه. اونلره یا اجنبی بن بیلیرم» دیمكدر. یهودیلر حضرت پیغمبره «كل بزله برابر موسیه كیبه، بزی ممنون ایت ده سكا تابع اولالم» دیه بر تكلیفده بولونمشلر، بونده‌كی خدعه‌لرینی اظهار ایچون ده شو آیت نازل اولمش:

[وَلَنْ تَرْضٰى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارٰى حَتّٰى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ]

یا محمد ! نه یهودیلر، نه ده خریستیانلر، سن اونلرك ملتلرینه تابع اولمادقجه سندن اصلا راضی اولمزلر. — هیچ بر صورتله اونلرك كوكللرینی خوش ایده مزسك، مگر كه ملتلرینه تابع اولهسك. حال بوكه ایكیسنك ده ملتنه تابع اولمق غیر ممكندر. چونكه بربرلرینه "هیچ برشی دكل" دیبه بو ایكی ملت یكدیكرینه صوك درجه ضددرلر. اجتماع ضدین ممكن اولمادیغندن بو ایكی ملتك ایكیسنه بردن تابع اولمقلق و ایكیسنی بردن رازی ایتمه نك یولی یوقدر. — یهودی یهود، نصاری نصاری اولمدقجه ایكیسنك ده سندن رازی اولملری محالدر. — بناء علیه سن، لسان حالكه مخصوص اولان بر بلاغت و ادب ایله اونلره [قُلْ] ساده دیكه [اِنَّ هُدَى اللّٰهِ هُوَ الْهُدٰى]

راضی
راضی

اللهك هدایتی، ایشته اویولاجق هدایت آنجق اودر. — هدایت دیه اوكا دینیلیر. — سزكنیكی دكل، دیكر برشی ایله : الله رهبری یوقمی ؟ ایشته اتباع ایدیلهجك رهبر آنجق اودر. — اللهك رسولی، اللهك كتابی، اللهك دینی طورودركن باشقه سنه اتباع ضلالتدر. — والحاصل صوه دیه الله دینیدر آرانهجق، اویولهجق اولان ده اودر. — بن سزه دكل، سز بكا اویاجقسكز. "الحق احق بالاتباع" یول صوه یولی، هدایت انه هدایتی. — بویله سویله و شونی بیلكه [وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِى جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ] والله سنه سكا كلن علمدن صوكره بالفرض اونلرك ملت دیه كلدكلری هوالرینه، كیفلرینه اتباع ایده جك اولسهك [مَا لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَلِىٍّ وَلَا نَصِيرٍ] اللهدن سنك نه بر دوستك بولنور، نه ده بر معینك. — اوزمان ده هلاك اولورسك، زیرا عنداللهده كفر و شركه شفاعت یوقدر.

ملت — اساس لغتده سویلیوب یازدیرمق ویا ازبره یازمق معناسنه اولان "املال" مصدریله یعنی املاء معناسیله مملو فرداربر اسمدر. زمخشرینك اساسده بیاننه كوره اصل معناسی "طریقت مسلوكه" در كه اكری ویا طوغری اوله بیلیر. بوندن دیه، شریعت معناسنده متعارف اولمشدر. شهرستانینك ملل ونحلده بیاننه كوره دیه، شریعت، ملت

دینله شیله واقعده وحده ذاتنده عینیه شیدلر. فقط اعتباراً ومفهوماً هر بری برحیثیتله تفریق اولنور. اعتقاد حیثیتیله دین، عمل حیثیتیله شریعت، اجتماع حیثیتیله ملت دنیلیر. فی الواقع اعتقاد ایدیلیه نایه اساس اعتباریله عمل ایدیلیه اودر. عمل ایدیلیه نایه اساس اعتباریله اجتماع ایدیلیه ده اودر. بناءً علیه ملت، بر هیئت اجتماعیه نك اطرافنده طوپلاندیغی واوزرنده یورودیکی، تعبیر آخرله روح اجتماعیسنك تابع اولدیغی وجسم اجتماعیسنك مربوط بولندیغی مبادئ حاکمه وطریقت مسلوکه‌در. حقی حق، ناحقی ناحق، اکریسی اکری، طوغریسی طوغرودر. شوقدرکه ناحقلری خسران، حق اولانده حسن عاقبت کتورور. دیمك که ملت هیئت اجتماعیه نك کندیسی دکلدر. او جماعت، قوم، امت ویا اهل ملت دنیلیر. مثلا یهودیت ونصرانیت برملتدر. وفقط یهود ونصاری اهل ملت، صاحب ملتدرلر وقس علیه. مع مافیه ملت «اهل ملت» معناسنه ده مجاز اولرق قوللانیلیر. مثلا «ملت شویله یاپدی، ملت بویله یاپدی» دنیلیرکه قوم دیمکدر. ذکر متعلِق ارادهٔ متعلَق قبیلندندر ویا مجاز حذفدندر. نظم کریم آیتده «قل بل ملة ابراهیم» هر ایکی معنی ایله قابل تفسیردر. «اهواءهم» بیورلمسی کوستریورکه یهود ونصارانك تعقیب ایتدکلری دین وملت یوقاریده بر ناقابل انکار برحالده اثبات ایدلدیکی اوزره کندی هوالریله، کوکللرینك ستولریله اویدردقلری تحریفاتدر. بونلر حقه دکل کیفلرینه تابعدرلر. ملتلری انبیایه نازل اولان کتابدن دینه وحیه بولنان توحید، اسلام احسانه اساسلرندن انحراف ایلمه‌سیله باشقه برشی اولمشدر. جناب الله بتون بو دینلرك اساسات سابقه‌سنی قرآنده بیان بیوروب وتصدیق، تأیید ایتمه‌سیله وبونلردن آیریلانلرك هوائیه عبارت بولندیغی اخطار ایله پیغمبرینی بونلره اتباعدن شدتله تحذیر بیورمشدر. برآیت اولجوك درجه تأسیه وتطییب بیوردیغی پیغمبرینه درعقب بو تحذیری ایراد بیورمسی نه قدر معنالیدر. بونك پیغمبردن زیاده امتنه متوجه بولندیغنده شبهه یوقدر.

او اصحاب هوا، او اهل تحریف آرتق حقیقی معناسیله اهل کتاب دکلدرلر. چونکه:

[اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ] بزم كندیلرینه كتاب ویردیكمز اهلیسی كیملر [يَتْلُونَهُ] اونی ویردیكمز كتابی تلاوت ایدرلر، یعنی ویرداینده درس بایه ره اوقورلر [حَقَّ تِلَاوَتِهِ] حقیله مقید تلاوت ایدرك اوقورلر. — تحریفدن، تشویشدن صیانت ایدرك هوالرینه اویدرمیه‌رق الفاظنی، معناسنی، احكامنی جداً گوزه‌ته گوزه‌ته دقتلی و صایغیلی و دواملی بر صورتده و بیلمه‌كلرینی، اكلادقلری الهلیله صوره صوره حسن نیتله تمیز قلب، تمیز آغزیله اوقورلر. كلیشی گوزل باشدن قاره برا كلیجكلی اوقومازلر. شرقی، غزل، رومان، حكایه یرینه قویمازلر، كمال حرمت و ادبله اوقورلر. [اُولٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ] ایشته بویله اوقویانلر اوكتابه ایمان ایدرلر و حقیقةً صاحب كتابدرلر. [وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ] و فقط هر كیم اوكتابه كفر و كفران ایدر، حقیله اوقومازده، هوای ایله تحریف ایدرسه [فَاُولٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ] ایشته بونلردر خاسرونك كروهی ایدرلر. اوبویلهلر سعادتدن محرومدرلر. — بوآیت علمادن عبدالله ابن سلام وامثالی ذوات فضلا كبی اهل كتابك مؤمنلری حقنده نازل اولمشدر كه بونلر تورات و انجیلی بحقه تلاوت ایده‌ركله اصحاب ایماندن اولدقلری ایچون قرآن و خاتم الانبیایه ایمان ایتمشلر و رسول الله‌دن راضی اولمشلردر. — اصحاب سفینه دینیلن ذوات دخی بو جمله‌دندر كه سبب نزولی بالخاصه بونلر اولدیغی دخی مرویدر. — بونلر جعفر بن ابی طالب ایله برابر بركیده كلمش اولان اوتوز ایكیسی حبشلی، سكزی ده شام راهبلرندن قرق كیشی ایدی.

بوراده بنی اسرائیلك ده — ولو قلیل اولسون — بر قسمی مؤمنلر میانه كیرمش و سر الهی‌یه نائل اولمش بولونیور. بو مظهریتك و بو خصوصیتك بحثه ایتدیكی ذوق و هیجان ایله شمدی بنی اسرائیله برطرفدن اولكی خطاباتك تتمیمی، دیگر طرفدن ما بعدینه كی قصه ابراهیمه نظراً بر حسن تخلص [١] اولمق اوزره بر وجه آتی بر خطاب دها توجیه و عقبنده امامت، ملت

[١] ادبیات تركیه‌ده بر بحثدن دیگر بر بحثه، مقدمه‌دن مقصده انتقالی ایجوبه بر مناسبت تأسیس ایدن سوزه «گریزگاه»، عربجه‌ده «تخلص» تعبیر اولونور. علم بدیعده بر كلامدن دیگرینه طوغریدن طوغری‌یه انتقاله «اقتضاب»

امت مسئله سی ایضاح بیوریلمقده در :

يا بني اسرائيل اذكروا نعمتي التي انعمت عليكم واني فضلتكم
على العالمين ● واتقوا يوما لا تجزي نفس عن نفس شيئا ولا يقبل
منها عدل ولا تنفعها شفاعة ولا هم ينصرون ● واذ ابتلى ابرهيم
ربه بكلمات فاتمهن قال اني جاعلك للناس اماما قال ومن ذريتي قال
لا ينال عهدي الظالمين ● واذ جعلنا البيت مثابة للناس وامنا
واتخذوا من مقام ابرهيم مصلى وعهدنا الى ابرهيم واسمعيل ان
طهرا بيتي للطائفين والعاكفين والركع السجود ● واذ قال
ابرهيم رب اجعل هذا بلدا امنا وارزق اهله من الثمرات من امن
منهم بالله واليوم الاخر قال ومن كفر فامتعه قليلا ثم
اضطره الى عذاب النار وبئس المصير ● واذ يرفع ابرهيم القواعد
من البيت واسمعيل ربنا تقبل منا انك انت السميع العليم ● ربنا
واجعلنا مسلمين لك ومن ذريتنا امة مسلمة لك وارنا مناسكنا
وتب علينا انك انت التواب الرحيم ● ربنا وابعث فيهم رسولا
منهم يتلوا عليهم اياتك ويعلمهم الكتاب والحكمة ويزكيهم
انك انت العزيز الحكيم ● ومن يرغب عن ملة ابرهيم الا من
سفه نفسه ولقد اصطفيناه في الدنيا وانه في الاخرة لمن الصالحين
● اذ قال له ربه اسلم قال اسلمت لرب العالمين ● ووصى بها
ابرهيم بنيه ويعقوب يا بني ان الله اصطفى لكم الدين فلا تموتن الا

تام بنا ستبدأ اشتقاله "تخلص" ایکیسی اوده سنه "اقتطاب قریب تخلص" ویا تخلص قریب اقتطاب تسمیه اولنور.

وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ • أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ إِلَٰهَكَ وَإِلَٰهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَٰهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ •

مآل شریفی

ای اسرائیل اوغوللری! سزلره انعام ایتدیکم نعمتمی و سزی وقتیله عالمده کی امتلرک اوزرینه کچیردیکمی خاطرلایک • و صاقینک اویله بر کوندن که کیمسه کیمسه دن برشی اوده یمز، کیمسه دن فدیه قبول ایدلمز، و اوکا شفاعت ده فائده ویرمز، هم ده هیچ بر طرفدن یاردم اولونمازلر • شونی ده خاطرده طوتوک که بر وقت ابراهیمی ربی بر طاقم کلمات ایله امتحان ایتدی، او اونلری تمام ایدنجه «بن سنی بتون انسانلره امام ایده جکم» بیوردی، «یارب ذریتمدن ده» دیدی، بیوردی که «بنم عهدیمه ظالملر نائل اولماز» • و او وقت بیت شریفی انسانلر ایچون دونوب واریلجه بر ثوابگاه و بر دار الامان قیلدق — سزده مقام ابراهیمدن کندیکزه بر نمازگاه ایدینک — و ابراهیم ایله اسماعیله شویله عهد ویردک: بیتمی هم طواف ایدنلر ایچون، هم عبادت یاپانلر ایچون هم رکوع و سجوده وارانلر ایچون تمیز بولوندرک • و او وقت ابراهیم «یارب بوراسی امین بر بلده قیل و اهالیسنی انواع ثمراتدن رزقلندیر، «اللهه و آخرت کوننه ایمان ایدنلرینی» دیدی، بیوردی که: کفر ایدنی ده رزقلندیریرم ده آز بر زمان حیاتندن نصیب آلدیریرم صکره آتش عذابنه مضطر قیلارم که او نه یامان بر انقلابدر • و او وقت که ابراهیم بیتدن تملری یوکسلتیوردی، اسماعیل ده برلکده شویله دعا ایتدیلر: ای بزم ربمز قبول بیور بزدن، دائما [ایشیدن ←] دائما بیلن سنسک آنجق سن • ای بزم ربمز هم بزی یالکز سنک ایچون بویون اگن مسلمان قیل و ذریتمزدن ده یالکز سنک ایچون بویون اگن بر ملت مسلمه وجوده کتیر، و بزلره عبادتمزی

یوللریمزی کوستر و توبه ایتدیر اوزریمزه رحمتکله باق ، اویله تواب ، اویله رحیم سنسک آنجق سن
● ای بزم ربمز هم ده اونلره ایچلرندن اویله بر پیغمبر کوندر که اونلره سنک آیاتکی تلاوت
ایلسین و کندیلرینه کتابی و حکمتی تعلیم ایتسین و ایچلرینی طیشلرینی تمیزلیوب پاکلهسین ، اویله عزیز
اویله حکیم سنسک آنجق سن ● ابراهیمک ملتندن کیم یوز چویرر ؟ آنجق کندینه قیبایان سفیه ،
حقیقت بز اونی دنیاده اصطفا ایتدک . آخرتده ده او هیچ شبهه یوق صالحلر جمله‌سندندر ●
ربی اوڭا اسلام امرینی ویرنجه تسلیم اولدم رب العالمینه دیدی ● بونی ابراهیم کندی اوغوللرینه
وصیت ایتدیکی کبی یعقوب ده وصیت ایتدی : اوغوللرم « الله سزک ایچون او دینی اصطفا بیوردی
باشقه دینلره دیمه صاقینک ، یالکز مسلم اولهرق جان ویرک » دیدی ● یوقسه سز شاهد میدیکز
یعقوبه اولوم حالی کلدیکی وقت : اوغوللرینه « بندن صوکره نه‌یه عبادت ایده‌جکسکز ؟ » دیدیکی
وقت ؟ دیدیلرکه « سنک الهکه و آباڭک ابراهیم و اسماعیل و اسحاقک الهی اله واحده عبادت
ایده‌جکز . بز آنجق اوڭا بوییون اکن مسلمانلرز » ●

[یَا بَن۪ٓی اِسْرَٓائ۪یلَ] ای اسرائیل اوغوللری ! سزه اولاً بنی آدمده کتاب و نبوت
آشنا ، عهد الهی‌یی حامل بیوك بر امت اولدیکز ، ثانیاً قوم موسادن بولونمکز حیثیتیله خطاب
ایدلدی ، لکن دیکله‌یندیکز آز اولدی ، شمدی اونی تأکید ایله برابر بر ده ذریت ابراهیمدن
بولونمکز حیثیتیله اخطارله مخاطب طوتوله‌جقسکز . اهل کتاب نصل اولورسه کورکز یا !
ارتق مفصل و انصافلی آکلایه [اُذْكُرُوا نِعْمَتِیَ الَّت۪ٓی اَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ
وَاَنّ۪ی فَضَّلْتُكُمْ عَلَی الْعَالَم۪ينَ] و قیلوا سزه انعام ایتدیکم نعمتمی ، نعمت نبوتی
و بالخاصه خاتم الانبیانك بعثی وعدینی تضمن اولان و اونك بر مقدمه‌سی تشکیل ایدن
دولت باهره‌یی و او زمانده سزی بوتون ذوی العقول عالمه تفضیل ایتدیکمی خاطرلایکز ده
[وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْز۪ی نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْـًٔا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ

وَلَا تَنْفَعُهَا شَفَاعَةٌ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ] كيمسه نك كيمسه يه هيچ برشى ياپاميه جغى
كيمسه دن ده فديه قبول ايدلميه جكى ، شفاعتك ده منفعت ويرميه جكى و اونلره هيچ بر طرفدن يارديم
ايدلميه جكى كوندن ، او قورقونج كونك عذابندن قوروننكز . اوچونجى دفعه اولهرق اوزره
بونلر سزه اخطار اولنور . سز او نعمتك ماضيده كى نعمتك سببى نه ايدى بيليورميسكز ؟ بونى بيلمك
ايچون ده او نعمتى ايچكزده چكه رك دوشونوك وچكينكز ، چكه جككز بلالردن حساب ايدرك اتقايه چكينكز
صاپيلك [وَإِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ] واوقتى دخاطر ايدك كه ابراهيمى
ربى برطاقم كلمه لر ايله مبتلى قيلمشدى . يعنى تكليف طوتمشدى ، امتحانه چكمشدى و بالنتيجه [فَأَتَمَّهُنَّ]
او كلماتى اتمام واكمال ده ايلمش ايدى . يعنى ربى امتحانه چكمش ، ابراهيم ده اونلرى ايفا واتمامنه
دعا ايتمش ايدى .

ابتلاء وبلاء ، تجربه وامتحان معناسنه در كه اساساً ايكى امرى تضمن ايدر : برنجيسى
برشيئك خفى اولان حالنى طانيوب بيلمك ، ديكرى ده او شيئك جودت ورداءتنى ، كمالنى
ويا نقصاننى ميدانه چيقارمقدر . اوكلى عالم كل اولان جناب الله حقنده قابل تصور اولميه جغندن
اللهك امتحانى ايكنجى امر ايله ملاحظه اولنور . بر ده امتحان ، امتحان اولنان حقنده خير وياشر بر محنتى
مستلزم اولور كه بو مناسبتله ابتلاء عم الاكثر مشقتلى شيلر حقنده قوللانيلير . جناب حقك
تكليفى ده قوللك تمايلات نفسانيه سى ايله رضاى الهى آراسنده دوران ايتديكى جهتله بر طرفدن
بر كلفت وزحمتى ، ديكر طرفدن قولده سبب ثواب ويا عقاب اولان وحالاتك ظهورينى مستلزم
تربيه وى بر فصللى متضمن اولديغندن تجربه وامتحانه شبيهدر . قوللرك ايشلرنده تجربه وامتحان
ايله اتقان اوزره عمل ايتمه لرينى ونظريات مجرده ايله اكتفا ايتمه لرينى تعليم ايچون جناب الله كندى فعلنى
تجربه وامتحان صورتنده افهام بيورمشدر .

ابراهيم اسمنك اساساً سريانى بولنديغى وعربجه معناسى « اب راحم » ديمك اولديغى
و بو صورتله عربى وسريانى آراسنده لفظ ومعنى مشابهتى بولنه كلديكى ذكر ايدلمشدر .

ربی، ابراهیمی بویله امتحان ایتدی ده نه یاپدی؟ نه دیدی بیلیر میسکز؟ [قالَ] ربی اوڭا دیدی که [اِنّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَامًا] بن سنی انسانلره امام قیله جغم، امامت کبری ایله سنی اوگه دوشوروب هرکسه مقتدا یاپه جغم.

امام، اوگه دوشمك، مقصود ومتبوع اولمق معناسنه مصدر ایسه ده مأموم معناسنه اسم اولمشدر که مقتدا، اوڭ، اوگجول دیمکدر. بناءً علیه امامت کبری، امور دینیه ودنیاده انسانلره ریاستدر. بونڭ کمالی ده مرتبهٔ رسالتدر. بو امامت ایسه دستور العمل اوله جق برطاقم احکام، ملت وشریعته متوقف اولدیغندن بو خطاب اولی بر دین وشریعت صاحبی قیلمق وبونکله انسانلرڭ اوگنه دوشمك دیمك اولور.

[قالَ] ابراهیم جواباً [وَمِنْ ذُرِّيَّتِي] ذریتمدن ده دیدی. یعنی یاربی بنی امام یاپ، فقط بو احسانڭ ساده بنده قالماسین، ذریتمدن بر قسمنی ده علی التوالی امام یاپه بیلا ویره جكڭ نعمت امامت ورسالتی اونلره ده ویر دیه کلمه نڭ اتمامنی رجا ایتدی واکلاشیلیور یا «هپسنه» دیمدی، زیرا بیلیردی که هپسنه طلب مخالف حکمت اولوردی. اولا ذریتڭ قلتنی ثانیاً ذریتڭ شقاوت واختلافنی ایسته مسه اولوردی، ثالثاً بر چوق انصار واعوانه متوقف بولنان امامت خصوصنده ذریتڭ اغیاره محتاج اولمسنی تمنی ایتمه بولنوردی که بونلر ذریتی حقنده خیر دعا اولمازدی. هرحالده ذریتنده امام بولنورکسه امت ده بولنملی ایدی. بونڭ ایچوندر «ذریتی» دیمیوب «ومن ذریتی» دیدی. [قالَ] ربی بونی اتماماً [لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ] ظالملر بنم عهدیمه نائل اولمازلر بیوردی — وذریتندن امام اوله بیله جك قسمڭ هرحالده ظالملر کروهی اولمادیغنی وظالملرڭ بو دولتدن قطعیاً محروم اوله جقلرینی وامامتڭ حقی عادللره ویریلمك بولندیغنی افهام ایتدی. بو آیت ظالملرڭ امامته اهل اولمادیغنه وابتداءً عادل اولوب صوکره دن ظلم یاپارسه خلعی واجب بولندیغنه دلیلدر. معرف باللام اولان جمعلر لفظ عام اولدقلرندن «الظالمین» قیامته قدر کله جك ظالملرڭ

هپسنه شاملدر . فقط بونك بالخاصه نزول قرآن صره سنده تماماً معلوم اولسه بر تأویلی

واردر که اوده بنی اسرائیلدر . و بو نصك ماسبقه ده اونلردر . بونك ایچوندر که بالاده کی

آیتلرده متعدد صورتده «وانتم ظالمون» دیه توبیخ ایدلمشلر ایدی . سوره نك باشندن بری

بنی اسرائیلك تعداد مساویسنده کی حکمت بو ظلمی اثبات ایدی که حاصلی «بنی اسرائیل صوکره دن ظالم

اولدیلر ، ظالملردن ایسه امام و رسول اولمانز ، اونلرده امامت منقطع اوله جقدر » دیمکدر .

ایشته ای بنی اسرائیل سزك و قتیله او نعمته ، او فضیلته نائل اولمکزك سببی تا حضرت ابراهیمك ربنه

امتحانه و یردیکی بو کلماتده و اولادینه عهد و وعدینه نائلمش ایدی . سز حضرت موسی دورنده

ظالم دکل ، بلکه ذریت ابراهیم ایچنده الك مظلوملری ایدیکز . بو سایه ده او نعمت الهیه یه نائل اولمش ایدیکز

بر خیلی زمانه نبوت و امامت عنصری اولهرق عالمه تفوق ایتدیکز . لکن مجل مسئله سندن اعتباراً

ظلمه باشلادیکز ، کیت کیده بتون حرکاتکزده بو ظلم نهایت قومکزك خصلت شاملهسی اولدی .

آرتق بعد ما امامت اسرائیل اولادندن چیقدی و ابراهیم ذریتنك دیکر قوله کیدی . ابراهیمك

بو امتحانی و بو کلماتی ای خاطرلار و ای تأمل ایدرسه کز دلیل واضح ایله آکلارسکز که توراتده موعود

اولان خاتم الانبیا اسرائیل اوغوللرندن دکل ، اسرائیلك عموجهسی حضرت اسمعیل اولادندن

کله جکدر . سز توراتك بو جهتنه بر خاتم الانبیانك کله جکنده اشتباه ایتمز و اوندن استفتاح

ایدرکن بو کون بعث ایلمش بولنان خاتم الانبیا محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم حضرتلرینی بز

بنی اسرائیلدن دکل دیه سائقهٔ حسدله انکاره قالقیشیورسکز . حالبوکه او بو جهتله سزدن دکل

ایسه ده دیکر جهتدن سزدندر . و سزك ظلم دامغاسندن بعدا اولان اصلکزدندر . ذریت ابراهیمدندر

[سائقهٔ / اصلکزدندر]

بناءً علیه سز آنجق بو طریقه ایله کلمه شرف امامتده حصه مند اوله بیلیرسکز ظلمکزی حذف ایتمکله

دها زیاده تضاعف ایده جك ، ابدیا نعمت یوزی کوره میه جکسکز . بو کلماتی بیلمه یکز و ایف

دوشونکز و شونی ده خاطرلایکز که [وَاِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَاَمْنًا]

هانکی بز «بیت» ، «بیت عتیق» ، «بیت الله» نامیله معروف اولان کعبه‌یی و قتیله انسانلره مرجع

و مأمنه یاپمشدق . ناسی اورایه حج و زیارت ایدرلر ، ثواب قازانیرلر ، و اورانک حرمینده بولونورلر تعرضدن امینه اولورلردی . شمدی سز بونی ده خاطر ایدیکز [وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ اِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى] و مقام ابراهیمدن بر نمازگاه اتخاذ ایدیکز ، اورادن نماز قیلیکز ، یاخود دعا ایدیکز .

مقام ابراهیم ، ابراهیم علیه السلامک بیتی بنا ایدرکن ویاخود ناسی حجه دعوت ایدرکن اوزرینه چیقدیغی طاشک بولندیغی یردرکه الیوم مقام ابراهیم نامیله معروفدر . طواف نمازی بورادن قیلینیر . نافع وابن عامر قرائتلرنده ماضی صیغه سیله «واتخذوا» اوقونور . یعنی بز کعبه‌یی ناسه مرجع و مأمنه یاپمشدق ، ناس ده اونی قبله اتخاذ ایتمشلردی ، بیت المقدسدن اول قبله او ایدی ، بنا علیه بورادن ده تحویل قبله‌یه تشویق واردر .

وَاتَّخَذُوا

او زماندن بیتی بویله یاپدق [وَعَهِدْنَا اِلٰى اِبْرٰهِيمَ وَاِسْمٰعِيلَ] ابراهیم ایله اسماعیله ده شویله عهد یعنی اکیداً امر ایتمشدک ایدی : [اَنْ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ] که بیتمی طواف ایدنلر ، مجاورت ایدنلر ویا اعتکافه گیرنلر ، رکوع سجود یاپانلر ، نماز قیلانلر ایچون درت تمیزلیکز ، دائما طاهر و پاک بولندیریکز دیدک . بونلرک طهارت ایله اجراسی و طهارت بیته دائما اعتنا ، بر عهد الهی بولنمسی ارائه ایدر . رکوع ایله نماز یالکز اسلامه مخصوص اولدیغنه نظراً جناب الله بو عهدده حضرت ابراهیم و اسماعیله بویله بر اسلامک کله‌جکنی بیلدیرمشدر .

شونی ده خاطرلایک [وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِيمُ] بر وقت ، یعنی هاجر ایله اسماعیلی ابتدا مکه‌نک یرینه براقدیغی زمانده ابراهیم دعا ایدوب شویله دیمشدی : [رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا بَلَدًا اٰمِنًا وَارْزُقْ اَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ] یارب بورایی ، یارب بو زراعتسز ←!
وادی‌یی امنیتلی بر بلده قیل ، اهالیسنه میوه ، حبوبات ، هر درلو ثمره‌لردن رزق ویر . فقط هپسنه دکل [مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ] ایچلرندن الله‌ه و یوم آخره ایمان ایدنلره

اولادلره یاربی !.. روایت اولنیور که ابراهیم علیه السلام اسماعیل ایله هاجری بورایه براقوب شامه دونه‌جکی زمان هاجر آرقه‌سنه دوشمش «بو قوری و چیپلاق دره‌ده نه ایچین بزی کیمه براقوب کیدیورسڭ» دیه سویله‌نیر، او ده جواب ویرمزمش. نهایت هاجر «بونی سکا اللهمی امر ایتدی» دیه صورمش، مشارالیه اوت جوابنی ویرنجه هاجر رضی الله عنها «اویله ایسه الله بزی ضایع ایتمز» دیمش و راضی اولمش. حضرت ابراهیم کیتمش، کدایه سنه چیقنجه دره‌یه باقوب «ربنا انی اسکنت من ذریتی بواد غیر ذی زرع» دعا ایتمش ایدی که سورهٔ ابراهیمده کله‌جکدر.

[قَالَ] بونی اثماراً ربی دیدی که [وَمَنْ كَفَرَ] ساده ایمان ایدنلره دکل هم اونلره، هم ده کافر اولانلره رزق ویریرم [فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا] و انجق اونی آز مستفید ایدرم، کافرڭ انتفاعی دنیایه منحصر قالیر [ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَى عَذَابِ النَّارِ] صوڭره او کافری عذاب ناره مضطر قیلارم، آخرت عذابندن قورتولمغه استطاعه بولهماز.. حضرت ابراهیم «لا ینال عهدی الظالمین» نصنه استناداً رزق مسئله‌سنی ده امامت کبی قیاس ایدرك مؤمنلره تخصیصاً دعا ایتمشدی. جناب الله بو قیاسك طوغری اولمادیغنی، رزق مؤمن و کافره شامل بر رحمت دنیویه اولدیغندن بونك هم دینه و هم دنیاده تقدم دیمك اولان امامته قیاسی مع الفارق بولندیغنی اخطار بیوررق دعانی اتمام ایتدی. دیمك که انبیانڭ قیاس و اجتهادلرنده بیله خطا اوله بیلیر. وفقط الله اونلرڭ خطاسنی درحال تصحیح بیوریور. بونك ایچون اسوهٔ الهیه ده قیاس صاحبلرینه بر دلیل دکلدر. جناب الله کوستریور که کافر ده دنیاده مرزوق اولور. فقط بو دنیا انتفاعی محدود آز برشیدر، آخرته ابدیاً عذاب ناره آتیلرق بلاسنی بولور. [وَبِئْسَ الْمَصِيرُ] او عذاب نه فنا عاقبت و او کیدیلسه نه فنا بر کیدیشدر.

نهایت شو کلمه‌لرده خاطرلایك: [وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ] هانی بر وقت ابراهیم اسماعیل ایله برابر بیتڭ قاعده‌لرینی

تمللرینی آتیور . یوکسلتیورلردی و اوحالده ایکیسی برابر شویله دعا ایدیورلردی : [رَبَّنَا
تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ] ای ربمز بارگاه احدیتکه رفع ایتدیکمز عاجزانه
فعللریمزی بزدن قبول ایت . شبهه سز که سن سمیع و علیمسك ، دعامزی ایشیدیر ، نیتلریمزی
بیلیرسك [رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ] ای ربمز بزده بزی سکا تسلیم نفس ایتمش
یوزلری ، اوزلری صرف سکا متوجه ایکی مسلم کامل قیل . « اسلام » فعلی بویله « لك » کبی
« لام » ایله صله لاندیغی زمان استسلام یعنی تسلیم نفس ، اطاعت و انقیاد کامل معناسنه
کلیر و یا اونی تضمن ایدر . [وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا اُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ] بزم ذریتمزدن ده سکا
عرض اسلام ایتمش ، سکا مطیع ، مسلم بر امت قیلده ایت [وَاَرِنَا مَنَاسِكَنَا]
و بزم مناسکمزی ، یعنی عبادت ایده جکمز ، قربان کسه جکمز محللری کوستر .

مناسك ، منسکك جمعیدر که نسك و یا نسائك محللری دیمکدر . نسك فی الاصل
صوك درجه تعبددر . فقط حج و قربان حقنده شایعدر . [وَتُبْ عَلَيْنَا] و بزم هپمزه
توبه لر نصیب ایت و توبه لریمزی قبول ایله ، بزه برکره دکل دائما نظر ایت [اِنَّكَ اَنْتَ
التَّوَّابُ الرَّحِيمُ] شبهه یوقدر که تواب رحیم انجق سنسك [رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ
رَسُولاً مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ] ای ربمز هم او ذریتمز ایچنده اونلره سنك
آیتلریکی اوقور . [وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ] کتاب و حکمت
تعلیم ایدر . [وَيُزَكِّيهِمْ] اونلری پسلکلردن تطهیر ایدر . کندیلرندن بر رسول
کوندر . [اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ] چونکه ارادهٔ نامغلوب صاحب عزت و هر حکمی ارادهکی
عین حکمت و هر صنعی غایة الغایه محکم اولان انجق سنسك .

اصل حکمت ، علم و عملده اتقاندر . تعبیر آخرله قول و فعلده اصابت دیمکدر که تفصیلی
« یؤتی الحکمة من یشاء » آیتنده کله جکدر . بو رسولدن مراد ده خاتم الانبیا محمد مصطفی
صلی الله علیه وسلم اولدیغی آشکاردر . چونکه ذریت اسماعیل ایچنده باشقه بر پیغمبر کلمه مسی اولدیغی

منصوص علیهدر. نته کیم رسول الله بر حدیث شریفنده «انا دعوة ابی ابراهیم وبشری اخی
عیسی ورؤیا امی = یعنی بن بابام ابراهیمك دعاسی وقرداشم عیسانك بشارتی و والده‌مك
رؤیاسی‌یم » بیورمشدر. حضرت ابراهیمك بو دعاسنه شکرانه اولمق اوزره درکه امت محمدیه
نمازلرده «اللهم صل علی محمد وعلی آل محمد کما صلیت علی ابراهیم وعلی ابراهیم الخ...»
دعاسی تعلیم بیورلمشدر. بو آیتلر دوشونلدیکی زمانده بو صلوات شریفه‌نك معناسی وتشبیهك
وجهی تماميله آکلاشیلیر. ایشته ابراهیم علیه السلام مأمور اولدیغی کلماتی ادا ونائل بولندیغی
مقامه ارتقا ایچون کعبه‌نك تملنی آتارکن اوغلی اسماعیل علیه السلام ایله برابر یکدیگر یانده اوله رق دعالرینك
دعالرده او کلماتك بو وجهله اتمامنی دعا ایتمسه وکندینه وعد اولنان امامتك ذریتنده بر امت مسلمه
واونلر ایچنده بعث اولنه جق بر رسول ذیشانه منتهی اولمسنی غایه مطلب اولرق الهامله دیلمشلر
وبو دعالر بعثت محمدیه ایله تمام اولمشدر. امامتده ظالملرك محرومیتی، کعبه واحوالی، مکه،
ابراهیم واسماعیل ذریتی، بو ذریتده امت مسلمه، بونلرده بر رسول ذیشانه، تلاوت آیات،
کتاب وحکمت، تزکیه وطهارت، اسلام کلمه‌لری تحقق وتأمل اولنورسه ملت محمدیه ملت ابراهیم
اولدیغنده دین اسلام حقنده جداً اهل کتاب بولنانلرك هیچ شبهه‌سی قالماز.

آرتق [وَمَنْ يَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ اِبْرٰهِيمَ] جناب اللهك انسانلره بویله بر امام
پیشوا یاپدیغی ابراهیمك ملتندن، اونك جاده‌سندن، اونك روح دینی اولان اسلامدن کیم
قاچار؟ هانکی عقل صاحبی بوندن استنکاف ایدرده اونك ذریتنه موعود اولان بو سعادتدن
محروم قالمق ایستر؟ [اِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ] مکرکه کندینی تذلیل وتحقیر ایتمك
ذلت اسارت ومحکومیتده قالمق ایسته‌ین کیمسه اوله، بو کبیلر دنیا غداسی اویونلقدن قالمق
صرف نظر ایدرز.

روایت اولنیورکه عبدالله بن سلام برادرزاده‌لری سلمه ایله مهاجری اسلامه دعوت
ایتمش «و شو محققدر بیلورسکز کی الله تعالی توراتده «بن اسماعیل اولادندن احمد نامنده بر پیغمبر

کورنه‌جکلر، اونلر ایمانه ایله هدایت و رشده ایره‌جکلر. ایمانه ایرمیه‌جکلر ده بولونه‌جقدر «بو ده»
دیمسه، بونك اوزرینه بعضیلری ایمانه کلمسه و بعضیلری ده مهاجر امتناع ایتمسه ایدی اوزمان بو آیت
نازل اولدی. ابو الانبیا، اولو الاب ابراهیم باقیکز نه بیوك ذاتدر: [وَلَقَدِ اصْطَفَيْنَاهُ
فِي الدُّنْيَا] نامی الوهیته قسم اولسونکه بز او عظمت شانیله ابراهیمی دنیاده اصطفاء ایتدك
یعنی سائر خلق آراسندن برگزیده صافیه اوله‌رق سچدك، تهذیب و تربیه ایدوب جنس اتخاذ ایتدك
امامت کبرایه، نبوت و حکمته انتخاب و اختیار ایلدك [وَاِنَّهُ فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ
الصَّالِحِينَ] شبهه یوقدرکه آخرتده ده او صالحلر صالحیه زمره سنده استقامتیله خیر
و صلاح اوزره بالنسبه شهادت ایلمه اولان رجال الهی زمره سندندر. دنیا و آخرتده
بویله بر ذاتك مسلکندن، عقلی باشنده بولونانلر هیچ استنکاف ایدرمی؟ او اصطفانه زمان
اولدی بیلیرمیسکز؟ [اِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ اَسْلِمْ] ربی اوکا، عرضه اسلام ایت،
یعنی اخلاص و اعتبار ایله تسلیم اول دیدیکی ایلك آن تکلیفنده که [قَالَ اَسْلَمْتُ لِرَبِّ
الْعَالَمِينَ] رب العالمینه تسلیم نفس ایتدم، او دمی شکده صافیوب، یوزینی آنجق اوکا
طوغرلتمیه. توحیده ایمانه اجتمه ایدی. «اسلم» امریله ایمانه تکلیفنك توجهنده
کنایه درکه بو اثر سوره ابراهیمده «وكذلك نري ابراهيم ملكوت السموات والارض ليكون
من الموقنين»، «فلما جن عليه الليل رأى كوكبا» آیتلرنده بیان اولندیغی اوزره آثار دلائل
صوریه بر اخطار ایدی. یعنی الله تعالى اونك قلبنه معرفت اسلامیه‌یه دلائل توحیدی کوسترمسه،
بیلدیزلرك، قمرك، شمسك افوللرندن خالقه تعالى وحدانیتنه استدلالی اخطار ایلمش، اوده
هنوز بلوغندن مقدم و مرتبه نبوته ایرمزدن اول نظری بر استدلال عقلی ایله حدوث عالم دلیلنك
تنزیهی ادراك ایتمسه «اني وجهت وجهي للذي فطر السموات والارض حنيفا وما انا من
المشركين» دیه رب العالمینه عرضه ایمانده و اسلام ایتمسه ایدی و بناء علیه هیچ بر زمانده قلب ابراهیم
شرك ایله آلوده اولمادی، ابتداسندن انتهاسنه موحد مسلم ایدی، ربی اونی عقلنك بلاغتندن اعتبارا

اصطفا ایتدی. و انتخابه و ابتداسی او زمانه باشلادی. کلمهٔ اسلام او زماندن اعتباراً ابراهیمک ملتی اولدی. بونلرده قالمادی [وَوَصّٰى بِهَآ اِبْرٰهٖمُ بَنٖيهِ وَيَعْقُوبُ] بردها هم ابراهیم کندیسی و هم طورونی یعقوب هر ایکیسی کندی اوغوللرینه دخی بو ملتی ویا بو کلمه‌یی توصیه ایتدیلر. — نافع، ابن عامر، ابو جعفر قرائتلرنده «اوصی بها» اوقونور که وصیت ایتدیلر دیمک اولور. ابراهیمک اوغوللری: اسمعیل، اسحق، مدین، مدان درت ایدی. سکز ویا یکرمی درت روایتده واردر. یعقوبک اوغوللری اون ایکی ایدی: روبن، شمعون لاوی، یهوذا، یششوخر، زبولون، زه‌وانا، تفتونا، کوذا، اشیر، بنیامین، یوسف علیه السلامدر که بنی اسرائیل بو اون ایکی برادرک اولاد و احفادیدر. ابراهیم و یعقوبدن هر بری اوغوللرینه بو ملتی شو صورتله توصیه ویا وصیت ایتدیلر: [يَا بَنِيَّ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى لَكُمُ الدّٖينَ] اوغوللرم جناب الله هر حالده سزک ایچون اتباع اولنه‌جق دینی بالذات اصطفا و انتخاب ایتدی، سزه دینلرک الک صافی، الک گزیده‌سنی احسان ایلدی [فَلَا تَمُوتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُسْلِمُونَ] بناءً علیه مسلم کامل اولمقدن باشقه بر حالده ئولمه‌یکز.

ای ملت ابراهیمه رغبت گوسترمه‌ین بنی اسرائیل و اشباهی! [اَمْ كُنْتُمْ شُهَدَآءَ اِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ اِذْ قَالَ لِبَنٖيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدٖى] ئولوم یعقوبک حضورینه گلدیکی، یعنی یعقوب وفات ایدرکن، حال احتضارده بولندیغی صره‌ده اوغوللرینه «بندن صوکره نه‌یه عبادت و قوللق ایده‌جکسکز؟» دیدیکی وقت سز حاضرمی ایدیکز؟ دکلدیکز. حال بوکه حقیقی بنی اسرائیل اولان یعقوبک اوغوللری حاضر ایدیلر. اونلر جواب ویردیلر. نه دیدیلر بیلیرمیسکز؟ [قَالُوا نَعْبُدُ اِلٰهَكَ وَاِلٰهَ اٰبَآئِكَ اِبْرٰهٖمَ وَاِسْمٰعٖيلَ وَاِسْحٰقَ اِلٰهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ] «بز سنک معبودک و آتالرک ابراهیم و اسمعیل و اسحاقک معبودی بر اله عبادت و قوللق ایده‌جکز و بز آنجق اوکا مسلم و منقادز، باشقه‌سنی طانیمایز» دیدیلر. [illegible] گوره حضرت یعقوب [illegible]

اوغوللرینه تقدماً یاپدیغی وصیتك الفاظینی تأكید ایچون صوك نفسنده بو سؤالی صوردیسه و حقیقةً
اسرائیل عبدالله اولدیغی و اسلام اوزره اولمك وصیتك نمونه سنی اولادینه كوسترمش ایدی.
اوغوللری ده بو جوابی ویره رك او وصیتك الفاظنه عزملرینی كوستردیلر و دقت ایدیلمشكه
یعقوبك دده سی ابراهیمدن و عموجه سی اسماعیلدن باشلادیلر. بونلری ده «اباءك» عنوانی
آلتنده اونك بابالرندن صایدیلر. و كندیلرینك ساده بنی اسرائیل دكل، بنی ابراهیم، ذریت ابراهیم
اولدقلرینی ده افاده ایتدیلر. چونكه قصهٔ ابراهیمی بیلیورلردی، سرینی آكلایورلردی. بوراده
توراتك خاتم الانبیائی تبشیر و تعریف ایدن آیتلرینك بعضلرنده كی «اخوانكزدن» كلمه سنك
معناسی بر بیان واردر. اللرده كی توراتك بشنجی سفرینك اون برنجی فصلنده لسان موسادن:
«الهكز رب تعالی سزه آراكزدن و اخوانكزدن بكا بكزر بر نبی - پیغامبرلی - اقامه ایده جكدر»
ینه بو فصلده: «رب تعالی موسایه دیدی كه بن اونلره اخوانلری آراسندن سكا بكزر بر پیغمبر - پیغامبرلك
- نصب و اقامه ایده جكم. بونك بنم اسممله تبلیغ ایده جكی كلماتی دكلیم دینلمزسه بن اوندن
انتقام آلیرم» وارد اولمشدر. و بوندن طولاییدركه حالا بنی اسرائیل اونك منتظردرلر. ای
بنی اسرائیل! دیمككه خاتم الانبیاء، موسایه مماثل بر صاحب شریعت و فرقان اولهجق و اخوانكز
آراسندن بعث بویوریلهجقدر. بنی اسرائیلدن بویله بر پیغمبر كلمهمشدر. و بو سزدن دكل اخوانكزدن
كلهجكدر. عجبا بنی اسرائیلك اخوانی كیملردر؟ ینه بنی اسرائیلمیدر. حال بوكه بو تقدیرده بنی اسرائیلك
اخوانی اونلرك كندیلری اولمسی لازم كلیر. یعقوبك اوغوللری بابالرینه جواب ویركن
«بابالرك ابراهیم و اسماعیل و اسحق» دیمكله بو اخوتی كوسترمشلردر. یعقوبك قارده شی
عیصو اولادندن ایوب علیه السلامدن باشقه پیغمبر كلمهمشسه، او ده حضرت موسادن اول كلمشدر.
بو اخوان هر حالده اولاد اسماعیل، ذریت ابراهیمدر. اسماعیل اسحاقك بیوك قارده شی
و یعقوبك عموجه سی ایدی، حقیقی معناسیله بنی اسرائیل یعقوب اوغوللری اسماعیله ده بابا دیمكله
اسماعیل اولادینك بو اخوتنی آكلاتمشلردی.

علمای اسلام و مفسرین کرام الده بولنان کتب سالفه‌ده خاتم الانبیا افندیمزك بعثتی
صراحةً و یا استدلالاً تبشیر و تعریف ایدن آیتلرك بعضلرینی بروجه آتی ذکر و بیان ایلمشلردر:

اولاً — توراتك بالاده نقل ایلدیکمز ایکی آیتی که عربجه‌لری «ان الرب الهکم
یقیم لکم نبیا مثلی من بینکم و اخوانکم»، «ان الرب تعالی قال لموسی انی
مقیم لهم نبیا مثلك من بین اخوانهم و ایما رجل لم یسمع کلماتی التی یؤدیها عنی عن
ذلك الرجل باسمی انا انتقم منه» در.

بونك یونانجه‌سی ده شو وجهله منظور عاجزانم اولمشدر: «پروفیتیزایمن
اناستیشی کریوس اوثغوس افتون اذرفون ایمون اوسمه استفون
بساپیشی اینون قاقوسی توپروفتو اچینو اقسلو اترقسته افتو لاغو افتس».

ثانیاً — توراتك سفر اولی فصل تاسعنده: هاجره ساره غضب ایتدیکی وقت
اللهك ملکی کورندی، یا هاجر نره‌یه کیتمك ایسته‌یورسك و نره‌دن کلیورسك دیدی.
سیده‌م ساره‌دن قاچیورم جوابنی ویردی. بونك اوزرینه ملك «سیده‌که دون داها
تواضع ایله. زیرا الله سنك زرعکی و ذریتکی تکثیر ایده‌جك، سن کبه اولاجقسن و بر اوغلان
طوغوره‌جقسك. الله تعالی سنك تضرعکی و خشوعکی دیکلمش اولدیغندن طولایی اوکا اسماعیل
تسمیه ایدرسك. او انسانلرك کوزبکی اولاجق و اونك الی هپسنك فوقنده اولاجق و هپسنك
الی اوکا خضوع ایله اوزانه‌جق و بتون قردشلرینه رغماً تشکر ایده‌جك». اسماعیل علیه السلامك
الی جمیع ناسك فوقنده اولسی ایسه بالذات دکل انجق اولادندن محمد علیه السلامك بعثیله اولدیغنده
شبهه یوقدر. زیرا او زمانه قدر اسماعیل و اولاد اسماعیل بادیه‌ده محصور ایدیلر. بعثت محمدیه
اوزرینه دین اسلام ایله شرق و غربه استیلا ایتدیلر.

ثالثاً — ینه بو سفرك یکرمنجی فصلنده «رب تعالی طور سینادن کلدی، ساعیردن
طلوع ایتدی و فاران طاغلرنده ظهور ایتدی و صاغنده قدسیلرك عنوانلرینی صف بایدی آدده اونلره

حزقیا حسابنه ایندی. داود بتون شعوبی سودیردی. و قدسیلرك هپسنه برکتله دعا ایتدی».
فاران طاغی حجازده در. زیرا توراته «اسماعیل فاران برّیه سنده ره تعلم ایتدی» دیور.
اسماعیلك سکنی اولدیغی ده معلوم در. بناءً علیه بو آیتك ده حجازده بعثت محمدیه‌یه دخی کزه
اشارت اولدیغنده اشتباه ایلمك لازم کلیر. یهودیلر بونی «طور سینا‌ده آتشه ظهور
ایتدیکی وقت صاعقه‌لرده وجبل فاران‌ده دخی بر آتشه ظهور و بو سوامنعه ایلدی» دیه تأویل
ایدیورلر. لکن اللهك بر یرده مجرد بر آتشه ظهور ایتسه، اورادن رب کلدی، طلوع ایتدی
ظهور ایتدی دینلمه‌جکی آشکاردر. بویله دینلمه بیلمك ایچون اورالرده بر واقعه‌یی متعاقب
بر وحی ویا عقوبت کبی بر خارقه تعقیب ایتمك اقتضا ایدر. او زمانده ایسه طور سینادن باشقه
بو یرلرده بویله بر شئ اولمادیغی مسلم بولونیور. هر حالده بو آیت بعثت محمدیه‌یه و اونك
اصحابنه و علی الخصوص مکه‌نك فتحی اثناسنده‌کی اصحاب کرامك عددلرینه اشارت اولدیغی شبهه‌سزدر.
نه‌تکیم کتاب حبقوقده بو معنی تماماً بیان اولونمشدر. شویله‌که:

«الله طور سینادن، قدّوسی جبل فاراندن کلدی. محمدك بهاسندن سمابر آچیلسه
و حمدینه ارضه بر طولسه. منظره‌سنك شعاعی نور کبی اولوردی؛ بلده سنی عزّتیله محافظه
ایدر. نوللر اوکنده یوردر. ییرتیجی قوشلر عسکرینه آرقاسنه اولور. فالقدی ارضی
مساح ایتدی. و توبه ایستدی تأمل و او خروج ایتدی، قدیم طاغلر اکیلدی، ابدی تپه‌لر
اینمدی، الهل مدیثك اورتولری صیدیلدی، اکثره بیندك. خوف و انقیاد جندلرینك اوستونه
چیقدقده. یاقینده یایلریکی طولدیروب آتاجقسك، یا محمد اوقلر سنك امرکله تام بر قانیسه
قانه جوبه. ارضه نهرلری کوره جك، سنی طاغلر کوردی تیتره دی، سیل یاغمورلری سندن
انحراف ایتدی. بحار عمقنده اولکدی قورقوسنده و پیشالمقنده اللرینی قالدیردی. شمس
و قمر برجلرنده توقفه اوغرادی. عسکرلر اوقلریکك پارلتیسنده و یاتقك پارلاقلغنده
یورودی. ارضی غضبله چیکنه‌یه‌سك. امتلری زجراً دوکر حربه ایدرسك. چونکه سن امتك

خلاصی و بابل و طوری افنانك استخلاصی ایچون ظهور ایده‌جك ». نصاری نسخه‌لرنده صوك فقره : اشکك خلاصی و مسیحك استخلاصی ایچون ظهور ایتدك صورتنده کوریلدیکی ده مردوددر . فی الواقع محمد علیه السلام مشاعر قدیمه‌یی کچمه و حضرت یحیی ده یهود و نصارانك یالانلرندن قورتارمشدر .

رابعاً — کتاب اشعیانك یکرمی آلتنجی فصلنده : « قوت دیر . جمیلك آچ ، مصاحبك مکه بعثت ایدیور ، آرتیق وقتك یاقلاشدی . اللهك کرامتی اوزریکه طوغمقده‌در . ارضی ظلمتلر بورونسه ، سیس امتلری قابلامشدر . رب سنی تام بابشارتله ایده‌جك ، اوزریکه کرامتنی اظهار ایده‌جك ، امتلر سنك نوریکه ، ملوك سنك ضیا طلوعکه یورویه‌جك . کوزیکی اطرافکه کیدره قالدیر و تأمل ایت ، زیرا اونلرك یاننکه طوپلانجه و سنی حج و زیارت ایده‌جك و سنك ولدك بلد بعیده‌دن کله‌جك ، چونکه سنده ام القرایسك ، ایمدی بلاد اولادی کاله مکه‌نك اولادی دیمکدر ، وارکللر ، سریلر اوزرنده اتوابکه زینتلنده ، بونی کورنجك زیاده مسرور اوله‌جق ، ابتهاج طوییه‌جقسك ، چونکه دکزك ذخیره‌لری سکا میل ایده‌جك امتلرك عسکرلری سکا حج ایده‌جك ، مدیه طوقلولری سکا سوره اولنه‌جق ، اهل سبع سکا کلوب اللهك نعمتلرینی قوتوشه‌جقلر و اونی تمجید ایده‌جکلر ، فارانك اغنامی سکا کله‌جك و نبیوت سنی بخی راضی ایده‌جك قربانك رفع اولنه‌جق و اوزمانه بیت کرمتمی ایچون بر حمد احداث ایده‌جکم ». بو اوصافك هیچ بری مکه ایچیمه فتحندن صوکره وجود بولدی ، ملتلرك عسکرلری اوکا حج ایتدی ، دکزلرك ذخیره‌لری اوراییه آقدی ، احداث اولنان حمد ده « لبیك اللهم لبیك لا شریك لك لبیك ان الحمد والنعمة لك لبیك » در . عرب اول ده عینه دیکلری فقط « لبیك لا شریك لك الا شریك هو لك تملکه و ما ملك » دیرلردی . کتاب اشعیا بادیه حقنده بر چوق توصیفات واردر .

خامساً — تورات سفرلرنده سحابه تورانك سفر اولنده شوکه روایت ایتمشدر :

« الله تعالی ابراهیم علیه السلام دعا ایدوب دیدی که : اسماعیل حقنده‌کی دعاکی قبول ایتدم و اونی

مبارك قیلدم ، بویولتدم وجداً معظم یاپدم ، اونده ایكی بویوك تولید ایده جك واونی بر
برات عظیمه ایچون امام یاپه جغم » اولاد اسماعیلده پیغمبریز محمد علیه السلامدن باشقه بر
امت عظیمه یه امام اولان یوقدر . و بو امت ، امت محمد اولدیغی ظاهردر .

سادساً — تفسیری صددنده بولندیغمز آیت قرآنیه ایله علاقه دار اولمق اوزره حضرت
یعقوبك اولادینه وصیتی حقنده توراتك یونانجه ترجمه سنده شو آیت نقل ایدیلمشدر :

(اوچقلیون ارخون اقشیغوذا چه ایغمنوس افتو یغزون افتواوس
یوچنه چه افتوس پروس ذوچیه اثنون »

معناسی ؛ حضرت یعقوب اوغوللرینه خطاباً دیمشدر که « ای بنم اوغوللرم كلمه جك رسول
كلمدیكی مدتجه بزده نبوت منقطع اولماز . او كلدكدن صوكره بزده نبوت وسلطنت منقطع
اولور . جمله عالم اونك قدومنه منتظردر » .

سابعاً — زبورك یه یونانجه سنده شو نقل ایدیلمشدر :

(اناتلی اتریس ایمرس افتو ذیچه او شیینی چه پشیوس ایرنیس آوس او اندن
ارتی ایسلنی چه فتا چیرلفنی ایونلاسبش آ اوس نلاسیس چه ایو یو نامون آ اوس
پراتوقس ایقومنس انو بیون پروپسنده اثنو بس چه ایوخریا آفتو خلیقورسی چه
پروشیحیلیون افتون پندس ایو اسیس لس لس) .

یعنی حق تعالی وحی طریقیله داوده بیوردی كه : « سندن صوكره صاحب شریعت بر پیغمبر
بعث ایده جكم كه شمس نبوتی شرقده وغربده نور صاچه جقدر ، اونك ایلك اتباع ایده نلری قوم عربدر
اوله جقدر ، شریعتنه جهانك ملوكی اطاعت ایده جك ، دینی وشریعتی قیامته قدر باقی اوله جقدر » .

ثامناً — انجیللرده ده حلیهٔ محمدیه حقنده بشارتلر موجوددر . از جمله : « ارخنوموس
اومیروس تاموبفونده اوتی پروتوس موانی اواحمی اقشیغوس لیسون تو غناذه
قونوز یمانون افتو » فصلی موجوددر .

يعنی حضرت عيسی بيورمشدركه « اوكر بنده سزه كله جكم ، بنده اول حلمی اولمشدر .
به اولك يا يوحنا باغمز جيوزنكز لايه دكلم » (متی انجيلی) [1] .

ناسعاً — « قال المسيح للحواريين انا اذهب وسيأتيكم الفارقليط روح الحق
الذی لا يتكلم من قبل نفسه انما يقول كما يقال له » يعنی حضرت مسيح حواريونه ديمشدركه : « بن
كيده جكم وسزه فارقليط روح الحق كله جكدركه كندی طرفندن تكلم ايتمز ، انجق اوكا سويلنديكی كبی
سويلر (يوحنا) . فی الواقع قرآنده « ان اتبع الا ما يوحی الی » ، « قل ما يكون لی ان ابدله
من تلقاء نفسی ان اتبع الا ما يوحی الی » ، « وما ينطق عن الهوى ان هو الا وحی يوحی »
آيتلری بونی مصدقدر . فارقليط ايكی وجهله تفسير ايدلمشدر : برنجيسی شافع شفيع ديمكدركه
رسول اللهك بر صفتيدر . ايكنجيسی ، بعض نصاری ديمشدركه فارقليط مع ايله بالحلی آيريلان ديمكدر
اصلی فاروقدر . ليط ، تخصيص وتأكيد افاده ايدر . بوصورتده فارقليط صاحب الفرق فارق ديمك
اولور . بو ايسه خاتم الانبيا افندمزك اسملرندن بريدر . ونصارانك بو آيتلری آكلامامه لری
ضلالتدر . اوكيسی فارقليطك يونانجه ، ايكنجيسی عبرانيدن مأخوذ اولديغنه كوره در . مأخوذ

عاشراً — بو آيتلر الده كی كتب سالفه نك نسخ مختلفه سنده موجود اولان ويهود
ونصارانك اصلی ردی يا كلمه معناسی كيزلمك وسوء تأويل ايله تحريف ايدلمك ايسته نيله آيتلردر .
« الذين آتيناهم الكتاب يتلونه حق تلاوته اولئك يؤمنون به » مقتضاسنجه بونلری مقيد
اوقويانلر وجزئی فهم وانصاف اولانلر ايجون بالخاصه نصايحی مجموعه سيله هر درلو شبهه لی كسمكه
كافی بيناتدر . وقرآنده بونلرك هر برينی مصدق آيتلر ده واردر . بونلردن باشقه تفسير علماء
اصلی بسبتون ضايع ايدلسه بعض آيتلر دخی نقل ايتمشلردر . از جمله ابن عباس حضرتلرندن
روايت اولنديغی اوزره جناب الله توراتده بنی اسرائيله سويله ديمشدر : « بن بنی اسرائيلدن
بر نبی امی بعث ايده جكم ، هر كيم اوكا تابع اولور وكتابنده كی نوری تصديق ايدرسه كناهنی مغفرت

---

[1] اشبو يوحنا انجيلی سلطان احمد زماننده دين اسلامی قبول ايدن محمد افندی نام ذاتك سبب هدايتنی كوسترمك اوزره يازديغی
كوزل بر رساله دن نقل ايدلمشدر .

وكنديني جنته ادخال ايدرم وادا ايكى اجر ويريرم ، برسى موسانك وسائر انبياء بنى اسرائيلك كتيردكلرينه اتباع اجرى ، برى ده اولاد اسماعيلدن نبى امى محمدك كتيردكينه اتباع اجريدر . بونك قرآنده كى تصديقى « الذين اتيناهم الكتاب من قبله هم به يؤمنون - الى - اولئك يؤتون اجرهم مرتين بما صبروا » قول الهيدر . بر ده توراتده خاتم الانبيانك « مولدى مكه ده ، مسكنى طيبه ده ، ملكى شامده ، امتى حمادوندر » ديه توصيف ايلديكى منقولدر .

بالاده نقل ايديلن واليوم موجود بولنان كتب سالفه آيتلرنده ده قطعياً كوسترييوركه جناب الله اوته دنبرى امم سالفه نك هر برينه استقبالده كله جك دعاى كل اولرق بر پيغمبر عاليشانى وعد وتبشير بيورمش وقدومندن اول هپسنه عند الظهور ايمانه تكليف ايلمش وهر كتابك اهلى بونى قبول ايله الله عهد ويرمشدر . بو عهد وبو آيت بو جهتجه نه موسويت مبدأ ، نه ده نصرانيت منتهادر . تورات موجبنجه موسايه بكزه ين وكتابى هپ بسم الله ايله باشلايان او پيغمبر حضرت عيسى اولماديغى ظاهر بولنديغنه باشقه انجيل آيتلرينك دلالتى بو جهتجه كنديسندن صوكره صاحب الفرقان ورودى ملحوظ اولان او پيغمبرك تشريفى ايله حكمنى تبليغ وتبشير ايتمش اولمغله كنديسنك ودينك غاية كمال بولمديغنى بيان ايلمش وخاتم الانبيا حقنده الاصول عهدى اولمشدر . ايشته بو ده وعهدى تصديقه وبالفعل تحققه ايتديريك اوزره جناب الله « لا ريب فيه » اولان كتاب مبينى وفرقانه حكيمى ايله خاتم الانبياء محمد مصطفى صلى الله عليه وسلم حضرتلرينى بعث بيورمش وبونك ايجونده بنى اسرائيله ايلك خطابنده « اوفوا بعهدى اوف بعهدكم » ، « وامنوا بما انزلت مصدقا لما معكم » امرلريله بو عهدك اجراء ايجابنى طلب ايتمش وبو بابده كى بتون شبهه لرى حل ايتمك ايجون ، عقلى ، نقلى هر درلو ادله يى بسط ايلمش ونهايت قصه ابراهيمده كى كلماته ووصيت يعقوبه نظر دقتى جلب ايدرك اختلافك معناسنى ، اسلامك حقيقتى تفهيم وكنه مسئله يى تنوير ايلمشدر . شمدى بتون بو خطابانك فائده سنى تلخيص ايجون بويوريلويوركه :

تِلْكَ اُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ
وَلَا تُسْئَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ●

مآل شریفی

او، بر امتدی کلدی کچدی، اونک کندی قازاندیغی، سزه ده کندی قازاندیغکز، سز
اونلرک عمللرندن صوروله‌جق دکلسکز ●

امت: امام ماده‌سندن مأخوذ بر اسم جمعدر که فرد ذاته متبوع و مقتدا اولان جماعت
دیمکدر. بر امام معیننده قوی بر جهت وحدتله طوپلانوب منتظم بر صورتده اجرای فعالیت یعنی
ایدن و بو صورتله مختلف صنوف و فرق انسانیه اوزرینه حاکم بولنان هیأت اجتماعیه‌در.
تعبیر آخرله امت، امامت کبرایی حائز جماعتدر. جماعته نظراً امت، فرده نظراً امام کبیردر.
دیمک که امت، بر ملت حاکمه اصحابندن متشکل اولان هیأت اجتماعیه‌در.

[تِلْكَ] بو ذکر اولنان جماعت، یعنی ابراهیم و یعقوب و بونلرک حنیفلیکی
طوتان موحد مسلم اوغوللری [أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ] کلمش کچمش بر امتدرلر، متفرق انسان
فرقه‌لرینک توحیدی محوری اوکلرینه دوشمش، اقتدا و اتباع اولنان بر جماعتدرلر. بناءً علیه
اونلر باشقه سز باشقه‌سکز، سز اونلر دکلسکز، و اونلر ده سز هیچ دکلدر. سز اونلرک اولادییز
و اونلر دیه قورو بر نسب ایله افتخار ایتمکله قورتولامازسکز [لَهَا مَا كَسَبَتْ] اونلرک قازاندقلری
اونلره عائد، [وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ] سزک قازاندیغکز ده سزه عائددر. [وَلَا تُسْئَلُونَ
عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ] و سز اونلرک یاپمقده اولدقلری عمللردن مسئول اولمازسکز. هر کسک منفعتی کندی

قازانجنده ولهرکسك مسئولیتی کندی عملنده در. — جماعتلرده بویله در. سزده اوکیلر،
حسنات قازاندقلری حالده سز اونلره تجزه ویروب فنالقده قازانیرسه کز مجرد نسب دعواسیله اونلرك
قازانجنده انتفاع ایده مزسکز. بالعکس اوکیلر فنالق یاپمیشلر وسزده اونلره تابع اولماسه
ایسه کز اونلرك فنالغی سزه ضرر ویرمز. سزده ضرر ویرمجه اولاده کندی عملکزدر. اوحالده
اسلافکزك ایلکیله افتخار ایتمه یك، سزده اونلرکبی ایی قازانج قازانك. کذلك اسلافکزك
خطالری یاپمیه، سیئات ایشلمسه ایسه اونلکلرده مأیوس اولمایك، سز اونلره اویمیه رق ضرر یولنه
کیدك، حسنات یاپك.

ایلك. بویوکلرك اولاد ومنسوبینی اونلره اقتدا واتباع ایدرك اسلام واحسان
ایله ایی وبیوك عمللر یاپامازلرسه قورو انتساب ایله کندیلرینی قورتاره مازلر. کذلك کوتولرك
اولادی اونلره اویمیه رق ایی وکوزل عمللر یاپارلرسه مجرد نسبت طولاییسیله اونلرك سیئاتندن
مؤاخذه ایدلمزلر وکندیلرینی قورتاریرلر "کل امرئ بما کسب رهین"، "لیس للانسان
الا ما سعی" در. نته کیم رسول الله ده اقرباسی بنی هاشمه "لا یاتینی الناس باعمالهم
وتاتونی بانسابکم = سائر انسانلر بکا عمللریله کلیرکن سز ساده نسبلریکزله کلمه یك" بیورمشدر.
کرچه نسب، قرابت برشرفدر، فقط ساده جه نسب خلاص وفلاح ایچون بر سبب دکلدر. بلکه
اولا انتساب، اصل حسن عملده، دینده واخلاقده حاصل سیده اتباع ایله انتسابدر. "فاذا نفخ
فی الصور فلا انساب بینهم ولا یتساءلون". جناب حقك مواهب فطریه سی موجوددر. وبونه
مخلوقاته شاملدر. دینه اطاعت هرکسی ایچون جبریدر. تکلیف انسان ایچون بو قابلیت بر قانوندر
واردر که اوده قانونه طلب وکسبدر. وانسانه بوندن سؤالدر. قازانجلرك حسابی کورولدیکی زمان
مواهب فطریه یی سوء استعمال ایدنلر دها چوق ضرر ایدرلر واو وقت بوك نسبلری یوز قاره سی
اولور. بونك ایچون هرکس قازانجنه باقملیدر. عجبا بو بویله بطالقمیدر؟ بو ایسه مطلقه کورنیور.
فقط هرکسك منفعت ومضرتی کندی کسبنه منحصر اولاجقه، کیمسه کیمسه نك عملندن اصلا منتفع ومتضرر

اولادہ گچمسی تعاونک ، اجتماعیاتک ، اخلاق واعمالک حکمت وفائدہسی نەدر ؟ بو بر تسهیلدن عبارت اولسه نه بر منفعت دگلمیدر ؟ صوکره توارث بر حکم دنیوی دخی اولسه بونک منافع اخرویەدە هیچ حکمی یوقمیدر ؟ واگر علی الاطلاق بویله ایسه بالادەکی بنی اسرائیل قصەلرندە خلف وسلف بربرینک افعال واحوالیله نیچون مدح ویا مؤاخذه اولندیلر ؟ کبی سؤاللر خاطره گلیر، فی الواقع بو حکم مطلق دگلدر . « کل نفس بما کسبت رهینة الا اصحاب الیمین » آیتی موجبنجه کسبک فوقندە نظر نعمت اولان اصحاب یمینه واردر . کذلک « والذین آمنوا واتبعتهم ذریتهم بایمان الحقنا بهم ذریتهم » آیتی موجبنجه اتباع شرطیله ذریتک اصولنه الحاقی دە درجه کسبک فوقندە بر سعادت فضلیدر . دیمک که وهبیات کسبک ساده مبادیندە دگل آراسندە ومنتهاسندە دخی واردر . واحکام توارث وتعاون دخی بویلەدر . بناءً علیه آیتک معناسی هر کسک بربرینک عملندن منتفع ویا متضرر اولمسی نفی دگل ، یالکز افعال اختیاریەدە کسبک اهمیتی وبو انتفاع ومضرتک هر حالدە بر کسب ایله علاقەسی بولندیغنی اثبات ایچوندر که بوندن نعم دنیویەنک نفیی لازم گلمیه جکی کبی اجرک بهمحال کسب ایله متناسب اولمسی دە لازم گلمز ، عطایای الٰهیه کسب ایله مشروط اولدیغی مواقعدە دخی او کسبک درجەسیله محدود دگلدر . کوچوک بر عمله بیوک اجرلر ویریله بیلیر . بو صورتده اجتماع ، تعاون اساسلری بر طرفندن دیگرینک قازانجندن بر انتفاعی متضمن اولمقله برابر حقیقتده بونلر دخی آز چوق بر شرطی کسب ایله مشروطدرلر که بونک اک ادناسی بر ایمان وبر دین وملت رابطەسی اتباع ایله وفا واشتراک کسبیدر که بو دە کسب ایمانه مربوطدر . بوندن طولاییدر که کسب خلاف درجەسنه گوره انتفاع اجتماعیه مانعدر . ینه بوندن طولاییدر که مجرد نسب وقرابت احکام توارثه کافی دگلدر . توارث وارثک مورثه خلفیتی دیمکدر که بونده اونک بر طاقم شرطلری واردر . بو سببله اختلاف دین واختلاف دار مانع ارثدر . وارث ارث ایله مورثک کسبندن منتفع اولمسه گوردیگمز وجهله دە اصل سبب انتفاع ؛ اولاً کندی کسبی ولاء اتباع دین ودارده ، ثانیاً او میراثی حسن استعمالندن عبارت اولور . واشته آیتک اطلاقی بو حیثیتلە دە بو حیثیتلە

→ Buradan

Buraya

Buradan

کسب ایله علاقه‌سی بولندیغنی اثبات ایچوندر. که بوندن نعم وهبیه‌نك نفیی لازم کلمدیکی کبی اجرك بتمامها
کسب ایله متناسب اولمسی ده لازم کلمز. عطایای الهیه کسب ایله مشروط اولادن سوانقده دخی او کسبك
درجه‌سیله محدود دکلدر. کوچوك بر عمله بیوك اجرلر ویره بیلیر. بو صورتله اجتماع، تعاون، اشتراك
بر طرفندن دیکریننك قازانجندن بر انتفاعی متضمن اولمقله برابر حقیقتده بو غرضی آزچوق بر شرط کسبله
مسبوقدرلر که بوننك اقدمی بر امام ویر دیمه دکلت رابطه‌سنه اتباع ایله وفاده واشتراك کسبیدر که
بوده کسب ایمانه مربوطدر. بوندن طولاییدر که کسب خلاق درجه‌سنه کوره انتفاع اجتماعی یاپلیر.
ینه بوندن طولاییدر که مجرد نسب وقرابت احکام توارثه کافی دکلدر. توارث، وارثك مورثه
خلفیتی دیمکدر که بوده اوننك ملتنه اتباعی ایله مشروطدر. بو سببله اختلاف دین واختلاف دار
مانع ارثدر. وارث ارث ایله مورثك کسبندن منتفع اولمسه کورونیکی صورتده اصل سبب انتفاع
اولا کندی کسبی اولان اتباع دین ودارده، ثانیاً ده میراثی حصه استحقاقنه عبارت اولور. واشته
آیتدك اطلاقی بو حیثیتله‌در. وبو حیثیتله هرکسك منفعتی کندی قازانجنده‌در. وهرکس قازانجنه
مسئولدر. کیمسه کیمسه‌نك کناهندن مؤاخذه اولونمیه‌جغی کبی هیچ برکیمسه دیکر کیمسه‌نك قازانجندن هیچ
برکسبی بولونمقسزین انتفاع ایده‌من. ونتایج کسبك بوقدر عدالتله توزیعی دنیاده اولمازسه آخرتده
بتمامها اولاجقدر. وبوننك ایچوندر که دنیاده اجتماعی کسبلرك کار وضررینی عدالتله توزیع ایتمیه
ودیکریننك مساعیسندن کندی حصه کسبی اولمیه‌رق انتفاعه قالقیشانلر استدراجاً بوده منقرض اولورلر
وبو ظالملر امت واماملق لایق اولمازلر. بونده بونلر ایله آز ومنتظم وکوزل عمللر ایله بیوك
بیوك منافع اکتساب ایتمه‌نك بر یولی واردر. او یول طریق حق وصراط مستقیمدر. وبالاده
کوردیکیمز اوزره خلف سلفك احمالیله مدح ویا مؤاخذه اولندیغی زمانده بو مدح ومؤاخذه
مجرد نسبه دکل طریقده اتباعه ویا عدم اتباعه راجعدر که کندی کسبیدر. بناءً علیه انسانلر قبیله
کیمی بوی برلشك انسانلی دانساب اولمقله کندیلرینی قورتاره‌مازلر. دادرکبی بویل اولمازلر،
اودرکبی کوزل چالیشمغه وکوزل عمللر یاپمغه محتاجدرلر ودخی کلنلر، کیلنلردن زیاده حسنه عمل

mükerrer yazılmış

Buraya

بابالرینه اویری کیدرلر و اسلافنه اخلافنک یوکسک تلاحقنده دها بیوک دها مسعود بر
امت عظیمه حصوله کلیر . و ایشته حضرت ابراهیم بوکا دعا ایتمش و خاتم الانبیاء بونی تحقق ایتدیرمک
ایجوب تصدیقه ایرک کلمشدر . بو زمانه بویله بر امت عظیمه‌نک و واسع بر صراط مستقیمک
تشکیل و تأسیسی زمانیدر . و بوراسیله مجرد عرق و نسب دعواسی کوده‌ره و بونلر ایله آثارینه
کیتدیکی یوله کیتمه‌ینلرک کارسی دکلدر . هم اونلرک کوزل یوللرینی بیلمیوب طوتملی و هم اونلری
تسویه ایدرک و دها کوزل عمللر ایله بر ده عالیشمول بر شهراه مستقیم کشاد ایتملیدر که بونده خصوصی
بر نسبک حکمی اولماز . بوده نسبلر داخل و انسانیتک هپسی مستفید اولور .

بونک ایچون :

وَقَالُوا كُونُوا هُودًا اَوْ نَصَارٰى تَهْتَدُوا قُلْ بَلْ مِلَّةَ اِبْرٰهٖيمَ حَنٖيفًا
وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ ● قُولُوا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَمَا اُنْزِلَ اِلٰى
اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْمٰعٖيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَا اُوتِيَ مُوسٰى وَعٖيسٰى اسمعیل
وَمَا اُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ●
فَاِنْ اٰمَنُوا بِمِثْلِ مَا اٰمَنْتُمْ بِهٖ فَقَدِ اهْتَدَوْا وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا هُمْ فٖي شِقَاقٍ
فَسَيَكْفٖيكَهُمُ اللّٰهُ وَهُوَ السَّمٖيعُ الْعَلٖيمُ ● صِبْغَةَ اللّٰهِ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ
صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ ● قُلْ اَتُحَاجُّونَنَا فِي اللّٰهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ وَلَنَا
اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ ● اَمْ تَقُولُونَ اِنَّ اِبْرٰهٖيمَ
وَاِسْمٰعٖيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطَ كَانُوا هُودًا اَوْ نَصَارٰى قُلْ ءَاَنْتُمْ
اَعْلَمُ اَمِ اللّٰهُ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةً عِنْدَهُ مِنَ اللّٰهِ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا
تَعْمَلُونَ ● تِلْكَ اُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْـَٔلُونَ
عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ●

مآل شریفی

برده یهود ویا نصاری اولیكز كه هدایت بوله سكز دیدیلر، دی كه: خایر،
حق پرست حنیف اولارق ابراهیمك ملتی كه او هیچ بر زمان مشركلردن اولمادی ● و دییكز كه
بز اللهه ایمان ایتدك كه بزه نه ایندیرلدیسه، ابراهیم و اسماعیل و اسحاق و یعقوب و اسباطه
نه ایندیرلدیسه، موسایه و عیسایه نه ویرلدیسه و بتون پیغمبرلره ربلرندن اولارق نه ویرلدیسه
هپسنه ایمان ایتدك، اونلرك رسوللرندن بریلرینك آراسنی آییرمایز و بز آنجق اونك ایچون ده بویون
اگن مسلملرز ● اگر بونلر سزك ایمان ایتدیككز كبی ایمان ایدرلرسه محققا طوغری یولی بولورلر،
یوق یوز چویررلرسه اونلر صرف بر شقاق ایچنده درلر، الله ده سكا اونلرك حقلرندن
كلیوره جكدر، دائما او ایشیدن، او بیلندر ● الله بویاسنه باقك (وافتیز
نولاجقه) اللهدن كوزل بویا ویرن كیم؟ بز ایشته اوكا عبادت ایدرز ● دی كه:
الله حقنده بزمله مجادله می ایده جكسكز؟ حال بوكه او بزم ده ربمز سزك ده، و بزم عمللریمز
بزه، سزك عمللریكز سزه، بز آنجق اوكا مخلصلرز ● یوقسه ابراهیم ده اسماعیل ده
اسحق ده، یعقوب ده، اسباط ده هپ یهود ویا نصاری ایدیلرمی دیورسكز؟ دی كه سزلرمی
دها ای بیله جكسكز یوقسه اللهمی؟ اللهك شهادت ایتدیكی بر حقیقتی بیلرك كتم ایدندن دها
ظالم كیم اوله بیلیر، الله ایتدیككزدن غافل دكل ● او بر امتدی كلدی كچدی، اوكا كندی
قازاندیغی، سزه ده كندی قازاندیغكز، و سز اونلرك ایشلدكلرندن مسئول دكلسكز ●

[وَقَالُوا كُونُوا هُودًا اَوْ نَصَارٰى تَهْتَدُوا] یهود و نصاری بو بابده
هركس یهودی ویا نصاری اولیكز كه هدایت بوله سكز دیدیلر، یهودیلر یهودیلكه، خرستیانلر

خرستيانلغه دعوت ايديلر. بونلر ايكيسى بر يره كلنجه هم هر برى كندى يولنه دعوت ايدوب اختلاف ونزاع چيقارديلر، هم ده بونلرك هدايت اولديغنى ادعا ايتديلر. حالبوكه هدايت خلاف وشركده دكل توحيد حقده در. بونلرك جوابنده [قُلْ] يا محمد! سن شويله دى: [بَلْ] يهود ونصارى دكل [مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا] حنيف يعنى كفر وشركدن سيترى، حقه وتوحيده متوجه اولارق ملت ابراهيم اولالم، هپ اونك سنته اتباع ايدهلم، اونك اهل ملتندن اولالم. ابراهيم حنيف ايدى [وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ] مشركلردن دكلدى كنديسندن صوكره كلن وبالاده كورلديكى اوزره برچوق جهتدن شركه كيرن يهود ونصارادن هيچ دكلدى — لكن بونلر كچمش برامت ايدى، بز اونلردن نصل اولالم ديرسه كز اونك قولايى واردر. اولا، كچمش اولمسى آرقه سنده اتباعه مانع دكلدر. ثانياً، سز عيناً كچمشه اولانه امت دكل، اونى تجديد وتوسيع ايدن واونك دعاسنده غايۀ مطلوبى اولان يكى برامت عظيمه، برامت مسلمه ايكن برامت اونك ملتنى ده محتوى برجامعۀ كبرى اولورسكز. بويله اولديغى ايچون [قُولُوا] شويله ديكز:

[اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَمَآ اُنْزِلَ اِلٰٓى اِبْرٰهِيمَ وَاِسْمٰعِيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَآ اُو۫تِيَ مُوسٰى وَعِيسٰى وَمَآ اُو۫تِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ] بز اللهه ده انزال اولنانه ده ابراهيمه، اسماعيله، اسحاقه، يعقوبه ويعقوبك حفيدلرى اولان اسباطه انزال اولنانه كذلك موسايه وعيسايه ويريلمش اولانه وبونلردن باشقه دها نه قدر كلمش ايسه هپسنك ربلرى طرفندن باشقه دها نه قدر انبيا كلمش ايسه هپسنك ربلرى طرفندن ويريلمش اولانه ايمان ايتدك. [لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ] بونلرك هيچ برينك آراسنى آييرمايز — يهود ونصارانك ياپديغى كبى بعضيسنى طانيوب ده بعضيسنى طانيمازلق ايتمايز. بويله ديمك هپسنك رتبه‌سنى مساوى بيليرز ديمك دكلدر. هيچ برينه كفر ايتمايز، اصل نبوتده آييرمايز ديمكدر. بناءً عليه اولا اللهى ثانياً كندى پيغمبريمزى، ثالثاً اونلرك شهادتيله ديكرلرينى طانيرز [وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ] وبز آنجق اللهه مسلم ومنقادز. — ايشته ملت اسلام بويله واسع وبتون اديانى جامع بر دين اكمل

برلکت عظمادر. «قولوا امنا» بیورولسی ایمانده قلباً تصدیقدن باشقه لساناً اقرارک ده وجوبنی ناطقدر. روایت اولونیورکه بو آیت نازل اولدیغی زمان رسول الله یهود ونصارایه «الله بویله امر ایتدی» بیوروب ده قرائت ایتمشلر ایدی. عیسایه کلنجه: یهودیلر انکار ایدوب کفر ایتدیلر، نصاری ده عیسی دیگر پیغمبرلر کبی دکلدر، او اللهک اوغلیدر دیدیلر. بونک اوزرینه شو آیت نازل اولدی: [فَإِنْ آمَنُوا بِمِثْلِ مَا آمَنْتُمْ بِهِ] ای مؤمنلر سز بویله دیکز. بونک اوزرینه یهود ونصاری سزک ایمانه ایتدیککز کبی ایمان ایدرلرسه [فَقَدِ اهْتَدَوْا] اهتدا ایتمش، طوغری یولی طوتمش اولورلر، آرا کزده اتحاد واتفاق حصول اولور. [وَإِنْ تَوَلَّوْا] واگر یوز چویررلرسه [فَإِنَّمَا هُمْ فِي شِقَاقٍ] اونلر هر حالده شقاقده یعنی اختلاف، منازعه، مخاصمه ایچنده درلر، تفرقه دن قورتولامازلر. متمادیاً نزاع ایدر طورورلر. [فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ] بویله اولنجه یا محمد! بعدما اونلرک شرینه قارشی الله سکا کافیدر. براز تأخیر ایتسه بیله هر حالده اونلرک حقندن کلهجکدر. [وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ] واو الله سمیعدر، دعالرکزی وهر دیلو سوزلرکزی ایشیدیر، علیمدر، نیتلرکزده وار ایچنده قدر هر شیئکزی بیلیر وحکمنی اجرا ایدر. — حقه اخلاص ایله تمسکک حکمی فلاح وظفر، حقه قارشی شرکک حکمی ده ایکی دنیاده هلاکدر.

خرستیانلر چوجقلرینی معمودیه دیدکلری صاریمتراق بر صویه دالدیریرلر وبوکا تعمید «وافتیز» دیرلر وبونک بر تطهیر اولدیغنی سویلرلر ونه زمان بریسی چوجغنی بویله وافتیز ایدرسه ایشته شیمدی حقیله خرستیان اولدی دیرلر. بوکا قارشی جناب الله مسلمانلره بیورویورکه سز بویله بر وجه بالا توحید ایله بلا تفریق ایمان ایتدیککزی سویلهدکدن صوکره شونی ده علاوه ایدیکز: [صِبْغَةَ اللَّهِ] بز الله بویاسی اولان ایمانه فطرت ایله ایمان ایتدک، صوری ایمانه صنعی بویایه تنزل ایتمیز. الله بویاسنه الله بویاسنه. زیرا [وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً] الله بویاسندن دها کوزل کیمک بویاسی واردر؟ — مادیاته ده بتون کائناته

بر کوزل کیرسه‌ک، اشجار و نباتات، بتون چیچکلرده، بالخاصه انسانلرك سیمالرینه بر عطف نظر ایتسه‌ك اوکنرده‌کی فطری الوانیله انسانلرك سوردیکی صنعی بویالر آراسنده قیمت و حسن و بها جهتنده نه قدر بیوك فرق کورورسکز. بالخاصه انسانلره بزنه سورولمه و فطرتی تغییر ایدن صنعی بویالر نه چیرکیندر، نه ملوثدر، نه عرضی شیلردر؟ ایشته معنویاتده دین و اخلاق دخی بویله‌در. دین، دین فطری، ایمان، ایمان فطری؛ طهارت، طهارت فطریه؛ جمال، جمال فطریدر. مکتسب اولان بتون تطهیرات، طهارت فطریه‌نك محافظه‌سنه، عرضی بولاشقلرك ازاله‌سنه معطوف اولملیدر. انسانلری بر یاخود بر بویا کبی بولاشیق بر صویه صوقوب چیقارمقدن عبارت صورنده بر دین و ایمانك نه قیمتی اولور! دین و ایمانی بر بویایه تشبیه ایتمك لازم کلیرسه بز الله بویاسی اولان بر ایمان فطری ایله ایمان ایدرز. مادی و معنوی بتون طهارتمز، نظیفلکمز حسب فطرت اولی اساسنی محافظه و استکماله مصروفدر. دین اسلام و ایمان توحید انسانلرك سن طرف الله بویاندقلری او کوزل بر الله بویاسیدر. [وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ] و بو صورتله بز انجق الله‌ه عبادت و قوللق ایدرز. اونك عابدلری و اونك عبدلریز. بتون پیغمبرلره ایمانمز اونك حصه رسوللری اولدقلری و اونك امرینی تبلیغ ایتدکلری ایچوندر. یوقسه اونلری معبود طانیمایز، نصارانك عیسایه یاپدقلری کبی شرك صایمایز، حتی خاتم الانبیایه طاپمایز. اونلره «اشهد ان محمدا عبده و رسوله» دیرز دیکز. «صبغة الله» نظم جلیلی یوقاریده‌کی «آمنا» یه مربوط اوله‌رق آیتك نهایتنه قدر «قولوا» امرینك حکمنده داخلدر. آراده‌کی «فان امنوا» ایکی جمله معترضه‌در. بناءً علیه «صبغة الله» «صبغنا الله صبغة» مآلنده «امنا» نك مفعول مطلقی مقامنه قائمدر. مع ما فیه اغراء بابندن اولمسی ده تجویز ایدلشدر.

[قُلْ] یا محمد! سن او یهود و نصارایه شویله سویله [أَتُحَاجُّونَنَا فِي اللَّهِ] سز بزه الله حقنده «اللهك حصه دینی یهودیلك و یا خرستیانلقدر و بناءً علیه جنته انجق اونلر داخل اوله‌جقدر، کلکز یهودی و یا نصارا اولکز که هدایت بوله‌سکز» دیه مناظره و مجادله‌می

ایدیورسکز؟ [وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ] حال بوکه او الله هم بزم وهم سزك ربکزدر.
بز اوکا ایمان ایدرکن سزك ربکز اولدیغنی انکار ایتمیز. او حالده بزه قارشی بو مجادله‌یه نه سبب
بونکله برابر [وَلَنَا أَعْمَالُنَا] بزم عمللریمز بزم [وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ]
سزك عمللریکز ده سزکدر. — بز مسلمانلر بالاده‌کی ایمانمزك مقتضاسنجه دیگر ادیان
صاحبلرینك کندی اعتقادلرینه گوره یاپدقلری دینی عمللرینه مداخله ایتمیز. حریت ادیان
و وجدانه رعایت ایدرز. و بونك ایچوندر جامعهٔ اسلام هر جامعه‌دن داها واسعدر. اونك ایچنده
ادیان سماویه‌دن هر بری کندی حالنده یاشایه بیلیر. الله تعالی هپمزك ربیدر و عندالله هر
بریمز کندی عمللریمزدن مسئول اولاجغز. شو قدر که [وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ] بز آنجق اوکا
اخلاص صاحبیز. عمللریمزده آنجق اوکا اخلاص ایله حرکت ایدرز. عرصهٔ اخلاصه ایسه حق باشقه
معبودلر طانیمایز. اونك رضاسنه مخالف اولان خصوصاتده کیمسه‌نك خاطرینی، گوکلنی دیکلمه‌یز.
ایشته خلوص الهی ایله عمللریمزی گیدرکن آرامزده بو فرق ایله گیده‌جکز و اوکا گوره حساب
ویره‌جکز که بو نقطه نه قدر شایان دقتدر.

ویاخود قارشیمزده نه بویله مجادله ایده بیلیرسکز. ای یهود و نصاری [أَمْ تَقُولُونَ
إِنَّ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ كَانُوا هُودًا أَوْ
نَصَارَىٰ] سز ملت ابراهیمه تابع اولمیه‌جق بزله مجادله ایتمك ایچون ابراهیم، اسماعیل، اسحق،
یعقوب، اسباط هپ بونلر یهودی ویا نصرانی ایدیلر می دیورسکز؟. نافع، ابن کثیر،
ابو عمرو، خلف روایتیله حمزه، ابو جعفر، رویس روایتیله یعقوب قرائتلرنده "یا" ایله
"ام یقولون" اوقونور. او تقدیرده بو آیت "قل" مقولنده داخل، ایکنجیده اوکا نظراً
غیبه بر خطابدر. او حالده معنی: یا محمد! او یهود و نصاری بویله‌می دیورلر. بونلرك
کندیلرینه اولدقلرینی می ادعا ایدیورلر؟ [قُلْ] سن اونلره دی که [ءَأَنْتُمْ أَعْلَمُ
أَمِ اللَّهُ] سویلیك باقه‌یم سزمی داها ای بیلیرسکز الله‌می؟. البته الله اعلمدر دکلمی؟

نظیر و رأ غ

حالبوکه الله اویله بیلیور. و اونلر شهادت ایدیورکه اونلر نه یهودیدیلر، نه ده نصارادیلر. دها اول کلمیشسه برات سابقه‌دیلر. ابراهیم حنیفی مسلمدی. و مشرکلردن دکلدی. سزایسه ثابت اولان بو حقیقتی شهادتی کتم ایدیورسکز [وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةً عِنْدَهُ مِنَ اللّٰهِ] وعجبا نزدنده معلوم و من طرف الله ثابت بر شهادتی کتم ایدندن دها ظالم کیم واردر؟ زیرا طوغری بر شهادتی کتم ایتمک ده اك بیوك ظلملردن بریدر. والله تعالی ابراهیمه «لاینال عهدی الظالمین» بیورمشدر. سز نصل اولورده بویله بر صفت شنیعه ایله متصف اولدیغکز وسزه اویانلر نصل هدایته ایره‌بیلیر؟ سز بویله ظلمکزده، کتم شهادت ایتدیککزده اللهی غافلمی صانیورسکز [وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ] الله سزك یاپدیغکزده و یاپاجغکزدن غافل دکلدر. بو مناسبتله بر دها ایشیدیکزکه حقیقت شودر: [تِلْكَ اُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْئَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ] بونی بویله بیلك بعدما حال و استقبالی دوشونك، اشبو قانونه کسب رعایت ایدك، رسالت و امامت محمدیه‌یه تحسن تشکل ایدن و توحید انبیا طرفندن ترغیب ایدلسه بو بنا ده امت معظمهٔ موحده‌یه داخل اولمغه چالیشك.

مفسرینك بیاننه کوره بو آیتده باشلیجه بر قاچ تنبیه واردر: اولا؛ آبا و اجدادك فضائلنه اتکال ایله قالینمامالیدر. هرکس عملیله مؤاخذه اولنور. ثانیاً؛ اسلافه فرض قیلنان احکام عیناً اخلافه دخی فرض قیلنمق نص مستقل دکلدر. اختلاف مصالحه مبنی محمدیه اسلاملك انسانلری اسکی بر کتلدن یکی بر کتله نقل ایتمسی و بو صورتله بسبتون یکی بر شریعت کتیرمسی ده ممکندر. بوده استنباط ایدلمه‌لیدر. بالاده‌کی نسخ آیتلری ده بو مسئله‌یی ناطقدر. ایشته «ازمانك تغییریله احکامك تغییری انکار اولنه‌مان» قاعدهٔ فقهیه‌سی بوکبی آیتلرك مضمونیدر. احکامك بویله علل و مصالح ایله دورانی بیلمکه «فقه» تعبیر اولنور. دین اسلامك بویله بر طرفدن احکام ثابته، دیکر طرفدن احکام متحوله‌یی جائز اولمسی، اونك قیامته قدر بقاسنی تأیید ایدن اسبابدن بریسیدر. بو سایه‌ده بشریتك هم ترقیسی محافظه اولنور، هم ده بحرانلی، سیقنتی

انفصالدن بعده محفوظ قالیر. ثالثاً؛ طریقت انبیایه تمسك ایتمك ایسته ینلرك سلفلرینك
خطا وصوابنی کورمکسزین تقلیدیله اوغراشمه‌سی جمود وباطل‌در بالذات تمییز ایدرك عمل ایتملری
لازم کله‌جکدر. چونکه «ولا تسئلون عما کانوا یعملون» بیورلمشدر. بوکبی بوبیوك
اساسلری احتوا ایدن بو آیت لاتشبیه بر زمجیع بندکی آیری آیری سیاقده ایکی تکرار ایدلسه ده بو
تکرار، محصه تکراردن عبارت قالماشدر. برنده انتساب عرقی، دیکرنده انتساب دینی
اساس سوقه اولمسه دیرده اوکلرنده اسباط «تلك» اشارتنده صراحة داخل اولمادیغی حالده
آیتجیده داخل اولمشدر. وبو صورتله برنجی جزء ختام بولورکن روح اسلامك وحدتی تأمین
ایدلمشدرکه بوندن صوکره وحدت جسمانیه‌سی تأسیس ایدیله‌جك اولان قبله مسئله‌سنه کیریله‌جك
ذات محمدك تشکلنه واوصاف ذاتیه‌سنه اشارت بیوریله‌جقدر. بورایه‌قدر

سورهٔ بقره «ایاك نستعین» ه قدر فاتحه‌نك اولنه شبیهدر.

بوندن صوکره یکی بر صراط مستقیم هدایتنه

باشلانه‌جقدر. بونك ایچون

بیوریلیورکه: